قەلبىنۇر

ۋالڭ مېڭ

قەلبىنۇر

(ھېكايە ۋە پوۋېستلار)

كىرىش سۆز

مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ مۇشەققەتلىك ۋە يەنە ئەڭ مۇھىم پەيتىلەر شىنجاڭدا ئۆتتى، ئۇيغۇر خەلقى بىلەن، بولۇپمۇ ئۇيغۇر دېھقانلىرى بىلەن بىللە ئۆتتى.

ھازىر ئەسلىسەم، بۇلارنى "خۇدا"نىڭ تەقدىرىمكىن دەپمۇ ھېس قىلمەن تېخى. ياكى بەلكىم مېنىڭ خاراكتېرىمدە، كەچمىشلىرىمدە، تىلىمدا ئەسلىدىلا ئۇيغۇر گېنى بار بولغىيدى.

ئۇيغۇر كىتابخانلىرى باھالاپ بېقىڭلار، يازغانلىرىم بويىمۇ قانداق؟ ئىشقىلىپ پېرسوناژلار دىئالوگلىرىنى مەن ئاۋۋال ئۇيغۇر تىلى بويىچە قوراشتۇرۇۋالىمەن، ئاندىن شۇ بويىچە خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىپ ئارگىنالغا يازغانىدىم.

ئۇيغۇرلارنىڭ تۈزۈلۈكىنى، ھېسسىياتچانلىقىنى، ئەقىل-پاراسەتلىكلىكىنى، ھەزىلگە بايلىقىنى، تالانتلىقلىقىنى يېزىش بىلەن بىرگە يەنە ھەر خىل، ھەر تۈرلۈك مىجەز تۈراقسىزلىقلىرىنى ھەمدە باشقا ئاجىزلىقلىرىنى نېمە ئۈچۈن يازدىڭ؟ دەپ سورىلار.

جاۋاب پەقەت بىر: ياخشى كۆرگەنلىكتىن، ھېسداشلىق قىلغانلىقتىن، خورسىنىغانلىقتىن. مەن بۇلاردىن خۇددى ئۆزۈمسىز كەچۈرمىشلىرىمدىن قاچمىغانغا ئوخشاشلا ئۆزەمنى چەتكە تالالمايمەن.

شىنجاڭ، ئۇيغۇرلار، ئىلىدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرى مەڭگۈلۈك سېغىنىشىم ۋە ياخشى تىلەكلىرىمنى قوبۇل قىلغايسىلەر.

دىلىمرا

مۇندەرىجە

كىرىش سۆز ..... (1)
ئاھ، مۇھەممەت ئەمەت ..... (1)
كۆل رەڭ كۆز..... (54)
ئىشكى ئېتىلمەيدىغان ھويلا ..... (115)
ئۇزۇمىنىڭ جېنى ..... (199)
ھەمرا قىزنىڭ مۇھەببىتى ..... (214)
كوچىغا قارىغان دېرىزە ..... (246)
چىپار ..... (266)
قەلبىنۇر ..... (360)
ناخشا پىرى ..... (388)
قىشتا ياغقان يامغۇر ..... (425)
باھار كېچىسى..... (432)
باھار ساداسى..... (457)
لەگلەك لېنتىسى ..... (479)
ساندۇق تېگىدىكى بىنەپشەرەڭ تاۋار چاپان ..... (517)

ئاھ، مۇھەممەت ئەمەت

ھېكايىنىڭ ماۋزۇسىنى بارغانسېرى ئۇزۇن قويۇپ، ئەسلىق سۆز ۋە تىنىش بەلگىلىرىنى قوشۇش، ھەتتا ماۋزۇنى "ئىگە، خەۋەر، تولدۇرغۇچى، ئېنىقلىغۇچى، ھالەت"تىن تەركىب تاپقان تولۇق جۈملىگە ئايلاندۇرۇش بەلكىم بىر خىل يېڭى ئېقىم بولسا كېرەك، شۇڭا مەنمۇ زەھەرنى زەھەر بىلەن قايتۇر، دېگەندەك، بۇ ئەسىرىمگە «ئېھ، يىراق چېگرا رايونىدىكى قەدىرلىك، بىچارە ئۇيغۇر قېرىندىشىم مۇھەممەت ئەمەت، سىز توغرۇلۇق بىر يېزىپ باقاي!» دەپ ماۋزۇ قويغانىدىم، كېيىن ئويلىسام بۇنداق يېڭىلىق يارىتىش دۇرۇس بولمايدىكەن، شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلدىم.

ياپونىيىنىڭ «ئاھ، دېگىز ئارمىيىسى» (يەنە «ئاھ، يىمەي چوقىسى»مۇ بار) دېگەن كىرىسى مەملىكىتىمىزدە قويۇلغاندىن كېيىن، "ئاھ"، "ئېھ" دەيدىغان ماۋزۇلار كۆپەيىپ كەتتى، بۇلار ئاشۇ ياپونىيەدىن كەلدىمىكىنە؟ «ئاھ، بۇشۇكۇم» دېگەن كىنو، «ئېھ، خۇش پۇراق قار»، «ئېھ، 15 ياشلىق خالىدەم»، «ئېھ، كىچىككىنە مايماق تېرىكىم»... دېگەن ھېكايە ئاتارقاتارقىدىن مەيدانغا كەلدى. بۇ قېتىم مەن «پروزا» ژۇرنىلىغا بىر پوۋېستىنى تۇنجىتىپ بېرىش ئۈچۈن شائىخەيگە كەلگىنىدە، بىرەيلەن ئۇنىڭ ماۋزۇسىنى «ئېھ، مۇھەببىتىم» دەپ ئۆزگەرتىگىز قانداق، دېگەن تەكلىپىنى بەردى، بۇنىڭغا چىداپ بولامدۇ؟

مەن "ئاھ"، "ئېھ"لارنى ياقتۇرمايتتىم. كۆتمىگەندە، بۇ ھېكايىگە

كەلگەندە "ئاھ"، "ئېھ"لارنىڭ ئالدىدا تەسلىم بولدۇم. بۇنى مۇھەممەت ئەمەتنىڭلا كۆچى دېيىشكە بولىدۇ. مۇھەممەت ئەمەت دېگەن ئىسمىنى شنجاڭدا "مەمەت ئەمەت" دەپ تەرجىمە قىلىش ئادەت بولۇپ قالغان، ئەگەر شۇنىڭغا ئوخشاش بىر ئىسىم مىسرىدىن، سۈرىيەدىن ياكى سۈدانىدىن كىرگەن بولسا، ئۇ مۇھەممەت ئەمەت دەپ تەرجىمە قىلىنمىدۇ، بۇ بىرئاز سىپايە، تەنتەنىلىك ئاڭلىنىدۇ. مەن كۆپ ئويلىنىش ئارقىلىق، كېيىنكى تەرجىمە ئۇسۇلىنى قوللىنىش قارارىغا كەلدىم، بۇنداق قىلىشتىن مەقسىتىم ئۆزەمنى ئەرەب ھېكايە-لىرىغا ئۇستا ياكى بىلىمدان قىلىپ كۆرسىتىپ، كىتابخانلارنى قىزىقتۇرۇش ئەمەس، بۇنداق تەرجىمە قىلمىسام، مۇھەممەت ئەمەتكە بولغان كاتتا ھۆرمىتىمنى بىلدۈرەلمەي قالىمەن.

1965-يىل 4-ئايدا مەن شنجاڭ ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى غۇلجا ناھىيىسىنىڭ موللا يۈزى گۈڭشېسىغا ئەمگەك بىلەن چېنىقىشقا بارغىنىمدا، شۇ گۈڭشېنىڭ 3-دادۇي 5-ئىشلەپچىقىرىش دۇيىگە تەقسىم قىلىندىم. دەسلەپتە دۇيىنۇ ئەتراپىدا ئىشلىدىم، بىر ئايدىن كېيىن تۇنجى قېتىم مەن تۇرغان جايدىن تۆت كىلومېتر يىراقلىقتىكى ئىلى دەريا‌سى بويىدىكى مەھەللىگە قوناق ئوتىغلى باردىم. سائەت سەككىزلەردە يولغا چىقىپ، توققۇز بولاي دېگەندە مەھەللىگە يېتىپ باردىم، قارىسام ئەزالاردىن بىرقانچىسى تېخىچە قىر تۆپىسىدە پاراڭدىشىپ، موخورکا چېكىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. مەن بىرئاز قورقۇنچاق بولغانلىقىمدىن، ئىشتا سۆسلۇق قىلىشقا پېتىنالماي: "تېخىچە ئىشقا چۈشمىدىڭلارمۇ؟" دەپ سورىدىم، سوراپ بولۇپ، بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇيغۇرلار ئىكەنلىكىنى، مېنىڭ خەنزۇچە گېپىمنى ھېچكىم-نىڭ چۈشەنمەيدىغانلىقىنى ئۇقتۇم، سورىغىنىم بىكارغا كەتتى.

شۇ ئەسنادا كىشىلەر ئىچىدىن زېرەك بىر يىگىت ئورنىدىن

تۇردى، ئۇ كېلىشكەن، بۇدۇر چاچ، قارا قاش، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان، ئېڭىكى پاكىز قىرىلغان، ئۇچىسىغا قايرىما ياقىلىق ياشلار چاپىنى، سېرىق چىسە‌رقۇتتىن رۇسچە ئىشتان كىيگەن، خۇش پېچىم، بۇ يەردىكىلەرگە قارىغاندا سەل قارامتۇلراق كەلگەن يىگىت ئىدى. ئۇ خېلى راۋان، ئەمما بىر خىل غەلىتە تەلەپپۇزدا ماڭا خەنزۇچە مۇنداق دېدى:

ــ يولداش، ياخشىمۇ سىز؟ سىز يېڭى كەلگەن شەجو (سوتسىيالىستىك تەربىيە ھەرىكىتى) كادىرىمۇ؟ بىز ھازىر «بېتىيۇننى خاتىرىلەيمىز»نى ئۆگىنىۋاتىمىز، كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ.

مەن ئۆزەمنىڭ شەجو كادىرى ئەمەسلىكىمنى، ئەمگەك بىلەن چىنىقىشقا، ئىدىيە ئۆزگەرتىشكە كەلگەنلىكىمنى ئېيتتىم. ئۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە بېشىمدىن ئايىغىمغا، ئايىغىمدىن بېشىمغا قەدەر يۇدۇرۇپ ــ ياندۇرۇپ سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن، بۇرۇلۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ئۇنىڭ كۈلگەن چاغدىكى قىياپىتى تولىمۇ سەت بولۇپ، بايا "ياخشىمۇ سىز" دەپ سورىغان چاغدىكى مەدەنىي قىياپىتىگە زادىلا ئوخشىمايتتى. شۇنجاقىدا خەنزۇچىنى بىلمىدىغان يېزىلىقلارمۇ كۆرۈشكەندە "ياخشىمۇ" دەپ سالاملىشىدۇ، خەنزۇچىدىكى ئادەت سۆزى بولغان "ياخشىمۇسىز" دېگەن سۆزنى ئىشلەتمەيدۇ. "ياخشىمۇسىز" دېگەن ئادەت سۆزىنى ئىشلەتمەش خېلى سورۇن كۆرگەنلىكنىڭ بەلگىسى.

ئۇ كۆلكىسىدىن توختاپ، ماڭا قىرىنى كۆرسىتىپ بۇيرۇق ئاھاڭىدا:

ــ ئولتۇرۇڭ، دەم ئېلىڭ، ــ دېدى ۋە يەنە ھەمراھلىرىغا قوشۇلۇپ توختىماي كۈلدى. ئۇ ناھايىتى تېز سۆزلەيتتى، گەپلەر ئاغزىغا يۇقمايلا چىقاتتى، كىمىندۇ دوراۋاتقان بولسا كېرەك، چىراي

ئىپادىسىنىمۇ بەك ئاشۇرىۋەتكەنىدى. لېكىن مۇشۇنداق كۆلكە-چاقچاق ئىچىدىمۇ ئۇ مېنىڭ بارلىقىمنى ئېسىدىن چىقارمايۋ، بىردەم ئادىي سۆزلەر بىلەن ماڭا ئۇلارنىڭ پاراڭلىرىنىڭ مەزمۇنىنى تونۇشتۇرۇاتتى، ئەسلىدە ئۇلار ماۋجۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان ئەمەس ئىكەن. بىردەم مېنىڭ ئىسمىمنى، يېشىمنى، يۇرتۇمنى، ئۆيلەنگەن-ئۆيلەنمىگەنلىكىمنى، خوتۇن-بالىلىرىمنى، قىسقىچە تارىخىمنى سورىدى، كادىرلار تىزىملىك جەدۋىلىنىڭ 1-ۋە 4-بېتىدىكى مەزمۇنلارنى سوراپ چىقتى. مەن ئۇنىڭ بىر ۋاقتىنىڭ ئىچىدە بىرقانچە ئىشقا كۆكۈل بۆلەلەيدىغان قابىلىيىتىگە قايىل بولدۇم.

بۇ چاغدا ئالا-يېشىل كېيىنگەن بىرقانچە ئايال كەلدى، ئۇلار ئەرلەرگە قوشۇلماي، 10 نەچچە قەدەم ئارىلىق قالدۇرۇپ ئۇدۇل-ئالدىكى قىردا ئولتۇرۇشتى. ھېلىقى يىگىت لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئايالارنىڭ قېشىغا كەلىتى، ئايالار ئارىسىدا قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

ئاپتاپتا چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ كەتتىم، بۇگۈن ئىش قىلىدىغان-ئىش قىلمايدىغانلىقىمز ھەققىدە كۆكلۈمدە گۇمان پەيدا بولغان بىرچاغدا ئاپتاق ساقاللىق گۈرۈپپا باشلىقى ئىشقا چۈشۈشمزنى بۇيرۇدى. ھېلىقى يىگىت ئۆزى تەشەببۇسكارلىق بىلەن مەن بىلەن بىللە ئىشلەشكە يېنىمغا كەلدى، ئۇ ئىشلەۋاتقان توختىماي پاراڭ قىلاتتى، تۇرۇپ-تۇرۇپ ماڭا: "نەگە ئالدىرايسىز، ئالدىرىماڭ، ئاستا ئىشلەڭ، ئاستا" دەيتتى. مېنىڭ ئەمگەك قىلىش تېخنىكىسى جەھەتتە سورىغان سوئاللىرىمنى پىسەنتىگە ئالماستىن، مەندىن قىزغىن ئەھۋال سوراپ تۇراتتى، بۇ يەردە تۇرغانىدا نېمىسىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا سۆزلەيتتى. ئۇ:

— ئىسمىم مۇھەممەت ئەمەت، كېيىن ئىشلار بولسا مېنى ئىز-

دەڭ، ــ دېدى.

ئىشتىن چۈشۈشكە ئاز قالغاندا بىلىمنى رۇسلاپ، ئەتراپىقا قارىدى-سام، مۇھەممەت ئەھمەتنىڭ قىلغان ئىشى ھېنىكىكىدىن ئاز ئىكەن. مەن تۆت قۇرنى ئوتاپ ھېڭىپتىمەن، ئۇ ئىككى قۇرنى ئوتاپ ھېڭىپتۇ، لېكىن سۈرئىتىمىز ئوخشاش، ئۇنىڭ چالا تاشلاپ ماڭغان يەرلىرى، ئوت-چۆپىمۇ ھەرگىز ھېنىكىكىدىن ئاز ئەمەس. مۇنداق قارىسام، يۇرىكىم جىغىدە قىلىپ قالدى، ئەسلىدە ئۇنىڭ كەتمىنى ئالقانچە-لىك بار ئىكەن ئەمەسمۇ، ئەرلەر ئەمەس، نارەسىدە قىزلارمۇ ئوندا-داق كېچىك كەتمەن ئىشلەتمەيدۇ.

ئۇ "ئىشلەۋېتىپ" سۆزلەيتتى، كۆلەتتى، قىلچە تەپ تارتمايتتى، كېيىن تېخى ناخشىمۇ توۋلىدى، ئاھاڭنى يۇقىرى-تۆۋەن ئېلىش-لىرى، ئەگىتىشلىرى خېلى جايىدا ئىدى، ئۇ راستىنلا ناخشىنى ئوبدان ئېيتىدىكەن.

كېيىن كىمدۇ بىرى كۆلۈپ تۇرۇپ بىر گەپنى قىلىۋىدى، ئۇ خاپا بولۇپ قالدى، خۇددى كېچىك بالىلاردەك دومسىيىپ، گەپمۇ قىلماستىن، ئىشمۇ قىلماستىن ئورنىدا ئىككى مىنۇتچە تۇرۇپ كەتتى، ئاندىن ماڭا:

ــ بۇ ئادەم ئوبدان ئادەم ئەمەس، بۇ ئەمەس ئادەم، ــ دېدى ۋە بىردەم توختىۋېلىپ، ئاچچىقىدا ئالماشتۇرۇپ قويغان سۆزنىڭ گرامماتىكىسىنى تۈزىتىپ ئېيتتى، ــ بۇلار ئادەم ئەمەس.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا، ئۇ ئۇنىمىغىنىمغا قويماي مېنى ئۆيىگە تاماققا ئېلىپ باردى. بۇ مەھەللىدىكى ئۆيلەر ئەسلىدىنلا دۆيىزىنىڭ ئەتراپى-دىكى ئۆينەردىن ئاچار ئىدى، ئۇنىڭ بۇ دەرەخ شېخىدا توقۇپ، لاي بىلەن سۇۋاپ قۇرما تام قىلىپ سالغان غېرىبخانىسىنى ئاچارىنىڭ ئاچچىق دېيىشكە بولۇدىكەن. ئۇنىڭ قېرىغان ئاتا-ئانىسى، كېچىك ئىككى سىڭلىسى بار ئىكەن، بۇ تۆتەيلەننىڭ ھەممىسىنىڭ كېيگىسى

جۇلدۇر كىيىملەر بولۇپ، مۇھەممەت ئەمەتنىڭ كىيىملا تۇزۇكرەك ئىدى. ئىشكىنىڭ ئالدىغا ئوت-چۆپ، شاخ-شۇمبىلار بىلەن پىشايۋان ياسالغان، پىشايۋان ئاستىغا سۇپا قويۇرۇلغانىدى، سۇپىغا ئۇ يەر-بۇ يېرىگە ياماق چۈشكەن بىر پارچە ئەسكى كىگىز سېلىنغان، ئۇستىگە بۇرۇجەكلىرى تۆنۈكا قېقىلغان بولسىمۇ يەنىلا شالاقشىپ تۇرىدىغان سۇپا ئۇستىلى قويۇلغانىدى، سۇپا ئوچاققا يانداپ سېلىنغانىدى، موماي كۆكرىپ كەتكەن مەگگەننى ئوچاقىقا تۇتاملاپ-تۇتاملاپ تىقاتتى، مەگگەننىڭ ئوتىدىن ئىسى ئۇلۇق بولۇپ، بۇ بىر قازان سۇئنىڭ قاينىشىغا ئادەمنىڭ كۆزى يەتمەيتتى.

مەن قائىدە بويىچە، سۈپىدا ئولتۇرغان بوۋاي-مومايى بىلەن سالاملاشتىم. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ دادىسى ماڭا سالام قايتۇرغان ۋە مەندىن ئەھۋال سورىغان چاغدا، مەيدىسى غىزىلىدايىتتى، گەپنىمۇ دۇدۇقلاپ قىلاتتى، سۆزىنى ئېنىق ئۇققىلى بولمايتتى. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئانىسىنىڭ كۆزى ئاغرىپ قالغانىكەن، قىزىرىپ كەتكەن ئىككى كۆزىدىن توختىماي ياش قۇيۇلاتتى. مۇھەممەت ئەمەت مېنى ئىتتىك ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلىدى، ئۆي خېلى يامان ئەمەس تۈزەشتۈرۈلگەنىدى، ئۆيگە نېمكەش تەكلىمات سېلىنغان، بىر شىرە قويۇلغان، شىرەگە گۈللۈك داستىخان يېيىلىپ، ئۇستىگە قاچا-قۇچىلار كۆمتۈرۈلگەن، يەنە بىر قۇر ئۈيغۇركونا يېزىقىدىكى قاتتىق مۇقاۋىلىق قېلىن كىتابلارمۇ تىزىۋېتىلگەن بولۇپ، بۇنداق كىتابلارنى كۆپ ئۇچراتقىلى بولمايتتى. بۇرجەكتە سىرىق نەقىش چىقىرىلغان بىر ساندۇق تۇراتتى، تامغا كىچىك بىر رەسىم جازىسى ئېسىلغانىدى، قىزىق ئىش، جازا پۇتۇنلەي مۇھەممەت ئەمەتنىڭ رەسىمى بىلەنلا توشۇپتۇ، ئۇنىڭ گىمنازىيە ئوقۇغۇچىلىرىغا ئوخشاش كىيىم بىلەن چۈشكەن بىر رەسىمى بار ئىكەن، رەسىمدە ئۇ ناھايىتى ساددا، ئوماق كۆرۈنەتتى، كاستۇم بىلەن چۈشكەن بىر رەسىمۇ بار ئىكەن،

براق ئوبدان تارتىلماپتۇ، رەڭگى ئوچۇق ئەمەس ئىكەن. تامغا ئەگلەك، تەڭنە، چالا بوغۇلغان ئىكسكى تال سۈپۈرگە ئېسىلغانىدىن باشقا، قارنى يوغان برنەرسە ئېسىقلىق تۇراتتى، بۇ دۇتار دېگەن چالغۇ بولۇپ، مەن ئۇنى ئىلغا كېلىشتىن بۇرۇن تۇرپان ۋە جەنۇبىي شىنجاڭلاردا كۆرگەن.

ئۇينىڭ ھاۋاسى نەم ۋە دىمىق ئىكەن، مېنىڭ چىقىپ سۈيىدا ئولتۇرغۇم بار ئىدى، براق ئۇ مېنى كۈتۈشكە كىرىشپ كەتتى. ئاۋۇال ئالدىمغا داستىخان سالدى، كېيىن سېرىق نەقىشلىك سانىدۇقنى ئېچىپ، ئىككى تەخسىنى ئالدى، تەخسىنىڭ بىرىدە قەنت ۋە قۇرۇق ئۈزۈم، يەنە بىرىدە توقاچ ۋە پېچىنىلەر بار ئىدى. ئاندىن ئۇ سرتتىن بىر چۆگۈننى كۆتۈرۈپ كىردى، شىرەدىن ئىككى پىيالىنى ئېلىپ، ماڭا ۋە ئۆزىگە چاي قۇيدى:

— قېنى، ئېلىڭ، چاي ئىچىڭ...، — دېدى ئۇ ئىككى قولىنى سوزۇپ ئەدەب بىلەن. چاينىڭ سۇس رەڭگىدىن مەن بۇ ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ ناچارلىقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدىم.

چاي سۇس بولۇش بىلەنلا قالماي، قەنت، قۇرۇق ئۈزۈملەر-نىڭمۇ خېلى ئۇزاق تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى، ئەمما مۇھەممەت ئەمەت مېنى ئىمكان قەدەر ياخشى كۈتۈشكە تىرىشاتتى، شۇڭا مەنمۇ رەھمەت ئېيتىپ چاينى ئىچتىم، چاي ئىچۈپتىپ ئۇينىڭ ئاتا-ئانىسى ئېسىمگە كېلىپ قالدى، ئۇيغۇرلار قېرىلارنى بەك ھۆرمەت-لەيدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق بۇ ئىككى قېرىنى سرتتا تاشلاپ قويساق قاملىشامدۇ. مەن سرتقا قاراپ قويۇپ گەپ قىلىشقا تەمشىلۈدىم، ئۇ مەقسىتىمنى چۈشىنىپ:

— ئۇلار چاي ئىچمەيدۇ، قاينام سۇ ئىچىدۇ، — دېدى قوشۇمە-سىنى تۇرۇپ ۋە سەل تۇرۇۋۈپلىپ قوشۇپ قويدى، — جەنۇبىي شىن-جاڭدا چاي ئىچىلەيدىغانلار كۆپ ئەمەس.

چاينى بىرقانـچه يۈتۈم ئـچىپ بولدى قىلدۇق، ئۇ بىر پىيالـىنى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىپ كېتىپ، بىركەمـگىچه قايتىپ كىرمىدى، مەن كېتىۋى دېسەم ئەسلى، كەتمەي دېسەم ئەسلى، سەل ئوڭايسىزلىنىپ قالدىم. بىرچاغـدا ئۇ قۇرۇق پىيالـىنى كۆتۈرۈپ كەيپـى بۇزۇلـغان هالدا كىرىپ كەلدى.

ـــ سىز دېگەن بېيجىـڭدىن كەلـگەن مېهـمان، بىر قاچا قايـماق تېپىلمىدى دەيمىنا، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بەك ئەسكى ئىكەن، بىزنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدا بىر ئۆيدە ئوبـدان تاماق ئەتسـە، قولۇمـقوشنىلارنىڭ هەممىسنى چاقىرىدۇ.

قايماق بولمىسا ئەتكەنچاي قىلغىلى بولمايدىـكەن، شۇڭا يەنـىلا ئاقنان بىلەن تۇز قۇيغان چاي ئىچتۇق. مەن چۇشلۇك تاماق ئۈچۈن نان ئېلىۋالغانـىدىم، بىراق ئۇ زاغرا ئىدى. ئەتىيازدىكى سېرىقتال ۋاقتىدا ئاقنان يېيىش ئۈنچه ئاسان ئەمەس، قارىغاندا ئۇ مېنى ئەڭ ئەزىز مېهمىنى سۈپىتىده كۈتۈپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن خەنزۇچىنى بىلىدىـغان، قىزغىن، سەمـمىي ئەمـما بىرئاز زاكۇراق بۇ يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدىـم. مەن ئۇ چاغدا ئەمدىلا ئۇيغۇرلار يېزىسـىغا كېلىـپ ئولتۇراقلاشقانلىقـم ئۈچۈن، تىل ئۇقمايتتىم، بەكمۇ غېرىبسىناتتىم. مۇهەممەت ئەمەتنىڭ بولغانلىقى ماڭا يىللىق دوستلۇقنى يەتكۈزدى. هەر قېتىم ئىلى دەريـاسىنىڭ بويىغا ئەمگەككە بارغىنىمدا نان ئېلىۋېلىـپ، ئۇنىڭ ئۈيىگە بېرىـپ ئىسسىق چاي بىلەن يەيتتىم، داغ سۇ ئىچسەممۇ رازى ئىدىم. مەن ئۇلارنىڭ ئائىلىسـىنىڭ بۇنىڭـدىن بەش يـىل بۇرۇن قەشقەر كونىشەر ناهىيىسىدىن پىيادە يېرىم ئاي يول يۈرۈپ، تەڭرى تېغىنى كېسىپ ئۆتۈپ كۇنەس ئارقىلىق ئىلىغا كېلىـپ ئولتۇراقلاشقانلىقىـنى بىلدىم. ئۇ تۇغما ئەقىللىق ۋە تىرىشچان بولغاچـقا، بۇنىڭدىن ئۇچ يىل ئىلگىرى ئۇرۇمچى هاۋا رايى مەكتېپىگە ئىمتىهان بېرىپ ئۆتۈپ-

تىكەن (ئۇ ماڭا "ھاۋا مەكتىپى" دېگەندى، ئۇ چاغدا مەن ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ ئۈيغۇر تىلى ئۆگىنىۋاتاتتىم، "ھاۋا" دېگەن سۆزنىڭ ھاۋا بوشلۇقى، ھاۋا دېگەن مەنىسى بارلىقىنمۇ، ھاۋا رايى دەپ چۈشىنىشكە بولىدىغانلىقىنمۇ بىلەتتىم، ئۇنىڭغا ھاۋا رايى مەكتىپى دەپ تۇرىتىپ بەردىم)، ئۇ مەكتەپنىڭ ئاشخانىسىدا ئېتىدىغان تۇرپان گاۋلىيالىڭ قونىقىنىڭ تامىقىغا كۆنەلەپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتا-ئانىسى قېرى، كېسەلچان، ئۇكىلىرى كىچىك بولغاچقا، ئۆيدە ئۇ بولمىسا بولمايدىكەن، شۇڭا ئۇ مەكتەپتىن چىكىنىپ قايتىپ كەپتۇ. كەلگەندىن كېيىن كۈن بويى دىلى سۇنۇق، سەپرا مىجەز بولۇپ يۈرۈپتۇ. مەنمۇ ئۆزەمنىڭ ئەھۋالىنى بىر قۇر ئېيتىپ بەردىم، ئۇ: "بۇلارنى ئاڭلاپ سىزگە بەك ئېچىم ئاغرىپ كەتتى" دېدى. ئۇ "بەك" دېگەن سۆزنى سوزۇپ، ئوتتۇرىدا ئىككى يەردە يۇقىرى-تۆۋەن ئېلىپ ئېيتتى. كېيىن ئۇ مېنىڭ ياماق چۈشكەن كىيىمىمنى كۆرۈپ بىر قېتىم ئېچىم ئاغرىدى دېسە، قاتتىق زاغرا غاجىلىغىنىمنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم ئېچىم ئاغرىدى دەيدىغان بولدى. بىر قېتىم بىز گۈگشېنىڭ غەربىدىكى ئۇچ كىلومېتر يىراقلىقتىكى جايغا ئۆستەڭ چاپقىلى باردۇق، چۈشتە قايتىپ كېلىشكە مۇمكىن بولمىدى، ئەتراپتا بىرەر ئۆيلۈك ئادەممۇ يوق ئىكەن، شۇڭا غەربىي شىمال شامىلى سوقۇپ تۇرغان قۇملۇقتا قاتتىق نان يېيىشكە مەجبۇر بولدۇق، ئۇ يەنە "ئېچ ئاغرىتىپ" يىغلاۋەتتى.

— سىلەرمۇ مۇشۇنداق يەيسىلەرغۇ؟ — دېدىم مەن.

— بىز بۇنىڭغا كۆنۈپ كەتكەن، سىز بولسىڭىز بېيجىڭدىن كەلگەن-دە، — دېدى ئۇ.

ئۇ مېنى بىر قېتىم رەسمىي مېھمان بولۇشقا چاقىرىپ، ئىلىلىقلار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان لەڭمەن ئېتىپ بەردى. ئۇ خېمىرنى ئۆزى يۇغۇرۇپ، جىزا قىلىپ، ئۆزى سوزدى. ئۇنىڭ لەڭمەن سوزۇش

ئۇسۇلى يەرلىك ئىللىقلار بىلەن ئوخشىمايتتى، ئىللىقلار ئاۋۇال خېمىرنى قىسقا-قىسقا پىلتە قىلىپ، يېتەك ئىنچىكە سوزۇپ جوزىنىڭ قىرغىقىغا ئارتىدۇ، ئاندىن ئايرىم-ئايرىم قاينىتىدۇ. ئۇ بولسا كىگىزدە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ چوڭ جىزا قىلىدى، جىزىنى مايلاپ، يۆگەپ كىچىك بىر يۇمىلاق تاغ ياسىدى، قازان قاينىغاندىن كېيىن ناھايىتى چاققان تارتىشقا باشلىدى، شۇنچە كۈپ، ئۇزۇن تارتىسمۇ چۆپ زادىلا ئۈزۈلمىدى، بىر قازان توشقىچىلىك تارتقاندىن كېيىن ئاندىن ئوتتۇرىدىن ئۇزدى.

— بۇ قەشقەرچە لەڭمەن ئېتىش ئۇسۇلى، — دېدى ئۇ. قەشقەرنى تىلغا ئېلىۋىدى، چىرايىدا يۇرتىنى سېغىنىش ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى. ئۇ چۆپنى ئۈزى تەييار قىلىپلا قالماي، سەينىمۇ ئۈزى قوردى.

— ئاپىكىزچۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— ئۇ ئوبدان ئېتەلمەيدۇ، — دەپ قوپال جاۋاب بەردى ئۇ. چۆپ پىشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ مېھرىبانلىقى نامايان بولدى، ئۇ ئاشنى ئاتا-ئانىسى، سىڭىللىرىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ بېرىش بىلەنلا قالماي، راستىنلا ئۈزى ئېيتقاندەك، سىرتقا چىقىپ ئىشكىتىن ئۆتكەن ئادەملەرنى ئاش يېيىشكە تەكلىپ قىلدى. ئاخىرىدا ئۈزىگە ئاران يېرىم قاچىلا ئاش قالدى. بۇ چاغدا قوشنىسىنىڭ بىر تاغىل ئاسلىنى كېلىپ ئۇنىڭغا قاراپ مىيالمۇىدى، ئۇ كىشىنى ھەيران قىلارلىق سېخىيلىق بىلەن قاچىسىدىكى چۆپنىڭ يېرىمىنى ئاسلانغا چۈشۈرۈپ بەردى. قېيقالغان بىرنەچچە تال چۆپنى قولىسى بىلەنلا يەۋەتتى. قاچا-قوموچىنى يېغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، زاغرىدىن بىرنى يېدى.

تاماقتىن كېيىنكى خۇش كەيپىياتىتىن پايدىلىنىپ، مەن ئۇنىڭ ئەڭ ياخشىسى سەل چوڭراق كەتمەن تۇتۇشنى، ئىش قىلغاندا كۆپرەك كۈچ چىقىرىشنى ئېيتتىم. ئۇ شۇ ھامان چىرايىنى

پۇرۇشتۇرۇپ، ئاچچىقى بىلەن دېدى:

ــ مەن ئەمگەك قىلىشقا ئامراق ئەمەس! مەن دۆلەت كادىرى ئەمەس! ئاكتىپ ئەمەس!

ــ ئەمسە سىز نېمىگە ئامراق؟ ــ دېدىم كۆلۈپ تۇرۇپ.

ــ ئويۇنغا، كىنوغا، ناخشا ــ ئۇسسۇلغا، كىتاب ئوقۇشقا ئامراق.

ــ قانداق كىتابلارنى ئوقۇشقا ئامراق؟

ــ مۇھەببەت ھېكايىلىرىنى. مەن ھەممىدىن مۇھەببەتنى ياخشى كۆرىمەن، گۈزەللىكنى، ئۇزلۇقنى، قىزلارنى ياخشى كۆرىمەن. ــ سۆزلەپ ــ سۆزلەپ ئۇنىڭ خاپىلىقى ئاخىرى خۇشاللىققا ئايلانىدى، بىردىنلا ئۇ ماڭا تىزلىنىپ باش قويۇپ تۇرۇپ، ــ ۋاڭ ببگىم، خاپا بولماڭ، ــ دېدى. مەن ھېچنېمىنى بىلەلمەي تۇرغىنىمدا، ئۇ يەنە سەت ھىجايدى.

ئۇ قانداق تېز كۆلگەن بولسا، يەنە شۇنداق تېز توختاپ، مەندىن سورىدى:

ــ سىز تانسا ئويناپسىزمۇ؟

ــ تانسا دېگەن نېمە؟

ئۇ ھاۋانى قۇچاقلاپ، تانسا ئويناش قىياپەتنى دورىدى.

مەن خۇش ياقمىغان ھالدا "ھىم" دەپ قويدۇم.

ــ مەن تانسىغا بەك ئامراق، ــ ئۇ لىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، بىر ئاھاڭغا غىڭشىغىنىچە ئۆزى يالغۇز ئالدى ــ كەينىگە، ئوڭ ــ سولغا دەسسەشكە باشلىدى. مېنىڭ ئۇ چاغدا تانسىغا قىلچە رايىم يوق ئىدى، ئۇنىڭغا قارىماۋ قويمىدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىغۇرچە ناخشا توۋلاپ، ئۇسسۇل ئويناشقا چۈشتى، كېيىن ھاسىرىغىنىچە بىرىپ تامدىكى دۇتارنى ئېلىپ، بىر پەس كەلسە ــ كەلمەس تىرنگشىتتى، ئاخىردا دۇتارنىمۇ تاراڭشىدە تاشلاپ مىسكىنلەرچە ئۆھ تارتىپ قويۇپ:

— كۈندىلا كەتمەن چاپقان، كۈندىلا كەتمەن چاپقان، قوللارمۇ ئوتۇندەك يىرىكلىشىپ قېتىپ كېتىپتۇ، بۇ قول بىلەن قانداق دۇتار چالغىلى بولسۇن؟ — دېدى.

ئۆزى يامان ئەمەس يىگىت ئىكەن، بىراق ئىدىيىسى بولمايدىكەن، دەپ ئويلىدىم مەن ئۇ چاغدا. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە ئۆزەمنىڭ بىرمەزگىللىك كۆزىتىشىمگە ئاساسەن، كىشىلەرنىڭ ئومۇمىي ئۇزلۇك مۇھەممەت ئەمەتكە بىر خىل زاكلىق قىلىش ۋە كەمىتىش پوزىتسىيىسى تۇتىدىغانلىقىنىمۇ ئېسىمگە ئالدىم. مۇھەممەت ئەمەت چاقچاق قىلىپ كۆلگەندە ياكى غەلىتە قىلىقلارنى قىلغاندا بولۇپمۇ يىگىتلەر بىر-بىرىگە كۆز قىسىشىپ، ئاغزلىرىنى بىرقانداق قىلىشىپ ئۇنى زاكلىق قىلسا، قېرىلارمۇ ئۆزىنى باسالماي كۈلۈپ تاشلايتتى، بەزىلىرى بېشىنى چايقايتتى، ئۇنى قوش قولاپ قارشى ئالىدىغانلار ۋە ئۇنى كولدۇرلىتىپ ئويناپىدىغانلار ئايالار، بولۇپمۇ جۈۋانلار ئىدى. بىركۈنى دۇيىدە يىغىن ئېچىلىدى، يىغىنىنىڭ بىر مەزمۇنى ئايالار دۇيجاكى سايلاش ئىدى. ئۇ كۈنى مۇھەممەت ئەمەت يىغىنغا قاتناشمىغانىكەن، يىقىندىلا ئېرىدىن ئاجراشقان، دۇيدە ئاتىقى بار ئەركەك مىجەز، قاۋۇل ئايال ھاشخان قوپۇپ: "مۇھەممەت ئەمەتنى سايلايلى!" دېۋىدى، پۈتۈن سورۇندا پاراقسىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى، ئەر-ئايال، ياش-قېرى ھەممىسى ئۇچەيلىرى ئۇزۇلگىچە كۈلۈشتى، مەنمۇ كۈلۈپ كەتتىم.

يەنە بىر ئىش ئېسىمگە كېلىپ قالدى، بىركۈنى مەن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ چاي ئىچىپ، ئۆيۈمگە قايتىپ كېتىۋاتسام، دادۇينىڭ بوغالتىرى يەكچەشمە ئىمىن ئۇچراپ:

— مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئۆيىگە باردىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى. مەن بېشىمنى لىڭشىتسام، ئۇ بېشىنى ئېغىتىپ ھەمدە نارازى بولغان قىياپەتتە ئارقا-ئارقىدىن:

ـــ هەي، هەي، هەي، هەي...، ـــ دەپ كەتتى.

بۇ نېمشتۇ؟

بۇ قېتىمقى لەڭمەن بىلەن مېھمان قىلىش كۆڭۈللۈك باشلىنىپ كۆڭۈلسز ئاخىرلاشتى. مەن قايتاي دەپ تۇرسام، ئۇ ئوڭ پۇتىنى سول پۇتىغا ئالماپ، بېلىنى تولغاپ، ئىككى تەرەپكە ئىرغاڭلاپ تۇرۇپ:

ـــ لاۋۇاڭ ئاكا، ياز بولۇپ قالدى، ئەمدى **قۇلاقچا** كىيۈۋېرگىلى بولمايدىكەن، دۆيمىز ئەسلى نامرات...سز **ماڭا** ئون كوي بېرىپ تۇرغان بولسڭىز، ـــ دېدى قۇلاقلىرىنچە قىزىرىپ.

مەن ئۇنىڭغا ئون يۆەننى بەردىم، ئەمما قەلبىم تېخىمۇ غەشلىككە تولدى، ئۇنىڭ بۇنداق ۋاقىتتا ۋە بۇنداق جايدا پۇل ئېلىشى ئۇنىڭ ماڭا بولغان دوستلۇقىنىڭ ساپلىقىغا نىسبەتەن كۆڭلۈمگە ئازراق گۇمان چۈشۈرۈپ قويدى. ئۇنىڭ قۇلاقچىسىغا كەلسەك، ئۇيغۇرلار قىش-ياز، ئۆي ئىچىدە ياكى سىرتتا بولسۇن ھەرقاچان بېشىغا بىرەر نەرسە كىيىدۇ. باشقىلارنىڭ ئالدىدا يالاڭباشتاق يۈرۈشنى ئىنتايىن ئەدەبسزلىك دەپ قارايدۇ. ئۇنىڭ بۇ قۇلاقچىسىنى ئەمدى كىيگىلى بولمايدىغانلىقى راست. بىراق يازلىق باش كىيىمگە ئون يۆەن كېتەمدۇ؟ مەن گۇمانلىنىپ قالدىم.

دېمىدىمۇ، ئاغزىمدىن سائەت چىقتى دېگەن شۇ-دە! ئەتىسلا گۆڭشي "تۆتنى ئېنىقلاش" خىزمىتە ئەترىتىنىڭ باشلىقى قاتارلىق بىر تۈركۈم كادىرلار مەھەللىگە ئەمگەككە كېلىپلا مۇھىممەت ئەمەتنىڭ كەتمىنىنى كۆرۈپ قالدى. ئارىلىقتا دەم ئېلىش ۋاقتىدا ئۇلار پۈتۈن ئەزالارنى يېغىپ، مۇھىممەت ئەمەتنىڭ كەتمىنىنى كۆرگەزمە قىلدى. ئۇيغۇر مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى بىرمۇنچە گەپ قىلدى، مەن چۈشەنمىدىم، ئەمما گېپى ناھايىتى قاتتىق ئىدى، بۇنى باشقا ئەزالارنىڭ جىمجىتلىقى، ئۇن-تىنسز تۇرۇشلىرىدىن

بىلگىلى بولاتتى. خەنزۇ ئەترەت باشلىقى ئۇنۇك كەتمىنى قولىغا ئېلىپ: "مۇشۇمۇ كەتمەنمۇ؟ ياق، بۇ قۇلاق كولىغۇچ" دېدى. ئۇنۇك بۇ سۆزىنى خىزمەت ئەترىتىنىڭ تەرجىمانى ئۇيغۇرچىغا ئۆرۈۋۈدى، يەنە قاتتىق كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

قۇلاقلىرىغچە قىزىرىپ كەتكەن مۇھەممەت ئەمەت سارائىلىقى تۇتقاندەك ئوتتۇرىغا سەكرەپ چىقىپ، پىلىموتتەك تاتاتىلاپ سۆزلەپ، خىزمەت ئەترىتىنىڭ كادىرلىرى بىلەن تۇتۇشۇپ قالدى. ئۇ يەنە كەمىرىنى بېشىپ، كىيىمىنى قايرىپ خىزمەت ئەترىتىنىڭ كادىرلىرىغا يارىنسىنى كۆرسەتتى. تەرجىمان خەنزۇ باشلىققا تەرجىمە قىلىپ بەرگەندە مەنمۇ ئازراق ئائىلاپ قالدىم. ئۇ بۇنىڭغا قايىل ئەمەس ئىكەن، بىرىنچىدىن، ئۇ كېسىلىم بار، مەن "پىچاق يېگەن" (ئوپېراتسىيە قىلىنغان دېمەكچى) دەيدىكەن (كېيىن مەن ئۇنۇك سوقۇرۇئچەي بولۇپ ئوپېراتسىيە قىلىنغانلىقىنى ئۇقتۇم، بۇ ناھايىتى ئادەتتىكى ئوپېراتسىيە بولسىمۇ، ئەمما ئۇيغۇرلار "پىچاق يېگەن" ئادەم ئۆزاق ئۆمۈر كۆرەلمەيدۇ دەپ قارايدىكەن، شۇڭا بۇ سۆزنىڭ مەلۇم قايىل قىلىش كۈچى بار ئىكەن). ئىككىنچىدىن، تەقدىرلەش-تەقدىرلەشتە يۈزەكى ھادىسىگلا قاراشقا بولمايدۇ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلمىسا بولمايدۇ دەيدىكەن. ئۇ، مېنىڭ كەتمىنىمنىڭ كىچىكلىكى كىچىك، ئەمما ئۇنىكەن بىر يىلدا ساق 345 كۈن ئىشقا چىقتىم، بۇ يىل يېرىم يىلدا 170 كۈن ئىشقا چىقتىم، دۈي بويىچە ئۇچىنچى ئورۇندا تۇرىمەن، نېمىشقا تەقدىرلىمەيسىلەر (كېيىن ئۇقسام، بۇ ئەھۋاللار كۆپتۈرۈپ ئېيتىلغانىكەن، ئۇ قاتتىق تەگكىنى ئۈچۈنلا، ئۇ كادىرلارنىڭ ئاغزىنى تۇڭاقلاپ قويۇپتۇ)؟ بىر دۆيدىكى XXX، XXX... (ئۇ بىردەمنىڭ ئىچىدە 10 نەچچە ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بولدى، ئۇنۇك بۇ قەدەر تېز سۆزلىشى شىاڭشېك ئارتىسلىرىدىن قېلىشمايتتى) لار ھېچقاچان ئىشقا چىقمايدۇ، نېمىشقا ئۇلارغا

گەپ یوق؟ نېمىشقا قانچە ئاكتىپ ئىشلىگەن ئەزا شۇنچە تىل ئىشتىپ، تەنقىد قىلىنىپ، ئەزىلدىن ئىشقا چىقمايدىغانلار غېمىدە يوق، بەخىرامان يۈرىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇنىڭغا يىلىق تەقسىماتتا ماڭا 70 نەچچە كوي دارامەت تەگكەن، بۇ پۇلنىڭ ھەممىسىنى دۇي كۆپ خىراجەتلىك ئائىلىگە ئېلىپ بەردى، ماڭا پۇل بەرمىدى، دۇي ماڭا قەرزدار، خىزمەت ئەترىتى بۇ ئىشنى سۈرۈشتە قىلامدۇ- يوق؟ مېنى كەتمەنىڭ كىچىك ئىكەن دەپ تەنقىد قىلمىدىڭلارمۇ؟ پۈلنى ئەكىلىڭلار! مەن ھازىر بېرىپ تازا چوڭ كەتمەندىن ئىككىنى ئەكېلىپ، بىرنى ئۆزۈم تۇتاي، بىرنى خىزمەت ئەترىتىنىڭ باشلىقىغا سوۋغا قىلاي...دېدى.

ئۇنىڭ بۇنداق تاكاللىشىنى ھەممەيلەننى (ھەتمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) قارا تەرگە چۆمدۈرۈۋەتتى، چۈنكى ئۇ ئاي-ئۇ كۈنلەردە بېرىدا ئەمەس، شەھەردىمۇ رەھبەرلىك بىلەن تاكاللىشىش ئىنتايىن خەۋپ- لىك ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ كەسكىن ئېلىشىپ مۇنازىرىدە يېڭىپ چىق- قانلىقى شەكسىز ئىدى. خىزمەت ئەترىتىنىڭ باشلىقلىرى يۇمشاقشا باشلىۋىدى، ئاپئاق ساقاللىق گۈرۈپپا باشلىقى رەھبەرلەرنىڭ يۈزىنى قىلىپ، مۇھەممەت ئەمەتنى ئازراق ئەيىبلىدى ھەمدە ئەزالارنى داۋاملىق ئىشلەشكە بۇيرۇدى.

خىزمەت ئەترىتىنىڭ كادىرلىرى ئۆزىنىڭ ئىززىتى بىلەن كېتىشتى، ئەزالار ئىشلەۋېتىپ بايقى ئىش توغرۇلۇق سۆزلىشەتتى. كىشىلەرنىڭ كەيپىياتىدىن، بىر قىسىملارنىڭ ئەجەب ئوبدان بولدى دېسە، كۆپچىلىك ئادەملەرنىڭ مۇھەممەت ئەمەت بىر ساراڭلىق قىلدى دەۋاتقانلىقى ئېنىق تۇراتتى. يەنە بىر ئائىلەتچە ئىشلىگەن بولساقمۇ كۈن تېخى ئېگىزلا تۇراتتى، گۈرۈپپا باشلىقى ئىشتىن چۈشۈشكە بولىدىغانلىقىنى، ئەمما باشقىلارغا بۇ گۈرۈپپا بەك بالدۇر ئىشتىن چۈشىدىكەن دېگەن يامان تەسىرنى بېرىپ قويماسلىق

ئۇچۇن، ئۇيگه قايتىشقا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئەزالار يۇقىرىدىن بىرەر كىشى تەكشۈرۈپ كېلىپ قالسا دەرھال ئىشقا چۈشۈپ كېتىش، بولمسا، كۇن ئولتۇرغاندا ئاندىن قايتىش ئۇچۇن بىر يەرگه يىغىلىپ، تاماكا چېكىشىپ ئولتۇرۇشتى. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ بەك كۆڭلى يېرىم ئىدى، ھەتتا ھاشخانىنىڭ چاقچاقلىرىغمۇ قارىمايتتى. كېيىن ھاشخان كېلىپ ئۇنى تارتتى، مۇشت كۆتۈرۈپمۇ باقتى، باشقىلار كۇلۇشتى، ئۇ يەنىلا قاپىقىنى تۇرۇپ، پىسەنت قىلماي ئولتۇراتتى. ھېچ ئامال قىلالمغان ھاشخان مېنى كۆرۈپ، بىرنەرسىلەرنى دەپ مەندىن ياردەم تەلەپ قىلدى، ئۇنىڭ مەقسىتى: سەن بىرىپ مۇھەممەت ئەمەتكه نەسىھەت قىلساڭ، دېمەكچى ئىدى. مەن ئۇنىڭ قېشىغا بېرىۋىدىم، ئۇ:

— ئۇلار بىلەن چاتىقىڭز بولمىسۇن! — دېدى.

— ئەزالار سىزنى قىزىق گەپ قىلىپ بەرسە ئىكەن دەيدۇ، — دېدىم مەن. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— قاراڭ، مەن نېمە كۇنلەرنى كۆرۈۋاتىمەن! — دېدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش لىغىرلاپ تۇراتتى.

مېنىڭ مۇللا يۇزى گۈڭشىيىدە ھەر كۇنى قىلىدىغان ئىشىم ئەمگەك ۋە ئۇيغۇرچە ئۆگىنىش ئىدى. ھەممە ئۇيغۇر دېھقانلىرى، ھەتتا ئۇلارنىڭ ئەمدىلا تىلى چىقىقان بالىلىرىدىن تارتىپ مېنىڭ ئۇيغۇر تىلى ئوقۇتقۇچۇم ئىدى. بىر يىلدىن كېيىن مەن خېلى كۆپ كۇندىلىك تۇرمۇش سۆزلىرىنى ئۆگىنىۋالدىم. مەن ئازادلىقىنىڭ دەسلىپىدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەمۇرىي كادىرلار مەكتىپى تۇزۇۋاپ باستۇرغان «ئۇيغۇر تىلى دەرسلىكى»دىن بىرنى تاپتىم، يەنە دادام بېيجىڭدىن ئەۋەتىپ بەرگەن «جۇڭگو تىل-يېزىقى» ژۇرنىلىدا تىل تەتقىقاتى ئورنىدىكى جۇ جۈنىڭنىڭ ئۇيغۇر تىلىنىڭ

ئەھۋالىنى تونۇشتۇرۇپ يازغان بىر پارچە ماقالىسى بار ئىكەن، بۇلارنىڭ ياردىمى ئاستىدا گرامماتىكىدىنمۇ دەسلەپكى ساۋاتقا ئىگە بولۇپ قالدىم. شۇنداق قىلىپ، 66-يىلنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا كەلگەندە ئۇيغۇر تىلىدا بىمالال سۆزلىشەلەيدىغان بولدۇم.

كېيىن ئۇقسام، ياشلار مۇھەممەت ئەمەتنى مەجەزى بوش، لېيى خام قىز بالىدەك يىلمان، غىلجىمىڭ نەرسە دەپ قاراپ كۆزىگە ئىلمايدىكەن. چوڭلار بولسا ئۇنى بىبلى بوش، ئىشقا چىدىمايدۇ دەپ ياقتۇرمايدىكەن. ئەمما ھەممىسلا ئۇنى ئاق كۆڭۈل، ئادەمگەرچىلىكى بار، ئۆتكۈر دەپ قارايدىكەن. بۇ يىلى دۇيىگە يېڭىدىن ئىككى ئائىلىلىك خەنزۇ كۆچۈپ كەلدى، ئۇلار مۇھەممەت ئەمەتنىن بەك رازى ئىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ يۇقىرىدىكى ئىككى ئارتۇقچىلىقىدىن باشقا يەنە مۇنداق چوڭ بىر ئارتۇقچىلىقى بار ئىدى: ئۇ ئۇيغۇر-خەنزۇلارنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا كۆڭۈل بۆلەتتى، خەنزۇ ئەزالار بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتەتتى، ئۇيغۇرلار بىلەن خەنزۇ-لارنىڭ ھېسسىياتىنى تۇتاشتۇرغانىدى، ئىتتىپاقلىقتا پايدىلىق گەپ-لەرنى، ئىشلارنىلا قىلاتتى، ئىتتىپاقلىقتا پايدىسىز گەپلەرنى، ئىش-لارنى ئەسلا قىلمايتتى. پرىنسىپقا كۆتۈرۈپ ئېيتساق، ئۇ ھەرگىزمۇ تار يەرلىك مىللەتچىلەردىن ئەمەس ئىدى.

ئۇنىڭ زەيپىنە قىلقىلىرىنى مەنمۇ ئانچە-مۇنچە كۆرگەنىدىم، ئالايلى، ئۇ گەپ قىلغاندا تارتىنىپ، قىزلاردەك قىلقالارنى قىلاتتى، ۋايجان، ۋەيەي...دېگەندەك سۆزلەرنى كۆپ ئىشلىتەتتى، شۇنداقلا ئۇ بەك ياسانچۇق ئىدى، تەبىئىي بۇدۇر چاچلىرى ھەم قويۇق، ھەم ئۇزۇن ئىدى. ئۇ يەنە: "چېچىم قالتىس پەيزىدە مېنىڭ" دەيتتى. بۇمۇ ماڭا ياقمايتتى ئۇ چاغلاردا ئايالالارنىڭ ياسىنىشىغىمۇ بولمايدىغان تۇرسا، ئەرلەرگە ياسىنىشنى نېمە قويۇپتۇ!

بۇ ئۇنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ؟ بىر قېتىم بوغالتىر ئىمىن

يەكچەشمىدىن:

— ئۇ ھېچقانداق ئىش ئەمەس. — دەپ سورىدىم. "ھېچقانداق" مەن يېڭىدىن ئۆگەنگەن سۆزنىڭ بىرى بولۇپ، بىر خىل غەيرىي نورمال ھادىسىلوگىيىلىك ھالەتنى كۆرسىتەتتى، خەنزۇ تىلىدىكى كارغا كەلمەس، ياكى ئىككى جىنسلىق دېگەن سۆزلەرگە توغرا كېلەتتى.

ئىمىن ئاكلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە ئۇ ھامان قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ:

— بۇ كەلسە-كەلمەس دەۋېرىدىغان گەپ ئەمەس، لاۋۇاك، بۇ سۆز ئۇيغۇرچىدىكى ئادەم تىللايدىغان ئەڭ سەت گەپ، ئېشەك، چوشقا، يۇمشاقباش دەپ تىللىغاندىنمۇ قاتتىق، — ئۇ بىردەم تۇرۇۋېلىپ دېدى، — ھەممە گەپ ئۇنىڭ مەجەزىدە، مەجەزى شۇنداق. ئالايلى، بىزنىڭ مىللىتىمىزنىڭ قائىدىسىدە، ئەرلەر ئۇسسۇل ئوينىغاندا قولىنى مۇرىسىدىن ئېگىز كۆتۈرمەيدۇ. مانا، مۇنداق، — ئۇ ئادەتتىكى ئۇسسۇل ھەرىكىتىدىن بىرنەچچىنى دوردى، — ئايالالار ئۇسسۇل ئوينىغاندا ئاندىن قولىنى مۇرىسىدىن ئېگىز كۆتۈردۇ، — ئۇ يەنە ئايالچە ئۇسسۇل ھەرىكىتىنى دوراپ، مېنى كۈلدۈرۈۋەتتى، — مۇھەممەت ئەمەتجۇ، مۇشۇنداقلا ئوينايدۇ، — ئۇ يەنە ئايالچە ئۇسسۇلنى دوردى.

راستتىنلا مەن بۇلاردىن خەۋەرسىز ئىكەنمەن، مۇھەممەت ئەمەتنى ئۇسسۇلنى ئوبدان ئوينايدىكەن دەپلا يۇرۇپتىمەن، توي-تۆكۈنلەردە كىشىلەر ئۇنى ئۇسسۇلغا تارتاتتى، ئەمما ئۇ ئۇسسۇل ئوينىغاندا ئەتراپتىكى ياشلار كۈلۈپ زاكلىق قىلاتتى، ماڭمۇ بىر يەرلىرى قامىلاشمىغاندەك تۇيۇلغاندى، ئىمىنىڭ گېپىي بىلەن بۇمۇ ئايدىڭ بولدى.

— يەنە مەسىلەن، بىز ئۇيغۇرلاردا ئەرلەر ئاش ئېتىدىغان ئىش يوق، بولۇپمۇ ئۆيلەنمىگەن يىگىتلەر مۇشۇنداق لەگمەن

سوزغان نەدە بار ئىكەن؟ — ئۇ يەنە لەگمەن سوزغانىنى دوردى، — ئادەم تىللىغاندىمۇ ئايالىلارنىڭ گېپى بىلەن تىللايدۇ تېخى. خەقلەر بىلەن ئۇرۇشقاندا ئۇسۇدۇ، ئەرلەر ئۇرۇشقاندا مۇشت ئېتىشقا، ھەتتا پىچاق كۆتۈرۈشكە بولىدۇكى، ئۇسۇشكە بولمايدۇ...بىز ئۇنىڭ مۇشۇنداق يەرلىرىنى ياقتۇرمايمىز، — دېدى ئۇ ئاخىرىدا گېپىنى خۇلاسىلەپ.

ئىمىنىڭ سۆزلىرىگە پۈتۈنلەي قايىل بولۇپ كەتمىدىم، لەگمەن سوزۇشنى ئالساق، يېگىتلەر تاماق ئەتىسە نېمىشقا بولمايدىكەن؟ مېنىڭ بىلىشىمچە، مۇھەممەت ئەمەتنىڭ گەرچە ئائىلە ئەھۋالى ئېغىر، دادىسى كېسەل، ئۆزىنىڭ كىشىلەر ئارىسىدا ھېچقانچە ئىناۋىتى ۋە ئورنى يوق بولسىمۇ، ئەمما تازىلىققا ئامراق ئىدىۋ، ئاپىسىنىڭ ئوبدان قىلالماسلىقىدىن ئەنسىرەپ، ئىشقا يارىغۇدەك، چوڭراق بىرەر سىگىلىسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، لەگمەن سوزۇش، ئۆڭي تۇزەشتۇرۇشكە ئوخشاش بىر قىسىم ئۆڭي ئىشلىرىنى ئۆزى ئۈستىگە ئالغانىدى، تالا ئىشلىرىنى بولسا ئاپىسى ۋە سىگىللىرى قىلاتتى. لېكىن قانداقلا بولمىسۇن "سەۋەبسىز ئىش بولماس، سەۋەبىنى بىلىپ بولماس" دېگەندەك، ئۇنىڭ باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان بەزى يەرلىرى بار ئىدى، ئۇنىڭ بۇ"نۇقسان"لىرى كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن ئىزئىلوگىيە جەھەتتە سەسكەندۇرمەي قويمايتتى. شۇنداق قىلىپ، مەن ئۇنىڭغا قارىتا ئارىلىق قالدۇرۇش ئاڭجېنىنى قوللىنىش قارارىغا كەلدىم، ئۇ ئۆيىگە چاقىرغاندا، 10 قېتىم چاقىرسا بىر-ئىككى قېتىم بېرىپ قويماتتىم ، بارغاندىمۇ ئىشىم ئالدىراش دەپ كۆپ ئولتۇرمايتتىم. ئۇ مەن بىلەن پاراڭلاشقاندىمۇ خۇش ياقمىغان ھالدا:"ھەئە، شۇنداق" دەپلا قويماتتىم.

ئەمما ئۇ كۆڭلىگە ئالمايتتى، يەنە ئوخشاشلا ماڭا قىزغىن ئەدەبلىك مۇئامىلە قىلاتتى، كۆيۈنەتتى. ئۇ مەن بىلەن پاراڭلاشقاندا

دا ئەزەلدىن قوپال سۆزلەرنى ئىشلەتمەيتتى، چىرايىغمۇ تەبەسسۇم ۋە مۇلايىملىق ھەمراھ بولاتتى. بىر قېتىم مەن ئاغرىپ قالدىم، ئۇنۇم پۈتۈپ قالدى، ئۇ ماڭا بەش تۇخۇم ئەكىلىپ بەردى ۋە خام تۇخۇمنى ئىچسە ئۇن پۈتۈشنى داۋالىغىلى بولىدىغانلىقىنى، بۇنىڭ ئەھمىيىتىنى ئۇتۇكەن رېتىسپ ئىكەنلىكىنى تاقەتسىزلىك بىلەن ئېيتتى. ئىش قىلغانلاردا سەل-پەل چىرايىم تۇتۇلۇپ قالسلا ئۇ كېلىپ گەپ قىلىپ تۇراتتى. ئۇ ھەر ۋاقىت باشقىلارغا دىققەت قىلىپ تۇرامدىكىن، ياكى ئۆزىنى يېڭى كەلگەن ھەممە ئادەملەرگە قارىتا مەسئۇلىيىتىم بار دەپ قارامدىكىن، كىشىگە: ئۇ دۇي ئىش تەقسىماتىدا مېھمان كۆتۈش بۆلۈمىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىسىلىك ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان بولسا كېرەك، دېگەن تۇيغۇنى بېرەتتى.

مەن دادۇي ۋەكالىتەن سېتىپ بېرىش دۇكىنىنىڭ مال ساتقۇچىسىدىن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتۈردۇم، بۇ مال ساتقۇچى ئەسلىدە مىللەتلەر شۆيۈەنىنى پۈتتۈرۈپ، كونىشەر ناھىيىسىدە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولغانىكەن، 62-يىلى خىزمەتتىن چېكىنىپ يۇرتى ئىلغا قايتىپ كەلگەنىكەن. ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭدا چېغىدا مۇھەممەت ئەمەتنىڭ سىنىپ مەسئۇلى بولغانىكەن. ئۇ ماڭا مۇھەممەت ئەمەتنىڭ كىچىك چېغىدا شوخ، زېرەك، دەرسىتە ياخشى، غۇرۇرلۇق، ھېسسىياتچان، ھەر تەرەپتىن نورمال يېتىلىگەن بالا ئىكەنلىكىنى، 12-13 ياشلاردىن كېيىن قىزلار بىلەن بىرگە يۇرۇشنى خالايدىغان، سەل قىز بالا مىجەز بولۇپ قالغانلىقىنى، ئەمما بەك ئەمەسلىكىنى، "مەسلە" دېگۈچىلىكى يوق ئىكەنلىكىنى، شۇ سەۋەبتىن باشقىلارنىڭ ئۇنى كۆزگە ئىلمايدىغانلىقىمۇ راست ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى.

مەن ئۆزۈم تۇرغان ئۆيىنىڭ ئىگىسى، ھەم دۇيىنىڭ ھەيئىتى، ھەم تەقسىماتچى مۇسۇلمان ھېلىقى بوۋايدىنمۇ سورىدىم، بوۋاي بۇ

جەھەتتىكى ئەھۋاللار توغرىسىدا ئېغىز ئاچماستىن، پەقەت مۇنداقلا دەپ قويدى:

— ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مۆمىن ئادەملەر، بىرلا مۇشۇ بالا بەك كەپسىز، — ئۇ يەنە خورسىنىپ قويۇپ مۇنداق دېدى، — ھازىرقى ياش باللار چاپا دېگەننى كۆرۈپ باقمىدى، ھالاۋەتنىلا بىلىدۇ. بىز ياش ۋاقتىمىزدا دېگەن...

ئۆي ئىگىسى مومای گەپ ئارىلىدى:

— مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئاپىسى ھەممە تەرەپتىن ئوبدان مەزلۇم، شۇ بۇرنىلا چاتاق...

— بۇرنى چاتاق؟ — مەن چۈشەنمىدىم.

— ئۇنىڭ بۇرنىدىن سوۋ ئېقىپلا تۇرىدۇ، ئۇ ئاش ئېتىدىغان بولسا ئۇنىغا، قازانىغا، چاپىغا ماڭقىسى ئېقىپ كېتىدۇ، — مومانىڭ گېپىنى بىلەن ھەممىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق.

ئۇيغۇرچە سەۋىيەمنىڭ ئېشىشىغا ئەگىشىپ، مەن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئاياللار بىلەن قىلىشقان چاقچاقلىرىنمۇ چۈشىنەلەيدىغان بولدۇم، ياپىرىم، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق-ھە، گەرچە مەنمۇ ئانچە بەك مىشچانلاردىن بولمىساممۇ، بۇنداق قوپاللىق ۋە ئىپلاسلىق راستىنلا مېنى تېك مولاق چۈشۈرگىدەك. بىر قېتىم ئۇ يەنە ئاياللار بىلەن بولمىغۇر چاقچاقلارنى قىلىشقا باشلىدى، مەن ئۆزەمنىڭ "ئەدەبلىك سىياقىم"نى ساقلاش ئۈچۈن، قاپىقىمنى تۇرۇپ باشقا ياققا ئۆرۈلۈۋالدىم، مېنىڭ بۇ پوزىتسىيەمنى ئۇ سېزىپ قالدى. ئىشقا چۈشكەن چاغدا ئۇ ماڭا مۇشۇ شەنبە كۈنى بىرقانچە سەنئەتچىنى چاقىرىپ ئۆيدە ئولتۇرۇش قىلماقچى ئىكەنلىكىنى، مېنىڭمۇ بېرىشىم لازىملىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىگە كېلەرمۇ دېمەستىن:

— بارمايمەن، — دەپ جاۋاب بەردىم. ئۇ ئاغرىنى

ئۆمچەيتىپ:

— سىز بۇ قېتىم كەلمىسىڭىز، قورسىقىم كۆپىدۇ جۇمۇ! — دېدى. مەن بۇ يەردىكى ئەزالارنى دوراپ:

— قورسىقىڭىز كۆپسە، بىرنەچچىنى ئوسۇرۇۋەتسىڭىزلا بولدى! — دېدىم. ئۇ بۇ گەپىمنى ئاڭلاپ، چۆچۈپ كەينىگە داجىپ كەتتى، چىرايىدا ھەيرانلىق، ئۈمىدسىزلىك ۋە ئازاب ئارىلاشقان تەشۋىشلىك ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى، ئۇ ماڭا خودىدى ناتونۇش ئادەمگە قارىغاندەك:

— لاۋۇاڭ ئاكا، سىز...، — دېدى پىچىرلاپ. مەن كۆلكىگە زورلاپلا تۇرۇۋالدىم.

ئىشتىن چۈشكەندە ئۇ ئېغىر تەلەپپۇزدا ماڭا مۇنداق دېدى:

— ھەي، لاۋۇاڭ ئاكا، سىز ئۇيغۇرچىنى نېمىشقا ئۆگىنىسىز؟ سىز بۇ ئۇيغۇرچىنى ئۆگىنىپ نېمىمۇ قىلارسىز! مەن سىزنىڭ بىزنىڭ تىلىمىزنى بىلىپ قېلىشىڭىزنى زادىلا خالىمايمەن!

ئۇنىڭ گېپىنى مېنى گاڭگىرىتىپ قويىدى. مەن ئۇيغۇرچە ئۆگىنىشىمدىكى مەقسەت، ئۇيغۇر كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلاردىن ئۆگىنىش، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى ئۆگىنىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈش...ئۈكەنلىكىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇ گېپىمنى بۆلۈپ:

— ياق، ياق، ياق! سىز بىزنىڭ بۇ پاسكىنا گەپلىرىمىزنى ئۇقمىسىڭىز بولاتتى، بىز دېگەن بېيجىڭدىن كەلگەن كادىر، ئۇ گەپلەر قۇلىقىڭىزنى بۇلغاپ قويىدۇ. قاراڭا، سىزمۇ بۇ گەپلەرنى ئۆگىنىشكە باشلاپسىز، سىزگە بەك ئېچىم ئاغرىيدۇ دەيمەن! ئۇيغۇرچە ئۆگىنىمەن دېسىڭىز مەدەنىي، چىرايلىق، شېئىرىدەك گەپلەرنى ئۆگىنىڭ، ناۋايىنى بىلەمسىز؟

مەن بېشىمنى چايقىۋېدىم، ئۇ ئوتتۇرا ئەسىردە ياشىغان ئۇلۇغ

ئۇيغۇر شائىرى ناۋايىنى تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى، ئۇ مېنى ئۆيىگە ئەكىرىپ، شەرەدىكى قاتتىق مۇقاۋىلىق كىتابلاردىن بىرنى ئېلىپ كۆرسەتتى، بۇ «ناۋايى» دېگەن رومان بولۇپ، ھەم قېلىن، ھەم ئېغىر ئىدى، خەنزۇچە خەتتە سۈندۇرغاندا تەخمىنەن 500مىڭ خەت ئەتراپىدا كېلەتتى.

— كونا يېزىقىنى بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ مەندىن. مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم.

— بۇ كىتابنى مەن بەش قېتىم ئوقۇپ بولدۇم، يازغۇچىسى ئۆزبەكستانلىق ئايبېك، مانا قاراڭ، — ئۇ كىتابنى ئىتتىك ۋاراقلايتى، — مانا بۇ ناۋايىنى شېئىرلىرىنىڭ ئىنگلىزچە تەرجىمىسى، — ئۇ شېئىرنى ئاۋۇال ئۇيغۇرچە دېكلاماتسىيە قىلدى، ئاندىن بىر-بىر-لەپ يېشىپ چۈشەندۈردى. شېئىرنىڭ مەنىسى مۇنداق ئىكەن: "شامنىڭ نۇرى كىچىك بولسىمۇ بىر ئۆينى يورۇتالايدۇ، چۈنكى ئۇ تۆز، چاقماق ناھايىتى چوڭ تۇرۇپمۇ ھېچنېمىنى قالدۇرالمايدۇ، چۈنكى ئۇ ئەگرى - بۈگرى."

ئۇ شېئىرنى كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ، پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن ئوقۇيتتى.

— مانا قاراڭ، مانا قاراڭ، — دېدى ئۇ يەنە بىرنەچچە قېتىم تۇرما رەسمىنى كۆرسىتىپ، — مانا بۇ باش قەھرىمان دىلدار، دىلدار نېمىدېگەن چىرايلىق - ھە! ماۋۇ مەنزىرىگە، كۆلچەكىكە، گۈل-گىياھلارغا قاراڭ، بىزنىڭ قەشقەرگە شۇنداق ئوخشايدىكەن! ئارسلانقۇل دىلدارغا كۆيۈپ قالدۇ، ئەمما ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى زالىم سۇلتانىنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرايدۇ، باتۇر قىز دىلدار نۆكەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئوردىدىن قاچىدۇ. مۇناپىق ۋەزىر تۇغانبەك دىلدارنى نۇتۇپ كېلىپ قەتىل قىلماقچى بولغانىدا، ئىلگىرى ۋەزىر بولغان ناۋايى ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالدۇ. قاراڭ، لاۋۇاڭ تاكا، گەرچە كىتابتا

مۇنداق يېزىلمىغان بولسىمۇ، مىنىڭچە ناۋايىمۇ چوقۇم دىلدارغا كۆيۈپ قالغان گەپ، ئۇ بەك چىرايلىق قىز دەيمەن! ئۇنداق بولمىسا ناۋايى نېمىشقا ئۇنى شۇنچە تېز قوتقۇزۇۋالىدۇ؟

شۇنىڭدىن كېيىن، مۇھەممەت ئەمەت مىنىڭ ئۈيغۇرچە ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئوقۇشۇمدىكى ئاساسلىق تەمىنلىگۈچىم بولۇپ قالدى. يېزىق جەھەتتە ئۇچرىغان قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشىمغا ياردەم بېرەتتى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىككىمىز ئەسەرنىڭ مەزمۇنى ئۈستىدە قىزغىن مۇنازىرىلىشەتتۇق. مىنىڭچە ئايبېكنىڭ «ناۋايى» دېگەن رومانىنى بەك ياخشى يېزىلغان دەپ كەتكىلى بولمايتتى، تىلى ئۇنىڭ «قۇتلۇق قان»دېگەن رومانغا يەتمەيتتى. ناۋايىنىڭ دىلدارغا كۆيۈپ قالغانلىقىغا كەلسەك، بۇ مۇھەممەت ئەمەتنىڭ تېمىغا ئۇرۇپلا تاپقان گېپى ئىدى. لېكىن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ناۋايىغا بولغان چوقۇنۇشى، بۇ كىتابقا بولغان ئامراقلىقى، كىتابتىكى پېرسونا ژلارنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈشى ماڭا چوڭ قۇر تەسىر قىلدى. ناۋايىنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرىغا، بولۇپمۇ ئۇنىڭ "ھەسرەت غەزەلىنىڭ جېنى" دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىگە مەن ھەقىقەتەن قايىل. كېيىن مەن تاسادىپىي ھالدا مۇنداق ھېس قىلىپ قالدىم: كىتابتىكى دىلدارغا كۆيۈپ قالغان ئادەم بۇنىڭدىن نەچچە ئەسىر ئىلگىرى ئوتتەن بۇيۇك شائىر، سىياسىيئون ناۋايى بولماستىن، ئەسلىدە كىشىنىڭ گاھ كۈلكىسىنى، گاھ يىغىسىنى قوزغايدىغان مۇشۇ مۇھەممەت ئەمەت ئىكەن ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ دىلدارنى تىلغا ئالغاندا، شۇ تاپتا ئاشۇ پەرى سۈپەت قىزنىڭ چوككىدە بىرنى سۆيۈپ قويۇشىغا مۇيەسسەر بولغانىدەك كۆزلىرىنى يېرىم يۇمۇپ، ھېسسىياتلىنىپ كېتىشلىرىگە قارىمامدىغان.

مەن ئۇنىڭدىن يەنە گورکىنىڭ «كىشىلەر ئارىسىدا»، ئوستروۋۇسكىنىڭ «بوران بالىلىرى» دېگەن ئەسەرلىرىنىڭ ئۇيغۇرچىسىنى

ئېلىپ ئوقۇدۇم. يەنە بىر قىرغىز يازغۇچىسىنىڭ «دەۋرىمىز كىشىلىرى» دېگەن ئەسىرىنى بەك قىزىق ئىكەن. بولۇپمۇ تاجىك يازغۇچىسى سەدرىددىن ئەينى «خاتىرىلەر» دېگەن رومانىدا بۇخارا مەدرىسىلىرى-نىڭ ئەھۋالىنى قالتىس تەسۋىرلەپتۇ. يەنە بىر قازاق يازغۇچىسى يازغان «بوتا كۆز» دېگەن رومانىمۇ ناھايىتى تەسىرلىك ئىكەن ... شۇنداق قىلىپ، مۇھەممەت ئەمەت مېنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ، ھەتتا پۈتكۈل ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەرقايسى تۈركىي مىللەتلىرىنىڭ تىل ۋە مەدەنىيىتىنىڭ كۆركىم گۈللىرى بىلەن تونۇشۇشۇمغا ياردەم بەردى، ئۇ ماڭا ئۇيغۇر تىلى لېكسىكىسىنىڭ ئەڭ گۈزەل، ئىپادىلەش كۈچىگە ئەڭ باي ۋە شېئىرىيەتكە يارقىن قەسىمنى ئۆگىتىپ قويدى. مەن ئۇنىڭدىن مەڭگۈ مىننەتدار.

66-يىل يازدا، "مەدەنىيەت ئىنقىلابى" تۈپەيلىدىن ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش توختىتىلدى، دۆيمىزگە تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن ماھىنۇر ئىسىملىك بىر قىز كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى ئەسلىدە قايسىبىر ناھىيىدە كېجاڭ بولۇپ ئىشلىگە-نىكەن، كېيىن "مەسلىسى بار" دەپ خىزمىتىدىن چېكىندۈرۈلۈپ، بىزنىڭ دۆيىدە ئەمگەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئائىلىسى ئادەتتىكى دېھە-قانلارغا قارىغاندا كۆپ باي ئىدى، ئۇنىڭ ئاياللىرىنىڭ قوللىرىدا بىلەزۈك، قۇلاقلىرىدا ئۇنچە-مەرۋايىستىلار پارقىراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ يېيىپكى مىس كارىۋىتى، كىيىم تىكىش ماشىنىسى ۋە ۋېلىسىپىتى بار ئىدى. ماھىنۇر ئەسلى غۇلجا شەھىرىدىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپتە يېتىپ ئوقۇپ، ئالىي مەكتەپنىڭ تىل-ئەدەبىيات فا-كۇلتېتىغا ئىمتھان بەرمەكچى بولغانىكەن، نەتىجىدە، ھەربىكەت ئېلىپ بېرىلغانلىقتىن، يېزىغا قايتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ماھىنۇرنىڭ بويى ئانچە ئېگىز ئەمەس، توغرىلىق، سېرىقراق،

خۇش چىراي، چىرايى دادىسىغا ئوخشاش سەل ياپىلاقراق كەلگەن قىز ئىدى، ئۇ ئادەتتە سۇس رەڭلىك كوپتا، قېنىق رەڭلىك يوپكا، قىسقا پايپاق، ئاق ياكى كۆك چۈخەي كىيىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ پۇتى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، تازا تولغانلىقى، قاۋۇللۇقى بىلىنىپ تۇراتتى. يۈرۈش-تۇرۇشى سالاپەتلىك ئىدى، ياغلىقنى چوققىسىغا چىگىپ، چېچىسىنىڭ يېرىمىنى سىرتقا چىقىرىپ قويۇتتى، پاچىقىنىڭمۇ يوپكا ئاستىدىكى قىسمى ئوچۇق بولۇپ، شەھەرلىكـ لەردەك، ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدەك يۈرەتتى. يېزىلاردا چېچىسىنىڭ يېرىمىنى سىرتقا چىقىرىپ قويۇپ، يالىڭاچ پاچاق بولۇپ يۈرەلەيدىغان ئايالالار يوق ئىدى.

ماھىنۇر بىلەن مۇھەممەت ئەمەت ئىچ پەش تارتىشىپ قاپتۇ دېگەن گەپ ناھايىتى تېزلا تارقالدى. ماھىنۇر بىلەن مۇھەممەت ئەمەت ناشايان ئىشلارنى قىلمايلا قالماستىن، ئۆزئارا ناھايىتى ئەدەبلىك مۇئامىلە قىلىشاتتى. ئۇلار بىر يەرگە كەلسىلا گېپىـ تۇگىمەيتتى. زەمبىل كۆتۈرگەنىدە ئادەتتە ئەرلەر بىلەن، ئايالالار ئايالالار بىلەن جۈپ بولۇپ كۆتۈرەتتى، ماھىنۇر بىلەن مۇھەممەت ئەمەت بولسا ھەمىشە بىر جۈپ بولۇۋالاتتى، خۇددى ئوقۇغۇچىلار يېزىغا ئەمگەككە چىققاندەك، ماھىنۇر ئالدىدا، مۇـ ھەممەت ئەمەت كەينىدە مېڭىپ، ناخشا ئېيتقاچ توپا توشۇيتتى. گەپنىڭ راستىنى قىلغاندا، ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرغان ماھىنۇر بولغانـ لىقى ئۈچۈنلا مۇھەممەت ئەمەت ھاردىم دېمەي ئىشلەيتتى. مەن ئۇنىڭ ھېلىقى كېچىك كەتمەننى چۇرۇۋېتىپ، ئورنىغا سىكىلسىنىڭ ئۇنىدىن سەل چوڭراق كەتمىنىنى ئېلىپ چىققانلىقىنى سەزدىم. ئۇنىڭ ئايالالار بىلەن قىلىشىدىغان سەت چاقچاقلىرىمۇ تۇگەپ قالـ غانىدى، ئەكسىچە، ماھىنۇرنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئەدەبلىك، بىلىمـ لىك كۆرسىتەتتى.

ئۇلار ئۆزئارا كىتاب ئالماشتۇرۇپ ئوقۇيتتى، ماھىنۇرنىڭ خەنزۇچە سەۋىسىنى ئۇنىڭدىن ياخشى ئىدى، خەنزۇچە ھېكايە-لەرنى ئوقۇيالايتتى، ئۇنىڭغا «يەنزىنىڭ چۆ بەگلىكىگە ئەلچىلىككە بېرىشى»، «ئوچ باتۇرنىڭ ئىككى شاپتۇل بىلەن ئۇجۇقتۇرۇلۇشى» قاتارلىق قەدىمىي خەنزۇ مەسەللىرىنى سۆزلەپ بەرسە، ئۇ شۇنداق بېرىلىپ ئاڭلايتتى.

ــ لاۋۇاڭ ئاكا، مەن خەنزۇچە ئۆگىنىمەن، ماڭا بىر كىتاب بېرىپ تۇرسىڭىز، ــ دېدى ئۇ ماڭا. مەندىكى كىتابنىڭ بارى ھېلىقىلار تۇرسا، ئۇنىڭغا باشقا نەدىكى كىتابنى بېرەلەيتتىم؟ ئۇ ئىككى كۈن ئۆگىنىپلا چىدىمىدى:

ــ نېمە ئۇ خەنزۇچە دېگەن، مىلتىقنىمۇ چياڭ دەيدىكەن، تام-نىمۇ چياڭ دەيدىكەن، بۇلاشنىمۇ چياڭ دەيدىكەن، ئاجايىپ كۇل-كىلىك گەپ ئىكەن بۇ! ــ دەپ خەنزۇچىغا"ھۇجۇم" قىلغىلى تۇردى.

بەزىدە ئەمگەك ئارىلىقىدىكى دەم ئالغان چاغلاردا ئۇلار ئىكە-كىسى "ئاما"دىن ئايرىلىپ بىر يەرلەرگە بېكىنۈۋىلىپ، بىر-بىرى-گە ناخشا ئۆگىتىشەتتى. ماھنۇر مۇھەممەت ئەمەتكە «دېڭىزدا پاراخوت رولچىغا تايىنىپ ماڭار» ۋە «ماڭماقتىمىز داغدام يولدا» دېگەن ناخشىلارنىڭ خەنزۇچىسىنى ئۆگىتەتتى. ئۇ تېزلا ئۆگىنە-ۋالدى، ئەمما ھەربىر مىسرانىڭ كەينىگە ئۇيغۇرچە ناخشىلارنىڭ پۈرەقىنى قوشۇپ ئېيتاتتى. ئۇ ماھنۇرغا قەشقەر خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىتەتتى. بۇ ناخشىلار ئۇ چاغدا"بۇزۇپ تاشلاش"قا تېگىشلىك "تۆت كونا"نىڭ جۈملىسىدىن بولغاچقا، ئۇلار بۇ ناخشىلارنى ئېيتە-قاندا كۆڭلۈم دەككە-دۈككىدە بولۇپ، ئۇ ياق-بۇ ياقنى تەشۋىش-لىنىپ قاراپ كېتەتتىم، ئەمەلىيەتتە ئۇلارغا كۆز-قۇلاق بولۇپ بېرەتتىم. يىراقلاردىن بىرەر گۈمانلىق ناتونۇش كىشىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ قالغۇدەك بولسام، "ئېيتماڭلار!"دەپ ئۇلارنى توسۇيتتىم.

شادلىق پەيزىگە چۆمگەن بۇ ئىككى ياش ھاڭ-تاڭ بولۇپ ماڭا قارايلا قالاتتى، ئۇلارنىڭ شۇ تاپتىكى ساددا ۋە سەمىمىي تۇرقى كىشىگە خۇشاللىق بەخش ئېتەتتى. ماڭا مۇھەممەت ئەمەت بولغاز-لىقى ئۇچۇن، ماھىنۇرنىڭ ئوقۇغۇچىلىق تۇرمۇشى ئۇزارغاندەك، ماھىنۇر بولغانلىقى ئۇچۇن، مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئوقۇغۇچىلىق تۇرمۇشى ئەسلىگە كەلگەندەك تۇيۇلاتتى. ئۇلار بەزىدە بىر-بىرىگە زېھىن سىناش سوئاللىرىنى قويۇشۇپ، يەرگە ياغاچ بىلەن ئۇچۇ بۇلۇڭ ۋە چەمبەرلەرنى سىزىشاتتى. بۇنىڭدىن غەلىتىلىك ھېس قىلىشقان دېھقانلار مۇھەممەت ئەمەتنى، ئاسماندىكى غازنىڭ شور-پىسىغا نان چىلاپ يېمەكچى ئىكەن، دەپ زاڭلىق قىلىشاتتى.

مەن بولسام ئۇنىڭدىن خۇرسەن ئىدىم. ماھىنۇرنىڭ ئۇنى تېخىمۇ ئەمگەكچان، دۇرۇس ئادەم قىلىپ چىقىشىنى ئۇمىد قىلاتتىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ماھىنۇر بىلەن چىقىشىپ قالغاندىكىن، ئۇنىڭ ھېلىقىدەك تازا ساغلام بولمىغان پىسخىك ھەرىكەتلىرىمۇ تۇزىلىپ كېتىدۇغۇ دەپ ئويلايتتىم.

لېكىن، ماھىنۇرنىڭ دادىسى: مېنىڭ قىزىمنى ئالماقچى بولغان ئادەم 1500 يۇەنلىك تويلۇق بىلەن 16مېتر رەخت بېلتىنى تەييار-لىماي تۇرۇپ، بۇنداق خىيالنى قىلمىسۇن دېگۈدەكمىش، دېگەن گەپ تارقالدى.

بىر قېتىم ئەمگەك ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىش ۋاقتىدا مۇھەممەت ئەمەت ماھىنۇرغا ئۇيغۇر قىزلىرى چاپناپ چىشىنى پارقىرىتىشنى ياخشى كۆرىدىغان "سېغىز ئوت"دېيىلىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈكنى تېرىشىپ بېرىۋاتاتتى، ئىمىن يەكچەشمە كېلىپ بىر چاقچاق قىلە-ۋىدى، مۇھەممەت ئەمەت ئاچچىقىدىن خۇددى قىزىل لاتىنى كۆرگەن بۇقىدەك سەكرەپ كەتتى. ئۇ ئىمىنغا كاللا قويماقچى بولۇپ قاڭقىپ ئېتىلغانىدى، ئىمىن چاقچاقلىق بىلەن ئۆزىنى چەتكە

ئېلىۋالدى، نەتىجىدە مۇھەممەت ئەمەت تىك موللاق چۈشتى. كىشىلەر ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىشتى، ماھىنۇرمۇ قورققىنىدىن داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ يۈز-كۆزلىرى قانغا بويالغاندى، مەن ئۇنى يۆلەپ ئۆيگە ئاپىرىپ قويدۇم. ئۇنىڭغا تەسەللى بەرگەندىن كېيىن:

— سىز ماھنۇرغا كۆيەمسىز؟ — دەپ سورىدىم.

ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ، كەينى-كەينىدىن بېشىنى چايقىدى:

— مۇمكىنمۇ؟ مەن كىمنىڭ بالىسى، ئۇ كىمنىڭ بالىسى؟ مەن ئۇنىڭغا ئۆيلىنەلەيمەنمۇ؟

— سىزمۇ ئۆزىڭىزنىڭ تۇرمۇش ئىشىنى ئويلىنىدىغان ۋاقىت كېلىپ قالدى، 24-25 ياشلارغا كىرگەنسىز؟ ئاتا-ئانىڭىز قېرىپ كەتتى، سىڭىللىرىڭىز كىچىك، ئۆي ئىشلىرىنى قىلغۇدەك ئادەم يوق...

— ياق، مەن ئۆيلەنمەيمەن، ئۆمۈر بويى ئۆيلەنمەيمەن، — دېدى ئۇ. ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ خېلى بىركەمگىچە بىئارام بولدۇم. ئۇ توغرۇلۇق ئېقىپ يۈرگەن هېلىقى مىش-مىش گەپلەر يەنە كۆڭلۈمدىن كەچتى.

— مېنىڭ هالىم مۇشۇ تۇرسا، يەنە قايسى قىز ماڭا ماقۇل دەيدۇ؟ ئۆتكەن ئايدا 5-دادۇيدىكى چوڭ ئاپام بىزنىڭ ئۆيگە تېپىشتۇرغۇچى بولۇپ كەپتۇ، كېيىن سورىسام، ئۇ قىز كىچىكىدىن تارتىپلا بېشىنى يارا بېسىپ كەتكەنكەن. چوڭ ئاپام تېخى ئۇ قىزنى بېشىغا ياغلىق چىگۈالىسا ئانچە سەت ئەمەس، دېمەسمۇ، شۇ هامان مېنى يىغا تۇتتى، هۆڭرەپ يىغلاپ كەتتىم...— ئۇ قولى بىلەن بۇدۇر چاچ-لىرىنى تاراپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى، — ئەمدى خېلى ئوبدان بولۇپ قالدىم، سىز كەتمەڭ، مەن تاماق ئېتىپ بېرەي...

تاماقنى يېگۈم كەلمىدى، كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى.
مەن ئاستا-ئاستا ماھىنۇر بىلەن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ يىراق-لىشىۋاتقانلىقىنى، بىر-بىرىگە ئانچە بەك ئارىلاشماس بولۇپ قالغانلىقىنى سەزدىم. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ كېچىك كەتمىنىمۇ يېڭىباشتىن قايتىپ كەلگەنىدى.

ئۇزاق ئۆتمەي، ماھنۇرنىڭ دادىسى ئۇنى زورلاپ ئەرگە بەر-مەكچى بولغانلىقى ۋە ماھىنۇرنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىدەك ۋەقە يۈز بەردى. ئۇنىڭ دادىسى مال-دۇنيانى دەپ ئۇنى غۇلجا شەھىرىدىكى بىر ياغاچچىغا چېتىپ قويماقچى بولغانىكەن، ماھنۇر ئۇنىماپتۇ ۋە مۇھەممەت ئەمەتنى ئىزدەپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپتۇ، كېيىن ماھنۇر يوقاپ كېتىپتۇ، ھەممەيلەن ئۇنى مۇھەممەت ئەمەت قاچۇرۇۋەتتى دېيىشەتتى، بۇ گەپنى ئۇ يا راست، يا يالغان دېمەيتتى. بىركۈنى ماھىنۇرنىڭ دادىسى ئۇنى ئىزدەپ كېلىۋىدى، ئۇ ماھنۇرنىڭ نەدىلكى توغرۇلۇق ھېچنېمە دېمەستىن، ئەكسىچە، داۋلى دېگەننى راسا قويۇپ، ماھىنۇرنىڭ دادىسىنى "بالىسىنىڭ نىكاھ ئىشلىرىغا چات كېرىۋالغان" دەپ تەنقىد قىلدى:

— بۇ قىزىڭىزنى ساتقانلىق! سىز قىزىڭىزنىڭ ئۆمۈرلۈك بەخ-تىگە ئولتۇرماقچى بولۇۋاتىسىز! ئۇ ئىشىڭىز نىكاھ قانۇنىغا خىلاپ!

— ۋۇي لاھەزەللە! سەن تېخى ماڭا نىكاھ قانۇنى سۆزلىگۈدەك بولدۇڭمۇ؟ نىكاھ قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغان دېگەن سەن! سېنىڭ ساتقىنىڭ...، — بۇ ھاقارەتنى تولۇق يېزىش مۇمكىن ئەمەس، بۇ ئۈيغۇر تىلىدىكى ئەڭ سەت گەپ، مەنمۇ بۇ گەپلەرنى مۇھەم-مەت ئەمەت توغرىسىدىكى ئىشلاردىن ئاڭلىغان.

بۇ قېتىم ئۇ كاللا قويمىدى. ئىككى قولىنى ئالماپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇردى. ئۇرۇشقاندا ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك

ئادەم بىلەن ئۇرۇشۇشقىلا بولىدۇ، تىللاشقاندىمۇ شۇنداق، ما-
ھىنۇرنىڭ دادىسى ئۇنىڭدىن چوڭ بولغاچقا، ئۇ ئەدەب-قائىدىگە
ئەمەل قىلىپ، ئۇرسمۇ، تىللىسمۇ گەپ قىلماستىن شۇك تۇردى.

ماھنۇرنىڭ دادىسى ئەگەر مۇھەممەت ئەمەت ئۇچ كۈن ئىچىدە
قىزنى تېپىپ بەرمەيدىغان بولسا، مۇھەممەت ئەمەتنى قوينى بوغۇز-
لىغانىدەك بوغۇزلىۋېتىدىغانلىقى ھەققىدە ھەيۋە قىلدى. "قېنىڭنى
قۇرۇتۇۋېتىمەن!" دېدى سابىق كېجاڭ.

لېكىن مۇھەممەت ئەمەت بۇنىڭدىن قورقۇپ قالمىدى، ئەل-
ۋەتتە، ئۇنىڭ قېنىمۇ بۇرۇنقىدەكلا ئۆز تومۇرىدا ئېقىۋەردى.
يېرىم يىلدىن كېيىن ماھنۇر قايىتىپ كەلدى، ئۇ بۇرۇنقىدىن
چوڭ بولۇپ ھەم گۈزەللىشىپ كەتكەنىدەك كۆرۈنەتتى. دادىسى
ئاخىرى ئۇنىڭغا يول قويۇپ، ھېلىقى ياغاچچىنىڭ داستىخىنىنى
قايىتۇرۇۋەتتى. مەن ماھنۇردىن ئۇنىڭ بۇ بىرمەزگىلدىن بۇيان
نەلەردە يۈرگەنلىكىنى ئاستا سورىدىم، ئۇ:

— يەنىلا مۇھەممەت ئەمەت ئاكام ياخشى ئىكەن! ئۇ ئۈزى
ئاپتوبۇس بىلىتى ئېلىپ ھەم خەت يېزىپ، مېنى يولغا سېلىپ قويدى،
بۇ يېرىم يىلدىن بۇيان مەن ئۇنىڭ نىلقىدىكى بىر شىرەم تۇغقىنىنىڭ
ئۆيىدە تۇردۇم. مەن ئەسلى قېچىشقا پېتىنالمايتتىم، ئۇ ماڭا يول
كۆرسەتىپ، مېنى غەيرەتلەندۈردى...بەك بەلەن ئادەم-دە،
شۇغىنىسى...، — ئۇ بېشىنى چايقاپ قويدى. ئۇنىڭ "شۇغىنسى"نىڭ
نېمىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقىنى كىم بىلىدۇ؟

يەنە يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ماھنۇر 7-ئىشلەپچىقىرىش
دۇبىنىڭ كاتىپى ياقۇپ بىلەن توي قىلدى. ياقۇپ بەستىلىك كەلگەن،
مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئانچە يۇقىرى بولمىسمۇ، خېلى دىتى بار،
ئەقىلى-ھوشى جايىدا يىگىت ئىدى، يېقىندا يەنە پارتىيىگە كىر-
گەنىدى. ئۇ ئىلگىرى چاپچال ئورمانچىلىق مەيدانىدا سال ئېقىتاتـ

تى، ئائىلە ئىقتىسادى ياخشى ئىدى، ئۇنىڭ بېغدىكى ئالمىلىرى بىلەن باراڭدىكى ئۈزۈملىرى ئەڭ ئېسىل سورتلاردىن ئىدى، ئۆيىدە تۆل ئاپىسىلا بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىنتايىن ئامراق ئىدى. مەنمۇ بۇ يېگىتنىڭ ھەقىقەتەن ماھىنۇرنىڭ خۇدا بەرگەن خىلى ئىكەنلىكىگە كۆز يۇمالمايتتىم.

ماھىنۇرنىڭ تويى بولغان كۈنلەردە، مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئاغزى بېسىقمايدىغان بولۇپ كەتتى، ئەر بولسۇن، ئايال بولسۇن ھەممىسىگە بىشەملىك قىلىپ، جېدەللىشىشكە ئارانلا تۇراتتى، لاۋزا، تېتىقسىز گەپلەرنى كۆپ قىلاتتى، ھاشىخان بىلەن بەك ئاپاق-چاپاق ئۆتەتتى، ھەممە ئەسكىلىكلەرنى قىلاتتى، ھەتتا بەزىلەر ئۇنى غۇلجا شەھىرىگە ماڭدىغان يولدىن بىر سائەت تېپىۋېلىپتىكەن، خۇشاللىقىدىن ساراڭ بولۇپ قالاي دەپتۇ دېگەن گەپلەرنىمۇ قىلىشتى. ئۇ بىشەملىكتىن توختىسىلا روھى چۈشۈپ كېتەتتى (بەلكىم ئۇنىڭ كەيپىياتىغا پەقەت مەنلا دىققەت قىلغاندىمەن)، ئۇ مېنىڭ ئۆزۈمگە ئېچ ئاغرىتىپ (مېنىڭمۇ ئاخىرى ئۇنىڭغا "ئېچىم ئاغرىپ" قالدى) قاراۋاتقانلىقىمنى كۆرسىلا، بىرەركىمنى ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپ، تېتىقسىزلىق قىلىپ بىرمۇنچە سەتلىشەتتى. ھەتتا مەنمۇ: "ياخشىلىق ياراشمايدىغان بۇنداق ئادەمگە قانداقمۇ ماھىنۇرنى لايىق قىلغىلى بولسۇن؟" دەپ ئويلاپ كەتتىم. كېيىن ئۇنىڭ ئىككى ھەپتىگىچە چىشى ئاغرىپ، ئېغىكىلىرى ئىششىپ ساڭگىلاپ كەتتى، قولىدىن ئاغزىنىڭ شالىسىنى ئېيتىدىغان ياغلىق چۈشمەيتتى، تەلەتى شۇنداق سەتلىشىپ كەتكەنىدى.

كېيىن بەزى ئەزالار ئېچ ئاغرىتقان تەرىزدە، مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ماھىنۇرغا بولغان كۆيۈمچانلىقى، ماھىنۇرنىڭ بەختىنى دەپ شۇنچە جاپالارنى تارتقان بولسىمۇ، ئاخىرىدا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىگەنلىكى، تارتقان جاپاسى بىكارغا كەتكەنلىكى،

ماهنۇرنىڭ يەنىلا باشقىلارغا تەگگەنلىكى توغرۇلۇق پاراڭ قىلىۋىدى، ئىمىن يەكچەشمە زادىلىق قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ئامال قانچە؟ ئۇ خوتۇن ئالالامىتى؟ ئۇ دېگەن ئەرگە تەگسە...، — ئىمىن يەكچەشمە چاقچىقىنىڭ بەك ئېغىر بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلىپ، ئوتتۇرىدىنلا ئۇزۇپ قويىدى، شۇنداقتىمۇ نۇرغۇن ئادەم كۈلۈشۈپ كەتتى.

مۇھەممەت ئەمەتلەر ئاستا-ئاستا ئىسلى رايونىغا يەرلىكلىشىپ، خېلى ھاللىنىپ قالدى. ئىسلى ۋادىسى نېمىدېگەن خاسىيەتلىك جاي-ھە! "مەدەنىيەت ئىنقىلابى" پۈتۈن مەملىكەتنى پاتپاراق قىلغۇدەك بولسىمۇ، ئىسلى ۋادىسىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى نىسبەتەن ئېيتقاندا خېلى ئەركىن دېيىشكە بولاتتى. دېھقانلارنىڭ بېيىش يولى قاتىمۇقات توسۇۋېتىلگەن بولسىمۇ، ئىچكىرىدىكى خەنزۇ دېھقانلارغا قارىغاندا بۇ يەردىكى ئاز سانلىق مىللەت دېھقانلىرىنىڭ كۈنىنىمۇ نىسبەتەن يامان ئەمەس دېيىشكە بولاتتى. بىرەر-يېرىم موزاي-توپاق بېقىش، ئانچە-مۇنچە باغ-ۋاران قىلىش، سۈپۈرگە بوغۇش دېگەندەك ئىشلار بىلەن ھەر ھالدا ئازدۇر-كۆپتۇر پۇل تاپقىلى بولاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، 1965-يىلىدىن باشلاپ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ھەرقايسى جايلارنى سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا بەرپا قىلىش توغرىسىدىكى پىلان قۇرۇلۇشىغا چاقىرىق قىلغانىدى، بۇ پىلان قۇرۇلۇشى "مەدەنىيەت ئىنقىلابى"دىمۇ توختىتىپ قويۇلمىغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يەردىكى يېزىلاردا گەرچە مەسىلەر كۆپ، كىشىلەرنىڭ ئاكتىپلىقى تۆۋەن بولسىمۇ، لېكىن تۈرمۇش ئاستا داۋاملاشماقتا ئىدى، ئۇنىڭ ئۈزىگە چوڭلۇق تۇراقلىقلىق بار ئىدى. شۇنداق قىلىپ، 1969-يىلغا كەلگەندە، مۇھەممەت ئەمەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆپچىلىك دېھقانلار مەھەللىدىكى بىر تۇتاش پىلانلىنىپ،

ئائىلە بىشىغا توققۇز پۇڭدىن بۆلۈپ بېرىلگەن يەرگە (بۇ ئىچكىرىدىكى خەنزۇ دېھقانلار چۈشىدىمۇ كۆرەلمەيدىغان ئىش) يېڭى ئۆي سېلىپ چىقتى. مۇھەممەت ئەمەت خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە جىمىپلا كەتتى، ئۇ ئەتىگەن تۇرۇپ، كەچ يېتىپ، دۇي كادىرلىرى ۋە ئەزالارنىڭ يارىدەمىدە لاي ئېتىپ، سوقما سوقۇپ، كېسەك قۇيدى، لىم، بادرا، بورا، ھاك سېتىۋالدى، تام قوپۇردى، ئىشىك ۋە دېرىزە ياسىدى... قىسقىسى، ئەمگەكچان لى شۇنداموۇ① ناھايىتى تەستە بەرپا قىلغان ئىگىلىك ئىشىنى ھۆرۈن مۇھەممەت ئەمەت ئوگۇشلۇق ئورۇنلىماقتا ئىدى.

ئەمەلىيەتتە، ئۇنى ھۆرۈن دەپمۇ بولمايتتى، ئۇ كېسەكتىنلا نەچچە تۈمەننى قۇيدى، ئۆيىنى ياپقۇدەك قىلغىچە شۇنچىلىك تۇگىمىشپ كەتتىكى، كۆزى پىلدىرلاپلا قالغان رودۇ بوۋايغا ئوخشاپ قالدى.

ئەزالار ئۇنىڭغا كۆچىنىڭ باريچە ئىشلىشپ بەردى، بولمىسا ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز تۆت تامنى ئۆرە قىلالمىشى يوق گەپ ئىدى. ئۇنىڭغا ھەممىدىن كۆپ ئىشلىشپ بەرگەن ئادەم ئىمىن يەكچەشمە ئىدى، ئىمىن يەكچەشمە ئۇ ياق-بۇ ياقتا كۆپ قاتناپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ ياغاچ-تاش ئالدىغان پۇلىدىن 100 نەچچە يۈەن ئىقتىساد قىلىپ بېرىپتۇدەك. ئۆيىنى ياپىدىغان چاغدا مەن بىلەن قوشۇلۇپ 20 دەك ئادەم يارەملەشتۇق.

ئۇ ھەممەيلەنگە چىن قەلبىدىن رەھمەت ئېيتتى، جەنۇب ئۇنداقتى، شىمال مۇنداقكەن دەپ غۇدۇرىمايدىغان بولدى. ئۆي ئاساسىي جەھەتتىن پۈتكەندىن كېيىن، ئۆيىگە ئىشلىشپ بەرگەنلەرنى بىر قازان پولۇ ئېتىپ چاقىرىۋالدى. پولۇدىن كېيىن، ھەر تۆت

---

① گاۋ شياۋشېڭنىڭ «لى شۇنداىنىڭ ئۆي سېلىشى» دېگەن ھېكايىسىدىكى باش قەھرىمان.

ئادەمگە بىر لىگەنىدىن قورۇما گۆش قويدى، بىر بوتۇلكا "ئىلى داچۇي" ھارىقى تىكلىنىدى. 69 ـ يىللىرى ھاراق دېگەن قىس مال ئىدى، بۇنىمۇ ئىمىن تېپىپ بەرگەنىدى، ھاراقنى كۆرۈپ ھەممەيلەن جانلىنىپ كەتتى.

روملا ئۇچ قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن، بىز كۆزلىرىمىزنى خۇمار ـ لاشتۇرۇپ ناخشىغا چۈشۈپ كەتتۇق. بىز ناخشىدىن ئەمدى توختاپ تۇرۇشمىزغا، بىردىنلا مۇھەممەت ئەمەت تامىقىنى قىرىپ قويۇپ، ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ توۋلىدى:

مەن ئۆلەرمەن، مەن ئۆلەرمەن،
يولدا قويماڭلار مېنى،
يولدا قويساڭلار قويۇڭلار،
چۆلدە قويماڭلار مېنى.
. . . . . .

مەن چۆچۈپ كەتتىم، يېڭى ئۇيې سېلىۋېلىش دېگەن خۇشاللىق ئىش تۇرسا، ئۇ نېمىشقا بۇنداق كۆڭۈلسىز ماتەم ناخشىسىنى ئېيتىدە ـ كىنە؟ ئېيتقاندىمۇ شۇنداق ئوبدان ئېيتتى، ھېلىقىدەك غىلىجىلىقدىن ئەسەرمۇ يوق.

مەن ئۇنىڭغا گۇمانسىراپ قارىدىم، ئۇ كۆڭلۈمدىكىنى چۈشەنگەن ـ دەك، خەنزۇچە ئاستا شۇنىرلاپ ئېيتتى:

ـــ ئۇيې سېلىش دېگەن قانچىلىك ئىش، بىر ئىشپىيون بولۇپ باقسام دەيمەن!

ئۇ ئىشپىيون مەنىسىنى بېرىدىغان "تېۋۇ" دېگەن سۆزدىكى "تې"نى "تيې" دەپ تەلەپپۇز قىلدى، ماڭا "تيېۋۇ" دېگەنىدەك ئاڭلانىدى، كۆلۈپ سالغىلى تاسلا قالدىم. ئۇ چاغدا مەن ئۇنى يەنە ساراڭلىقى تۇتۇپ، قالايمىقان سۆزلەۋاتىدۇ دەپ قاراپ، چاقچاق ئورنىدىلا ئۆتكۈزۈۋەتكەنىدىم.

ئۇنىڭ كېيىنكى تەقدىرىنىڭ راستتىنلا ئاشۇ "تېپۇۋ" بىلەن مۇنا-سىۋەتلىك بولۇپ قېلىشىنى كىم بىلسۇن!

1970-يىلى، كەمبەغەل دېھقان ۋە تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ۋەكىلى، يېزىغا چۈشكەن زىيالىي ياشلار، بىكتۇەن دېھقانلىرى ۋە ئىشچىلىرىدىن تەشكىللەنگەن تەشۋىقات ئەترىتى يېزىغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. مەن تۇرۇۋاتقان ئۆيىنىڭ ئىگىسى بولغان موماي بۇلارنى "دوپۇكا" ئەترىتى دەپ ئاتايتتى، دەسلەپتە مەن تېخى بۇنى رۇسچىدىن قوبۇل قىلىنغان سۆز ئوخشايدۇ دەپتىمەن، بۇنىڭ خەنزۇچە "دوۋ پى گەي" (كۆرەش قىلىش، پىپەن قىلىش، ئۆزگەرتىش) دېگەن سۆزىنىڭ ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ بۇزۇپ ئېيتىلىشى ئىكەنلىكىنى كېيىن بىلدىم.

بۇ "دوپۇكا" ئەترىتى دۇيمىزگە كىرىپ ئىككى ھەپتە ئۆتىمەيلا بىر "ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ"نى قولغا چۈشۈردى، ئۇلارنىڭ بۇ گۇرۇھ"نى قانداق قولغا چۈشۈرگەنلىكى مەن ئۇچۇن تاكى بۈگۈنگىچە بىر سىر. ئىشقىلىپ، گۇڭشې، دادۇيلەردە بىرنەچچە قېتىم كۆرەش يېغىنى ئېچىلدى، ھەر قېتىملىق يېغىندا "ئەكسىلئىنقىلابچى"لار قاتارىسىغا تۇرغۇزۇپ كېتەتتى، "رېئاكتىپ ئايروپىلانغا ئولتۇرغۇزۇلغان" لارمۇ، پۈت-قولى بوغۇشلانغانلارمۇ بار ئىدى، كۆرسە ئادەمنىڭ يۈرىكى جىغىلدايتتى. سابىق كېچاڭنىڭ ماھىنۇرنىڭ دادىسىنى دادۇيدىكى مۇشۇ "گۇرۇھ"نىڭ كاتتىبېشى ئىكەن دېگەن گەپ چىقتى (ئىلاۋە: سالماقراق بولۇپ ئويلىغانىدا، تارتىپ چىقىرىلغانلارنىڭ خېلى كۆپچىلىكى ئاز-تولىدىن بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىپ، خەلقنىڭ غەزىپىگە ئۇچرىغانلار ئىدى. قىسقىسى، بۇمۇ "سەۋەبسىز ئىش بولماس، سەۋەبىنى بىلىپ بولماس" دېگەندەك ئىش ئىدى)، "گۇرۇھ" ئەزالىرى بارغانسېرى كۆپەيدى، ئۇزاق ئۆتمەي "دوپۇكا" ئەترىتى مۇھەممەت ئەمەتنىمۇ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھنىڭ "ئىشپىيون"لۇق

خىزمىتىنى ئۆتىگەن، ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھنىڭ ئەزاسى دەپ رەسـمي جاكارلىدى. ئاڭلىساق، "دوپۇكا" ئەترىتى مۇھەممەت ئەمەتنى كېچىلىك سوراققا تۇتۇپ ئاپىرىپ قولىغا كويزا ساپتۇ، قامچا بىلەنمۇ يۆگەشتۇرۇپ نەچچىنى سېلىپ سوراق قىپتۇ، ئۇنى "ئىشپىيون"لۇق مەسلىسى توغرىسىدىلا سوراق قىلىپ قالماستىن، فىزىئولوگىيىلىك ئەھۋالى يەنى ھېچقىز ياكى ئەمەسلىكى توغرىسىدىمۇ سوراق قىپتۇ. بۇ ئەھۋاللارنى بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، سابىق كېجاڭ قاتارلىق "كاتتىباشلار"غا قارىغاندا مۇھەممەت ئەمەت ھېچقانچە تەن جازاسىغا ئۇچرىماپتۇ، لېكىن بەك ۋاقىراپتۇ، سوراقچىلارنىڭ ئايـغىغا باش قويۇپ يالۋۇرۇپ، قىلمىغان قىلمىشلىرى قالماپتۇ. ئىشپىيون مەسلىسىدە، ئۇ ئۆزىنىڭ "ئىشپىيون" بولسام دېگەن گەپـنى قىلغـانـلىقى راست ئىكەنلىكىنى ئىقرار قىپتۇ فىزىئولوگىيىلىك ئەھۋالـىدا ھېچقانداق چاتاق يوقلۇقىغا ھۆددە قىپتۇ، تەشۇقات ئەترىتى "ئۇنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كەچسىلا"، ئۇ دەرھال تاز بولامـدۇ، قارىغۇ بولامدۇ، گاچا بولامدۇ نېمە بولسا بولسـۇن چـوقۇم بىر خوتۇن ئالىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر يـىل ئىچىـدە چوقۇم بىر بالا تېپىپ تەشۇقات ئەترىتىدىكىلەرگە كۆرسىتىـدىغانلىـقـىنى ئېيتىپتۇ.

مۇھەممەت ئەمەت ئىشپىيون دەپ ئېلان قىلىنغاندا، باشتا مەنمۇ بىرئاز جىددىيـلىشىپ قالدىم، بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئىشپىيون دېگەن ئويىنىشىدىـغان گەپ ئەمەس-دە، كېيـىن يەنە گاڭگىراپ قالدىـم: "ئەكـسىلـئىنقىلابىي گۇرۇھـنىڭ ئىشـپىيونى" دەيـدۇغۇ، بۇ نېـمە دېگىنى؟ "ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ" ئۇنى قەشقەردىن بىزنىڭ گۇڭـشېدىكى بىزنىڭ دادۇيگە ئىشپىيونلۇققا ئەۋەتكەنمىكىنە؟ ئۇنىڭ راسـتـىنلا ك گ ب ياكى ئامېرىكا، تەيۋەنلەر بىلەن ئالاقىسى بارمىكىنە؟ بۇنىڭغا كىشىنىڭ ئەقلى يەتمەيتتى. كېيىنكى "سوراق" ئەھۋالـىنى ئاڭلاپ، نېمە دېيىشىمنى، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمىدىم. بۇ جەھەتتىكى

گەپلەرنىڭ قىزىقى كەيىنىدىكەن ئەمەسمۇ، مۇھەممەت ئەمەت خوتۇن ئېلىپ بالا تېپىپ كۆرسىتىشكە ۋەدە قىلغانىدىن كېيىن، "دوپۇكا" ئەترىتىنىڭ ئۇنى سوراق قىلىشقا مەسئۇل بولغان ھەمدە ئۇنى قامچا بىلەن سالغان بىر قۇرۇق ئاكتېپى ئۇنىڭدىن:

ــ بالىنىڭ ئۆزەڭنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىگە ھۆددە قىلالامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بالا چوقۇم ماڭا ئوخشايدۇ. ئەگەر يەنە ئىشەنمىسەڭلار ئادەم ئەۋەتىپ...، ــ بۇنىڭ نېرىسىدىكى گەپلەرنى دېگىلى بولمايدۇ.

ئۇنى قامچىلىغان ھېلىقى ۋەھشى قۇرۇق ئاكتېپمۇ پىخىلداپ كۈلۈپ كېتىپتۇ، بەلكىم ئۇ كۈلكە ناھايىتى چىرايلىق چىققاندۇ، كېيىن ئۇنىڭغا خېلى كۆپ تەرىبىيە بېرىپتۇدەك، تەربىيىنىڭ بىر مەزمۇنى "قالايمىقان كىتابلارنى كۆرمەسلىك" بولغانمىش. شۇنىڭ ئەتىسىلا مۇھەممەت ئەمەت ھەممە كىتابلىرىنى تاپشۇرۇپ بېرىپتىمىش.

ئۇزاق ئۆتمەي، بېيجىڭدىن جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ "ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ"نى بىكىتىشتە مەركەزگە تەستىقلىتىش توغرىسىدىكى يولىورۇقى يېتىپ كەلدى. مەن بۇ ئىشتىنمۇ بۇگۈنگىچە ھەيران: جۇ ئېنلەي زۇڭلى ئۆزى بېيجىڭدا تۇرۇپ، مۇشۇ يەردىكى ئەھۋاللارنى ئىگەللەپ، قانچىلىغان ئادەملەرنى قۇتقۇزۇۋالدى ئەمەسمۇ! شۇنىڭ بىلەن "دوپۇكا" ئەترىتى بەئەينى يېلى قاچقان توپىتەكلا بولۇپ قالدى، پىلدەك باشلانغان "ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ" ۋەقەسى قىلدەك بولۇپ ئاخىرلاشتى.

"دوپۇكا" ئەترىتى خىزمىتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدىكى ھۇجۇمتەلەرنى رەتلەش ۋاقتىدا، مەندەك "ئىختىساس ئىگىسى"نى قانداق بايقاپ قالدىكىن، دۇيجاڭ مېنى "تىزگىنلەپ ئىشلىتىش"كە بولىدىغانلىقىنى ئېلان قىلدى. تەلىيىم كېلىپ، بىرمەزگىل مۇھىم ئىشلار

بىلەن شۇغۇللىنىشقا مۇۋەپپەق بولدۇم، شۇ كۈنلەردە مۇھەممەت ئەمەتنىڭ جىنايىتى توغرىسىدىكى ئۇيغۇرچە ماتېرىيالنى كۆرۈپ قالدىم، ماتېرىيال ناھايىتى ئاددىي بولۇپ، تولۇق تېكىستى تۆۋەندىكىچە ئىدى:

مۇھەممەت ئەمەت، ئەر، 28 ياش، قەشقەر كونىشەر ناھىيىسىدىن، ئائىلە كىلىپ چىقىشى: كەمبەغەل دېھقان، مەدەنىيەت سەۋىيىسى: تېخنىكۇمدا ئوقۇغان.

مەزكۇر جىنايەتچىنىڭ ئىدىيىسى ئىزچىل ئەكسىيەتچىل بولۇپ، راھەتكە بېرىلىدۇ، ئەمگەكتىن قاچىدۇ، جاھانگىرلارغا ۋە شيۇجېڭجۇيىچىلارغا خۇشامەت قىلىدۇ، 1969 ـ يىلى ۋە 1970 ـ يىلى ئېكىسكى قېتىم ئىشپيون بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان، ھەققەتەن ئەسەبىيلىشىپ، جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان.

بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى پىكىر:

ئۆلۈم جازاسى بېرىشكە ياكى مۇددەتسىز قاماق جازاسى ياكى مۇددەتلىك قاماق جازاسى بېرىشكە ياكى رەجىم ئاستىدا ئۆزگەرتىشكە بولىدۇ.

بۇنىڭ كەينىدە يەنە بىرنەچچە پارچە قوشۇمچە ئىسپات ماتېرىيالى بار ئىكەن، بۇ ماتېرىيالالارنىڭ بىرىنچى پارچىسىنى ئەمەن يەكچەشمە يېزىپتۇ. ئەمەن يەكچەشمە ۋە بۇ ئۆزگىچە "جىنايى ماتېرىيال"، بولۇپمۇ ھېلىقى تازىمۇ قامىلاشمىغان "بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى پىكىر" يەنە بىر ھېكايىگە ماتېرىيال بولغۇدەك.

بۇ "دوپۇكا" ئەترىتى ھەققەتەن كۆپ چاتاق تېرىپ، ئازادلىقىتىن بۇيانقى ئەڭ ئۇسال تەشۋىقات ئەترىتى دېگەن نامغا پۈتۈنلەي لايىق بولۇپ قالغان، سېپىق نامى بۇگۈنگىچە يوقالمىغان ئەترەت بولسىمۇ، خېلى بىر قىسىم كىشىلەر: "مانا ئەمدى مۇھەممەت ئەمەت راسا جاپاسىنى يېدى!" دېيىشتى. ئۇلارچە بولغاندا، بۇ "جاپاسىنى يېيىش" مۇھەممەت ئەمەت ئۆچۈن پايدىلىق ۋە زۆرۈر

بولسا كېرەك.

شۇنداق قىلىپ، مەن مەلۇم ۋاقىتلاردىن كېيىن مۇھەممەت ئەمەت بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ سولغۇن چىراي، "ياۋاش" كۆرۈنەتتى. مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆپ سۆزلەشمىدىم، كۆپ سۆزلىشىشكىمۇ بولمايتتى، مەنمۇ بەلكىم بۇ "ئالاھىدە گۇمانلىق" ئادەم بىلەن بەك يېقىن ئۆتۈشكە پېتىنالمىغان ياكى ئۇنداق قىلىشنى خالىمىغان بولسام كېرەك، ئۇزاق ئۆتمەي، مەن ئىلدىن ئايرىلىپ، ئۇرۇمچىدىكى "7-ماي كادىرلار مەكتىپى"گە كەتتىم.

73-يىلى بىز ئائىلە بويىچە غۇلجىدىن ئۇرۇمچىگە كۆچۈپ كەلدۇق، مەن غۇلجىغا كېلىپ ئۆيىنى كۆچۈرۈپ ئەكىتىشتىن بۇرۇن، ئەل-بۇرادەرلەر بىلەن رەسمىي خوشلىشىش ئۈچۈن مولالايۇزىگە كەلدىم. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان مۇھەممەت ئەمەت مېنى كەچلىك تاماققا چىللايمەن دەپ پايپاسلاپ يۈگۈرۈپ كەپتۇ. بىراق مېنىڭ ئۆيۈ كۆچۈرىدىغان ئىشىم بولغاچقا، بارالمايتتىم، قايتىپ كەتمىسەم بولمايتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭىدى. ئۇ ماڭا توقتۇز يۈەن پۇلنى تۇتقۇزۇپ، 65-يىلى مەندىن 10 يۈەن پۇل ئالغانلىقىنى، ھازىرچە بىر يۈەن چىقىشتۇرالماي قالغانلىقىنى، پات ئارىدا ئۆزىنىڭ جەنۇبقا ئۆيلەنگىلى بارىدىغانلىقىنى، شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدىن ئۆتكەندە ماڭا يۇرتىنىڭ يەل-يېمىشلىرىدىن ئالغاچ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ مەندىن پۇل ئۆتنە ئالغانلىقىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كېتىپتە-مەن، ئۇنىڭ بۇ پۇلنى قايتۇرۇشى مېنى سەل بىئارام قىلىپ، بۇنىڭ-دىن سەككىز يىل بۇرۇن مەندىن پۇل ئۆتنە ئالغان سورۇنىنى ۋە شۇ چاغدىكى ھودۇقۇپ تۇتۇلۇپراق قالغانلىقىمنى ئېسىمگە سالدى، مەن تېخىمۇ خىجىل بولۇپ، پۇلنى ئېلىشقا زادىلا ئۇنىمىدىم، ئەمما ئۇ بۇ توقتۇز يۈەننى ئۇنىمىغىنىمغا قويماي قايتۇرۇپ بەردى. مەن-ئىڭچە، بۇمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ بىر خىل قائىدىسى بولسا كېرەك، ئادەم

بار چاغدا قەرزنى قاچانلا قايتۇرسا بولىۋېرىدىغان گەپ، كەتكەن-دەچۇ؟ تولۇق قايتۇرۇش كېرەك.

يەنە شۇ قېتىم، ئۇنىڭ ئىنكىنى سېتىپ جەنۇبقا ئۆيلەنگىلى بارماقچى بولغانلىقىنىمۇ ئاڭلاشقا نېسىپ بوپتىكەن، خۇشاللىق بىلەن ئۇنى مۇبارەكلىدىم، ئۇ بۇنىڭغا ئانچە پەرۋا قىلمىپ كەتمىدى.

ھايت-ھۆيت دېگۈچە سەككىز يىل ئۆتۈپ كەتتى، بۇ سەكسەن يىلدا مەملىكىتىمىزدە ئاسمان-زېمىن ئۆزگىرىشلەر بولدى، مېنىڭ ئەھۋالىمۇ ئىلگىرىكىدىن كۆپ پەرقلىق بولۇپ كەتتى. 79-يىلىدىن بۇرۇن مەن ئۇنى ئۇرۇمچىدە بىرەر قېتىممۇ كۆرمىدىم، ئۇنىڭ ئۆيى-لەنگەن-ئۆيلىنەلمىگەنلىكىنىمۇ بىلمىدىم، 74-يىلىغىچە ئۇنىڭ ئانچە-مۇنچە گېپىنى قىلىپ تۇراتتىم، كېيىن بۇنىمۇ قىلماس بولدۇم. بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن بولسا ئىشلار بەك ئالدىراش، ۋەزىپە ئېغىر بولغاچقا ئۇنى ئويلاشقا چولام تەگمىدى. شىنجاڭدىن كەلگەن دوستلار بىلەن، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت دوستلار بىلەن بەزىدە كۆرۈشۈپ قالساق، شىنجاڭدىكى ئىشلارنى بىللە ئەسلىشىپ كېتەتتۇق، مولالايۇزى گۈڭشېسىدىكى پالانى ئادەم ۋە پوكۇنى ئىش توغرۇلۇقمۇ سۆزلىشىپ كېتەتتۇق، لېكىن مەن ئۇنى كۆپ تىلغا ئالمايتتىم، ئۇ قانچىلىك ئادەمتى؟

1981-يىل سېنتەبردە، مەن ئايرىلغىنىمغا ئۈزاق يىللار بولغان ئىلى ۋە مولالايۇزى گۈڭشېسىنى قايتا زىيارەت قىلدىم. غۇلجا شەھەر-رىدە، مەيلى كونا قاتناش بېكىتىنىكى يېنىدىكى ئەركىن بازار بول-سۇن، ياكى بوستان كۇلۇبىنىكى ئالدىدا يېرىم كېچىگىچە لاماپا يورۇتۇپ، يەرلىك ئۇسۇلدا ياسىغان پىۋا ۋە گازىر ساتىدىغان بالىلار بولسۇن، مەيلى ستالىن كوچىسى بىلەن ئازادلىق يولى قوشۇلىدىغان دوقمۇشتىكى يېمەكلىكلەر 2-ماگىزىنىنىڭ مولچىلىقىتىن كاساتچىلىققا، كاساتچىلىقتىن يەنە مەمۇرچىلىققا ئايلىنىپ، كۆزىنىڭ

يېغىنى يېگۈدەك ئېسىل نەرسىلەر بىلەن تولغان پوكەيلىرى بولسۇن ياكى ئوبلاستلىق پارتكومىنىڭ ئورغاق-بولقىنىڭ سۈرىتى چۈشۈ-رۈلگەن كۆل رەڭ بىناسى بولسۇن، ۋە ياكى كوچىنىڭ ئىككى قاسنا-قىدىكى سۈۋادان تېرەكلەرنىڭ تۈۋىدىن سۇپسۈزۈك سۇيى شىلدىر-لاپ ئېقىپ ئۆتىدىغان كىچىك ئېرىق بولسۇن، ياكى ئېرىق بويىدا موخورکا ساتىدىغان سالاپەتلىك بوۋايلار ۋە كىنو چولپىنى لیۇشياۋ-چىڭنىڭ كىنودىن تارتىۋېلىنغان سۈرەتلىرى بولسۇن، بۇلارنىڭ ھەممىسى كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈندى، قەلبىمنى سېغىنىش ۋە ھايا-جان ئىلكىدە دولقۇنلاتتى، شۇنداقلا يەنە تىل بىلەن ئىپادىلەپ بولمايدىغان بىر خىل پەرىشانلىق تۇيغۇسىغا مۇپتىلا قىلدى.

موللايۇزى گۈڭشېنىنىڭ تۇپرىقىغا قەدەم قويغاندىن كېيىن، يۇرد-كىم تېخىمۇ قاتتىق دۇپۇلدەشكە باشلىدى. بۇ يەرگە كېلىپ يولدىن ئېرىپ قېلىشىمنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن. 65-يىلى (يەنى مەن بۇ يەرگە كەلگەن تۇنجى يىلى) تۇزۇلگەن بەشتە ياخشى بېڭى يېزا قۇرۇش (ياخشى سالا ئېتىز، ياخشى ئورمان بەلبىغى، ياخشى يول، ياخشى ئېرىق-ئۆستەك، ياخشى مەھەللە) پىلانى تولۇق ئورۇنلىنىپ بوپتۇ، بۇرۇنقى ئەسكى ئۆيلەرنىڭ، جۈملىدىن مەن تۇرغان ھېلىقى كونا ئۆينىڭ ئىز-تىزىمۇ قالماپتۇ. مەن ۋە مۇھەممەت ئەمەت تەۋە بولغان 3-دادۇينىڭ 5-ئىشلەپچىقىرىش دۇيى 7-ئىشلەپچىقىرىش دۇيى بىلەن بىر قىسىم يەرلىرىنى ئالماشتۇرۇپتۇ، 5-ئىشلەپچىقىرىش دۇيى شۇ ئەتراپتىكى تېرىلغۇ ۋە ئۆي ئورنى يەرلىرىنى 7-ئىشلەپ-چىقىرىش دۇيىنىڭ ئىلى دەرياسى بويىدىكى تېرىلغۇ يېرى بىلەن تېگىشىۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، 5-ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ بارلىق ئىشلىرى ئەسلىدىكى مەھەللە ئىچىدىلا ئېلىپ بېرىلىدىغان بوپتۇ.

مەن يېڭى ئۆيلەر قەد كۆتۈرگەن، يېڭى كۆڭۈرۈكلەر سېلىنغان، يېڭى تىكىلگەن كۆچەتلەر ئاسمانغا بوي تارتقان بۇ جايدىن مەھەل-

لىگە باردىغان كونا يولنى ئاخىرى تاپتىم، بۇ تۆپتۈز كەتكەن توپە-لىق يولنى ئەينى چاغدا بىز ياسىغان. يولدا ھازىر ئەينى چاغلاردا دائىم ئۇچراپ تۇرىدىغان پىگىلو-سىگىلو ھارۋىلىرى ۋە كۆتەك ھارۋىلاردىن باشقا، ئەينى چاغلاردا كۆرگىلى بولمايدىغان دادۇي ۋە گۈشىنىك ماشىنىلىرىمۇ ئارقا-ئارقىدىن ئۆتۈشۈپ تۇراتتى، يەنە ئالتە ئادەم ئولتۇرۇشقا بولىدىغان، 500 كىلوگرام يۈك سۈرەيدىغان، ياپونىيىدىن ئىمپورت قىلىنغان يېپىيېڭى بىر ماشىنىمۇ كېتىۋاتاتتى، ئايىغى ئۈزۈلمەي ئۆتۈشۈپ تۇرغان ھەر خىل ۋېلىسىپىتلار ئەينى چاغدىكى ئېشەكنىك ئورنىنى ئالغانىدى.

يولنىك ئىككى تەرىپىدىكى قاتار كەتكەن 10 رەت سۈۋادان تېرەك-لەرچۇ؟ بۇلارنى ئەينى يىللاردا مەن ۋە مۇھەممەت ئەمەت قاتارلىقلار تىككەنىدۇق، ئۇ چاغدا ھېچكىمنىك نەزىرى چۈشمەيدىغان كىچىك كۆچەتلەر ئىدى، مانا ئەمدى كۆككە بوي تىرىگەن كاتتا ياغاچلار-دىن بولۇپ كېتىپتۇ. گەپنىك راستىنى قىلسام، ئۇ چاغلاردا مەن تىرەپ ئارانلا تۇرغان كۆچەتلەرنىك ئەي بولۇشىدىن قاتتىق گۇماڼ-لانغانىدىم، ھازىر بولسا، بۆكى چۈشۈپ كەتكىچە قاكىتىيپ قارىسىمۇ ئۇچىدىكى قۇشقاچنى كۆرگىلى بولمىغۇدەك دەرەخ بولۇپ كېتىپتۇ!

مانا بۇ بىز ئېرىقىنى چاپقان ھېلىقى ئۇنۇڭبىرسال تۇگەمەن، بۇ تۇگەمنىك 65-يىلنىك ئاخىرىدا قۇرۇلۇشى باشلىنىپ، 66-يىلى كۆزدە "مەدەنىيەت ئىنقىلابى" باشلانغاندىن كېيىن دۆيدە "ھوقۇق تارتىۋېلىش" كۈرىشى ئېلىپ بېرىلغانلىقى تۈپەيلىدىن توختىتىپ قويۇلغان، شۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىرنەچچە قېتىم تۇتۇش قىلىنىپ، بىرنەچچە قېتىم تاشلىۋېتىلگەن، ئۇزاققا سوزۇلغان ئۇرۇش ۋە خورىتىش ئۇرۇشىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ئوبلاستتىكى تېخنىكىلار-نىلا نەچچە قېتىم تەكلىپ قىلدى، ھەر قېتىمدا قوي سويۇپ، لەڭ-مەن ئېتىپ كۈتتى. 71-يىلى، يەنى مەن كادىرلار مەكتىپىگە مېڭىش

ئالدىدا ئاران دەسلەپكى قۇرۇلۇش پۈتتى. بۇ خەۋەر گېزىتلەرگە بېسىلىپ، بۇ مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشقا توسقۇنلۇق قىلمايلا قالماستىن، بەلكى ئىنقىلابىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلغانلىقىنىڭ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگەنلىكىنىڭ... دەللىلى دېيىلگەنىدى. ھازىرقى تۈگمەن ئۇن تارتىش، شال ئاقلاش، ياغ تارتىش، پاختا ئېتىش ئۈسكۈنىلىرىدىن تەركىب تاپقان پۈتۈن يۇرۇشلۇق مۇئەسسەسە ئىكەن. گەرچە دۇيدە توك بىلەن ئۇن تارتىش، ياغ تارتىش، پاختا ئېتىش ئۈسكۈنىلىرى بارلىققا كېلىپ بۇ ئىشلار ئۇچۇن تېخمۇ ئوڭايلىق يارىتىپ بېرىلىپ، "ئېلېكترلىشىش" ئىشقا ئاشقان بولسىمۇ، لېكىن تۈگمەننىڭ غەلىسى ئەرزان بولغاچقا، بۇ يەر بەك ئاۋات ئىكەن. بۇ يەردە مەن كونا تونۇشلارنى كۆرگەندىن ۋە ئۇلارمۇ مېنى كۆرگەندىن كېيىن، ماڭا تەرەپ-تەرەپتىن ئۇزىتىلغان قوللار ۋە ئارقا-ئارقىدىن ياغقان سالام-سەھەتلەر قەلبىمنى كۆچلۈك لەرزىگە سېلىپ، نەپسىمنى ئۇزۇپ قويايلا دېدى.

مەن مەھەللىگە قانچە يېقىنلاشقانسېرى يېزىدىكى ئۆزگىرىشلەر شۇنچە روشەنلىشىشكە، مۇھەممەت ئەمەتمۇ شۇنچە ئېسىمگە كېلىشكە باشلىدى. بۇرۇنقى قاقاس، قالايمىقان ئىلى ۋادىسى ھازىر نېمىدېگەن گۈللەنگەن-ھە! مانا، رەت-رەت سېلىنغان ئۆيلەر، دوختۇرخانا، مەكتەپ، ماگىزىن، دېھقانچىلىق سايمانلىرى ئىسكىلاتى، ئاشلىق ئامبىرى، بۇغا فېرمىسى... ھەممە يەرگە توك چىراغلار تارتىلغان، شۇنداق ئاۋاتلىشىپ كېتىپتۇ. مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئەھۋالى قانداقتۇ؟ ئاگىلىسام بۇ يەردە مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلاش، كەسىپلەر بويىچە ھۆددىگە بېرىش تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپتۇ، ئۇنىڭ ھېلىقى "قۇلاق كولىغۇچ"تەك كىچىك كەتمىنى بىلەن "ئېزىلەڭگۇ، ھۇرۇن، لايغەزەل" سىياقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەملا، مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ ئۇ ئاچ قالغاندىمۇ؟

ئىشتان ـ كۆڭلەكلىرىنى ساتقاندىمۇ؟ دەپ ئويلاپ كېتەتتىم.

ئۇنىڭ ئۆيىگە يەنە شۇ بۇرۇنقى جايىدا ئىكەن، شۇنداقتىمۇ ماڭا بىر كىچىك بالا كۆرسىتىپ قويغاندىن كېيىن ئاران تاپتىم. ھەممەدىن ئاۋۋال ئۇنىڭ يېڭى دەرۋازىسى كۆزۈمگە چېلىقتى، ئۈستىدە يامغۇر توسۇيدىغان كىچىك بىر لەمپىسى بار ئىكەن، دەرۋازا قوش قاناتلىق بولۇپ، جىگەر رەڭ سىردا سىرلىنىپتۇ، يەنە بىر جۈپ يۇمىلاق تۆچ ھالقىمۇ ئورنىتىلىپ، خېلى ھەشەم قىلىنىپتۇ. مەن دەرۋازىنى ئېچىشىمغا ئۆي باقار ئىتىنىڭ قاتتىق ھاۋشىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، قىزىل ئاسما مايىكىچان، تاقىرباش، بىلەكلىرى توم، ئېگىشىپ تۇرۇپ يەرگە دۈم كۆمتۇرۈلگەن بىر قول ھارۋىسى بىلەن ھەپىلىشۋاتقان دېھقان بۇرۇلۇپ قارىدى، مانا مەن بىرنېمە دېگۈچە ئۇ ئېغىز ئېچىپ بولدى:

ـــ لاۋۇڭ ئاكا، سىزمۇ؟ بۇ سىزمۇ؟ سىز تېخى بارمۇ؟

بۇ مۇھەممەت ئەمەت شۇمۇ؟ شۇ، دەل ئۆزى! ئاۋازى يەنىلا شۇنداق مۇلايىم، سوزۇق ئەمما ئۇنىڭ سىماسى ئۆلچەملىك بىر "پېشقەدەم دېھقان"نىڭ ئۆزى ئىدى، ئۇنىڭ قېنىق قىزىل ئاسما مايكىسى تاقىر بېشىنى يېپىپ كېتىشكە قادىر ئەمەس ئىدى، يۈزلىرىگە قورۇق چۈشكەن، چىرايى بۇرۇنقىدەك قارامتۇل "بولماستىن، سېرىققا ئۆزگەرگەن، سەل قوش ئېگەك بولۇپ، سەمرىپ قالغانىدى، قوۋۇز گۆشلىرى بوشغان، ئېگەكلىرىنى ساقال باسقانىدى، بولۇپمۇ كۆزلىرى خېلىلا ئۆزگەرگەنىدى، كۆزلىرى بۇرۇنقىدەك ئۇنداق ئوينىاپ تۇرمايتتى، بۇرۇنقىدەك خىيالچان، قىزغىن، شوخ ۋە ئۆكەتەم نۇرلىرى بەزىدە چۈشكۈن، سۈس نۇرلارغا ئالمىشىپ قالىدىغان ھېلىقى كۆزلەرگە ئەسلا ئوخشىمايتتى. ئىككى بىلىكى بۇرۇنقىغا قارىغاندا كۆپ چوڭايغانىدى، بەستىمۇ خېلى تەمبەل كۆرۈنەتتى.

ـــ مەن بولمايچۇ، بار مەن. مانا مەن كەلدىمغۇ؟ ـــ مەن بېيە-

جىڭدا سەل چاندىغان بولۇپ قالغان، بۇ زېمىنغا قەدەم قويۇش بىلەنلا چاناس بولۇپ كەتكەن ئۇيغۇر تىلى بىلەن جاۋاب بەردىم، — قانداق، تىنچلىقمۇ؟ تېنىڭىز سالامەتمۇ؟ ئاتا-ئانىڭىزچۇ؟ سىڭىللىرىڭىزمۇ ئوبدان تۇرغانمۇ؟ تۇرمۇش قۇرغانسىز، بالا-ۋاقا-لىق بولدىڭىزمۇ؟ ئۇلار نەدە؟

ئۇ بىر-بىرلەپ جاۋاب بەردى:

— يامان ئەمەس، خۇداغا شۈكۈر، پارتىيىنىڭ دۆلىتىدە مۇشۇنـ-چىلىك تۇرمۇش. دادام تۇغقىپ كەتكىلى ئۇچ يىل بولدى. ئاپام خېلى تېنىك تۇرىۋاتىدۇ. ئىككىلا سىڭلىم ياتلىق بولۇپ كەتتى، چوڭ سىڭلىم باللىقمۇ بولدى. مەن 73-يىلى ئۆيلەنگەن، ئىكىكى ئوغلۇم بار، خوتۇن جەنۇبقا تۇغقان يوقلاپ كەتتى...، — ئۇ سۆزلىگەچ، باراڭغا ئىلىپ قويغان شەپكىسىنى ئېلىپ كىيۋالدى.

— چېچىڭىز نېمە بولدى؟ — مەن تاقەتسىزلىنىپ سورىدىم.

— ھەي، لاۋۇاڭ ئاكا، — ئۇ يەنە شەپكىسىنى ئېلىپ، تاقىر بېشىنى كۆرسەتتى، — بۇنى نېمە بولدى دەمسىز؟ مەندە ئامال قانچە؟ خوتۇن ئالغاندىن كېيىن ھەر يىلى چېچىم چۈشىدىغان بولۇپ كەتتى، ماناڭ، تاز بولۇپ قالدۇق، ھەي ي ي!

ئۇنىڭ گەپلىرى ھېلىمۇ بۇرۇنقىدەكلا قىزىق ئىدى، لېكىن ئۇ ئۆزى قىلچە كۈلمەستىن، تەمكىن تۇراتتى.

ئۇنىڭ ئۆيى بۇرۇنقى ئاساستا يەنە ئىككى ئېغىز كېڭەيتىلىپتۇ، بۇ ئىككى ئېغىز ئۆي ناھايىتى ياسداق ئىدى، ئۆيگە يېڭى تەڭلىماتلار سىلىنغان، يالغۇز كىشىلىك مىس نەقىشلىك كارىۋاتقا يېڭى يوتقان-كۆرپىلەر رەتلىك قاتلاپ تىزىلغان، بۇنىڭ ئۈستىگە بىرنەچچە ياستۇق تامغا قىيپاش يۆلەپ ئۆرىسىگە تىزىلغاندى، شەكلى چوڭ يامبۇغىلا ئوخشايتتى. شىرە ئۈستىدە بىر رادىئو تۇراتتى. ئۆيدە يەنە كىيىم تىكىش ماشىنىسىمۇ بار ئىدى.

تامنىڭ بۇرجىكىگە ئۇنىڭ ئايالىنىڭ رامكىنا ئېلىنىغان سۈرىتى ئېسىلغانىدى، ئايال ياش ھەم كېلىشكەن، چاچلىرى ئۇزۇن چوكان ئىدى، بىر جۈپ كۆزى ئۇركۈگەن كېيىكنىڭكىگە ئوخشايتتى. مۇھەممەت ئەمەت قائىدە بويىچە يۇكۇنۇپ، تاپىنىنى كاسسىدا بېسىپ، رەسمىي مېھمان كۆتكەن پەددە ئولتۇردى. ئۇ ماڭا مۇنۇلارنى ئېيتىپ بەردى: ئۇ 73 ـ يىلى ئۇرۇمچى ئارقىلىق قەشقەرگە بېرىپتۇ، ياتاق پۇلىنى تېجەش، بەك كېچىكىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن، مېنى ئىزدىيەلمەپتۇ. كونىشەرگە بارغاندا ئەكەلگەن پۇلنى چىقىشمىغاچقا چېكىپ تۇرۇپ، تازا ئوبدان خوتۇن ئالالماپتۇ. كېيىن باشقىلار ئۇنىڭ قېشىغا ئەرۋاھىتەك جۇدەڭگۈ، يۇزلىرىنى، بوينىنى، بەدىنىنى ئاقكېسەل بېسىپ كەتكەن بىر ئىنجىماروق قىزنى باشلاپ كەپتۇ، ئۇنىڭ بۇ قىزنى ئالغۇسى كەلمەپتۇ، لېكىن ئائىلىسىنىڭ ئەھمىيلي قىيىنچىلقىنى، كىشىلەرنىڭ نەسىھەتلىرىنى ئويلاپ، شۇ قىزنى ئېلىپ كېلىشكە مەجبۇر بوپتۇ...

ــ ئۇنىڭ نەدە ئاقكېسىلى بولىدۇ؟ شۇنداق چىرايلىق ئىكەن! بۇ دەل سىزنىڭ دىلدارىڭىز ئەمەسمۇ؟ ــ دېدىم مەن سۆرەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

ــ ھەركىمنىڭ ئۆزىگە چۈشلۇق دىلدارى بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ ئۇستىلىق بىلەن جاۋاب بېرىپ، ــ كېيىن، كېسىلى ساقايىدى، ــ ئۇ يەنە خىجىل بولۇۋاتقاندەك، يۇزلىرى سەل قىزاردى.

...مومای ۋە چاپچىپ تۇرىدىغان ئىككى شاكىچەكنى يوقلاپ بولغاندىن كېيىن، جىق ئادەملەر كەلدى، لەگمەن، قورۇما گۆش، ئىلى داچۇي ھارىقى قاتارلىقلارمۇ يۇرتدىشىمىزنىڭ كۆڭلى سۈيىتىدە سورۇندىن كەم بولمىدى. تاماق يەۋېتىپ، ئۇنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى سوردىم، ئۇنىڭ ئۆزى ئاز سۆزلەيتتى، كۆپىنچە جاۋابنى باشقىلار بېرەتتى. كىشىلەر بەس ـ بەستە ماڭا مۇھەممەت ئەمەتنىڭ

بۇ يىللاردا تەلتۆكۈس تۇزەلگەنلىكىنى، دېھقاندەك ئىشلەپ، دېھقاز-دەك ياشاۋاتقانلىقىنى، بۇرۇنقى ھېلىقى ئەيىبلىرىنىمۇ تاشلىغانلىقىنى ئېيتىشتى. بۇ گەپلەرنى ئۇ تىنچ ئاڭلاپ ئولتۇراتتى، بەزىدە كۈلۈپ قويۇپ، بېشىنى لىڭشىتىپ ئۆزىدەكى ئۆزگىرىشلەر توغرىسىدا بولۇ-ۋاتقان گەپ-سۆزلەرگە قوشۇلىدىغانلىقىنى، بۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇر-مايدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى. مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ھەق ھېسابلاش تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ پۇل تاپالىغان-پۇل تاپال-مىغانلىقىنى سورىغىنىمدا، ئۇنىڭ ئورنىدا ئىمىن يەكچەشمە جاۋاب بەردى:

ــ لاۋۇاڭ ئاكا، سىز خاتىرىكىزنى جەم قىلىڭ! بۇ يەردە ئىش-لىگەن ئىشىغا قاراپ ھەق بېرىش يولغا قويۇلۇۋىدى، مۇھەممەت كەتمىنىنى بىر ئاخشامدىلا يوغان كەتمەنگە ئالماشتۇرۇپ بوپتۇ، بۇ زىۋازا بەك ھارامزادە دەيمەن!

ــ ھېلىقى كىچىك كەتمەنچۇ؟ ئۇنى ساقلاپ، چوڭ قازانىنىڭ ئېشىنىڭ گۈۋاھچىسى سۈپىتىدە كۆرگەزمە قىلىڭ، ــ دېدىم مەن. ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى، لېكىن مۇھەممەت ئەمەت كۈلمىدى.

كېيىن گەپ ئۇنىڭ ئايالى ئانارگۈلنىڭ ئۈستىگە مەركەزلەشتى، ئىمىن مۇنداق دېدى:

ــ بۇ ئىشتا مۇھەممەت ئەمەت بەك گالۋاڭلىق قىلدى! ئانارگۈل ئۇ قورساق تويمايدىغان جەنۈبتىن بىزنىڭ ئىلغا كېلىپ خېلى ئەت ئېلىپ، ھۆسن تۇزەپ قالدى. مۇھەممەت ئەمەت نۇرغۇن پۇل خەج-لەپ تېۋىپ چاقىرىپ، ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالاتتى، كېسىلمۇ ساقە-يىپ، راستىنلا بىر ئانارگۈلدەك ئېچىلغاندا ئۇنى ماڭدۇرۇۋەتتى... بۇرادەر مۇھەممەت ئەمەت، بۇ قېتىم ئۇ ماڭغانىدا قانچە پۇل بەردىڭىز؟

ــ 300 سوم، ــ دېدى ئۇ تىلىنى چاينەپ.

— ئەمسە تېخمۇ قايتىپ كەلمەيدۇ، — دېدى ئىمىن، — ئۇ چوقۇم بۇ پۇل بىلەن ئىنسىنىڭ تويىنى قىلغىلى كەتتى!

— بولدىلا، ھازىر جەنۇبىمۇ بېيىپ قالدى، — ماھىنۇرنىڭ ئېرى، 7 - ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ كاتىپى ياقۇپ سۆز قىستۇردى.

— ئۇنداقتا تېخمۇ قايتىپ كەلمەيدۇ، جەنۇب بېيىسا خەق شمالغا نېمە دەپ كېلەتتى! — ئىمىنىڭ لوگىكىسى يىقىلماس لوگىكا بولۇپ، قانداقلا ئېيتسا ئانارگۈل قايتىپ كەلمەيدىغانغا چىقىراتتى.

مۇھەممەت ئەمەتنىڭ چىرايىدا راستتىنلا بىرئاز مەيۈسلىنىش ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى، مەن گەپنى بۇراش ئۈچۈن، رادىئونى ئېچىپ، ناخشا ئاڭلىساق، دەپ تەكلىپ بەردىم.

ئۇيدە يېقىملىق ئۇيغۇر ناخشىسى ياڭرىدى، ئۇ ناخشىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. ناخشا - ئۇسسۇل دېسە ئەينى يىللاردىكىدەك قىلىپ كەتمەيتتى، كۆزلىرى بىر نۇقتىغىلا تىكىلىپ قالغانىدى. كىشىلەر تارقاپ كەتكەندىن كېيىن، رادىئونىڭ ئاۋازىنى سەل پەسەيتىپ قويۇپ، ئىككىمىز ئۇزاق پاراڭلاشتۇق، مەن ئۇنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالماقچى بولدۇم.

كېيىن ئېسىمگە بىر ئىش كەلدى:

— سىزدىن بىر ئىشنى سوراقچىمەن، كۆڭلىڭىزگە كەلمەسۇن، — دېدىم مەن، ئۇ بېشىنى ئېغىتتى، — 69 - يىلى سىز ئىشپىيون بولسام دېگەنىدىڭىز، بۇ زادى قانداق ئىش؟ سىز راستىنلا چەت ئەلگە...

— يوق گەپ! — ئۇ قەتئىيلىك بىلەن قولىنى سىلكىدى، يۈزىگە سۈس كۈلكە يۈگۈردى، — ئۇ چاغدا مەن بەك زېرىكەتتىم، — دېدى ئۇ چۈشەندۈرۈپ، بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى، — سىز بىلمىسىز، مەن كىنوغا ئامراق ئادەم، قارىسام كىنودىكى ئىشپىيونلارنىڭ تۇرمۇشى شۇنداق پەيزى ئىكەن، سەتەڭ

خېنىملارنى قولتۇقلاپ، قارا كۆزەينەكىنى تاقاپ، ماشىنا، پاراخوت-لاردا ئولتۇرىدىكەن... شۇنىڭ بىلەن مەن ئۇ گەپىنى دەپ ساپتە-مەن... ھەي، ياشلىق، نادانلىق، سارالىلىق-دە!

مەن كۈلۈپ كەتتىم.

— ئۇلار بەك يامانكەن ئەمەسمۇ، لاۋۇلاق ئاكا، شۇنداق قور-قىتۇەتتى مېنى، — ئۇ ھېلىقى كۆڭۈلسىز ئىشلارنى ئەسلەپ، "دوپۇكا" ئەترىتىنى "تەنقىد"لەپ كەتتى.

— ھېلىقى، ھېلىقى... سىزنىڭ ھېلىقى كاستۇمىڭىز چۇ؟ سىزنىڭ كاستۇم بىلەن چۈشكەن بىر رەسىمىڭىز بار ئەمەسمۇ؟ — ئۇنى ئازابلىق خاتىرىلەردىن خالاس قىلىش ئۈچۈن، ئالمان-تالمان بىر يېڭى گەپنى چىقاردىم.

— مېنىڭ نەدە كاستۇمۇم بولسۇن. ئۇنى دېگەن رەسىمگە چۈشىدىغان چاغدا بىر مۇئەللىمدىن ئارىيەت ئالغان. لاۋۇلاق ئاكا، سىزچە مەن كاستۇم كىيسەم يارىشارمۇ؟ — ئۇنىڭ كۆزلىرى سەل-پەل چاقناپ، ئەينى يىللاردىكى مۇھەممەت ئەمەتنىڭ سايىسى كۆرۈنگەندەك بولدى.

— يارىشىدۇ، يارىشىدۇ!

— ... ھەي ئىسىت، مەن ئانارگۈلنىڭ ئالدىدىمۇ بىرەر قېتىم كاستۇم كىيىپ باقمىغانىدىم. ئەمدى ئۇ قايتىپلا كەلسە بىر قۇر كاستۇم-بۇرۇلكا تىكتۇرمسەم...

— ... ئۇ كەلمەي قالماس؟

— بىرنېمە دەپ بولمايدۇ، — ئۇ بېشىنى چايقىدى.

ئۇ ماڭا مۇنۇلارنى سۆزلەپ بەردى: ئانارگۈل ئۇنىڭغا تەگكەندە ئاران 17 ياشتا ئىكەن، يېشىنى يالغان مەلۇم قىلىپ نىكاھ قەغىزى ئالىتۇ. دەسلەپتە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ئانارگۈل ئاپىسىنى، ئۇكا-سىنى، يۇرتىنى كۆرگۈسى كېلىپ، ئەتىدىن-كەچكىچە مىشىلداپ

يىغلايدەكەن. ئۇ دادىسى ئۆلۈپ كېتىپ، ئېغىر كۇنلەرگە قالغانلىقى، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ ئەھۋالىمۇ شۇنچىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن مۇھەممەت ئەمەتكە ئەگىشىپ ئىلغا كەپتۇ. باشتا مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئۇنىڭغا كۆڭلى چۈشمەپتۇ، ئۇ يىغلاۋەرگەنلىكتىن مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئىچى ئاغرىپتۇ، بارغانسېرى مېھرى قوزغىلىپتۇ، ئۇنىڭغا لەگمەن ئېتىپ بېرىپتۇ، ئۇيغۇر ۋە خەنزۇلارنىڭ ھېكايە، لەتىپە، مەسەلىلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، "مەن ئۇنىڭغا يەنە ياڭ زىرۇڭ، زو شەندەياۋ، سۇڭ جىڭ دادۇيجاڭ، جيۇ شەن قاتارلىق كىنودىكى ئادەملەرنى دوراپ بېرىپ، كىنودىكى 'ئىشپيون'لارنى دوراپ بېرىپ، ئاخىرى ئۇنى كۇلدۇردۇم" دېدى ئۇ. ئۇ سۆزلەپتىتى، ئەسلەيتىتى، خۇش بولۇپ كۇلەتتى.

ــ مانا ئەمدى يېزىلار بېيىدى، ئۇمۇ خېلى تۇڭلەپ قالدى، كېسىلمۇ ساقايدى... ھازىر، مەن ئۇنىڭ ئالدىدا چېنىپ قالدىغان بولۇپ قالدىم. بۇ يىل ئۇ ئاران 25 ياشقا كىردى، مەنچۇ، بوۋاي بولۇپ قالدىم، ــ دېدى ئۇ تاقىر بېشىنى ئىشارەت قىلىپ.

ھېسابلاپ باقسام ئۇ 39 ياشقا كىرىپتۇ.

ــ سىز تېخى قېرىلمقتىن يىراق! ئۇ كەلمەي قويسا جەنۇبقا سىز ئىزدەپ بېرىڭ! ــ دېدىم مەن.

ئۇ قاقاقلاپ كۇلۇپ كەتتى:

ــ ئۇنداق قىلسام قانداق قاملىشىدۇ، زورلاپ ئالغان ئادەمنى دىلدار دېگىلى بولامدۇ... ئۇ ماڭا راۋۇرۇس ئوغۇلدىن ئىككىنى تۇغۇپ بەردى، بۇ ئۆينىمۇ ئۆي قىلىشىپ بەردى، ئەمدى كەلمىگەندىمۇ مېنىڭ ئالدىمدا يەرگە قاراپ قالدىغان يېرى يوق... ئۇنىڭ ئۇستىگە، مېنىڭ بۇ يەردىكى ئاتىقىم ئانچە ياخشى ئەمەس، ــ ئۇنىڭ كۆزىگە غىللىدە ياش كەلدى.

مەن گەپ قىلماستىن تامدىكى رەسىمگە قارىدىم، ئۇيغۇرلار

رەسىم ئاسىدىغان جايىنى تاللاشقا بەك ئۇستىكەن، مەلۇم بىر تامغا ئەمەس، بەلكى ئىككى تامنىڭ تۇتاشمىسىدىكى بۇرجەككە ئاسىدىكەن. ئەمدى ئانارگۈلمۇ ماھىنۇرغا ئوخشاش ئاخىرى بىرىپ مۇھەممەت ئەمەتنى تاشلۇۋېتەرمۇ؟ ئۇنداق قىلماس! ياق، ئۇنداق قىلسا بولمايدۇ...

بىردىنلا ئۇنىڭ كۆزلىرى بىر نۇقتىغا قادىلىپلا قالدى، بېلىنى رۇسلاپ، ئۇنلۇك ئاۋازدا دېدى:

— ئەگەر ئۇ كېلەر يىلمۇ قايتىپ كەلمىسە بالىلارنى مومىسىغا تاشلاپ بېرىپ، كالا، قوي، ئېشەك، ھارۋا ۋە ماۋۇ كارىۋاتىنى سېتىپ، بېشىم قايغان-پۇتۇم تايغان يەرگە كېتىمەن، ئانا ۋەتىنىمزدە، ئۇلۇغ ۋەتىنىمزدە سەرگەردان بولۇپ يۈرمەن! — ئۇ "ئۇلۇغ ۋەتىنىمزدە" دېگەن سۆزنى ئۇشتۇمتۇت خەنزۇچە ئېيتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن دەھشەتلىك نۇر چاقناپ كەتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، شىئىر دېكلاماتسىيە قىلغاندەك تەنتەنە بىلەن ئېيتتى:

— مەن بېيجىڭغا بارىمەن، شاڭخەيگە بارىمەن، خاربىن، گۇاڭجۇ يەنە شياڭگاڭغىمۇ بارىمەن...

ئۇ دۇتتارنى ئېلىپ، تارىلىرىنى سازلاپ، غەزەل باشلۇۋەتتى:

يىراقلارغا باراي دەيمەن،
دۇنيانى كۆرەي دەيمەن.
ئۇزاق يوللارنى بېسىپ،
تاغ-دەريا ئاشاي دەيمەن.

خۇدا مېنى ساقلارمۇ؟
تېنىمنى ئامان قىلارمۇ؟
تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇمغا
قايتىشقا نېسىپ بولارمۇ؟

بۇ ناخشىنى مەنمۇ ئېيتالايتتىم، لېكىن ئۇزاقتىن بۇيان ئېيتمىغان ۋە ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدىم. ئۇ شۇنداق ئوبدان، مۇڭلۇق، ھەسرەتلىك ئېيتتى. ئېھە، مۇھەممەت ئەمەت، سىز يەنىلا مۇھەممەت ئەمەت-دە!

ئەخمەتجان ھوشۇر تەرجىمىسى

كۆل رەڭ كۆز

1969 ــ يىلى ئاخىرقى باھار كۈنلىرىنىڭ بىرى، چۈش ۋاقتى ئىدى. مەن قوشنا ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىگىسى ئايىمخان مومانىڭ ئۆگەي قىزى سانىيە ئۆزىنىڭ رەتلىك كىينىگەن بەش بالىسىنى ئېلىپ ئۆگەي ئانىسىنىڭكىگە يەنى "بىزنىڭكىگە" ئەتكەن چاي ئىچىكىلى كەلدى. چاينى تاشقىرىدىكى لاپاستا ئىچىتۇق، ھەر يىلى قار ئەمدى ئېرىگەن چاغدا ــ بەزىدە تېخى قارلار تېخى تۈگەل ئېرىپ بولماستىلا ئۇچ ۋاخ تاماق ئۆينىڭ سىرتىدا يېيىلەتتى. ئىللىق ئۈيغۇرلار ساپ ھاۋادىن نەپەس ئېلىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدىكەن، ياكى ئۇلارنىڭ قوپال سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، سىرتتا كۆپرەك يۇرۇشتىكى مەقسەت "ھاۋا يېيىش" ئىكەن.

چاينى نەچچە چىنىدىن ئىچىتۇق، ناننىمۇ نەچچە توغرامدىن يېۋەتتۇق. مېنىڭ ئېسىمگە ئۈيغۇرلارنىڭ: "پۇل خەجلىدۇق باي بولغاچ، چاينى ئىچىتۇق نان بولغاچ" دېگەن تەمسىلى كەلدى. ھەقىقەتەنمۇ نان بىلەن چاينىڭ مۇناسىۋىتى شۇنداق ئىكەنكى، ناننى بېگەنسېرى چاي ئىچكۈسى كېلىدىكەن، ئەتكەن چاينى ئىچكەنسېرى ناننى يېگۈسى كېلىدىكەن ــ دە، ياخشى سۈپەتلىك ئايلىنىش بولۇپ تۇرىدىكەن. بۇ ئايلىنىش تاماملاندى، سانىيە بىلەن ئۇنىڭ ئۆگەي ئانىسى شاما چاينىغلى كىرىشتى، ئۇلار ئاغزىلىرىغا چاينىڭ شامسىنى بولۇشچە تولدۇرۇپ مەززە قىلىپ چاينىشاتتى. بۇ چاغدا سانىيەنىڭ 3 ــ بالىسى بىلەن 4 ــ بالىسى ئوتنۇرىسىدا تۇيۇقسىزلا "قەلەم بىلەن ھۇجۇم قىلىپ، ئەلەم بىلەن قوغدىنىش "باشلىنىپ قالدى، ئىككى

كېچەك قىز ئاغزىلىرىدىن ئايال كىشىنى ئەڭ، ئەڭ ھاقارەتلەيدىغان يامان سۆزلەرنى ئاران-ئاران، ئەمما ئېنىق چىقىرىپ تىللاشقىلى تۇردى، ئۇسۇل ئۇستىگە بىر-بىرىگە ئېتىلىپ تاتىلىشىپ كەتتى. سانىيە تىللىماقچى بولسىمۇ ئاغزىدا شاما بولغانلىقتىن تىتۇتلاپ غەقىلداپ، چاپاپ مەززە قىلىۋاتقان شامسىنى چىنىسىگە يانداۋرۇۋەتكەندىن كېيىن قاتتىق ۋارقىرىدى:

ــ ھۆ، جۇۋاينىمەكلەر، كاللاڭنى ئىتقا تاشلاپ بېرىمەن ھېلى!

سانىيە ئەلەم كۈرىشىنى ۋارقىراش بىلەن ئۇنىۋېلىۋك ھالدا توختىتىۋالغاندىن كېيىن، تاۋۇسقەدىكى شامىنى قايتىدىن ئاغزىغا سېلىشقا تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى، ئەمما ماڭا كۆزى چۈشۈپ قالدى. مەن كەتمەنگە چاپلىشىپ قالغان لايلارنى سۇنۇق سايال بىلەن چۈشۈرۈپ بولۇپ، شىمىنىڭ پۇچقاقلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، كەشتىنىڭ شوينىسىنى ئېتىپ، ئىشقا ماڭماي دەپ تۇراتتىم. ئۇ ئاغزىدىن يانداۋرغان شامنى قايتىدىن ئاغزىغا سالماقچى بولغاندى، ئۇيالغاندەك قىلىپ، چاينى قويۇپ چىنىنى ئىتتىرىۋېتىپ :

ــ سىزنى 2-ئەتىرەتكە يۆتكىلىپتۇ دەيدۇ، راستمۇ؟ ــ دەپ سورىدى مەندىن .

ــ راست ، دادۇي شۇجىسى 2-دۇيگە بارغىن دەيدۇ.

ــ مالىك ياغاچچىنى تونۇيدىكەنسىز ئەمىسە؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ.

مالىك ياغاچچى دېگەن قايسى مالىك ياغاچچى بولغىيدى؟

ئايىمخان مومای شامنى تۆكۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ئۆگەي قىزىغا:

ــ مالىك سارائ ئەتىرەتتە ئەمگەك قىلىمسا، لاۋۇڭ ئۇنى نەدىن بىلىدۇ؟ ــ دېدى.

مالىك سارائمۇ؟ ھە، راست ئەمدى ئېسىمگە كەلدى، تۆت كۈننىڭ ئالدىدا مەن ئەمگەك قىلغانغا قوشۇپ بېرىدىغان ئاشلىق

ئۇچۇن تالۇن كەستۇرۇشكە بوغالتىرنى ئىزدەپ 2-ئەترەتنىڭ ئىشخانىسغا بارغان چېغىمدا بويى ئېگىز، قەددى-قامەتلىك، قارا چاچلىق، يوغان كۆزلۈك، (كۆزلىرى ئۇ دەرىجىدە يوغان كەلگەن ئادەمنى ئانچە جىق ئۇچراتقىلى بولمايدۇ)، كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقى كۆك، قاكىشارلىق، پۈت-قوللىرى چوڭ-چوڭ كەلگەن بىر ئەر-كىشىنى ئۇچراتقانىدىم، ئۇنىڭ ئوبرازىنى «تارىخىي خاتىرىلەر»نىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا "كېلىشكەن ئەزىمەت"، "قاۋۇل ئەر" دېيىشكە مۇناسىپ ئىدى. بۇ كېلىشكەن يىگىت بوغالتىر بىلەن ئاشلىق نورمىسى مەسىلىسى ئۈستىدە جىددىلىشىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى ناھايىتى يوغان چىقاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ھەر سۆزىدە بىردىن "ئۇلۇغ ئۇستازىمىز بىزگە مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ" دەپ تۇراتتى. ساپقىدا يىگىلەپ قالغان بوغالتىر ھارغىن تەلەتى بىلەن ئۇنىڭ ۋارقىراشلىرىغا قىلچە پىسەنت قىلمايتتى. مېنىڭ كىرگىنىمنى كۆرگەن بوغالتىر ئورنىدىن سەللا قوزغىلىپ رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا جانسىز قوللىرىنى ئۈزىتىپ خوش ياقمىغان ھالدا كۆرۈشۈپ قويدى. مەن كېلىشتىكى مۇددىئايىمنى ئېيتقاندىن كېيىن، ئۇ ئەزىمىلىك بىلەن، تارتىمىنى تەستە ئېچىپ، تەغەز، قەلەم ئاختۇرۇپ، تامغا، سۈرۈچنى ئىزدەشتۇرۇپ، ئون سېكۇنىتتا قولىدىن چىقىرىپ بولىدىغان تالوننى ئون مىنۇتتا ئاران كېسىپ بەردى.

بۇ ئارىلىقتا "قاۋۇل ئەر" مېنىڭ قولۇمنى چىڭ قىسىپ، ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ:

— مېنىڭ ئىسمىم مالىك، — دېدى ۋە خەنزۇچە، — بىز ياغاچچى بولىمىز، — دېدى.

— خەنزۇچە بىلەمسىز؟ — دەپ سورىدىم مەن.

ئۇ خىجىلداپ كۈلۈپ قويۇپ بوغالتىردىن سورىدى:

— ئەترەتتىن ماڭا زادى ئاشلىق نورمىسى بېرەمدۇ-بەرمەمدۇ؟

ـــ بۆشۈكلىرىڭنى ئېلىپ بېرىپ قاراڭغۇ بازاردىن بۇغدايغا ئالماشتۇرۇۋال، ماڭ! ـــ دېدى بوغالتىر جاۋابەن.

مالىك بىر ئېغىزلا تىللاپ قويدى، ئەمما ئۇنىڭ تىلىشى بەك غەزەپلىك ئەمەس ئىدى بەلكى ئەدەبلىك گەپ قىلۇاتقانىدەك كۆلۈمسىرەپ، مەدەنىي قىياپەتتە تۇرانتى. كېيىن ئۇيغۇر ۋارقىرىغىلى تۇردى:

ـــ ئۇلۇغ ئۇستازىمىز بىزگە تەلىم بېرىپ: ئادەم دېگەن تاماق يېيىشى كېرەك، تاماق يېمەسە، ئەمگەك قىلالمايدۇ! دەيدۇ! سىلەر...

ـــ ئەتە تاۋۇزلۇققا سۇ تۆتكىلى بار، ئىشقا بارساڭ نورما بېرىلمىدۇ، بۇ ئىنقلابىي ۋەيىۋەنخۇينىڭ قارارى...

ـــ ئۇلار پەقەت ماۋجۇشىنىڭ تەلىمى بويىچە ئىش قىلمايدىكەن. ماۋجۇشى: ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ۋە كەڭلىكىگە قارىپ يۇرۇش قىلىڭلار... دېگەن تۇرسا، ـــ ئۇ بېشىنى ئىغاڭلىتىپ ئۆڭ تارتىپ، مەيۇسلەنگەن هالدا كەتكەنىدى.

ئۇلار بەلكىم ئاشۇ يىگىتنى دەۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ لەقىمى "سارىڭ" بولمىغىيدى؟

مالىك ياغاچچىنى كۆرگەنلىكىمنى ئايىمخان ئانا بىلەن سانىيە سىڭلىمغا ئېيتىپ بەردىم.

ـــ مالىك ياغاچچىنىڭ ئايلىق ئالىيەنى كۆرگەنمىدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى سانىيە.

مەن شۇ يەرلىك كىشىلەرنىڭ تىلىنى "تىك" قىلىپ ئېيادىلىشىنى دوراپ ياق دېدىم.

ـــ ئالىيە پۇتۇن موللا يۈزى گۈڭشې بويىچە ھەممىدىن چىرايلىق ئايال، ـــ دېدى سانىيە ئاۋازىنى سوزۇپ چىقىرىپ خۇددى ناخشا ئېيتقاندەك ئۇرغۇ بىلەن كۆلۈمسىرەپ. ئۇ بۇ گەپنى دەۋاتقىنىدا كۆزلىرى پۇرۇلۇپ، بېشى ئالدىغا سەل سوزۇلۇپ، قاڭشىرى بىلەن

قېشى ئوتتۇرىسىغا ئىنچىكە ئەمما ناھايىتى يېقىملىق قورۇقلار چىقىپ، پۈتۈنلەي قايىل بولىدىغانلىق ئالامتى ئىپادىلەندى. مەن تا شۇ كۈنـ گىچە بىر ئايالـنىڭ يەنە بىر ئايالنى شۇ قەدەر چىن كۆڭـلى بىلەن مەسـتانە قىياپەتـتە ماختىغانـلىقىنى زادىـلا كۆرمىگەنىدىـم. ئۇنىڭ ئۇسـتىگە سانىيەنىڭ ئۆزىمۇ كېلىشـكەن، قەددى-قامىتى راۋرۇس، ھەممە ئەزاسى بېجىرىم ئىدى، ئېگىكى سەل سوزۇنچاق كەلگەنـدىن باشقا، قالـغان تەرەپلىرىـدىن ھېچقانداق ئەۋەن-نۇقسان تاپقىلى بولمايتتى. بولۇپمۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق يېرى، ئۇ 30 ياشقا كىـرمەي تۇرۇپ بەشـىنى تۇغقان بولـسىمۇ، بىـلى كېڭـەيمـگەن، تېرىلىرى سالپايمغان، مۇسكۇلـلىرىمۇ چىڭ ئىدى. شۇ يەرلىك ئۇيـ غـۇرلارنىڭ سـۆزى بىلەن ئېيـتـقاندا، ئۇ "كارامەت چىداملىق" ئايال ئىدى. ئۇ مالىك ياغاچچىنىڭ ئايالى ئالىيەنى تىلغا ئالغىنىدا، ھەقـقىتەنمۇ كەم-كۈتىسز قايىل بولۇش ئىپادىسى كۆرۈنگەنىدى. ئۇ بېشىنى ھە دەپ ئىغاڭـلىتىـپ:"ھەي، لاۋۇلاڭ ئاكا! ھەي،لاۋۇلاڭ ئاكا!"دەپ ھېـنىڭ ئالىـيەنى كـۆرمەي قالغانلىقىم بىرەر خاتا ئىش قىلىپ قويـغانلىقىمدەك، ھېچ بولمىغانـدا يوقاتـماسلىقـقا تېگىشـلىك بىرنەرسىنى يوقىتىپ قويغانلىقىمدەك بىلىنىپ، بۇنىڭدىن ئۇ چەكـسىز ئەپسۇسلانماقتا ئىدى.

ئەترەت ئىشخانىسىدا مالىك بىلەن تاسادىـپىي ئۇچرىشىپ قېلىشىم ۋە سانىـيەنىڭ ئالىـيەنى تونۇشـتۇرۇشـلىرى مەنـدە ئۇ ئەر-ئايال ئىككـىسىگە قىزىـقىش پەيـدا قىلـدى. مالىـك ئادەتـتە ئەتـرەتكە ئىشقا چىقمايتتى، ئۇنى كـۆرۈش پۇرسـتىم ناھـايىـتى ئاز ئىـدى، ئەمـما شـۇ ئەتـرەتـنىڭ باشقا ئەزالىـرى ماڭـا ئۇلار ھەقـقىـدە بىرمۇنچە ئەھـۋالـلارنى تونۇشـتۇرۇپ بەردى. مالـىك ئەسـلىدە قورغاس ناھـيىسـىنىڭ چىڭـشۇيخېزى دېـگەن يېرىـدىن

ئىكەن. 64-يىلنىڭ ئاخىرلىرىدا بۇ يەرگە تەنھا ئۆزىلا كەلگەنىكەن — بۇ گەپچە، ئۇنىڭ مولايۈزى گۈڭشىدىكى ئىستازى مەندىن تۆت ئايلا كۆپ ئىكەن. ئۇنىڭ ئانىسى رۇس ئىكەن، ئۇنىڭ دادىسىنىڭ مىللەت تەۋەلىكى توغرىسىدىكى گەپ-سۆزلەرمۇ ھەر خىل ئىكەن، بەزىلەر ئۇيغۇر دېسە، كۆپ ساندىكىلەر قەتئىي ئىشەنمەي، ئۇنىڭ دادىسى ئۇيغۇر ئەمەس، ھەتتا مۇسۇلمانمۇ ئەمەس دەپ قارىشىدىكەن، ئەڭ كۆچلۈك دەلىل-ئىسپاتنى كىچىك بوغالىتىر ئوتتۇرىغا قويغان، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ مالىكنىڭ خەتنە قىلدۇرمىغانلىقىنى يېقىنىدىن كۆزىتىپ باققان، بەزىلەر ئۇنىڭ دادىسىنى موڭغۇل، بەزىلەر خەنزۇ، بەزىلەر مانجۇ دەيدىكەن، يەنە بەزىلەر ئۇنىڭ دادىسى ئەسلىدە ئەنگلىيەلىك سودىگەر بولۇپ، پاكىستاندىن كەشمىرگە كىرىپ، ئاندىن مەملىكىتىمىزنىڭ تىبەتتىكى ئالى رايونىغا ئۆتكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە قاغىلىق، قەشقەر، ئاقسۇ... ئارقىلىق ئەڭ ئاخىردا قورغاسقا كېلىپ ھېلىقى ئورۇس ئايال بىلەن قوناقلىقتا تېپىشقان ئەر-خوتۇن بولۇشقانىكەن، شۇنىڭ بىلەن مالىك تۆرەلگەنكەن، دېيىشىدىكەن. ئالىيەگە كەلسەك، ئۇنىڭ ئائىلە كېلىپ چىقىشى ھالىق ئوتتۇرا دېھقان ئىكەن، ئۇ دەسلەپتە ئابدۇراھمان دېگەن سەيپۇڭ ئۇستام بىلەن تۇرمۇش قۇرغان، كېيىنچە ئابدۇراھماندىن ئاجرىشىپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىل بىر تۇغقانلىرى بولمىغاچقا، دادىسىدىن قالغان تەئەللۇقاتقا ئۆزى يالغۇز ۋارىسلىق قىلىپ، تالاي ئادەملەر شالىنى ئېقىتىپ قالغۇدەك باي ئايال بولۇپ قالغان. ئەمما ئۇ توپتوغرا ئون يىلنى تۇل ئۆتكۈزۈپ، ھەرقانداق كىشىگە قايتا يانىلىق بولۇشىنى رەت قىلىپ كەلگەن. 64-يىلى قىشلىقى مالىك شۇ يەرگە كېلىپ قالغانىنىڭ بىرىنچى كۈنى ئاخشىمى ئۇ مالىكنى ئۆيىدە قوندۇرغان. كىشىلەر "تەقدىر، بۇمۇ بىر تەقدىر-پېشانە" دەيدىكەن.

بىر پۇرسەت تېپىپ ئۆي ئىگىسى ئايىمخاندىن سوراپ باقتىم:

ــ سىز نېمىشقا مالىكنى مالىك سارايغا دەيسىز؟

ئايىمخان ئانا دۇدۇقلاپ، جاۋاب بېرەلمىدى. ئاندىن:

ــ خەقلەر شۇنداق دېيىشىدىكەنغۇ تاڭ، كەم يېرى بارمىكىنە. ئۇ ئۆزى ئىشقا چىققاي تۇرۇپ، ھەركۈنى تېخى باشقىلار بىلەن مۇنازىرە قىلىشىدۇ، ئالغان خوتۇنى ھەدىسىگە ئوخشايدۇ،... ــ دېدى.

ئۆي ئىگىسى مۆمىنكام ئۇنىڭ سۆزىنىڭ بېلىگە تەپتى، ئۇ گويا ئايىمخاننىڭ باشقىلارنىڭ ئارقىسىدىن مۇجمەل تەنقىد قىلىشلىرىنى ماقۇل كۆرمىگەنىدەك قىلاتتى.

ــ ئادەم دېگەنىدە گالۋاڭلىقىنىڭ ئۈرۈقى بولىدۇ-دە! ــ دېدى پاكار بوۋاي چىرايىغا سىرلىق كۈلۈمسىرەش ئالامىتىنى كىرگۈزۈپ، پەلسەپىۋى پىكىرگە باي ھالدا، ــ كىم ئۆزىنى گالۋاڭ ئەمەس، دېيەلەيدۇ؟ مەنمۇ، خوتۇنۇممۇ، سىز ــ لاۋۇڭمۇ، مالىكمۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئەمەت ۋە سەمەتىلەرمۇ، ھەممەمىز ئادەم، ھەرقايسىمىزنىڭ ئۆزىگە يارىشا گالۋاڭلىقى بارغۇ؟

ئۇ گېپىنى دەپ بولۇپ، ئاقارغان ساقال-بۇرۇتلىرىنى تۆزەش-تۈرۈپ قويىدى-دە، ناھايىتى رازى بولغانىدەك قىلدى.

ئالىيەنىڭ تۇنجى ئېرى ئابدۇراھمان سەيپۇڭنى مەنمۇ ئاز-تولا كۆزىتىپ باقتىم. ئۇ 50 ياشتىن ھالقىغان، ياشانمايلا تۇرۇپلا زەئىپلىشىپ قالغان، قېلىن، كونىچە، يۇمىلاق قېرىلىق كۆزەينەكى تاقىۋالغان، مۆكچىيىپ دوڭغاقلاپ قالغان، بويى ئېگىز، ئورۇق، تېرىلىرى سالپايغان، يۈزى ئىشىشغان، كۆزلىرىگە قان تولغان، گەپ قىلىسىلا ساپسېرىق قېلىن تىلى بىلەن قاپىقارا چىشلىرى چېقىپ قالىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ تۇرقى كىشىنى يىركىنىدۈرەتتى. ئەمما ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ بۇ ئەترايلاردا، تېخنىكىسى يۇقىرى داڭلىق ئۇستا ئىكەن. جەنۇبىي

شىنجاڭ، شىمالىي شىجاڭ پوسۇندىكى، قازاق، خەنزۇ ۋە رۇس پوسۇندىكى ئەرەنچە، ئايالچە كىيىملەرنىڭ ھەرقانداقنى تىكەلەيدىكەن. يېزىلاردىكىلەرلا ئەمەس، غۇلجا شەھىرىدىكى بەزى كادىر، ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرمۇ سەككىز كىلومېتر يولنى بېسىپ ئۆتۈپ ئالدىغا كىيىم تىكتۇرگىلى كېلىدىكەن. ئۇ دادۇي بويىچە ھەممىدىن باي بولسا كېرەك، ئالتە ئېغىز كۆنىگەي ئۆيى، 1 مو 2 پۇڭ كەلگۈدەك مېۋىلىك بېغىمۇ بار ئىكەن. بىرقانچە قېتىملىق "ھەردەكەت"لەردە بەزىلەر ئۇنىڭ ئۇستىدە چوت سوقۇپ، پايدا تاپشۇرۇش توغرۇلۇق خىلمۇخىل تۆزۈملەرنىمۇ بەلگىلەپ قويغان، ئەمما ئۇنى چەكلەپ كېتەلمىگەن. ئۇ ئۆز ھۇنىرىنىڭ دۆلىتىنى كۆرۈپ، ھۇنەرگە تايانغان، تەرەپ ـ تەرەپلەردىن كىشىلەر ئۇنىڭغا يېلىنىپ تۇرغان، ئۇنىڭغا ياردەم قىلىپ تۇرغان. ئۇمۇ كادىرلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشقا ناھايىتى دىققەت قىلغان، ئۆز گۈڭشېسىدىكى ئەمەلىي ھوقۇقى بار كادىرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىگە كىيىم تىكىپ بەرگەنلىرىدە ھەق ئالمىغان، ياكى شەكىل ئۈچۈن بىر ـ ئىككى موچەنلا ئېلىپ قويغان، شۇ سەۋەبتىن، ئۇنىڭ ئاساسى ناھايىتى چىڭ ئىكەن. ئۇنىڭ نىكاھلىنىشى توغرىسىدا، بەزىلەر ئۇنى تۆت قېتىم، بەزىلەر بەش قېتىم، يەنە بەزىلەر تېخى ئالتە قېتىم ئۆيلەنگەنمۇ دېيىشىدىكەن. ئالىيە ئۇنىڭ ئۈچىنچى ئايلى بولسا كېرەك. ئۇ ئالىيە بىلەن ئۆزلۇشۇپ كەتكەندىن كېيىن يەنە ئىككى قېتىم ئۆيلەنگەن بولۇپ، ئالغان خوتۇنلىرىنىڭ ھەممىسى ئۆزىدىن 20 نەچچە ياش كىچىك قىزلار ئىكەن. ئۇنىڭ ھازىرقى خوتۇنى مەۋلىدە بولۇپ، ئۇنى كۆرگەندىم. ئۇنى 20 نەچچە ياشلاردا، كۆزى ئويناپ تۇرىدىغان، نەزىرى ئىتتىك، كوچىلاردىمۇ يالىڭاياغ يۈرىدىغان، پاقالچەكلىرىگە لاي چاپلىشىپ كەتكەن بىر ئايال سىياقىدا كۆرگەندىم، ئۇ كېيىنچە

گازىر چېقىشقا ئامراق ئىكەن، گازىرنىڭ شوپۇكلىرىگە ئاغزى تولغاندا بىراقلا تۆكۈرۈۋېتىدىكەن. ئۇنىڭ ئاۋازى بوم بولۇپ، رەختنى يىرتقاندا چىقىدىغان ئاۋازغا ئوخشاپراق كېتەتتى.

ئابدۇراھمان ماكا تۆتۈق ئېغىر ئادەمدەك تەسىرات قالدۇرغاندى، ئۇ گۈڭشې دەۋرۈزىسىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولدىن دوڭقاقلىغان پېتى لوغايلاپ مېڭىپ، ئۆزىگە تەمەننا قىلغانىدەك قىياپەتتە بىلەن ئۆتكىنىدە، ۋۇجۇدۇمدا قانداقتۇ بىر خىل بېسىم، ناھايىتى ئېغىر بېسىم بارىدەك ھېس قىلاتتىم.

ئەمما مالىك بولسا كىشىگە شادلىق بېغىشلايتتى.

شۇ يىلى 6-ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنىڭ بىرىدە ئەتىرەت بويىچە يازلىق يىغىمغا سەپەرۋەرلىك چوڭ يىغنى ئېچىلدى. مېنىڭ مولا يۈزى گۈڭشېسىغا كەلگىنىمگە 4-يىل بولغانىدى، شۇنداقلا رەسمىي ھەتىلىشپ قالغان، ھەم قۇرۇق-مەزمۇنسىز، ھەم كونكرېت، ھەم قىزغىن، ھەم سۇس، ھەم شەكىلۈازلىق قىلىنىدىغان، ھەم بولمىسا بولمايدىغان مۇشۇنداق ئەزالار يىغىنىغا 4-قېتىم قاتنىشىشىم ئىدى. رەسمىيەت بويىچە، بۇنداق يىغىن بىر ئېچىلغانچە تولۇق بىر كۈن ئېچىلاتتى. دېمەكچىلىكىنىڭ ئالدىراش مەزگىلىدىكى ئېتىز ئاشخانىسىمۇ ئاشۇ كۈنى ئىش باشلايتتى، ئالدى بىلەن بىر كالا ئۆلتۈرۈلەتتى ۋە ئىككى تونۇر نان يېقىلاتتى. شۇ كۈنى چۈشلۈكى جەزمەن كالا زاسۇيى شورپىسى قىلىناتتى، شورپىنىڭ ئېچىدىكى ھەممىدىن يېيىشلىكى قۇيۇلغان ئۆپكە بولاتتى. ئۇنى قۇيۇشتا، ئالدى بىلەن خېمىر يوغۇرۇلۇپ، ئۇنىڭدىن بىر چىلەك قۇيۇنقۇ چىقىرىۋېلىنىپ خېمىرى قالدۇرۇلاتتى، ئاندىن قۇيۇتقۇ ئۆپكىگە قۇيۇلۇپ، ئۆپكىنى گويا كالا ھايات ۋاقتىدا نەپەس ئېلىپ قورسىقىنى كۆپتۈرگەن چاغدىكىدىنمۇ بەش ھەسسە چوڭ دەرىجىگە — بۇنىڭدىن ھەركىمنىڭ قورقۇسى كېلەتتى — كەلتۈرۈلەتتى، ئاندىن ئاغزى تىكىلىپ

بىغىر، قېرىن، بۇرەك، تۆچەيلەر...بىلەن قاينىتىلاتتى ـ دە، پىشقاز ـ دىن كېيىن ھەم كالا زاسۇيىنىڭ تەمىگە ئىگە بولاتتى، ھەم شىمالىي جۇڭگولۇقلار يازدا قارا بۇغداي ئۇنىدا ئېتىپ يېيىدىغان قاسىقان نېنىغا ئوخشاش ئۇرلىگەن پارقىراق خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولاتتى. كالىنىڭ ئېتىنى بولسا تۇزلاپ قۇرۇتۇپ قويۇپ ئالدىرىمای ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە پىسمۇ بولاتتى. قۇيۇلغان ئۆپكە ئاساسىدىكى بۇ زاسۇي شورپىسى ئاشۇنداق رەسمىيەت يۇزىسىدىن ئېچىلىدىغان سەپەرۋەرلىك يىغىنىنىڭ ھەممىدىن بەك جەلپ قىلارلىق ئىشىدىن بىرى بولاتتى.

ئىككىنچىدىن، ئۇ يىغىندا ھېچ بولمىغاندا قەرز تەرىقىسىدە ئاز ـ تولا نەق پۇل بېرىلەتتى، ئاز بولغاندا 3 يۈەندىن 5 يۈەنگىچە، كۆپ بولغاندا 10 يۈەندىن 20 يۈەنگىچە پۇل بېرىلەتتى. ئۇنداق قىلىشتىكى مەقسەتمۇ ئەزالارنىڭ ئاز ـ تولىدىن چاي ـ تۇز ۋە قول چىرىغىغا ئىشلىتىلىدىغان باتىرىيە ئېلىۋېلىشى ئۈچۈن ئىكەنلىكى چۈشەندۈرۈلەتتى.

ئۇنداق يىغىندا بولىدىغان سەپەرۋەرلىك دوكلاتىنى ئۇچ مەر ـ تەم ئاڭلىغانىدىم، شۇڭا ئاساسەن دېگۈدەك يادلاپ بېرەلەيتتىم. بىرىسى ، ئۇرمىنىڭ سىياسىي ئەھمىيىتى توغرىسىدا بولاتتى. بىرىسى، يۈيگۇسلاۋىيىنىڭ تاغنى يۆتكىشى توغرىسىدا بولاتتى. يەنە بىرسى، بىر ھەپتە ئىچىدە يىغىپ بولۇش، ئىككى ھەپتە ئىچىدە خاماننى ئېلىپ بولۇش سۈرئىتى كۆرسەتكۈچ قىلىناتتى. ئۇنداق كۆرسەتـ كۈچلەر سىپى ئۆزىدىن پو ئېتىش بولاتتى. بۇ يەردە يەر جىق، ئادەم ئاز ئىدى، ئاساسلىق زىرائەت بۇغداي ئىدى، بىر تولۇق ئەمگەك كۈچى 20 مو ئەتراپىدا بۇغدايىنى ئورۇپ ـ يىغىشقا، بىر خاماندا بىرقانچە يۈزتونىنا بۇغداي سوقۇشقا توغرا كېلەتتى، ئۇنچىۋالا ئىشنى قاندـ داقمۇ شۇنچىلىك ئاز ۋاقىت ئىچىدە تۈگەتكىلى بولىمۇن؟ ئۇنىڭ

ئۇستىگە يەنە تېخى ياز پەسلىدە يېغىن ئاز، قۇرغاق بولۇپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكىگە ئوخشاش ئەجدىھانىڭ ئاغزىدىن ئاشلىق ئېلىۋېلىش دەيدىغانىدەك جىددىيچىلىك بولۇشتىن ناھايىتى يىراق ئىدى. ئالدىنقى ئۈچ يىلدىكى ئەھۋالى ئەھۋالي ئورۇش-يېغىشقا بىر ئاي، خىتاي ئېلىشقا ئۈچ ئاي كەتكەنىدى. 66-يىلى ئالاھىدە مول ھوسۇل بولغانىدا ئىلىنىڭ بىرمۇنچە يەرلىردە (جۈملىدىن شۇ چاغدا مەن بار ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىمۇ)قىش كىرىپ بولغاندىمۇ بۇغداي-لار سوقۇلۇپ بولمىغان، ئەتراپىنى قار-مۇز قاپلاپلا كەتكەن، كې-لەركى يىلى 4-ئايدا قار-مۇزلار ئېرىپ، يەر-جاھان قارايغاندا ئاندىن يەنە داۋاملىق سوقۇلغانىدى، ھەتتا بەزى خاملار"1-ماي" ئەمگەكچىلەر بايرىمىغىچە سوقۇلغانىدى، ئايرىم ئېتىزلىقلىرىنىڭ خامانلىرى تېخى يېڭى بۇغداي يېغىلىشقا ئاز قالغانغا قەدەر ئاران ئېلىنىپ بولۇنغانىدى. ئەمما گۈڭشي ئەزالىرى ئۇنداق سەپەر-ۋەرلىك يېغىنلىرىدا ئىچكى ئۆلكىلەردىن ئەينەن كۆچۈرۈپ كېلىنگەن بۇغداي ئورۇش-يېغىش سۈرئىتى توغرىسىدىكى كۆر-سەتكۈچلەرگە ھېچقانداق باشقىچە پىكىرلەردە بولۇشمايتتى. ئۇنىڭ ئەكسىچە، ئەتىرەت باشلىقى:"قانداق؟" دەپ سورىغانلىرىدا، ئەزالارنىڭ ھەممىسى گويا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى دەرسخانىدا سورالغان سوئالغا جاۋاب بەرگىنىدەك: "ۋەزىپىنى ئورۇنداپمىز!" دەپ تەڭلا جاۋاب بېرىشەتتى.

ئۇنداق سەپەرۋەرلىك دوكلاتىنىڭ ئاخىرقى، ئەڭ ئىنچىكە، ھەم ئەڭ ئىلمىي بولغان يېرى مۇنداق ئىنچىكە ھېسابات قىلىش ئىدى: "گۈڭشي ئەزالىرى يولداشلار، ئەگەر بىزنىڭ ھەربىرىمىز كۈنلۈكى 15 تالدىن باشقىنى چېچىۋەتسەك، مىڭ دان بۇغدايىنى ئوتتۇرىچە بىرلىك قىلىپ ھەربىر باشاقىنىڭ ئوتتۇرىچە دان سانىغا بۆلۈپ ھېسابلىغاندا، ھەر كۈنى ××××جىڭ بۇغدايىنى زىيان

تارتقان بولسمز، دادۇي بويىچه بىر كۈنده × × × × × جىك بۇغداي زىيان تارتقان بولمىز، گۈڭشي بويىچه × × × × × × جىك بۇغداي زىيان تارتقان بولسمز، ئىلى ئوبلاستى بويىچه، پۈتۈن شىنجاڭ بويىچه × × × × × × × × جىك بۇغداي زىيان بولغان بولسدۇ، ئەگەر بىزنىك ھەربىرىمىز بىر تال باشاقنىمۇ چېچىۋەتمەيدىغان بولساق، ھەركۈنلۈكى × × × × جىگدىن بۇغدايىنى ئارتۇق ئالغان بولمىز،... پۈتۈن شىنجاڭ بويىچه × × × × × × × جىك بۇغدايىنى كۆپ ئالغان بولسمز ـ دە، بۇ بۇغدايلار ئالبانىيه خەلقىنىڭ × × × × ئاي يېيىشگە يېتىدۇ، ڭيېتنام خەلقىنىڭ...“

69 ـ يىلى 6 ـ ئايىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنىڭ بىرى، تاڭ سەھەر ۋاقتى ئىدى. مەن ئۆي ئىگىسى بوۋاي ـ مومای بىلەن بىر ئۆيگە قويۇقلۇق سىرلانمىغان ياغاچ كارىۋۋتىمدا يېتىپ، ھويلىدىكى ئالمىدىكى ئەمدى قانات چىقىرىشقان قارلىغاچلارنىڭ ڤىچىرلاشلىرىغا قۇلاق سالغاچ، شۇ كۈنده ئېچىلىدىغان تەنتەنىلىك يىغىن ۋە ئىسىق ھەم تەملىك كالالازاسۇيلىرى ھەققىده، ئىنچىكە ھېسىيات قىلىش ماتېماتىكا ئۇسۇلىنىڭ ئەمەلىيلىكى بىلەن رومانتىكلىقنىڭ بىرلىكى ھەققىده، ھەرقايسى ئۆلكىلىك ئىنقلابىي ۋېيىۋەنخۇيلارنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇلۇشلىرىنىڭ زادى ياخشىلىقتىن دېرەك بېرىدىغانلىقى ياكى ياماناتلىقتىن دېرەك بېرىدىغانلىقى ھەققىده خىيالالارغا بېرىلىپ كەتكىنىدىم. شۇ ۋاقىتتا ئۇشتۇمتۇتلا ۋارقىراش ـ جارقىراشلار ـ نىڭ ئاۋازى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى.

بۇنچۇالا تاڭ سەھەردە دېرىزىمىزنىڭ يېنىغا كېلىشىپ ۋارقىراشقان كىملەردۇ؟ دەرھال ئورنىمدىن تۇرۇپ، كىيىملىرىمنى يېيىنچاقلىغان پېتىم، يۇز ـ كۆزلىرىمنى يۇيۇۋېلىشقىمۇ ئۇلگۈرمەستىن ئۆيدىن چىقتىم . ھويلىنىڭ ئىشىكىگە قەدىمىي پوسۇنىدىكى مىس شادا قۇلۇپ ئىچىدىن سېلىقلىق ئىدى . بوۋاي ـ مومای تېخى

ئۈيقۇدا بولغاچقا ، ئاچقۇچنى تاپمەن دەپ ئۇلارنى بىسەرەمجان قىلىشقا كۆڭلۈم بارماي، تونۇرنىڭ بېشىدىكى سۇپا بىلەنلا تامغا يامىشىپ چىقىپ لىكىدە بىر سەكرەپلا كوچىغا چۈشتۈم. بويى ئېگىز كەلگەن قاۋۇل مالىك ياغاچچى باغمىشغا ۋە ئىككى تەرىپىگە بىرتالاي نەرسىلەرنى تېگىشۋالغان بىر ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ تۇرغان هالىدا دادۇينىڭ 17 ياشلىق بىر مىنبىگى بىلەن تالاش-تارتىش قىلىۋاتقانىكەن. يېقىنلاپ بېرىپ قارىسام، ۋېلىسىپىتكە ئۇچ بۆشۈك تېگىشلىق تۇراتتى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ ۋېلىسىپىتتىكى هېلىقى بۆشۈكلەرنى غۇلىجا شەھرىنىڭ ئەتىگەنلىك بازىرىغا ئاپىرىپ ساتماقچى بولغاندەك قىلدۇ، بالا مىنبىڭ ئىنقىلابىي ۋېيىۋەنجۇي يازلىق يېغىغا قوماندانلىق قىلىش شتابىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ئۇنى توسۇۋالغان ئوخشايدۇ.

مالىك رەتلىك كىيىنگەن، روهى ئۇستۇن ئىدى، گەرچە توسۇۋېلىنغان بولسىمۇ ئانچە تىت-تىت بولماي، هېلىقى بالا مىنبىڭ بىلەن سەۋرلىك هالىدا ئورۇنلۇق سۆزلەپ مۇنازىرە قىلاتتى:

— ...قەدىرلىك ئىنىم، هەي، جېنىم ئۇكام، سېنىڭ توسۇۋالغىنىڭ تامامەن توغرا، راست، يۈرەك يوز توغرا. بىزنىڭ يازلىق يېغىمىمىز ئۇلۇغ تارىخىي ئەهمىيەتكە ئىگە، دۇرۇس، مەن يېغىنغا قاتنىشىشىم كېرەك، يېغىنغا قاتناشماسلىقىم توغرا ئەمەس، ئۇ مېنىڭ كەمچىلىكىم، خاتالىقىم بولىدۇ، مەن ئۇنى چوڭقۇر تونۇپ، سەمىمىيىلىك بىلەن ئۆزەمنى تەكشۈرۈپ، قەتئىي تۈزىتىشنى خالايمەن. لېكىن ئۇلۇغ ئۇستازىمىز بىزگە، هەرقانداق ئىشقا يولۇققاندا ئويلاپ بېقىش كېرەك، قوشۇماڭىنى تۇرسەك، كۆڭلۈڭگە ئەقىل كېلىدۇ، كۆڭۈلنىڭ ۋەزىپىسى پىكىر قىلىشتۇر، دۇنيادا قورقۇش توغرا كەلسە ئەستايىدىل دېگەندىن قورقۇش كېرەك، سىياسەت ۋە

سىلۇ پارتىيىنىڭ ھاياتى، بىپەرۋالىق قىلىشقا بولمايدۇ، ئاممىنىڭ تۈرمۈشىغا كۆڭۈل بۆلەيلى، كەمبەغەل، يالالانما دېھقانلارغا زەربە بەرگەنلىك ئىنقىلابقا زەربە بەرگەنلىك بولىدۇ، دەپ تەلىم بېرىدۇ. مەن بولسام ھەققىي پرولېتارىيات، ھەققىي يالالانما دېھقان بولسەم، موللايۇزى گۆشىسىگە يېڭى كەلگەن چېغىمدا ئىككى كېچە-كۈندۈز غىزا يېمىگەن، ئاخشىمى ئۇخلىغىلى ياستۇق يوق، كېسەكنى ياستۇق قىلىپ بېشىمغا قويغان. ئۇنداق بولسا، زادى كىم چوڭقۇر سىنىپىي مۇھەببىتىنى جارى قىلدۇرۇپ تۇرۇپ ماڭا ياردەم قىلدى؟ جېنىم ئۈكام، ئاشۇ ئالىيە ھەدەڭ شۇنداق قىلدى! ئەلۋەتتە، بۇ پارتىيە تەربىيىسىنىڭ نەتىجىسى، شۇنداقلا خەلق ئاممىسىنىڭ ياردىمىنىڭ نەتىجىسى. ئاما — ھەققىي قەھرىمان، بىز بولساق كۆپ ھاللاردا گۆدەكلىك قىلىپ كۆلكىگە قالمىز، بۇ نۆقتىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ، ئەقەللىي بىلىمگىمۇ ئىگە بولغىلى بولمايدۇ. مەدەنىيەتسىز ئارمىيە — نادان ئارمىيە. ئەمدى، ئىنىم، ئالىيە ھەدىگىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى قانداق؟ خۇدا تۇرۇپتۇ، ھەدىگىزنىڭ ئۆزىگە ياماڭ كېسەل يۇقۇپ، بىرقانچە ئايىنىڭ مابەينىدە چاي-تاماق دېگەننى كۆگىلى تارتمايدۇ، ئىچىگە ئىسسىق ئۇرۇپ كېتىپتۇ، ئاللا ئىگەم ئۆزەگىگە ئامانەت! مەندە نېمە چارە؟ ئۇنىڭ ئورنىدا كېسەل بولۇشقا، ئۇنىڭ ئورنىدا ئۆلۈشكىمۇ رازى ئىدىم، ئەمما، دۇنيادا پەقەت سۇبېيكتىپ ئىدىئالىزمغىلا كۇچ سەرپ قىلىنمايدۇ، مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلىپ قارىسىغا سۆزلەۋېرىشكە بولۇۋېرىدۇ، ئۇنداق قىلىشقا بولامدىكەن؟ ئەمەلىيەتكە ئۆيغۇن كېلەمدۇ؟ ھەرقانچە ياخشى نەزەرىيە بولغان بىلەنمۇ، ياخشى ئوق ئىكەن دەپ ماختاپلا قويۇپ، تاختىسىغا ئېلىپ قويۇلسا، دوگماتىزم بولىدۇ. مەنچۇ، ئۈچ دانە بۆشۈك ياسىدىم، ئەمگەك مايمۇنىنى ئادەمگە ئايلاندۇرغان، ئەمگەك مېنى ئۈچ بۆشۈككە ئىگە قىلدى.

ئىنسىم، قاراپ باققىنا، ياخشى ياساپتىمەنما؟ قارىماماسەن ماۋۇ شارچىلىرىنى! قارىغىنا ماۋۇ ھۇنەرنى! قارىغىنا ماۋۇ رەڭگىنى! ياق، بۇ بۆشۈك ئەمەس، ئالتۇن بۇ، گۆھەر بۇ، بەخت بۇ. مۇشۇنداق بۆشۈككە بۆلەنگەن بالا ھەقىقىي ئىشەنچىلىك ئىزباسار بولۇپ چىقىدۇ. بۆشۈك ياساپتىمەن، ئەمدى قانداق قىلسەن؟ قەتئىي يوسۇندا داجەيدىن ئۆگىنىپ، ئاۋۋال دۆگىنى تۈزلەپ، ئاندىن جىلغىنى ئوڭشاپ، كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىمىز. شەخسگە، ياق، ھەرگىز شەخسگە ساتمايمەن. خۇسۇسىيلىققا قارشى تۇرۇپ، شيۇجېڭجۇيىنى پىپەن قىلسەمەن، ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىش ياخشى چارە-دە،...

مالىك سەممىي ۋە تۈزلۈك، قەيسەرلىك بىلەن ۋە ئۆزىنى خۇش قىلىدىغان ھالەتتە توختىماي سۆزلەيتتى، ئۇنىڭ كۆزى شۇ قەدەر سۈزۈك ئىدىكى، ئۇنىڭدىن تەبىئىي پاكىلىق ھەم سەل تەلۋىلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ گەپ قىلغاندىكى ئاۋازى ياغاچنى تېشىپ كىرىۋاتقان ئۇشكىنىڭ ۋىز، ۋىز، ۋىز قىلىۋاتقان ئاۋازىنى ئەسكە سالاتتى. ئۇنىڭ قاۋۇل گەۋدىسى، توم بىلەكلىرى، بولۇپمۇ چوڭ قوللۇق قىياپىتى سىزدە ئۇنىڭ گەپلىرىنىڭ ئىشەنچسىزلىكىگە گۇمان تۇغدۇرمايتتى، يەنە كېلىپ ئۇ چاغلار ئۆزەمگە گۇمان قىلىشتىن باشقا ھېچ نەرسىگە گۇمانلىنالمايدىغان ۋە ئۇنداق قىلىشىمۇ خالىمايدىغان يىللار ئىدى.

مالىك سۆزلەۋېرىپ ھاردى بولغاي، ۋېلىسپىتنى تىكلەپ قويۇپ مەن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئاندىن كېيىن، ئۇ يانچۇقىدىن ھەر خىل رەڭلىك كەشتىلەنگەن تاماكا خالتىسىنى چىقىرىپ، ئۇنى تېخى مەن بىلەن بالا مىنبىگىغا يېقىنلاشتۇرۇپ كۆرسىتىپ قويىدى، ئۇنى ئالىيەنىڭ تىكىپ بەرگەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ نەچچە قات قىلىپ يۆگەپ چېگۈەتكەن شوينىنى يېشىپ، رەتلىك

كېسىپ قويغان قەغەزنى چىقىرىپ، بىر قاتلاپ ئىزنا قىلۇۋېلىپ، ئاندىن ئىككى بارمىقى بىلەن بىر چىمدىم تاماكىنى چىمدىپ ئالدى، رەڭگىدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ تاماكىسى ئوتتۇرا ھال تاماكىدىن سەل ئۇستۈنرەك تۇرىدىغان تاماكا ئىدى، ئۇ ناھايىتى ئۇستىلىق بىلەن ھېلىقى تاماكىنى تەپىتەكشى قىلىپ، تۈكۈرۈكى بىلەن بىر ئۇچىنى نەمدەپ تاماكىنى ئورىۋېلىپ، چاقماق بىلەن تاماكىنى تۇتاشتۇردى ـ دە، ئۆزى ئىككى شورىۋالغاندىن كېيىن، ئاۋال ماڭا "تەقدىم قىلدى"(مۇشۇ ئۇچەيلەننىڭ ئارىسىدا مېنىڭ يېشىم ھەممىدىن چوڭ ئىدى)، ئاندىن كېيىن ھېلىقى بالا مىنبىڭغا كېسىپ قويۇلغان بىر قەغەزنى سۇندى ۋە بىر چىمدىم تاماكىمۇ بېرىپ، ئەڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئۆزى تاماكا ئورىشىغا باشلىدى، ئۆزىنىڭ تاماكىسىنى ئىككى مەرتەم شورىۋېلىپ يەنە ئۇزمەي گەپ قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى.

مەن ئۇنىڭ تۈكۈرۈكى تەگكەن تاماكىنى قىزغىن قوبۇل قىلغىنىم ئۈچۈن، ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت يەنمۇ يېقىنلاشقاندەك بولۇپ قالدى، شۇڭا ئۇ ئەمدى گەپ قىلىۋېتىپ ھەر گېپىنىڭ ئاخىرىدا بىر قېتىم ناھايىتى ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن: "قانداق دېدىم" دەپ سوراپ قويياتتى. ئۇنىڭ بويى ئېگىز بولغاچقا، گەپ قىلغىنىدا، سەل ئېگىشەتتى. مەنچۇ، ھەممە گېپىگە بېشىمنى لىڭشىتىپ تەستىقلاپ قويياتتىم.

مېنىڭ ئەدەب يۇزىسىدىن بېشىمنى لىڭشىتىشلىرىم ئۇنىڭغا مەدەت بولدى ـ دە، ئۇ تەمتىرەپ قالغان، ئۇڭايسىزلىنىۋاتقان بالا مىنبىڭغا مېنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دېدى:

ـــ قارىمامسىز، شۇجمۇ تۇرۇپتۇ مانا، شۇجى راست دەپ باش لىڭشىتتىغۇ!

مەن ئەندىكتىم ـ دە، ئاندىن ئېسىمنى يىغدىم، ئۇنىڭ "شۇجى"

دېگىنى مەن، شۇڭا ئالدىراپ قولۇم بىلەن "ياق" دېگەنىنى بىلدۈرۈپ:

ــ مەن شۇجى ئەمەس، مەن شۇجى ئەمەس! ــ دېدىم.

ــ ئۇنداق كەمتەرلىك قىلماڭ! ــ ئۇ مېنى كەسكىن توسۇپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ كادىر بولغاندىكىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە خەنزۇ ئاكسمز بولغاندىكىن، ئەلۋەتتە شۇجى بولىسز! مەنىدەك كىچىككىنە بىر ياغاچچى ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەممە خەنزۇ كادىرلار شۇجى! ھەممە ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى مۇدىر! ھەممە مىنىڭ قېرىندىشلار، ــ ئۇ ھېلىقى بالا مىنبىگىنىڭ يەلكىسىنى قېقىپ قويدى، ــ لېيەنجاڭ!

ئۇيغۇرچە ئۇجابىي ئوخشىتىشلار بويىچە ئېيتقاندا، "ئەمدى تېخى چۈمۈلىنىڭ بالىسچىلىك بۇرۇت چىقىقان" بالا مىنىڭ مالكىنىڭ سۆزلىرىدىن ئاز-تولا رىغبەتكە ئېرىشكەنىدەك ياردەم سوراش نەزىرىدە ھەدىدىن سوردى:

ــ لاۋۇاڭ ئاكا، قانداق قىلىمەن؟ ئىنقلابىي ۋەيىۋەنخۇينىڭ بۇيرۇقى بويىچە، يازلىق يىغىم مەزگىلىدە ھەرقانداق گۈڭشې ئەزا-سىنىڭ غۇلجا شەھىرىگە كىرىشىگە يول قويماسلىق كېرەك، ھەممە يول ئېغىزلىرىغا ئادەم قويۇلدى...

شۇ چاغدا سەھەر تۇرۇشقان بىرقانچە بىر يېزىلىق قوشنىلارمۇ ئولىشىپ كېلىپ مالىك ئۇچۈن گەپ قىلىشىپ بەردى:

ــ بارسا بارسۇنا، سەن خوتۇن ئېلىپ ئوغۇل يۈزى كۆرگىنىڭدە، ئۇ سائا دۇنيا بويىچە ئەڭ چىرايلىق بىر بۆشۈك ياساپ بەرسۇن!

مېنىڭ يەنە ئىپادە بىلدۈرمەي تۇرۇۋېرىشىمگە بولمىدى-دە، ئاخىر مالكىتىن سورىدىم:

ــ غۇلجا شەھىرىگە كىرىشىڭىزگە قانچىلىك ۋاقىت كېتەر؟

ــ بىر سائەتلا كېتىدۇ! مۇتلەق بىر سائەتلا ۋاقىت كېتىدۇ!

ۋېلىسپىت بىلەن نوغايگورت (غۇلجا شەھىرىنىڭ بىر ئاھالىلەر رايونى بولۇپ، ئىلگىرى تاتارلار كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان جاي)تىن ئۆتسەملا تىبىبىي مەكتەپكە بارىمەن-دە، بۆشۈكنى تىبىبىي مەكتەپتىكى ئاغىنەمگە يەتكۈزۈپ بېرىمەن. سەمىگىزدە بولسۇنكى، مەن ئۇنى ساتىمايمەن، ئۇنىڭغا تەقدىم قىلىمەن، چۈنكى بىز ئىككىمىز دوست، بىز ئۇيغۇرلارنىڭ رەسىمىيەت-قائىدىسى بويىچە، دوست-ئاغىنە بولسا،كەن، ئالىدۇ، بېرىدۇ. ئۇچۇ، ماڭا ئاز-پاز بۇغداي، ئاز-تولا دورىمۇ بېرىدۇ، ئالمىيەنى داۋالايدىغان گەپ، ئىنقلاب قوشۇنىدىكى بارلىق كىشىلەر بىر-بىرىگە غەمخورلۇق قىلىشى، بىر-بىرىگە كۆيۈنۈشى كېرەك...

بىر سائەت؟ مەن كۆزۈمنى چىملىدىتىپ قويدۇم، ئۇنىڭغا ئىشىنىش تەس ئىدى. يېقىنىدا گۈڭشىدىكى بىر يىگىت مەندىن بىر سائەتلىك ۋېلىسپىت "ئارىيەت"ئالغانىدى، ئۇنىڭغا بېرىپ تۇرغانىدىم، ئاقشۇەتتە، توپتوغرا ئىككى كېچە-ئىككى كۈندۈزدىن كېيىن ئاران قايتۇرۇپ بەردى. بۇنداق "بىر سائەت" ماڭا يات ئەمەس ئىدى، ئەمما مەن ئۇنى ئېچۈېتىشنى خالىمايتتىم، شۇڭا:

— ئۇنداق بولسا، چاپسان بېرىپ چاپسان كەلسۇن، قايتىپ كەلسە، سەپەرۋەرلىك يىغىنغا ئۇلگۈرەلەيدۇ، يەنە بىر جەھەتتىن، چۈشتە قۇيۇلغان ئۆپكە يەيدىغان ئىش بار تېخى.

مىنىڭ يولداش مېنىڭ تەكلىپىمنى ماقۇل كۆرۈپ مالىكنى قويۇ-ۋەتتى، مالىك ۋېلىسپىتىگە مىنىپ بەش مېتىرچە ماڭغاندىن كېيىن قايرىلىپ ماڭا قاراپ تاتلىققىنا بىر كۈلۈپ قويدى، ئۇنىڭ كۈلۈشى شۇنداق چىرايلىق ئىدىكى، ئۇ بەي جۈيىسىنىڭ «يۈتمەس ئەلەم» دېگەن شېئىرىدىكى ياڭ گۈيفېيىنىڭ يېقىملىق كۈلۈشلىرى تەسۋىرلەنگەن مەشھۇر مىسرالىرىنى ئېسىمگە سالدى.

ئۇ كۆندىدىكى يازلىق يىغىم سەپەرۋەرلىك يىغىنىمۇ ئىلگىرىكىگە

ئوخشاش ئېچىلدى، بۇغداي ئورمىسىنىڭ ئەھمىيىتىگە پەقەت "ئەھ-
لي ھەرىكىتىمىز ئارقىلىق لېۋ شاۋچى بۇرژۇئا سىنىڭىبۇسىنى دەپنە
قىلايلى" دېگەن بىر مەزمۇن قوشۇلدى ھەمدە تەھلىل قىلىنىپ،
بىر تال باشاق يا كى بىر تال دانىنىڭ تاشلىنىپ قېلىشى ئاساسەن
"ئالتە قارا نەزەرىيە"نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن بولىدۇ، دېيىلدى.
كالاڭاسۇيىنىڭ شورپىسىمۇ ناھايىتى ئوخشىغاندى، بەلكىم يېقىنقى
ئىككى يىلنىڭ بۇيا غى گۆش بىلەن تەمىنلەش كۇندىن-كۇنگە جىددىي-
لىشىپ، ھەممەيلەنىنىڭ ئاغزى گۆشكە ئازراق تەگكەنلىكتىن بولسا
كېرەك، شۇڭا بىرەر چىنە شورپىنى ئىچىش بىلەن ئادەمنىڭ
ئاشقازىنى ھۆزۈرلىنىپ، روھىي-كەيپىياتى كۆتۈرۈلۈپ قالغاندەك
بولدى. كۆزى كىچىك، باغرى قاتتىق بەزى ئادەملەر ھەر كىشىگە
بىر چىنىدىن بېرىلىپ داشقازاندا يەنە ئاز-تولا قالغانلىقىنى كۆرۈ-
شۈپ راك كېسىلگە گىرىپتار قىلىغۇدەك دەرىجىدىكى قىزىق شورپىنى
خۇلۇپلىتىپ سۈمۈرۈپ ئىچىۋېلىپلا يەنە ئىككىنچى قېتىم
ئۇسۇۋۇلمىشاتتى.

ئاخشىمى ھەممەيلەن ئۆيلىرىگە قايتىشتى، ئۆي ئىگىسى ئايىمخان
موماي خېلى چاغلاردىن بېرى يىغقان، ئەمما ئالدىنقى كۇنى بەشتىن
ئىككى قىسمىنى پىشىقاق مۇشۇك ئوغرىلاپ يېۋېلىشتىن ئېشىپ
قالغان قايماق بىلەن نارىن چۆپ سېلىپ بەردى، ئۇنىڭدىن راسا
خۇماردىن چىققۇدەك يېدىم. ئايىمخان موماي كەچىلىك تاماقنىڭ
كەينىدىن يەنە تازا ئوخشىتىپ سىنچاي دەملىدى، مەنمۇ ئۆي
ئىگىسى بوۋاي-موماي بىلەن يېقىن ئولتۇرۇپ مۇڭدىشىۋاتاتتىم
شۇ چاغدا كىمدۇ بىرسىنىڭ ۋارقىرىغانلىقى ئاڭلىنىپ قالدى:

— مۆمىنكا! لاۋۇاڭ مۇشۇ يەردىمۇ؟

مۆمىناخۇن ئاكا ئورنىدىن قوزغىلىپ چىقىپ كەتتى، ئاندىن
قوللىرىنى ساڭگىلىتىپ، ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئېگىشىپ كىرىپ

كەلگەن ئۇزۇنتۇرا مالكنى باشلاپ كىردى، تۇنجى قېتىم بۇ ئۆيگە كىرگەنلىكى ئۈچۈن، مالىك قوللىرىنى جۇپلەپ تۇرۇپ بىرنېمىلەرنى دەپ دۇئا ئوقۇدى، ئاندىن ئۆي ئىگىسى بوۋاي-مومايىمۇ ئۇنىڭ بىلەن قوشۇلۇپ " ئامىن "دەپ يۈزلىرىنى سىلاشتى. ئۇنىڭدىن كېيىن مالىك بىز ئۈچىمىزدىن ياش تەرتىپى بويىچە بىر-بىرلەپ ئامانلىق سوراپ چىقتى. بىز جاي بوشتىپ ئۇنى تۆرگە تەكلىپ قىلدۇق، مالىك تۆردە يۆكۈنۈپ ئولتۇردى، ئۇنىڭ قىياپىتىدىن قانداقتۇ بىر خىل ئۇزۇنتۇرالىق گالۋاڭلىقى چىقىپ تۇراتتى، ئۇ ئايىمخان ئۇزاتقان چايىنى ئېلىپ ئىككى ئوتلىدى.

ــ قاچان قايتىپ كەلگەنتىڭىز؟ ــ سورىدىم مەن.

ــ قايتىپ كەلگىنىمگە بىر سائەت بولدى، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئەدەب بىلەن.

"بىر سائەتتە قايتىپ كېلىمەن"، " قايتىپ كەلگىنىمگە بىر سائەت بولدى"، مەن " قول قويىدۇم". ئىنسانلار تىلىنىڭ تىزىلىپ مەنە ھاسىل قىلىشى ھەقىقەتەن ئاجايىپ، قالتىس بولىدىكەن.

مالىك چايدىن بىرقانچە ئوتلاپ، يەنە بىر بۇردا نانىنى ئوشتۇپ چايغا تۇگۈرۈپ يېۋەتكەندىن كېيىن، كېلىشتىكى مۇددىئاسىنى دېدى:

ــ مەن لاۋۇاڭ ئاكىنى چىللاپ كېلىۋىدىم، خېلى بۇرۇنلا يولداش لاۋۇاڭنى تۆۋەن تەرەپلەرگىمۇ بېرىپ ئولتۇرۇپ كەلسۇن دەپ تەكلىپ قىلىش نىيىتىدە بولغانىدىم، "ئۇ كېلەرمۇ-كەلمەسمۇ؟" دېگەنىدەك خىيالىلار بىلەن بولۇپ كەتتىم. ئەمما بىزنىڭ كۆڭلىمىزدە، ــ ئۇ ئۆزىنىڭ يۇرىكىنى كۆرسىتىپ قويدى، ــ يولداش لاۋۇاڭغا ھۆرمىتىمىز بار، ئۇنى چۇشىنىمىز ھەم ئۇنىڭغا دوستانىلىقىمىز بار. بۇگۈن ئەتىگەنىدە لاۋۇاڭ ئاكا بولمىغان بولسا، شەھەرگە

بارالماي قالاتتىم. ئوبدان ئادەم-دە! بىز ئامىغا ئىشىنىشىمىز لازىم، پارتىيىگە ئىشىنىشىمىز لازىم-دە! ئۆيگە بېرىپ ئالىيەگە ئېيتىۋېدىم، ئالىيە: يولداش لاۋژاڭنى تېز چاقىرىپ كېلىڭ، بىرەەم ئولتۇرۇپ كەتسۇن، دېدى؛ بىز ئەمدى راسا بىر ئولتۇرۇشۇۋالايلى، تازا ئوبدان مۇڭدىشۋالايلى، بىزنىڭ قەلبىمىز بىر-بىرىگە تۇتاش... نېمىدېگەن ياخشى ھە؟!

ئۇي ئىگىسى بوۋاي-موماي تەڭلا ئالدىراتقىلى تۇردى:

— لاۋژاڭ، بېرىڭ، تېز بېرىپ كېلىڭ!

شۇنداق قىلىپ سەل ئوڭايسىزلىنىپ بوشقىنا كۆلۈپ قويدۇم، بۇمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ باشقىلار تەكلىپ قىلغاندا بولۇشقا تېگىشلىك ئېپادىسى ئىدى، ئاندىن مەن ئورنىمدىن تۇرۇپ مالىك بىلەن چىقىپ كەتتىم.

بۇ چاغدا بېيجىڭ ۋاقتى كەچ سائەت 11 لەردىن ئاشقان، ئۇرۇمچى ۋاقتى بويىچە 9 دىن ئاشقانىدى، ئىلىنىڭ مېرىدىئان سىزىقى بويىچە ھېسابلىغاندىمۇ كەچ سائەت 8 يېرىملەر بولغانىدى، ھەممە ياقنى قاراڭغۇلۇق باسقان، ئەتراپىتىن كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى، ئىتلارنىڭ ھاۋشۇشلىرى، قويلارنىڭ مەرەشلىرى ۋە ئېشەكلەرنىڭ ھاكراشلىرى ئاڭلىناتتى، يازلىق يېغىم باشلىنىشتىن ئىلگىرىكى جىمجىتلىق بىلىنىپ تۇراتتى. ئەگەر مالىك كەلمىگەن بولسا، ئەسلىدە غىرا يەپ، چاي ئىچىپ تويغاندىن كېيىن ئورغىمنى بىلەپ، بالىدۇراق ئۇخلاپ ماغدۇرغا كېلىۋالاي دېگەنىدىم. ئۇنىڭ كەلگىنىگە خۇش بولدۇم ئەلۋەتتە، لېكىن كېتىۋېتىپ غەمىمۇ قىلدىم: تەجرىبەلىرىمگە ئاساسەن شۇنى بىلەتتىمكى، "كەلگەن كىشى ياخشى نىيەتتە ئەمەس" ئىدى، مانا ئەمدى بۇ بېرىشىمدا ئاشقازىنىمىنىڭ يۇكىنى ئىقتىداردىن ئېشىپ كېتىدىغان ئەھۋالغا دۇچ كېلەتتى، شۇڭا كەچتە مۇشۇك يەپ ئاشقان قايماقتا ئېتىلگەن نارىنىنى كۆپ يېۋەتكىنىمگە

پۇشمان قىلدىم. يەنە بىر جەھەتتىن ئۆزەمگە ئىلھاممۇ بېرەتتىم، بارغان ئىكەنسەن، خاتىرجەم بولۇپ، كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن يەپ، ئىچىپ، گەپ قىلىشىم كېرەك، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە بۇ ئائىلىنى ئوبدانراق چۈشىنىۋالاي دېگەن نىيەتكىمۇ كەلدىم.

ئۇنىڭ ئۆيى تۇغمەن بار يولنىڭ ئايلىنىدىغان بىر تۈپ توغرافنىڭ يېنىدا ئىكەن، قاراڭغۇدا ئۇنىڭ قورۇسىنىڭ ئىشكى ۋە ئىشىك بېشى چىرايلىق، تەكشى ياسالغانلىقىنى، ئىشكنىڭ قانىتىغا بىرقانىچە ئاپتاپپەرەسىنىڭ رەسىمى سىزىلغانلىقىنى، ئەڭ ئۈستۈنكى يېرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا سىر بىلەن قېپقىزىل بەش يۇلتۇز سىزىلغانلىقىنى، بەش يۇلتۇزنىڭ ئوتتۇرىسىغا بولسا ماۋجۇشىنىڭ چوڭ بىر ئىزنىكى بېكىتىپ قويۇلغانلىقىنى پەملىگىلى بولاتتى. ئىشكىنىڭ يەنە ئالاھىدە بىر ئىقتىدارى بارىدەك قىلاتتى، مالىك سولغا بىرتارتىپ، ئوڭغا بىر بېسۋېدى، مەن ئېنىق كۆرۈپ بولغۇچە ئىشىك ئۆزلۈكىدىنلا ئېچىلىپ، بىز كىرىپ كېتىشىمىزگىلا ئۆزى ئېتىلىپ قالىدى.

ئىشكىتىن كىرىشكىلا تار بىر ئەگرى يول بولۇپ، يولنىڭ ئىككى يېقىنى پۇتۇنلەي قىزىل، ئاق ئېچىلىپ كەتكەن ئەتىر گۈللەر قاپلاپ كەتكەنىكەن، خۇش پۇراقلار گۇپپىدە ئۇرۇلۇۋېدى، ئىچىدە سۆيۈنۈپ كەتتىم، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئىشىكىگە ۋە گۈللىكىگە گۈمان بىلەن قاراپ قويدۇم. ئۇ ماڭا چۈشەندۈرۈپ:

ــ بۇ ھويلىنىڭ يەنە بىر يان ئىشكىمۇ بار، ئۇلاقلىرىم ۋە ئېشەك ھارۋام شۇ ئىشكىتىن كىرىپ چىقىدۇ، ــ دېدى. مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ، ئەتىرگۈللەرنىڭ خۇش ھىدىنى ئىچىمگە كۆچەپ سۈمۈرگەچ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ گۈلزارلىق يولنىڭ بېشىغا يەتتىم ــ دە، ئۇچ ئېغىز ئۆينىڭ ئۈدۈلىنى تامامەن يېپىپ تۇرغان چوڭ بىدەنىنىڭ ئالىتىغا كېلىپ قالدىم، ئۇزۇمنىڭ يوپۇرماقلىرى تازا ئاينىپتۇ، چۈشكەن

ئۇزۇملەر ئەمدى گۈرۈچتەك يوغىناپتۇ، مەن كەشمىنىڭ توپىلىرىنى قېقۇەتتىم، ئاڭغىچە مالىك ئىشكىنى ئېچىپ بەردى، ئۆينىڭ ئىچىدىن لاپپىدا يورۇقلۇق چىقتى، سەل ئېگىلگەن هالدا ئۆيىنىڭ ئىشكىدىن كىردىم ـ دە، مۇسۇلمانلارنى دوراپ: "ئەسسالامۇئەلەيكۇم!" دەپ سالام بەردىم، ئاندىن بېشىمنى كۆتۈرۈپ نۇرنىڭ كۆچلۈكلىكىدىن كۆزۈمنى ئاچالماي قالدىم، پاكارتورۇستىكى لىم ياغاچقا بىر گازۇاي چىراغ ئېسىقلىق ئىكەن!

بۇ گۈگشىنىڭ بىرمۇنچە ئەترەتلىرىدە گازۇاي چىراغىنىڭ بار ـ لىقىنى بىلەتتىم. ئۇ چىراغلار 64 ـ ۋە 65 ـ يىللىرى ئىلىپ بېرىلغان سوتسىيالىستىك تەربىيە هەرىكىتىدە مەدەنىيەت ئۆيلىرىنى ئومۇمـ يۈزلۈك قۇرۇش ئۈچۈن سېتۈۋىلىنغانىدى، سوتسىيالىستىك تەربىيە خىزمىتە ئەترىتى كەتمەگەن چاغدىلا چىراغلارنىڭ كۆپى كاردىن چىقتانىدى، بۇ چىراغ سۈپىتىنىڭ ناچارلىقىدىنمۇ ياكى ئاسراپ ئىشـ لىتىلمىگەنلىكتىنمۇ، ئىشقىلىپ سەۋەبنى بىلىپ بولمايتتى. سوتسىيالىسـ تىك تەربىيە خىزمىتە ئەترىتى كەتكەندىن كېيىن، مەدەنىيەت ئۆيلىرى ئارقا ـ ئارقىدىن تاقىلىپ، توختىتىلىپ، قوشۇۋېتىلىپ، ئۆتكۈزۈپ بېرىلىپ دېگەندەك، بەزىلىرى ياغاچچىلىق ئىشخانىسىغا، بەزىلىرى ئاشلىق ـ مايى ئىسكىلاتى ياكى دېھقانچىلىق ماشىنا ـ سايمان ـ لىرى ئىسكىلاتىغا ئۆزگەرتىۋېتىلگەنىدى، بىراق هەممىسىدە ئاز ـ تولا كىتاب، گېزىت ـ ژۇرنال ۋە ئاددىي كىتاب ـ گېزىت جازىلىرى بىر بۇلۇڭدا توپا بېسىپ ياتاتتى، بەزى مەدەنىيەت ئۆيلىرىدە هەر خىل ئالتۇن رەڭدىكى شوئارلار، قىزىل ۋە يېشىل قەغەز گۈللەر، پانۇس چىراغ قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرىمۇ ئۆزىچە پەيدا بولۇپ، ئۆزىچە غايىب بولۇپ كېتەتتى. گازۇاي چىراغىنى بولسا 1965 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن تارتىپ ئۆزىنى تۇتۇل سۈنقىنىمۇ چېلىقتۇرمىغانىدىم.

شۇڭلاشقا، مالىكنىڭ ئۆيىدىكى كۆز چاقنىتىدىغان ئاپئاق نۇرلۇق

گازۋاي چىراغ مېنى هاياجانلاندۇرۇۋەتكەنىدى. كۆزۈمىنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتىنى تەسلىكتە كۆندۈرۈپ، تاشقارقى ئۆيدىكى ئىككى ئايالنى كۆردۈم، ئۇلار ئۇ ئۆيدە قىزىراق بىلەن سەۋزە قەلەم ئىتىۋاتقانىكەن، مېنىڭ كىرىپ سالاملاشقىنىمنى كۆرۈپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ۋە زىلۋا بويي كەلگەن بىرىنچى ئايال:

ــ كىرىڭ، كىرىڭ، لاۋۇاڭ كىرىڭ! ــ دېدى. ئۇ يېشىلراق ئىچ كۆڭلىكى بىلىنەر ــ بىلىنمەس كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئۇزۇن ئاق يېپەك كۆڭلەكنى كىيگەن بولۇپ، ئىنچىكە بويىندا كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان تومۇرلىرى بىلەن ئوقۇرمەن سۆڭىكى ئۇنى تولىمۇ ياداڭغۇ، يۇزىنى سوزۇنچاق كۆز ــ سىتەتتى، چىراغ نۇرىدا ئۇنىڭ چىرايى تاتىراڭغۇ، سولغۇن، غەمكىن كۆرۈنەتتى. ئاق سېرىق ياغلىقى نېمىشقىدۇ نېرى ــ بېرىسىلا چېگىۋېلىنغاچقا چۈۋۈلۈپ كەتكەن سارغۇچ چاچلىرى پاقىپىيىپ چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قاڭشىرى ئېگىز، تۇز، كۇلۇمسىرەپ تۇرغان لەۋلىرىنىڭ ئارىسىدا سەدەپتەك ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئەپسۇسكى، مەندەك بىرخەنزۇنىمۇ غەلىتە تۇيۇغۇغا كەلتۈرۈپ قويىدىغىنى ئۇنىڭ ۋالىداپ تۇرىدىغان بىر ئالتۇن چىشىنىڭ چىراغ نۇرىدا چاقنىشى ئىدى. ئەمما كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىدى، سارغۇچ، ئەگمە قاشلىرى ئاستىدا سەل ئۇستۈنگە تارتىلىپ تۇرغان كۆزلىرى كىچىك، سوزۇنچاق كۆرۈنەتتى، كۆزلىرىنىڭ قارىچۇقى ئاچ كۈل رەڭ ئىدى. مەن بۇنداق كۈل رەڭ كۆزلەرنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدىم، ئۇ شۇ قەدەر ھەيۋەتلىك، مېھرىبان، غەمكىن، لېكىن يەنە دەخلى ــ تەرۇز يەتكۈزگىلى بولمايدىغان تارتىنچاق ۋە تېگىگە يېتىپ بولمايدىغان سىرلىق بىلىنەتتى. مېنىڭ قارىشىمچە، ئۇ ماڭا تەقدىرىدىن نارازى ئادەمنىڭ ئېگىزدىن قارىغانىدەك نەزىرى بىلەن ئۇدۇل قاراۋاتاتتى. ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ مول سەرگۈزەشتىلىرى ۋە ئالا ــ ھىدە سەرگۈرلۈكى بىلەن كۆزەتتى، ئاندىن مېنىڭ ئامانلىق سوراش ــ

لىرىمغا ئاددىيلا "ھەئە" ياكى "ياق" دېيىش ئارقىلىقلا جاۋاب قايتۇردى، ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ئالىيە ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولغانىدىم، كېيىن ئۇ ماڭا يەنە بىر ئايالنى تونۇشتۇرۇپ:

— بۇ ھەلىمە، تالىپ ئاكىنىڭ قىزى، — دېدى. ئۇنىڭ گەپ-سۆزلىرى ئاشۇنداق تومتاق ئىدى.

ھەلىمە خۇددى ئىككى ياشلىق تايدەك قاۋۇل بولۇپ، بۇغداي ئۆڭلۈك، بەدەنلىرى چىڭ، ئىلاستىكلىقتا باي پارقىراق ئىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ خۇددى تىزگىنسىز ئاتنىڭ كۆزلىرىدەك شوخ، يالقۇنلۇق، قاپقارا ئىدى، كۆز قارىچىغۇسى شۇ قەدەر چوڭ ئىدىكى، گويا كۆزىنىڭ ئېقىنىمۇ ئىگىلىۋالنىدەك قىلاتتى، گەرچە ئۇ تازا كۆچەپ قورۇنغان كىرپىكلىرىنى چۈشۈرۈش ئارقىلىق كۆز نۇرىنى توساشقا ئۇرۇنغاندەك قىلسىمۇ، بىر قاراش بىلەنلا ئۇنىڭ كۆزىدىكى قاپقارا يالقۇننى سەزگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچى سەل يۇقىرىغا قارىغان بولۇپ، كېلىشكەنىدى. كالپۇكلىرى قېلىنراق، ئاغزىمۇ سەل چوڭ كۆرۈنگىنى بىلەن، كىشىگە بېرىدىغان كۆچلۈكلۈك، ساددىدىلىق تۇيغۇسىنى ئاشۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ ئالىيەگە قارىغاندا بەكلا ياش ئىدى، بىر قاراش بىلەنلا ياتلىق بولمىغان، مۇھەببەتكە تەشنا قىز ئىكەنلىكىنى پەملۈالغىلى بولاتتى. ئۇنىڭ بويى ئالىيەدىن چاغراق، يەلكىلىرى ئالىيەدىن كەڭرەك ئىدى، ئۇچىسىغا تېگى قوڭۇرداق سېرىق گۈللۈك ئۇزۇن كۆڭلەك كىيگەن، ئۇنىڭ ئۇستىدىن يەنە قايرىما ياقلىق چاپان كىيگەنىدى، ئۇنىڭ سول قولى يانچۇقىدا بولۇپ، ئوڭ قولىنى چەكرىپ قارشى ئېلىش ئىپادىسىنى بىلدۈرىدى، بۇنداق قىياپەتتىن ئۇنىڭ خۇش خۇي ۋە قەيسەرلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ مېنىڭ ئامانلىق سوراشلىرىمغا پەقەت بۇرنىنىڭ "ھى" لىرى بىلەنلا جاۋاب بەردى.

مالىك قوشۇمچە قىلىپ:

ـــ بۇ قىز قوشنىمىز بولىدۇ، ئالىيەدىن سەيپۇگۈلۈڭنى ئۆگىنىۋا-
تىدۇ. ئۇ ھازىر ئاشلىق ماگىزىنىنىڭ كاسسىرى، ھەر ئايدا نەق پۇلغا
ئىشلەيدۇ! ـــ دېدى.

مالىكنىڭ تونۇشتۇرۇشى ھەلىمەنى ئۈيالدۇردى بولغاي، ئۇ بۇرۇ-
لۇۋالدى، خاپا بولغاندەك ئاغزىنى ئۇچلاپ قويدى.

بۇرۇلۇپ مالىكقا قارىدىم، شۇ چاغدىلا چىراغ نۇرىدا ئۇنىڭ كۆزە-
نىڭ شۇ قەدەر كۆكلىكىنى كۆردۈم، كۆك دېسە تازا جايىدا بولماس،
پىشىل دېيىش كېرەك، ئۇ ئاجايىپ ئوچۇق رەڭ ئىدى، ئۇ مېنى ئاس-
مان ۋە ئوتلاقنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا ئۈندەيتتى. ئۇ ئۇچەيلەنىنىڭ
كۆزى رەڭدىن تارتىپ شەكلى، كۆرۈنۈشى ۋە ھالىتىگىچە ئوخشە-
ماپتتى، ئۇلاردىكى پەرقنىڭ روشەنلىكى مېنى كىشىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ
مۇلىقغا، ۋەتەنىنىڭ مۇلىقغا، شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ مۇلىقغا
ھاڭ-تاڭ قالدۇردى. مەن ھەتتا شۇ ئارقىلىق تېخىمۇ ئىشەنىمكى،
مېنىڭ 57-58-يىللىرى يامان تەقدىرگە قېلىپ، 60-يىللاردا بېيجىڭ-
دىن يىراقلاپ، 1965-يىلى ئىلىنىڭ مۇلايۈزى گۈڭشىسىگە كېلىپ
بىراقلا "ماكانلاشقان"لىقىم ھەقىقەتەن ياخشى بولغانلىكەن، ھېچ
بولمىغاندىمۇ پۈتۈنلەي يامان ئىش بولماپتىكەن.

مالىك مېنى ئىچكىرى ئۆيگە باشلىدى، ئادەت بويىچە بۇ ئۆي
ئۇنىڭ مېھمانخانىسى بولۇشى كېرەك ئىدى. مېھمانخانا تاشقىرىقى
ئۆيدىن خېلىلا چوڭ ئىدى، تامنىڭ ئۈيۈقىغا قويۇلغان كونىچە پوسۇد-
دەكى قىزىل مىس كىرىسىن چىراغ سۇس نۇر چېچىپ تۇراتتى، يەرگە
قېلىن رەڭلىك تەڭلىمات كىگىزلەر سېلىنغانىدى. شادىلىرىغا چىراي-
لىق نەقىش ئىشلەنگەن، تۆرۈم قىلىپ كىرگۈزۈلگەن ھەر جايىغا
بىردىن گۈل چىقىرىلغان، تۆت پۇتى گويا تۆت دانە ئېگىز لۆكچىغا
ئوخشايدىغان بىر ياغاچ كارىۋات قويۇلغانىدى، كارىۋاتقا قېلىن يوت-
قان-كۆرپىلەر تىزىلغان ۋە بىرقانچە چوڭ ياستۇق تىك تۇرغۇزۇپ

قويۇلغانىدى، كارىۋاتنىڭ تام تەرىپىگە بىرگىلەم ئېسىقلىق تۇراتتى. ھۇنەر-سەنئەت بۇيۇمى دەپ ئاتىلىشقىمۇ ئەرزىگۈدەك بۇ كارىۋاتنى مالىك ياسىغانلىقىنى پەملىدىم، مەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆيلىرىدىكى بۇۋاق كارىۋات ئادەتتە يېتىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئورۇن-كۆرپە تىزىش ۋە ئۆزىنىڭ ھاللىق، بەختلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قويۇلىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. قارىغاندا، ئۇلار خېلى ھاللىقلار-دىن ئىكەن، قولىدا ھۈنەرى بار-دە، دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

مېھمانخانىسىنىڭ تاملىرى ھاۋا رەڭدە ئاقارتىلغان بولۇپ، كىرىسىن چىراقىنىڭ نۇرىدا تىنچلىقتىن بىشارەت بېرەتتى، ئۆيىنىڭ تۆرىدىكى تامغا ماۋزۇشىنىڭ "قىزىل قوغدىغۇچى"لىق يەڭلىك تاقىغان ئوخشاش بىر خىلدىكى بەش پارچە سۈرىتى نۇر تاراۋاتقان شەكىلدە يېرىم چەمبەر قىلىپ تىزىلىپ چاپلانغانىدى، "گۆھەر رەسىم"نى بۇنداق شەكىلدە ئالاھىدە چاپلاش ئۇسۇلى مېنى ھەقىقەتەن تاڭ قالدۇردى. ھېچ بولمىغاندا كەچلىكى، گۈلچەمبەرەكسىمان تىزىلغان بەش پارچە سۈرەتنىڭ ھاۋا رەڭگىدىكى تاملار بىلەن، قەدىمىي پوسۇندىكى كىرىسىن چىراغ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلا قەدىمىي بولغان مىس چەينەك، مىس ئاپتاۋا، نەقىشلىك ياغاچ كارىۋات ۋە نەقىشلىك ياغاچ سانىدۇق، تامدىكى گىلەم، سېپىتا دېرىزە پەردىسى بىلەن ماس كەلمەيدىغان ھېچقانداق يېرى يوق ئىدى، بۇ خۇددى ئۇ گەپ قىلغاندا ئاڭلىماققا ھېچقانداق قوپال تۇيۇلمايدىغان ئۇزۇندىلەرنى كۆپىلەپ ستاتا قىلىپ ئىشلەتكىنىگە ئوخشاپ كېتەتتى (ئۇ بەزى ئۇزۇندىلەرنى توغرا ستاتا كەلتۈرەتتى، بەزىلىرىنى بولسا تەخمىنىي ھالدا، يېرىمى توغرا يېرىمى خاتا ھالدا ستاتا كەلتۈرەتتى، بەزىلىرىنى، مېنىڭچە، ئۇنىڭ ئۆزى قۇراشتۇرۇپ چىققانىدەك قىلاتتى)، بۇ ھەقىقەتەنمۇ "ئوچۇق سادىق بولۇش"، "جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىش"نىڭ ئۇيغۇرچىلىشىشى، ئىلىچە يەرلىكلىشىشى،

دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە.

ئۇلارنىڭ مېنى مېھمان قىلىپ كۆتۈشلىرى ناھايىتى رەتلىك يوسۇندا يۈرۈشلەشكەن، ئىنتايىن ئىخلاس بىلەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قائىدە-يوسۇنغا قاتتىق رىئايە قىلىنغان ھالدا بولدى، ئەمدى ئۇلار-نىڭ شۇ ئاخشىمى مېنى مېھمان قىلىشلىرىنى ئىنچىكە، تەپسىلىي بايان قىلىپ ئولتۇرمايمەن. پەقەت ئىككى تۈرلۈك ئىشنىلا ئېيتىپ ئۆتەي. ئۇنىڭ بىرى، كەچ سائەت ئىككىدە (بۇ چاغدا ھەلىمە كېتىپ بولغان) ئالىيە باشقىدىن گۆش توغراشقا باشلىدى، بىزنىڭ ھاراقتىن كېيىن ئىچىشمىز ئۇچۇن ئاچچىق-چۇچۇك قىلىپ ئۇزۇپ تاشلاپ سۇيىقاش ئېتىپ بەرمەكچى بولدى. ئىككىنچى بىر ئىش، بىر ئايدەك ۋاقتىنىڭ مابەينىدە مېنىڭ ھەزىم قىلىشىم تازا ياخشى بولالماي كېلە-ۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە كېچىدە غىزالىنىدىغان ئادىتىمۇ يوق ئىدى، ئەمما مېنى چاقىرىشتى، تاتلىق يېمەكلىكلەر، گۆش نان، ئەتكەن چاي، پولۇ، ھاراق، ئۇزۇپ تاشلاپ ئەتكەن سۇيۇقئاش دېگەنلەرنىڭ ھېچقايسىسغا تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرماي، ئاخىرغىچە داخىل بولۇپ تويۇشتىن ئېشىپ غىقىدە بولۇپ كەتتىم. ئەسلىدە ئەتىسى ئۆتكۈر خاراكتېرلىك ئۇچەي-ئاشقازان كېسەللىكىگە گىرىپتار بولمەنغۇ دەپ ئويلىغانىدىم، ئەمەلىيەتتە تامامەن ئەكسىچە بولۇپ چقتى، باشقىچە ئۆز-گىرىش بولمايلا قالماستىن، ئېچىتقۇ ۋە تىنچلاندۇرۇش دورىلىرىمۇ داۋالىيالمىغان ئۇچەي-ئاشقازان كېسىلىنى ساقايتىپ قويۇپتۇ. يەنە بىرئاز ئەزمىلىك قىلىپ قويايكى، تاماقمۇ، قورۇمىلارمۇ 1-دەرىجىلىك ئىدى، ئەمما ئۇنىڭ ھارىقى تولىمۇ قورقۇنچلۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئاشكارىلىشىچە، بىزنىڭ ئىچكىنىمىز تېيىي داۋالاشتا ئىشلىتە-دىغان سپىرت بولۇپ، ئۇنىڭ بۆشۈكىنى ئالغان تېيىي مەكتەپتىكى دوستى "غەمخورلۇق قىلىش" يۈزىسىدىن بەرگەنىكەن.

زىيادەت ئادەملەرنى ماڭا ئېچىپ، قوللىرىنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تۇرۇپ مەن بىلەن كەپكە-كۆشادە سۆزلەشتى، ئۇ تولاراق خەنزۇچە سۆزلىدى. ئەسلىدە مەن ئۇيغۇرچە ئۆگىنىشىمگە كۆپرەك پۇرسەت تۇغدۇرۇش ۋە ئۇنىڭ خەنزۇچە سۆزلىشى راۋان بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئۇيغۇرچە سۆزلىشىش توغرۇلۇق تەكلىپ بەرگەنىدىم. ئەمما ئۇ يەنىلا خەنزۇچە سۆزلەۋەردى، ئىپادىلەشتە قىينىلىپ قالغان چاغلىرىدا ئۇيغۇرچىنمۇ ئارىلاشتۇرۇپ سۆزلەيتتى.

— بىز ئەمەلىيەتتە خەنزۇ بولمىز، بىزنىڭ چوڭ دادىمىز ئەسلى خەنزۇ ئىكەن! دادىمىز سېرىق ساقاللاردىن ئىكەن، لاۋڭاك، سېرىق ساقال دېگەننى بىلمىسىزغۇ دەيمەن؟ — دېدى ئۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، "سېرىق ساقاللار" ئەسلى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى تۇرغان شەرقىي شىمال بىرلەشمە ئارمىيىسى ۋە مۇسابىرلار بولۇپ، ئۇلار تاجاۋۇزچى ياپونىيە ئارمىيىسى تەرىپىدىن تارقىتىۋېتىلگەندىن كېيىن، بېرىپ سېرىيەدىن ئۆتۈپ سوۋېت ئىتتىپاقى ئوتتۇرا ئاسىياسىغا كېلىپ، ئالمۇتا ئارقىلىق يەنە ئىلىمىزنىڭ ئىلى رايونىغا كىرگەنىكەن. ئەمما شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر "سېرىق ساقاللار" دېگەن سۆزنى كەمسىتىش مەنىسىدە قوللىنىدىكەن، چۈنكى "سېرىق ساقاللار" توغرىسىدا بىرمۇنچە قورقۇنچلۇق ئۆسەك رىۋايەتلەر بار ئىكەن، تارىختا بەزىلەر ئاشۇ ئۆسەك رىۋايەتلەردىن پايدىلىنىپ كۆپ قېتىم مىللىي نىزا كەلتۈرۈپ چىقارغانىكەن. مالىكنىڭ ئۆزىنىڭ "سېرىق ساقاللار"نىڭ ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئېتىراپ قىلىشى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئىش ئىدى. يەنە بىر جەھەتتىن، ئۇنىڭ خەنزۇچە تەلەپپۇزى باشقىچە بولۇپ، شىنجاڭلىق خەنزۇلارنىڭ ئاھاڭىغمۇ، يەرلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ خەنزۇچە گەپ قىلىش ئاھاڭىغمۇ ئوخشمايتاتتى. ئۇ "مەن" دېگەننى "بز"

دەپ ئىپادە قىلاتتى، شۇڭا ئاجايىپ قىزىق تۇيۇلاتتى.

ــ بىزنىڭ ئانىمىز ئوروس ئىدى، ــ دەپ سۆزىنى داۋاملاش-تۇردى ئۇ، ــ ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى ناتالىيە مىخايلوۋنا دەپ ئاتىلىشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇلۇپ كەتكەنگە قەدەر كىشىلەر ئۇنى ناتاشا دەپلا ئاتاشتى، ــ ئۇ بىر ئۆمۈر تارتىۋالدى-دە، ئاندىن مەن مەنىسىنى چۈشەنمىگەنمۇ لېكىن ئۇنىڭ توغرا بولمىغان تەلەپپۇز بىلەن رۇسچە بىرنېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالدىم، قىياسىمچە ئۇ گەپلەرنىڭ مەنىسى ئۇنىڭ قېرىغىچە ھۆرمەتكە ئېرىشەلمەي ئالمىدىن ئۆتكەن ئانىسىنىڭ روھىناتىغا دۇئا قىلىش ئىدى، ــ ئۇ ئەسلىدە گىراف ئايمىنىڭ چاكىرى ئىكەن، بولشېۋىكلار-نىڭ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن قېچىپ خوجايىنى بىلەن شىنجاڭغا كەلگەنىكەن. بىز دادىمىزنىڭ يۇزىنى كۆرمىگەن، بىز ئۆزىمىزنىڭ قانداق تۇرەلگىنىمىزنى بىلمەيمىز، بىزمۇ ئامالسىز بۇنىڭغا. بىزنىڭ ئۇگەي دادىمىز تاتار ئىدى، ئۇ بىزنى تىللايتتى، ــ بۇ چاغدا ئۇ تاتارچە گەپ قىلىشقا ئۆتتى، گېپىنىڭ تەخمىنى مەنىسى، ئۆزى سېرىق ساقاللىقنىڭ ئانىسىغا باسقۇنچىلىق قىلىشىدىن تۇرەلگەن بالا ئىكەن-مەن، دېگەندىن ئىبارەت ئىدى، ئاندىن ئۇ يەنە خەنزۇچە سۆز-لەشكە باشلىدى، ــ بىز دېيەلمەيمىز، ئىشەنمەيمىز. لاۋۇلاق، بىز بۇ دۇنياغا قانداق كېلىپ قالغانلىقىمىزنى ئازراقمۇ بىلمەيمىز، خۇدا بىلىدۇ!

ــ ئىشقىلىپ بىز ھەر يەر-ھەر يەردىن كەلگەن، ــ ئۇ تۇيۇقسىزلا يەنە بىر ئۇزۇندىنى "بېشارەت بىلەن ئىشلەتتى"، ــ بىز خەنزۇ بولۇشنىمۇ، ئوروس بولۇشنىمۇ، تاتار بولۇشنىمۇ خالىمىدۇق، كېيىن بىز ئاخىرى ئۇيغۇر بولۇپ قالدۇق. بىز تېرىقچى بولۇشنىمۇ خالىمايمىز، ياغاچچى بولۇشنى خالايمىز...، ــ ئۇ گەپ قىلغانسېرى ھاياجانلىنىپ غەيرەتكە كېلىۋاتاتتى، ئۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ ئىسكىلات قىلىنغان

يەنە باشقا بىر ئۆيدىن ناھايىتى چىرايلىق بىر قاتلىنىدىغان ئورۇندۇق بىلەن كېچىك بالىنىڭ بۆشۈكىنى ۋە نەقىش چېكىپ گۈل چىقىرىلغان بىر ئەينەك جازىنى ئېلىپ كېرىپ گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ياغاچچى دېگەن مۇنداق بولىدۇ. ھازىر ياغاچچىلىق قىلىۋاتقانلارنى ياغاچچى دېگىلى بولامدۇ؟ ھازىرقى ياغاچ جاھازلىرىنى ياغاچ جاھاز دېگىلى بولامدۇ؟ بىز دېگەن ئادەم! بىز ئوبدان ياغاچچى بولساق بولىدۇ، ئوبدان ياغاچ جاھازلارنى ياسىساق بولىدۇ. ئەگەر قىلالمىساق، بېرىپ توخۇ باقساق، قوي باقساق، كالا باقساق بولىدۇ...، — ئۇ ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ، توختىماي سۆزلەپ كەتتى:

— دۇنيادا نېمىشقا ئايال بولىدۇ؟ ھەي، ئەرلەرمۇ، ئايالىلارمۇ بولسا ئاددىي دۇنيا بولىدۇ-دە. ئايال كىشى دېگەنچۇ، ئالۋاستىنىڭ ئۆزى ئىكەن، شەيتاننىڭ ئۆزى، جىننىڭ ئۆزى ئىكەن! ئۇلار سېنى يىغلىتىدىكەن، سېنى كۈلدۈرەلەيدىكەن، سېنى ھايات قالدۇرىدىكەن، يەنە سېنى ئۆلتۈرىدىكەن...، — دېدى ئۇ، ئۆزىنىڭ ئەسلى يۈرتى بولغان قورغاسنىڭ چىگسخوزا دېگەن يېرىدە بىر ئايال توغرۇلۇق بەكمۇ ئوسال ئەھۋالنى چۈشۈپ قالغانلىقتىن، ئۇ يەردە تۇرالمايى بۇ يەرگە كەلگەنىكەن، — ئۇلارنىڭ ئۆزى قېشىمغا كەلگەن تۇرسا، ھېنىڭ نېمە ئامالىم، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئوماقلىق ئىپادىسى چىقىپ تۇراتتى، - ئۇلارنى دەرد - ئەلەمدە قويساق بولامدۇ؟ — دېدى گېپىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ، موللايۇزى گۈڭشېسىغا كەلگەندىن كېيىن، ئالىيە بىلەن تېپىشقاندىن كېيىن، ئۇ تامامەن باشقا بىر ئادەم بولۇپ قاپتۇ، — ھەي، لاۋۇڭ، ئالىيەنىڭ ياخشىلىقىنى سىز بىلمەيسىز. ئالىيە بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بىزنىڭ قورغاستا قالغان ئايالار بىر تېنىنغىمۇ ئەرزىمەيدۇ!

تاشقىرىقى ئۆيدىن ئالىيەنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى، ئەمما ئاۋاز قانتىق ئەمەس ئىدى، ئۇ كەسكىن ئاگاھلاندۇرۇپ:

ـــ سارائملىقىڭىز تۇتمىسۇن، مالىك ئاكا! ـــ دېدى.

ئالىيەنىڭ مالىكنى "ئاكا" دېيىشىگە ئانچە قوشۇلمىدىم. تاشقى كۆرۈنۈشىدىن قارىغاندا، ئالىيە مالىكتىن ئاز بولغاندىمۇ 5ـ6 ياش چوڭ كۆرۈنەتتى. ئالىيەنىڭ گۈزەل ـ ساھىبجامالللىقىدا گەپ يوق، شۇنداقلا گۈزەللىكنىڭ ئاخىرقى پەيتلىرى ئىدى. ئەمما مالىك بولسا، بەردەم ـ كۆچلۈك چەكسىز زىھنى ـ قۇۋۋىتى يوشۇرۇن ساقلىنىپ تۇرغاندەك، ئۇنى تېخى ئىشلەتمىگەندەك بىلىنەتتى، شۇڭا ئۇ ئاشۇنداق توختىماي بىر تاغدىن، بىر باغدىن سۆزلەپ، بىر ئېغىز ئۇزۇندى ئارىسىغا بىر ئېغىز لەھجە سۆز، بىر ئېغىز ئۇيغۇرچە ئارىسىغا بىر ئېغىز خەنزۇچە ياكى رۇسچە بىلەن تاتارچىنى قېتىپ سۆزلەيتى، ئۇنىڭ ئاۋازى بىر يۇقىرى، بىر پەس، بىر يوغان، بىر ئىنچىكە چىقاتتى، بۇ قانداقتۇ بىر خىل ئېنېرگىيىنىڭ قويۇپ بېرىلىشىگە ئوخشايتتى. يېرىم كېچىدىكى ئۇشتۇمتوت ئۆتكۈزۈلگەن بۇ زىياپەت، گەرچە كۆچ ـ ماغدۇر بولغانسىكەن ئۇنى سەرپ قىلىپ خورىتىش كېرەك دېگەن مەنىگە ئىگە بولسىمۇ، لېكىن مەن ئۇيغۇر ئىگىلىرىنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ھەقەمسايىسى بولغان قىزنىڭ مېھماندوستلۇقى ۋە دوستلۇقىغا پىنىنسچىلىك گۇمانلانمايتتىم.

ئۇنىڭ تۇنجى قېتىم مەن بىلەن رەسمىي بىر يەردە بولۇپلا شۇ قەدەر ئوچۇق كۆڭۈل بولۇپ كېتىشى بولۇپمۇ خوتۇنىنى كۆچەپ ماختاپ كېتىشى مېنىڭ ئېسىمگە يەنە ئۇيغۇرلارنىڭ: "ئۆزىنى ماختىغان بىرنىچە ئەخمەق، خوتۇنىنى ماختىغان ئىككىنچى ئەخمەق" دېگەن تەمسىلىنى كەلتۈردى.

كېيىن ئۇ يەنە ئالىيەگە تاماق ئېتىشىپ بەرگەن ھەقەمسايىسى ھەلىمەنى تونۇشتۇرۇپ كەتتى. ھەلىمە سائەت 10 لاردىن ئاشقاندا خوشلىشىپ چىقىپ كەتكەندى، ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مالىك مەندىن:

— كۆرۈۋالدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— نېمىنى كۆرۈۋالاتتىم؟ — ئۇنىڭ نېمە دېمەكچىلىكىنى چۈشەنمەيلا قالدىم.

— ھەي، بىچارە قىز، ئۇنىڭ بىرلا قولى بار دەڭا! كىچىك چاغىدا ئۇنىڭ سول قولىغا جاراھەت چىقىپ ۋېغىشىدىنلا كېسۈۋېتىلگەنىكەن... شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ناھايىتى جاسارەتلىك، بىر قولى بىلەن ئىككى قولنىڭ ئىشىنى قىلىدۇ، ھەرقانداق تاماقنى ئېتەلەيدۇ، لەڭمەن سوزغانىدا ناكا قولى بىلەن خېمىرنىڭ بىر بېشىنى ئۆتۈپ تۇرۇپ، ئۇ قولى بىلەن يەنە بىر بېشىنى سوزىدۇ، چۆچۈرىنىمۇ توغرايدۇ دەڭا...بۇمۇ خۇدانىڭ تەقدىرى!

ئۇنىڭغا مەن ئەترەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى، تەقسىماتى، مالىيە ئىشلىرى، كادىرلارنىڭ ئىستىلى قاتارلىق مەسىلىلەر توغرىسىدا گەپ ئاچقىنىمدا، ئۇ پۈت-قوللىرىنى ئۇيىنتىپ قىن-قىنىغا پاتمىغان ھالدا ۋاقىراپ كەتتى:

— دۇرۇس، دۇرۇس، توغرا، مەسىلە دەل مەشھەدە!بىزنىڭ ئېسىل نەرسىلىرىمىز بار، بىزدە ھەممە نېمە بار! بىزدە دۇنيا بويىچە ئەڭ ياخشى قورال بار، ئەمما ئىشلەتمىدۇق! — ئۇ گېپىنى قىلۇېتىپ قولىغا ئىككى «ئۇزۇندى »نى ئېلىپ تۇرۇپ بوشلۇقتا پۇلاڭلاتتى، — ئەترىتىمىزدە نېمىشقا مەسىلە بار؟ مۇشۇ قىزىل گۈھەر كىتابتكى يولبورۇقلار بويىچە ئىش قىلىنمىدى-دە! قارىڭا مانىڭغا، قارىڭا! كىتاب ئوقۇشتىكى مەقسەت ئۇنى ئىشلىتىش... — ئۇ ھېلقى ئۇزۇندى كىتابنى بەت-بەتلىرى بويىچە ئوقۇغىلى تۇردى، مەن ئۇنىڭغا ھېلقى ئۇزۇندىلەرنىڭ ھەننۇاسىنى مەنمۇ ئوقۇغاندىلىقىمنى، ھەتتا يادقا بىلىدىغانلىقىمنىمۇ ئەسكەرتىپ قويۇشقا مەجبۇر بولدۇم. ئۇنىڭ ئانىچە توغرىمۇ بولمىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىشلەتكەن يېرى تازا دېگەندەك جايىدا بولماي قالغان ھالدا ستاتا

ئېلىۋېرىشلىرىدىن ئۇنىڭ پۈتۈن ئەتىرىتى بويىچە ئىزۋېدىتىلىرىنى ھەممىدىن كۆپ يادلىغانلىقىنى، ئىشلىتىشى ئەڭ " جانلىق" ئىكەنلىكىنى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ھەققەتەن جىق كۈچ سەرپ قىلغانلىقىنى بايقىدىم. كۆڭلۈمدە ھەتتا شۇنداق بىر ئادەم نېمە ئۈچۈن ئۆگەنگەنى قانداق ئىشلەتكەنلىكىنى سۆزلەش يىغىنلىرىغا ئەۋەتىلمەگەنىدۇ، دەپ ئويلىنىمۇ، كېيىن يەنە ئۇنىڭ ئەتىرىتتە ئىشقا چىقمايدىغانلىقىنى ئېسىمگە ئېلىپ، دۇنيادىكى بەزى ئىشلار ۋە بەزى ئادەملەرنى چۈشىنىپ يېتىش راستتىنلا مۇشكۈل ئىكەن، دېگەن يەرگە كەلدىم.

شۇ قېتىم مېھمان قىلىنغانىدىن كېيىن، بەزى گۈڭشې ئەزالىرىغا مالىكنىڭ ئۇزۇنىدى ئۆگىنىش ئەھۋالىنى دېگەنىدىم، كۆپ سانىدىكى كىشىلەر پىسكىدە كۈلۈپ قويۇشتى-دە، ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا: "ياخشى! ئۇ ئوبىدان ئۆگىنىدۇ!" دەپلا قويۇشتى. قارىغانىدا، چىن كۆڭلىدىن ماختىمايدىغانلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇزۇنىدىلەرنى كۆپ يادلىغانلىقىنى "ياخشى" دېمەيمۇ بولمايتتى. ئەتىرەتنىڭ بەزى كادىرلىرىلا ناھايىتى ئوچۇق قىلىپ دېمىغىدا كۈلۈپ: "ئۇنىڭ گالۋاڭلىقى دەل شۇنىڭدا" دەپ مەسخىرە قىلاتتى.

ئۇلارنىڭ ھەقەمسايىسى ھەلىمەنى ھەممەيلەن ماختىشىدىكەن. ئۇ بەش ياش ۋاقتىدا قولىغا جارھەت چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن سول قولىنىڭ ئالقىنى بېغىشىدىلا كېسىپ تاشلانغانىكەن. ئۇ ئاجايىپ تىرىشچان بولۇپ، مەكتەپتە ئەلاچى ئىكەن، ھېپ بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆيدە ئۇنى تاينىدىغان ئەمگەك كۈچى ھېسابلىمايدىكەن، ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ھەر ئۇنى بىر بىرىم سائەتتىن يول بېسىپ غۇلجا شەھىرىگە كىرىپ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە مالىيە بوغالتىرلىق مەكتىپىدە يېتىپ ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭ بىر قولى باشقىلارنىڭ ئىكىكى

قولىدىنمۇ بەكرەك ئىش قىلالايدىكەن، يەنە كېلىپ ئۇ كۆچىلۈك ئىكەن. بىر قېتىم ئۇ مەكتەپتىن كەچرەك قايتىقانىكەن، قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن تاشيولدا كېتۋاتسا ئىككى مەس ئۇنىڭغا چاقچاق قىپتۇ، ئۇ كىچىككىنە تۈرۈپمۇ قىلچە قورقۇپ قالماي، بىر شاپىلاق سېلىپلا ھېلىقى مەسلەرنىڭ بىرىنى يول بويىدىكى پاتقاقلىققا يىقىتىۋېتىپتۇ، يەنە بىر مەس قورقۇنۇپ بەدەر قېچىپتۇ.

ھەلىمە ئۇستىدە ئەيىبلەشلەرمۇ بار ئىكەن، مۇھىمى ئۇ ھازىر 22 ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، تېخى توي قىلمىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئارقا-ئارقىدىن بىرمۇنچە ئەلچىلەرنى رەت قىلىۋېتىپتۇ. بالاغەتكە يەتكەن قىز بالىنى ئەر ئالمىغىنى جىنّ ئۇرغىنى" دەيدىكەن بىرقانچە ئاقساقال. ئېتىشلارغا قارىغاندا، ھەلىمەنىڭ دادىسى قىزىنىڭ تۇرمۇش مەسلىسى توغرىسىدىن ئاغرىپمۇ قاپتۇ، ئەمما قىزىغا گېپىنى ئۆتمەپتۇ، چۈنكى قىزى تاۋار ئاشلىقى يەيدىغان دۆلەت كادىرى ئىكەن، ئىقتىسادىي جەھەتتە مۇستەقىل، ئىجتىمائىي ئورنىمۇ ئادەتتىكى دېھقانلاردىن يۇقىرى ئىكەن.

سانىيە بىر قېتىم سىرلىق بىر كەيپىيات بىلەن ماڭا:

ــ لاۋۇڭ ئاكا، سەزمىدىڭىزمۇ؟ سىزگە بىر سىرنى دەپ بېرەي، ھېچكىمگە تىنماڭ. مېنىڭ قارىشىمچە، ھەلىمنى مالىك سىراڭ ئۆگىتۋالغانىدەك **تۇرىدۇ، ئۇنىڭ** جمى ئەس-يادى مالىك ئاكىغا تېگىۋېلىش بولۇپ قاپتۇ، ــ دېدى.

ــ نېمە؟ ئالىيە...

سانىيە ېېشىنى چايقىدى ۋە:

ــ ئالىيە مېنىڭ دوستۇم. ئۇنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇنىڭ كېسىلى ئەمىدى ساقايمايدىكەن، ئۇ ئۆزى ھايات چېغىدا مالىكقا بىر ئايال تېپىپ بەرمەكچى بولۇۋېتىپتۇ، ئۇ خاتىرجەم بولالمايدىكەن، چۈنكى مالىك راست دېگەندەك گالۋاڭراق!... ــ دېدى.

مەن بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي قالدىم. ھېلىقى ئاخشىمى مالىكىنىڭ ئۆيىدە ھەلىمە ۋە ئالىيەلەر بىلەن كۆرۈشكەن چاغدىكى ئەھۋاللارنى، ھەلىمەنىڭ سىياھتەك قاپقارا كۆزلىرىنى ئەسلىدىم، ئويلاپ-ئويلاپ بىرنېمە دەپ ھۆكۈم قىلالماي قالدىم. خىيالىمغا شۇ كەلدىكى، 57-يىلدىن بۇيان ئوي-دوڭغۇل يوللاردا مېڭىۋېرىپ ئادەملەرنى كۆزىتىش ۋە تۈرمۈشىنى چۈشىنىش ئىقتىدارىمدىن ئايرىلغان ئوخشايمەن، كەلگۈسىدىكى يېڭىباشتىن يېزىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىش ئىستىكىم ئۆلىدىغان ۋاقىتقا توغرا كېلىدىغان ئوخشايدۇ.

ئورما مەزگىلىدە مالىك بۇغداي ئورۇشقا بەش كۈن باردى، ئاساسىي جەھەتتىن بىركىشى ئىككى كىشىلىك ئىشلەپ، ھەر كۈنى ئىككى مودىن كۆپرەك يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئۆزى ئورۇپ، ئۆزى باغلاپ بولاتتى. ئەترەتتىكىلەر يەرنى بۆلۈپ بېرىپ ئورۇش-يىغىش، ئورۇندىغان ۋەزىپىگە قاراپ نومۇر خاتىرىلەش ئۇسۇلىنىڭ "ئوچ ئۆز، بىر كۆتۈرە" تۈسىنى ئېلىپ قېلىشىدىن قورقاتتى، چۈنكى شۇ يەرنىڭ ئادىتى بويىچە بۆلۈۋېلىپ ھەركىم ئۆز كېلىشىلكىنى ئورۇپ-يىغىشمۇ "كۆتۈرە" ھېسابلىناتتى، "كۆتۈرە" دېگەن سۆزنى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايتتى. ئەزالار ئۆزۈن قاتار بولۇپ ئوپچە ئىشلەيتتى، پاراڭ، كۈلكە-چاقچاقلار ئىزۈزۈلمەيتتى، بىردەم ئىشلەپ قويۇپ، بىردەم بەللىرىنى رۇسلىشاتتى، بۇنداق ئىشلەشمۇ يېنىك چۈشەتتى. پەقەت مالىكلا كۆپچىلىك بىلەن ئارىلىشىپ ئىشلەشكە ئۇنۇمايتتى، ئايىردم بىر جايىنى تېپىپ ئۆزى يالغۇز ئىشلەيتتى، ئىشلەپ پۈتتۈرگەن يېرىنى ئۆزى ئۆلچەپ باقاتتى. ئەترەتنىڭ نومۇر خاتىرىلىگۈچىسى ئۇنىڭ ئۆلچىگىنى ھېساب ئەمەس، نومۇر ئورۇندىغان ۋەزىپىگە ئەمەس، ئاممىنىڭ ياھالىغىنغا ئاساسەن بېرىلىدىغانلىقىنى ئۇنىڭغا ئۇقتۇرغان بولسىمۇ، ئۇ پىسەنتىگە ئالماي، يەنىلا "يەككە ئىشلەيتتى"، ئەگەر گەپ ئېچىپ قالىدىغان

بولسا، مۇھەممەت ئەمەتكە ئوخشاش ئىشقا قۇۋلۇق قىلىدىغان ئادەملەرنى قاتتىق سۆكەتتى ۋە دىمىغدا كۈلۈپ مەسخىرە قىلاتتى- دە: "مەن ئا شۇنداق ئادەملەر بىلەن بىر قاتاردا ئىش قىلمەنمۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆيگە قايتىپ ئۇخلىغىنىم ئەۋزەل!" دەيتتى ئېنىق قىلىپ.

گۈڭشې ئىنقىلابىي ۋەيىيۈەنخۇيىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن، ئورما مەزگىلىدە بىرقانچە قېتىم ئۆگىنىپ ئىشلەتكەن تەسىراتنى سۆزلەش يەغنى ئېچىلىشى ۋە چوڭ پىپەن ئېلىپ بېرىلىشى لازىم ئىدى. ئەتىرەت باشلىقى يۈقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىنى يەتكۈزگەندە مۇقام تېخىمۇ يۈقىرىلايتتى، پرىنسىپقا، تۈتقىغا كۆتۈرۈپ: "ئەگەر چوڭ پىپەن ئېلىپ بېرىلمىسا، بۇغداي يېغلغىنى بىلەنمۇ لېۋ شاۋچى ئۇچۇن يەغپ بەرگەنلىك بولىدۇ" دەپ يەتكۈزەتتى. ئەمەلىيەتتە ئىجرا قىلىشقا كەلگەندە ئۇزى بىلگەنچە ئىش كۆرەتتى، بەزى چاغلاردا ئىش ئارىلىقىدىكى دەم ئېلىشتا ۋە چۈشلۈك دەم ئېلىشتا ياكى كەچلىك تاماقتىن كېيىن (يازلىق يېغىم مەزگىلىدە يەغلىپ كوللېكتىپ ياتاتتۇق، ئېتىز بېشىدىلا تاماق يەيتتۇق) ئەتىرەت باشلىقى "چوڭ پىپەن" ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقىنى جاكارلاپ، يەغنىنىڭ مۇقەددىمىسىنى باشلاپ بەرگەندىن كېيىن ھېچكىم لام-جىم دېمەي تىمتاس ئولتۇرۇۋېرەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئەتىرەت باشلىقى ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا سۆزلەپ قويىاتتى، يېڭىدىن كەلگەن "خولىرا كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش" ياكى "قاتناش باشقۇرۇشنى كۈچەيتىش" ياكى "قان بېجىنى ئەستايىدىل تاپشۇرۇش" توغرىسىدىكى تەشۋىقات ماتېرىيالىلىرىنى ئوقۇپ قويىاتتى- دە، چوڭ پىپەنىنىڭ ئاياغلاشقانلىقىنى جاكارلايتتى. بىر قېتىم ئاشۇنداق سۈس چوڭ پىپەن يەغنىدا كىمدۇ بىرى: "مالىك ياغاچچى سۆزلەپ باقسۇن!" دەپ توۋلاپ قالدى. مالىك توساتتىن كۆزلىرىنى ئېچىپ سۆزلەپلا

كەتىتى، بىر تاغدىن، بىر باغدىن، بىر ئاساندىن، بىر زېمىندىن سۆزلەپ كېلىپ، ئاخىردا تېمىنىڭ ئۆزىگە كەلدى، ئەسلى ئۇ گۈڭشې ئىنگلابىي ۋېبىۋەنخۇيىنى پىچەن قىلماقچى ئىكەن: ئىنگلابىي ۋېبىۋەنخۇيىنىڭ بىر ئۇقتۇرۇشىدا ئەمگەككە چىقىشتا كۈن نورمىسىنى توشقۇزالمىغانلار بولسا، ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىدىن ئۇنىڭ نورمىسىنى تۈتۈپ قالسا بولىدۇ، دەيدىغان بەلگىلىمىسى بار ئىدى، مالىك ھېلىقى بەلگىلىمنى ياقتۇرمايدىكەن، شۇڭا ئۇ سۆزلىگەنچە ھايا جانلىنىپ كەتتى، ئەتىرەت باشلىقى بىرقانچە نۆۋەت ئۇنى سۆزلىمەسلىككە دەۋەت قىلىپ باقىقان بولسىمۇ، زادى توسالمىدى. ئۇ ئاشلىق نورمىسىنى تۈتۈپ قېلىشتەك قىلقلار قىزىل گۈھەركىتابىنىڭ تەلىمىگە جىلاپ كېلىدىغانلىقىنى، لېۋشاۋچىنىڭ "شېۋجېڭجۇيىلىق" لۇشيەنسىنىڭ زەھمىرى ئىكەنلىكىنى بايان قىلدى، ئاخىردا ئۇ: "شېۋجېڭجۇيىغا قەتئىي قارشى تۇرايلى!" "چېگرا رايونىنى گۈللەندۇرەيلى ۋە قوغدايلى!" "سىنپىي ئازابىنى ئەسته ساقلاپ، قانلىق قىساسىنى ئۇنتۇمايلى!" "مەركىزىي مەدەنىيەت ئىنگلابىي گۇرۇپپىسىنى جان تىكىپ قوغدايلى!" دېگەن شوئارلارنى ۋە يەنە بىرمۇنچە "يوقىتايلى!" بىلەن بىر قاتار "ياشسۇن!"لارنى توۋلاپ چىقتى، ئۇ ھەربىر توۋلىغاندا كۆپچىلىكمۇ قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ۋاراقىرىشاتتى، ئەمما ئۇنىڭ توۋلىغان شوئارلىرى بىلەن گەپ-سۆزلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇقەررەر باغلىنىشنىڭ بار-يوقلۇقىنى ئويلاشقا يېتىشەلمەيتتى. ئۇ قېتىمقى چوڭ پىچەن تازا قىزغىن بولغان چوڭ پىچەن بولدى.

بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئالىيە (ئۇنىڭ بىرمۇنچە كېسىلى بولغاچقا، يازلىق يىغىم مەزگىلىدىمۇ تالا-تۈزگە چىقمىغانىدى) باشقىلاردىن ئۆزىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالغانلىقىنى، مالىكنىڭ دەرھال ئۆيگە قايتىشىنى سوراپ گەپ ئەۋەتىپتۇ. ئەتىرەت

باشلىقى ھەر يىلى يازلىق يىغىم پەيتىدە شۇنداق قىلىۋېرىسەن، بەش-ئالتە كۈن ئىشلەپ قويۇپبولا كېسەلگە قارايتتىم دەپ كېتىۋالغان پېتىك يوقلىپ كېتىسەن، دەپ ئۇنىڭ كېتىشىگە رۇخسەت قىلمىدى. مالىك ئۆزىنىڭ ئالدىنقى بەش كۈن ئىچىدە باشقىلارنىڭ 20 كۈنلۈك ئىشىنى قىلىپ بولغانلىقىنى، ئەمدى ساھىبجامال كېسەلچان ئايلىغا قاراش ئۈچۈن ئۆيىگە قايتىپ كېتىشكە ھەقلىق ئىكەنلىكىنى شەرھىلەپ، پەشلىرىنى قاققان پېتى ئەترەت باشلىقىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ۋاقىراپ-جارقىراشلىرىغىمۇ پىسەنت قىلماستىن كېتىۋەردى.

ئەترەت باشلىقى راستىنلا غەزەپكە كەلدى، مېنىڭچە بولغاندىمۇ مالىكنىڭ قىلىقى دەرۋەقە قامالشىمغانىدى، ئەگەر ئۇنىڭ قىلغانلىرىدەك بولۇپ كېتىۋەرسە، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى غولايتتى، گۇڭشې ھەتتا پۈتكۈل دۆلەتنىمۇ ئوڭشىغۇسىز دەرىجىگە يېتىپ قالغان بولار ئىدى. شۇڭلاشقا ئەترەت باشلىقى بارلىق ئەزالار يىغىندا مالىك ئەر-خوتۇن ئىككىسىنىڭ 7-ۋە 8-ئايلىق ئاشلىق نورمىسىنى تۈتۈۋېلىش ئارقىلىق ئۇلارنى جازالاش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغىنىدا، ئۇنىڭغا قارشى پىكىردە بولغۇچىلار چىقمىدى.

ئانچە ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا، مالىك ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ئاشلىق نورمىسى تۈتۈپ قېلىنغان 20نەچچە گۇڭشې ئەزاسىنى يىغىپ گۇڭشې ئىشخانىسىغا كېلىپ غوۋغا قىلغانمىش، ئۇ تېخى "قىزىل گۆھەر كىتاب"نى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ ۋاقىراپ-جارقىراپ كەتكەنمىش. شۇ ۋەقەدىن كېيىن ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىدىن ئادەم كېلىپ تەكشۈرگەن، بەختىگە يارىشا، كەلگۈچى ئەزالىرى ئۇنىڭ تۈغۈلۇشتىنلا سارالىق چېلىش ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قىزىل گۆھەر كىتابنى ئۆگىنىشتە ئاكتىپ ۋە ئىخلاسمەن ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئەكسىيەتچىل ئىدىيە ۋە ئەكسىيەتچىل سۆز-ھەرىكەتلەردە قەتئىي بولمىغانلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن،

چوڭ ئىش كىچىك ئىشقا ئايلىنىپ، جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى-نىڭ خادىملىرى ئۇنى گۇڭشې ئىشخانىسىغا چاقىرىپ بىرەر قۇر تەربىيە قىلىپ قويغان بىلەن ئىشنى بولدى قىلمۇەتتى. دەسلەپكى بەزى ئالامەتلەردىن قاراپ، ئۇنى قولغا ئېلىنىپ كېتەرمىكى دېيىشكەنىدۇق.

شۇ يىلى چاغاندا ئۇ غۇلجا شەھىرىدىكى ئۆيۈمگە پەتىلەپ بار-غانىكەن، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭغا سارائملىق قىلىپ يۇر-مەسلىكى، ئۇزۇندىلەرنى كەلسە-كەلمەس ئىشلىتۇەرمەسلىكى، ئەمگەكىكە كۆپرەك چىقىشى توغرۇلۇق نەسىھەت قىلىپ قويۇۇتىدىم، ئۇ ھە دەپ بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇللۇقىنى بىلدۈردى، ئاندىن ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

ــ لاۋۇاڭ، ماڭا دەپ بېرىڭا زادى، ئادەم دېگەن نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭ بەزى چاغلاردا تۇرۇپلا ئەمرۇ مەرۇپىتىن پاراڭ قىلىشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنى بىلگەنلىكىم ئۈچۈن:

ــ ئادەم دېگەن كائىناتنىڭ جېنى بولىدۇ-دە، ــ دەپ جاۋاب بەردىم كلاسسىك ئەسەرلەردىن ستاتا كەلتۈرۈپ.

ئۇ بېشىنى چايقاپ قويدى-دە:

ــ مېنىڭ قارىشىمچە، ئادەم دېگەن قۇم. شامال قايانغا چىقسا، شۇ يانغا ماڭىدىكەن. بىزنىڭ ئانىمىز ناتاشا ئەنە شۇنداق ئەمەسمۇ؟ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ بورىنى ئۇنى ئۇرۇپ-چۈرۈپ جۇڭگوغا ئەكىلىپ قويۇپتۇ. بىزنىڭ سېرىق ساقاللىق دادىمىزنىچۇ، ئۇنىمۇ شامال ئۇچۇرۇپ كەلگەن. مەنچۇ، ئالىيەچۇ، ئەگەر شامال ئۇچۇرمىغان بولسا، تونۇشمايدىغان ئىكىكى تال قۇم قانداقسىگە بىر يەرگە كېلىپ قالىمىز؟

مەن ئۇ پىكىرلەرگە قوشۇلماي، ئەگەرسىز بىرتال قۇم بولسىڭىز،

هېلىقى ياغاچ جاھاز-جابدۇقلارچۇ؟ بىرتال قۇمنىڭ شۇ قەدەر نازۇك-گۈزەل، سەنئەت بۇيۇملىرىغا ئوخشاش جاھازلارنى ياساپ چىقالىشى مۇمكىنمۇ؟ دېدىم.

ياغاچ جاھازلارنى تىلغا ئېلىشىم بىلەن ئۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇ مىنىڭ دېگەنلىرىمنىڭ توغرىلىقىنى، چۈنكى قۇمنىڭ جېنى بولماي-دىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ۋە ئۇنىڭ ياغاچ جاھازلىرىنىڭ جېنى بار-لىقىنى ئېيتىراپ قىلدى. ئۇ ھەمىشە چۈشىدە ياغاچ ساندۇققا ياكى شىرە-ئورۇندۇققا ياكى بۆشۈككە ئوخشاش يېڭى بىرخىل نەرسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئەتراپىدا ئايلىنىدىغانلىقىنى كۆرىدىكەن. ئويغىنىپلا ياغاچ-چىلىق دۇكىنىغا بارىدىكەن-دە، چۈشىدە ئايان بولغان نەرسىنىڭ ئوبرازىنى ئويلاپ تۇرۇپ چاناپ، تېشىپ، رەندىلەپ، ھەرىدەپ، يوناپ... دېگەندەك ئاخىر يېڭى پوسۇندىكى بىر خىل جاھازنى ياساپ چىقىدىكەن. ئۇ مەن ئۇچۇن بىر كىيىم ئاسقۇچ (تامغا مىخلايدىغان) ياساپ بېرىدىغانلىقىنى، ئاددىي بولسىمۇ، يېڭى بىر نۇسخا بويىچە ئىشلەپ باقىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

چاغان ئۆتكەندىن كېيىن، مەن تەكلىپ بىلەن مالىك ياغاچ-چىنىڭ دۇكىنىغا ئېكسكۇرسىيگە باردىم، دۇكانىنىڭ ئىچى كىشىنىڭ كۆڭلىگە ھۇزۇر بېغىشلايدىغان دېۋىرقاينىڭ خۇش پۇرىقى بىلەن توشۇپ كېتىپتۇ. مالىك چوت چېپىشقا ئاجايىپ ئۇستا ئىكەن، قىلچە ئويلىنىپ يۈرمەي مۇنداقلا چاپسىمۇ، بىر-ئىككى قېتىم ياكى ئۇچ قېتىمدىلا ئۆز كۆڭلىدە كېرەكسىز دەپ قارىغان يەرلىرىنى چېپىپ چۈشۈرۈۋېتىدىكەن. ئۇنىڭ ياغاچ رەندىلىشىنى ھەممىدىن بەك قىزىقىپ كۆزىدۈم. ئۇنىڭ ئىشلەتكىنى ئىچكىرى ئۆلكىلەردىكى ياغاچچىلار ئىشلىتىدىغان رەندىگە ئوخشىمايدىغان بىر خىل رەندە بولۇپ، بىر قولى بىلەن تاشقىرىدىن ئۆزىنىڭ ئالدى تەرىپىگە تارتىدىغان رەندە ئىكەن، ئىشلىتىشكىمۇ ئەپچىل

ئىكەن. ئۇ قېنىق كۆك مايكا كىيگەن بولۇپ، رەندىنى تارتقان چېغىدا ئۇنىڭ كۆكسى، دۈمبىسى، يەلكىلىرى، بىلەكلىرى، ئالقانلىرىنىڭ مۇسكۇللىرى دومباق-دومباق بولۇپ تۇرۇلەتتى، ئۇنىڭ بۇ چاغدىكى تۇرقى ھەقىقەتەنمۇ ئەركىشىنىڭ گۈزىلى، ساغلام، ئەمگەكتىكى بىمالالىقىنى ئىپادىلەيدىغان ھەيكەلگە ئوخشايتتى. ئۇنىڭ ھەربىكەتلىرى ھەم كۈچلۈك، ھەم رېتىملىق ئىدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ تەر تامچىلىرى ئېقىپ تۇرغان يۈزىدىن ئىپادىلىنىپ تۇرغان سەممىي ۋە بەخىرامانلىقى ھەرگىز "گومۇش" لارنىڭ ئەمگەك قىلغان چاغدىكى ئاغزىنى كالچايتىپ چىشلىرىنى چىقىرىۋاتقان ھالەتلىرىگە ئوخشمايتتى. ئۇنىڭ كۆك كۆزلىرىدىن تېخى شوخ، قىزىقارلىق نۇر چاقناپ تۇراتتى، ئۇنىڭ توختىماي سۆزلەپ تۇرغان سىرلىق چېھرىسى ھالىتىگە تامامەن ئوخشمايتتى.

ئۇنىڭ تەن قۇرۇلۇشىنى ۋە ھەربىكەتلىرىنى كۆزىتىۋېتىپ ئۆزەمنىڭ تۇرقىنى ۋە قىياپىتىمدىن ئۆزى-ئۆزەمنى كەمستىش تۇيغۇسىغا كېلىپ قالدىم. خەنزۇ مىللىتى ئېلىمىزدىكى ئاساسىي مىللەت، ئۇنىڭ پارلاق مەدەنىيىتى ۋە ئۇزۇن تارىخى بار، ئەمما بەدىنىنىڭ ساپاسى ۋە ئوبرازى جەھەتتە ئۇنىڭ ئوتتۇرىچە سەۋىيىسى شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە يېتىشەلمەيدىكەن، بۇنىسى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش-دە!

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مەن ئابدۇراھمان سەيپۇڭنى ئەسلەپ قالدىم، ئالىيەنىڭ تۇنجى ئېرى بىلەن ئىككىنچى ئېرى ھەقىقەتەن بىرى ئاسماندا، بىرى يەردە ئىدى، بىرى جۇشقۇن ئۆسۈشىنىڭ يەنە بىرى بولسا گويا زەئىپلىشىش ۋە ھالاك بولۇشنىڭ بەلگىسى ئىدى! مەن گەرچە مۇناسىۋەتسىز ئادەم بولساممۇ، لېكىن مولا يۈزى گۈڭشي بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك ساھىبجامالىنىڭ تۇنجى ئېرىدىن تەلىيى چىقماي قالغانلىقىغا ئىچىمنى ئاغرىتىپ،

ئۇنىڭ ھازىرقى بەخت-سائادىتى ئۇچۇن چوڭقۇر تەسەللى تاپمايمۇ تۇرالمىدىم.

— ھازىر ياساۋاتقان بۆشۈكلەرنى قولۇمدىن چىقىرىپ بولسام، كېلەرھەپتە سىزگە كىيىم ئاسقۇچ ياساپ بېرىمەن، سىزگە يەنە نېمىلەرکېرەك؟ تارتىنماڭ، دەۋېرىڭ، — دېدى مالىك ماڭا.

ئەمما مەن مالىك ياساپ بەرگەن كىيىم ئاسقۇچنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالماي قالدىم، چۈنكى "دوپۇكا" خىزمىتى ئەتىرىتى (بۇ توغرىدىكى ئىزاھ «مۇھەممەت ئەمەت» دېگەن ھېكايىدە بېرىلگەن) يېتىپ كەلگەنىدى. "دوپۇكا" ئەترىتى ھەقىقەتەن كۆزى ئۆتكۈر چېۋەرلەردىن بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەن، ئۇلار بىر قاراش بىلەنلا مالىكنى تارتىپ چىقاردى، ئۇنىڭ جىنايىتى: 1. ئاشلىق نورمىسىنى باھانە قىلىپ غوۋغا چىقىرىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغان. 2. قىزىل بايراقنى كۆتۈرۈۋېلىپ قىزىل بايراقنا قارشى تۇرغان. 3. ئانىسى رۇس ئاقسۆڭەكلىرىدىن بولۇپ، ئۆزى كونا-يېڭى چارپادىشاھتىن چەك-چېگرىسىنى ئېنىق ئاجراتمىغان.

ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بويىچە بىر قېتىملىق پىپەن-كۆرەش قىلىش يىغىنى ئېچىلىپ، ئاۋۇال مالىكنى باغلىدى، ئۇنىڭ قولىنى قايرىيدىغان چاغدا مالىك ئۆزىنى باغلىغان مىنبىڭغا كۆسۈرلاپ بىرنېمە دېدى، كېيىن ئۇقۇشۇمچە ئۇ: "ئارغامچاڭنىڭ ئۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقمىساڭ، كۆچۈكنىڭ بارىچە باغلاۋەر" دېگەنىكەن.

"دوپۇكا" گۇرۇپپا باشلىقى يىغىندا بىرھازا ۋاقىرىغاندىن كېيىنمۇ ھېچكىم پىكىر بەرمىدى، يىغىن سۈسىيىپ كەتتى، گۇرۇپپا باشلىقىنىڭ ھەرقانچە تىت-تىت بولغىنىمۇ كارقىلمىدى، شۇنىڭ بىلەن ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى سۆز قىلدى. ئەترەت باشلىقى ئالدىغا چىقىپ تۇرۇپ مەردانىلىك بىلەن ۋاقىراپ سۆزلىدى:

ـــ هەي، مالـك، سەن نېمىشقا بۇنـداق ئەخـمەقـلـىق قىلـسەن؟ ياغاچچـىلىق ئىشـلىرىنى ئەپلـەپ ـ سەپـلىيەلىگـىنىڭ بىلەن ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى ئۆگىنىشكە يارامسەن؟ مەكتەپتە ئوقۇغانمۇ سەن؟ شۇنچىۋالا ئۇزۇنىدىنى يادلاپسەن، ئۇنى كىم ئېتىراپ قىلىدۇ؟ ئۇزۇنـدىلەرنى ئۇندىق ئۆگـىنىشكىدىكى مەقسەت زادى نېمە؟ دېمەمسەن، نېمە سەۋەبتىن ساراڭلىق قىلىۋېرىسەن؟ پرولېتارىيات سىنىڭبۇسى، پرولېتارىياتلىق ئىنقـلابىي لۇشـيەن دېگەنـلەرنىڭ نېـمە ئـكەنلىكـىنى بىلەمسـەن؟ مەن چېـغىمدا بىلمەيـمەن، ناھىيىنىڭ ھاكىمىمۇ بىلمەيـمەن، دەيـدۇ. سەن بـىلىدىغان بولـساڭ، سەنـدەك بىر ئەخـمەق ھاكىمدىنمۇ ئەقىلـلىق بولۇپ قالمامـسەن؟ سەن تېخـى پارتـىينى چاڭـگـىلىڭـغا كىرگۈزۈۋېـلىپ ـ ھوقۇق تارتىۋېـلىپ ئوبلاستـىنىڭ باشلـىقى بولۇۋالـماقچىمۇ؟ مۇشۇ سېنىڭ قارا نىيىتىڭ ـ دە! ئەسلىدە سەن قورغاسـتىن سەرگەردان بولۇپ، مولـلايۈزىگە ئاچ قورساق كەلـگەن، ئەمـدى خوتۇنلـۇق، ئۈيلـۈك، نان ـ چايـلىق بولـدۇڭ، تۇزۇڭـمۇ بار بولـدى، يەنە نېـمە قىلـماقچـىسەن؟ دېـمەمـسەن، نېمىشقا ساراڭـلىق قىلىـسەن؟ دېگـىنە قېنى، بۇنـدىن كېـيىن يەنە شۇنداق ساراڭلىق قىلامسەن ـ قىلمامسەن؟

"دوپۇكا" گـۇرۇپپا باشـلىقى خەنـزۇ دېـھقانچـىلىق ئىشـچىسى ئـكەن، تېخى ئەمـدىلا 20 ياشتىن ئاشقان بولۇپ، ئالدىنقى يىلى شىنجاڭغا ئاچـىسىنىڭ ئېرىـنى يوقلىغـىلى كېلىپ، ئىلى تەرەپـلەردە تۇرمۇشـىنىڭ ياماں ئەمەسـلىكىنى ھېس قىلـىپ تۇرۇپ قالغانىسكەن، ئەمـما شۇ كۈنلەرگىچمۇ نوپۇسـىنى ئورنىتالـماپتۇ، ئاڭغىچە ئالدىـراپلا خىزمەتـكە ئەۋەتىلـگەنـىكەن. ئۇ ئۇيـغۇرچـىنى ئۇقـمايتتى، شۇڭـا خەنزۇچە بىلىدىـغان گۇڭـشې ئەزالـىرىنى ئـۆزىگە تەرجـىمە قىلـىپ بەرگـىلى سالاتتى، ئىككى ئادەم ئالـماشـتۇرغان بولـسىمۇ، ئۇلار ئەتـىرەت باشلىقـىنىڭ چوڭ پـىشەن سۆزلـىرى بەك چوڭقۇر،

بەك يېڭى ئىكەن، تەرجىمە قىلالمىدۇق دېيىشكەچكە، ئەزالار مېنى تەرجىمە قىلىپ بېرىشكە دەۋەت قىلىشتى، مەن تەرجىمە قىلىپ، ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزىنىڭ ئاساسىي مەنىسى مالىكنى ئۆز خاتالىقىنى تونۇپ ئەستايىدىل تۈزىتىشكە ئۇندەش ئىكەنلىكىنى تونۇشتۇردۇم. گۈرۈپپا باشلىقى ناھايىتى رازى بولدى-دە، مالىكتىن:

— قانداق، بۇندىن كېيىن تۈزىتەمسەن-يوقمۇ؟ — دەپ سورىدى.

مالىكنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ ئۇشتۇمتۇتلا ۋارقىراپ كەتتى:

— خرۇشچۇنى يوقىتايلى! يولداش جياڭ چىڭغا ئېھتىرام يوللايلى!

پەستىن بىرمۇنچە ئادەم قوللىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا ماسلاشتى، گۈرۈپپا باشلىقى بىردىنلا مالىكنىڭ باغلىقىنى يېشۋېتىشنى بۇيرۇدى ۋە:

— مالىكنىڭ پوزىتسىيىسى خېلى ياخشى بولدى. ياۋاش بولمىسمۇ قورقۇپ كەتمەيمىز، جاھانگىرلاردىن، شېۋجېڭجۇيىچىلاردىن، ئەكسىيەتچىلەردىن قورقمىغان يەردە، بۇنچىلىك بىر مالىكتىن قورقامدىمىز؟ — دېدى. مالىك ھارۋا ھەيدەشكە تەقسىم قىلىۋېتىلدى، مەنمۇ ئۇنىڭ ھارۋىسىدا بىللە بولغىلى نىدىم، ئۇ ناھايىتى خۇشال بولغان ھالدا:

— ئۇيغۇرلاردا ئوغۇل بالا ھەر-ھەر قاينىملارغا چۈشۈپ بېقىشى كېرەك، دېگەن گەپ بار، ئۇستازىمزمۇ بوران-چاپقۇنلارنى باشتىن كەچۈرۈكلار، دۇنيادىن خەۋەردار بولۇڭلار دەپ تەلىم بېرىدۇ، بۇ دورەم مەن بوران-چاپقۇنىنى باشتىن كەچۈرگەن، دۇنيادىنمۇ خەۋەردار بولغان بولدۇم! — دېدى.

ئەڭ قىزىقارلىقى شۇ بولدىكى، "دوپىۋكا" گۈرۈپپا باشلىقى مېنىڭ ساۋادىم بارلىقىنى، ياۋاشلىقىمنى كۆرۈپ، بىركۈنى

مېنىڭ يېنىمغا ئۆزى ئۇچۇن پارتىيىگە كىرىش ئىلتىماسى يېزىپ بەرسىڭىز دەپ كەلدى، قورقىمىدىن چۆچۈپ كەتتىم-دە، ئۆز ئەھۋالىمنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن:

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ھېچ ۋەقەسى يوق. مەن ئۆزۈم تەلەپ قىلدىم ئەمەسمۇ، — دېدى. شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مەن مالىكنىڭ يامان ئادەم ئەمەسلىكىنى، ئۇنىڭ ياغاچچىلىق ھۈنىرى بارلىقىنى، ئېتىزدا ئىش قىلىشنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ئەگەر ئۇنى ياغاچچىلىق قىلىشقا قويغاندا كىرىمىنىڭ ھەنىۋاسىنى ئۆز چۆنتىكىگە سېلىۋالايدىغانلىقىنى، ئەترەتكە پايدا تاپشۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتىم. "دوپۇكا" گۇرۇپپا باشلىقى:

— چۈشەندىم، قاراپ بېقىپ بىرنەرسە دەرمەز قېنى، — دېدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ مالىكقا بولغان پوزىتسىيىسىدە خېلى ياخشىلىنىش بولغانىدەك قىلدى.

بىرقانچە ھەپتىدىن كېيىن، ناھىيىلىك ئىنقىلابىي ۋېيۈەنىخۇي سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئىككى رەھبىرى بىزنىڭ گۇڭشىغا تەكشۈرۈشكە كەلدى. سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى سولچىلارنى قوللاشقا كەلگەن يولداش بولۇپ، يۈزى ئاق سۈزۈك يۈمىلاق، بويى پاكار ئىدى، يول ماڭغاندا گويا چېكىتىكىدەك سەكرەپ كۇچەپ ماڭاتتى. بىزنىڭ ئەترەتكە كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئېتىلىدىغان تاماققا لازىنى كۆپرەك سېلىشنى تاپىلىدى. چۈنكى ئۇ خۇنەنلىك ئىكەن. ئىككىنچىدىن جانلىق ئۆگىنىپ جانلىق ئىشلىتىش ئاكتىپلىرىنى يېغىپ سۆھبەت يېغىنى ئاچماقچى بولغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ ئېيتقىنچە، باشقا بىرقانچە دادۇيىنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىقىپتۇ، مولال يۈزى گۇڭشېسىنىڭ جانلىق ئۆگىنىپ جانلىق ئىشلىتىش ئەھۋالىدىن نارازى ئىكەن. ئەترەت باشلىقى نېمە دەپ ئويلاشتىكىن-تاڭ، كۆزلىرىنى بىر ئويىنتۇالغاندىن

كېيىن، مالىكنى ئاكتىپ قاتاردا سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىنىڭ قېشىغا ئەۋەتىدىغان بولۇپ، ئاۋۋال ئۇنى سەپەرۋەر قىلىپ، ماڭمۇ ۋاقتىلىق تەرجىمان بولغان چاغلاردا "كۆپىرىك دىققەت قىلىش"نى تاپىلاپ قويىدى. مالىك راستتىنلا ئەترەت باشلىقىنىڭ ئۆمىدىنى يەردە قويمىدى، ئۇ ئاغزىغا ئاغزىنى تەگمەيلا سۆزلەپ، ھەر ئىغىز گېپىدە ئۇزۇندىنى ئايماي قوشاتتى، ئۇنىڭ سۆزلىرى لازىخۇمار سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چىقىرىۋەتتى، ئۇ تېخى مەندىن: شۇ قەدەر ياخشى ئۆگەنگەن ئادەمنى نېمىشقا ئۆگەنگەننى سۆزلەش يېغىنىغا قاتناشتۇرمىدىڭلار، دەپ سوراپ قويىدى. مەن ئۇنىڭ ئىلگىرى ئەترەتكە ئىشقا چىقىش كۈنى بەك ئاز بولسا كېرەك، دەپ چۈشەندۈرۈپ قويدۇم. گۇرۇپپا باشلىقى خاپا ھالدا مالىكتىن سورىدى:

ــ ئالدىنقى ئايدا ئەترەتكە نەچچە كۈن ئىشقا چىقتىڭ؟

ــ 31 كۈن، ــ دەپ جاۋاب بەردى مالىك. مەن ھەيران بولدۇم، چۈنكى ئالدىنقى ئاي فېۋرال بولۇپ، ئۇ ئاي 28 كۈن بولاتتى. گۇرۇپپا باشلىقى مالىكنىڭ جاۋابىدىن ئىنتايىن رازى بولدى ـ دە:

ــ خەق ئۆزگىرىش ياساپتۇ، جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىشنىڭ ئۇنۇمى دېگەن مانا شۇ! ھېچقانداق ئادەم تۇغۇلۇپلا ئىلغار بولمايدۇ ـ دە! ــ دېدى.

چوڭقۇر، ئىنچىكە تەكشۈرۈپ ـ تەتقىق قىلىش ئۇچۇن، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى يەنە ئەترەت باشلىقىنى، ئەترەتنىڭ باشقا كادىرلىرىنى ۋە پىشقەدەم كەمبەغەل دېھقاندىن بىرنەچچىنى تېپىپ مالىكنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. ئۇيغۇر دېھقان قېرىنداشلاردا ئادەمگەرچىلىك گۈزەل پەزىلىتى بولغاچقا، كادىرلارمۇ ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ، سىياسىي خىزمەت

گۈرۈپپا باشلىقىنىڭ گېپىنىڭ ئۇرامىدىن ئۇنىڭ غەرىزىنى چۈشىنىپ يەتكەچكە، دەرھاللا مالكىنىڭ يامان تەرەپلىرىنى يوشۇرۇپ، ياخشى تەرەپلىرىنى ماختاپ ئۇچۇرۇپلا كەتتى، تىرىشىپ ئۆگەنگەنىڭ سىرتىدا باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى ئۆزى ئۈچۈن خۇشاللىق بىلىدىغانلىقى، مىللەتلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقى، سىياسىينى گەۋدىلەندۈرىدىغانلىقى، ھەم قىزىل، ھەم ئىختىساسلىق ئىكەنلىكى، ھەتتا ئۇنىڭ ئادەتتە ئۆزى ئىككى شوربۇاللىغان ئاماكسىنى تۇتۇپ بەرگەنلىكلىرىمۇ ئالدى بىلەن باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەيدىغانلىقىنىڭ مىسالى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇلدى، ئۆستەڭ يار ئېلىپ كەتكەندە ئۇنى ئېتىۋالىدىغان ئىشنى ئەسلىدە ئەترەت باشلىقىنىڭ ئۆزى قىلغانلىقى ھەممىگە ئايان تۇرسىمۇ، لېكىن ئۇ دەرھاللا بۇنى خالىسانە يوسۇندا مالىكقا ئۆتۈنۈپ، ئۇنىڭ تۆھپىسى دېدى، مالىكنىڭ يار ئېلىپ كەتكەن يەرنى ئەتكەنلىكىنى ئۇنداق ئىشلىگەن، مۇنداق ئىشلىگەن دەپ جانلىق قىلىپ تەسۋىرلەپ بېرىپ، ئاڭلىغۇچىلارنى خۇددى نەق مەيدانىدا تۇرۇپ كۆرگەندەك ھېسسىياتقا كەلتۈرۈۋەتتى. ھەممىدىن بەك چۈشىنەلمىگىنىم شۇ بولدىكى، مالىكنى پىپەن قىلىپ، كۆرەشكە تارتىش يىغىنىنى باشقۇرغان ۋە ئۇنىڭ جىنايەتلىرىنى ئېلان قىلغان "دوپۇكا" گۈرۈپپا باشلىقىمۇ شۇ يەردە بار بولۇپ، بىرەر ئېغىز باشقىچە پىكىردە بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن، سىياسىي خىزمەت گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى مالىكنىڭ كېلەركى ئايدا ئېچىلىدىغان ناھىيە بويىچە جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىشتىكى تەسىراتىنى سۆزلەش يىغىنىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى بەلگىلىدى.

ئاخىرىمى "ئۆي"گە قايتىپ چاي ئىچىش ۋاقتىدا بۇ ئىشنى ئۆي ئىگىسى بوۋاي-مومايغا ئېيتتىم، ئايىمخان مومای كۆلۈپ تۇرۇپ:

— هەرکىمنىڭ ئۆز ئالدىغا يولى بولىدۇ، ئەخمەقنىڭ ئەخمەقچە يولى بولىدۇ، — دېدى.

مۇساخۇن ئاكا بولسا پىسكىدە كۈلۈپ قويۇپ ئۆزىنىڭ ئۇزۇن ساقاللىرىنى تۇتاملاپ تۇرۇپ:

— بۇمۇ بىر تاماشا — دە، مالىكنىڭ تاماشا قىلغۇسى كەلسە. ئۇنى قاملاشتۇرۇپ قىلدۇ! — دېدى.

تاماشا دېگەن سۆز ئۇيغۇرچىدا ئويناش، سەيلە قىلىش، قىزىقچىلىق كۆرۈش، بەدىئىي زوقلىنىش دېگەنگە ئوخشاش مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن، ئۇنى ھەم پىئىل ئورنىدا ئىشلىتىشكە، ھەم ئىسىم ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدىكەن، ئىنگلىزچىدىكى enjoy دېگەن سۆزگە ئوخشاپراق كېتىدىكەن، ئەمما مەنىسى تېخىمۇ كەڭرەك ئىكەن. ئۇيغۇرلار "تاماشا" دېگەن سۆزنى دېگەندە، ئىنتوناتسىيەسىدىن تارتىپ كەيپىياتىغىچە ئاجايىپ ئەركىن-ئازادىلىق ئىپادىلىنىپ تۇرغىنى بىلەن، ئۇنىڭدىن يەنە سەل مۇغەمبەرلىك مەنىسىمۇ چىقاتتى.

— ئۇنىڭ پىپىەن-كۆرەش قىلىنۇۋاتىپ، باغلاقتا تۇرۇپ "يولداش جياڭ چىڭغا ئېھتىرام بىلدۈرىمىز!" دەپ ۋارقىراشلىرىنى نېمە دېيىش كېرەك؟ ئۇنىمۇ تاماشا دېگىلى بولامدۇ؟ يالغاندىن خۇپسەنلىك قىلغىنىمۇ، ياكى راستىنلا سارالمىلىقى تۇتقىنىمۇ؟ — دەپ سوردىدىم مەن مۆمىن ئاكىنىڭ كۆز قارىشىنى بىلگۈم كېلىپ.

— ئەلۋەتتە راست بولىدۇ-دە. ۋارقىراپ قويسا، كۆڭلى ئېچىلمامدۇ! — مۆمىنكام تولا گەپ قىلمايدىغان بولغاچقا، يەنە بىرنەرسە دەيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ، مېنىڭ قارىشىمچە ئازراق ئېچىۋىتىش چىقىپ تۇرىدىغان نەزىرى بىلەن قارىدى-دە، بىمالال كۈلۈپ قويۇپ دېدى، — تۇرمۇش دېگەن ئۇلۇغ بولىدۇ. ئۇلۇغ غەزەپ، ئۇلۇغ غەم، يەنە ئۇلۇغ تاماشا،

ئۇلۇغ خەنـزۇلار، ئۇلۇغ ئۇيغۇرلار، ئۇلۇغ قېرىنداش ۋە ئۇلۇغ مارت، ئۇلۇغ جـۈمە كۈنى بار، شەنبە كۈندىن تارتىپ پەيشەنبە كۈنـگىچە ئارىلىقىتكى ھەر كۈن ئۇلۇغ بولۇپ بېرىدۇ، يەنە تېخى ئۇلۇغ ئەتـكەنچاي، ئۇلۇغ چىسنە، ئۇلۇغ تاماق جوزىسى ۋە ئۇلۇغ نان...

ــ ھەي، لاۋژاك! ــ ئايمخان ئانا ماڭا قاراپ ئۆستۈنكى كالپۇكىنى سوزۇپ، تۆمـشۇقىنى ئۇزارتىپ قويـدى، بۇنـداق قىلمـاش ئۈيـغۇرلارنىڭ تەلەتىنى تۇرۇشىنىڭ ئالامتى بولىدۇ. ئۇ يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ چاتاق بولدى، چالنىڭمۇ سارائىلىقى تۇتـقاندەك قىلىدۇ!

مەن شۇ چاغدا ئەترەت باشلىقىنىڭ تاشقىرىدا تۇرۇپلا "لاۋژاك!" دەپ چاقـرغانـلىـقىنى ئاڭـلاپ، ئۇنى ئۆيـگە تەكـلىپ قىلغانـدىن كېيىـن، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقـسىتىنى ئېيتتى، مەن ئەترەت كاتـتىبغا يارەملىشىپ مالىكـنىڭ جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلەتـكەنلىكـگە ئائىـت ئىش ئىزلىرىنى يېزىـشپ بېرىدىكەنمەن، يەنە ئۇنىڭغا ئىشلەتـكەنـلىرىنى سـۆزلەش ماتـېرىـيالى يېزىـشپ بېرىدىكەنمەن.

ــ يازالمايمەن! ــ ئۇنۇمىدىم مەن، ــ تازا بىر چاقچاق بولدى بۇ، مالىكـنىڭ نەدـمۇ ئىـلغار ئىش ئىزلىـرى بولـسۇن؟ جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىـدارىسى تۈتۈپ كەتكىلى قىـل قالـغان، 20 كۈن ئىلگىرى تېخى باغلاقتا چۈشكەن تۇرسا!

ــ بار، بار، ــ ئەتـرەت باشـلىقى ناھايىتى سەۋرچانلىق بىلەن گەپ قىلاتـتى، ــ بۇغداي ئۇرۇشـتا ئۇ يالغۇز ئۆزى ئۇچ ئادەمنىڭ ئىشىنى قىلـغانـلىقى ئەمەلـىي پاكىت ئەمەسمۇ؟

ــ ئۆتكەندە يارنى ئېتۈپلىشتا سىز ئېتىۋالغان تۇرسىكىـز، سىز نېمىشـقا ئۇنى قىلغانغا چىقىرىپ قويىسىز؟

ــ ئۇمۇ ئەتـتى، سـىز لاۋژاڭـمۇ ئەتـكەن. ئەگەر ھازىر سىز

ئىشلەتكەنىنى سۆزلەش يىغىنىغا باردىغان بولسىڭىز، سىزگىمۇ تازا ئوبدان ماتېرىيال رەتلەپ بېرىمىز! ــ ئۇ "ئوبدان" دېگەن سۆزنى تازا سوزۇپ ئايلاندۇرۇپ ئېيتتى، ئاندىن ئۇ ماڭا قاراپ كۆلۈپ قويۇپ، ئوڭ قولىنى چىقىرىپ بوشلۇقنى بوشقىنا بىر سىقىمداپ قويۇپ قانداقتۇ بىر خىل ئۇسۇل ھەرىكىتى قىلغاندەك ئالامەتنى كۆرسەتتى، شۇنىڭ بىلەن يەنە ماختىغاندەك، ھەم ئوھ تارتقاندەك بىر كەيپىياتتا داۋاملاشتۇردى، ــ لاۋۇڭ، بىز ئۇيغۇرلار شۇنداق بىر كىشىلەرمىزكى ، خاراكتېرىمىز سىپايە، قولىمىز يۇمشاق كېلىدۇ. سىلەر خەنزۇلاردەك ئۇنچۇالا قاتتىق ئەمەس. ئاڭلىشىمچە، بەزى خەنزۇ قىزچاقلار، يېشى كىچىكىنە تۇرۇپمۇ قىزىل 2ـ سىلىكىبۇدىكىلەرنىڭ كۆز قارىشىدا تۇرۇپ، تاياق يەپ باشـ كۆزلىرى قانغا بويۇلۇپ كەتسىمۇ يەنە "جان تىكىپ قوغدايمىز!" ئۇنداق قىلمىز، بۇنداق قىلمىز! دېگەندەك گەپلەرنى دەپ تۇرۇۋاپتىمىش، ھەقىقەتەنمۇ جېنى چىڭ قەيسەرلەر ئىكەن! ئۇنىڭدا نېمە مەسىلە بولسۇن؟ ياخشى ئىش ئىكەنغۇ ئۇ. سىز ھازىر بېرىپ تەكشۈرۈپـ ئېنىقلاپ باقمامسىز، سىز مالىكىنىڭ قانداق ئىلغار ئىش ئىزلىرى بار دەيدىغان بولسىڭىز، ھەممەيلەن ئېتىراپ قىلىدۇ، ھېچكىم قارشى چىقمايدۇ. مۇمىنكام، ئايىمخان ھەدەم دەپ باقمىسۇنىما قېنى؟

ــ راست شۇنداق، ئەتىرەت باشلىقىمزنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا، ــ دېيىشتى ئۈي ئىگىسى بوۋاي ـ مومای باشلىرىنى لىڭشىتىشىپ.

...بۇ ئىش مېنى راستىنلا قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى، شۇ چاغدىكى ئەھۋالىمغا ئاساسەن، ئۇنداق ۋەزىيىنى تاپشۇرۇۋالغانلىقىمغا ئېتىبارغا ئېلىنىپتىمەن دەپ، ھاياجانلىنىشىم كېرەك ئىدى، بىر ئىلغار ئادەمنىڭ ئىش ئىزلىرىنى ماتېرىيال قىلىپ رەتلەپ

چقىشتا ئاز-تولا چىرايلىق سۆزلەرنى قىستۇرۇپ، مۇڭلۇق يوسۇندا ئۆستۇرۇپ، گەۋدىلەندۈرۈپ قويۇش دېگەنىنى، ئادەتتە رەت قىلىپمۇ ئەتىمەيتتىم، ئەمما مالىكانىڭ ئۆگەنگەنى ئىشلىتىش سۆز تىزىسىنى يېزىپ چقىش مەسلىسى ھەقىقەتەن مېنى قىينايتتى، خۇددى ئۇنىڭ "قىزىل بايراقنى كۆتۈرۈڭلەر قىزىل بايراقنى قارشى تۇرىدىغان" بۇزۇق ئادەم ئىكەنلىكىگە ئىشەنگۈم كەلمىگەندەك، ئۇنىڭ جانلىق ئۆگىنىپ جانلىق ئىشلىتىش ئىلغارى ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشىمۇ تەس ئىدى. ئەمەلىيەتتە، مەڭجۇت بولمىغان "ئىش ئىزلىرى"نى زورمۇزور تېڭىپ قويۇشقا زادى قولۇم بارمايتتى. شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى بىركۈنى مالىك ئۆزىنىڭ جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىش جەھەتتىكى تەسراتلىرىنى سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ لازىمخۇمار گۇرۇپپا باشلىقىغا دوكلات قىلغان چېغىدا، مەن تەرجىمىدە چاتاق چقىرىپ قويدۇمۇ-قاندىڭ؟ دەپ ئۆزەمنى تەكشۈرۈپ باقتىم. راست دېگەندەك، ئېسىمگە شۇ كەلدىكى، ئەتىرەت باشلىقى مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويغاندىن كېيىن، گەرچە مېنىڭ تەرجىمىلىرىمدە ئانچە چوڭ بۇرمىلاش ياكى ئويدۇرۇپ چقىرىشلار بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئىكىكى جەھەتتە ئىش قوشقاندىم، بىرى، ئۇنىڭ مۇكەممەل بولمىغان، رەتكە چۈشمىگەن جۈملىلىرىنى ئىمكانىيەت يار بەرگەن دائىرىدە راۋانلاشتۇرۇپ قويغاندىم. يەنە بىرى، ئۇ بەك تولا ئىشلىتىۋەرگەن ۋە باش-ئايىغى ماس كەلمىگەن ئۆزۈندىلەرنىڭ بىرقانچىسىنى "خىيانەت" قىلىپ، تەرجىمە قىلماي ئۆتۈپ كەتكەندىم. ئاز سانلىق مىللەت رايونىدا خىزمەت قىلىشتا، تەرجىمە قىلغۇچى دېگەنىنىڭ رولى بەكمۇ چوڭ بولىدىكەن! يەنە بىر جەھەتتىن، مېنىڭ ئۆلچەملىك خەنزۇچە تەلەپپۇزۇم ياخشى بولغاچقا، سىياسىي خىزمەت گۇرۇپپىسى باشلىقىنىڭ مالىكانا بولغان ياخشى تەسراتىنى

كۆچەيتىپ قېلىشى تامامەن مۇمكىن ئىدى. شۇ يەرلىك كادىرلار ۋە گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ مېنى "تىلماچ" قىلۇېلىشقا ئامراقلىقى بىكار ئەمەس ئىكەن-دە، ئۇلارنىڭ خەنزۇ يولداشلار بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىكى ياخشى-**يامان بولۇش** ياكى ئۇتۇقلۇق بولۇش-بولماسلىقىنى ناھايىتى زور **دەرىجىدە** تەرجىمە قىلغۇچىدىن دەپ بىلىشى بىكار ئەمەس ئىكەن! تەرجىمە قىلغاندىمۇ ئېھتىيات قىلمايدىغان ئىش بولامدۇ! مالىكىنىڭ جانلىق ئۆگىنىپ، جانلىق ئىشلىتىش ئىلغارى بولۇپ قېلىشىدا مېنىڭمۇ مەلۇم مەسئۇلىيتىم باردەك قىلىدۇ، ئۇنىڭ ماتېرىيالىلىرىنى رەتلەپ چىقىش مەسلىسىدىكى قىينچىلىقنىمۇ ئۆزۈم تاپقان "بالا" دېيىشكە بولاتتى.

بۇ قىيىن مەسىلە مېنى قىيناۋەرمىدى، چۈنكى، ئىككى كۈندىن كېيىن ئالىيەنىڭ كېسىلى يامانلىشىپ، مالىك ئايالىنى غۇلجا شەھىرىدىكى "شۇجېڭجۇيغا قارشى تۇرۇش" دوختۇرخانىسىدا بالنىستا ياتقۇزمەن دەپ ئېشەك هارۋىسى بىلەن ئېلىپ كەتتى. ئۇ شۇ كەتكىنىچە بىر ئايغىچە قايتىپ كەلمىدى، ناھىيىدە ئېچىلغان ئۆگەنگەننى ئىشلەتىشتىكى تەسىراتىنى سۆزلەش يىغىنىغمۇ قاتنىشالمىدى، ئەلۋەتتە.

ئۇيۇ ئىگىسى مومايىنىڭ ئۆگەي قىزى سانىيە تاتلىق توقاچ، قەنت-گېزەك ۋە بىر بولاق قۇرۇق ئۇزۇمىنى ئېلىپ شەھەردىكى دوختۇرخانىغا كىرىپ ئالىيەنى يوقلاپ چىقتى، ئاخشىمى ئۇ رەتلەك كىينىگەن ئەدەبلىك بەش بالىسىنى ئېلىپ "بىزنىڭكىگە" كەلگەندى، ئۇنىڭ بىزگە دەپ بېرىشچە، ئالىيە ئۆزىنىڭ جىگەر راكى بولغانلىقىنى ئۆزى بىلىپ بوپتۇ، ئەمما مالىك بىلەن دوختۇرلار ئۇنىڭدىن يوشۇرۇپ يۈرگىدەك، ئۇمۇ ئاشكارىلىۋېتىش خىيالىدا ئەمەس ئىكەن. مالىك ئۆيىنى ستىبىش ئىشى بىلەن بولۇۋاتقۇدەكمىش، ئالىيەنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ داۋالىتىپ كېلىش ئۈچۈن پۇل راسلاۋاتقانمىش. ئەمما "دورا دېگەن

كېسەلنى داۋالىيالمايدۇ"كەن، تەقدىر-پىشانىگە پۈتۈلگەن ئىش بولىدىكەن. ئۇنىڭ بۇ ئالەمدە ياشايدىغان كۈنى ئاز قالغاندا مالكنىڭ ئۇنى دەپ ۋەيران بولۇپ، ئايىلىدىنمۇ، مال-مۈلكىدىنمۇ قۇرۇق قالماسلىقىنى ئۈمىد قىلىدىكەن، ئۇ يەنە دەرھال بالىنىستىن چىقىپ مولا يۈزى كۆرگۈشىگە قايتىپ كېلىپ ئۆز يۇرتىدا خاتىرجەم ھالدا قازاتېپمشنى خالايدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئالىيەنىڭ قارىشىچە، ئاشلىق پونكىتىنىڭ كاسسىرى ھەلىمە مالىكنى خېلى ئۇزۇندىن بېرى يوشۇرۇنۇچە ياقتۇرۇپ يۈرىدىكەن، مالكنى دەپلا مۇھەببەت ئىزھار قىلغان نەچچە-نەچچە يىگىتنى رەت قىلغانكەن، بۇ يىل لىمون ئالمىسى پىشقان مەزگىلدە ھەلىمە توپىتوغرا 23 ياشقا توشىدىكەن، ئۇيغۇرلارنىڭ يېزا-قىشلاقلىرىدا 23 ياشقا تولغان قىز ياتلىق بولمىسا، شۇملۇق ھېسابلىنىدىكەن. ئالىيەنىڭ ھەممىدىن زور ئازرۇسى مالىكنىڭ ھەلىمە بىلەن تۇرمۇش قۇرغانلىقىنى كۆرۈۋېلىش ئىكەن. ئەگەر مالىك ئالىيە ھايات ۋاقتىدىلا ئۇنىڭ بىلەن ئاجرىشىش رەسمىيىتى ئۆتەپ، ھەلىمە بىلەن توي قىلۋېلىشقا ۋىجدانى كۆتۈرمىسە، ئۇ ئىككىسى ئالىيەنىڭ كۆزى يۇمۇلۇپ ئۇچ ئاي ئىچىدە توي قىلىشقا ئالىيەگە ۋەدە بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ، شۇنداق قىلسا، ئۇنىڭ روھى خۇشال بولىدىكەن.

شۇنداقتىمۇ مالىك گالۋاڭلىق قىلىپ، يۇقىرىدىكى ئىككى شەرتىنىڭ ھېچقايسىدا ئالىيەنىڭ گېپىگە كىرمىدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، مالىك خېرىدار تېپىپ، شۇنچىۋالا ياخشى ھويلا بىلەن ئۇچ ئېغىز ئۆيىنى 320 يۈەنگە ساتىدىغان بوپتۇ ("مەدەنىيەت زور ئىنقلابى" مەزگىلىدە ئۆي سىياسىتى ئەمەلىيلەشمىگەنلىكتىن، ئادەتتىكى شەھەر-يېزىلىرىدا ئۆي-ئىمارەتلەرنىڭ باھاسى غەلىتە يوسۇندا چۈشۈپ كەتكەنىدى). ھەلىمەگە تۇتقان پوزىتسىيەسىگە

كەلسەك، ئالىيە ئۆزىنىڭ كۆڭۈل ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەنىدىن كېيىن، مالىكنىڭ ھەلسىمە بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئەسلىدە ھەلسىمە ئالىيە دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغاندىن باشلاپ ھەر ھەپتىسىگە ئۈچ قېتىم ئالىيەگە ئاتاپ ۋېلىسپىت بىلەن تاماق ئەكىرىپ بېرىپ تۇرغانىكەن (بىر قوللۇق بۇ قىز قالتىس قابىلىيەتلىك قىز ئىكەن). مالىكنىڭ ئۇنىڭغا تۇتقان پوزىتسىيىسىنىڭ قوپال ۋە قاتتىق بولغانلىقىدىن، يەنە كېلىپ ھەلىمەنى كۆرۈپلا قالسا بۇرۇلۇپ كېتىپ قالغاچقا، ھەلسىمە يىغلاپلا يۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. مانا ئەمدى ھەلسىمەنىڭ ئىشى پۈتۈن گۈڭشىغا پۈر بولۇپ يېيىلىپ كەتتى، بۇ ئەھۋالنى ھەلسىمەنىڭ دادىسىمۇ ئۇقۇپ، بۇنى ناھايىتى زور ھاقارەت دەپ قاراپ، ھەلسىمەنى مالىك ئائىلىسى بىلەن باردى-كەلدى قىلمايسەن دەپ توسۇپتۇ ۋە قىزىنى دەرھال ياتلىق بولسەن دەپ قىستاۋېتىپتۇ...

ئاخىردا سانىيەنىڭ ئېيتىشچە، ئالىيە ئۆزىنىڭ سەكراتتا تۇرغان ئىنسانىلىق سالاھىيىتى بىلەن سانىيەدىن ئۇنىڭغا ۋەكالىتەن مېنىڭ مالىكقا ئالىيەنىڭ ئىككى ئارزۇسىنى قوبۇل كۆرۈش ھەقىقىدە نەسىھەت قىلىپ قويۇشۇمنى ئۆتۈنۈپتۇ.

بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ، كۆڭلۈم بىر قىسىملا بولۇپ كەتتى، شۇ كۈنى ئۇخلاشىنىڭ ئالدىدا مۆمىناخۇن ئاكا نامزىنى خېلى بىر ھازاغىچە سوزۇپ ئوقۇدى، ئاداەتتە كۆلكە-چاقچاقلار بىلەن بولىدىغان ئايسىخان مومايمۇ جىمغۇر بولۇپ كەتتى. ئەتىسى ئەتىگەنىدە مەن ئالدىراشلا ئالىيەنى يوقلىغىلى شەھەرگە كىردىم. ئۇنىڭ ياتقان ئۆيىنى تاپقىنىمدا ئۇنىڭ بىلەن بىر ياتاقتا ياتىدىغان ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان كېسەل ئايالىلار ئەجەبسىنىش نەزىرى بىلەن ماڭا قاراپ قويۇشتى، مەن ئۇلار بىلەن ئەھۋال سوراشقىمۇ ئۇلىگۈرمەي، ئۇدۇلىلا ئالىيەنىڭ كارىۋىتى يېنىغا

باردىم، ۋاي خۇدايىمەي، ئالىيە شۇ تاپتا بىر تېرە، بىر ئۇستىخان موماي بولۇپلا قاپتۇ، ئۇنىڭ چاچلىرى بوزىراپ كېتىپتۇ، كالپۇكلىرى بىلەن بويۇنلىرى قۇرۇپ تېخىمۇ قورقۇنچلۇق ھالەتكە كىرىپ قاپتۇ، دوختۇرخانىدا بىر ئاي يېتىپلا 30 ياش قېرىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ بۇ تۇرقىدىن مەنمۇ ئۇنىڭ ئەمدى ھاياتلىقىنىڭ ئاخىرقى چېكىگە يېرىپ قالغانلىقىغا ھەقىقىي ئىشىنىپ قالدىم. مېنىڭ تۇيغۇلىرىمنى كېسەلنى يوقلاش تۇيغۇسى دېگەندىن جەسەت بىلەن ۋىدالىشىۋاتقانلىق تۇيغۇسى دېگەن مىڭ ياخشى ئىدى، ماڭا سۇكۇتتە تۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرۈش ئىشى قالغاندەك قىلاتتى. مالىكنىڭ چىرايى ئۆڭگەن، قاپاقلىرى تۇرۇلگەن ھالدا غەمكىن كۆرۈنگىنى بىلەن، قانچە قىلسىمۇ يەنىلا ئۇ ئالىيەنىڭ ئوغلىغا ئوخشاش بىلىنىپ تۇراتتى. ئالىيەنىڭ كۆزلىرى، ئاشۇ سىرلىق، ئاچ كۆل رەڭ ھالەتتىكى ئۇزۇن كۆزلىرى يەنىلا چىرايلىق، چوڭقۇر ھېسسىياتلىق بولۇپ كۆرۈنەتتى، كېيىنكى چاغلاردا كىنولاردا كۆرگەن خىلمۇخىل كۆزلەرنىڭ ئالاھىدە ھالەتتىكى تەسۈرلىرىدىنمۇ شۇ قەدەر چوڭقۇر ھېسسىياتلىق كۆزلەرنى كۆرمىدىم، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ھاياتلىق يالقۇنى ئاران ئۇنىڭ كۆل رەڭ كۆزلىرىنى نۇرلاندۇرۇپ تۇرۇشقىلا يېتىۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئىككىمىز ناھايىتمۇ قىسقا بىرقانچە سۆزلەرنىلا قىلىشتۇق:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، جەزمەن شۇنداق قىلىمەن، ــ دېدىم مەن.

ــ رەھمەت، ــ دېدى ئۇ.

ــ كۆپ غەم قىلماڭ، ئارام ئېلىڭ، ــ دېدىم مەن يەنە.

ــ ھېچقانداق غېمىم يوق، ــ دېدى ئۇ ۋە كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى.

مالىك ماڭا:

— تۆنۈگۈن ئۇ سانسىيە بىلەن جىق گەپلىشىپ كەتكەچكە، بۈگۈن كېسىلى يەنە ئېغىرلىشىپ قالدى، — دېدى.

خوشلىشىپ چىقىپ، ئاۋۇال ئىچكى كېسەللىكلەر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بىلەن كۆرۈشۈپ ئالىيەنىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى سوراپ باقتىم، بۆلۈم باشلىقىنىڭ قارىشىدىمۇ، ئۇ راستلا جىگەر راكى ئىكەن، ئەمما دوختۇرخانىدا مەخسۇس ئۆسىمە كېسەللىكلەر بۆلۈمى يوق ئىكەن، شۇڭا رەسمىيەت بويىچە كېسەلنى ئۇرۇمچىگە ئاپىرىپ داۋالىتىشنى تەكلىپ قىپتۇ. شۇنداقتىمۇ، كېسەلنىڭ ساقىيىشىغا ئىشەنچى يوق ئىكەن. ئاندىن كېيىن مەن مالكىنى بىنادىن پەسكە چاقىرىپ چۈشتۈم، ئۇ ماڭا ئاۋۇال ئۆيى قولىدىن چىقىپ كېتىپ بولغانلىقىنى، پۇل ئەتىلا قولىغا تېگىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئۇنىڭ پۇلىغا يارىغۇدەك يەنە بىر قىسىم نەرسىلىرى بار ئىكەن، ئۇ رۇس ئانىسىدىن قالغان بىر ئالتۇن مېدالىيونىنى ۋە مەن كۆرگەن ھېلىقى مىس بۇيۇملارنىمۇ قوشۇپ سېتىۋەتمەكچى بولۇۋاتىپتۇ. ئۇ تېخى ئۇنىڭدىن بۆشۈك سېتىۋالغان، ئاۋىئاتسىيە بىلەت سېتىش ئورنىدا ئىشلەيدىغان خادىمىغا ئايروپىلان بىلىتى ئېلىپ بېرىشكە پۇل بېرىپ قويۇپتۇ، كېلەر قېتىمقى كېلىدىغان ئايروپىلان بىلەن ئۇرۇمچىگە يولروش تەرەددۇتىدە ئىكەن...

— ئالىيەنىڭ كېسىلىنىڭ بۇ ھالەتكە كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ھېنىڭمۇ كۆڭلۈم يېرىم بولدى، نېمىلا بولمىسۇن ئەمدى كېيىنكى تۇرمۇشىنى ئويلاڭ...، — دېدىم مەن بۇنىڭ بىلەن ئۆزەمنىڭ نەسىھەت قىلىش ۋەزىپەمنى ئادا قىلماقچى بولۇپ.

— بىمەنە گەپ بولدى-دە! ئەگەر ئالىيە بولمىسا "كېيىنكى تۇرمۇش" بولامدۇ؟ — بۇ قاۋۇل يىگىت كېسەل كۆرسىتىشكە كەلگەنلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭ كۆزىگىلا ئۇن تارتىپ يىغلاپ كەتتى.

— ئاڭلىشىمچە، ئالىيەنىڭ كۆڭۈل ئارزۇسى بۇنىڭدىن كېيىن، ھەلىمە...

مالىك بىردىنلا سول قولۇمنىڭ بىغىشىنى تۇتۇۋالىدى، ئۇنىڭ كۆكۈش كۆزلىرى خۇددى مىدىر-سىمىر قىلمىاي تۇرغان ئەينەك مۇنچاقىقا ئوخشايتتى.

— ماڭ! مەندىن يىراق تۇر! ئەگەر سەن لاۋۇلاڭ بولىمايدىغان بولساڭ، قولۇڭنى قايىرىپ ئۇزۇۋېتىپ، تىلىڭنى كېسۋېتەتتىم! — ئۇ ئاندىن قولۇمنى قويۇۋېتىپ، ئۆزىنى ئۇرغىلى تۇردى، بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتتىم.

كېيىن ھەر ئىككىمىز جىمجىت كەتتۇق.

— بىردىڭ داۋالىتىپ بېقىڭ قېنى، خۇدايىم شىپالىق بېرەر، — گەرچە ئازار يېگەن بولسامۇ، لېكىن بەرىبىر كىچىكىمدىن تارتىپ ماركسزىمغا ئېتىقاد قىلغان ھەمدە كوممۇنىست بولۇپ يېتىلگەن مەندەك بىر ئاتىست ھەقىقىي مۇسۇلمان ئەمەس بىر مۇسۇلمانغا بىر قېتىم "خۇدا" دېدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئالىيەنىڭ كېسىلى ساقىيىپمۇ قالمىدىغان بىر مۆجىزىنىڭ بارلىقىغا كېلىشىنى تەشنالىق بىلەن كۈتەتتىم.

يېزىلاردا ئاشلىق بىلىتى ئالماشتۇرۇش رەسمىيەتلىرى مۈرەككەپ بولىدىغانلىقى ماڭا مەلۇم ئىدى، شۇڭا يېنىمدا بار ئاشلىق بىلەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بەردىم، ئۇ رەھمەت-ھەشقالمۇ دېمەي، ئۇن-تىنسىز كېتىپ قالدى.

* * *

1981 — يىلى مولالايۇزى گۈڭشېمنى قايتا زىيارەت قىلغىنىمدا، غۇلجا شەھەرلىك پارتكوم مېنىڭ ۋاقتىلىق ئىشلىتىشىمگە ئاجرىتىپ بەرگەن جىپقا ئولتۇرۇپ تېرەكلەر قاتار-قاتار ئايىنىپ كەتكەن غۇلجا-ئۈرۈمچى تاشيولىنى بويلاپ مولالايۇزى گۈڭشېمى تەرىپىگە

كېتۇاتاتتىم. ئەسلىدىكى يېزا ئىگىلىك 4-دېۋىزىيە قۇرۇلۇش باشقارمىسىنىڭ ماي تارتىش پونكتىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇزۇن ساقال قويۇۋالغان، شاپاق دوپپا، مەيدىسى ئوچۇق ئۇزۇن چاپان كىيگەن ئېگىز، قاۋۇل بىر ئۇيغۇرنىڭ ئۇدۇلۇمدىن ئېشىكلىك كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم، ئېشەك بەك پاكار، ئەمما ئۇنىڭ پۈتلىرى شۇ قەدەر ئۇزۇن ئىدىكى، ئۇ ئېشەكىكە منىۋالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ پۈتلىرى يەرنىڭ ئۈستىدە سۆرۈلۈپ باراتتى. ئۇنىڭ تەق-تۇرقى بەكلا تونۇشتەك قىلاتتى، ئەمما كىملىكىنى زادىلا ئېسىمگە كەلتۈرەلمەي قالدىم. ئىلى برقەدەر مەدەنىيەلەشكەن جاي، ئۇنىڭ ئۇستىگە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەسىرىگە ئۇزاق مۇددەت ئۇچراپ كەلگەچكە، 60-يىللارغا كەلگەندىمۇ قەشقەردىكىدەك شاپاق دوپپا بىلەن ئۇزۇن چاپان كىيىپ يۈرىدىغان ئادەملەر كەمدە كەم ئۇچرايتتى، ئېشەك منىشىمۇ قېرىلار بىلەنلا چەكلىنەتتى، بۇمۇ ئاساسەن قەشقەردىن كېلىپ قالغان ئۇيغۇرلارغا خاس ئىدى. 80-يىللارغا كەلگەندە، ۋېلىسىپىت، دېچۆليالىق رەخت دېگەنلەر ئومۇملىشىپ كەتكەن بولۇپ، تار ئىشتان كىيىپ، قۇيماق ئەينىكى تاقاپ يۈرىدىغان ياشلارمۇ ھەممىلا يەردە ئۇچرايتتى، شۇڭا ھېنىڭ جېپىتا ئولتۇرۇپ ئېشەك بىلەن ئۇچرىشىپ ئۆتۈشۈپ كەتكەن ۋاقىت ئانچىلىكمۇ ھاسىل قىلغان تەسىراتىم كۆڭلۈمدە بىر قىسمىلا ھېسسىيات قوزغىدى.

گۈڭشېدا تۇرغاندىن كېيىن ئەھۋال ئۇقۇشۇپ باقسام، ئالىيە ئۇرۇمچىنىڭ لىيۇيشەن تېغى باغرىدىكى تىببىي شۆيۈەن بالىنسىدا 7 ئاي يېتىپ — ئۇنىڭ جېنى ھەقىقىتەنمۇ چىڭ ئىكەن — 1971-يىلىنىڭ باشلىرىدا ئولۇپ كېتىپتۇ، ئۇرۇمچىنىڭ شەرقىي تەرىپىدە يەرلىكە قويۇلۇپتۇ. 74-يىلى ياز پەسلىگە كەلگەندە مالىك ماكانىمۇ بولمىغان موللايۇزى گۈڭشېسىغا

قايتىپ كەپتۇ، ئۇ چاغلاردا مەن ئىلمدىن ئۈزۈل-كېسىل كېتىپ قالغانىدىم. مالىك قايتىپ كەلگىنىدە ئۈزۈن ساقال-بۇرۇت قويۇۋالغانىكەن، بەزىدە شاپاق دوپپىسىنى كىيىپ يۈرىدىكەن، بەزىدە بولسا سەللە ئوراپ يۈرىدىكەن. ئۇ يەنە بىر ئېشەكنى ئالغاچ كەلگەنىكەن، شۇڭا بەئەينى جەنۇبىي شىنجاڭلىق ئاخۇنلارنىڭ قىياپىتىگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ ئەترەتتىن بىر ئىغىزلىق ئۆينى ئارىيەتكە ئېلىپ ئولتۇرۇپ ياغاچچىلىق قىلدىكەن، ھېچكىم بىلەن تالاش-تارتىشمۇ قىلمايدىكەن، تولا-قىيىن گەپمۇ قىلماس بولۇپ قاپتۇ، ساراڭلىق مىجەزىمۇ قالماپتۇ. ھازىر ھېچكىمنى ئۇنى "مالىك ساراڭ" دەپ چاقىرمايدىكەن، ئۇنىڭ ئەكسىچە، كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەت بىلەن مالىك ئەپەندى، دەپ ئاتايدىغان بويتۇ.

كىشىلەرنىڭ ئېيتىپ بېرىشچە، ئۇ تېخى يېقىندىلا ناھىيىلىك كۇلۇبقا بىر تۇركۈم ياغاچ جاھاز-جابدۇق ياساپ بېرىش ئۈچۈن تەكلىپ بويىچە ناھىيىگە كەتكەنكەن. ھەيران بولۇپ ۋارقىراپ تاشلاپتىمەن، مەن جېپىتا ئولتۇرۇپ كېتىۋېتىپ كۆرگەن ھېلىقى ئېشەكلىك بەستلىك ئادەم مالىك ئىكەن-دە!

— قاچان قايتىپ كېلەر؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— ئاز بولغاندا ئىككى ئايدا كېلىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىشتى كىشىلەر.

كىشىگە ھەممىدىن بەك ئېغىر تۇيۇلىدىغىنى ھەلىمەنىڭ تەقدىرى بوپتۇ. ئۇ ئاتا-ئانىسىدىن ئايرىلىپ، ھەرقانداق جامائەت پىكرىنىڭ ئازابلىرىغا تاقابىل تۇرۇپ، مالىكنىڭ كېلىشىنى 1974-يىلىغىچە ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ. مالىك قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، مالىكقا تېگىشىنى تەلەپ قىپتۇ، ئەمما مالىك سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ رەت قىلىپ تاشلاپتۇ، ھەلىمە شۇ ئاچچىقىدا ئابدۇراھمان

سەيپۇڭغا تېگىپتۇ.

مەن ئۆزەمنىڭ قۇلقىغا ئىشىنەلمىدىم. ۋەھالەنكى كىشىلەر ماڭا ئۇلارنىڭ ھەننۇاسى راست پاكىتلار ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىشتى، 1973 - يىلى پېشقەدەم سەيپۇڭ ئۇستام ئۆزىنىڭ قانچىچى خوتۇنى ئىكەنلىكىنمۇ بىلمەيدىغان، يالىڭاياڭلا يول مېڭىشنى ياخشى كۆرىدىغان مەۋلىدە بىلەنمۇ ئاجرىشىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ تېخى ھەلىمەنى كۆڭلىگە پۈكۈپ يۈرۈپ، ھەلىمەگە ئەلچى ئەۋەتكەنىكەن.

— ئابدۇراھمان تېخى ئۆلمىدىمۇ؟ — دەپ سورىدىم ئەدەبسىزلەرچە، ئېسىمگە ئۇ قېرى ئۇستامنىڭ ئۆپكە سىلىگە گىرىپتار بولۇپ ئاخىرقى مەزگىلىگە يېتىپ قالغانىدەك كۆرۈنۈشى كەلدى.

— ئۇ قېرى خىلىلا تېمەن تۇرىدۇ، ئۇنداق بولمىسا، ئارقا-ئارقىدىن ساپلا ياتلىق بولمىغان قىزلارنى ئېلىپ يۈرەمتى! — دېيىشتى يېزىلىق قېرىنداشلار ماڭا.

راست شۇنداق ئىكەن، مەن گۈڭشىدا بولغان قىسقىغىنا مەزگىل جەريانىدا ھېلىقى قېرى سەيپۇڭ ئۇستام بىلەن ئىككى قېتىم كۆرۈشۈپ قالدىم، ئۇ يەنىلا بەللىرىنى ئېگىپ ئالدىغا مۆكچىيىپ‌ەك ماڭىدىكەن، ياشىرىپمۇ كەتمەپتۇ، ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس-دە! ئەمما راستىنى ئېيتىقاندا، بەك قېرىپ كەتكەندەكمۇ بىلىنمىدى، ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى چېغى بىلەن ھېچقانچە پەرقى يوقىتەك قىلاتتى. مەن ھەيران بولدۇمكى، ئۇ نېمىدېگەن خورىماس ماغدۇرغا ئىگە-ھە؟

ھەلىمەنى بەكمۇ يوقلاپ قويغۇم بار ئىدى، بىرمۇنچە ئوگۈشسىزلىق تەرەپلەرنى ھېس قىلىپ، ئاخىر ئۇنى يوقلاشقا بارالماي قالدىم.

ياسىن ھاۋازى تەرجىمىسى

ئىشكى ئېتىلمەيدىغان ھويلا

ئۇزۇن-قىسقىلقى، قېلىن-نېپىزلىكى بىر خىل بولمىغان ئۇچ پارچە تاختايدىن مخلاپلا ياسالغان، يەنە كېلىپ سىرلانمىغان، بوسۇغىسى يوق، كېشەك ھېسابىدا يەرگە كۆمۈۋېتىلگەن، لېكىن تۇرىدىغان ئىككى تال ياغاچ قوزۇققا بېكىتىلگەن ئىشىكتە ئۇچ دانە سوقچاق تۆمۈر ھالقىدىن چېتىلغان زەنجىرلا بولۇپ. ئۆيدە ئادەم يوق چاغلاردا ئەڭ ئاخىرقى سوقچاق ھالقا ئوڭ تەرەپتىكى قوزۇققا قېقىۋېتىلگەن قاغىتۇمشۇققا ئىلىنىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ئۇزۇن بىر شادا قۇلۇپ سېلىناتتى. بۇ شادا قۇلۇپ كونىچە شەكىلدە بولۇپ كىچىك ۋاقىتلىرىمدا ئاشۇنداق شەكىلدىكى ئۇزۇن مىس قۇلۇپنى تولا كۆرەتتىم. بۇنداق قۇلۇپنى ئاچىدىغان ئاچقۇچ بەكمۇ ئاددىي ئىدى، ماڭا بىر تال تۆمۈر سىم، ھەتتا بىر تال تاياقچە بېرىدىغان بولسىمۇ، بىر مىنۇتقا قالماي ئۇنى ئېچىپ بېرەلەيتتىم.

ئېتىشلارغا قارىغاندا، ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردا ئىلى يېزىلىرىدا كىچىك تۆەۋرچىلىك ئوچىقى بىلەنلا يەرلىك ئۇسۇل بىلەن ياسىلىدىغان مۇشۇنداق قۇلۇپنىمۇ ھېچكىم ئىشلەتمەيدىكەن. ئاددىي-ساددا تۇرمۇش، ئاددىيلىقتا يەنىمۇ ئاددىي بولۇشى مۇمكىن بولماي-دىغان مال-مۈلۈك، شالاڭ ئاھالىلەر ۋە ناھايىتىمۇ كەم ئۇچرايدىغان ۋە شۇ سەۋەبلىك ئاجايىپ ئەزىز ھېسابلىنىدىغان يولۇچى مېھمانلار، تەرەققىي تاپمىغان تاۋار ئىشلەپچىقىرىشى ۋە تاۋار ئالماشتۇرۇشلار

تۇپەيلدىن قۇلۇپ ئىشلىتىشنىڭ ئېھتىياجىمۇ تۇغۇلمىغانىكەن. دېھقان ئائىلىلىرىنىڭ ھويلا-باغلىرىنىڭ مۆلىرىنىچۇ؟ خالىغىنىڭىزچە يەيدىكەنسىز. ئۇيغۇر، قازاقلارنىڭ قارىشىچە، مېھمانلارغا بەرگەن ھەربىر نەرسىنىڭ بەدىلىگە خۇدايىتائالادىن ھەسسىلەپ ئالىدىكەنسىز. مېھمان سىزنىڭ مۆڭگىزدىن 100 ئالما يېگەن بولسا، كېلەر يىلى ئۇ دەرىخىگىزدە 200 ئالما — ئېھتىمال تېخىمۇ تاتلىق، تېخىمۇ چوڭ، تېخىمۇ پۇراقلىق 1000 ئالما كۆپ چۈشىدىكەن، مېھمان سىزنىڭ بىر پىيالە سۈتىگىزنى ئىچكەن بولسا، ئەتىسى سىيرىگىز بەش پىيالە سۈتىنى ئوشۇق بېرىشى مۇمكىن ئىكەن! بۇ نېمىدېگەن گۈزەل ئەقىدە-ھە!

ئۇ زامانلاردا ئىلى دېھقانلىرىمۇ توخۇ باقىدىكەن، ئەمما تۇخۇم يىغۇيلىشقا ئانچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيدىكەن. (بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئىلى دېھقانلىرى تۇخۇم ئىسىق كېلىدۇ، ئۇنى كۆپ يېسە ئىسسىق ئېشىپ كېتىدۇ دەپ قارايدۇ.) توخۇلار ئۆز مەيلىچە ئىختىيارەن دالىلاپ يۈرىشىدىكەن، مۇقىم كېتىكى يوق ئىكەن. بەزى چاغلاردا بىر مىكىيان بىرقانچە كۈنلەپ يوقلىپ كەتسىمۇ، ئىگىسىنىڭ ئۇنى ئىزدەشكە چولىسى تەگمەيدىكەن. بىرەر ئايلاردىن كېيىن مىكيان كەينىدىن 10 نەچچە چۈك-چۈك چوجىسىنى ئەگەشتۇرۇپ پەيدا بولۇپ قالىدىكەن، توخۇ ئىگىسىنىڭ بالىسى بۇ مۆجىزىنى دەسلەپ بايقۇيلىپلا ئاتا-ئانىسىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ تەنتەنە قىلىدىكەن، خۇش خەۋەر يەتكۈزگۈچىگە، ئۇيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە كۆپلەپ سوۋغات ۋە سۈيۈنچە بېرىلىدىكەن.

1965-يىلىدىن 1971-يىلىغىچە مەن ياشىغان ئىلىدىكى بۇ ئۇيغۇر دېھقانىنىڭ كىچىككىنە ھويلىسى ئۇرۇمچى-ئىلى كونا تاشيولىنىڭ بىر بېقىغا جايلاشقان بولۇپ، يولدىن ھەر كۈنلۈكى توپا-چاڭ توزۇتۇپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئاپتوموبىللار ۋە ئادەملەرنىڭ ئايىغى

ئۇزۇلمەيتتى. دەرۋەقە ئۇ چاغلاردىكى ئۆي ئىگىسى مۆمىن بوۋاي بىلەن ئايمخان مومای قات-قات دات بېسىپ كەتكەن قۇلۇپىنى تېخى ئىشلىتىۋاتاتتى. ۋاھالەنكى، سادداً قەدىمىي ئادەت-كەيپىيات مىلك قىلغان بىلەنمۇ تامامەن تۈگەپ كەتمىگەنىكەن، بىزئولىتۇرۇشلۇق كىچىك قورۇنىڭ ئىشكىدىكى زەنجىرنىڭ ئاخىرقى سوقۇچاق ھالقىسىغا ئىلىپ قويۇلغىنى ھەمىشە تىلى بېسىلىپ ئېتىلمىگەن شادا قۇلۇپ بولۇپ، ئۇ يەنىلا ھازىرقى زامانىنىڭ بولماستىن، بەلكى سمۇوللۇق قۇلۇپ ئىدى. بەزى چاغلاردا تېخى ئاشۇ سمۇوللۇق قۇلۇپمۇ سېلىنمای، ئەگ ئاخىرقى بىر ھالقا قاغىتۇمشۇققا ئىلىنىپلا قولغا چىققان بىرتال ياغاچ ياكى خەشەك ئۆتكۈزۈپ قويۇلاتتى، بۇنىڭغا كەلگەندە سمۇولمۇ قالماي، پەقەت رېئاللىقتىن ھالقىغان، مېتافىزىكىلىق بەلگە لوگىكىسىلا قالاتتى.

1971-يىلى مەن بۇ يەردىن كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا دەسلىپىدە تاشيولىنىڭ يۇنىلىشى ئۆزگەرتىلىپتۇ، ئۇدۇل ۋە بىخەتەر بولۇشى يۈزىسىدىن، تاشيول مەھەللىنى ئايلاپ ئۆتمەيدىغان بولۇپتۇ، كىچىك ھويلىمۇ بىردىنلا جىمجىت بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ھويلىمۇ چېقىلىپتۇ، قۇرۇلۇش پىلانى بويىچە ئۇ يەرگە بىر يول چۈشمەكچى ئىكەن، مانا ئەمدى ئۇ يولمۇ ياسىلىپتۇ، ئۇ، يېزا يولى بولغىنى بىلەن تۆپتۈز ئىكەن، ئېتىز-دالىلاردىن، بۇغدايلىقلاردىن، قوناقلىقلاردىن. زىغىرلىقلاردىن، قىچالقلاردىن، بېدىلىكلەردىن، پۇرچاقلىقلاردىن ۋە لويلىلىقلاردىن ۋە قاتار-قاتار ئېرىقلاردىن ئۆتىدىغان بوپتۇ. يولنىڭ ئىكىكى قاسنىقىدا ئېتىز-ئارنى ياقلاپ سېلىنغان ئىھاتە ئورمانلىقى بولۇپ، ئاسمانىپەلەك ئۆسكەن كۆك تېرەكلەرنىڭ شاخلىرىدا بىرمۇنچىلىغان قۇشلار چۇرۇقلىشىپ سايراشماقتا ئىدى. كىشىلەر مۇشۇ ئېتىز-ئېرىق ۋە توپا يولىنى بويلاپ يۈرگىنىدە بۇ يەرنىڭ ئەسلىدە ئانچە قۇلۇپمۇ سېلىنمايدىغان بىر دېھە-

قان هويلسى ئكەنلكنى خيالىغمۇ كەلتۇرۇپ بېقىشمايدىغاندۇ.

ئۆي ئىگىسى مومايىنىڭ ئىسمى ئايسمخان بولۇپ، 1965-يىلى مەن ئۇنىڭ ئۆيىدە تۇرىدىغانلىغا كىرگىنىمدە ئۇنىڭ چاچلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى ئاقىرىپ بولغان، يۈز ۋە قوللىرىنى پۈتۈنلەي قورۇق بېسىپ كەتكەنىكەن. ئەمما ئۇنىڭ تەقدىرى-تۇرقى ناھايىتى كېلىشكەنىدى، ھېنىڭ تەرىپىم بويىچە ئېيتقاندا، نارىسىدە قىزلارغا ئوخشاش زىلۋا بوي، ئەۋرىشىم بەدەن بولۇپ، ھەربكىتى چاققانىدى. ئۇنىڭ تىرىلىرى ئاچ قىزىلراق كەلگەن ئاق بولۇپ، يۈزى سوزۇنچاق، كۆزلىرى يوغان-يوغان، قاشلىرى ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن ئىدى، ئۇنىڭ بۇ سىياقىدىن ھەرقانداق كىشى ئۇنىڭ ياش ۋاقتلىرىدا چىرايلىق ئكەنلكىنى ئىختىيارسىز خىيال قىلاتتى. ئۇنىڭ رەڭگى كېيىن بايقىشىمچە ــ مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى تەرىپىدىن قويۇلىدىغان ئېنگىلىزچە «مەن بىلەن ئۆگىنىڭ» دېگەن لېكسىيىنى چۈشەندۈرگۈچىنىڭ بىرى، ئاۋسترالىيىلىك كاتېرىن فلوۋېرغا ئاجايىپ بەك ئوخشاپ كېتىدىكەن! جەلپ قىلارلىق «مەن بىلەن ئۆگىنىڭ» دېگەن نومۇرنى ھەر قېتىم كۆرگىنىمدە، ئايسمخاننى ئىختىيارسىز ئەسلەپ قالىمەن-دە، ئايسمخانىنىڭ ياش ۋاقتلىرىدىكى ئوبرازىنى ئەينەن كۆردۈمغۇ، دەپ ئويلاپ كېتىمەن.

ئۇنىڭ ھەممىدىن چوڭ ئىشتىياقى چاي ئىچىش بولسا كېرەك، ئۇ خوتەندىن چىقىدىغان قارا كېسەك چايىنى جۇڭيى دورىسىنى قاپىناتقانىدەك قىلىپ ئىشلىتەتتى، دېسىمۇ بولىدۇ. 1966-يىلى مايدا ھېنىڭ ئۇلارنىڭكىگە كەلگىنىمگە بىر يىل بولاي دەپ قالغان چاغدا، بىركۈنى چۈشلىكى شالاڭ ياپراقلار ئارىسىدىن لىپ-لىپ قىلىپ ئايتاپ چۈشۈپ تۇرغان ئالما تۈۋىدە ئەتكەن چاي ئىچىشىپ

ئولتۇراتتۇق. قۇرۇق نانىنى ئەتكەن چايغا چىلاش بىر ۋاخلىق تاماق ھىسابلىناتتى. كۆپ كۇنلەرنى باشتىن ئۆتكۈزۈپ چىنقىش ئارقىلىق، مەنمۇ ئىككى چوڭ چىنە چاينى (ھەرقاچىسى بىر يېرىم كىلوگرام كېلەتتى) ئىچىپ كېتەلەيدىغان بولۇپ قالغانىدىم، سىرتتىن كەلگەنلەر ئۇچۇن، بۇ خېلى كۆتۈرۈشلۈك ئۆلچەم ھىسابلىناتتى. ئوچ كىلوگرام چامىسىدىكى ئەتكەن چاينى ئىچىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە مۇناسىپ ھالدىكى توقاچ نانىنى قوشۇپ يۇتۇۋەتكەندىن كېيىن خېلى قانائەت ھاسىل قىلدىم ھەم چارچىغاندەك بولدۇم-دە، ئۆزۈم تۇرۇشلۇق تۆت كۆۋادرات مېتر ئىغمۇ يەتمەيدىغان كىچىككىنە ئۆيۈمگە كىرىپ، غۇلجا شەھرىنىڭ خەنزۇ بازىرىدىن 11 يۇەنگە ئالغان كىگىزنىڭ ئۇستىدە يېتىپ مۇگدەشكە كىرىشتىم. ئالاھازەل 45 مىنۇتتەك دىمدام ئۇخلىۋالغاندىن كېيىن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئەمگەككە ماڭدىم. ئىشكىتىن چىقىشنىڭ ئالدىدا ئايمخانەنىڭ تېخىچە ئەرچۇزى ئالمىنىڭ تۇۋىدە ئولتۇرۇپ ئەتكەن چاي ئىچىۋاتقانلىقىنى كۆردۇم، ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا قوشنا ئايال قۇۋانىخان ئولتۇراتتى، ئۇ ئايال بىر تۆمۇرچىنىڭ ئايلى بولۇپ، ئايمخانىدىن ئۇچ ياش كىچىك ئىدى. ئۇلار ھەمىشە قۇرۇق پاراڭ سېلىشىپ بىللە ئولتۇراتتى، ئۆتتىنە-يېرىم قىلىشاتتى، قايسىبىرى تاماق ئېتىپ قالسا ئىككىنچى بىرسىگە بىرەر تەخسە ياكى بىرەر چىنە تاماق سۇنۇشاتتى. مەن قۇۋانخاننىڭ كەلگىنىنى كۆرمىگەنىدىم، ئەھۋالىدىن قارىغاندا، ئۆتۈپ كەتكەن 45 مىنۇتتا راستىنلا خېلى ئۇخلىۋالغان ئوخشايمەن.

ئۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن مېنىڭ "ئۆيۈم" بار ھېلىقى ھويلىغا ئانچە يىراق بولمىغان ئويمات ئېتىزدىكى بۇغدايلىققا قىر توسۇپ سۇ تۆتۈلماقچى ئىدى. شىنجاڭدا يەر سۇغىرىش ئىچكى ئۆلكىلەردىكى يەر سۇغىرىش ئۇسۇلىغا ئوخشمايدىكەن، بۇ يەردە باشقىچە ۋە

قوپاللا بىر خىل سۇغىرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىدىكەن. بۇ يەردە ئېرىق-ئۆستەڭلەرنىڭ سۈيى كۆپ بولۇپ، يەرگە سۇ قويغانىدا ھەيۋەتلىك كەلگەن سۇغا كانىدۇك ئايرىپ يۇرۇشمۇ، چۈنكى تارتىپ يۇرۇشمۇ كەتمەيدۇ. بىر پارچە يەرنىڭ كېچىكلىرى 5-6 مودىن، چوڭلىرى ئون نەچچە مو، 20 مو كەلگىنى بىلەن، بىر ئېرىقنىڭ ئۇلۇق سۈيى بىلەن بىراقلا سۇغىرىلىدۇ. تەجرىبىلىك دېھقان يەرنىڭ ئېگىز-پەس شارائىتىنى تازا ئوبدان پەملۈپلىپ، ئالدىن كېيىن، بىرنېچىدىن قايىسى-قايىسى جايدىن ئېچىق ئېچىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، تەرتىپكە تۈرغۇزۇۋالىدۇ، ئىككىنچىدىن ئېتىزنىڭ قەيەر-قەيەرلىرىگە قىر سوقۇش لازىملىقىنى دېتالۋالىدۇ. سۇنىڭ ئۆز ئالدىغا يولى بولىدۇ. يەرنىڭمۇ ئۆز ئالدىغا شارائىتى بولىدۇ، مەلۇم بىر جايدىن ئېچىق ئاچقانىدا ئۇلۇغ سۇ بۇزغۇنلاپ ئاقىدۇ-دە، مۇقەررەر يوسۇنىدا بىرقانچە يولىغا بۆلۈنۈپ پەس تەرەپكە قاراپ ئاقىدۇ، قىر-توساقمۇ بىرقانچە يول سۇنىڭ بېسىپ ئۆتىدىغان يولىغا سېلىنىدۇ، كېتىۋاتقان ئۇلۇق سۇ قىر-توساقنىڭ توسقۇنلۇقىغا يولۇققانىدىن كېيىن تەبىئىي ھالدا يەنە بۆلۈنىدۇ، ئوخشاشلا، يەرنىڭ شارائىتى ۋە سۇنىڭ مىقدارىغا ئاساسەن ئۇنىڭ ئايرىلىدىغان يولىنىمۇ مۇلچەرلىۋالغىلى بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىمۇ توسىدىغانغا بىرقانچە كېچىك قىر-توساق سېلىنىدۇ.... سۈنى ئاشۇنداق يوللار بىلەن توساپ ئېقىتىش، توساپ بۆلۈش، تارقىتىپ باشلاش ئارقىلىق ئېگىز-پەس كەلگەن ئېتىزنىڭ ھەممە يېرىگە سۇ چىقارغىلى بولىدىكەن، ئېچكىرىدىن كەلگەن شەھەرلىك بولغان مەنمۇ بۇلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ ئاجايىپ ھەيران بولۇپ قالغانىدىم.

شۇغىنىسى مەن 1966-يىلى مايىدا ئايلىرىدا كاندۇكى ۋە قىرلىرى بولمىغان ئېتىزلارنى ئۇلۇغ سۇدا سۇغىرىش ئۇسۇلىنى ئۇنچىلا

چۈشەنمەيتتىم، گەرچە سۇرىتىگە قاراپ نوگاي سىزغانىدەك پىشقەدەم گۈگۈشپ ئەزالىرىغا ئەگىشىپ ئىشلەپ كېتەلمىگىنىم بىلەن، لېكىن نېمە ئۈچۈن قىز-توساق سوقمىدۇغانلىقىدىن، ئۇنى قانداق يەرنى تاللاپ سوقۇش لازىملىقىدىن قىلچە خەۋىرىم يوق ئىدى، ئېتىزغا بارسام قۇلقىمنى تۈتۈپ گەدىنىمنى قاشلاپ، ھەيران بولۇپ، ھاڭۇبقىپ قالاتتىم. يەنە كېلىپ كەتمەنىنى قاملاش-تۇرۇپ چاپالمايتتىم، ئۇنى چاپقاندا جوتۇ چاپقاندەك ھالەتتە ئېگىشىپ تۇرۇپ چاپاتتىم. تۇرقۇم ئوڭ كەلمىگەچكە، بىرمۇنچە ھەرىكەت بىلەن ھاسراپ-ھۆمۈدەپ قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتسەممۇ ئۇنۇمى ئانچە چوڭ بولمايتتى، بۇنىڭدىن تولىمۇ خىجالەت بولۇپ كېتەتتىم، زىيالىيلارنىڭ ئۆزگىرىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ۋە ئۇ ئۆزگىرىشىنىڭ تەس ئىكەنلىكىنى چوقتۇر ھېس قىلاتتىم.

بىزگە باش بولۇپ ئەمگەك قىلىدىغىنى ئۆي ئىگىسى مۇھسىن ئىدى، دېمەككە ئاتا بولغىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە 50 نەچچە ياش-لاردا بولۇپ، بويى پاكار، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان، قاش ۋە ساقاللىرى ئۇزۇن-ئۇزۇن كەلگەن، ئەل-يۇرت ئىچىدە ئىز-زەت-ھۆرمىتى بار، باشلىغۇچىلىق سالاپىتى بار ئادەم ئىدى، ئۇ چاغلاردا مەن ئەمدىلاتىن 31 ياشقا كىرگەن بولغاچقا، ھۆرمەت-لەش يۈزىسىدىن، ئۇنى ئاتا دەپ ئاتىسام لايىق بولاتتى.

مۇھسىن ئاخۇن ماڭا ھەمىشە كۆلۈمسىرەپ مۇئامىلە قىلاتتى، ئەمما ئۇنىڭ قاملاشمىغان بىر قىلىقى باشقا بىر توپ ئادەمگە باشلامچىلىق قىلىپ ئەمگەك قىلغاندا بېشىنى ئىچگە تىقىپ ئىشلەش بىلەنلا بولۇپ، باشقىلار بىلەن كارى بولمايتتى، قىز سېلىشتا كەتكۈزۈپ قويغان سەۋەنلىكلىرىنىمۇ سۇرۇشتۇرمەيتتى، ئۇنىدىمەستىن ئىشلەپلا كېتىدىغان باشقا بىرقانچە بوۋايىمۇ بارئىدى،...ئىشلەپ چارچاش قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىدى، قورقۇنچلۇقى، قانىدۇق

قىلىشنى بىلگىلى بولمايدىغان ئىشنى قىلىش ئىدى، شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن مەن ياتسىراش چاپاسنى تارتقانىدەك بولدۇم!

بىر يېرىم سائەت، ئاندىن يەنە يېرىم سائەتمۇ ئۆتۈپ كەتتى، مەن خۇددى پۈتى كۆيگەن توخۇدەك بولۇپ، مۆمسۇ ئاتنىڭ دەم ئېلىشقا چاقىرىشىنى تۆت كۆز بىلەن كۈتەتتىم، لېكىن ئۇ قەستەنگە دەم ئېلىشقا چاقىرمايتتى. قالغان بىرقانچە بوۋايمۇ ئۇنى چاقىرىپ قويماتتى، ئۇ ببشىنى لىڭشىتىپ قويماتتىۋې، دەم ئېلىشقا چاقىرىش نىيىتى بارلىقى بىلىنمەيتتى ئەگەر ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم بولغىنىدا، بىر سائەت ئىشلەپلا دەم ئېلىشقا چاقىراتتى، چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىت دېگەندە ھېچ بولمىغاندىمۇ ئىككى قېتىم دەم ئېلىش بېرەتتى، بىزنىڭ بۇ بىرنەچچە ئاكىمىز ئەمگەكتە نېمىدېگەن ئاكتىپ-ھە! مەن ئۇنىڭدىن سەل ئاغرىنىپ قالغانىدىم.

كىشلەر ئاخىر ئۇنىڭ دەم ئېلىشقا چاقىرىشىنى كۆتۈپ تۇرماستىن ئىلگىرى-ئاخىر قىلۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپ، كەتمەنلىرىنى ئېتىزدا ئۆرە قويۇشۇپ، ئېرىقنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشكىلى تۇردى. مۆمىن ئاتنىمۇ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئىشنى قويۇپ ئارام ئالدى، ئۇ تاماكا چەكمەيتتى، كىيىمىنىڭ يەڭلىرى بىلەن پېشانىسىدىكى تەرلەرنى ئېرىتىپ قويدى. مەن باشقىلارغا ئوخشاش گېزىت قەغىزىدىن يىرتىپ تاماكا يۆگەپ، تۈكۈرۈكىم بىلەن يەملەپ باقتىم، ئەمما تاماكىنى يوقىتىپمۇ، يەملىگىمۇ پۈختا بولمىغاچقا، ئوت تۈتاشتۇرۇپ ئىككى شورىشىغلا ئاغزىم موخورکا ئۈۋاقلىرى بىلەن توشۇپ كەتتى، ئۇ ئاچچىق ھەم قىرتاق ئىدى، تۈكۈرۈپمۇ تۈگۈتەلمەي قالدىم. بۇ يەرنىڭ "ئۇي"گە ناھايىتى يېقىن ئىكەنلىكىنى ئېسىمگە ئالدىم-دە، قايتىپ كېتىپ ئاغزىمنى چايقۇۋېتىپ، بىرەر چىنە سۇ ئىچۈۋېلىپ كەلسەملا سالقىنلاپ يەڭگىللەپ قالىمەنغۇ، دېگەن نىيەتكە كەلدىم، — بۇمۇ

ئۆيگە يېقىن يەردە ئەمگەك قىلىشنىڭ پايدىسى ئىدى.

ئېتىز بويىدىكى ھەممە يېرىنى ھايۋانلارنىڭ مايىاق-تېزەكلىرى قاپلاپ كەتكەن توپا يول بىلەن بىرقانچە قەدەم مېڭىپ، قۇرۇپ كەتكەن بىر ئېرىقتىن ئۆتۈپ ئاندىن يەنە تاشيولدىن ئۆتۈپ قايرىلىپ ئۆز ھويلىمىزغا كەلدىم. ئۇچ پارچە تاختايدىن مىخلاپلا ياسالغان ئىشكىنى ئىتتىرىپلا ھويلىغا كىرىپ ئىختىيارسىز ھاڭقېتىپ قالدىم. ئايىمخان موما ھېلىغىچە يەنە شاخ-يوپۇرماقلىرى شالاڭ ئالمىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ قارشىسىدا يەنىلا ھېلىقى قوشنا ئايال، تېرىلىرى قارا كەلگەن قۇۋانخان ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بېقىندا تام قوشنا چوڭ ھويلىدا ئولتۇرۇشلۇق سانىيە ئولتۇراتتى، سانىيە ئايىمخاننىڭ ئۆگەي قىزى ئىدى، ئۇ خېلى ياش ۋە چىرايلىق بولۇپ، بەش بالىسى بار ئىدى، بالىلىرىنىڭ ھەممىسى كىچىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە چاقىقان، كېسىم-كېسەك تىكەلەيدىغان، ئاياغ يامىيالايدىغان، تاماق ئېتەلەيدىغان، پۇل تاپالايدىغان داۋۇت ئىسىملىك ئېرى بولغاچقا، ئېتىزغا چىقىپ يۈرمەيتتى.

كەم بولغاندا يېرىم مىنۇتتىكە ۋاقىت ئويلىنىشتىن كېيىن، بۇ ھالەت توغرىسىدا شۇنداق بىر ھۆكۈمگە كەلدىم: ئۆي ئىگىسى موماي ئەسلىدە چۈشتىن تارتىپلا ئىچىشكە باشلىغىلى تۇرغان ئەتكەن چاينى ھېلىمۇ ئىچىۋېتىپتۇ! ئوچاقنىڭ كۈلۈگىغا بىر مۇنچە كۆل تارتىلىپ قويۇلغىنىغا قارىغاندا، يەنە بىرقانچە قازان چاي قاينىتىلغانلىقى ئېنىق، قوزۇقىغا ئېسىپ قويۇلغان چاي خالتىسى چۈشتە بىز بىللە چاي ئىچىشكەندە لىق تولۇاتتى، مانا ئەمدى ئۇ خېلى بەكلا يېرىملاپ قاپتۇ. دەرەخ تۈۋىگە قويۇلغان كىچىك تاماق شىرەسىدىكى داستىخاندا تىزىلغان ئىككى چوڭ نان ۋە بىر دەستە توقاچ ئوشتۇلۇپ، ئۇنىڭدىنمۇ بىرقانچە پارچىسىلا قاپتۇ. ۋاي خۇدايىمەي، بۇ ئۇيغۇر ئاياللار، بولۇپمۇ مەن ئولتۇرۇشلۇق ئۆينىڭ ئىگىسى

ئايمخان موماي چاي دېگەننى تازىمۇ ئىچمدىكىنا! ئەگەر بۇ ھالەتنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرمىگەن بولسام، ئۆزەممۇ ئىشەنمەيدىكەنمەن، ئىلى دەريا سىنىڭ سۈيىنىمۇ ئىچىۋەتكۈدەك جۈمۇ! قەدىمقى كىشىلەرنىڭ "تۇن بويى ئىچىش" ھەققىدىكى گەپلەرنى كىتابلاردىن كۆرگەنىدىم، ئۇ كىتابلاردا ئېيتىلغانلىرى ھاراق ـ شارابنىڭ پاراڭلىرى بولۇپ، ئاشۇنداق دەپ يېزىلغانلىقىنىلا كۆرگەن بولسامۇ، نەق تۇرمۇش ئەمەلىيىتىنىڭ ئۆزىنى كۆرمىگەنىدىم، ھالا بۇگۈنكى كۈندە مانا چاينى "كۇن بويى ئىچكەن"نى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپتىمەن!

ـــ كىلىڭ، شىرەنىڭ يېنىغا كىلىڭ، چاي ئىچىڭ! ـــ ئۇلار مېنى قىزغىن تەكلىپ قىلىشتى. ئەسلىدە مەن سۈزۈك سۇ ئىچىشنى ئويلىغانىدىم، چۈنكى ئەتكەن چاي تۇزلۇق بولغانلىقى ئۈستىگە مايلىق ئىدى، لېكىن ئۇلار مېنى ئاتايىن تەكلىپ قىلغانلىقتىن، بېرىپ بىر چىنە ئىچتىم ـ دە، پۈتۈن ئەتجانىم قارا تەرگە چۆمۈلۈپ، روھسىز كۆتۈرۈلۈپ، كەيپىم جانلىنىپ قالدى. قايناق كۆكىلەم پەيتىدە دەرەخنىڭ تۈۋىدە بەخىرامان ئولتۇرۇپ كېسەك چاي بىلەن ئەتكەن چاينى خۇمادىن چىققۇدەك لەززەتلىنىپ ئىچىش ھەقىقەتەنمۇ چېگرا رايوندىكى قېرىنداش مىللەت دېھقانلىرىنىڭ ھاياتىدىكى بىر راھەت ئىكەنلىكىنى ھېسسىيات پەيدا بولدى!

ئاخشىمى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، موماي گۆش ئالالمىغانلىقتىن تاماق قىلمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئادىتىچە، لەڭمەن، پولۇ، چۆچۈرە، جۈۋاۋا، چۆپ قاتارلىق غىزالارنى يېسە "تاماق" ھېسابلىنىدۇ، نان بىلەن چاي ئىچىمۇ قورساق تويغىنى بىلەن، تاماق ھېسابلانمايدۇ، "چاي ئىچىش" دەپ ئاتىلىدۇ. شۇ كۈنى ئاخشىمى يەنە ئەتكەن چاي ئىچىپ، نان يېدۇق. مەن كۆڭلۈمدە تېخى ئايمخان موماي چۈشلۈك تاماقتا ۋە چۈشتىن كېيىنكى ۋاقتىنىڭ ھەممىسىدە "پۈتۈن كۈن ئىچكەن"دىكىن

ئەدى بولدى قىلىدىغاندىغۇ دەپ ئويلاپتىمەن، كىم بىلسۇن، ئۇ ئىلگىرىكىدەكلا ئىككى يوڭ چىنە چاينى كۆرمىدىم دەپلا ئىچىۋەتتى.

بۇنىڭ بىلەن كۆپايە قىلماي، تاماقتىن كېيىن بىر يېرىم سائەت ۋاقىت ئۆتكەندە، ئۇ يەنە بىر كىچىك چەينەكتە تازا كۆگۈل قويۇپ چاي قايناتتى. ئۇخلاشنىڭ ئالدىدىكى بۇندىق چايغا بەزىدە ئازراق قەنت-شېكەر سېلىناتتى، بەزىدە بولسا ئازراق يېمىش ياكى توقاچ كەلتۈرۈلۈپ، پاراڭ سېلىشقاچ ئولتۇرۇپ چايغا نان تۇگىۇرۇپ ئىچەشەتتى، بۇندىق قىلىشنى ماددىي جەھەتتىكى ئېھتىياج دېگەندىن كۆرە، مەنىۋى جەھەتتىكى لەززەتلىنىش دېگەن تۇزۇك ئىدى. ئايىمخاننىڭ بۇندىق سىنچاي دەملەشتىكى ماھارىتى يۇقىرى ئىدى، ئاۋۇال يېرىم قازان سۇنى قايىتۇرۇلۇپ، بىرسىقىم خۇنەن چېيىنى ساپال كۆمزەكىكە سېلىپ، قايناق سۇنى نوگاي بىلەن كومزەكىكە ئېلىپ، ئۇ كومزەكىنى قوقاس ئوتقا قويۇپ، بەكمۇ قايىنىتىپمۇ ئەتمەي، قىياسىمچە 90 گرادۇسىتىن 95 گرادۇسقىچە هارارەتتە قويۇپ قويۇاتتى. ئاشۇنداق هالەتنى مەلۇم ۋاقىت مۇڭاپىق ئىگىلەپ، بەلكىم 10 مىنۇتتىن 20 مىنۇتقىچە توختىتىپ، ئاندىن چاينى قۇيغىلى باشلايتتى. قارىماقتا، بۇنداق ماھارەت جەريانى تولىمۇ ئاددىي بولغاندەك قىلغىنى بىلەن، شىنجاڭدا شۇنچە كۆپ يىل تۇرۇپ ئىچكەن چايلىرىمىز كۆپ بولسىمۇ، ئەمما ئىچكەن چايلىرىمنىڭ ھېچقايسىسىنى ئايىمخان مومانىڭ قايناتقان چېيىغا ئوخشاتمايتتىم. ئۇزۇمىنىڭ ئۆيىدىمۇ قاراچاي قاينىتىپ ئىچىمەن، مۇمكىنقەدەر كۆزىتىپ ئۆگىنىۋالغاندەك ئۇسۇل بويىچە قايناتسامۇ، ئۇنىڭغا زادىلا ئوخشتالمىدىم.

سىنچاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ئۆي ئىگىسى بۇۋاي-مومالى بىلەن بىرلال هالىدا تاغدىن-باغدىن پاراڭلىشىپ، بىر كۈنلۈك ئەمگەك

هارغىنلىقىدىن يەڭگىلەپ قالدىم. ئايىمخان چاي قاچىسىغا قاراپ تۇرۇپ:

ــ ئاتىسى، چاي تۈگىدى، سودا كوپىراتىپقا بېرىپ ئەكىلىڭلار جۇمۇ! ــ دېدى مۇمىن ئاكىغا چىرايىنى ھېچقانداق ئۆزگەرتمەي تۇرۇپ.

كۆز نۇرى ئۆتكۈر، ئاۋازى جاراڭلىق، بويى پاكار، ساقال-بۇرۇتلىرى ئۇزۇن كەلگەن مۇمىن ئاكا چالۋاقمغلى تۇردى:

ــ ۋاي خۇدايىمەي! بۇ خوتۇن سارائ بولۇپ قالدىمۇ نېمە! ئىككى كىلو كېلىدىغان بىر تاختا چاينى ئون كۈندىلا قۇرۇتۇپ بولغىنىنى قارا! ــ مۇمىن ئاكا گەپ قىلىۋاتقاندا، چېكە تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتكەن، گويا تۈيۈقسىز زەربىگە ئۇچرىغاندەك پەرىشان بولماقتا ئىدى، شۇنداقتىمۇ چىرايىدىن كۈلكە يامراپ تۇراتتى، ئۇ تەت-تەت بولۇپ كېتىۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ئۆزىنى يېنىك-ئازادە سېزەتتى، خاپا بولۇپ ئاغرىنغاندەك (كەيپىياتى سەل ئۆرلەپ ھايا جانلىنىپ قالغاندەك) قىلۋاتسىمۇ، لېكىن مەغرۇرلۇقى چىقىپ تۇراتتى، ئويۇن كۆرۈپ تاماشا قىلىۋاتىدۇ، ياكى تەمەننا قىلىۋاتىدۇ دېسىمۇ بولغۇدەك قىياپەتتە ئىدى. ئۆمرۈمدە ھەر خىل-ھەر قىسما ئادەملەرنى، ھەر خىل-ھەر قىسما روھىي كەيپىياتلارنى تولا كۆرگەن بولساممۇ، سۆز بىلەن ئېيتىپ بېرىش تەس بولغان بۇنداق "كۆڭۈل-لۈك تەت-تەت بولۇش" پەقەت مۇمىن ئاكىدىلا ئېپادىلەنگەنىدى.

ــ سارائ دېگەن ئۆزەك! ــ دېدى مومايى ئۆزىگە ئۆزى سۆزلەگەندەك، ئۇنىڭ گەپلىرى تازا ئېنىق ئەمەس ئىدى، ھەم تەنتەنەلىك، دادىل سۆزلىيەلمەيتتى، ئەمما قورۇنۇپ، ئۈيلىنىش ئالامتىمۇ يوق ئىدى. ئۇ يەنە ھېچكىمگە قارىماستىن دەۋەردى، ــ ئون كۈن بولمىدى، 12 كۈن بولدى. بۇ چاينىك ھەممىسىنى ئۆزەم يالغۇز ئېچمەدىم،...ئىشقىلىپ ئەتىلىككە چاي ئەپەرمىسەكلار بولمايدۇ.

ـــ هوي خوتۇن، كېسەك چاي دېگەننىڭ بىر كىلوسى قانچە پۇل، بىلەمسىلەر؟ چاي دېگەن ئۇزاق يەرلەردىن كېلىدۇ، بىلەمسىلەر؟ بۇنداق ئېچۇبرىدىغان بولساڭلار... زەھەر ئىچكەندەك بولۇپ كەتمەكلار تاينىلىق؟ مۇھىمى، مۇھىمى تېخى، چاي ئالىدىغانغا پۇلۇمۇ قالمىدى، بىلەمسىلەر؟ ـــ بوۋاي ئاۋازىنى كۆتۈردى، قاپقىمۇ تۇرۇلدى، ئۇ گېپىنى تۈگىتىپلا، قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى.

ئايىمخان موماي قاچىلىرىنى، داستىخان ۋە نان پارچىلىرىنى يىغىشتۇرۇۋېتىپ كوتۇلدىغىلى تۇردى:

ـــ بىلمەيمەن. بىلمەيمەن. مەن چاي ئىچىشنىلا بىلىمەن.

ـــ ئۇ... ھە، ـــ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىدى بوۋاي، ـــ ۋاي بىچارە خوتۇنەي! ـــ ئاندىن ئۇ بۇيرۇق تەرىقىسىدە، ـــ ماڭا ئىككى توقاچ بېرىڭلار! ـــ دېدى.

ـــ سىلەر... ـــ موماي بېشىنى كۆتۈردى.

ـــ مەن بۇگۈن ئاخشام ئىلى دەريياسىنىڭ بويىغا ئۇلارنىڭ كېچىلىك سۇ تۇتۇشىنى تەكشۈرگىلى بارىمەن! مامۇت دېگەن گەپدان نەرسە يىغىن بولسا كادىرلارنىڭ ئۈستىدە پىكىرنى ياغدۇرۇۋېتىدۇ، ئەمگەك قىلىشقا كەلگەندە قىلچىمۇ مەسئۇل بولمايدۇ،... تۇنۇگۈن ئاخشام ئۇنىڭ گۈرۈپپىسىدىكىلەرسۇ تۇتقاندا، ئۇ خورەك تارتىپ ئۇخلاۋېرىپتۇ، قوناقلىقنىڭ سۈيى يار ئېلىپ كېتىپتۇ،... كونا جەمئىيەتتە بولىدىغان بولسا، بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئاچلىقتىن ئۆلىمگىنىنى كۆرەي،... ـــ دېدى بوۋاي زەردە بىلەن.

مۆمىن ئاخۇن ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ سۇ ھەيئىتى ئىدى، ماي ئىپى بولسا كېچە ـ كۈندۈزلەپ سۇ تۇتىدىغان ئەڭ جىددىي ئاي بولۇپ، بوۋاينىڭ كېچىدە سۇ تۇتۇش ئەھۋالىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇشى ئۇنىڭ سۇ ھەيئىتى بولۇش سالاھىيتى بىلەن قىلىشقا تېگىشلىك ئىش ھېسابلىنىدىغان نورمال ئەھۋال ئىدى، ئەلۋەتتە. ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ

كېچىلىك ئىشقا باردىدىغانلىقىنى ئالدىن دەپ قويمىغىنى ئۈچۈن، ئايىمخانمۇ، مەنمۇ ھەيران بولۇپ قالدۇق.

مۇمىن ئاكىنىڭ خاراكتېرىدىكى بىر ئالاھىدىلىك، ئۇ ئۆز ھەرىكەتىدىن ئالدىن خەۋەر بېرىپ قويۇشنى ياقتۇرمايتتى. موماي ئۇنىڭ دىن ئەندىسى نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى سوراپ چېقىدا، ئۇ ھەمىشە: "كىم بىلىدۇ دەيسىلەر؟" دەيتتى ياكى: "خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ!" دەپلا جاۋاب بېرەتتى.

بۇ ئاي قارا رەخت بەلبېغىنى يېشىپ ئىككى توقاچنى تۇگدى-دە، يەنە بېلىگە باغلىۋالدى، ئۆينىڭ ئىشىكىدىن چىقار چېغىدا مومايغا قايرىلىپ بىر كۆلۈپ قويۇۋىدى، مومايمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن چىقىپ كەتتى. ۋاقىتقا قارىسام، خېلىلا كەچ بولۇپ كەتكەنىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئورۇن سېلىپ ئۇخلاشقا تەرەددۇت قىلدىم. كىم بىلسۇن، بىر مىنۇت ئۆتمەيلا ھويلىدىن ۋارقىراپ-چۇرۇك چىقتى، پالاق-پۇلۇق قىلغان ئاۋاز، بۇ ئاينىڭ ۋارقىراشلىرى، مومانىڭ توۋلاشلىرى ئاڭلاندى. مەن ئالدىراپ ئىشكىنى ئېچىپ چىقسام، ئۆي ئىگىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئېشكى بىلەن "جەڭ" قىلىۋاتقانىكەن.

مۇمىن ئاكا جۇغى كېچىكىرەك بولسىمۇ ناھايىتى مىختا، قوڭۇر بىر مېدە ئېشەكنى بېقىپ ئۇنى پىيادە ماڭغانىنىڭ ئورنىدا ئېشلىتەتتى. بىر ئاينىڭ ئالدىدىراق مېدە بىرنى تەخەيىلىگەن، بۇ ئاينىڭ ئۇنى ئىشلەتمەي كەلگىنىگە بولسا خېلى ۋاقىتلار بولغانىدى، بۇگۈن ئاخشام ئۇنى ئىشلەتمەكچى بولغاندا، مېدە تەخىسىگە تارتىشىپ، تاشقىرىغا چىقىشقا ئۇنىماي بۇ ئاينىڭ چۇلۇۋۇر تۈتقان قولىنى ئايلىنۇبرىپ، كالىپۇكلىرى تارتىلىپ ئاغزى يوغان ئېچىلىپ، سارغىيىپ كەتكەن چىشلىرى ۋە تىلى كۆرۈنۈپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇرنىنىڭ تۆشۈكلىرىمۇ كالىچىيىپ ئىنتايىن سەتلىشىپ كەتكەنىدى. بۇ ئاينىڭ ۋارقىراپ-جارقىراشىنى يۇزى قىزىرىپ، بوينى ئېسىلىپ كەتسىمۇ، ئۇنىڭ قوماندانلىقى

ئاقمايۇاتاتتى. موماينىڭ چىڭراق ئاۋازدا مېدىنى تىللىشىمۇ كار قىلماي-ۋاتاتتى. بوۋاي بىلەن موماي ئېشەك بىلەن شۇنچىلا ھەپىلىشىپ بىر باشقا چىقالمايۋاتقان بۇ ھالەتنى كۆرۈپ، ئۇلارغا ياردەم قىلاي دېسەممۇ، ياردەم قىلالمىدىم، كۆڭلەي دېسەممۇ كۆڭلەلمىدىم. مېدىنىڭ تارتىشىپ تۇرۇۋۇپلىشى بوۋاينىڭ غەزىپىنى ئۆرلەتتى-دە، ئۇ سەكرەپ تۇرۇپ ئېشەككە بىر مۇشت سېلىپ، كۆچەپ تازا بىر تارتتى، پەرزىمىچە ھەممە كۈچ-ماغدۇرنى ئىشلەتتى بولغاي، مېدە سىرتقا ئاران بىرقانچە قەدەم تاشلىدى، بوۋاي ھەممە كۈچىنى يىغىپ ئېشەكنى تالادىكى سۇپىنىڭ يېنىغا تارتىپ چىقتى. (ئۇيغۇر دېھقان-لىرىنىڭ كۆپىنچىلىرىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا ئاشۇنداق سۇپىلار ياسى-لىدۇ، ئۇنى ئاتقا، ئېشەككە مىنىشتە دەسسەپ تۇرىدۇ، ياز كۈنلىرىدە بولسا كىشىلەر ئولتۇرۇپ دەم ئېلىپ سەگدەيدۇ).

مۆمىن ئاكا ئېشەككە مىندى، ئەمما مېدە يەنىلا ماڭغىلى ئۇنىمايى، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرۇۋۇپلىپ ئايلىنىۋەردى، بوۋاينىڭ ئۇرۇشى، تېپىشى بىلەنمۇ ئەدەبكە كىرمىدى. ئاخىرى ئايىمخان موماي ئېغىلنى ئېچىپ تەخەينى يولغا ھەيدەپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن مېدە روھلىنىپ كەيپى ئۆرلىگەن ھالدا تەخىيىنى ئەگەشتۇرۇپ ئېتىزلىق تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

شۇ كېچىسى ناھايىتى ئوبدان ئۇخلاپتىمەن، بۇ بەلكىم كۈندۈزكى قارىغۇلارچە قىز سېلىش مېنى بەك چارچىتىۋەتكەنلىكتىن بولسا كېرەك. ئۇيقۇدىن ئويغانسام، چايىمۇ تەييار بولۇپتۇ، بوۋاي تېخى قايتىپ كەلمەپتۇ، مەن بەجايىكى ئائىلىنىڭ خوجايىنىدەك سۇرلۇك قىياپەتتە "تۆردە" ئولتۇرۇپ چاي ئىچتىم. چاي ئىچكەندىمۇ، غىزا يېگەندىمۇ، ئايىمخان موماي قاچا-قۇچا، قازان-قومۇچقا يېقىنراق جايدا يېنىچە ئولتۇراتتى، ھەرقانچە ئاددىي تاماق بولغانىدىمۇ، چىنىگە ئۈسسۈپ تەييارلاپ ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئىككى قولىلاپ

بوۋاي بىلەن ماڭا تۇتاتتى، تاماقنى يەپ قاچىنى بىكار قىلغاندىن كېيىن، يەنە چاي قۇيۇش ياكى يەنە تاماق بېرىش زۆرۈر بولۇپ قالغاندىمۇ، ئۇ ئۆزى قىلىپ بېرەتتى، بىزنىڭ ھېچقايسىمىزغا قاچا ياكى چۆمۈچنى تۇتقىلى قويمايتتى. ئۇيغۇرلار ئائىلىسىدە ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئىش تەقسىماتى ئىنتايىن بەك ئېنىق بولىدۇ.

چۈشلۈكى ئايىمخان رەسمىيەتنى بۇزۇپ لەڭمەن ئەتكەنىدى، ئۇ ماڭا ئەتىگەندە سودا كوپىراتىپىنىڭ ئالدىدا بىر رەسىمەتتەك قاتارغا تۇرۇپ بەش موچەنلىك قوي گۆشى ئالغانلىقىنى، بوۋاينىڭ چۈشتە كېلىپ قېلىشى مۇمكىنلىكىنى، ئۇنىڭ "چوقۇم چاي ئالغاچ كېلىدۇ"غانلىقىنى ئېيتتى، ئۇ كۆلۈپلا تۇراتتى، گەپلىرىدىن ناھايىتى مەمنۇنلىقى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ يەنە ماڭا ئۆزىنىڭ سودا كوپىراتىپىنىڭ ئالدىدا گۆش ئېلىشقا قاتارغا تۇرغان چاغدا يېگىدىن كۆچۈپ كەلگەن بىر گۆشچى ئەزاسىنىڭ قاسىپ ئۇستامغا: "سۆڭەكنى ماڭا ئۇندىق كۆپ بەرمەڭ، سۆڭىكى ئازراق يېرىدىن ئالاتتىم" دېگەنلەكىنى، قاسىپ ئۇستام بولسا: "سۆڭەك دېگەن قانچىلىك بولۇشقا تېگىشلىك بولسا شۇنچىلىك بولىدۇ، سۆڭىكى ئاز بولۇپ قالسا، قوي يەردە قاندىق ئۆزە تۇرۇپ، قاندىق ماڭالايدۇ؟" دەپ جاۋاب بەرگەنلىكىنى، قاسىپ ئۇستامنىڭ جاۋابى قاتارغا تۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنى كۈلدۈرۈۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. ئايىمخان موماي ماڭا يەنە ھېلقى قاسىپ ئۇستامنىڭ ناھايىتى داڭلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قوي سويۇش بىلەنلا بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ سويغان قوي گۆشىنىڭ ھەم پاكىز، ھەم تەملىك ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ گېپىگە قارىتا، قوي گۆشىنىڭ تەملىك بولۇش-بولماسلىقى قوينىڭ ئۆزى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك، كىمنىڭ سويۇشى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى بولمسا كېرەك، دەپ ئېيتتىم. موماي ھېنىڭ بېشىمدىن ئايىغىمغىچە بىر قاراپ چىققاندىن كېيىن، ئېغىر تىنىپ قويۇپ

دېدى:

ــ ھەي، لوۋاڭ! سىز ئۇقمايسىز، كىم سويۇشنىڭ مۇناسىۋىتى چوڭ بولىدۇ! مەسىلەنگە × × × ، × × × (ئۇ بىرقانچە ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ ئۆتتى)لەرنى ئالساق، ئۇلار بوردىاق قوينى سويسمۇ تېتقىسز، لاۋزى قىلىپ قويىدۇ!

ئۇنىڭ گەپلىرى مېنى پېرىم ئىشەندۈرسمۇ، يەنە گۇمانلاندۇراتتى. مومايى كۆكتاتنىمۇ تەييار قىلىپ، پىلتىنىمۇ راسلاپ قويدى، ئاندىن چوڭ قازاندا چايمۇ قاينىتىپ قويدى. قاياق سۇ قاينىغاندىن كېيىن ئۇ ئوتۇننى سىرتقىراق تارتىپ قويۇپ، ھويلىنىڭ دەرۋازىسىدىن كوچىنىڭ ئوتتۇرسىغا چىقىپ قاراپ تۇردى. ئۇ ئون نەچچە مىنۇتچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن قايتىپ كىرىپ قازانىنىڭ ياغاچ تۇۋۇقىنى ئېچىپ قارىۋىدى، سۇ قاياۋاتقىنى تۆتتىن بىرى ئازلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، چوڭ ئىككى نوگاي سۆنى قۇيۇۋېتىپ ئاندىن يەنە ئوتۇن سېلىپ قويدى ــ دە سۆنى پورۇقلىتىپ قاينىتىپ، ئوتنى يەنە تاشقىرىغىراق تارتىپ يولغا قارىغىلى چىقىپ كەتتى. بىرقانچە قېتىم ئاشۇنداق قىلىپ بىرمۇنچە سۇ بىلەن ئوتۇننى بىكاردىن بىكار ئىشلىتىۋەتتى، ئەمما بۇۋاينىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. مەن بالداقنى ئېلىپ ئالدىراپ سۇغا ماڭدىم. مومايىنىڭ تۇنىكە چېلىكىنىڭ بىرى چوڭ، بىرى كىچىك بولۇپ، بالداقنى دەرەخنىڭ بادىرىسىدىن ئۆزى ياسىۋالغانىدى. ئۇ بالداق يۆمىلاق، ئوتتۇرىسىدىن كۆلا قۇيماقىغا ئوخشاش تولغىما ياي چىقىرىلغان، ئىلمىكسىنىڭ بىر تەرىپىدىكسى تۆمۈرچى ئوچىقىدا ياسالغان ئىككى ھالقا بىر ئىلمەكتىن، يەنە بىر تەرىپىدىكسى گىرە بىلەن توم سىمنى ئېگىپلا ياسالغانىدى. بۇ ئىككى قۇرۇق چېلەكنى ئېلىپ دەرۋازىدىن چىقىپ ئىككى قەدەم ماڭا ماڭمايلا، مۇرەمدىكى بالداق ئۆرۈلۈپ جىم تۇرمايلا كەتتى، چېلەكلەر ئىلغۇچىدا لەپپەكلەپ داراڭشىپ ئاۋاز چىقىراتتى. ھېلىمۇ بۇنداق

چىلەكلەر ئىچكىرىنىڭ يېزىلىرىدا ئىشلىتىلىدىغان ئاستى-ئۈستى ئوخشاش چوڭلۇقتىكى تۆمۈر قۇيما چىلەكلەردىن ئەپچىل بولغىنى، سۈمۈ ئاز پاتقىنى ئۈچۈن، كۆتۈرگەندە مۇرە سەل بېسىلىپ ئاغرىغىنى بىلەن، ئانچە كۈچ كەتمەيتتى. سۇنى ئېلىپ قايتىپ كەلسەم مومايى يەنىلا ئۆزىنىڭ ئوتۇن سېلىش، سۇ جىقلاش، ئاپتاپقا سېلىش-قۇرۇتۇشقا ئوخشاش ئۈنۈمى يوق ئىشلىرى بىلەن قەيسەرانا ھالدا شۇغۇللىنىۋاتاتتى، مەن بۇ ئەھۋالغا چىدىمايى گەپ ئاچتىم:

— مۇمنىكام قايتىپ كەلگەندە ئاندىن سۇ قاياناتسىڭىز بولماسمىدى؟ قارىغا، بىرقانچە قازان سۇ قاياناتتىڭىز، مۇمنىكامنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيۋاتسا تېخى. مۇمنىكام كەلمەمدۇ تېخى؟

— بوۋاينىڭ مىجەزى چۈس، كېلىپلا ئاغزى غىزاغا تەگمىسە، خاپا بولۇپ قالىدۇ، — دېدى مومايى كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇنداق قىلمۇڭ، ئوتۇن كۆپ كېتىدۇ ئەمەسمۇ! — دېدىم مەن ئۆزەمنى باسالمايى. ئەمما ئارقىدىنلا دېگىنىمگە پۇشايىمان قىلىپ قالدىم، ئەسلىدە كەمبەغەل، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار ماڭا تىرىشچانلىق ۋە ئىقتىسادچىللىق توغرىسىدا تەربىيە بېرىشى لازىم ئىدى، مانا ئەمدى مەن ھەددىمدىن ئېشىپ كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارغا "تەربىيە" بېرىپ كەتكىنىم نېمىسى؟

— ئوتۇن دېگەننى بوۋاي ئەكىلىپ بېرىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا چاي، پۇل دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىۋاسى بوۋايىنىڭ ئىشى، — ئايىمخان مومايى تېخىمۇ يايرىغان ھالدا كۈلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ ئىشەنچى كامىل ئىدى.

— مۇمنىكامنىڭ مىجەزىنى چۈس دېگىنىڭىز قانداق؟ مېنىڭچە ئۇنىڭ مىجەزى چۈستەك ئەمەسقۇ؟

— ھەقمەتەن، لاۋۇاك، ئۇنىڭ مىجەزى چۈس! بىز ئۇيغۇرلاردا ئېگىزنىڭ ئاچچىقى كەلگىچە، پاكارنىڭ جېنى چىقىپتۇ، دېگەن ماقال

بار. ئادەم قانچە پاكار بولسا ئاچچىقىمۇ شۇنچە بەك كېلىدىكەن... ئۇ ھازىر ياشىنىپ قالدى، ياش ۋاقتىدىكى بىلەن ئوخشىمايدۇ-دە ئەلۋەتتە.

ئۇ كۈنى چۈشتە بوۋاي قايتىپ كەلمىدى.

كەچلىك تاماق ۋاقتى بولغاندىمۇ بوۋاي قايتىپ كەلمىدى. موماي يەنە سۈنى قاينىتىپ قويۇپ، ھويلىنىڭ سىرتىغا چىقىپ، كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغان پېتى غول ئۆستەڭگە سېلىنغان ياغاچ كۆۋرۈككە قاراپ تۇردى، مەھەللىگە كىرىشتە مۇشۇ كۆۋرۈكتىن ئۆتىمەي بولمايتتى، ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ تاشقىرىغا چىقىپ قارىغان ۋاقىتنى قوشقاندا تولۇق ئىككى سائەت كېلەتتى، شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئارقا-ئارقىدىن بىرقانچە قازان سۇ قاينىتىپ، بىرمۇنچە ئوتۇننى بىكارلا قالۇەتتى.

ياتقۇغا يېقىن بوۋاي قايتىپ كەلدى، ئۇ ھارغىن ۋە سۆرۈن كۆرۈنەتتى، موماي ئۇنىڭدىن قىزغىنلىق بىلەن ئۇنى بۇنى سورىسىمۇ بوۋاي لام-جىم دېمەيتتى، چايمۇ ئەكەلمىگەنىدى، بۇنىڭغا ھېچقانداق چۈشەندۈرۈشمۇ بەرمىدى. موماي ئۇنىڭ بۇنداق مەجەزىگە ناھايىتى كۆنۈك بولسا كېرەك، گەپ-سۆز قىلماستىنلا، چېيىنى بېرىپ، ئادىن چۈشتە قالغان لەڭمەننى قايناق سۇدا ياشلىغاندىن كېيىن بوۋايغا سۇندى. موماينىڭمۇ كەيپى چۈشتى. ئۇنىڭ كەيپىي بۇزۇلغان چاغدا بەزىدە ئۇستۇنكى كالپۇكىنى سوزىدىغان، بەزىدە گەپ قىلىۋاتقىنىدا چىرايىنى غەلىتە پۈرۈشتۈرىدىغان ئالاھىدە خۇيى بار ئىدى، بۇنداق ئالامەتلەرنى خەنزۇلار ئارىسىدا زادىلا يولۇقتۇرمىغانىدىم.

بوۋاي بىلەن موماينىڭ كۆڭۈلسىز بولۇپ قالغان چاغلىرىدا، مەن ئۆزەمچە بىئارام بولۇپ، نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي تەمتىرەپ، دۈمبەمگە بىكە سانجىغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالاتتىم. مەن ئۇلار بىلەن بىللە ياشاۋاتقاندىكىن، ئۇلار تەلەتىنى تۇرگەندە، مېنىڭمۇ تەلەتىمنى

تۇرۇشۇمگە بولمايتتى، تەلەتمنى تۇرۇشكىمۇ ھېچقانداق ئاساس يوق ـ تە! ئەمما، ئۇلار كۆگۈلسز بولۇپ تۇرغاندا، مەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئۇلارغا قۇرۇق گەپ قىلىپ بەرسەمۇ بولمايتتى، ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولسام، تولىمۇ سۆرۈن، بىغەم، بىھۇرمەتـلىك قىلغان بولاتتىم. مەن ئېھتىياتچانلىق بىلەن چېكىپ باققاندەك قىلىپ بوۋايغا مۇناسۋىتى بولمىغان ئىككى ئېغىز گەپنى قىلدىم:

ــ ئامېرىكا ئايروپىلانلىرى ۋېيىتنامنى يەنە بومبارداسمان قىپتۇ، ــ دېدىم مەن ئانىچە راۋان بولمىغان ئۇيغۇرچە سۆز بىلەن، بۇ مەقسىتمنى قول ئىشارىسى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە بەزى خەنزۇچە تېرمىنلارنىمۇ قېتىپ دېگەندەك ئاران ـ ئاران ئىپادىلىيەلىدىم، ئۇنىڭ ئۇقۇش ـ ئۇقالماسلىقى بىلەن ئانچە ھېسابلىشىپ كەتمىدىم.

ــ تازا چاتاق بوپتۇ، ئەمسە، ــ دېدى بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ماڭا قاراپ ئەدەب يۈزىسىدىن كۈلۈپ قويۇپ. ئەمما ئۇنىڭ كۈلكىسى شۇ ئانلا غايىب بولدى.

ــ بېيجىڭدا قاتتىق يامغۇر يېغىپتۇ، بەزى ئۆيلەردىن تامچە ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ــ دېدىم ئالدىن يەنە.

ــ بېيجىڭدا يامغۇر ياغقان بولسا ئوبدان بوپتۇ، ھە! ــ ئۇنىڭ كۈلكىسى تېخىمۇ بەك زورمۇزوردەك بىلىنەتتى.

دېيىشىدىغانغا بىرەر گەپمۇ قالمىغانىدى، شۇڭا ئۇخلاپ قالدىم، ئويغىنىپ قارىسام، بوۋاي كېتىپ قالغانىكەن.

ــ ...بوۋاي خاتىرجەم بولالماي، سەللا ئۇخلاپ قويۇپ كېتىپ قالدى. ماموت كېچىلىك سوۋ تۆتۈش نۆۋىتىدە ئۇخلاپ قاپتىكەن، ئۇلۇق سوۋ يار ئېلىپ كېتىپ ئىلى دەرياسىغا مېڭىپتۇ، ۋاي، ۋايەي...، ــ مومای ھەسرەت چېكىپ ئاھ ئۇردى. ئۇنىڭ چىرايى غەمكىن ئىدى، ئەھۋالنى ماڭا ئېيتىپ بەردى.

ــ رەڭگىڭز باشقىچە بولۇپ كېتىپتۇ، دوختۇرغا كۆرۈنۈپ

باقامسز قانداق؟ ــ دەپ سوردىم.

ــ ئوهوي، ــ دېدى ئۇ بېشىنى ئىغاڭلىتىپ، ــ باشقا مادا يوق (چاتاق دېمەكچى)، چاي يوق بولۇپ قالدى، بوۋاي چاي ئېلىپ كېلىمەن دەپ قويۇپ، كېلەشىدە قۇرۇق قول كەپتۇ، ئۇنىڭ قاتتىق ئاچچىقى بار تۇرىدۇ، پۇلىنى يولىنى قىلالمىغان ئوخشايدۇ... چاي بولمىسا بېشىم ئاغرىيدۇ، ئۆلۈپ قالدىغان ئوخشايمەن، ئۇلۇپ كېتىپ قالدىغان... ــ ئۇ جانسىز ھالدا ئاران ئىنجىقلاپ گەپ قىلاتتى.

ــ كىنىشكىنى ماڭا بېرىڭ، مەن ئەكىلەي،... ــ دېدىم مەن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن.

ــ ياق، ياق، سىزنى بەك تولا ئالغىلى سېلىۋەتتىم، بوۋاينىڭ قۇلقىغا يېتىپ قالسا خاپا بولىدۇ. بۇ ئايدا بوۋاي سىزنىڭ ماڭا چاي ئېلىپ بېرىشىڭىزنى خالىمىغان ئوخشايدۇ، شۇڭا كىنىشكىنى دائىم يېنىدىلا ئېلىپ يۈرىدىغان بولۇۋالدى،...

ئامالسىز ئولتۇرۇپ قالدىم ــ دە، خەيرىسىخاھلىق قىلىش، غېمىنى يېيىش تەرىزدە:

ــ سىز چاي ئىچىشكە ئەجەبمۇ ئامراقكەنسىز،... ــ دېدىم.

مېنىڭ گېپىم گويا مومايىنىڭ قانداقتۇ بىر نېرۋىسىغا تېگىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ چاناقلىرى ۋىللىدە قىزىرىپ مۇنداق دېدى:

ــ مېنىڭ دادام يوق. ئانام يوق. بالامۇ يوق. خۇدايىم بەرمىدى. تۇغقان ئالتە بالامنىڭ ھەممىسى ئۆلۈپ كەتتى. 15 ياش چېغىمدا ئەزىز ئىمام دېگەن كىشىگە ياتلىق بولغانىدىم، ئۇنىڭدىن تۆت بالا تۇغدۇم، ئۇچى ئوغۇل، بىرى قىز ئىدى. ئىككىنچى بالام تۆت ياشقا كىرگەندە، دادىسى ئۇنىڭغا كىچىككىنە تاش تۇلۇق ئېتىپ بەردى، كىچىك بىر توشۇك ئارغامچىمۇ ئېتىپ بەردى، يەنە تېخى بوغمۇ ئېتىپ بەردى، ئۇ بالام بوغىنى قارا مۇشۇكمىزنىڭ بوينىغا

سېلىپ ئويناپتتى، ئۇ مۇشۇك كارامەت چوڭ قارا مۇشۇك بولۇپ، ئىتتا ئوخشاپ كېتەتتى. بالام ھەركۈنلۈكى مۇشۇكنى ھەيدەپ تۆلۈقنى سۆرىتىپ ھويلىدا "خامان سوقاتتى"... ئۇ ئوغلۇم خۇيمۇ چىرايلىق چوڭ بولغانىدى، ئۇ نېمىدېگەن يارامسلىق قابىل چوڭ بولغان-ھە، بىر ياشقا كىرىپلا بىر باش پىيازنى خام پېتى يېۋەتە-كەنىدى، تۆت ياشقا كىرگىنىدە خەت يازالايتتى، ئېتىنى يازالايتتى، "لائىلاھە ئىللەللا"... نى ئوقۇيالايتتى...

ئايىمخان موماينىڭ ھېكايىلىرىنى بىرقانچە مەرتەم ئاڭلىغانىدىم، ئەمما چاي بىلەن تەمىنلىنىش ئۇزۇلۇپ قالغان ھامانلا ئۇ ھېلىقى كەچمىشىنى يېڭىباشتىن ئەسلەپ كېتەتتى. بەلكىم، ئۆزىنىڭ ئازاب-ئوقۇبەتلىرىنى ئەسلەپ ئۆتۈش ۋە بايان قىلىپ چىقىشمۇ ئاچچىق چاي ئىچكەن بىلەن ئوخشاش تەمدە بولىدىغاندۇ!

— بىر يىلى ۋابا كېسىلى تارقىلىپ كېتىپ، دادام، ئانام، ئىككى ئاچام، ئىبرىم ۋە ئوغلۇمۇ... ئۆلۈپ كەتتى. خۇدايىم ئۇلارنىڭ جېنىنى ئالدى. ئۇنىڭغا بىز بەندە نېمە دېيەلەيتتۇق؟ لاۋۇلاڭ!

— ئەگەر داۋالىنىش شارائىتى ياخشراق بولغان بولسا...، — دېدىم مەن ئېھتىيات بىلەن.

— بەلكىم،...ئۇ چاغدا ئىلىدىمۇ دوختۇرخانا بار ئىدى،...بالىلىرىم بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى ئۆلۈپ كېتىپ، سانىيەلا قېپقالغانىدى. سانىيە ئەزىز ئاكىسىنىڭ دەسلەپكى خوتۇنىدىن بولغان بالا ئىدى. مەن ئەزىز ئاكىنىڭ ئۆيىگە چۈشكىنىمدە، سانىيە ئەمدىلا بىر ياشقا كىرىپتىكەن، شۇنىڭ بىلەن مەن سانىيەنىڭ ئاپىسى بولۇپ قالدىم، ئۇنىڭغا تاماق ئېتىپ بېرەتتىم، ئۇنى پەپىلەپ ئۇخلىتاتتىم، ئۇنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ باقاتتىم...

موماينىڭ ئەسلىمىلىرى ھەسرەتلىك بولۇپ، مەنمۇ تەسىرلىنىپ كەتتىم. ئۇنىڭ ئۆگەي قىزى سانىيە بىلەن ئۆزىنىڭ يېشىنى قانچە

قىلىپمۇ ھېسابلاپ چىقالمايتتىم، مەن ئۇچۇن بۇ بىر مەسىلە بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر ئايىمخان 15 يېشىدا ياتلىق بولغانىدا سانىيە بىر ياشقا كىرگەن بولسا، ئايىمخان سانىيەدىن 14 ياش چوڭ بولغان بولاتتى. ھازىرقى كۇندە سانىيە ئۆزىنى 33 ياش دەيدىكەن، ئۇنداقتا ئايىمخان 47 ياشقا كىرگەن بولىدۇ، ناھايىتى ئېنىقكى، بۇنىڭدىمۇ تازا توغرا چىقماي قالاتتى. سانىيە ھازىر بەش بالىلىق بولۇپتۇ، بەدەن تۈزۈلۈشى پۈختا، بويى زىلۋا، ياش كۆرۈنەتتى، ئېھتىمال ئۇ ئىككى ياشنى ئاز دەپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، يەنى، ئۇ 35 ياش بولۇشى مۇمكىن. ئايىمخان مومايمۇ ئۆزىنىڭ ياتلىق بولغان ۋاقتىدىكى يېشىنى ئېسىدە توغرا ساقلىيالمىغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭغىمۇ يەنە ئىككى-ئۈچ ياشنى قوشۇشقا توغرا كېلىدىغانىدەك قىلىدۇ. ئۇنداق بولغاندا، ئۇ 49 ياشتىن ئېشىپ كېتىپلا قالماي، 53 ياشلاردا بولسىمۇ ئەجەب ئەمەس.

— ... يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىن مۇمىناخۇن بىلەن توي قىلدىم، ئەزىز ئاكىڭىز ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، سانىيەنى چوڭ قىلىۋېلىش ئۈچۈن ئون نەچچە يىل تۇل ئولتۇردۇم. يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلغان يىلى ئاۋۇال ئۇنى تالالىق قىلىۋالدىم، ئەزىز ئاكىڭىزدىن قالغان مىراسنىڭ ھەننىۋاسىنى دېگۈدەك ئۇنىڭغا بېرىپ، مۇشۇ كىچىك ھويلا بىلەن مۇشۇ كىچىك ئۆيىنى ئېلىپ قالدىم، بۇ ئۆي ئەسلىدە چوڭ قورۇنىڭ بىر بۇرجىكى ئىدى. سىز تۇرۇۋاتقان كىچىك ئامبار ئۆيىنى كېيىنچە مۇمناخۇن ياپقانىدى، ئەسلىدە مەن قايتا ياتلىق بولۇش نىيىتىدە ئەمەس ئىدىم، يېزا باشلىقىمۇ، خىزمەت ئەترىتىنىڭ باشلىقىمۇ ئەلچىلىككە كەلدى. مۇمناخۇننىڭ ياۋاش بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم، ئۇ نەچچە ئون يىل جاپا تارتقان (يىللىقچى بولغان) ئىدى، مىللىي ئارمىيىدە يەتتە يىل ئەسكەرمۇ بولغانىكەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق ئېتەكچىلىك ئۆي، ئالقانچىلىك يېرى يوق ئىكەن،

ئۆيلەنمىگەنىكەن. ئۇ باشقىلارنىڭ ئايالىنىڭ دەسلەپكى ئېرىنىڭ دۆلىتىنى كۆردى دېيىشنى ياقتۇرمايتتى.

مەن شۇ چاغدىلا سانىيەلەرنىڭ ئۆيلىرى كاتتا، هويلىسى كەڭرى ئىكەنلىكىنىڭ، مۆمىناخۇن ئاكىسىنىڭ تۇرالغۇسىنىڭ شۇنچىۋالا غېرىبانىلىقىنىڭ سەۋەبلىرىنى چۈشىنىپ يەتتىم.

— ...مەن مۆمىن ئاخۇنغا ياتلىق بولغاندىن كېيىن، يەنە ئىككى بالىلىق بولدۇم، — دېدى ئايىمخان گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — مەن تۇغماس ئايال ئەمەس ئىدىم، تۇغدۇم، بالىلىق بولدۇم، — ئايىمخانىڭ ئاۋازى هاياجانلانغىنىدىن تىترەپ چىقاتتى، كۆزلىرىدە ياش لىغىرلاپ تۇراتتى، — ئۇ بالىلىرىمنىڭ ئىككىلىسى ئوغۇل ئىدى، تۇنجىسى تۇغۇلۇپ ئۈچ كۈندىن كېيىنلا قازا قىلىپ كەتتى، ئۇ خۇددى كىچىك بىر ئاسلان ئۆلگەندەكلا ئۆلۈپ كەتتى، ئىككىنچىسى ئوغلۇم بىر يېرىم ياشقا كىرگەندى، دادا، ئاپا دەپ چاقىرالايدىغان بولغانىدى. مەن ئالتە بالا تۇغقان ئانا ئىدىم، ئەمما هازىر مەن خۇددى تۇغماس خوتۇنەدەك ياشاۋاتىمەن، تۇغماس ئايالىنى هەممە ئادەم يامان كۆرىدىكەن. مەن ئۆزەممۇ يامان كۆرىمەن.

— ئۇنداق دەپ ئېيتقىلىمۇ بولمايدۇ...، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ.

— ياق، لاۋۇاڭ، مەن ئۇنداق دېمەيمەن، هەي، ئەزەلدىن ئۇنداق دېگەن ئەمەس ئىدىم. جاننى خۇدايىم بېرىدۇ، خۇدايىم ئۇلارنى ئامان قالدۇرمىغان تۇرسا، بىز بەندە نېمە دېيەلەيتتۇق؟ قارىمامسز، دادامۇ يوق، ئانامۇ يوق، بالامۇ يوق، ئەمما مېنىڭ چېيىم بار. مۆمىناخۇن داۋاملىق ماڭا چاي ئېلىپ بېرىدۇ، ئۇ ماڭا ئاچچىقلانسىمۇ، مېنى تىللىسىمۇ، مېنى بەك جىق چاي ئىچىدۇ دېسىمۇ، ئىشقىلىپ ماڭا چاي ئالماي كەلمەيدۇ،... ئۇنىڭ ئۇستىگە هازىر سىزمۇ بار، سىزمۇ بىرقانچە قېتىم چاي ئېلىپ بەردىڭىز...، — ئۇ

سۆزلەۋېتىپ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ كۈلدى.

ئايسىخاننىڭ ئىشەنچى بىكارغا كەتمىگەنىدى، ئۇنىڭ مۇمنا ـ خوتۇنغا بولغان ئىشەنچى گۈۋاھ بولغۇچى مېنىمۇ يىلىنىق ھېسسىياتقا چۆمۈلدۈردى. شۇ كۈنى تۈن يېرىمدە مۇمناخۇن كەلگىنىدە يېرىم تاختا چاي ئالغاچ كەپتۇ. ئۇ يەنىلا تۈن يېرىم بولغاندا كەلگەنكەن، تاڭ يورۇماستىلا كېتىپ قاپتۇ، مەن ئۆلۈكتەك قاتتىق ئۇخلاپ كەتـ كەچكە، ئۇنىڭ كەلگىنىنىمۇ بىلمەپتىمەن. ئەتىسى ئايسىخان چىرايىي ئېچىلىپ خۇشال ـ خۇرام ھالدا چاينى چوڭ ـ چوڭ سقىمداپ ئىلىۋاتقانلىقىنىلا كۆردۈم. ئۇ كۈندىكى چاي ماڭا ناھايىتى بەك تەملىك تۇيۇلۇپ كەتتى، گەرچە مەن قارا كىسەك چاينىڭ ئاتا ـ ئانىنىڭ ۋە بالىنىكىمۇ بولمىغانلىقى سەۋەبى بىلەن پەيدا بولغان بوشلۇقنى قانداق تولدۇرۇشى مۇمكىنلىكىنى چۈشىنىپ يەتمىسەممۇ.

ئەتىيازنىڭ ئاخىرىدىن يازنىڭ دەسلىپىدىكى قاتىلاڭچىلىق پەيتلىرىگىچە مۇمناخۇن ئاكا كېچە ـ كۈندۈز ئەترەتنىڭ يەرلىرىنى سۈغىرىش بىلەن مەشغۇل بولدى، بەزى چاغلاردا ئۇدا بىرقانچە كۈنلەرگىچە ئۇنى ئۇچراتقىلى بولمايتتى، بەزى چاغلاردا قايتىپ كېلىپ ئىككى ـ ئۈچ سائەت ئۇخلىۋالغاندىن كېيىن، تامىقىنى يەپلا يەنە ئالدىراپ كېتىپ قالىدىكەن. مەن ئۇنىڭدىن:

ـــ سىزنىڭ ئۇيقۇڭىز ئاز بولۇۋاتىدۇ، مۇشۇنداق كېتىۋەرسە قانداق بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدىم.

ئۇ كۈلۈپ قويۇپ:

ـــ ئادەم دېگەن شۇنداق، قانچە بەك ئۇخلىسا، شۇنچە بوشىشىپ كېتىدۇ. كىچىكىمدىن تارتىپلا دادام مېنى كۆپ ئۇخلىغىلى قويمايتتى، ھەر كۈنى تاڭ يورۇماستىلا، تازا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ۋاقتىمدا

دادام ئويغىتۇۋېتەتتى. شۇنداق قىلىپ يۇرۇپ ئادەتلىنىپ قالغان ئىكەنمەن، ئەزەلدىن تارتىپ بەك كۆپ ئۇخلىيالمايدىغاندىم. ــ دېدى.

ئۇ يەنە قوشۇمچە قىلىپ دېدى:

ــ بىز دېھقانلار ئۈچۈن، سۇ تۆتىدىغانلار ئۈچۈن، ياز كۈنىدە نەدە ئۇخلىساق بولىۋېرىدۇ ئەمەسمۇ؟ بەزى چاغلاردا تامنىڭ تۈۋىگە يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، شۇ ئولتۇرغان پېتىم ئۇخلاپ قالىمەن. ئۇخلاش دېگەن ئاشۇنداق بولىدۇ. ئات شۇنداق ئۇخلايدىكەن. لاۋۇلاڭ، ئاتنىڭ يەردە يېتىپ ئۇخلىغىنىنى كۆرگەنمىدىڭىز؟ ئات دېگەن ئاسلان ئەمەس، ئۇ زادىلا تۆكۈلۈپ شۇمشىيىپ ئوچاقىنىڭ يېنىدا يېتىۋالمايدۇ. قېرى ئات تۇرغان يېرىدە بىردەم كۆزىنى يۇمۇپ، بىردەم ئېچىۋالىدۇ، ئۇنىڭ ئۇخلىۋالغىنى شۇ، شۇنداق قىلغىنى بىر ئۇخلىۋالغىنى بولىدۇ!

مەن بېشىمنى لىكشىتتىم، ئۇنىڭ قېرى ئات بىلەن ئاسلان توغرىسىدىكى ئوخشىتىشلىرى مېنى بىردىنلا تەسىرلەندۈرۈۋەتتى، يەنە كېلىپ مېنى خىجىلچىلىكتە قويدى.

ئۇنىڭغا ئۇلىشىپلا يازلىق يىغىمنىڭ ئالدىراش مەزگىلى، ئاندىن بۇغداي ئېكىزلىقىغا سۇ يۇگۈرتۈۋېتىش ۋە تېرىقچىلىق قىلىش ۋاقتى بولدى، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تۆپراقنى ئاپتاپقا سالغاندىن كېيىن باسۇرۇپ تېرىسا، يەرنىڭ قۇۋۇشتا زور دەرىجىدە ئاشىدىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن كۆممىقوناقنى پۈپەك چىقىرىش پەيتىدە سۇغىرىش پەيتى كەلدى. ئاندىن كېيىن ئالمىلار، قوغۇنلار، تاۋۇزلار پىشتى، ھەممەيلەن باغلارغا بېرىپ مېۋە پېيىشتى، قوغۇنلۇققا بېرىپ قوغۇن-تاۋۇز پېيىشتى، 8-9 موچەنلىك ھېسابقا ئالدۇرۇپ قويۇپ تاغارلاپ-تاغارلاپ قوغۇن-تاۋۇزلارنى ئۆيلىرىگە ئېلىپ كېتىشتى. بۇۋاي ئۇشتۇمتۇتلا ئىشقا بارماس بولۇۋالدى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ

ئېيتىشچە، كېسەك تۆكىدىغان، كۆكتات ئورىسى كولايدىغان، تەرەت-خانا سالدىغان برقانچە كۈنلۈك ئائىلە ئىشى بار ئىكەن. ئەمما ئۇدا ئۇچ كۈن ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ مىدىرلىمىدى. ئۇ دەم ئالمەن دەپ ئېيتقىنى بىلەن، لېكىن شەھەر (غۇلجا شەھىرى) گىمۇ كىرمىدى، ئۆيدىمۇ ياتمىدى، ھەر كۈنلۈكى ئەتىگەندىن-كەچ-كىچە ئۇچ پارچە تاختايدىن مىخلاپلا ياسالغان ئىشىكنىك ئالدىدىكى سۇپىدا ئۆتۈشۈۋاتقان ئاپتوموبىللار ۋە پىيادىلەرگە قاراپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ چىرايى غەمكىن ئىدى، ئۇچراشقان كىشىلەر ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشسا، ئۇ تۆۋەنچىلىك بىلەن پىسكىدە كۈلۈپلا قويۇاتتى، ئەمما ئۇنىڭ كۈلكىسى تولىمۇ قۇرۇق بولۇپ، كىشىنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلاتتى، گەپ-سۆز قىلغاندىمۇ خۇش ياقمىغاندەك قىلاتتى.

ــ بوۋاينىك كەيپى يوق، ــ دېدى ئايمخان ماما.

"كەيپى يوق" دېگەن سۆز ئۇيغۇرچىدا تاۋى دېگەن مەنىنىمۇ، كېسەل بولۇپ قالدى دېگەن مەنىنىمۇ بېرىدىكەن. بوۋايدىن مەن كۆڭۈل بۆلگەن ھالدا سورىدىم:

ــ كېسەل بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈنۈپ باقامسىز، يا؟

مۆمىناخۇن كۆڭۈلسىز ھالدا دېدى:

ــ ھېچىمىدىن ھېچنېمە يوقلا كېسەل بولامدىكەن؟ بىردەم ئولتۇرۇپ قالسىمۇ كېسەل بولغان بولامدىكەن؟

مەن ئۆزۈرخالىق بىلەن كۈلۈپ:

ــ ئۇندىق بولسا جايىدا، كېسەل بولمىسا بەك ياخشىغۇ، ــ دېدىم.

ئۇ گويا بايا تىنقى كۆڭۈلسىزلىكىنىك ھاجىتى يوقلۇقىنى بىلىپ قالغاندەك ماڭا بۇرۇلۇپ:

ــ ئادەمنىك كەيپىمۇ بىر كۈندە برقانچە خىل ئۆزگىرىدۇ، بىر

يىلدىمۇ بىرقانچە خىل ئۆزگىرىدۇ، بىر ئۆمۈردە تېخىمۇ ھەر خىل-ھەر قىسما بولۇپ تۇرىدۇ. بىرقانچە كۈننىڭ بۈيۈغى ئىنتايىن ھۇرۇنلىشىپ، بوشىشىپ كېتىۋاتىمەن. — دېدى.

ئادەتتە بولسا ئوبدانراق ئارام ئالسىڭىز بولغۇدەك!

— بۇ ئارام ئالدىغان ئىش ئەمەس. مەن ھەر يىلى مۇشۇنداق بولۇپ قالىمەن، ئويلايمەنكى، شۇنى ئويلاپ ئويلاپ....

— نېمىلەرنى ئويلايسىز؟ غەم قىلىدىغان قانداق ئىشىڭىز بار؟

ئۇ گويا دېسەم بولارمۇ، دېمىسەم بولارمۇ دېگەندەك ئارىسالدا بولۇپ ئاندىن جىددىي يوسۇندا:

— ئۆلۈمنى ئويلاۋاتىمەن، — دېدى.

مەن قورقۇپ ئالاقزادە بولۇپ:

— ئۆلۈمنى ئويلاۋاتامسىز؟ ئۆلۈمنى ئويلاپ نېمە قىلماقچىدىڭىز؟ — دېدىم ئالدىراپلا.

— كىچىك چاغلىرىمدا چوڭلار، مەسىچىتتە ئىمام-ئاخۇنلار: ئەگەر بىز ياخشى ئادەم بولىدىغان بولساق، ھەر كۈنى بەش قېتىم ئۆلۈمنى ئويلىشىمىز كېرەكلىكىنى ئېيتقانىدى. ھەر ۋاقىلىق نامازدا بىر قېتىم ئۆلۈمنى ئويلاش كېرەك، تۈن-كېچىلەردە ئۆلۈمنى تېخىمۇ كۆپ ئويلاش كېرەك، — دېدى ئۇ ھەسرەتلىك كۈلۈپ.

— نېمە ئۈچۈن؟ — سورىدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— ھەي، لاۋۇلاق، ھېلىمۇ زىيالىي بولۇپ قاپتىكەنسىز! — دېدى ئۇ ئەپسۇسلانغان قىياپەتتە بېشىنى لىڭشىتىپ، — ئادەم دېگەن ھەممە ۋاقىت ئۆلۈمنى ئويلىشى كېرەك، شۇنداق بولغاندا، ئادەم قورقۇنچلۇقتا يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىدۇ، ساۋابلىق ئىش قىلىشنىلا، توغرا يولغا مېڭىشنىلا ئويلايدۇ، يامان يولدا ماڭمايدۇ. سىز بۇلارنى چۈشەنمەمسىز؟ ئۆلۈمنى ئويلاپ

باقمامسىز؟

ــ ناھايىتى ئاز ئويلايمەن، ــ دېدىم مەن بېشىمنى چايقاپ، ــ ئەمما يامان ئىش قىلىشنى خالمايمەن، ــ دەپ قوشۇپ قويدۇم.

بوۋاي بوشقىنا كۈلۈپ قويۇپ، مۇلايىملىق بىلەن:

ــ دەرۋەقە، سىلەر دېگەن خەنزۇ، سىلەر ئىسلام دىنىدا ئەمەس. ــ دېدى.

بوۋاي تۆتىنچى كۈنىمۇ ئىشقا بارمىدى. ئايىمخان ئۇنى ھەيدەپ ئىشقا بارماي، كېسەكمۇ تۆكمەي يۈرگەندىكىن، ھېچ بولمىسا ئېشەكنى ھەيدەپ بېرىپ ئىككى تاغار مەككەن ئەكىلىشى لازىملىقىنى ئېيتتى. قۇۋانخانلار بىر ھارۋا مەككەن ئەكىلىپ چۈشۈرۈپ بولدى، سىلەر بىر تال سامانمۇ ئەكەلمىدىڭلار، دېدى.

ئايىمخاننىڭ گەپلىرى ئورۇنلۇق، تەلىپىمۇ بەك ئۇستۇن ئەمەس ئىدى، بوۋاي بۇ تەلەپكە كۈلۈپ تۇرۇپ ماقۇل بولدى. ئۇ ئېشەككە ياماق چۈشكەن ئىككى تاغار بىلەن ئۇزۇن بىر ئارغامچىنى ئارتىپ دەرۋازىدىن ھەيدەپ چىققان چېغىدا، ئۇنىڭ كەيپىياتىنىڭ سەل ياخشىلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

بوۋاي بىر چەكتە كەتكەن بىلەن بەش سائەتتىن كېيىن، چۈشلۈك تاماقتىن كېيىنمۇ بىرھازا ئۆتكەندە ئاندىن قايتىپ كەلدى، ئۇنىڭ چىرايى قىزىرىپ كەتكەن، ھاسىراپلا تۇراتتى، كۆزلىرى چاقناپ يوغان ـ يوغان ئېچىلىپ كەتكەندى، گەپ قىلغاندا ئاۋازى جارانلىق چىقاتتى، بىرقانچە كۈننىڭ ئالدىدىكى غەمكىن، مىسكىن قىياپىتىگە زادى ئوخشىمايدىغان يەنە بىر ئادەم دەپ ھۆكۈم قىلىشقا بولاتتى.

ــ ئىككى تاغار مەككەن ئۈچۈنمۇ شۇنچىۋالا ۋاقىت كېتەمدۇ؟ ــ دېدى موماي كايىغان تەلەپپۇز بىلەن، ــ بىز چاينى قايىنىتىپ قويۇپ، بىر سائەتتىن كۆپرەك كۈتتۇق، قارىمامسىلە، لاۋۇلاشنىمۇ

ئاچ قويدۇم ئەمەسمۇ!

ــ ئۇ يەردىكى ئادەملەر بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىم، ــ دېدى بوۋاي كۆلۈپ تۇرۇپ، ئاندىن كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ قويۇپ، بىرئاز ئۈيلىپ، يەنە مەمنۇن بولغان هالدا، ــ كىچىك چىغىر يول بىلەنلا ئويماتتىكى خامانغا كېتىۋاتقان ساۋبۇق كوچىسىز، ماهنۇرنىڭ دادىسى قورۇق تېمىنى سوقۇۋاتقان ئىكەن، تېمىنىڭ ئۆلى يولنى ئىگىلىۋاپتۇ، ئەسلىدىكىدىن 15 سانتىمېتر كېڭەيتىۋاپتۇ، ئۇنىڭغا پىكىر قىلسام، قوبۇل قىلىش تۇرماق، تېخى مېنى تىللا-ۋاتىدۇ، ــ ئۇنىڭ گېپىمۇ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قاش-قاپاقلىرى تۇرۇلۇپ كەتتى.

ــ نېمە، نېمە؟ ئۇ سىلىنى تىللىدىمۇ تېخى؟ ــ مومايىنىڭ شۇ ئان قەھرى تۇتۇپ، قاش-كۆزلىرىنى ئۇچۇردى.

ــ ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالدىم... بىرمۇنچە ئادەملەرنى چاقىرىپ كەلدىم... ھەممەيلەن ئۇنى توغرا ئەمەس دەپ تەنقىد قىلىپ، مېنى قوللاشتى،... كېيىن كۆپچىلىكنىڭ كۆزىچە، "كوجاڭ"نىڭ كۆزىچە ئۇنىڭ سوقۇپ بولغان تېمىنىڭ ئۇلىنى كەتمەن بىلەن چاناپ بۇزۇپ تاشلىدىم...

ــ ھۇ ساراڭ، ئۇنچىۋالا كۆپ ئارىلاشمىغۇلۇق ئىدى،...، ــ مومای ئۇستۇنكى كالپۇكىنى سوزۇپ مۆمىناخۇن ئاكىنى ئەيىبلىدى.

ــ نېمە؟ ئويلاپ باقمامسەن، ئۇنىڭ بىلەن كارىم بولمىسا بولامدۇ؟ دۇنيادىكى ئادەم ۋە ئىشلارنى ئىداره قىلىدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك-تە! باشقۇرىدىغان ئادەم بولمىسا، خەقلەر قايسى يوللارغا كېتىپ قالار؟ قانداق ئىشلارنى قىلىۋېتەر؟ شۇڭا ھۆكۈ-مەت بولىدۇ. پارتىيە بولىدۇ. پارتىيە ھەر كۈنى بىزگە تەربىيە بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. تەربىيە بېرىۋاتقىنىغا ئون نەچچە يىل بولدى، "كوجاڭ" تېخىچە يەنە شەخسىيەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ. تەربىيىلىمەي

قويۇپ بەرسە قانداق قىلاتتىكىن؟

ــ ھمم... سىلە "كوجاك" بىلەن بەش سائەت ئۇرۇشمىغانسىلە؟ ــ مومای مۇمناخۇن بىلەن تالاشقۇسى كەلمەي، يېڭى گۇمانىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

مۇمناخۇن پىسكىكىدە كۇلۇپ قويدى ــ دە:

ــ خاماندىكىلەرگە يارەملىشىپ ماشىنغا تاغار قاچىلىشىپ بەردىم.

ــ ماشىنغا تاغار قاچىلىشىپ بەردىم؟ ــ مومای ھەيران بولۇپ توۋلۇۋەتتى، ــ تېخى برقانچە كۈننىكىياغى تاۋىكىلا يوق ئەمەسمىدى؟

ــ كىم بىلىدۇ؟ ئىشقىلىپ، تاغارنى يۈدىگەن چېغىمدا تاۋدىم باردەك قىلدىغۇ!

ــ خامان دېگەندە خامانلىك ئادىمى بولىدۇ، سىلە نېمە دەپ تاغار يۈدۈپ يۈرۈپسىلە؟

ــ برنەچچە قېتىم برقانچەيلەن بولۇپ بىر يەرگە توپلىشۇپلىپ ئويلىشىپ ۋاتلىدىشىپ ئىشنى زادى ئاقتۇرمىدى. ئاشلىق پونكىتىنىڭ قارا ماشىنىسى خامانلىقىتا تۇتۇتلاپ تۇرسا چاپسانراق بولۇپ ماشىنغا بېسىشىپ بەرمىدى، مەن چىداپ تۇرالماي ئۆزۈم تاغار يۈددۇم.

ــ بۇگۈن ئارام ئالىدىغان كۈنۈكلار ئىدىغۇ! بۇنىڭ نومۇرىنى قانداق ھېسابلايدىكەن؟

ــ نومۇرىنى نېمە قىلغىلى بولىدۇ؟ مەڭگەن ئېلىپ كەلدىمغۇ؟ مۇشۇنىڭ ئۆزى نومۇر ئەمەسمۇ؟

ــ تاغار يۈدمەيمۇ، مەڭگەننى ئېلىپ كېلىۋېرەلەيسىلىغۇ؟

ــ ھەي، سەن ئىشقىمۇ چىقماي، يىغىنغىمۇ بارماي ھېچ نەرسىنى بىلمەيسەن. مەڭگەنگە بىرسىلا قاچىلاپلا كېتىۋېرەلمەسەن؟ ئارام ئالغان بىلەنمۇ، گۇڭشې ئەزاسىسەن ــ دە! مەن دېگەن پىشقەدەم

دېھقان، ھەيئەت تۇرسام...

ــ نېمىدېگەن ئاكىتىپ ھە...، ــ موماي غوتۇلداپ قويۇپلا ئۇندىمىدى.

ئۇ كۈنى ئاخشىمى شىنخۇا ئاخبارات ئاگېنتلىقى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئىلى مۇخبىرلار پونكىتىدىكى بىر يولداش موللايۇزى گۇڭشېسىغا مېنى يوقلاپ چىقتى. شۇ يىللاردا بىرەر ئادەم مېنى يوقلاپ كەلسە ناھايىتى تەشەككۈر ئېيتاتتىم.

ئۇ مۇخبىر يولداش "مۇدەن" ماركسلىق كىچىك پېرىسم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو ئېلىپ كەلگەنىكەن. 1966 ـ يىلى ياز مەزگىلدە ئىلى رايونىدا يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو تېخى ناھايىتى كەم ئىدى. بىزنىڭ گۇڭشې تەۋەسىدە تېخىمۇ كەم ئىدى. كەچىلىك سىنچاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن "مۇدەن" ماركسلىق رادىئونى كىچىككىنە تاماق جوزىسىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، شىنجاڭنىڭ ئۇيغۇرچە ئىستانسىسىغا توغرىلاپ ئۇيغۇرچە خەۋەر، سازلىرىنى ئالغاندا، مۆمىناخۇن ئاكا بىلەن ئايىمخان موماي ھەيرانلىقتا قېتىپلا قالدى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ نەپىسىمۇ توختاپ قالغانىدەك بىر "مۇدەن" ماركسلىق رادىئوغا، بىر ماڭا، ئاندىن بويىي ئېگىز، ئورۇقراق كەلگەن ھېلىقى مۇخبىر يولداشقا قارايتتى، روشەنكى، ھايا جانلانغىنىدىن ئۇلارنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قېلىشقانىدى.

ــ پاشا ئىشان! ــ دەپ ۋارقىرىدى موماي رادىئودىن پاشا ئىشانىڭ ناخشىلىرى ئاڭلانغاندا. پاشا ئىشان ئاتاقلىق ناخشىچى بولۇپ، ئۇ ئىلغا 40 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان ئەسلىدىكى سۆيدۈڭ ناھيىسىدىن ئىكەن.

ــ ئەمما بۇ يەردە...توك سىمى يوق، توك يوق تۇرسا، قانداق قىلىپ ئاۋاز چىقىدۇ؟ ــ دېدى بوۋاي تىترەك ئاۋاز بىلەن.

ــ باتارىيە بار، ــ دەپ جاۋاب بەردىم مەن.

ـــ توك سمىچۇ؟ سىم بولمسا، ئاۋاز نەدىن كېلىدۇ؟

بۇ مەسىلە مېنى قىينايدۇ. ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇۋاي بۇ كرىستال نەيچىلىك رادىئونى سىملىق رادىئونى چۈشەنگىنى بويىچە چۈشىنىپ قالغان ئوخشايدۇ. مەن ئۇنىڭغا سىمسىز رادىئودا توك سىمىنىڭ توك مەنبەسىنى ئۇلاش، قۇۋۋەت بىلەن تەمىنلەشتىن ئىبارەتلا رول ئويناىدىغانلىقىنى، شۇڭلاشقا باتارىيەنىڭ تۇرلاقلىق توكىمۇ ئوخشاشلا ئاشۇنداق رول ئويناىدىغانلىقىنى، ئاۋاز دولقۇنلىرىغا ئۆزگىرىشچان دولقۇنلۇق سىمسىز رادىئونىڭ ماگنىت دولقۇنلىرى توك سىمىنىڭ يارداىمسىز ئاسماندىن بىزنىڭ قۇلۇپ سىلىش كەتمەيدىغان كىچىك ھويلىمىزغا چۈشۈۋېرىدۇغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشىم لازىم ئىدى. لېكىن مەن فىزىكا، سىمسىز رادىئو جەھەتـ لەردىكى ئۇيغۇرچە ئاتالغۇلارنى تامامەن ئىگەللەپ كېتەلمىگەچكە ئۇنىڭ ئۇستىگە رادىئوغا دائىر ساۋادىمۇ يېرىم يارتا بولغاچقا، خېلى بىرھازا دۇدۇقلاپ بىرمۇنچە گەپلەرنى قىلغان بولسامۇ، مېنىڭ دېگەنلىرىمنى بىرەسمۇ چۈشەنمىدى.

مۇخبىر دوستۇم ئۇيغۇرچىنى بىلمىگىنى بىلەن، چىراي شەكىلـ لىرىمىزدىن ۋە قول ئىشارىلىرىمىزدىن سۆز مەزمۇنىنى تەخمىنى بىلىۋالغان بولسا كېرەك، رادىئونى ئۆرۈپ-چۆرۈپ كۆرسەتتى، ئاندىن ئارقا تەرىپىدىكى سۈلياۋ قېپىنى چىقىرىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن تۆت دانە ئىككىنچى باتارىيە ئىرماش-چىرماش ھەر خىل رەڭدىكى زاپچاسلار ۋە سىم يوللىرى شۇنىڭدەك كىچىككىنە كۈمۈش رەڭ لابامۇ مومياي-بوۋاينىڭ ئالدىدا ئوچۇق كۆرۈندى.

ـــ ئەستا! ھەقىقەتەن بىگىسى بار ئىكەن، تازىمۇ قالتىس ئىكەن! ئۇ ئادەمنىڭ بىگىسى خۇدانىڭ كارامىتى بىلەن ئوخشاش چوڭ ئىكەن! ـــ ئىككىيلەن بىر ئېغىزدىن تەڭلا ماختىشىپ كەتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا گويا رادىئو ئېچىلغان بولماستىن، بەلكى تىرىك

ئادەمنىڭ مېڭىسى ئېچىلغاندەك بولىدى. ئۇلار يەنە سوراشتى، — شائخەيدە ئىشلەنگەنمۇ بۇ؟

— شائخەيدە، ئەلۋەتتە شائخەيدە ئىشلەنگەن! — دەپ جاۋاب بەردىم مەن. ئىللىقلار شائخەيگە بەك چوقۇنىدۇ. مەن ئىلى دەريا ۋادىسىدىكى يېزىدا بىر يىلدىن كۆپرەك تۇرمۇش كۆچۈرگەندىن كېيىن، شائخەي تىلغا ئېلىنسا، ئۆزەمنۇ سۆيۈنۈپ كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدىم، بىز گويا گېپىمىزنى بىر قىلىۋالغاندەك كەيپىياتتا شائخەينى تىلغا ئېلىپ، سانائەت مەدەنىيىتىگە بولغان ئورتاق ھۆرمەت-ئېھتىرامىمىزنى ئىپادىلەپ كەتتۇق. ئەمەلىيەتتە بولسا، ھايال ئۆتمەيلا ئۆزەمنىڭ خاتا قىلغانىنى سېزىپ قالدىم. "مۇدەن" ماركىلىق دېگەن كرىستال نەيچىلىك رادىئو شائخەيدە ئەمەس، بېيجىڭدا ياسالغانكەن. ئەمما مەن تۇزىتىش بېرىپ قويمىدىم. نېمىشقا؟ بەلكىم مەن ئىلىدا تۇرغان چېغىمدا شائخەينى ئېگىز كۆتۈرۈشنى تۇيغۇ-ھېسسىياتىمدا ياخشى ئىش دەپ قارىغانلىقىمدىن بولغانمىدىكىن؟

مۇخبىر دوستۇم كەتكەندىن كېيىن، مەن ئۇدا ئۇچ قېتىم ئەسىنىدىم. يېيەلەيدىغان، ئۇخلىيالايدىغان، ئەمگەك قىلالايدىغان "ئۇچ قابىل"لىق فاڭجېنى يېزىغا چېنىقتۇرۇشقا، ئۆزگەرتىشكە كەلگەن كىشىلەر ئۇچۇن توغرا فاڭجېن ھېسابلىنالمايتتى. مېنىڭ ئەسىنەشىلىرىم مومايغا يۇقتى، ئۇمۇ ئاغزىنى توسۇپ تۇرۇپ ئەسىنەشكە باشلىدى. ئەمما مۇمىناخۇن ئاكا ھەددىدىن زىيادە ھاياجانلىنىپ كەتكەندى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىنمۇ چوڭراق ئېچىلىپ كەتكەندى، ئۇ مومايىنى تاماق جوزىسىنى يېغىشتۇرۇپ، ئورۇن سېلىشقا قويماي، يەنە بىر چۆگۈن چاي قاينىتىشقا بۇيرۇدى ۋە:

— لاۋۇڭلىغا دەيدىغان گەپلىرىم بار، — دېدى بوۋاي.

ـــ سارا‌ق، بۇنىچىۋالا كەچ بولۇپ كەتكەن تۇرسا، يەنە نېمە چاي قاينىتىش؟! ـــ موماي تۆز-ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقاندەك غودۇڭشىپ، چىرايىنى پۇرۇشتۇردى، لېكىن يەنىلا بۇيرۇقتا ئىتائەت قىلىپ چاي قاياتاتقىلى ماڭدى.

مۇساجۇنىڭ گەپ قىلىشىنى كۈتەتتىم، ئەمما ئۇ گەپ قىلمايتتى، ئۇ قاش-قاپاقلىرىنى تۇرگىنىدە، قاش سۆڭەكلىرى تېخىمۇ دومبىيىپ، كۆز چاناقلىرى تېخىمۇ ئولتۇرۇشۇپ كەتتى. ئۇ گويا جىددىي ھەم جاپالىق پىكىر قايىنىمىغا چۆككەندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇنىڭ چىراي ھالىتى مېنى ھەيران قالدۇردى، ئۇ زادى مەن بىلەن قانداق قالتىس گەپ ئۇستىدە سۆزلەشمەكچىدۇ؟ مېنىڭ ئۈيۈقۇم پۈتۈنلەي قاچتى.

ئۇ گەپ قىلاي دەپ بىرقانچە قېتىم ئاغزىنى ئۆمەلىلەپ، يەنە بىرقانچە قېتىم گېپىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى، بەش مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئېغىز ئاچتى:

ـــ ئاكىلاڭ، لاۋۇاڭ، يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئوغا ئوخشاش بۇنداق نەرسىلەرنىڭ ياسىلىش ئۇسۇلى كىتابقا يېزىلغان بولىدۇ، شۇنداقمۇ؟

مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمىگەندەك بېشىمنى لېڭشىتىپ قويدۇم. ئۇ سەل جانلىنىپ دېدى:

ـــ شۇنداق، ئالەمدىكى ھەممە نەرسە، ئايروپىلان، زەمبىرەك پارىخوت، پويىز، ستانوك، ... قاتارلىق تۆرلۈك-تۈمەن نەرسە-لەرنىڭ ھەممىسى كىتابقا يېزىلىدىغانلىقلىرىنى، كىتابنى تاپساڭ، كىتابتا ئېيتىلغىنى بويىچە قىلساڭ، ھەرقانداقلىكى نەرسىنى ياسىغىلى بولىدىغانلىقلىرىنى موللا ئاخۇنۇملار ئاللىبۇرۇنلا ئېيتىپ بەرگەن ئىدى.

— قانداق كتاب؟ كتابنى ئادەم يازىدۇ، ئالىملار، تېخنىكلار، ئىشچىلار ئۆزلىرىنىڭ تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن يازىدۇ.

— ياق، ياق، ياق، لاۋۇاك، سىز بىلمەيدىكەنسىز، — دېدى بوۋاي كۈلۈپ كېتىپ، ئۇ گويا مېنىڭ بىلىمسىزلىكىمنى سىز-پ قالغاندەك ۋە ئۆزىنىڭ ئەقىدىسىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىغاندەك قىلاتتى، — ئالىملارنىڭ، تېخنىكلارنىڭ ئوقۇغان كىتابلىرى قەيەردىن كەلگەن ئەمسە؟ تەجرىبە دەمسىز؟! تەجرىبىگە تايىنىپ تۇرۇپ يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئولارنى ياساپ چىققىلى بولامدۇ؟ پاشا ئىشان ئۇرۇمچىدە ناخشا ئېيتسا، سىز ئىلىدا تۇرۇپ ئاڭلىيالايدىغان قانداق تەجرىبىكەن ئۇ؟

— ئالىملار ئوقۇغان كىتابلارنى ئىلگىرىكى ئالىملار يېزىپ چىققانده! يەنە بىر تەرەپتىن ئالغاندا، تەجرىبە دېگەننى ئاستا-ئاستا توپلاپ، ئاستا-ئاستا ئۆستۈرگىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ؟ — بۇنچىۋالا چوڭقۇر، سىرلىق مەسىلەرنى چۈشەندۈرۈشكە مېنىڭ ئۈيغۇرچە سۆز-ئىبارىلىرىم كەملىك قىلىپ قالدى-دە، دۇدۇقلاپ قالدىم. مۇمناخۇن ئاكا مېنىڭ دۇدۇقلىشىمنى داۋلىدا ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىنى ئىپادىسى، ئۆزىنىڭ نەزەرىيىسى مېنى يېڭۈالغانلىقىنى ئىسپاتى قىلىپ چۈشىنىپ قالدى بولغاي، ناھايىتى خۇشال بولۇپ ساقىلىنى تاراپ كۈلۈپ كەتتى، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇراتتى:

— ھەممە كىتابلارنىڭ بىر ئاساسى بولىدۇ. ئۇ بولسىمۇ «قۇر-ئان كەرىم»دۇر!

— قۇرئان كەرىمده رادىئونى قانداق ياساشنىڭ يوللىرى يېزىلىمغان! — دېدىم ئۆتكۈرھالدا.

— ئەۋلىيالىرىمىز قۇرئاننى رەتلەپ چىققان ۋاقتىدا كۆللى نەرسىنى قانداق ياساش ھەققىدىمۇ كىتابلارنى يازغان، ئۇ كىتابلارنىڭ

بەزىلىرى تاغ ئۆگكۈرلىرىگە تەقدىملەن، بەزىلىرى بولسا دېگەز-
لارنىڭ تېگىگە چۆكتۈرۈلگەن، كىشىلەر ئۇ كىتابلارنى ئارقا-ئارقىدىن
تېپىۋېلىپ، نەرسىلەرنى ياساشقا كېرىشكەن، شۇنداق ئەمەسمۇيا؟
لاۋژاك!

— پۈتۈنلەي يالغان گەپ، ئادەم ئالدايدىغان ئەپسانە! — دەپ
توۋلىۋەتتىم مەن، بوۋايىنىڭ "نەزەرىيە"سى شۇ قەدەر بىمەنە ھەم
ناچار ئىدى، ئۇنىڭ پوزىتسىيسى بولسا شۇقەدەر تەكەببۇرانە ئىدى.
ئۇنىڭ ئۇستىگە مېنىڭ گەپىمكە كىرمەس تىلىم ۋە بىچارە نامراد
ئۇيغۇرچە سەۋدىيەم مېنى ئاچچىقلاندۇرۇپ قويدى، — پەنىنىڭ
نېمىلىكىنى بىلەمسز؟ تېخنىكىنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسز؟ مەدەنىيەتنىڭ
نېمىلىكىنى بىلەمسز؟ تارىخنىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسز؟ بۇ نەرسىلەرنىڭ
جىمسى نەق پېتى كىتابلارغا يېزىلغان بولسا، ئالىملارنىڭ
كېرىكى نېمە؟ ئامېرىكىلىق ئېدىسون، فرانسىيلىك كېيۈرى
خانىم، ئەنگلىيىلىك ۋولت، روسىيىلىك لومونوسوۋ دېگەنلەرنىڭ
كېرىكى نېمە؟ ئۇلار ئىلمىي تەتقىقات ۋە ئىختىرا-ئىجادىيەتلىرىنى
قانداق ئېلىپ بارغان، سىز بىلەمسز؟ ئەگەر كىتابلار تاغ ئۆگكۈرلە-
رىگە، دېڭىزلارنىڭ تەكتىلىرىدە يوشۇرۇپ ساقلانغان بولسا، بەزى
ئۆۋچىلار، بېلىقچىلار، ئېكسپېدىتلار، تاغقا چىققۇچى تەنھەرىكەت-
چىلەر ئىختىراچى ۋە ئالىم بولۇپ كېتەتتى، ۋىلاھالەنكى، قايسىبىر
ئادەم ئۆۋچىلىق قىلىپ يۈرۈپ ئىختىراچى بولۇپ چىقالىدى؟ ئەگەر
مولا-ئاخۇنلار ئېيتقانىدەك، بۇ كىتابلارنى ئەۋلىيا-ئەنبىيالار
قالدۇرۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ كىتابلارنى نېمە سەۋەبتىن مۇسۇلمان-
لارغا قالدۇرۇپ كەتمەيدۇ؟ ھازىرقى زامانداا، دەل ئىسلام ئەللىرىنىڭ
پەن-تېخنىكا سەۋىيىسى ناھايىتى قالاق. ئىسلام دىنىنىڭ ئەۋلىيا-
ئەنبىيالىرى ئۆز تەرىپىگە يان بېسىپ پەن-تېخنىكىنى ئۆز مۇرىتە-
لىرىغا قالدۇرماستىن، نېمىشقا ئەستەنگە كاپىرلارغا قالدۇرۇپ كېتىدۇ؟

پەرزەمچە، بوۋاي مېنىڭ گەپلىرىمنىڭ ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ 40 پىرسەنتىنى ئۇقالىغاندۇ، موماي بولسا بىر، ئىككى، ئۈچ پىرسەنتىنلا ئۇقالىغان بولۇشى مۇمكىن، ئەمما بوۋايىنىڭ مېنىڭ كۆچلۈك مۇنازىرىلىرىم بىلەن يېڭىلىپ قالغانلىقى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇ كۆز نۇرلىرى خىرەلەشكەن ھالدا بېشىنى تۆۋەن سالدى، يەنە كېلىپ مەن دېگەن "فرانسىيە، ئەنگلىيە، ئامېرىكا، روسسىيە" دېگەنلەرنى تەكرارلاۋاتاتتى، ئەھۋالدىن قارىغاندا مەن كۆتۈرۈپ چىقىقان ئۇ تۆت چوڭ دۆلەت ئۇنىڭ مولىلا ـ ئاخۇنلىرىدىن كۆپ كۆچلۈك، مەن كۆرسەتكەن ئېدىسون، كىيۈرى خانىم، ۋولت ۋە لومونوسوۋلارمۇ ئۇنىڭ دېگەن "ئەۋلىيا" لىرىدىن تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك، كونكرېت بولدى بولغاي، ئۇنىڭ چىرايىدىن ئالاقزادىلىك ۋە تەشۋىش بىلىنىپ قالدى.

ئايمخان موماي مۇرەسسە ئاھاڭىدا مۇنداق دېدى:

ـــ توغرا، توغرا، لاۋۇلاڭنىڭ دېگەنلىرى توغرا. ئۇ نېمىلەرنى دېگەنتى؟ فرانسىيە؟ فرانسىيە دېگەن جەنۇبىي شىنجاڭدىنمۇ يىراق كېلىدىغاندۇ؟ فرانسىيە دېگەننىڭ پەن ـ تېخنىكىسى بەك ياخشى ـ دە!

بوۋاي گەپ قىلمىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ كەيپىياتىنى بېسىقىغا چۈشۈرۈپ، يەنىلا كۆلۈمسىرەپ، بىمالال، كۆڭلىدە سان بار ھالەتكە ئۆتتى.

ـــ سىز دېگەن دۆلەتلەر ياۋروپاغۇ دەيمەن. ياۋروپانىڭ پەن ـ تېخنىكىسىنى ناھايىتى ئىلغار دەپ ئاڭلىغاندىم، سوۋېت ئىتتىپاقىدىنمۇ ئىلغارمىش تېخى، ـــ دېدى ئۇ.

مەن مۇناسىۋەتلىك برقانچە قىتئە ۋە برقانچە دۆلەتنىڭ يەر ـ جۇغراپىيەۋى ئۇقۇمىنى قانداق قىلىپ ئېنىقراق چۈشەندۈرۈش توغرىسىدا باش قاتۇرۇپ ئويلىنىۋاتاتتىم، شۇ ئەسنادا موماي بوۋايغا كۆز يۇمۇچلاپ قويۇپ گەپكە ئارىلاشتى:

ـــ يەنىلا بىزنىڭ جۇڭگو ياخشى! بىزنىڭ جۇڭگونىڭ پەن-تېخنىكىسىمۇ بارغانسىرى ئىلغارلىشىپ قالىدىغۇ! بىز ياۋروپادىن ياخشى! سوۋېتنىڭ خرۇششېۋىدىنمۇ ياخشى! ئەمدى يەنە ستالىن ياخشى! ئەلۋەتتە، ماۋجۇشى ھەممىدىن بەك ياخشى، ھەممىدىن ئۇلۇغ!

ئايىمخاننىڭ سىياسىي سەزگۈرلۈكى ناھايىتى يۇقىرى ئىكەن، ئۇنىڭ سۆزلىرى بوۋاي ئۇچۇنلا زۆرۈر بولۇپ قالماستىن، مەن ئاڭلاپمۇ كۆڭلۈم خىلى جايىغا چۈشۈپ قالدى. بىز ھەممىمىز ۋەتەنپەرۋەرلەر، بىزنىڭ دۇنيا پەن-تېخنىكا تەرەققىياتى ئۇستىدىكى مۇزاكىرىمىزمۇ مۇستەھكەم ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەقىدىسىنى ئالدىنقى شەرت قىلغانىدى. ئەلۋەتتە، ئايىمخاننىڭ قوشۇمچىسى تولىمۇ ۋاقتىدا بولغان، ناھايىتى مۇھىم ئىدى، مەن ھە دەپ بېشىمنى لىكشىتىپ قايىل بولۇپ راست شۇنداق دېدىم.

ئۇ ئاخشىمى بىز نۇرغۇن مەسىلەرنى مۇھاكىمە قىلىشتۇق، دۇنيانىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى ئۇستىدە، ۋېيتنام ئۇرۇشى ۋە ئوتتۇرا شەرق ئۇرۇشى ئۇستىدە، سۇلياۋنىڭ نېمىدىن ئىشلەنگەنلىكى ئۇستىدە، پويىزنىڭ قاندىقلىقى ۋە پويىزنىڭ شۇنچىۋالا كۆپ نەرسىلەرنى تارتىپ ماڭالايدىغانلىقى ئۇستىدە، رادىئو، تېلېۋىزور، تېلېگرام ۋە تېلېفون ئۇستىدە، مۇشۇكئېيىق، پىل، كەركىدان ۋە يايىللىق مايمۇن ئۇستىدە، ئالتۇننىڭ زادى نېمىگە ئىشلىتىلىدىغانلىقى ۋە نېمە سەۋەبتىن شۇنچە كۆپ پۇلغا توختايدىغانلىقى ئۇستىدە...سۆزلەشتۇق. بوۋايىنىڭ بىلىم تەشنالىقى ۋە بىلىمگە بولغان چوڭقۇر تەپەككۇر قىلىش پوزىتسىيىسى مېنى قاتتىق ھەيران قالدۇردى. مېنىڭ جاۋابىم ئارقىلىق ئوتتۇرىغا چىقىقان خەۋەر-ئۇچۇر ئۇنىڭ ئىلگرىكى كۆز قاراشلىرى ۋە ئىدىيىۋى سىستېمىسى بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغاندا، ئۇ ئىخلاس بىلەن، قېتىـ-

قىنىپ دەڭسەپ پىكىر يۈرگۈزۈپ، تېگىنى بىلمۇالغۇسى كەلگەنلىكى بىلىنەتتى. ئايسەخان موماي يېنىمىزدا ئولتۇراتتى، باشتا ئۇ ئانچە-مۇنچە سۆز قىستۇرۇپ قويدى، كېيىن ئاستا-ئاستا ئۇيقۇغا كەتتى، ئۇنىڭ بوزىراپ كەتكەن چاچلىرى كۆزلىرىگە ساڭگىلاپ چۈشۈپ قالدى، ئەمما بوۋاي بولسا ھېلىھەم كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق ئىدى. بوۋاينى ئۇخلاپ قېلىشقا دەۋەت قىلىسامۇ، مومايىنىڭ ئۇخلاپ كەتكەنلىكىنى ئىشارە قىلسامۇ قاپتىلىغا ئالمىدى. ئاخىرى مەن بەرداشلىق بېرەلمەي، ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم، بوۋاي ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ:

— بۇ ئالەمدىكى ئىشلارنىڭ چاتىقى جىق! — دېدى ۋە ئايسەخاننى ئويغىتىپ، كەسكىنلىك بىلەن جاكارلىدى، — بۇ يىل كۆزلۈك تەقەسىماتتىن كېيىن بىز يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو ئالايلى! لاۋۇلاڭ تاللىشىپ بەرسۇن. ئېيتقىنا خوتۇن، توغرىمۇ؟

ئايسەخان خارامۇش ئۇيقۇچان ھالدا غودۇڭشىپ دېدى:

— ئۇنچۇۋالا پۇلنى نەدىن تاپىمىز؟ قۇرۇق گەپ!

— ياق، جەزمەن ئالىمىز، قەتئىي، مۇتلەق، ئالىماي قويمايمىز! — دېدى ئۇ ئاندىن ماڭا بۇرۇلۇپ جاكارلىدى، — مەن يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئودىن بىرنى ئالمەن، ئاڭلىدىڭىزمۇ لاۋۇلاڭ؟

— ئەلۋەتتە، چوقۇم، — دېدىم مەن تامامەن قوشۇلۇپ.

— بۇگۈن كېچە مۇشۇ ئۆيدە يېتىپ قېلىڭ، ئۇ كىچىك ئۆيگە چىقمىسىڭىزمۇ بولار، — دېدى بوۋاي يەنە.

بۇ كېچىدىكى ئۇيقۇ خاتىرجەم بولمىدى، يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو قانداقتۇ بىر ئىسسىق ئېقىمنى بۇ ئاددىي كىچىك ھويلىغا، قىڭغىر-قىيسىق كېسەك ئۆيگە ئېلىپ كىرگەنىدى. تۈن تەڭ بولغاندا، يۇڭ بېسىلغان قارا ماشىنىلار ھويلا ئالدىدىكى تاشيولدىن ئۆتۈشكە باشلىدى، ماتورنىڭ ئاۋازلىرى توختىمايتتى، ئاپتوموبىل

چاقلىرىنىڭ يەرگە سۈركەلگەندە چىقىدىغان گۈلدۈرماممىدەك ئاۋازلىرى دەستىدىن پۈتكۈل ئۆيى ۋە كىچىككىنە دېرىزە دىرىلدەپ ئاۋاز چىقىرىپ تۇراتتى، ئىلگىرىكى زامانىدىكىدەك توخۇ بېقىپ تۇخۇمىنى يىغمايدىغان كۈنلەر ئەمدى كەلمەسكە كەتكەن كونا گەپ ئىدى.

تاڭ ئاتقانىدا تازا تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتىم، سىرتتا بىرسىنىڭ "مۆمىنكا، مۆمىنكا!" دېگەن ئاۋازىنى غۇۋا ئاڭلاپ قالدىم، ئاندىن خېلىغىچە ئۇزۇلمەي ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇردى، كۆزۈمنى ئاچاي دېسەمۇ، ئاچالمايتتىم.

ئويغانغاندىن كېيىن ئۇقتۇمكى، دادۇي ئىشخانىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى هويلىدا ئولتۇرۇشلۇق ئوبۇل ئاخۇن دېگەن بىر دېھقان قازا تېپىپتۇ. ئوبۇل ئاخۇن قىران ئادەم بولۇپ، 50 ياشلار ئەتراپىدا ئىدى، ئۇنىڭ جەمئى ئەزايى كۆمۈردەك قارا بولۇپ، قاۋۇل، قابىللىقى بىلەن داڭ چىقارغانىدى. ئۇنىڭ رەڭگى قارا، كىچىككىنە بىر ئوغلى بولۇپ، ئەقىللىق، چېچەن ئىدى، خەنزۇچە گەپ بىلەتتى، خەنزۇچە خەتلەرنىمۇ ئاز-تولا تونۇيتتى. تونۇگۈن كېچىدە ئوبۇل ئاخۇننىڭ مەيدىسى ئاغرىپ كەتكەنىكەن، بالىسى ئېشەك هارۋىسىنى قېتىپ ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپارماقچى بوپتۇ، ئەمدى هارۋىغا سالاي دەپ تۇرۇشىغا جان ئۈزۈپ كېتىپتۇ.

مۆمىناخۇن ئاكا مەھەللە بويىچە يۇرۇش-تۇرۇشى تۈز، ئومۇمىيەتچىل ۋە قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان، جامائەت ئىشىغا قىزغىن كۆيۈنىدىغان شۇ قاتاردا يەنە ئىسلام دىنىنىڭ شەرىئەت هۆكمىلىرىگە ئوبدان رىئايە قىلىدىغان ئابرويلۇق ئادەملەرنىڭ بىرى ئىدى. مەھەللە بويىچە ئۆلۈم-يېتىم ئىشلىرى بولۇپ قالسلا، ئۇنى تېپىشاتتى، ئۇمۇ ئالاهىدە قىزغىنلىق بىلەن يارەم قىلاتتى،

ئۆزىنىڭ خالىسانە ياردىمىنى ئايىمايتتى. مەيىت يۇيۇش، كېپەنگە ئېلىش، خەتمە قۇرئان قىلىش، نەزىر-چىراغ بېرىش، ھەتتا مەيىت ئۆزىتىشقا قەدەر ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە، بۇۋاي ناھايىتى سۈرلۈك-جىددىي قىياپەتتە بىرقانچە كۈنلەرگىچە چېپىپ يۈرەتتى. "ئىنسانچىلىق!" دەيتتى ئۇ. ئاشۇ كۈنلەردە ئۇ كەم سۆز بولۇپ قالدى، ئاندا-ساندا "ئىنسان-ھە!" دەپ ئاھ ئۇرۇپ قويىاتتى، بۇ سۆزنى "ئىنسان، ئاھ ئىنسان!" "ھەي، ئىنسان!" دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر تارقىلىشتىن خېلى بۇرۇنلا دەپ يۈرگەنىدى.

كۆزلۈك ھېساب بوغدىغان مەزگىل كەلدى، بۇۋاي يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو سېتىۋېلىش ھەققىدە قايتا ئېغىز ئاچمىدى.

"مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"نىڭ دەھشەتلىك دولقۇنلىرى ئىلغا، بىزنىڭ گۈگۈشېغمۇ يېتىپ كەلدى. گۈگۈشې پارتكوم سېكرىتارىنىڭ تارتىپ چىقىرىلغانلىقىنى، دادۇي پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرىتارىنىڭ "بۇرژۇئا ئەكسىيەتچى لۇشيەنى"نى ئىجرا قىلغۇچى قىلىپ بېكىتىلگەنلىكىنى، ئەسلىدىكى بەزى ھارامزادە، قۇلاق كەستى، چاتاقچى-كەپسىزلەرنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى جانلىنىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن بۇۋاي بۇ ئىشلاردىن زەردە گۆش بولۇپ سۆزلەيتتى:

— بۇ دۇنيانىڭ ئىگىسى يوقمۇ؟ بىر ئۇبدان نەرسىنى قاراپ تۇرۇپ تۇكۈرۈپ بۇلغاپ قويۇپ ئادەمنى ئۇنى "ئىسيان كۆتۈرۈش يولىلۇق" دەۋالسا بولامدىكەن؟ ياق، مەن پارتكوم سېكرىتارىنى تەنقىد قىلمايمەن، بۇ سېكرىتارىمز كىسەل بولغان چېغىمدا مېنى يوقلاپ كەلگەن تېخى، ئۇ بىزنىڭ دادىمزغا ئوخشايدۇ... شۇنداق، لاۋۇڭ قارىماسىز، ئادەم تىللاپ، ئادەم ئۇرۇپ، ئىسيان كۆتۈرۈش يوللىۇق دەپ چۇقان سېلىپ يۈرگەنلەر كۈنلەرنىڭ

بىرى يولسز بولۇپ چىقىدۇ، ئۇلار جازاسىنى تارتىدۇ، ئۇلار ئاخىر بېرىپ بۇ دۇنيانىڭ، بۇ شىنجاڭنىڭ، بۇ ئىلىنىڭ ۋە بۇ گۈڭ-شېنىڭ ئىگىسى بارلىقىنى بىلىپ قالىدۇ. ھەركىم ئۆزى بىلگەنچە ئەسكىلىك قىلىپ يۈرۈۋېرىشكە بولمايدىغانلىقىنى بىلىپ قالىدۇ.

مەن بېشىمنى چايقىدىم، ھېس قىلىشىمچە، بوۋاينىڭ سۆزلىگەنلىرى بەكمۇ ئاددىي ۋە بەكمۇ قائىدىلىك گەپلەر ئىدى، بىزنىڭ تۈرمۈشىمىز، بىزنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتىمىزنى ئادەتتىكى قائىدە-نىزاملار بىلەن باھالاش ناھايىتى قېيىن ئىدى.

1966-يىلى ئىلىنىڭ ھاۋا رايى كۆڭگۈلدىكىدەك ئوبدان بولۇپ بەرگەنىدى، شۇڭا ئۇلكە يەرلەرنىڭ كۆزگى بۇغدىيى ئوخشاپلا قالماستىن، تاغدىكى بىنەم يەرلەرنىڭ يازغى بۇغدىيىنىمۇ ھارۋا-ھارۋىلاپ توشۇپمۇ تۈگەتكىلى بولماي كەتتى. بىنامىغا يازغى بۇغداي تېرىش ئەسلىدە تەلەيگە باغلىق ئىش ئىكەن، بەزى چاغلاردا بىر تال دانمۇ چىقماي قالىدىكەن، بەزى چاغلاردا ئاران ئۈرۈقلىنىلا يىغۋالالايدىكەن، ئەمما 1966-يىلىدىكى بىنام يەرلەرگە تېرىلغان يازغى بۇغداي ياشانغانلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، 30 يىلدىن بۇيانقى ئەڭ يۇقىرى ھوسۇل ئىكەن. بىز ئاشلىقنى يىغىپ بولغاندىن كېيىن، ئاللىقانداق يەرلەردىن بىر-مۇنچىلىغان ھەر خىل مىللەتتىن بولغان قېرىنداشلار كېلىشتى، ئۇلار "ئېقىپ كەلگەنلەر" بولۇپ، خەنزۇلار ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن شىنجاڭغا "ئېقىپ كەلگەن"، ئۇيغۇرلار بولسا جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئىلىغا "ئېقىپ كەلگەن" ئىدى. ئۇلار تاغلارغا چىقىپ ئېتىزلارغا چېچىلىپ قالغان بۇغداي باشاقلىرىنى تېرىشىپ تاغار-تاغارلاپ يۈدۈپ كېتىشتى. يەنە بىر جەھەتتىن ئالغاندا، ئىلىلىقلار يازغى بۇغدايىنى كۆزگى بۇغدايدىن ئەتىۋار كۆرىدىكەن، چۈنكى يازغى بۇغدايىنىڭ ئۇنى سۆللۈك بولىدىكەن، لەڭمەن ئەتسە ئۇزۇن ھەم

ئىنچىكە سوزۇلىدىكەن، ھەم تەملىك بولىدىكەن.

ئۇ يىلى كۆممىقوناقنىڭ قالتىس ئوخشاپ كەتتى. نۇقۇت، ماش پۇرچاق، قىچا، زىغىر، ئاز تېرىلىدىغان كېۋەز ۋە بۇغداي ئېكىنىغا تېرىلىدىغان تېرىقنىڭ مەھسۇلاتلىرىمۇ ئەسلىدىكى مۆلچەردىن ئېشىپ كەتتى.

ۋەھالەنىكى مول ھوسۇل مول پېتى ئېلىنمىدى. "مەدەنىيەت زور ئىنقلابى"نىڭ ئارقا-ئارقىدىن ئۇزۇلمەي كەلگەن جانغا تەگكۈچى خەۋەرلىرى يۈمەن قورولىنىڭ ئۇ ياقلىرىدىن، ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزىدىن تارقىلىپ كەلمەكتە ئىدى، "جاھانىي مالىماتاق قىلىۋېتىش" دېگەن گەپ ھاكىمىيەت بېشىدىكى پارتىيىنىڭ سىياسىي شوئارى سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇلۇپلا قالماستىن، بەلكى ئەمەلىيەتتىمۇ يولغا قويۇلۇشقا باشلىدى. 11-ئايلارغا كەلگەندە قار يېغىپ كەتسىمۇ، كۆزگى بۇغداي بىلەن يازغى بۇغدايلارنىڭ بىر قىسمى يەنىلا خاماندا دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. قىش كۈنلىرىدە ئاپتاپ ئوبدان چۈشمىگەچكە، خامانىنى ئاپتاپقا سېلىشقا بىئەپ ئىدى، باشقا ئامال بولمىغانلىقتىن، ياندۇرقى يىلى 4-ئايلاردا مۇز ئېرىگەندە خامانىنى داۋاملىق تېپمەز دەپ باھانە كۆرسىتىپ، بۇغداي دۆۋىسىنىڭ قار-مۇز بىلەن چۈمكىلىشىگە يول قويۇشقا تۇغرا كەلدى. باھار كەلگەندە ئالدىنقى يىلىنىڭ بۇغدايلىرىنى تېپىش داۋاملاشتۇرۇلدى، بۇنداق ئىشلار ئېچكىرى ئۆلكىلەردە دەرۋەقە ھەيران قالارلىق ئىش ھېسابلىنىدۇ، ئۇزۇلمەي ئۇدا ياغقان كۈز يامغۇرىدىن كېيىن نۇرغۇنلىغان بۇغدايلار ئۈندۈرمە بولۇپ كەتتى، شۇ يىلى قىش مەزگىلى پۈتكۈل ئىلىنىڭ، جۈملىدىن غۇلجا شەھىرىنىڭ تاۋار ئاشلىق ھېسابىدا تەمىنلىگەنلىرى تامامەن بىخلاپ كەتكەن بۇغدايدىن تارتىلغان ئۇن بولۇپ، شىلىمەك چاپلىشاڭغۇ ئىدى، ئۇنىڭدىن سېلىنغان مومنى ئىككى سائەت پىشۇرغان بىلەنمۇ، يەنە

چىشكىغا چاپلىشىپلا تۇرۇۋالاتتى.

كۆممىقوناق يىغىشمۇ قاملاشمىدى، بىزنىڭ ئەترەتنىڭ باشلىقى تېخى خېلى تۇزۇك ئىكەن. ھۆل قرناقلارنى سۇغىمغان باش پېتىلا تۇرغۇزۇپ تارتىپ كۆچىلىككە تەقسىم قىلىپ بېرىپ، ئائىلىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىسىق كېگىدا قۇرۇتۇۋېلىشىنى، ئاندىن گۇڭشې ئەزالىرىغا پايدىلىق بولغان نىسبەت بويىچە سوقۇلغان قوناقنى سۈندۈرۈپ ھېسابلاپ چىقىپ، نورما ئاشلىقنى قالدۇرۇپ قىلىپ، ئارتۇقلىرىنى ئەترەتكە تاپشۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە ھەربىر كىشىنىڭ قۇرۇتۇش، سوقۇش ئەمگىكىگە ئاساسەن مەلۇم ئىش نومۇرى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئاشۇ قىش مەزگىلى، ئۆي ئىگىسى بولغان بوۋاي بىلەن مومايمۇ ۋاقىت بولسىلا ئىككى باش قوناقنى بىر-بىرىگە سۈركەپ مەدىكىدىن ئايرىپ ئولتۇراتتۇق، بۇداق قىلىشمۇ تازا قىزىقارلىق، كۆكۈلۈڭ تۇيۇلدىغان ئىش ئىكەن، ئۇ يېزىدا قىشنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرىدىكى زېرىكىشنى تۇگىتىشنىڭ ياخشى چارىسى بولغانىدى.

ھوسۇل يىغىش ئاشۇنداق قالايمىقان بولغانىكەن، يىللىق ھېسابات ئۆزلۈكىدىن مەلۇملۇق ئىدى. ئالاھىدە ھوسۇللۇق بولغان 1966-يىلى گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ يىللىق تەقسىماتى 1965-يىلدىكى سەۋىيىدىن زور دەرىجىدە تۆۋەن بولدى. شۇ چاغدا يۇقىرىدىن كەلگەن چىرايلىق بىر يولىورۇقتا 1966-يىلدىكى يىللىق تەقسىماتتىكى سان 1965-يىلدىكى ساندىن تۆۋەن بولۇپ قېلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ، بولمىسا "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"غا قارشىلىق كۆرسەتكەنلىك ۋە بۇزغۇنچىلىق سالغانلىق ھېسابلىنىدۇ، دېيىلگەنىدى.

"ھەرگىز بولمايدۇ" دېسمۇ، "قەتئىي كەچۈرۈلمەيدۇ" دېسمۇ، ئىشقىلىپ، بار پۇل شۇنچىلىك ئىدى. لېكىن يېزا كادىرلىرى بۇ

خلدىكى يوليورۇقلارنى ئىجرا قىلىشتا ئاللىقاچان تەجرىبىلىك بولۇپ قالغاچقا، بەزى ئەقىللىق ئادەملەرنى تېپىپ چوت سوقتۇرۇپ ھېسابلىتىپ يۈرۈپ، بەزى ئىستاتىستىكىلارنى، ھېساب نىسبىتىنى، ئەمگەك كۈننىڭ ئوتتۇرىچە قىممىتىنى ھېسابلاش ئۈسۇللىرىنى ئۆزگەرتىپ چىقتى، ئاخىرقى نەتىجىدە ئۇنداق ھېسابلاپ، بۇنداق ھېسابلاپ 1966 ـ يىلدىكى تەقسىمات راست دېگەندەك 1965 ـ يىلدىكىدىن تۆۋەنلەپ كەتمەك تۇرماق، ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چىقتى.

ئەمما بوۋايغا ئاران 80 كويلا پۇل تەگدى، ئالدىنقى يىلى 118 كوي ئالغانىدى، زادى 80 كوي جىقمۇ، ياكى 118 كوي جىقمۇ، دېگەن ھېچقانداق قىل سىغمايدىغان بىر مەسىلە بوۋاي مۆمىن ئاكىنى تەمتىرىتىپ قويدى، بىز شىمالنىڭ سوغۇق شامىلى ئۇشقۇرۇتۇپ تۇرغان كېچىلەردە ئىسسىق كاڭا بىللە ئولتۇرۇپ قوناق ئۇۋۇلاۋاتقاندا، ئاشۇ ئىش ئۈستىدە پاراڭلىشاتقۇق. ئايىمخان مومای ئادىتى بويىچە چىرايىنى ئاجايىپ پۈرۈشتۇرۇپ غودۇڭشىدى:

ـــ 80 كوي پۇل تەگكىنى 118 كويدىن جىق دېگىنىنى، توۋا، ئۇچ ياشلىق بالىنى ئالدىسۇنچۇ ئۇنداق گەپ بىلەن!

مۆمىن ئاكا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ مومايغا تەسەللى بەرگىلى تۇردى:

ـــ گەپ دېگەننى ئۇنداق دېمەيدىغان، ئۇنداق گەپنى قىلماڭلا ئەمدى! ـــ دېدى ئۇ ئاندىن مۇنداق ئاجايىپ بىر "نىسبىلىك نەزەرىيىسى"نى مىسال قىلىپ كۆرسەتتى، ـــ بۇرۇنقى زامانىدا بىركىچىك بالا تۆگە سېتىۋالغىلى بېرىپتۇ، ئۇ تۆگىچىدىن: "تۆگە قانچە پۇل؟" دەپ سورىغانكەن، "20 كوي" دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. "دادا، دادا، بىز بىر تۆگە سېتىۋالايلى، بىرسى 20 كوي ئىكەن" دەپتۇ بالا دادىسىغا. دادىسى: "ياق، بەك قىممەت

ئىكەن، ئالىيايلى" دەپتۇ. ئىككىنچى يىلى تۆگىچى يەنە تۆگىلىرىنى يېتىلەپ ئۇلارنىڭ ئىشكى ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ. "بالام، تۆگىچى ئاكاڭدىن سوراپ باقتىڭ، بىر تۆگىنى قانچە پۇلغا ساتىدىكى" دەپتۇ دادىسى. بالىسى سوراپ خاپا بولغان هالدا كەپتۇدە: "دادا، تۆگىچى ئاكام بىر تۆگىنى 100 كويغا ساتىمەن دەيدۇ" دەپتۇ. "پاھ، نېمىدېگەن ئەرزان-هە، تېز بېرىپ تۆگىچى ئاكىنى چاقىرغىن، تۆگىدىن بىرنى ئالىمەن" دەپتۇ. "دادا، بۇلتۇر بىر تۆگىنى 20 كوي دېسە، بەك قىممەتكەن دېگەنىدىڭىز. بۇ يىل 100 كويغا چىقىقان تۇرسا سىز نېمىدېگەن ئەرزان دەۋاتىسىزغۇ؟" سوراپتۇ بالىسى. دادىسى ساقلىنى سىلاپ تۇرۇپ:"ھەي، جېنىم بالام، بۇلتۇر مېنىڭ قولۇمدا پۇل يوق ئىدى، 20 كويمۇ بەك قىممەت تۇيۇلاتتى. بۇ يىل قولۇمغا پۇل كىردى. 100 كوي بولسىمۇ كارى چاغلىق. چۈشەنىدىڭمۇ؟" دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. — مۇمىن ئاكا بۇ چۆچەكنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن، ھەمنۇنلۇق بىلەن مومايغا قاراپ قويىدى، ئاندىن يەنە ماڭا قاراپ قويدى، ئۇ گويا مېنىڭ چۈشىنىش ئىقتىدارىمنى ۋە تەسەۋۋۇر قابىلىيىتىمنى سىناپ باقماقچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئايمخانغا بۇ سۆزلەر خۇش ياقمىغاندەك قىلاتتى، ئۇ ئۆزىچە برنېمىلەرنى دېدى:

— سىلىنىڭ پاختىلىق چاپىنىڭلانى يېڭىلاش كېرەك ئىدى، مېنىڭ ئۆتۈكۈمۇ يىرتىلىپ كەتتى، كېلەر يىلى ئۈي سالمىز دېيىشكەندۇق. تونۇرمۇ كونىراپ توپىسى شىرقىراپ تۇرىدۇ، يېڭىسىنى سالمىساق بولمايتتى،...يىل بويى ئەمگەك قىلىسا، كەلگۈنى ئاران 80 كوي تۇرسا...

مەن بۇۋاينىڭ نىسىلىك نەزەرىيىسى توغرىسىدىكى چۆچەكى بىلەن بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىمىزنىڭ يۇقىرىنىڭ تەقسىمات

توغرۇلۇق چۈشۈرگەن چىرايلىق يوليورۇقىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۇنتۇرمىسىدىكى لوگىكىلىق مۇناسىۋەتنى بىردىنلا ئاڭقىرالماي قالدىم، ئەمما غۇۋا بىر پۇراقنى سېزىپ ئاللىقانداق بىر ئىلاجسىزلىق ئەمما كەڭ قورساقلىق بىلەن بولدى قىلىۋېتىشتەك بىر يۇمۇرلۇق تۇيغۇنى چۈشىپ ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتىم.

مېنىڭ كۈلۈشۈم بوۋايىنىڭ بىرھازا سۆز قىلىشى كالىغا ساز چېلىپ بېرىش ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلايتتى. ئۇ رازىمەنلىك بىلەن مېنىڭ ئىسسىمنى ئاتاپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

دەرۋەقە، ئاشۇنداق "ئۆستۈرۈلگەن" يىللىق تەقسىمات رادىئو ئېلىش ئىشتىياقىنى قوزغىشى ئانچە مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بوۋاي يازدىكى رادىئو ئالماقچى بولغان پولاتتەك ئىرادىسىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغاندەك قىلاتتى. بوۋاينىڭ تۆگە ئېلىش توغرىسىدىكى چۆچىكىمۇ بۇنداق ئىرادىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىنىڭ تەس ئىكەنلىكىنى ھېسابلاشقا يارىدەم بېرەتتى. شۇنداققۇ دەيمەن؟

يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئونىڭ تارتىش كۈچىنىڭ يوقلىشىدا يەنە بىر سەۋەبمۇ بولۇشى مۇمكىن. شۇ يىلى كۈزدىن باشلاپ ئىلى رايونىدا يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئولار كۆپلەپ سېتىلدى. گۈڭشې-مىزنىڭ ھەربىر دادۇي ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىمۇ يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئو ئالدى. بىزنىڭ ئەترىتىمىزنىڭ ئالغىنى ھەققەتەن شاڭخەيدە ئىشلەنگەن "مېيدو" ماركىلىق ئىدى. ھەرقانداق نەرسە ئاز بولسا ئېتىبارلىق بولىدىكەن، ئۇ نەرسە كۆپىيسە، ئومۇملىشسە كەتكەندىن كېيىن ھېچبىر سىرلىق تۇيۇلمايدىكەن، جەلپ قىلارلىقمۇ بولۇپ كەتمەيدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەترەتنىڭ رادىئوسىنى ئاسرا-يدىغان ئادەم يوق، بىردەم ئۇ تولغاپ، بىردەم بۇ ئاڭلاپ ئەتىدىن-كەچكىچە ۋاراقىرىتاتتى، بەزى چاغلاردا ئەترەت ئىشخانىسىدە-كىلەرنىڭ ھەممىسى كەتسىمۇ، رادىئو ئۆزى بىلەن ئۆزى توختىماي

ئوكشيتتى، ۋارقرايتتى، سۆزلەيتتى، ناخشا ئوقۇيتتى، ناخشا توقۇ-
غاندەك پاشا ئىشانىڭ ئادەمنى مەھەلىيا قىلىۋاچى ناخشىلىرىنى
ئوقۇماي، ئۇيغۇرلار چۈشەنمەيدىغان ئۇلگىلىك جىگجۇ تىياتىرلىرىنىڭ
ھا...ھا...سى بىلەن ئۇزۇندە ناخشىلىرىنى ۋارقرايتتى.
باتارىيەسى تۈگەپ كەتسەمۇ ۋاقتىدا ئالماشتۇرۇپ قويغىلى
ئادەم چىقمايتتى، مەن ئۇنىڭ باتارىيەسىنى ئالماشتۇرۇپ
قويۇش خىيالىغا كەلسەمۇ، ۋاقتىدا باتارىيە ئالغىلى
نەچ پۇل تاپالمىغاچقا، ئاۋازىنى يوغانراق قويۇۋېتەتتىم، شۇنىڭ
بىلەن توك بېسىمى يېتىشمەي قالغان لابا نورمال ئىشلىيەلمەي
كونىراپ چاك چىقىپ كەتكەن جاڭگا ئوخشاش جىرىلداپ، ئاۋاز
چىقىراتتى. بىر چاغدا كىملەردۇ بىرى ئاللىقانداق بىر يەرلەردىن
بىر باتارىيە تېپىپ كەلدى، تېخنىكا بىلمىدىغان بىر ياخشى
نىيەتلىك كىشى رادىئونىڭ ئارقا قاپقىقىنى ئېچىپ ھېلقى بىر
تاللا باتارىينى يەڭگۈشلەپ قويدى. قالغان ئۇچ تال باتارىيە كونا
پېتى ئىشلىتىلۈەردى. ئۇزۇن ئۆتمەي كېرەكتىن چىققان باتارىيە
ئېرىپ كېتىپ رادىئونىڭ زاپچاسلىرىنى چىرىتىۋەتتى، ئاڭلىنا
خادىسمۇ باشتا سۈغۇرۇپ تاشلاندى. كېيىن نەلەرگە تاشلىنىپ
قالغانلىقىنى بىلىپ بولمىدى. بىر ئوبدان "ھېيدو" ماركىلىق
رادىئونىڭ ئىچى-تېشىنى توپا-چاڭ، ماي-كىر بېسىپ كەتتى.
شۇنىڭ بىلەن ئاجايىپ چىرايلىق پاكىز، پارقىراپ تۇرىدىغان،
كۆركەم، نەپىس رادىئونىڭ ئوبرازى يەر بىلەن يەكسان بولدى.
ئەگەر يازدا ھېلقى مۇخبىر دوستۇم تۈيۈقسىز ئېلىپ كەلگەن
رادىئو پەرىشتىگە ئوخشايتتى دېسەك، ئەمدى بىزنىڭ ئەتىرەتنىڭ
بۇ رادىئوسى پاتقاقتا پېتىپ قالغان جالاپ ھوتۇنغا ئوخشاپ
قالغاندى. مۇمن ئاكا مانا ئەمدى ئىشتىياق-ھەۋەسنى **يەنە**
ئۇنتۇپ قالماسلىقى مۇمكىنمۇ؟

يېزا دېگەن نېمە؟ دېھقان دېگەن نېمە؟ جۇڭگو ئاھالىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ سانىنى تەشكىل قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشى، جاپا-مۇشەققىتى، سەممىي خۇشاللىقى ۋە بىر خىلا چۈشى قانداق بولىدۇ؟ ئىشقىلىپ، "مىسلىسىز" بولسىمۇ، "ھەممىنى سۈپۈرۈپ" تاشلىسىمۇ، "بىر يىل 20 يىلغا تەڭ بولسىمۇ، "ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ چوڭ مەكتىپى قىلىپ قۇرۇپ چىقسىمۇ" بۈۋاي بىلەن مومای هامان ئوخشاشلا جاپا-مۇشەققەت بىلەن ئەتىگەندىن-كەچكىچە ئىشلەپ بىكار تۇرمايتتى، ئۆزىنى تۈتۈپ نەپسىگە هاي بېرىپ، قانۇن-ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، جاپا ئىچىدىن راهەت تاپاتتى. ئەتىيازلىقى بۈۋاي قۇرۇپ قالغان بىر تۈپ شاپتۇل بىلەن شامال-دارىپ قالغان بىر تۈپ ئالمىنى كەستى، يەنە بىرنەچچە تال دەرەخ شاخ-چاتاقلىرى ۋە قوناق شاخلىرى، ئاپتاپپەرەس شادىسى بىلەن كىچىك ئۆيىنىڭ ئىشكى ئالدىغا ئەپلەپ-سەپلەپ يازلىق چايخانا سېلىۋالدى. مومای ئاشۇ چايخانىنىڭ يېنىغا ئاددىي بىرسۈپا ياساپ، ئۈچاق سالدى. ئۈچاق سېلىپ ئۈنى چېقىپ يەنە قايتا ئۆزگەرتىپ سېلىش مومايىنىڭ بىر ۋەزىپىسى بولۇپلا قالماستىن، ئۇنىڭغا زور خۇشاللىقتەك قىلاتتى. ئۇ هەر يىلى ئۈچاق چېقىپ، ئۈچاق سالاتتى، بۇ مورىنى چېقىپ، ئۇ ئوت يولىنى ئۆزگەرتىپلا تۇراتتى. هەر قېتىمقى سالغان ئۈچىقى تۆت چاسا چىقاتتى. چۆرىلىرى قىرلىق ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈچاقنىڭ ئۈستى چوڭ، تۆۋى كىچىك بولاتتى، ئۇنىڭدىن كىشىدە ئالاهىدە زىلۋا ۋە چاققانلىق تەسىراتى قالاتتى، كىم بىلىدۇ، ئۈچاقنىڭ ئۆزۈنلۇق-كەڭلىك نىسبىتىگە ژېناس قانۇنىيىتى ياكى ۋېروئىدىنىڭ پسىخولوگىك تەھلىل ئۈسۈلى سىڭگەنمۇ تېخى!

چايخانىنىڭ ئاددىيلا بولۇشىغا قارىماستىن، ئۇ سېلىنغانىنىڭىياقى ئىمكان قەدەر تاشقىرىدا چاي ئىچىدىغان، غىزا يەيدىغان، پاراڭلىشىدە-

غان ۋە كېچىده مۇڭدىشىدىغان بولدۇق. 3 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا قارلار تېخى تۈگەل ئېرىپ بولمىغان ۋاقىتتىن باشلاپلا ئۆكتەبرنىڭ ئاخىرلىرى سەھەردە مۇز تۇتىدىغانغا قەدەر تاشقىرىدا ھەرىكەت قىلاتتۇق. ياز كۈنلىرى ھەتتا تۈن يېرىم بولغاندىمۇ ئۆزىگە كىرىپ كېتىشكە كۆزىمىز قىيماي قالاتتى. كېچىككىنە ھويلا، كىچىككىنە مېۋىدار باغ، ياپىسىمۇ يېپىلمايدىغان كىچىككىنە ئۆي ئىشكى يەنىلا ھايات يىللىقلىقى ۋە خۇشاللىقى بىلەن تولغىنىدى. كېچىككىنە ئاق قۇشقاچلارمۇ چايخانىنىڭ چەللىسىگە قونۇشقا خۇشتار ئىدى، ياكى بىر يوللا پۈتمىزنى باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋاتقان بىزنىڭ يېنىمىزدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەرلەرگە چۈشۈپ جاۋىلاپ ۋىچىرلىشىپ ئوينىشىپ كېتەتتى. جۈپ ـ جۈپ قارلىغاچلارمۇ ھەمىشە چايخانىنىڭ ئاستى ـ ئۈستىلىرىدە پاخال ۋە لايىلارنى چىشلەپ بەخىرامان غۇيۇلدىشىپ ئۈچۈشۈپ يۇرەتتى ياكى ۋىچىرلىشىپ كۆكۈل ئېچىشاتتى. ياز كۈنلىرى يول بويىدىكى ئېرىق سۈيىنى كىچىك ھويلىدىكى ئېرىقچىغا باشلاپ كىرىپ موماي تېرىپ ئۆستۈرگەن ئاز ـ تولا مۇچ، پەمىدۇر ۋە پىدىگەنلەرنى سۇغارغىلى تۇرغانىدا، شلدىرلاپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ يېقىملىق ئاۋازى پاخپىيىپ تۇرغان چايخانىمىزغا يېڭىچە قىزىقچىلىق بەخش ئېتەتتى.

چايخانا سېلىش ئۆي ئىگىسى بوۋاي ـ مومايىنىڭ تۇرالغۇ شارائىتىنى ياخشىلىشنىڭ بىرىنچى قەدىمى ئىدى. ئىككىنچى قەدەمدە ئۆلار مەن يېتىپ ـ قوپقان ھېلىقى 4 كۋادرات مېتىرەك كېلىدىغان كىچىك ئامبار ئۆيىنى چېقىپ، ئۇنىڭ ياغاچ ـ تاشلىرىغا يەنە بەزى ياغاچ كېسەك قېتىپ، ھازىرقى 12 كۋادرات مېتىرەك كېلىدىغان چوك ئۆيگە يانداش يەنە بىر ئۆي سالمىقچى ئىدى، شۇنداق قىلغانىدا، ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئۆي بولغان بولاتتى ـ دە، ئادەتتىكى سەۋىيىگە يېتەتتى. شەھەرلىك ۋە يېزىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ

ئوخشاشلا ئادەتتە ئەڭ ئاز بولغاندىمۇ ئىككى ئېغىز ئۆيى بولىدۇ، دائىملىق تاماق يېيىش، ئۇخلاش، باشقا پائالىيەتلىرى تاشقىرىقى ئۆيىدە بولىدۇ، ئىچكىرى ئۆيىنى بولسا مۇمكىنقەدەر رەتلىك، ئالىيراق قىلىپ تۈزەپ، مەخسۇس مېھمانخانا قىلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۈۋاي بىلەن مومای ئىككى يىل جاپالىق كۆرەش قىلدى. ياز كۈنلىرى، بۈۋاي ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن توپا چاناپ لاي ئېتىپ تاكى قارائاغۇلۇق پەردىسى چۈشۈپ ئاسمان بوشلۇقىنى بېھىساب يۇلتۇزلار قاپلىغانغا قەدەر كىسەك تۆكەتتى. بۈۋاي ئۆيىدە بۈندای تەرلەپ-پىشىپ ئىشلەۋاتقان چاغلىردا، مومايمۇ بىكار ئولتۇرۇپ قالماستىن، قىشچە قالاپ ئېشىپ قالغان كۆمۈرنىڭ ئۈۋاقلىرىنى توپا ۋە كالا تېزەكلىرى بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ كۆمۈلاچ قىلىپ ھويلىنىڭ تاملىرىغا ۋە ئېغىلىنىڭ تاملىرىغا چاپلاپ چىقاتتى، ئۇقمىغان كىشىلەرگە تۇنجى كۆرۈشىدە گويا قاراچاپلىما دورىلار پومزەك-پومزەك قىلىپ چاپلاپ قويۇلغانغا ئوخشاش كۆرۈنەتتى.

كۈز كۈنلىرى تېخىمۇ قاتىلاشچىلىق بولاتتى. شىنجاڭدا، بولۇپمۇ شىمالىي شىنجاڭدا قىش ناھايىتى ئۈزۈن بولىدىكەن، كۈزدىلا ئادەمنىڭمۇ، ئۇلاق-ئۇلىمەكىلەرنىڭمۇ قىشتىن ئۆتۈش تەييارلىقىنى تەل قىلىپ راسلۇبلىشقا توغرا كېلىدىكەن. ئەترەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىمۇ تازا قاتىلاشچىلىق بولۇپ كەتتى. ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، قوناق شاخلىرىنى باغلاش، ئوت-چۆپ چېپىشقا بېرىش ئانىدىن ئۇلارنى ئېشەك بىلەن ئەكىلىشكە توغرا كېلەتتى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە سامان ۋە توپانلارنى (چارسامان، توپانلار ئوبدان ئۇلاق بېمى ئىدى) توشۇشنى چىڭ تۇتۇش، قىشتا قالايدىغان كۆمۈرنى غەملەۋېلىشكە، قىش سوغۇقىنىڭ ياكى نۆلدىن تۆۋەن 30°-40° كېلىدىغان سوغ شامالنىڭ ۋەھىمىسىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن

ئىشلەش ـ دېھقانچىلىقنى ئوڭشاپ، ئۇنىڭ يېرىق، تۆشۈكلىرىگە كىگىز پارچىلىرىنى مىخلاپ چىقىشقا توغرا كېلەتتى.

ھەرقانچە "مىسلىسز" قالايمىقانچىلىقلار بولۇپ كەتكەن تەقدىر ـ دىمۇ، بۇ‌ۋاينىڭ جاپا ـ مۇشەققەتلىك ئەمگىكى قىلچە سۇسلاشمايتتى. ئۇ ھەمىشە ئەزالارنىڭ ئەمگەك پوزىتسىيىسىنىڭ سۇسلىشىدىن ۋە كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتىگە بېپەرۋالىق قىلىپ كۆيۈنمىگەنلىكىدىن نارازى بولاتتى، بەزى چاغلاردا تېخى مۇڭلۇق ھەسرەتلىنىپ: "ھەممەيلەنگە ئايان، ھەممەيلەن ئوبدان ئىشلىمەي كېتىۋەرسە ياخشى بولامدۇ؟ نېمە سەۋەبتىن بىر ـ بىرسىگە قاراپ بەس سېلىپ يۈرۈپ، ياخشىراق ئىشلەيلى دېمەيدۇ؟" دەيتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ئەمگەك پوزىتسىيىسى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىگە بولغان مەسئۇلىيەتچانلىقى مېنى ئىنتايىن بەك تەسىرلەندۈرەتتى. ئەترەتتىكى ۋە ئەترەتنىڭ سىرتىدىكى بەزى كىشىلەرگە: "مۇڭسىز ئاكا ھەقسىقەتەن بەلەن ئادەم، ياخشى ئەزا، مۇسۇلمانچىلىقى بار ئوبدان ئادەم!" دەپ بېرەتتىم. ئەمما مېنىڭ بەرگەن باھايىم ھەممەيلەنىڭ باش لىڭشىتىپ تەستىقلىشىغا ئېرىشۈەرمەيتتى. بىر قېتىم مەن مۇڭسىز ئاكىنى ماختىغان چېغىمدا مۇھەممەت ئەمەتنىڭ قاتتىق رەددىيىسىگە ئۇچرىغانىدىم: "مۇڭسىز ئاكىنى مەن ياقتۇرمايمەن، بىز بىر مۇنچەيلەنىڭ ئۇنىڭ بىلەن خوشىمىز يوق ئۇ بەك ئاكىتىپلىق قىلىپ 'پۇقرانى ئاسراش'نى ئۇقمايدۇ" دېدى ئۇ. "پۇقرانى ئاسراش" دېگەن سۆزنىڭ مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى مېنى ھەيران قالدۇردى ۋە گاڭگىرىتىپ قويدى. چۈنكى مەن "پۇقرانى ئاسراش" دېگەن بۇ سۆزنى شىنجاڭغا بېرىشتىن ئىلگىرى 1962 ـ يىلى بېيجىڭ شەھىرى ئەتراپىدىكى فاكۇشەن ناھىيىسىنىڭ چېنجىياتەي دېگەن يېرىگە بارغان چېغىمدا، يېزىلىق بىر قىزنىڭ ئۇلارنىڭ دادۇيىدىكى پىشقەدەم ھەربىي ئائىلە تاۋابىئاتى ئەزىزىچىسىنى

"پۇقرانى ئاسرىمايدۇ" دەپ تەنقىد قىلغىنىدا تۇنجى قېتىم ئاڭلىغا-نىدىم. رايونى، مىللىتى، جىنسى، يېشى پۈتۈنلەي ئوخشاش بولمىغان مۇھەممەت ئەمەتنىڭ ئاغزىدىنمۇ يەنە شۇ سۆزنىڭ ئۈيغۇرچە ئېيتىلىشى چىقىدىغانلىقىنى كىم ئويلاپ يېتەلەيدۇ؟ خىيالىمغا بۇۋاينىڭ ئەسىگەك قىلغاندا ئارام ئېلىشقا قويۇپ بەرمىگەنلىكى ۋە سابىق كوجاڭىنىڭ قانۇنسىز ئىگىلىۋالغان تېمىنىڭ ئۇلىنى بۇزۇۋەتكەنلىكلىرى كېلىپ قالىدى. ئەمدى مۇشۇ ئىشلارمۇ پۇقرانى ئاسرىمىغانلىق بولامدۇ؟ مەن ئىختىيارسىز يوسۇندا مۆمىن ئاكىنىڭ قايغۇسىنى قىلىپ قالدىم. مۇھەممەت ئەمەت ئۇچۇنمۇ ئاز-تولا قايغۇردۇم. ئاندىن يەنە دۆلەتنى ئىدارە قىلىپ، خەلقى ئالەمنى تىنچلاندۇرۇشقا مۇناسىۋەتلىك تالاي-تالاي چوڭ ئىشلار ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ قايغۇغا چۆمدىم.

بىرقانچە يىل جەريانىدىكى باش-ئايىغى ئۆزۈلمەيدىغان جاپا-مۇشەققەتلىك ئەمگەكلەر ۋە شۇنداقتىمۇ يەنىلا كۆڭۈللۈك ئۆتكەن يىللاردىكى روشەن بىر ئۆزگىرىش ئۈچۈن ئىگىسى بوۋاي-مومای ناھايىتى تېز قېرىپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتى، كېيىن سىلىنغان 8 كۆادرات مېتر چوڭلۇقتىكى ئىچكىرىكى ئۆيىنىڭ تورۇسى ئاخىر 1968-يىلى يازنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى ئۈزۈن ھەم ئەگرى-دونای بادىرا ياغاچ بىلەن قۇرۇت يەپ كەتكەن ھەم تېخى رەندىمۇ سىلىنمىغان ئوگىغۇل-دوگىغۇل تېپىز تاختايدا تۇتاشتۇرۇلۇپ بولغان چاغدا، بوۋاي بىلەن مومای 1965-يىلى مەن ئۇلارنىكىگە يېڭى بارغان چاغدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا پۈتۈنلەي باشقىچە ئادەم بولۇپ قالغانىدى. ئارىدا بوۋاي بىر قېتىم ئاغرىپ قالىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، قوۋۇزلىرى ياغاقلىشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئەترەتكە، ئۆزىنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى، كېچە-كۈندۈزلەپ ئۇچ سېمىنا بويىچە سۇ تۇتۇش ئىشلىرىنى باشقۇرۇشقا كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى سەۋەب قىلىپ سۇ ھەيئىتىلىك ۋەزىپىسىدىن ئىستىپا بەردى.

مومابچۇ، ئۇنىڭمۇ يېڭىدىن بىرمۇنچە چاچلىرى ۋە چىشلىرى چۈشۈپ كەتكەنىدى، ئىش-كۆش قىلىشتىمۇ تولا ئۇنۇتۇغاق بولۇپ كەتكەنىدى.

يەنە بىر روشەن ئۆزگىرىش بوۋايىنىڭ دىنىي پائالىيەتلىرى بارغانسېرى كۆچەيدى. 1965-يىلدىكى رامزاندا ئۇ روزا تۇتمىغانىدى. ئۇنىڭ ناماز ئوقۇغىنىنمۇ كۆپ كۆرمەيتتىم، 1968-يىلىغا كەلگەندە، روزا تۇتۇشتىمۇ، بەش ۋاخ ناماز ئۆتەشتىمۇ ئاجايىپ ئەسەتايىدىللىشپ نامىزنى قازا قىلمايدىغان، روزىسىنى يەپ قويمايدىغان بولۇپ كەتتى. بىز ھېسسىيات جەھەتتە بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك يېقىنلىشىپ، ھەممە گەپنى بىر-بىرىمىزدىن يوشۇرمايدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئۆزگىرىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى سوراپ كۆرگەنىدىم، ئۇنىڭ ئېيتىشچە، ئۆزىنىڭ بەدەن قۇۋۋىتى ئاجىزلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئۇنىڭ ئوستىگە ئارىدا بىر قېتىم كېسەل بولۇپ قالغانلىقىنى، بارغانسېرى ئۇ ئالەمنىڭ ئىشلىرىنى ئويلاش لازىملىقىنى ئىلغا ئالدى.

روزا تۇتقان مەزگىلدە كىشلەركالا-قوي سويۇشاتتى، سويغىلى كالىسى ياكى قويى بوقلىرى گۆش سېتىۋالاتتى. بوۋاي بىلەن مومای كۇندۇزى ھېچ نەرسە يېمەيتتى، بىر يۈتۈم سۇمۇ ئىچمەيتتى. قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن بىر ۋاخ تاماق يەيتتى. كۇن بويى ئاچ قورساق يۇرگەچكە، بىر يولىي يىغىپلا قورساقنى تويغۇزغۇدەك غىزا يەپ كەتسە سالامەتلىككە زىيىنى بولمىسۇن دەپ، ئالدى بىلەن ئازراق سىنچاي ئوتلاپ، بىرتىكە نان بىلەن ئېپتار قىلىۋېتىپ، ئاندىن گۆشلۈك تاماق يەيتتى. ئۇخلاپ سەھەر سائەت 3-4 لەر ئەتراپىدا ئايىمخان مومای ئورنىدىن تۇرۇپ غىزاغا تۇتۇش قىلاتتى، سائەت 5-6 لەردە تاڭ يورۇشتىن ئىلگىرى، بوۋاي تەرەت ئېلىپ، ناماز ئوقۇيتتى. ئاندىن يەنە بىر ۋاخ غىزا يەيتتى. رامزان ئېيىدا قاراڭ-

غۇدا ئىككى ۋاخ غىزا يېيىش تەلەپ قىلىنسىمۇ، كۈندۈزى بەرداشلىق بېرىش ئۈچۈن ياخشى يېيىش لازىم ئىدى. ئۇيغۇرلاردا "بىر يىل تېپىپ، بىر ئاي يېيىش" دەيدىغان تەمسىلمۇ بار ئىكەن.

بۇڭاي بىلەن مومانىڭ روزى تۆتۈشى ماڭا ھېچقانداق ئوڭايسىزلىق كەلتۈرمىدى. سۈيىمدىكى زولۇقتىن مومايى ماڭىمۇ ئېلىپ قويۇاتىتى، تاڭ يورۇپ ئورنىمدىن تۇرغاندىن كېيىن يەيتتىم، چۈشلۈكى ماڭىلا ئاتاپ ئەتكەنچاي قىلىپ بېرەتتى. ئاخشاملىقىنى بولسا ئۆلار بىلەن بىللە يەيتتىم. مېنىڭ تامىقىمۇ شۇنداق قىلىپ، گۆشلەرنىڭ كۆپىيىشى ۋە غىزانىڭ ياخشىلىنىشى بىلەن تېخىمۇ ئوبدان بولۇپ كەتتى. ئېھ، مېھرىبان ئانامدەك ئۇيغۇر مومايى!

1969 ـ يىل 7 ـ ئايدا «پايدىلىنىش خەۋىرلىرى»دىن ئامېرىكا ئالىم بوشلۇقى ئۈچار كېمىسى "ئاپوللو ـ 11"نىڭ ئايغا چىققانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى كۆرۈپ، بۇڭايغا ئېيتىپ بەردىم.

ـــ بوچىلىق، قۇرۇق گەپ! ـــ دېدى بۇڭاي كەسكىن رەددىيە بېرىپ.

ـــ گېزىتكە بېسىلىپتۇ!

ـــ گېزىت پو ئېتىپتۇ!

ـــ بۇ خەۋەرنى ئامېرىكىلىقلار جاكارلاپتۇ!

ـــ ئامېرىكىلىقمۇ پو ئېتىپتۇ!

ـــ دۇنيادىكى برمۇنچە دۆلەت باشلىقلىرى ۋە ھۆكۈمەت باشلىقلىرى تەبرىكلەپ تېلېگرام ئەۋەتىپتۇ!

ـــ ئۇلار ئالدىنىپ قاپتۇ!

بۇڭاينىڭ جاھىللىقىنى ھېچنېمىگە ئوخشىتىپ بولمايتتى.

سەل ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ئىزاھات بېرىپ:

ـــ قۇرئان كەرىمدە ئېيتىلىشىچە، ئاي بىلەن يەر شارىنىڭ ئارىلىقىدىكى مۇساپىنى چاپقۇر ئات بىلەن 40 يىل باسسىمۇ تۈگىمەيدىـ

كەن، ـــ دېدى.

قۇرئان كەرىمنى مەن ئوقۇپ كۆرمىگەنسدىم، بۇڭايمۇ ئوقۇماپ-تىكەن، ئۇ ئەرەبچە سۆزە-ئايەتلەرنى ئۇقمايدىكەن، دىنىي مەكتەپ-تىمۇ ئوقۇماپتىكەن. قۇرئان كەرىمدە راستىلا ئاشۇنداق دېيىلگەن-دېيىلمىگەنلىكىنى مەنمۇ بىلمەيتتىم. ئاتقا مىنىپ، مەيلى قانداقلا دۇلدۇل بولسۇن، 40 يىل چاپقان بىلەنمۇ ئايغا يەتكىلى بولمايدۇ دېگەن گەپكە مەنمۇ ئىشىنمەن.

مەن بۇڭاينى ئامېرىكىلىقلارنىڭ، شۇنداقلا ئىنسانىيەتنىڭ بۇ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتىگە زادىلا ئىشەندۈرەلمىدىم.

لېكىن ئەتىسى ئاخشىمى مۇنازىرە بولغان بۇ ماۋزۇنى ئۇ يەنە ئۆزلۇكىدىن ئوتتۇرىغا قويدى. شۇ كۈنى چۈشتە قوغۇنلۇقتا ئەمگەك قىلىۋاتقاندا "سابىق كوچاڭ"نىڭمۇ ئوخشاشلا بىر خەۋەرنى دېگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

ـــ بۇ گەپچە راست ئوخشايدۇ-دە، ـــ ئۇ گۈمانسىرىغان هالدا، مېنىڭ قارىشىمچە بىچارە هالەتتە ئۆزىگە ئۆزى سۆزلىگەندەك دېدى، ـــ نېمە ئىشتۇ بۇ زادى؟ قۇرئان كەرىمدە ئېنىق قىلىپ ئېيىتىلغان تۇرسا!

مەن دېسەم، ئۇ ئىشەنمىگەندى. بۇڭاي ئۆزى قانۇنسىز ئىگىلىۋالغان يەردىكى تېمىنى چېقىۋەتكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە تېخى كۆكلى تۇز ئەمەس دەپ ئاتايدىغان "سابىق كوچاڭ" دېيىشى بىلەنلا، بۇڭاينىڭ ئۇنىڭغا ئىشەنگەنلىكىگە كۆكلۈم بېرىم بولغانىدى، نېمىلا بولسۇن، ئىشەنگىنىگە خۇش بولۇپ قالدىم.

ئۇ كۈنى ياتقۇدا مۆمىن ئاكىنىڭ نامىز ئوقۇشى ئادەتتىكى هەرقانداق كۈندىكىدىنمۇ ئۇزۇن بولدى، ئۇنىڭ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، "ئەسسالامۇئەلەيكۇم ۋەرەھمەتۇللا"نىمۇ نەچچە تەكرارلىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

شۇ يىلنىڭ كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە مۇمسىن ئاكا قاپقارا بۇرۇت قويۇۋالغان ئوتتۇرا ياشلىق ئېگىز بوي بىر كىشىنى ئۆيگە باشلاپ كەلدى، بوۋاي ئۇنىڭ بىلەن گۈش دۇكىنىنىڭ ئالدىدا پاراڭلىشىپ تونۇشۇپتۇ. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"نىڭ داغدۇغىلىق ئېلىپ بېرىلىشى بىلەن تەمىنلەش ئىشلىرى كۈندىن-كۈنگە يامانلىشىپ، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى گۈش دۇكىنىدىن ياكى سودا كوپىراتىپىنىڭ دۇكىنىدىن گۈش سېتىۋېلىش ناھايىتى تەسكە چۈشىدىغان بولۇپ قالغانىدى، شۇنىڭ بىلەن قاراڭغۇ بازار قىلىپ گۈش ساتىدىغان بىر تۈركۈم پوكانچىلار پەيدا بولغانىدى. ئۇ بۇرۇتلۇق ئادەم جەنۇبىي شىنجاڭ-لىق ئىكەن، ئۇنىڭ يۇرتىدا ياشاش قىيىن بولغانلىقىدىن بايىاشتراق بولغان ئىلغا كېلىپ، شەخسىلەرنىڭ قولىدىن قوي-كاللارنى سېتىۋېلىپ، ئۇلارنى سويۇپ گۈش قىلىپ سېتىش ئارقىلىق ئاز-تولا پۇل قىلىۋالىدىكەن. بوۋاي گۈش ئالغىلى بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ قېلىپ، ئۇ ئادەمنىڭ ئۆزى بىلەن بىر يۇرتلۇق ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپتۇ-دە، ئۇنى ئۆيگە باشلاپ كىرىپتۇ.

ئايسىخان جەنۇبىي شىنجاڭدىن كەلگەن مېھمانغا قائىدە بويىچە چاي-تاماق قىلىپ بەردى. بۇرۇتلۇق مېھمانىنىڭ ئىسمى قاسىم بولۇپ، ئىلمەك بۇرۇن، ئۆسكىلەك قاشلىق، چارا كۆزلۈك، غەمكىن چىراي، گەپنى ئېنىق ئۇققىلى بولمايدىغان بىر ئادەم ئىدى، ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن يۈكۈنۈپ سالاپەت بىلەن ئولتۇرغان پېتى مىدىر-سىدىر قىلماي ئولتۇرۇۋەردى. بايقىشىمچە، ئايسىخان ئۇنىڭغا ئاستا-تىن يامان مۇئامىلە قىلدى. ئايسىخان ئۆزى ياقتۇرغان مېھمانلارنى ئاجايىپ قىزغىن، خۇش چاقچاق كۆتەتتى، بۇندىق مېھمانغا مۇئامىلە قىلىشتا مومايىنىڭ ئاۋازى ئادەتتىكى چاغدىكىدىن كۆتۈرۈلۈپ، ئاۋازىنى ئىنچىكە ئەمما سىپايە چىقىرىپ گويا ناخشا ئېيتقاندەك سۆزلەر بىلەن قارشى ئالاتتى ۋە مېھماندىن ھال سوراپ كېتەتتى. ئۇنىڭ قاسىمغا

بولغان مۇئاملىسى بولسا مەجبۇرىيەت يۈزىسىدىلا بولدى، خالاس.

بۇ مېھمانلىنى مەنمۇ ئاڭسىز يوسۇنىدا ياقتۇرماي قالدىم. ئۇنىڭ ياغاچتەك قېتىپ ئولتۇرىدىغان ۋە سۆزۈن چىراي مىجەزى، قويۇق قەشقەر شۇۋسىدە دۇدۇقلاپ سۆزلەشلىرى، مىدىر-سىدىر قىلمايلا ئولتۇرۇشلىرى، مېنىڭ سالام قىلىشىمغا خوش ياقمىغانىدەك قوپاللا جاۋاب قايتۇرۇشى ۋە ئۇنىڭ "ئېقىپ كەلگەن"لىك ۋە شەخسىي پوكانچىلىق (شۇ چاغلاردا قانۇنسىزلىق ھېسابلانمايتتى) سالاھىيتى، ئۇنىڭ ئۇسۇتىگە، بۇ ئۆيگە تۇنجى كېلىپ تۇرۇقلۇق بولۇشچە يەپ-ئىچىشلىرى، ئۇنىمۇ ئاز دېگەندەك، يەنە مۇمىن ئاكىنىڭ ئۇنى ئۆيىدە قوندۇرۇپ قېلىش نىيىتىدە بولۇشى مەندە ئۇنىڭغا نىسبەتەن بىرئاز ئۆچلۈك پەيدا قىلىپ قويدى.

ئەمما، مۇمىن ئاكا ئۇنىڭغا ئادەتتىن تاشقىرى يېقىنچىلىق قىلاتتى، بۇڭاي ھېلىقى ئادەم بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئىشلىرى توغرىسىدا، يېڭىسارنىڭ پېچىنى، قەشقەرنىڭ ئانىرى ۋە ئاتوشنىڭ ئەنجۇرلىرى، باينىڭ گۈرۈچى، ئاقسۇنىڭ ياڭاقلىرى ۋە كۆچارنىڭ ئۆرۈكلىرى توغرىسىدا پاراڭلىشىپ كەتتى. قاسىم مۇمىن ئاكىنىڭ سورىغانلىرىغا تىنتۇتلاپ، نائېنىقلا بىرنەرسىلەرنى دەپ جاۋاب بېرەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ پاراڭلارغا بۇڭاي قانائەت ھاسىل قىلاتتى. قاسىم ئۇ يەرلەرنىڭ ھەممىسگە بەزىدە ئاپتوموبىل بىلەن، بەزىدە پىيادە، بەزىدە ئېشەكلىك دېگەندەك ھېرىپ كۆرگەنىكەن. ئۇنىڭ ئائىلىسى، كەسپى، بالا-چاقىسى بارئىكەن، ئۇنىڭ ئۆيى يوپۇرغىنىڭ يۇقىرى ئاۋات دېگەن يېردە ئىكەن، ئەمما ئائىلىسىدە تۇرىدىغان ۋاقتى ناھايىتى ئاز ئىكەن، كۆپ ۋاقىتلاردا ئۇ ياق-بۇ ياقلاردا يۈرۈپ، ئۆزىنىڭ ھۇنىرى (مال سويالايدىكەن، كۆنچىلىك قىلالايدىكەن، كىگىز ئېتەلەيدىكەن، بورا توقۇيالايدىكەن، ئاياغ ياسىيالايدىكەن، ساتىراشلىق قىلالايدىكەن، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇيغۇر مىللىي

تىبابەتىچىلىكىدىنمۇ ئاز-تولا ساۋادقا ئىگە بولۇپ، تومۇر تۈتۈپ دورا بېرەلەيدىكەن. ئۇ، ئىشقىلىپ، جاھاتىكەشتى تۈپىلاردىن ھېسابلىنىدىكەن) بىلەن پۇل تېپىپ يۈرىدىكەن.

— راستىنى ئېيتقاندا، — دېدى ئۇ غەمكىن ھالدا، — ھېچقانچە پۇل تاپالمايمەن، مەن بىر جېنىمغا بىردەم شىمالغا، بىردەم جەنۇبقا چېپىلا يۈرىمەن، نوپۇسۇم بولمىغاندىكىن، قارائۆغۇ بازاردىن ئاشلىق ئېلىپ يەيمەن، تۇرارغا ئۆڭي تاپالمىسام دەك-سارايلاردا يېتىپ قوپمەن، چىقمىم بەك تولا. يۇقىرى ئاۋاتقا قايتىپ بارغىنىمدا قولۇمدا قېپقالغان پۇللىرىمنىڭ كۆپ قىسمىنى ئەترەتكە تاپشۇرىمەن، ئالدىن ئەترەت ماڭا بىر يۈەنگە 50 دىن قىلىپ خاتىرىلەپ قويىدۇ، شۇنداق قىلغاندا ئۆيدىكى بالا-چاقىلىرىم ئەترەتتىن نورمال ئاشلىق ئالالايدۇ. ئەگەر ئاخىرىدا ئۆزەمگە ھېچقانچە پۇل ئاشمايدۇ،

— نېمىشقا چىقتىڭىز ئەمىسە؟ ئۆيىڭىزدە تۇرۇپ خاتىرجەم ئەترەتنىڭ ئەمگىكىگە قاتناشسىڭىز ياخشى بولماسمىدى؟ — دېدىم مەن ئۇنى ئىززەتلەپ "سىزلەپ" ئەمما يوز قارىمايلا.

ئۇ قاپاقلىرىنى ساڭگىلىتىپ مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىمىغاندەك ئولتۇرۇۋەردى. بۇ، ئۇيغۇرلارنىڭ مەلۇم گەپنى ياقتۇرمىغانلىقىنى ياكى مەلۇم كۆز قاراشقا قوشۇلايدىغانلىقىنى سۆكۈت بىلەن ئىپادىلەشتىكى ئۆلچەملىك ھالىتى ئىكەن. بىرمۇنچە يىللاردىن كېيىن ئۇقسام، ئامېرىكىلىقلار ۋە بەزى ياۋروپالىقلارمۇ ئۆزىنىڭ "سۆكۈت قىلىش" ھوقۇقىنى ئاشۇنداق ئىشقا سالىدىكەن.

قاسىمنىڭ يەنە قانداق يوشۇرۇن كېسىلى بار؟ ياكى باشقا قانداق "مەسىلىلىرى" بار؟ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" ئېلىپ بېرىلىۋاتقان دەۋردە، ئاشۇنداق قاۋۇل، بەردەم ئادەمنىڭ جەمئىيەتتىن، تەشكىلدىن، "ئىنقىلاب"تىن پۈتۈنلەي چەتتە خالىنچە يۈرۈشىنى زادىلا تەسەۋۋۇر قىلىپ كېتەلمەيتتىم.

ئايىمخان بۇ پاراڭلارغا ئانچە قىزىقمايتتى. ئادەتتىكى كۈندىلىك تۇرمۇشتا بوۋاينىڭ جەنۇبىي شىنجاڭلىق، مومايىنىڭ شۇ يەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلمۇالغىلى بولمايتتى. بوۋاي ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدىن ئىلگىرىلا ئىلى رايونىغا كەلگەن بولۇپ، تۇرمۇش ئادىتى، گەپ قىلىشتىكى تەلەپپۇزى، ھەرقايسى جەھەتلەردە شىمالىشپ، ئىلىچىلىشپ، "تارانچى"لىشپ بولغانلىكەن. ئەمما چاقىرىلمىغان مېھمان قاسىم كىرىپ كەلگەندە، بوۋاي بىلەن مومايىنىڭ تېگىدىن بىر يەرلىك ئەمەسلىكىدىن كېلىپ چىققان ئوخشاشمايدىغان پەرقلەر ئاشكارىلىنىپ قالدى.

خىيالىمغا شۇ نەرسە كەچتىكى، ئانا يۇرت ۋە بالىلىق دەۋر دېگەن كارامەت نەرسە ئىكەن، بوۋاي قاسىم بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭلىق ھەققىدە پاراڭ قىلىشپ ئولتۇرغاندا كۆز ياشلىرى مونچاق-مونچاق يالتىرايتتى، مانا بۇ ئانا يۇرت بىلەن بالىلىق دەۋرىنىڭ ئەبەدىلئەبەد ئۆچمەيدىغان نۇرى بولسا كېرەك!

بوۋاي قاسىمدىن بىر كىشىنى سۈرۈشتە قىلدى، ئۇنىڭغا مەن ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىگەنىكەنمەن. قاسىمنىڭ چىرايى قاتمال، ئۇنىدىمەيتتى، ئۇ ئادەمنى بىلمەنمۇ، بىلمەيمەنمۇ دېمەيتتى. بىر تاماكا چېكىم ۋاقتى ئۆتكەندىن كېيىن، قاسىم ئۇشتۇمتۇتلا دۇدۇقلاپ گەپ قىلىپ:

ــ ھە راست، شۇنداق بىر كىشى بار، بۇ كىشى ھېلىمۇ بار! ئۇ ھازىر قەشقەردە ئەمەس، ئۇ ھازىر خېجىڭ ناھىيىسىنىڭ پىما زاۋۇتىدا تېخنىك ئىشچى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ! ــ دېدى.

ــ ھە! ئىنىم تېخى ھاياتكەن-دە! ــ دەپ ۋارقىرىۋەتتى بوۋاي، بوۋاينىڭ ۋارقىرىشىغا موماي بۇرۇلۇپ ئالىيىپ قويدى.

بوۋاينىڭ ئاتا-ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، بوۋاي ئۆي-ماكانىدىن ئايرىلىپ يەككە-يېگانە بىرلا ئادەم شىمالىي شىنجاڭنى

كەلگەنىكەن. ئايمخاننىڭ بۇ يەردە تۇغقانلىرى ناھايىتىمۇ جىقكەن، ئۇلار بىلەن باردى-كەلدىسى قويۇق ئىكەن، مۇمىنكام بولسا تەنھا ئۆزىلا ئىكەن. ئۇ بىر چاغلاردا ئۆزىنىڭ ئانا باشقا بىر ئىنسى بارلىقىنى، ئۆزىدىن 20 نەچچە ياش كىچىكلىكىنى، ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندە ئەمدى ئىككى ياشقا كىرگەن ئۇ ئۆگەي ئىنسىنى ئۆگەي ئانىسىنىڭ بىر تۇغقىنى بېقىۋالغانلىقىنى، 30 يىل مابەينىدە خەت-خەۋەرلىشەلمىگەنلىكىنى ئېيتقاندى.

ئىلگىرى ئۇ بۇ ئىنسى توغرىسىدا ماڭا پاراڭ قىلىپ بەرگەندە مەن قىلچە دەققەت قىلماپتىكەنمەن، كۆڭلۈمدە تېخى ئايمخانىنىڭ تۇغقان-يېقىنلىرى ئۆزۈلمەستىن كېلىپ-كېتىپ تۇرغان چاغلىرىدا، بوۋاي ئېچىدە زېرىكىشلىك ھېس قىلىپ ئۆزىگە تەسەللى بېرىش يۈزىسىدىن شۇنداق دېگەن بولسا كېرەك، دەپ قالغانمۇ ئىكەنمەن، نېمە بولسا بولسۇن، ئىشقىلىپ ئۇمۇ تاشنىڭ ئارىسىدىن ئۇنۇپ چىقىۋاتقاندىكىن، ئۇنىڭمۇ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بولىدۇ-دە، گەرچە ئۇ ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ئۇنىڭ ئاغزىدىلا بار بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئېغىزغا ئالغۇدەك ھېچقانداق رېئال يېرى يوقىقۇ دەپ ئويلاپ قالغانىكەنمەن.

قاسىم بىلەن پاراڭلاشقانىنىڭ ئەتىسى، مۇمىن ئاكا ئادەتتە ئۆزى ياخشى كۆرمەيدىغان يەنە كېلىپ قىلچىمۇ ھۇرمەت قىلمايدىغان مۇھەممەت ئەمەتنى چاقىرىپ كېلىپ، بار دەپ يۇرىدىغان ئىنسىغا سالام خەت يازدۇردى. 1969-يىلىغا كەلگەندە ئۇيغۇرچە گەپنى خېلى ئوبدان سۆزلىيەلەيدىغان ۋە ئۇيغۇرچە يېزىقنى ئوبدان ئوقۇيالايدىغان بولغىنىم بىلەن، ئەپسۇسكى خېتىنى يازالمايتتىم، تاساددىپىيلا يولۇققۇپ قالغان پوكانچى قاسىمنىڭ ئاغزىدىن بىر سوراش بىلەنلا گويا قارىغۇ مۇشۇك ئۆلۈك چاشقانغا ئۇچرىغاندەك يوقىلىپ كەتكىنىگە كۆپ يىللار بولغان، بەلكىم تېخى قىلچە مەۋجۇتمۇ بولمىغان ئىنسىنى

تېپىۋالالىشىغا كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرىدە تامامەن ئىشەنمەيتتىم. قاسىم-نىڭ سالاھىيىتى مەندە ئۇنى ئالدامچىلىقى دېگەن گۇمان پەيدا قىلغانىدى. مۇمىن ئاكىغا ئىنسىنى "تېپىشمە" بەرگەندىن كېيىن، بۇۋاي قاسىمغا تېخىمۇ قىزغىن بولۇپ كەتتى. ئۇ ئايىمخانىنىڭ ۋە مېنىڭ سەممىگە سالماستىلا قاسىمنى ھەركۈنى ئاخشىمى ئۆيدە قونۇشقا تەكلىپ قىلىپتۇ. مېنىڭ ئۆيى ئىگىسى بولغۇچى بۇۋاي-مومايى بىلەن يېتىپ-قوپۇشتا، ئەمگەكتە، يېمەك-ئىچمەكتە بىر بولۇپ كەلگىنىمگە بەشىنچى يىلىغا قەدەم قويدى، قاسىمنى قوندۇرۇش كېرەكمۇ-يوق، بۇ توغرىدا مېنىڭ پىكىر بايان قىلىش ھوقۇقۇم يوقتەك قىلاتتى.

ئەمما مۇھەممەت ئەمەتمۇ بۇۋايغا ئوخشاشلا قاسىمنىڭ گېپىگە شەك كەلتۈرمەي ئىشەندى. يەنە كېلىپ بۇۋاينىڭ ئۇنى رەسمىي ھۇر-مەت بىلەن خەت يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقى ئۇنىڭ غۇرۇرىنى ئاشۇرغانىدى. ئۇ خەت يېزىشقا بەك كۈچ سەرپ قىلدى، پوزىتسىيە-سىمۇ سىپايە ئىدى، ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئۇ بۇۋايىنىڭ "پۇقرانى ئاسرىماسلىق" تەرىپىگە بولغان تەنقىدىنى ئاللىقاچان تازىلىۋەتكەن، بۇۋاي بىلەن ھېسسىيات جەھەتتىكى ئارازچىلىقىمۇ چىقىرىۋېتىل-گەندەك قىلاتتى.

مېنىڭ قاسىمغا ئىشەنمەسلىك قىياسىمنىڭ ئەكسىچە، ئاردىدىن 20 نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مۇمىن ئاكىنىڭ خېنىمنىڭ ناھىيىلىك پىما كارخانىسىدا ئىشلەيدىغان ئۆكسىدىن جاۋاب خەت كېلىپ قالدى. جاۋاپ خەتنى موللىسمان بىرسىگە يازدۇرغانلىقى چىقىپ تۇراتتى، چۈنكى خەت بىرمۇنچە يورغىلاتما گەپلەر بىلەن باشلانغانىدى:

"... ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ پولاتتەك چېگرىسىدا، باي-گۈزەل ۋە بېشىللىقتا پۈركەنگەن تۆت پەسىلنىڭ ھەممىسى جانغا راھەت بېغىش-لايدىغان ئىلى دەريا ۋادىسىدا تۇرۇۋاتقان، ئۇلۇغ ئۇستازىمىز ماۋ جۇشە-

نىڭ شانىلىق نۇرى ۋە مېھرى-شەپقىتىنىڭ بۆشۈكىگە بۆلىنىپ، تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن پرولېتارىيات مەدەنىيىتە زور ئىنقىلابىنىڭ چېنىقتۇرۇشىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان، شۇنىڭدەك بۇ ئالەمدىكى جەننەتنىڭ ئالتۇن كۆۋرۈكى بولغان مولىلايۇزى خەلق گۈشپىسىدا بەختلىك تۇرمۇش كۆچۈرۈۋاتقان، ئايرىلىپ كەتكىلى ئۇزۇن يىللار بولغان قەدىردان ئاكامغا، جاندىن ئەزىز جانجىگەر، ئەقىللىق، ئىشقا ماھىر ئىشچان ۋە مېھرىبان يەڭگەمگە، ماۋجۇشى تۇرغان جاي ئۇلۇغ بېيجىڭدىن كەلگەن خەنزۇ ئاكىمىز يولداش لاۋۇاڭغا سېغىنىپ سالام، تەن سەھەتلىكىڭ ئوبدان، خىزمىتىڭىز ئۈگۈشلۈق، تۇرمۇشىڭىز كۆڭۈللۈك كېتىپ بارامدۇ؟ بىزدىن يەنە سىگىلمىز سانىيە خانغا... سالام دېگەيسىز...“

خەتتە بىرمۇنچىلىغان ئادەمنىڭ ئىسمى قاتار قىلىپ تىزىلغانىدى. مۇھەممەت ئەمەت يېزىپ بەرگەن خەتتىكە ئىسمى چۈشكەن ۋە بۇۋاي بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغانلىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىگە سالام دېيىلگەنىدى. كېيىن كەلگەنىدە دەپ ئۆتۈش كېرەكلىكى، ئۇيغۇرلار يېشىنلا ھۆرمەت قىلىدىكەن، چوڭ-كىچىك مەرتىۋىسىنى سۈرۈشتە قىلىپ كەتمەيدىكەن، ئۇلارنىڭ ”ئاكا“، ”يەڭگە“، ”ئۇكا“ ۋە ”سەڭىل“لارنى ئاتاشلىرى خەنزۇچە ۋە خەنزۇلارنىڭ ئۆرپ-ئادىتى بويىچە ئېيتقاندا، كۆپ ھاللاردا توغرا بولماي قالدۇ ھەتتا ئۇقۇشماسلىق كېلىپ چىقىدۇ.

جاۋاب خەتتە ئېيتىلىشىچە، 50-يىللاردا مۇمىن ئاكا مىللىي ئارمىيە بىلەن گومىنداڭ ئارمىيىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان جەڭدە قازا تاپتى دەيدىغان بىر ئۇسۇڭ سۆز تارقالغان، ”ئۇكىسى“ بىرقانچە كۈنلەپ يىغلاپتۇ ھەمدە ئاكىسىنىڭ روھىناتىغا ئاتاپ كاتتا نەزىر بېرىپتۇ. بۇگۈن خۇددى ئاسماندىن خۇشاللىق چۈشكەندەكلا، ئاكىسىدىن كەلگەن خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ بەك خۇشال بولۇپ كەتكىنىدىن

قاتتىق يىغلاپ ساپتۇ...

خەتنى ئوقۇپ شۇ يەرگە كەلگەندە، مۇمىن ئاكىنىڭ كۆز ياشلىرى تاراملاپ ئېقىپ، ئىسەدەپ يىغلاپ كەتتى. ئايسىمخان بىر تەرەپتە ئالايغان پېتى ئاھ ئۇرۇپ، ئۇھ تارتماقتا ئىدى.

بوۋاي قاسىمغا ئۆزىنىڭ ھەممە ئىشكەنىيتى بىلەن رەھمەت-ھەشقاللا ئېيتتى. ئىشنىڭ تەرەققىياتى ئاقۇشەتتە بىرىپ قاسىمنىڭ كىچىك ھويلىسىدا كالا سويۇپ گۆش سېتىشىغا رۇخسەت قىلىش دەرىجىسىگە يەتتى. مەن قاسىمنىڭ بىر ئارقان بىلەن بىر قارا كالىنى پۇتلاپلا يىقىتىپ، بىر قولى بىلەن كالىنىڭ مۈڭگۈزىنى قايىرىپ تۇرۇپ، بىر تىزى بىلەن كالىنىڭ بويىنىنى نىقتاپ بېسىپ ئۆتۈكىنىڭ قونچىسىدىن ۋال-ۋۇل پارقىراپ تۇرىدىغان يېڭىسار پىچىقىنى سۈغۇرۇپ چىقىرىپ "يا بىسمىللا، ئاللاھۇئەكبەر" دەپلا پىچاقنى كالىنىڭ بوغۇزىغا شارتتىدە سۈرگەنلىكىنى، كالىنىڭ خارتىسىدا قىلىپ بىر تىنىلا ھۆكۈرىگەنلىكىنى، سۇس قىزىل تىلى شارتىدە چىقىپ بۇرنىنى يالمىغانلىقىنى، كۆزلىرى يوغان ئېچىلىپ قالغانلىقىنى، كالا بوغۇزىدىن چىققان قىپقىزىل ئىسسىق قانلار بىرقانچە مېتر جايغا ئېتىلىپ چاچرىغانلىقىنى، شۇ ۋاقىتتا كالىنىڭ تىلىنىڭ تامامەن قېتىپ قالغانلىقىنى، كالا بېشىنىڭ كېسىپ ئېلىنغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. 20 سېكۇنتتىن كېيىن، قانخۇمار قارا قاغلار ئۇچۇپ چۈشۈشكە باشلىدى.

شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۆيى ئىگىسى بوۋاي-موماي، قاسىم ۋە مەن تۆتىمىز بىللە ئولتۇرۇپ كالا زاسۇيى يېدۇق، ئۇنى يىگەن چېغىمدا پۈتۈن ئەزايىم بىئارام بولۇپ كەتتى، قارا كالا ئۆلتۈرۈلگەن چاغىدىكى قانلىق كۆرۈنۈش ئىشتىيىمنى بۇزغانىدى. ئەمما ئۇنداق دېيىشكە تىلىم بارمىدى، زاكۇسكا قېلىشتىن قورقتۇم. ئازغىنا تۇزدىن باشقا ھېچقانداق دورا دەرمەك سالماستىن، ئېبرىقنىڭ سۇيىدە پىشۇرۇلغان كالا زاسۇيىدىن يوغان تاۋاقتا بىرنى زورمۇزور يېدىم. موماي كالا يېغى ئېيلەپ

تۇرغان شورپىدىن يەنە بىر چىنە بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇنىمىدىم. موماي مېنىڭ گۆش يېمەكلىكلەر كۆنىدىن-كۈنگە جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقان، ماي-پاي بارغانسېرى ئازلاپ كېتىۋاتقان بۇ ئاي-كۈنلەردە قاراپ تۇرۇپ مايلىرى پارقىراپ تۇرغان زاسۇي شورپىسىدىن ۋازكەچكىنىمگە ئاجايىپ ھەيران بولدى.

كەچ كىرىشى بىلەنلا ئۇستىدىن ياندۇرۇپ، ئاستىدىن قويۇۋەتكىلى تۇردۇم. ئەتىسى تاڭ ئېتىشى بىلەن ئاشقازنىم پىچاقتا تىلغاندەك ئاغرىپ، چىرايىم تاتىرىپ كەتتى. دوختۇرخانىغا بېرىپ كۆرۈندۇم ۋە غۇلجا شەھىرىدە ئىككى كۈن دەم ئالدىم.

تەلىيىمگە، ئىككى كۈندىن كېيىن كەلسەم، قاسىم كېتىپ قالغانىكەن. ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇ ئادەم بىلەن بىر ھويلا بىر ئۆيدە قانداقسىگە بىللە ئۆتەلىشىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتىم.

مۆمىن ئاكا پۇتۇنلەي كۆپ يىللاردىن بۇيان كۆرۈشمىگەن ئۇكىسىنى ياد ئېتىش بىلەن بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇ ھېلىقى خەتنى قايتا-قايتا ئوقۇتاتتى ۋە مۇھەممەت ئەمەتنى يەنە خەت يېزىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى، خەت بىلەن قوشۇپ بىر لۆڭگە، شىخەنزىدە ئىشلەنگەن ئىككى پاچكا چاقماق قەن ئەۋەتتى. ئۇ ھەر كۈنى لۇكى ئۇكىسىنى يادلاپ يۇرەتتى، ئۇكىسىنى ئېغىزغا ئالغان ھامان ئىسسىق ياشلىرى ئېڭىكىنى بويلاپ ئاقاتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەرلىرى خەنزۇلاردەك يېشىنى تۆتۈپ تۇرالمايدىغاندەك قىلدۇ.

مۆمىن ئاكىنىڭ ئۇكىسىنى تېپىۋالغانلىق خەۋىرى ۋە ئۇنىڭ ئۇكىسىنى يادلاش ھېسسىياتى پۈتۈن ئەترەتكە تارالدى. كىشىلەر ئارقا-ئارقىدىن كېلىپ مۇبارەكلەشتى، ھال سوراشتى، خېجىمنىڭ ناھىيىسىنىڭ بېڭى خەۋەرلىرىنى ئۇقۇشتى. ئىلگىرى خېجىمنىڭ ناھىيىسىنىڭ قانداقلىقىنى بىلمەيدىغان كىشىلەرمۇ كېلىپ خېجىمنىڭ ھاۋا كىلىماتى، مەھسۇلاتى، ئاھالىسى ۋە ئىلىدىن

خېجىڭغا قانداي بارغىلى بولىدىغانلىقىنى سۆزلەشتە قىلىشىدىغان بولدى. گويا تۆمۈر دەرۋازا ئۆتكىلىنىڭ جەنۇبىي يېقىغا جايلاشقان كىچىككىنە بۇ ناھىيە بىردىنلا خالايىق بىلەن ئالاقىسى باردەك بولۇپ كەتتى، مۆمىن ئاكا بولسا دەرھال خېجىڭ ناھىيىسىنىڭ ۋەكالەتچىسى ياكى "خېجىڭ ئىلمى"نىڭ نوپۇزى بولۇپ قالدى.

ئەترەت رەھبەرلىرىمۇ بۇ خەۋەر ۋە ھېسسىياتتىن تەسىرلىنىپ، ئۆزلىرى كېلىپ مۆمىن ئاكىنى يوقلىدى ۋە مۆمىن ئاكىغا ئالدىن ئاز-تولا پۇل بېرىپ تۇرۇشقا بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بۇڭايىنىڭ خېجىڭغا بېرىپ تۇغقان يوقلاش ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا يارەملەشمەكچى بولۇشتى. بۇنىڭدىنمۇ مۆمىن ئاكىنىڭ ئەترەتتىكى ئورنى ۋە ئابرويىنىڭ ئادەتتىكىچە ئەمەسلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى.

ئايىمخاننىڭ پىكرىچە، ئىنى بولغۇچى ئالدى بىلەن ئاكا بولغۇ-چىنى يوقلاش كېرەك ئىدى، ئىنىسى زاۋۇتنىڭ ئىشچىسى بولغا-نىكەن، پۇل-راسخوت جايلىمىقى ئاكىسىدىن ئوڭايراق چۈشەتتى. مۆمىن ئاكا ئايىمخان بىلەن دەتالاش قىلىپمۇ يۈرمىدى، لېكىن ئۇنىڭ يولسز پىكرىگىمۇ ئېرەڭشىپ كەتمىدى.

شۇ يىلى 11-ئاينىڭ باشلىرىدا كۆزلۈك يېغىم ئايىغلاشقاندىن كېيىن، بوۋاي يېڭى ئالغان تېرە ياقىلىق قارا چىمبەرقۇت پالىشوپكا كىيىپ يولغا تەرەددۇتلەندى. ئۇ ئىنىسىغا، ئىنىسىنىڭ خوتۇنىغا، جىيەنلىرىگە ئاتاپ ئۈچ مېتر چىمبەرقۇت، ئىككى مېترچىت، ئىككى توقاچ ئەتىر سوپۇن، بىر كىلوگرام كەمپۇت، رەڭلىك تونىكە پەتنۇس، ئاز-تولا يېمىش ۋە قاق قاتارلىق نەرسىلەرنى ھازىرلىدى. ئايىمخان سۆت ۋە ئىقتىساد قىلىپ ساقلاپ كېلىۋاتقان مايلىرىنى قوشۇپ خېمىر يۇغۇرۇپ، بوۋاينىڭ يولدا يېمىكى ئۈچۈن خىلمۇخىل شەكىلدە قىلىپ بىر ئوچاق توقاچ يېقىپ بەردى. سەيلىنىغان مايى جىق بولغاچقا، پىشۇرۇلغان نان گويا كىشىنى خۇشال قىلغۇدەك دەرىجىدە قىپقىزىل

پارقىراپ تۇراتتى. مومايىنىڭ ماڭا ئېيتقىنىچە، سۈت بىلەن خېمىر يۇغۇلۇرۇپ يېقىلغان نان، ھەرقانچە ئۇزاق ساقلىسىمۇ، قېتىپ كەتكەن بىلەن، سۈغا چىلانسىلا ھەم يۇمشاق، ھەم مەززىلىك، تەملىك بولىدىكەن.

يولغا چىقىشنىڭ ئالدىدا تەنتەنىلىك "نەزىر" قىلىپ بەردى. كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى مويسپىتلار بولۇپ، ئۇلار ئاپئاق ئۇزۇن ساقاللىق، كىيىنىشلىرى رەتلىك ئىدى، كۆلكە-چاقچاقلارسىز سۈر-لۈك قىياپەتتە سالاپەت بىلەن ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىگە خاس بىر خىل مۇڭلۇق، غەمكىن، سەمسىمي، ئەمما يەنە بىر جەھەتتىن بوغۇق ھالدىكى ياۋايى قىزغىنلىق كەيپىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان قېرىلارچە ئاۋازى بىلەن تەڭلا قىرائەت قىلىپ، مۆمىن ئاكىغا ئاقيول تىلىگەن چېغىدا، ئاشۇنداق كەيپىيات، ئاشۇنداق كۆرۈنۈش، ئاشۇنداق ئاۋاز ۋە ئاشۇنداق مۇراسىمدىن مەنمۇ تەسىرلىنىپ كەتتىم. دىنىي جەھەتتىن ئېيتماي قويايلى، بۇنداق ئۇزىتىش تىلەكلىرى كىشىنى يېغىغا ئۆندەيدىغان قەدىمىي ئادەمىگەرچىلىك پۇرىقى بىلەن تولغان ئەمەسمۇ؟

دۇئادىن كېيىن ساھىبخان مېھمانلارغا ئاش تارتتى. مېھمانلار-نىڭ ھەننۇاسى ئېلىپ كىرگەن سوۋغىلىرىنى قويۇشتى، بەزىلىرى بىرەركويدىن ياكى 5 موچەنىدىن پۇل قويۇشتى، بەزىلىرى بىرەر كورۇشكا، بىرەر ياغلىق ياكى بىرەردىن توقاچ قويۇشتى. مۇشۇ ئادەتلەردىن ئايرىلمىقا كۆزى قىيماسلىق ھېسسىياتىنى كۆرۈۋالغىلى ۋە ئىلگىرىكى ۋاقىتلاردا شىنجاڭدا يېراقتا سەپەرگە چىقىشنىڭ نەقەدەر ئاجايىپ ۋە قىيىن بولىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتى.

ئەتىسى تۈن ئاغقاندا ئايىمخان ئىككىمىز بوۋايىنى ھويلىدىن ئۇزۇ-تىپ چىقتۇق. ئۇ پىيادە ئىككى سائەتچە يول يۈرۈپ غۇلجا شەھىرى-دىن ئۇرۇمچىگە بارىدىغان ئۇزۇن يوللۇق پاساژىر ئاپتوبۇسىغا چىقىپ

ئۇرۇمچىگە، ئاندىن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ باردىغان ئايروپىلىغا ئالمىشىپ خوجىكەنگە بارماقچى، باسىدىغان مۇساپىسى ۋە ئايروپىلىس ئالمىشىدىغان ۋاقتىنى قوشقاندا، ئۇ كۈندۈزى يۇرۇپ، كېچىسى قونۇپ دېگەندەك 5-6 كۈندىن كېيىن ئاران دېگەندە كۆزلىگەن مەنزىلگە بارالايتتى. باش-ئايغىنا كۆز يەتمەيدىغان چۆللەر ۋە قاتمۇقات تاغ-جىلغىلار بىلەن يۇرىدىغان خانتەڭرى تېغىنىڭ ئەگرى يوللىرىدا مېڭىشنىڭ جاپاسىنى ئويدان بىلەتتىم، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشۇېتىپ كۆزلىرىمدىن ياش چىقىپ كەتتى.

بوۋاي يولغا يېرىم ئاي، ئىنسانىڭ ئۆيىدە تۇرۇشقا بىر ئاي، جەمئىي بىر يېرىم ئايلىق ۋاقتىنى پىلان قىلغانىدى. بوۋاي ماڭغاندىن كېيىن، ئايىمخاننىڭ روھى چۈشۈپ، چاچلىرى چۈۋۈلغان ھالدا دەككە-دۈككە ئىچىدە كۈن بويى پەرىشان يۇرىدىغان بولۇپ قالدى. لەڭمەننىڭ سېپىگە تۇز قۇيۇشنى ئۇنتۇپ قالدى. لازا توغرا-ۋېتىپ بارمىقىنى زەخمىلەندۇرۇپ قويدى. كالا سېغىش ۋاقتىدا قانداق قىلىپ سېيرىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويدىكىن، سىير سېغىلغان سۈتنى چېلىكى بىلەنلا تېپىپ ئۆرۈۋەتتى. موماي بىرھازاغىچە ئىشلەپ ئۇ سۈتنى كۆرەك بىلەن ئاران كۆمۈۋېتەلىدى. ئۇيغۇرلار يېمەكلىكلەرنى قالتىس قەدىرلەيدىكەن، كۈندىلىك تۇرمۇشتا يېمەكلىكلەرنى بۆزۈپ چېچىشنى ھەممىدىن يامان بىلىدىكەن، مەلۇم بىر يېمەكلىك ھەقسىزەتەن بۆزۈلۈپ ئېچىپ قالغان ياكى زادى يېگىلى بولماس بولۇپ كەتكەنىدىمۇ، ئۇنى تۆكۈپ-تاشلۇېتىپلا بولىدى قىلماستىن، يەرگە چىرايلىقچە كۆمۈپ قويىدىكەن.

بوۋاي كېتىپ تۆتىنچى كۈنى سوغۇق ھاۋا ئېقىمى ئىلى ۋادىسىغا بېسىپ كىردى، غەربىي شىمالىنىڭ قاتتىق سوغۇق شامىلى ئۇشقۇرۇتۇپ، ئېگىز تاغلاردىن قار ئۇچقۇنلىرىنىمۇ ئېلىپ كەلگىلى تۇردى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن، مەن ئايىمخان مومايغا يارەملىشىپ ئېشەك، تەخسە

ۋە سىير بىلەن موزايغا قارىشىپ بېرىپ، ئاندىن ئۇشتۇمتۇتلا جاندىن ئۆتكۈدەك سوغۇق بولۇپ كەتكەن كىچىك ئۆيگە قايتىپ چاي ئىچتىم. موماي بىر تەرەپتىن چاي قاينىتاتسا، يەنە بىر تەرەپتىن بىر-قانچە تال كۆممىقوناق مەدىكىنى سىلىپ تېخى ئەمدىلا تىن قويغان، سەل قىيپاشراق مەشكە ئوت تۇتاشتۇردى. كىچىككىنە ئۇيۇ بىر دەمدە ئىسسىدى، ئوتنىڭ يورۇقىدا موماينىڭ چىرايى قىپقىزىل بولۇپ كەتكەنىدى. ئاندىن ئوتنىڭ ئۆچۈشى بىلەن تەڭ ئۆيىنىڭ هارارىتى بەكلا تۆۋەنلەپ كەتتى. تالادا سوغۇق شامال دەھشەت بىلەن چىقىر-ۋاتقان، ئۆيدە بىردەم ئىسسىق، بىردەم سوغۇق بولۇۋاتقان ئەھ-ۋالدا، موماي ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى ماڭا ئېيتىپ بېرىشكە باشلىدى:

ــ هەي، لاۋۇلاق، راستىنى ئېيتقاندا، بوۋايىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىشىنى خالىمايتتىم. نەدىمۇ ئۇكىسى بولسۇن؟ ئۇكىسى بولسا نېمە بوپتۇ؟ مەن 50 ــ يىلى ئىككىنچى قېتىم تالالىق بولۇپ، مۇمىناخۇنغا تېگىشىم ئۈنىڭ تەنھالىقى، سەممىي، ئىشەنچلىكلىكىدىن ئەمەسمىدى؟

ــ ئاز قالدىغۇ، ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ بىر يېرىم ئاي قالدى قايتىپ كېلىدۇ. مۇمىن ئاكا مېڭىشنىڭ ئالدىدىكى بىر ئاي ئىچىدە بىرمۇنچە ئۆي ئىشىنى قىلدى، ئۇمۇ كۆڭلىدە سىزنىڭ بىر يېرىم ئايىنى ئوڭۇشلۇق ئۆتكۈزۈۋېلىشىڭىزنى ئۈمىد قىلغان ــ دە!... ــ دېدىم مەن موماينا تەسەللى بېرىپ.

ــ ئۇمۇ ناتايىن، لاۋۇلاق، ناتايىن، ــ ئايىمخان مېنىڭ گېپىمنى بۆلدى، ــ لاۋۇلاق، سىز دەپ بېقىڭا، مەن قانداق قىلسام بولار؟

ــ كۈنىڭىزنى ئوبدان ئۆتكۈزۈپ، سالامەتلىكىڭىزنى ئوبدان ئاسراڭ، ئۆيىنى ئوبدان تۇتۇپ تۇرۇڭ...

ــ ياق، مەن بۇنى دەۋاتمايمەن، لاۋۇلاق، سىزنىڭ خەۋىرىڭىز بولمىسا كېرەك، جەنۇبىي شىنجاڭلىقنىڭ نىيىتى، جەنۇبىي شىنجاڭلىق-

نىڭ ئۆرۈپ-ئادىتى بىز ئىللىلقلارنىڭكى بىلەن ئوخشىمايدۇ، مەن بوۋايدىن ئىككى-ئۈچ ياشتەك چوڭ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ بالام يوق، بۇلار سىزگە ئايان، بوۋاي قېرىدىم دەپ يۈرگىنى بىلەن، مېنى قىلسىمۇ ئەركىشى، ئايال كىشى بىلەن ئوخشىمايدۇ-دە! شۇنداق دەپ ئېيتالايمەنكى، ئۇنىڭ ئىنىسى بوۋاينى كۆرگەن ھامان، مېنى تاشلۇۋېتىشكە قۇتراتتىدۇ، ئاندىن شۇ يەردىن 40 ياشلار چامىسىدىكى تۇغالايدىغان خوتۇندىن بىرنى تېپىشتۇرۇپ قويىدۇ،... كۆڭلۈمدىكىنى دېسەم، ئۆزەم تۈيۈپ تۇرۇۋاتقىمەن، بوۋاي شۇ كەتكىنى بويىچە ئەدى قايتىشى يوق! — گەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئايمخان بەكمۇ بىئارام بولۇپ، ئۇن تارتىپ يىغلاپ كەتتى.

ئايمخان موماينىڭ گەپلىرى ۋە ياشلىرى پۈتۈنلەي مېنىڭ كۆڭلىنىمدىن باشقىچە چىقتى. ئۇلار ئادەتتە بىر-بىرىنى مېھمانىدەك ھۆرمەتلىشەتتى، بىر-بىرىنى جاندىن ئەزىز كۆرۈشەتتى، موماي بوۋايغا كۆڭلىدە غۈمى بولسىمۇ ئۇنىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈرەتتى، بوۋاينىڭ ۋاقتىدا تاماق يېيىشى ئۈچۈن، نەچچە-نەچچە سېلىم ئوتۇننى قالۇۋېتىشتىنمۇ، قانچە-قانچە قازان سۇنى قاينىتىشتىنمۇ ئېرىنمەيتتى، بوۋايمۇ موماينا بەك كۆيۈنەتتى، بەزىدە ئاغرىنغىنى بىلەن، ئىشقىلىپ ئۇنىڭ تەلەپلىرىنىڭ ھەرقاندىقىنى ئورۇنلاپ بېرەتتى... شۇنداق تۇرۇقلۇق ئەمدى خېجىگا بىر كېتىش بىلەنلا شۇنچىۋالا زور خەۋپ-خەتەر تۇغۇلارمۇ؟ ئادەمىلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا ئىشىنىش مۇستەھكەم بولماي، چۈشىنىپ بولمايدىغان بىر ئازلىقلار (مەسىلەن، جەنۇبىي شىنجاڭلىقلار شىمالىي شىنجاڭلىقلارنى، ياكى شىمالىي شىنجاڭلىقلار جەنۇبىي شىنجاڭلىقلارنى ياقتۇرماسلىقىغا ئوخشاش گەپلەر) بىر ئادەمگە ئۇنداق ياكى مۇنداق دەپ شۇ قەدەر كۆچلۈك ھۆكۈم چىقىرىشقا سەۋەب بولارمۇ؟ ھەي!

مەن پۈتۈن كۆچۈم بىلەن موماينا تەسەللى بەردىم. بۈمۇ ياخشى

بولدى، بۇ قېتىمقى بىر سۆزلەش ۋە بىر يىغلاش ئارقىلىق، ھەممە نەرسىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىۋەتتى، كېينكى كۈنلەردە مومايىنىڭ كەيپىياتى خېلى نورمالللىشىپ قالدى، ئۇ تېخى ماڭا ئاۋارىچىلىقى كۆپ پېتىر كاۋامانتسى ئېتىپمۇ بەردى.

ئىككى ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن بىركۈنى چۈشتىن كېيىن مەن مەھەللىدە ئوغۇت يىغىپ قايتىپ كېلىپ دەرۋازىدىن كىرىشىمگە ئايىمخان موماي بولقا بىلەن كۆمۈر پارچىلاۋېتىپتۇ. موماي مېنى كۆرۈپلا گۈلقەھەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن ھالدا:

— بوۋاي قايتىپ كەلدى، — دېدى.

بۇنىڭغا ئىشنىش قېيىن ئىدى. شۇقەدەر داغدۇغا، ھەيۋەت بىلەن شۇ قەدەر كۆپ ئادەم بىلەن تەييارلىق قىلىپ، ئۇزاپ ۋە يولغا چىققان، ئۇنىڭ ئۈستىگە مومايىنى روھىي جەھەتتىن شۇ قەدەر قاتتىق دەككە-دۈككىگە سالغان ۋە پەرىشان قىلغان بوۋاي، تېخى 14 كۈن ئۆتۈپلا قايتىپ كەپتۇ. بۇ ھەتتا ماڭمۇ غەلىتە كۈلكىلىك تۇيۇلدى. شۇڭا ئۇلار ئۇچۇن ئىزا تارتىپ قالدىم.

بوۋايىنىڭ كەيپىياتى نورمال، پوزىتسىيىسى يىلىق، كۈلۈمسىرەشلىرى سەممىي، مۇئامىلىسى ئەدەبلىك ئىدى. ئۇنىڭ يولدىكى سەپەر تۇرمۇشى، ئىنىسى، ئىنىسىنىڭ ئايالى ۋە بالىلىرى، شۇنىڭدەك خېجىڭ ناھىيىسىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدىكى سوئاللىرىمغا پەقەت "ياخشى" "ھەئە"، "شۇنداق" "ھم" دېگەندىن باشقا ئارتۇق سۆز قىلمايتتى، ئۇ گويا بۇ جەھەتلەردە ئېغىز ئېچىشقا پەقەت قىزىقمايدىغاندەك. قىلاتتى، سەپەرگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا بەرگەن كاتتا "نەزىر" يېرىم ئاينىڭ ئالدىدا ئۇنى ئۇزىتىش ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى يېرىم ئەسىرنىڭ ئالدىدىكى ئاللىقانداق بىر سەمەت ئۇچۇن ئۆتكۈزۈلگەندەك ئىدى. قىسقىسى، ئۇنى ئوڭدىمۇ، چۈشىدىمۇ بىئارام قىلىپ، يۈرەك باغرىنىمۇ،

باش ـ كاللىسنمۇ ئوت قىلىۋەتكەن ئۇكىسنى سېغىنىش ھېسسىياتى ئاللىقاچان ئىس ـ تۈتەكتەك تاراپ غايىب بولغانىدى.

ـــ چاپسانلا قايتىپ كەپسىزغۇ؟ يەنە بىرقانچە كۈن تۇرسىڭىز بولماسمىدى؟ ـــ دەپ سورايدىغانلار بىر ـ ئىككى ئەمەس ئىدى.

ـــ ھەئە، ئىنىمنى سېغىنغانتىم، باردىم. باردىم، قايتىپ كەلدىم، ـــ دېيىش ئۈنۈك بىردىنبىر جاۋابى ئىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئايىمخان مومای ماڭا كۆسۈرلاپ:

ـــ قىياسىمچە، بوۋاينىك ئىنىسى ياخشى ئەمەس ئوخشايدۇ، ئىنى ـ سىنىك خوتۇنى ئۇنى قارشى ئالمىغان بولسا كېرەك. بۇنداق ئەسكى خوتۇنلار ھەممە يەردە بار. بۇلاردىن بوۋاي ئېغىز ئاچمىدى، ماڭمۇ لام ـ جىم دېمەي يۇرىدۇ. ـــ دېدى.

مۇمىن ئاكىنىك ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىدىن قانداقتۇ بىر غەمكىنلىك نۇرى پىلدىرلاپ تۇراتتى، مەن ئىنچىكىلەپ سەپسالغىنىمدا، غەمكىنلىك كۆرۈنمەستىن، ئۈنۈك نەزىرى تېخمۇ رو ـ شەنلەشكەنىدەك، تېخمۇ كېڭەيگەنىدەك، تېخمۇ ئازادىلاشقانىدەك كۆرۈندى.

خىيال بەزى چاغلاردا رېئاللىقتىن ياخشىراقتەك، بەزى چاغلاردا، خىيال رېئاللىقتا ئايلىنىۋاتقاندا خىيال ئىكەنلىكىنى يوقىتىپ قويغانـ دەك بولىدۇ. ھەقىقىي ئەركىشىنىك ئاغزى ھەر ئىشتا پۇختا بولۇشى كېرەكـكى، تۇرمۇش ئۇچۇن، ئادەمىلەر مۇناسىۋىتى ئۇچۇن، بارلىق كىچىك ۋە ساقلىنىش قىيىن بولغان ئوكۇشسزلىقلار ئۇچۇن، ھامىنى ئۆتۈپ كېتىدىغان بىر ئىشلارنىك ئۆتۈپ كەتكىنى ئۈچۇن زارلىنىدىغان بولماسلىقى كېرەك، تۇرمۇشتا ئادەمىلەرنىڭ تارتىشىغا بېتىپ ئاشقىدەك جاپالار كۆپ تۇرۇپتىغۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە سەۋەبتىن تۇرمۇشنى ئۆزدـ نىڭ ئۇشتاق ـ چۇششەك ھەسرەتلىرى، كۆكۈلسىزلىك، كۆتۈلداش ـ

لىرى بىلەن يەنمۇ بەك زەھەرلەش لازىم ئىكەن؟ كۆڭلۈمدە ئۆز ۋاقتىدا يېنىپ كەلگەن، باشقا گەپ-سۆز قىلمىغان مۇمىن ئاكىغا تەنتەنىلىك ھۆرمەت بىلدۈردۈم.

1970-يىلى بىزنىڭ گۇڭشىدا كۆرەش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش، "سىنىپىي قوشۇننى تازىلاش" ئېلىپ بېرىلدى، كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلاردىن ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش ئەترىتى تەشكىللەندى. مۇمىن ئاكا تەشۋىقات ئەترەتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنىپ گۇڭشې ئورگىنىغا كىرىپ گۇڭشې ئورگىنىنىڭ ھەربىكتىنى تۇتتى. بۇۋاي ھەر كۈنى رەتلىك كىيىنىپ، تۇگمىلىرىنى ئوبدان ئېتىپ، باللار ئىشلىتىدىغان قىزىل رەڭلىك سۇلياۋ سومكىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئىچىگە ئۆزى ئوقۇيالمايدىغان "ئۇزۇندى" ۋە ئۇچ ئەسەر"نى سېلىپ دەل ۋاقتىدا ئىشقا باراتتى.

قىزىل تاشلىق سومكىنى تىلغا ئالساق، كۆلكىلىك ئىشلار خېلى بار ئىدى، ئۇ چاغدا ھەربىي قىسىملارنىڭ "قىزىل سومكا" ئېسىش تەجرىبىسى ئومۇملاشتۇرۇلغانىدى، ئۇلارنىڭ "قىزىل"دېگىنى سىياسىي ئىدىيىنى، سومكىغا ئۇزۇندە، گۆھەر كىتاب، گۆھەر رەسىمەرنى لىق قاچىلاشنى كۆزدە تۇتاتتى. ئۇ تەجرىبىلەر ئۈيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىپ ۋە بىزنىڭ گۇڭشىدا ئىزچىللاشتۇرۇلغاندا رەڭگى قىزىل پوپكا بولۇپ ئۆزگەرگەنىدى، نەتىجىدە، دادۇيدىن بىر تۇتاش ھالدا غۇلجا شەھىرىدىن باشلانغۇچ مەكتەب ئوقۇغۇچىلىرى ۋە يەسلىنىڭ چوڭ، ئوتتۇرا ھال سىنىپلىرىنىڭ باللىرى ئىشلىتىدىغان كىچىككىنە ئەپچىل ۋە كۆز چاقنىتىپ تۇرىدىغان قىزىل سۇلياۋ سومكىدىن نەچچە مىڭنى سېتىۋېلىپ، ئېڭەكلىرىگە ئۇزۇن ساقال قويغان ئۈيغۇر دېھقانلىرىغا تارقىتىپ بەردى، ئۇلار بۇ سومكىلارنى ئېسىپ قېرىلىقتىن ياشىرىپ كەتكەن، ھەم كۆلكۈلۈك ھەم قىزىقارلىق، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھۆرمەت-

سازاۋەرگە ئەرزىيدىغان دەرىجىدە ئاجايىپ بىر قىياپەت بارلىققا كەلدى. كېيىنچە باشقا ئەترەتلەرمۇ سېتىۋېلىپ، يەسلى باللىرىنىڭ ۋە باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئىشلىتىدىغان پوپكا-سومكىلىرى بازاردىن تاپقىلى بولمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانىدى.

— سىز بارغاندىن كېيىن سىنىپىي دۈشمەنلەرنى تارتىپ چىقىرا-لىدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن ئۇنىڭدىن.

— بولسا، تارتىپ چىقىرىپ، قەتئىي كۆرەش قىلدىغان گەپ! — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

— ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى قانداق تەشۋىق قىلدىڭىز؟ — دېدىم.

— ئۇلارنى گېزىت ئوقۇشقا قويدۇم، گېزىتنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن مەن: ماۋجۇشىنى ھمايە قىلىپ، ئىنقىلابنى تۈتۈپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشمىز كېرەك، كۆپچىلىكنىڭ ئىشىنى كۆپچىلىك قىلايلى، ھېچكىم بوشىشىپ قالمىسۇن، دېدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

— ئاشۇنداق گېزىت ئوقۇپ ئولتۇرسا، كۆرەش قىلىش، تەنقىد قىلىش، ئۆزگەرتىش ھېسابلىنامدۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— باشقا ئىشلارنى ئەترەت باشلىقى، گۇرۇپپا باشلىقى، پارتىيە ئەزالىرى ئىگە بولۇپ ئىشلەيدۇ، مەن بولسام ئاگىلاپ، كۆرۈپ تۇرىمەن.

— سىزنىڭچە "قوشۇننى تازىلاش"نىڭ ئېلىپ بېرىلىشى قانداق بولۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— لاۋۇڭ، ھەي، سىزمۇ بۇنى مەندىن سوراۋاتامسىز؟ بۇ تازا جايىدا بولمىدى، مەن سىزدىن سورايمەن دەۋاتاتتىم تېخى! — دېدى ئۇ.

ئىككىمىز بىر-بىرىمىزگە قارىشىپ سوغۇق كۈلۈشتۇق.

ئۇ يىلى مېنىڭ كەيپىم بەكمۇ ناچار ئىدى، ۋەتەنگە نەزەر

سالسام، ھەمبە يەرنى بالايىتاپەت، غەم-ئەندىشە، تۇمان-تۇتەك قاپلاپ كەتكەندى. ئەمما بۇۋاي تەمكىن-سالماق ئىدى، ئۇ ماڭا ئۆز تىلىدا تەسەللى بېرىپ.

— غەم قىلماڭ، ھەي، ھەرقانچە بولسىمۇ غەم قىلماڭ! ھەرقانداق دۆلەتتە "پادىشاھ" بولىدۇ، "ۋەزىر" بولىدۇ، "شائىر" بولىدۇ، "شائىرى" يوق دۆلەتنى دۆلەت دېگىلى بولامدۇ؟ سىز ھامان بىر كۈنى "شائىرلىق ئورنىڭىزغا قايتىسىز، بۈنىڭغا گۇمانىدا بولامسىز تېخى؟ — دەيتتى.

ئۇيغۇرچىدا "شائىر" دېگەن "يازغۇچى" دېگەندىنمۇ بەك قەدىمى ۋە تېخىمۇ مۇقەددەس مەنىگە ئىگە. ئۇيغۇرچىدا "يازغۇچى" دېگەن سۆز "خەت يازغۇچى" دېگەن سۆز بىلەن ئوخشاش مەنىدە كېلىدىكەن. سىز ئەگەر مەلۇم كىشى يازغۇچى ئىكەن دېسىڭىز، ئۇ تېخى ھېلىقى كىشىنى گۈڭ-پۇڭ يازىدىغان ئوخشايدۇ دەپمۇ چۈشىنىپ قالىدىكەن. ئەگەر شائىرنى تىلغا ئالسىڭىز، ئاسانلا چۈشىنىدىكەن.

بۇۋاينىڭ سۆزلىرى ماڭا ناھايىتى زور ئىلھام ۋە تەسەللى بولدى.

شۇ يىلى ئەترەت بۇۋاينىڭ مەھەللىگە ئۆڭى سىلىۋېلىشىنى تەلەپ قىلدى. چۈنكى دېھقانچىلىق ئېتىز-ئېرىق سۇ قۇرۇلۇشى ئەھۋالى ۋە يېڭى ئاھالىلەر نۇقتىسىنىڭ پىلانلىنىشى بويىچە، بىزنىڭ ئەترەتتىكى ھەممە ئەزالار ئىلى دەريا‌سى بويىدىكى مەھەللىگە كۆچۈشى لازىم ئىدى. بىزنىڭ بۇ كىچىك ھويلىمىز بولسا لايىھىدىكى ئۇدۇل ئېلىنىدىغان بىر قوشۇمچە يولىنىڭ ئۈتىدىغان ئورنى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ كىچىك ھويلا چېقىلىشى لازىم ئىكەن، چېقىلمىسا زادى بولمايدىكەن.

مۇمىن ماڭا بۇ لايىھىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدى. ئەمما ئايىمخان مومايى بولسا قاش-قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، ئۇلۇغ-كىچىك تىنىشقا باشلىدى. ئۇ يىغلامسىرىغان ئاۋاز بىلەن:

— موللا يۇزى دېگەن بۇ جايدا ساقمۇساق 50 يىلنى ئۆتكۈر-دۇم، بۇ يەردە نەرسە-كېرەك ئېلىشمۇ، كېسەل كۆرسىتىشمۇ، ماشىنغا چىقىشمۇ ئاساندى، ئەمدى ئېمە دەپمۇ ئىلى دەرياسىنىڭ قاقاس بويلىرىغا بېرىپ يۇرمەمەن؟ — دېدى.

— ھەي، خوتۇن، دادۇيمىزنىڭ تۆت ئەتىرىتىنىڭ يېڭى ئاھاللەر نۇقتىسى ئىلى دەرياسى بويىغا سېلىندى، ئۈچ ئەتىرەتنىڭ ئاھاللەر نۇقتىسىلا موللايۇزىدىكى تاشيولىنىڭ بويىدا ئىكەن. ھازىر ئۇ تەرەپلەردىمۇ سودا تەمىنلەش كوپېراتىپى، دوختۇرلۇق پونكىتى، بانكا ۋە مەكتەپ سېلىنىدى. ئەترەت بىزگە 9 پۇلۇك ئۆيلۈك يەر بېرىدىغان بولدى، يەنە تېخى ئۆي ئۇلىنى چىگىداپ بېرىدىغان. ئەمگەك كۈچى، ماتېرىياللارنىمۇ يارىدەم قىلىدىغان بولدى. ئۇ يەردە چوڭ-چوڭ بىرقانچە ئېغىز ئۆيمىز بولىدۇ، چوڭ ھويلىمىز بولىدۇ. كالا، ئېشەكلەرمۇ ئۇ يەردە تېخىمۇ كۆپ، تېخىمۇ يېڭى ئوت-چۆپلەرگە ئاغزى تېگىدۇ. ئىشقا بېرىش، ئاشلىق تېپىش، يېغىن ئېچىش دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى يېقىن بولىدۇ... بارمىساڭلا ئەخمەق-لىق بولمامدۇ؟

ئەترەت كادىرلىرىنىڭ قايتا-قايتا سەپەرۋەر قىلىشى ئارقىسىدا، ئايسەخان موماينىڭ كۆچۈشكە رازى بولىدى. ئۇ ماڭا ئايرىم مۇنداق دېدى:

— بۇۋاينىڭ كۆڭلىدىكىنى مەنمۇ بىلىمەن، ھازىر بىز ئولتۇرۇۋاتقان ئۆي-جاي مېنىڭ تۇنجى ئېرىمىدىن قالغان مىراس، بۇۋاي بۇ يەردە تۇرسا كۆڭلىگە كېلىدۇ. بۇۋاي خېلى بۇرۇنلا مەھەللە تەرەپ-لەرگە كۆچۈش خىيالىدا بولغانىدى، ئۇ يەردە ھەممىنى گۈڭشېدىن، دادۇيىدىن ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىدىن بېرىدۇ ئەمەسمۇ!

ئۇلار كۆچۈپ بولغۇچە مەن ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۇلانباي رايونىدىكى مەدەنىي-ماارىپ "7-ماي"

كادىرلار مەكتىپىگە بىلىم ئاشۇرۇش ئۇچۇن كېتىپ قالدىم.

1973 ـ يىلى ئىلغا ئۇيۇ كۆچۈرۈشكە كېلىپ ئايمخان مومانىڭ كۆز ئاغرىقى بىلەن غۇلجا شەھىرىدە دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىدىم. دوختۇرخانىدا مۇمىن ئاكا ماڭا قايغۇرۇپ ئەھۋال تونۇشتۇردى، ئۇلار 1971 ـ يىلى يازدىلا بىز ئولتۇرغان ئۇيۇ ـ جايلىرىنى چېقىۋېتىپ يېڭى ئاھالىلەر نۇقتىسىغا كۆچۈپ بېرىپتۇ. ئايمخان موماي ئىلى دەريا‌سى بويىغا كۆچۈپ كەلگەنلىك بۈيىغى ھەممە ئىشتا غەلىتىلىك، كۆڭۈلسىزلىك ھېس قىلىپ، يېڭى مۇھىتقا ماسلىشالماي، كېچىلىرى ئۇخلىيالماي، ھە دېسلا مولايۇزىنى، تاشيولنى، بىزنىڭ كىچىك ھويلا ـ ئۆيىلەرنى ئويلاۋېرىپ، بېرىپ ـ بېرىپ كېسەل تېپىۋاپتۇ، ئاندىن كۆزىمۇ كورمەس بولۇپ قاپتۇ.

مەن دوختۇر بىلەن بىرقانچە قېتىم كۆرۈشۈپ باقتىم، دوختۇر مومانىڭ كۆز ئاغرىقى نېمە سەۋەبتىن ئىكەنلىكىنى دەپ بېرەلمىدى، مەن تېخى مومانىڭ بۇاستە تۇغقىنى بولمىغاندىكىن، ماڭا دېيىش بىئەپ بولغاندۇ بەلكىم.

مەن مومايغا ئاتاپ ئاز ـ تولا مېۋە ـ چېۋە، پېچىنە ـ پىرەندىك ۋە كەمپۈت ئالغاچ باردىم، ئۇ نەرسىلەرنى مومايغا يېگۈزۈپمۇ قويدۇم. مومانىڭ ئېيتقىشچە، ئۇ دوختۇرخانىغا يېڭى كىرگىنىدە يورۇقلۇقنى سەل ـ پەل كۆرەلەيدىكەن، بىرەر ئايدەك تۇرغاندىن كېيىن ھېچ نەرسىنى كۆرەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. موماي مەيدىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ مۇشۇ يېرىم ئوتتا كۆيۈۋاتقاندەك بولىدۇ، شۇ كۆيۈك دەستىدىن پىشىپ قالدىم بولغاي! ــ دېدى.

دوختۇرخانىدا يېتىۋېرىشىمۇ پايدىسىز بولغاچقا، بوۋاي ئېشەك ھارۋىسىنى قېتىپ ئىككى كۆزى ئەما بولۇپ قالغان ئايمخان مومانى ئۆيىگە ياندۇرۇپ كەلدى. ئايمخاننىڭ ئىلگىرى تۇرۇپ كۆنۈپ

قالغان قەدىمجايى موللا يۇزىگە بولغان كۆچلۈك سېغىنىش ھېسسىياتى تۇيۇلىدىن، بوۋاي مەھەللىگە يېڭىدىن سالغان ئۆيى - جايىنى ئىلگىرىكى ئۆيىنىڭ يېنىدا ئامان قېپقالغان بىر ئېغىزلىق پاكار، كونا ئۆيگە ئالماشتۇرۇپ شۇ يەرگە كۆچۈپ بېرىۋاپتۇ. 1979 - يىلى يازدا ئايىمخان موماي شۇ يەردە مەڭگۈلۈك كۆز يۇمۇپتۇ.

ئۇيغۇرلاردا ئەرلەر بىلەن ئايالالارنىڭ ئايرىمىسى، ئەرلەر بىلەن ئايالالارنىڭ ئىش تەقسىماتى ناھايىتى ئېنىق بولىدىكەن. ئەرلەر ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشنى بىلمەيدىكەن. ئايىمخان موماي قازا تاپقاندىن كېيىن مۆمىن ئاكىسىنىڭ تۇرمۇشى بەكمۇ قالايمىغان ۋە ناچار بولۇپ كېتىپتۇ. ئەترەتتىكى بىرقانچە باشلىق ئۇنىڭغا ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنىڭغا بىرسىنى تونۇشتۇرۇپ قويۇپتۇ، 1980 - يىلىغا كەلگەندە مۆمىن ئاكا باشقا بىر ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىن ياۋاش بىر تۆل خوتۇننى كۆچۈرۈپ كېلىپ، ئىككى قېرى ھەم - ھۇ دېيىشىپ كۇن كەچۈرۈپتۇ. بوۋاي قېرىپ قالغانلىقتىن ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا بارمايدىكەن، يەنە بىر بوۋاي بىلەن بىللە يېڭىدىن رېمونت قىلىنغان بىر مەسچىتكە قاراپ ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان بوپتۇ. بەزى چاغلارغا ئۇ سابىق يېزا ئىگىلىك بىنكىتۇەنى 4 - دېۋىزىيىسى قۇرۇلۇش باشقارمىسىنىڭ ئالدىدىكى دوقمۇشتا جىگدە - چىلان ۋە موخورکا قاتارلىق نەرسىلەرنى ساتىدىكەن. ھېيت - بايراملاردا ئەترەتنىن ئۇلارغا تاز - تولا گۆش - ماي بېرىپ تۇرىدىكەن. يېڭى ئەر - خوتۇن بىر - بىرىگە ئەمەك بولۇپ ئىناق ئۆتۈپتۇ. 1981 - يىلى مەن بۇۋايىنى يوقلاپ بارغان چېغىمدا، بويى پاكار، يۇمىلاق يۈز، گەپلىرى تۇتۇقراق چىقىدىغان بۇ مومايىنى كۆردۈم. موماي يەنىلا ئوخشاش تەرتىپ ۋە قىياپەت بىلەن چاي قاينىتىپ، داستىخان سېلىپ مېنى مېھمان قىلدى، ئەمما چاي بولسا (بۇ مومای مېنى كەچۈرگەي) ماڭا ئادەتتىكىدەكلا تېتىسىدى، ئۆي پۈتۈنلەي باشقىچە بولۇپ

ئىللىقلار ۋە ئىلدىكى ئىشلار توغرىسىدا يېزىشقا باشلىسام، ماڭا ئۆي ئىگىسى بوۋاي-مومايدەك پىششىق تونۇش بولغان، مەن بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان، مېنىڭ يۇرتىمنى تىنىرتىلەيدىغان ھېچكىم يوق، ئادەم بولغىنىدىن بۇيان ھەتتا مېنى تۇغۇپ بېقىپ چوڭ قىلغان ئۆز ئاتا-ئانام بىلەنمۇ توپتوغرا ئالتە يىل بىللە ئۆتۈش پۇرسىتى بولمىغاندى. ۋاھالەنكى، قەلبىمنى قانچە قېتىملاپ قولغا ئالساممۇ زادىلا بىرنەرسە يېزىپ چىقالمىدىم، ئۇلار ھېچقانداق تىپ ئەمەستەك قىلاتتى، ئىلغارمۇ ئەمەس، غەلىتىمۇ، گەۋدىلىكمۇ ئەمەستەك قىلاتتى. ھەتتا ئاجايىپ-غارايىپ ئادەملەرنى يازساممۇ ئۇلارنى يازغاندىن ئاسانراق چۈشىدىغاندەك، تېخى بەكرەك جەلپ قىلارلىق بولىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

ئەمما نېمە ئۈچۈندۇ، مېنىڭ ئىلدىن چىقىپ كەتكىنىمگە خېلى ۋاقىتلار بولغان، ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا پۈتۈنلەي باشقىچە شارائىتتا ياشاپ، تاماممەن باشقىچە ئادەملەر بىلەن مۇناسىۋەت قىلىۋاتقان ۋە تاماممەن باشقىچە خىزمەتلەر بىلەن شۇغۇللانغان بولساممۇ، بۇ يېڭى دەۋرنى جۇملىدىن ئۆزەمنىڭ يېڭى باشلىنىشىم، يېڭى ھاياتىمنى چىن قەلبىمدىن ئالقىشلاپ ۋە ھىمايە قىلساممۇ، لېكىن مۆمىن ئاكا بىلەن ئايىمخان مومايىنى ئويلىساملا ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان مۇھەببەت، مەسئۇلىيەتچانلىق، كۆڭۈل ئاراملىقى ۋە ئەقلى-ھوشلۇق ھېسسىياتقا كېلىپ قالىمەن. ئۇلار ماڭا پۈتۈن ئۆمرۈمگە يەتكۈدەك ناھايىتى نۇرغۇن نەرسىلەرنى بەرگەندەك تۇيۇلاتتى. ئەگەر مەندە 20 يىلدىن بۇيان ئاز-تولا ئىلگىرىلەشلەر بولىدى دېيىلسە، ئالدى بىلەن ئۇ ئاشۇلارغا مەنسۇپتەك سېزىمەن. ئۇلار ئاچ كۆز، ھۇرۇن، ھەسەتخور لۆم-لۆم ياكى

شاللاق مجەز، زەھەرخەندە، مسجەزى بوش يۇمشاقباشلاردىن ئەمەس ئىدى، خەقىكە ئۆچمەنلىك ساقلاپمۇ ئولتۇرمايتتى ھەم قارامليق بىلەن چېقىلىپمۇ يۇرمەيتتى. بولۇپمۇ مۇمىن ئاكا ئۆزىنىڭ ئاساسىي مەدەنىيەت ساۋادى بولمىغانلىقىغا قارىماستىن، ھەممە نەرسىنى كۆزىتەلەيدىغان سەزگۈرلۈكىكە ۋە سەزگۈرلۈكتىنمۇ قىممەتلىك بولغان كەڭ قورساقلىق بىلەن ئىچىگە سىغدۇرۇپ ساقلاش خسلىتىگە ئىگە ئىدى. بىرقانچە ئون يىللاردىن بېرى تالاي ئادەملەرنى ئۇچراتتىم، بوۋايغا ئوخشاشلىرىنى بولسا، تولىمۇ ئاز ئۇچراتتىم. مەن ھەمىشە ئۇلارنى ئەسلەشتىن ئىلھام، كۈچ ۋە تەسەللى ئېلىپ تۇرىمەن، بولۇپمۇ قۇلاقنى پاكىز قىلىۋەتكۈدەك يۇقىرى ئاۋاز بىلەن تۇۋلىنىدىغان ئالەمشۇمۇل نەزەرىيىلەرنى ۋە خىلمۇخىل ئۇلۇغۋار تەلىمات، شوئارلارنى، ئەمگەكچىلەر توغرىسىدىكى خىلمۇخىل سەلتەنەتلىك مۇھاكىمىلەرنى ئاڭلىغانىدا، ياكى بىرقانچە يىل مابەينىدە تارقىلىپ يۇرگەن ئەمگەكچى خەلقنى مەسخىرە قىلىش ۋە ئۇلارنى كۆزگە ئىلماسلىقلارنى كۆرگىنىمدە تېخىمۇ شۇنداق.

بالزاكنىڭ ئۆلمەس ئەنئەنىسى بويىچە، ئەسلىدە مەزكۇر ئەسەرنىڭ بېشىدىلا كىچىك ھويلىنىڭ مەنزىرىسىنى بىرەر قۇر تەسۋىرلەپ ئۆتۈشۈم لازىم ئىدى، لېكىن، ...ئەمدى بۇ كىچىك ھويلىنىڭ مەنزىرىسىنى ئەسلەشنى بۇ ھېكايىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قىسمىغا قويايى.

ئۇزۇن-قىسقىلىقى، قېلىن-نېپىزلىقىمۇ تەڭ بولمىغان ئۇچ پارچە تاختايدىن مخلاپلا ياسالغان ئىشىكنى ئېچىپلا كىرگەندە، ئالدى بىلەن چوڭ نان ئوچىقى كۆزگە چۈشىدۇ، شىنجاڭدا ئۇنى تونۇر دەپ ئاتىشىدۇ. نان ياقىدىغان چاغدا، بۇ يەردىن ئۇلۇق ئوت يالقۇنلىرى ۋە تۇرۇم-تۇرۇم ئاقۇش قارا ئىس چېقىپ تۇرىدۇ. تونۇرنىڭ يېنى بولسا پاكار ئاددىي ئۆيگە نۇر-يورۇق چۈشۈرىدىغان بىردىنبىر

ئەينەكلىك دېرىزە بولۇپ، ئۇ ئېچىلمايتتى. شۇڭا ھاۋا ئىشكىنىڭ يېرىمقىلىرى ئارقىلىقلا ئالمىشاتتى. كىچىك دېرىزىنىڭ ئەينىكى ئىككى پارچە ئەينەكتىن ياپىلاپ سېلىنغانىدى، توپا-چاڭلار ۋە ماي-ئىلارنىڭ دەستىدىن ئەينەكمۇ قوڭۇرراق رەڭگە ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى.

ھويلىنىڭ قوروق تېمىغا يېقىنلا يەردە ئۈچ تۈپ تېرەك بارئىدى، تېرەكلەرنىڭ تۈۋىدىن ئەگرى-بۈگرى بىر ئېرىق سۇ ئاقاتتى. ئېرىقنىڭ بىر تەرىپىدە بىر باراڭ بولۇپ، ئۇ بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدا تىكلىگەن كاۋىنىڭ بارىڭى ئىدى. كېيىنكى يىللاردا ئۆزۈم تىكلىپ ئۆزۈم بارىڭى قىلىنغانىدى. كۆزدە ئۆزۈم پىشقاندا ئاق قوشقاچلار ئۆزۈملەرنى چوقۇلاپ يېيىشەتتى. يەنە بىر خىل ياۋا ھەرمۇ بولۇپ، ئۆزۈم تىلىپىنىڭ ئۇچىدىن تاتلىق شىرنىلىرىنى شورئالاتتى، شىرنىسىنى ھەرە شورئالغان ئۆزۈملەر ھەم كىچىك، ھەم يىگىلەپ قالغان بولاتتى، ئەمما ھەم كىچىك، ھەم يىگىلەپ قالغان بۇنداق ئۆزۈمنى يەنە يېيىشكە بولىۋېرەتتى، مېنىڭچە ئانچە بەك ئاچچىقمۇ ئەمەس ئىدى، ھەرە شورئالغاندىن كېيىن قېپقالغان ئازغىنا شىرنىسىمۇ ھەم تاتلىق ھەم تەملىك كېلەتتى. ئۆزۈم چوقۇلايدىغان قوشقاچ ۋە شىرنە شورئالىدىغان بىشىم ھەرىلەرنى قورۇپ قوغلۇۋېتىش ئۈچۈن، مۆمىن ئاكا قانداقتۇ بىر يەرلەردىن ئاتنىڭ باش سۆڭىكىنى تېپىپ كەلگەن ئىكەن، ئاتنىڭ باش سۆڭىكى ئۆزۈم بارىڭىغا ئېسىپ قويۇلغانىدى، ئۇ بەلكىم قارانچۇقلۇق (؟) رولىنى ئويناسا كېرەك.

تېخىمۇ ئارقا تەرەپكە ماڭغاندا، كىچىككىنە باغچە بولۇپ، بەش تۈپ ئالما بار ئىدى. ئۇنىڭ بىرسى ناۋات ئالما بولۇپ، بالدۇر پىشىدىغان تاتلىق تەملىك، ئەمما يۇمشاق ئالما ئىدى. يەنە بىر تۈپى ئەرچىۋزى بولۇپ، مول ھوسۇللۇق، قىزىل رەڭلىك، چۇچۇك

بولغاچقا بازىرى بار ئىدى. ئۇ ئەرچيۇزى ئالما ناھايىتى ئېگىز بولۇپ، شاخ-يوپۇرماقلىرى قويۇق ئىدى، مومانىڭ ھايات ۋاقتىدا چۈشتىن كېيىنكى ۋاقتىنى پۈتۈنلەي چاي ئىچىش بىلەن ئۆتكۈزىدىغان چاغلىرى مانا شۇ ئالمىنىڭ تۈۋىدە بولاتتى. ئۇنىڭ ئۆمرىدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك پەيتلەر ئاشۇ ئالمىنىڭ تۈۋىدە ئۆتكەن بولسا كېرەك دەپ قىياس قىلاتتىم. بىر قېتىم مېنىڭ خوتۇنۇم مولا يۈزى گۈڭشىغا كېلىپ مېھمان بولغانىدى، ئايىمخان ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ قويۇپلا غايىب بولۇپ كەتتى، بىز ئەجەپلىنىپ تۇرغىنىمىزدا، بىردىنلا ئەرچيۇزى ئالمىنىڭ شاخلىرى بوش لىڭشىپ قالدى، بىردەمدىلا قىزىل-ئالا ئالمىلار يەرگە تورۇكلاپ چۈشكىلى تۇردى، بەزى ئالمىلار باشلىرىمىزغا چۈشتى، شۇنىڭ بىلەن كۈلۈ-شۈپ كەتتۇق. بېشىمىزنى كۆتۈرۈپ قارىسام، مومای ئەپچىللىك بىلەن ئالمىنىڭ تۆپىسىگە چىقىپ بولغانىكەن، ئۇ ئالمىنىڭ ئاچمىقىدا تۇرۇپ بىرگە ئالما ئېغىتىپ بەرگەنىدى.

باشقا كۈچ تۆپ ئالما بولسا يازلىق لىمون، كۆزلۈك لىمون ۋە كېيىنچە قۇرۇپ قالغانلىقتىن كېسۈپتىلگەن قىشلىق ئاپورت ئالمىسى ئىدى، ئۇنىڭ مېۋىسى مۆشتۇمدىن چوڭراق بولاتتى.

دەرەخلەردە ئەتىياز، ياز، كۈز پەسىللىرىدە قۇش-جانىۋارلار كەم بولمايتتى. ھەركۈنى ئەتىگەندە تېخى تاڭ يورۇماستىلا بىرمۇ-چىلىغان قۇشلارنىڭ ۋىچىرلاپ سايراشلىرى كىشنى ئويغىتۇۋېتەتتى. بولۇپمۇ ئەتىياز كۈنلىرى قۇشلارنىڭ ۋىچىرلاشلىرى، جاۋىلداشلىرى، چىكىلداپ سايراشلىرى، پىرىلداپ ئۇچۇشلىرى، سەكرەپ ئويناشلىرى كىشنى مەھلىيا قىلىپ، ھەممە يەردىشادلىق-كۆڭۈلسىز-لىكلەرنى ئەستىن چىقارغۇزاتتى ۋە بۇ ئالەمنىڭ بىرىگى تۇيىگە، يورۇقلۇقىغا، كۆڭۈللۈك ۋە گۈزەللىكىگە ھەيران قالدۇراتتى.

ئىلغا بېغى بارغان چېغىمدا قەدىمى ئۇسلۇبتا بىرقانچە مىسرا

نەزمە تۈزگەنىدىم، بەلكىم ئۇ ئاشۇ كىچىك ھويلىنىڭ نەق تەسۋىرى بولۇپ قالار، ئۇنىڭ تېمىسى «مەنزىرە تەسىراتى» ئىدى:

ياندىكى ئېرىقتا سۇ ئۈيناپ ئاقار شىر-شىر قىلىپ،
چاي ئىچەتتۇق ھەم باراڭلىق سايىنى سالقىن بىلىپ.
لەمپىدە ۋېچ-ۋېچ قىلاتتى قارلىغاچلار توختىماي،
تىنمايىن مۆرەر موزاي ئۆيى-ھويلىنى باشقا كىيىپ.

مانا ئەمدىلىكتە كىچىك ھويلىمۇ، كىچىك باغچىمۇ، مېۋىلىك دەرەخلەرمۇ قالمىغان، ئاددىي ئۆيلەرمۇ، توپا تونۇرمۇ، ئۇزۇم بارىدىغان ۋە سۇۋادان تېرەكمۇ قالمىغان، بۇ يەر ئەمدى تۆپتۈز بىر يول بولۇپ كېتىپتۇ، سېرىق توپلىق ئۇ يول ئىككىنچى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ چوڭ بېدىلىكىگە بارىدىغان يول ئىكەن. بۇ يولدا يۈرىدىغان ئاپتوموبىل، ھارۋا ياكى پىيادىلەرمۇ ھېچقانچە كۆپ ئەمەس ئىكەن، 1981-يىلى بۇ يولدا مەن ھارۋا، ئاپتوموبىلنىڭ چاقلىرىنىڭ ئىزىمۇ، ھايۋان تۇياقلىرىنىڭ ۋە ئادەم ئىزلىرىنىڭ، ھەتتا ئىتنىڭ ئىزىنقى، مۈشۈكنىڭ ئىزىنقى ۋە توخۇنىڭ قالدۇرغان ئىزلىرىنمۇ ناھايىتى ئېنىق پەرقلەندۈرگىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم.

ياسىن ھاۋازى تەرجىمىسى

ئۇزۇمنىڭ جېنى

مۆمسناخۇن بوۋاي هاراق ئىچمەيدىغان، تاماكا چەكمەيدىغان ئىخلاسمەن مۇسۇلمان ئىدى.

ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتى باشقۇرۇش هەيئىتىنىڭ يىغىنى بىر قېتىم مەن قوشنا ئولتۇرغان ئۆينىڭ ئىگىسى مۆمسناخۇن بوۋاينىڭ ئۆيىدە ئېچىلغانىدى. يىغىندا مۆمناخۇن بوۋاي ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىنىڭ باشلىقى خالمۇراتنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئوبدان پىلانلىمىغانلىقىتىن، خاماندىكى ئاشلىقنىڭ تولىسى نەملىشىپ سۈپىتى ئۆزگىرىپ كەتتى دەپ، قاتتىق تەنقىد قىلدى، ئۇ:

ــ كاللاڭ نەگە كەتكەن؟ ــ دېدى.

خالمۇرات گەرچە 40 ياشلارغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، مەجەزى چۈس ئىدى، ئۇ مۆمناخۇن بوۋاينىڭ تەنقىدىي پىكرىنى ئاڭلاپلا ئۇزۇنچاق هەم كىچىككىنە، چۈشۈرۈۋېتىلگەن بېشىدىن بىنەپشە رەڭ مەخمەل دوپپىسىنى ئالدى. ئۇنىڭ 180 مېتىر كېلىدىغان ئۇزۇنتۇرا بويى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بېشى هەقىقىتەنمۇ بەك كىچىك ئىدى، بېشىنىڭ ئۈچى ئۈچىلۈق بولۇپ، كىشىنىڭ خىيالىغا تۈخۈمسىنىڭ ئۇزۇنچاق ئۇچىنى سالاتتى. مەن بىر تەرەپتە ئۆزەمچە بىكار ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ بېشىنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى تاماشا قىلىپ، قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشكە تاس قالدىم.

ــ كاللام مانا بۇ يەردە! ــ دەپ ئۇنىلۇق گەپ قىلدى خالمۇرات، ــ ماۋۇ دوپپامنى كۆردىڭىزمۇ؟ هەقىقىي گۈللۈك دوپپا بۇ، يولدىن تېپىۋالمىغان، ئوغرىلاپمۇ كەلمىگەن، غۇلجا شەهرىنىڭ

بازىرددىن 12 كويغا سېتىۋالغان!

ئاخىرقى گەپكە ئوخشاپ كېتىدىغانراق گەپلەرنى كىشىلەرنىڭ جېدەل-ماجىرالىشىپ قالغانلىرىدا ھەمىشە ئاڭلاپ قالاتتىم، قىياس قىلىشىمچە، دوپپىسىنىڭ قىممىتىنى ۋە غۇرۇرىنى تەكتلەش كاللىسى ۋە ئۆزىنىڭ قىممىتى بىلەن ئابروي-غۇرۇرىنى ئىپادىلەش مەنىسىنى بىلدۈرەتتى.

ئۇيغۇرلار ھەقىقەتەنمۇ گەپ-سۆزىنىڭ ۋەزنى بار ۋە سۆزگە ئۇستا مىللەت.

ئەترەت باشلىقى جىددىيلىشىۋىدى، مۆمىناخۇن بوۋاي كۈلگىلى تۇردى، ئەترەتنىڭ باشقا ھەيئەتلىرىمۇ كۈلۈشۈپ كەتتى، بىرچەتتە قاراپ تۇرغان ئايىمخان مومای بىلەن مەنمۇ كۈلۈشۈپ كەتتۇق. كۈلكە ساداسى ئىچىدە ئەترەتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى خالمۇراتنى تەنقىدلەپ:

ــ ھۇ چىدىماس! ــ دېدى، بۇ سۆزنىڭ مەنىسى "كۆڭلى تار!" دېگەن بولاتتى!

خالمۇراتمۇ ھاڭۋاقتان قىياپەتتە كۈلۈپ كەتتى، ئۇ ئابرويىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ تاماكا خالتىسىنى سېخىلىك بىلەن ئېچىپ، كېسىپ قويۇلغان بىر دەستە گېزىت قەغىزىنى چىقىرىپ ھەر كىشىگە بىر تالدىن تارقىتىپ بەردى-دە، ئاندىن سېرىق دانلىرى بىلەن كۆك يوپۇرماقلىرى ئارىلاش تاماكىسىدىن ھەمە-مىلەنگە بىر چىمدىمدىن سېلىپ چىقتى.

ناھايىتى روشەن ئىدىكى، قەغەز ۋە تاماكا تارقىتىپ بېرىش داۋامىدا ئىلھام تاپقان ئەترەت باشلىقى بىردىنلا زادىلا تاماكا چېكىپ باقمىغان مۆمىنسكام بوۋاينىڭ قولىغىمۇ بىر پارچە قەغەز تۇتقۇزۇپ قويۇپ:

ــ بۇگۈن بىز مۆمىناخۇنىنى تاماكا چېكىشكە تەكلىپ قىلىمىز،

چەكمسە بولمايدۇ، ــ دەپ ئېلان قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن هەممەيلەن تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى.

بۇۋاي چەكمەسلىككە ئامالسىز قېلىپ، بوشراق بىر ئورام تاماكا ئورىدى ـ دە، سىرەڭگە بىلەن تۈتاشتۇرغاندىن كېيىن باشقىلاردەك ئىچىگە شورىماي، تەتۈرىچە تېشىغا پۈۋلىدى، پۈۋلىگەندىمۇ تازا ئىخلاس بىلەن پۈۋلىدى ـ دە، بەش ياشلىقتىنمۇ تۆۋەن ياشتىكى بالا ئاران چىقىرالايدىغان بىر خىل ئاۋاز چىقاردى.

ئادەملەرنىڭ هەنىۋاسى كۈلۈشۈپ ئۆزلىرىنى تۇتالماي قېلىشتى، موماي تېخىمۇ بەك كۈلۈپ كەتكىنىدىن كۆزلىرىدىن ئىختىيارسىز ياش چىقىپ كەتتى. تۇرمۇش قانچىكى جاپا ـ مۇشەققەتلىك بولغان ـ سېرى كىشىلەرنىڭ خۇشال بولۇشقا ئىنتىلىشلىرى شۇنچە كۈچلۈك بولىدىكەن. كېيىن ئۇنى ئەسكە ئېلىپ قالساقمۇ، ئۆزىگە قاتتىق چەكلىمە قويغان بىر ئادەمنى ئادىتىنى بۇزۇشقا زورلاشنىڭ زادى نېمە سەۋەبتىن شۇنچىۋالا كۈلكىلىك بولىدىغانلىقىنى ئېنىق بىرنەرسە دەپ تەھلىل قىلىپ بېرەلمەسلىكىمىز مۇمكىن.

مېنىڭ مۆمىناخۇن بۇۋاينىڭ تاماكا چەككىنىنى تۇنجى قېتىم ۋە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشۈم شۇ بولدى.

بۇۋاينىڭ هاراق ئىچىشى هەققىدىكى هېكايە مۇرەكىكەپرەك بولغاندى.

بۇۋاي بىلەن موماي يېمەكلىكلەرنىڭ سوغۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق بولۇشىغا ناهايىتى بەك ئەهمىيەت بېرەتتى، ئۇلارنىڭ قارىشىچە، هەرقانداق يېمەكلىكنىڭ سوغۇقلۇقىغا ياكى ئىسسىقلىقىغا ياتىدىغان خۇسۇسىيىتى بولىدىكەن، يېمەكلىكلەر يە ئۇنىڭغا، يە بۇنىڭغا ياتىدىكەن. مەسىلەن، كۆممىقوناق ئىسسىق بولىدىكەن، پولۇ ئىسسىق بولىدىكەن، تۇخۇم بەك ئىسسىق بولىدىكەن. ئەگەر ياز كۈنلىرى قوناق، پولۇ ياكى تۇخۇم يېگەندە ئاسانلا ئىسسىقلىقى ئېشىپ كېتىپ

كېسەل بولىدىكەن. ئىستىقلاقتىن بۇنداق كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولغان چاغلاردا، سوغۇقلۇق نەرسىلەرنى يېيىشكە توغرا كېلىدىكەن. ئايىمخان مومانىڭ ھەممىدىن بەك ياقتۇرىدىغان سوغۇقلۇق دورىلىق يېمەكلىكى ئاچچىقسۇ ئارىلاشتۇرۇلغان تۇرۇپ قەلەمچىسى ئىدى. بۇ ئاينىڭ مەجەزى بولماي قالغان چاغلاردا ئايىمخاننىڭ دەسلەپ قوللىنىدىغان داۋالاش تەدبىرى كۆپ ھاللاردا تۇرۇپنى قەلەمچە قىلىپ ئازغىنا تۇز سېپىپ بىرمۇنچە ئاچچىقسۇنى قۇيۇپ ئارىلاشتۇرۇپ بېرىش بولاتتى، بۇ ئۇسۇلنى كېسەللىكى يېنىكلەپ قالاتتى.

كېسەللىكنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى چارە يازنىڭ پەسلىدە سوغۇقلۇق ئىچىملىكلەرنى تەييارلاشتىن ئىبارەت ئىدى. قېتىق، سۈزمە دېگەن ئىچىملىكلەر كارامەت تاتلىق بولاتتى. ئەپسۇسكى، ئۇ نەرسىلەر ئانچە جىقمۇ ئېتىلمەيتتى، مۆمىناخۇن بۇ ئۇسۇلنى قېتىققا ئانچە ئامراق ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە سۈتىنىڭ قايمىقى ئېلىۋېلىنغاندىن كېيىن ئاز-تولا پۇلغا سېتىلىپ كىرىم قىلىناتتى.

ئايىمخان مومای تېرىقنى موزغا سېلىپ سېرىق ھاراقنمۇ ئوخشايدىغان، پۇغىمۇ ئوخشايدىغان، كۆزۈاسقىمۇ ئوخشايدىغان، يەنە قازاقلارنىڭ يازلىق يايلاقلىرىدا قىلىنىدىغان قىمىزغىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان بۇزا دەيدىغان بىر خىل ئىچىملىكنى چىقارغانىدى، بىر قوشۇق تېتىپ بېقىۋىدىم، چۇچۇكلۇكمۇ، ئاچچىقلىقمۇ، تاتلىقلىقمۇ، خۇش پۇرىقمۇ، سوغۇقلۇقمۇ، ئىسقلىقمۇ — ھەممىسى بار ئىچىملىك بوپتۇ، ماڭمۇ تازا ياقتى.

ئەمما مۆمىناخۇن بۇ ئايغا تازا ياقمىدى، ئۇ، مومای بۇ نەرسىنى ئوبدان ئېتەلمەپتۇ، ئاز-تولا سوغۇق چاي قىلغان بولسا بولغانكەن، دېدى.

1969-يىلى قورۇمسىزغا تال ئۈزۈم سالغىنىمىزغا 3-يىل بولۇپ

قالغاندى. ئۇ يەلى كۆپكۆك ۋە بېغىر رەڭ ئۇزۇملەر ساپاق-ساپاق-لاردا شىڭگىل-شىڭگىل بولۇپ تۇرۇپ كەتكەندى، ئۇ ئۇزۇملەر تاتلىق شىرنىلىك نەرسىلەرگە ئامراق بولغان ياۋايى ھەرىسلەرنى جەلپ قىلىپ كۆن بويى ئۇزۇم باردىدىن نېرى كېتەلمەيدىغان قىلىپ قويغاندى، قاغا، قۇشقاچ دېگەنلەرمۇ قەدەم تەشرىپ قىلىپ تۇراتتى.

ــ سېنىڭ ئەتكەن ئىچىملىكلىرىڭنىڭ ھەنىۋاسى كۈچسىز بولۇپ قاپتۇ، مەن ئەمدى ئۇزۇم مۇسەللەس ئىتىمەن! ــ دەپ جاكارلىدى مۇمناخۇن بوۋاي ئايمخانغا.

ئايمخان ئاغزىنى دومسايتىپ قويدى.

كۈزنىڭ ئاخىردا بوۋاي ئۇزۇمنى كېسىۋېلىپ ساتىدىغانغا ۋە يەيدىغانغا ئېلىپ قويدى. ئاندىن دوختۇرخاندىن گىرامىلىق بەلگىسى بار ششدىن ئىككىنى تېپىپ كەلدى، ئۇ ششىلەر 500 گرامدىن سۈيۇق دورا سىغدىغان ششىلەردىن ئىكەن. ئۇ مومايىنى ھېلىقى ششىلەرنى قايتا-قايتا يۇيۇپ-چايقىغىلى سالدى، ئاندىن ئۆزى قازانداً قاينىتىپ دېزىنفېكسىيە قىلىپ تازىلىغان ئاق داكا بىلەن ئوراپ ئۇزۇمنىڭ شىرنىسىنى سقىپ چقىرىۋالغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن **شىرنىسىنى** تاۋاق بىلەن ئۈسۈپ ئېلىپ ۋىرىنكە ئارقىلىق **ھېلىقى ئىككى ششىگە** قويدى.

بوۋايىنىڭ ھاراق ياسىماقچى بولغانلىقىنى بىلەتتىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ ھاراق ئۇزۇم شىرنىسىدىن ياسىلىدىغان مۇسەللەس ئىدى، بۇنىڭغا مەنمۇ ئاجايىپ قىزىقىپ قالدىم-دە، بېيجىڭنىڭ ۋاڭىفۇجىڭ تۇرلى ماللار ماگىزىنىنىڭ بېمەكلىكلەر دۇكىنىدىن سېتىۋالغان نومى گۈرۈچى ھاراق ئېچىتقۇسىدىن ئىككى پارچىنى ئېلىپ چقىپ:

ــ مەڭ، ماۋۇ ھاراق ياساشىنىڭ ئەڭ ياخشى دورىسى، ئۇنى ئېرىتىپ ئۇزۇم شىرنىسىگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىڭ! ــ دېدىم مەن.

بوۋاي ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، بېشىنى ئىغاڭلىتىپ:

ــ ھاراق دورىسىنىڭ كېرىكى يوق، ھاراق دورىسىنىڭ كېرىكى يوق! ــ دېدى.

ــ ھاراق دورىسى بولمىسا، قانداق قىلىپ ھاراق چىقارغىلى بولىدۇ؟

ــ بۇ دېگەن ئەڭ ياخشى مۇسەللەس بولىدۇ. ياخشى ئۈزۈم بارىكىدا تۇرۇپمۇ مۇسەللەسكە ئايلىنىۋېرىدۇ. لاۋۇڭ، سىز يەپ باقمىغانغۇ دەيمەن؟ كېچىكىپ ئۈزۈلگەن ئۈزۈمنىڭ ئۈزۈندە بىرخىل ھاراق تەمى بولىدۇ. مۇسەللەسكە ھاراق دورىسى سالمىغان ئىش ئەمەس بار؟

بوۋاينىڭ گەپلىرى مېنى دىلىغۇل قىلىپ قويىدى. ئۈزۈم دېگەن نەرسىنىڭ تەركىبى ناھايىتى ئاسانلا ھاراققا ئايلانىسا كېرەك، بەزى چاغلاردا بىر ساپاق سىرتى زىيادە بولۇپ كەتكەن ئۈزۈم ئۈزاقراق قويۇپ قويۇلسا، تەمى سەل ئۆزگىرىپ ئېچىپ قالمىدىكەن، ئېچىغانىنىڭ ئەتىسىدە ئېغىزدا ھاراق تەمى سېزىلمىدىكەن، ئۈنداق بولمىغاندىمۇ لىقنى ئۆز ئاغزىم بىلەن تېتىپ كۆرگەنىدىم. ئەمما ئۈزۈم شىرنىسى ششىگە قاچىلىنىپ، ئۈنىڭ ئاغزى مەھكەم ئېتىۋېتىلسىلا، ئۆزلۈكىدىنلا ھاراققا ئايلىنىپ قېلىۋېرەمدۇ؟ ئۈنداق بولمىغان بولسا، ئۈزۈم ھارىقى ياساش دېگەن ئۇششاق بالىلارنىڭ ئويۇنىدەكلا ئاسان ئىش بولۇپ قالمىدىمۇ؟

بوۋاي دورا ششىسىدىلا ئالاھىدە ئىشلىتىلمىدىغان رېزىنكە قاپلىغۇچنىڭ ئۈچىنى تولۇق ئىشەنچ بىلەن ششىنىڭ ئاغزىغا تىقىپ، ئاندىن رېزىنكە قاپلىمىنى ئۆرۈپ ششىنىڭ ئاغزىنى تازا چىڭ ئېتىۋەتتى. مانا ئەمدى ششىنى ئاغزىنى پەسكە قىلىپ تۇتقان ھالەتتە تىمۇ بىرەر تېمىم سۇ چىقىپ كەتمەيدىغان ھالەتكە كەلدى.

ھېلىقى ئىككى ششە بېدىشنىڭ كۇنىگەي تەرەپتىكى تۇۋرۇكىگە

ئېسىپ قويۇلىدى، كەچ كۆزنىڭ ئاپتىپى ئىككى شىشىنى پارقىرىتىپ تۇراتتى.

بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن شىشىنىڭ ئىچىدە بۇزغۇن كۆپۈك پەيدا بولۇپ، سۇيۇقلۇق دۇغ ھالەتكە كېلىشكە باشلىدى. مەن سەل ھايا جانلىنىپ قالدىم، ھەم بىرئاز ھودۇقۇپ قالدىم-دە، بۇ ئەھۋالنى مۆمناخۇن بوۋايغا مەلۇم قىلدىم.

بوۋاي خىرىلداپ كۆلۈپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، كۆزلىرىنى ئوينىتىپ قانائەتلەنگەن ھالدا ساقاللىرىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ مانا شۇنداق بولىدىغان گەپ!

كەچ كۈز پەيتى يامغۇر كۆپ بولىدىغان پەسىل ئىدى، كەچ كۆزنىڭ ئۇزۇلمەي يېغىپ تۇرغان يامغۇرى ششىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشىدىمۇ دۇغ ھاسىل قىلدى، كۆپۈكمۇ يوقالدى.

مەن بۇ ئەھۋالنى يەنە مەلۇم قىلدىم. بوۋاي:

ــ ئوبدان بوپتۇ! ئوبدان بوپتۇ! ئۇ قايناپدۇ، بىرقانچە مەرتەم قايناپ، بىرقانچە مەرتەم جىمىپ قالدۇ، ئاندىن ياخشى مۇسەللەس بولىدۇ، ــ دېدى.

كەچ كۆزنىڭ يامغۇرى باش قىشنىڭ قارلىرىغا ئايلاندى، ئۇزۇم تاللىرى باراڭدىن چۈشۈرۈلۈپ يەرگە كۆمۈلدى. ئۇزۇمنىڭ بارىڭكى قۇرۇپ قالدى. ھاۋا ئېچىلغاندىن كېيىن، زىرىكەرلىك بىلىنىدىغان ئۇزۇم شىرنىسى ششىسى ئارقىلىق ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغان تەڭرى تېغىغا يىراقتىن نەزەر سېلىپ، سىرلىق يوسۇندا ئۆزگىرىۋاتقان دۇنيانى كۆردۇم.

شامال چىقمىغان چاغلىردا يېڭى قىشنىڭ قۇياشى يەنىلا يىلىق نۇر چېچىپ تۇراتتى. بۇزغۇنلاپ تۇرىدىغان شىشە ئارقىلىق شۇنى كۆردۇمكى، راست دېگەندەك، خېلى بىرھازالارغىچە جىملىشىپ قالغان ئۇزۇم شىرنىسى يەنە جانلىنىپ ھەرىكەتكە كېلىپ قاپتۇ،

بۇلدۇقلاپ قاينـاۋېتىپتۇ، هه دەپ كۆپۈك بۇڑغۇنلاپ تۇراتتى، ئۇنىڭ-دىن مەن ئۇنىڭ ئىچىگە هاراق ياساش ئۇچۇن سېلىنغان ئۇزۇم قاچىلانغان بولماستىن، بەلكى «مىڭ بىر كېچە»دىكى دېۋە قاچىلاڭ-غاندەك بىرنەرسىنى هېس قىلىپ قالدىم.

شىمالنىڭ سوغ شامىلى هۆۋۈلداپ سوقۇپ تۇراتتى، سىبىرىيەدىن كېلىدىغان سوغۇق هاۋانىڭ بېشى ئىلى ۋادىسىغا بېسىپ كىرگەنىدى، بوۋايغا:

ــ ئىككى شىشىنى ئېلىۋالساق بولامدىكىن! ــ دەپ ئەسكەرتىپ قويدۇم.

ــ تۇرۇۋەرسۇن، مۇسەللەسنىڭ ئۆزى ئىسسىق-دە!

راست دېگەندەك، هەممە نەمە مۇزلاپ كېتىپتۇ، ئەمما دۇغلىشىپ كەتكەن شىشىنىڭ ئىچىگە قاچىلاقلىق تۇرغان دۇغ ئۇزۇم شىرنىسى يەنىلا هەركەتتە ئىدى. كۆپۈك يوقالغانىدى، شىشىنىڭ ئىچىگە قاچىلىنىپ قالغان دېۋىنىڭ ۋەسۋەسىلىك روهى ۋاقتىنچە جىمىپ قالغانىدى.

قىشلىق كۇن-تۇن توختىشى بولغان پەيتلەردە بوۋاي هېلىقى شىشلەرنى ئۆيگە ئەكىرىپ قويىدى ۋە قايتا-قايتا تاپىلاپ:

ــ مۇسەللەس تېخى ياسىلىپ بولمىدى، هېچكىم تەگمەسۇن ئۇنىڭغا، ــ دېدى.

... ئاخىردا شىمالنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلغان سوغىقى چېقىپ كەتتى، ئىلى دەريا-سى ۋادىسىغا مۇزنى ئېرىتكۈچى باهار شامىلى ئومۇمىيۈزلۈك يېتىپ كەلدى، هەممىلا يەردە ياپيېشىل چۆپ-گىياھلار باش كۆتۈرۈپ چىقتى، ئالمىلارمۇ چىرايلىق چېچەكلەپ كەتتى، ئۇزۇم تاللىرىمۇ ئېچىلىپ كۇن نۇرىنى كۆرۈشكە باشلىدى، تورغايلار ئاسماندا يېقىملىق سايرىشىپ ئۇچۇپ يۇرىدىغان بولدى، جۇپ-جۇپ ئۇيۇ قارلىغاچلىرى جەنۇبتىن ئىلىدىكى ماكانلىرىغا قايتىپ كېلىشتى،

سۆرتۈپ تازىلاپـمۇ قويۇلمـغان ئىكـكى شىشە يەنە قايتـدىن ئۆز ئورنىغا ئېسىلىپ ئاپتاپقا سېلىندى.

"دىـۋە" يەنە ئىككى مەرتەم غوۋغا كۆتۈردى، ئۇزۇم شىرنىسى قاتتىق ئاپتاپنىڭ تەسىرىدە موللاقـلاپ تۇرماقتا ئىدى، ھېـلىقى ئىككى شىشە گويا قىزىل قوغدىغۇچىلار ئىشلەتكەن يەرلىك ئۇسۇلدىكى بومبىدەك پارتلاپ كېتەمدىكىن دەپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدىم.

يەنىلا بۇڭاينىڭ گـىپى توغـرا بولۇپ چىقـتى، بىرقانـچە قېتىـم شۇنـداق قايـىنغانـدىن كېيىـن، بىزنىڭ ئۇزۇم شىرنىسى جىمپـلا قالماستىن، سۆزۈلۈپ كەتتى، دۇغ بولمايلا قالماستىن، ھېچقانداق چۆكمە، ھەتتا ئەسلى رەڭگىمۇ قالمىغانىدى، كىرىستالـدەك تېگى ـ تېگىدىن سۆزۈلۈپ، ھەددىدىن زىيادە تازىلىنىپ، تاغ بۇلاقلىرىدەك پاكىز بولۇپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭغا قارىغانچە كىشىنىڭ كۆڭلى يورۇپ، كۆزلىرى روشەنلىشىپ كېتەتتى.

1970 ـ يىلى ياز مەزگـىلى كەلـگەن چېغىـدا مۇمىـناخۇن بوۋاي ھېلىقى ئىككى شىشىنى ئېلىپ پاكىز سۆرتـىۋېتىپ، ناھايىتى خۇشال ـ لانغان ھالدا:

ـ مېـنىڭ مۇسەللـىسىم ياسلـىپ بولـدى، ـ دېـدى ماڭا ۋە دوستانىلىق بىلەن داۋاملاشـتۇردى، ـ سـىزمۇ تېتىپ كۆرەمـسىز؟ لاۋۇلاڭ!

مەن شۇ قەدەر ئېتىبارغا ئېرىشىپ ئىززەتلەنگىنىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتىم، ھەمدە قالايمىقانچىلىق بېسىپ كەتـكەن شۇ يىللاردا ئاز سانلىق مىللەت دوستـلۇرۇم، يېزىدىكى ئەمـگەك مېنى بارغانسېرى ھاراقتا ئامراق قىلىپ قويغانـىدى، ئۇنىڭ ئۈسـتىگە بۇ ھاراق باشقـچە ھاراق بولۇپ، ئۇنىڭ بوۋاينىڭ ئۆز قولىدا ياسال ـ غانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ تۇرغانىدىم، بۇ ئىلى دەريا ۋادى ـ سىنىڭ قـش، كۆز، باھار، ياز پەسـىللىرىـنى تولۇق بېشـدىن

كەچۈرۈپ چىقتان ھاراق ئىدى.

مەن ئازغىنا "ھاراق"نى كىچىك بىر ياغاچ قوشۇقتا قۇيۇپ تىلمىنىڭ ئۈچى بىلەن يالاپ بېقىۋىدىم، پاھ: "بۇ ھاراق ئەمەس! ئاچچىقسۇ ئىكەن! ياق، ئاچچىقسۇ ئەمەس، تۈزكسىلاتاسى!" دەپ ژارقىراپ سالدىم، ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ تەمى تىلىمنى خۇددى ئوت تۇتۇشۇپ كەتكەندەك قىلىۋەتتى.

ــ تېخىمۇ ياخشى بوپتۇ ئەمىسە، ئاچچىق-چۈچۈك بولغان بولسا، كۆچىلۇك بولغانلىقىنىڭ ئىسپاتى! بۇ مۇسەللەس ناھايىتى كۆچلۈك بوپتۇ! ــ دېدى بوۋاي بېشىنى لىڭشىتىپ ماختىنىپ.

ئۇيغۇرچە ئېغىز تىلىدا چۈچۈك، ئاچچىق، لازىمدەك ئاچچىق دېگەن سۆزلەرنىڭ ھەممىسىگە بىرلا سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. ئۇيغۇرچىدا ئاچچىق-چۈچۈكنى بىلدۈرىدىغان مەخسۇس بىر سۆز بار ئىدى، ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ. قىياسىمدا، بوۋاينىڭ قارىشىدا مەن لازىمدەك ئاچچىق دېگەن مەنىنى دېگەن ئوخشايمەن، شۇڭا مەن قانچە ئاچچىق دەۋەرگەنسىرى، ئۇمۇ ئۆز ھارىقىنىڭ ئوبدان ياسالغانلىقىغا، كۆچلۈك بولغانلىقىغا شۇنچە بەك تەمەننا قىلىپ كەتتى.

مەن ھېلىقى ياغاچ قوشۇقنى بوۋايغا سۇنۇپ:

ــ ئۆزىڭىز بىر تېتىپ بېقىڭا، مەن ئۇنى ئاق ھاراققا ئوخشاش ئاچچىق دەۋاتىمەن، بىز لەگمەنگە قۇيىدىغان ئاچچىقسۇدەك ئاچچىق دەۋاتىمەن، ــ دېدىم.

مۇمىناخۇن بوۋاي مېنىڭ ئىزاھلاپ چۈشەندۈرۈشلىرىمگە تامامەن پىسەنت قىلماي، ئۆزى تېتىپ بېقىشقىمۇ ئۇنىماي، بىر تامچىسىنمۇ زايا قىلىۋەتمەستىن، شىشىگە ئاۋايلاپ يانداۋرۇپ قۇيۇۋەتتى، ئاندىن شىشىنىڭ قاپلىغۇچ ئاغزىنى مەھكەم ئېتىپ قويدى.

ــ بۇنداق مۇسەللەسنى كەلسە-كەلمەس ئىچىۋەرگەن بىلەن بولمايدۇ، خوتۇنغا بىرقانچە خىل گۆش سەي قىلىۋراي، تۇرۇپ

قەلەمچىمۇ قىلىدۇراي، ئەل-ئاغىنىلەردىن بىرقانچىنى چاقىرىپ كېلەيلى، ــ دېدى ئۇ.

ــ كىمنى چاقىرماقچى؟ ــ دەپ سورىدىم مەن قىزىقىپ، چۈنكى مومايى كۆپ چاغلاردا بەزى ئاياللارنى چاقىرىپ كېلىپ بىللە چاي ئىچىشەتتى، ئالما ياكى ئۈزۈم يېيىشەتتى، ئەمما بۇئاينەك ھاراق، گۆشكە مېھمان چاقىرىش تۇرماق ئادەتتىكىدەك مېھمان چاقىرىشلىرىنمۇ كۆرۈپ باقمىغانىدىم.

بۇ مەسىلە بۇۋايىنى قېيىن ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدى، ئۇنىڭ چىرايى تېخىمۇ سۇرلۇك تۇس ئالىدى. ئۇ شۇ تاپىتا ئەستايىدىل ئويلانماقتا ئىدى، ئاخىرى ئالاقزادە بولغاندەك:

ــ راست، كىملەرنى چاقىرىش كېرەك؟ مېنىڭ ئاغىنىلىرىم كىملەر؟ ھەممىسى مېنىڭ ئاغىنىلىرىمدەك قىلىدۇ، بىر تۈرۈپ ھەممىسى ئەمەستەك قىلىدۇ،... ــ دېدى.

* * *

بىر ئاي ۋاقىت ئۆتتى، بۇۋاي مېھمان چاقىرمىدى، ھېلىقى مۇسەللەسنى ئىچىشتىن مېنىكىمۇ رايىم يانىدى. ئاخشىمى ئۇخلاش ۋاقتىدا دېرىزىنىڭ تەكچىسىگە قويۇپ قويۇلغان، ھاراققىمۇ، ئاچچىقسۇغنىمۇ ئوخشىمايدىغان سۇيۇقلۇققا ئۇدۇل قاراپ يېتىپ، ئۇ ئىككى شىشە ئۈچۈن ئىچىم پۈشۈپ كەتتى.

بىركۈنى كېچىسى قاتتىق يامغۇر ئەمدىلا توختاپ قالغانىدى، سائەت بىر يېرىملەر بولغان چاغ بولسا كېرەك، ھەممىمز قاتتىق ئۇيقۇغا كەتكەن ئىكەنمز، ئۇشتۇمتۇتلا بىركىم تالادا تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

ــ لاۋۇڭ، لاۋۇڭكا! ــ شۇ ئاۋاز بىلەن تەڭلا كۆلكە كۆتۈرۈلۈپ قالدى.

مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ كىيىمنى يېپىنچاقلاپلا چىقىپ دەرۋا-

زىنى ئاچتىم، دادۇي خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىڭ لىيەنجاڭى ئەركىن بىلەن سىڭا كۆزلۈك بوغالتىر ئىمىن ۋە قوشنا ئەترەتلىك كېلىشكەن بىر ياش بولۇپ، ئۇچىلىسى مەس ھالەتتە ھاراق پۇرىتىپ تۇرۇپتۇ. ئەركىن ئاۋازىنى پەسەيتىپ تۇرۇپ گەپ قىلدى:

ــ لاۋۇاڭكا، بۇگۈن ئاخشام بىزنىڭ ئۆيدە ئولتۇرۇش بولغانىدى، ئۇچ بوتۇلكا ئىلى چەمبىرىكى ھارىقىنى ئىچىپ بولدۇق، بالىلار يەنە قانماپتۇ، يەنە ئىچمىز دەيدۇ، ھەمىشە ھاراق ساقلاپ يۈرىدىغان داۋۇت مۇئەللىمنىڭ ئۆيىگە باردۇق، گۈزىشې كادىرى مۇسا ئاكىنىڭكىگمۇ باردۇق، ئۇلارنىڭمۇ ھاراقلىرى تۈگەپ قالغانىكەن. مۇئەللىمنىڭكىدە ئىككى چۆلۈك بوتۇلكىدا ئۆزى ياسىغان ھاراق بار ئىكەن دېگەن گەپ بولدى، سىز مۇئەللىمدىن ئۇ ھاراقنى ئېلىپ بىز بىلەن بىللە بارسىڭىزچۇ!

ــ ئۇ ھاراق ...، ــ مەن دېلىغۇلدا بولۇپ تۇراتتىم، شۇ پەيتتە بوۋاي ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ قولىدا ئىككى شىشە ھاراق تۇراتتى. ئۇ ئەركىنىنىڭ گەپ-سۆزلىرىنى ئاڭلىغانىكەن. بوۋاي ناھايىتى خۇشال قىياپەتتە، گويا بۇ ئىككى شىشە "ھاراق"قا شۇنداق چىرايلىق بىر چىقىش يولى تاپقىنىغا خۇشال بولغاندەك، ئۆزى ئۇنىڭ ھارىقىنى ئىزدەپ كېلىدىغانلارنى كۆتۈپ تۇرغىنىغا خېلى ۋاقىت بولغاندەك قىلاتتى.

ــ ئېلىڭلار مانا! بۇ ناھايىتى كۆچلۈك جۇمۇ!

ــ مېڭىڭ، لاۋۇاڭ ئاكا، بىللە ماڭايلى! ــ ئەركىن ھاراقنى قولىغا ئېلىپ تەنتەنە قىلدى.

ــ خاپا بولماڭلار، مەن بارالمايمەن، يېتىپ قالغانتىم...

ــ ئۇيقۇ دېگەن نېمىكەن؟ ئۇنداق ئۇيقۇلىرىڭىزنى ئاپىرىڭ نېرى، بىز ئىلگىرى ئۇخلىغانىدۇق، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇخلاشقا ۋاقىت دېگەن تولا، گەپ بارمۇ يەنە؟ گەپ يوق. ئەگەر سىز بارسىڭىز،

بىزنىڭ ئولتۇرۇشىمىز باشقىدىن جانلىنىپ قىزىپ كېتىدۇ! ــ ئەركىن خېلى ئىچكەنسىكەن، ئۇ ئۆزىنى تۆتۈپ تۇرالماي قالغاندى، ئۇ ئۆزىنىڭ كېلىشكەن ساغلام گەۋدىسىنى لەلەڭشىتىپ، پۇشۇلدىغان هالدا قوللىرىنى ئىشارىگە كەلتۈرۈپ ئاغزى بېسىلماي گەپ قىلۋاتاتتى.

ئەركىن بىزنىڭ دادۇيدىكى زېرەك يىگىت ئىدى، ئۇنىڭ خەۋپلىك ئىشنى خەۋپسىز ئىشقا ئايلاندۇرۇۋېتىدىغانلىقى ھەقىدىكى ھېكايىلەرنى باشقا بىر ھېكايەمىدە سۆزلىمەكچى، ئۇنىڭ ياخشى نىيىتىنى رەت قىلىشقا بولمايتتى، بەزى چاغلاردا ھەتتا ئۇنىڭ مۇھاپىزەت قىلىشىغا موھتاج بولىدىغانلىقىمنى ھېس قىلاتتىم. شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى ئۇچ ياش بىلەن بىللە ماڭدىم.

ئەركىننىڭ ئۆيىنى گۆش، پىياز، چاي، تاماكا، ئەتكەنچاي پۇرىقى بىر ئالغان بولۇپ، هاراق پۇرىقىمۇ گۈپۈلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. كىشىلەر تامغا يۆلىنىپ چۆرىدەپ ئولتۇرۇشاتتى، ئۆينىڭ ئوتتۇرىغا تەڭلىمات كىگىزنىڭ ئۈستىگە داستىخان سېلىنغان بولۇپ، قاچا ـ قۇچىلار چېچىلىپ ياتاتتى، هاراقنىمۇ ئىچىشپ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قېلىشقانكەن، هاراق تۈگىگەچكە، هەممىسى چاي ئىچىشپ، تاماكا چېكىشپ، بىر تاغدىن ـ بىر باغدىن ئالا ـ تاغىل ناخشا توۋلاشقاچ ئولتۇرۇشقانىكەن. بىزنىڭ كەلگىنىمىزنى كۆرۈپ، بىردىنلا تەنتەنە ـ ئالقىش كۆتۈرۈشتى، بۇ هەم ئەركىننىڭ قولىدىكى مۆمىنكام ياسىغان "هاراقتا" قىلىنغان بولسا، هەم مەن ئۇچۇن قىلىنغاندى.

كۆز يۇگۇرتۇپ چىقسام، ئۆيدە ئولتۇرغانلار قاتاردا دادۇينىڭ كادىرلىرىمۇ، ئەترەتنىڭ ئەزالىرىمۇ، بىر نەچەر گۈڭشې كادىرىمۇ ئولتۇراتتى، گۈڭشې "كۆرەش قىلىش، پىپەن قىلىش، ئۆزگەرتىش"

خىزمەتى تەشۋىقات ئەترىتىنىڭ بىر ئەزاسىمۇ، تەشۋىقات ئەترىتى-دىكىلەر تەرىپىدىن تارتىپ چىقىرىلغان، يېقىندا يەنە ئازاد قىلىنىۋاتقان بىر گۇڭشي ئەزاسىمۇ ئولتۇراتتى، يەنە ئىككى تەرەپ ئامىۋى تەشكىلاتنىڭ كاتتىباشلىرىمۇ بار ئىدى. ئەركىن بولسىدىغان يىگىت ئىكەن-دە، ئۇ يولۋاس، كالا، قوي، قۇش، بېلىق دېگەندەك ھەيۋانىڭ ھەيكەللىرىنى بىر سورۇندىكى زىياپەتكە چىللاپ كېلەلەيدىغان ھە!

ئەركىن كىچىككىنە بىر رومكىنى قولىغا ئالىدى-دە، بوۋاي ياسغان "ھاراق"تىن بېلىق كۆزى قىلىپ لىپمۇلىپ توشقۇزۇپ بىرنى قۇيۇپ، جۇشقۇنلۇق ھېسسىيات بىلەن ماڭا چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ "تەبرىك نۇتقى" سۆزلىدى، ئاندىن زىياپەت ئەھمىلىنىڭ خۇشاللىق كۆلكىلىرى ئىچىدە ھېلىقى رومكىدىكى ھاراقنى ماڭا سۇندى.

باشقا ئامال قالمىغاندى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن، دېھقانلار بىلەن بولغان دوستلۇق ئۈچۈن، شۇنداقلا ئىلى دەريالىق بويلىرىدەكى ئاتا دېھەت مويسېپىتلارنىڭ، قېرىنداشلارنىڭ ماڭا بولغان چوڭقۇر دوستلۇق مۇھەببىتى ئۈچۈن، مەن ھېلىقى رومكىنى قولۇمغا ئالدىم، بوينۇمنى بىر قاتايتتىم-دە غۇرتتىدە يۇتۇۋەتتىم.

ھېنىڭ ئاغزىم ئوت بولۇپ كەتتى، ئاغزىمنى يوغان ئاچتىم. ھېنىڭ كەيپىياتىم سورۇندىكىلەرگە ھاراقنىڭ كۈچىنى ھېس قىلدۇردى، ھەممەيلەن پىكىر قىلىشىپ:

— ئوبدان ھاراقكەن! ئىلى چەمبىرىكىدىن ئېشىپ كېتىدىكەن! مۇمناخۇنكام خاتا قىلىپ قويمايدۇ-دە! — دېيىشتى.

بىرەرمىنۇتتىن كېيىن، ئاغزىمنى ئەمدىلا يۇمغان مەن تۇيۇقسىزلا ئادەمنىڭ ئىچكى ئەزالىرىنى قامالىلاپ تۇرىدىغان، ئىچ-ئىچىگە سىڭىپ كەتكەن بىر خىل خۇش پۇراقنى پەم ئېتىپ قالدىم-دە،

ئۇ هاراقنىڭ ئەسلى تېگى - تەكتىنى، بىرمۇنچە ئۆزگىرىشلەردىن كېلىگىرىكى ئەتىر پۇراق ئۇزۇمىنىڭ تاتلىق، خۇش پۇراق، مەزۇايىتتەك سۈزۈك، نازۇك هالىتىنى ئەسلەپ كەتتىم. شۇ تاپتا بۇ هاراق ئالدىنقى قېتىمدا قوشۇقتا تۇرغۇزۇپ تىلمىنىڭ ئۇچى بىلەنلا تېتىپ باقىقان چاغدىكىدەك غەلىتە بىر تەمدە ئەمەس ئىدى، ئاچچىقسۇ ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە، تۇزكىسلاتاسمۇ ئەمەس ئىدى! ئاچچىقسۇ بىلەن تۇز كىسلاتاسىدا ئاشۇنداق يازنىڭ ئاپتېپى، كۈزدىكى غېرىبسىنىشلار، قىشتىكى قارلار ۋە باهاردىكى ئويغىنىشلار بار بولغىيمىدى؟ ئاچچىقسۇ بىلەن تۇزكىسلاتاسىدا ئىلى دەريانىڭ ۋادىسىدىكى ياپيېشىللىقلار ۋە پايانسىزلىقلار بولغىيمىدى؟ ئاچچىق - چۇچۇكلۇق ئارىسىدا يەنە ئۆتكەن كۈنلەردىكى مۇلايىملىقنا ئىگە بولغان روھ - جان بولغىيمىدى؟

رۇمكىلار نۆۋەت بىلەن ئايلانماقتا، هەربىر كىشى بىر رومكىدىن ئىچىپ، بىر ئايلىنىپ بولغاندىن كېيىن، يەنە بىر قاتار ئايلىنىپ چىقتى، هەممەيلەن ناخشا توۋلىشىپ، ئۈسسۈل ئويناشىپ، كۆلۈشۈپ خۇشال كەيپىيات ئىچىدە مۇمىناخۇن بوۋاي ياسىغان هاراقنىڭ ياخشىلىقىنى بىردەك ماختىشىپ كەتتى.

مەنمۇ ئىچىمدە ئويلىدىمكى، مۇمىناخۇن بوۋاي ياسىغان هاراق هەقىقەتەنمۇ يامان ئەمەس ئىكەن.

ياسىن هاۋازى تەرجىمىسى

ھەمرا قىزنىڭ مۇھەببىتى

مەن تۇرغان ئۆيىنىڭ ئىگىسى ئايىمخان چوڭ ئانىنىڭ شۇنچە كۆپ تۇغقانلىرى ئىچىدە ئۇنىڭ بىلەن قانداشلىق مۇناسىۋىتى ئەڭ يېقىنى ئۆز ئاچىسى تۇراخاندى.

تۇراخان ئايىمخاندىن ئۇچ ياش چوڭ بولۇپ، چاسا يۈز-يۈزدىنىڭ چوڭلۇقىدىن سېمىزدەك كۆرۈنگىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە بىلەكلىرى كەندىر غولىدەك ئىنچىكە، پۇتلىرىمۇ قۇرۇق شاختەك ئەتسىز، رەڭگى ئاق سۇزۇك، كىشىگە بىچارە مۇرىدىنى ئەسلىتىدىغان مەزلۇم ئىدى. پەقەت ئۇنىڭ يۈزىدىلا قىل تومۇرلىرىنىڭ يېرىلىشى سەۋەبلىك پەيدا بولغان تەكشىسىز قىزىللىقلار بار ئىدى.

تۇراخان ئادەتتە بېشىغا پاكىز ئاق تور ياغلىق ئارتىپ، ئۇچىسىغا ئاق كۆڭلەك، كىچىك ئۆرۈمە ياقلىق سۇس كۈل رەڭ چاپان، پۇتىغا كۆپ يۈيۈلۈپ ئۆڭۈپ كەتكەن ئۇزۇن پايپاق بىلەن ماي دىدارى كۆرمىگەنلىكتىن قورۇلۇپ كەتكەن ئۆتۈك كىيىپ يۈرەتتى. ئۇ مەيلى قىش، ئەتىياز، كۈز بولسۇن، يامغۇر ياغسۇن-ياغمىسۇن كالاچ كىيەتتى، ئۇنىڭ كالىچى يېيىگىنى ۋە پاكىز سۇرتۇلگەن بولۇپ، ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ لاي بولۇپ ۋە توپا سىڭىپ كەتكەن كالاچلىرىغا ئوخشىمايتتى.

ئۇ كىشىگە بىر خىل سۇرلۇك تەسىر بېرەتتى. بۇ بەلكىم ئۇنىڭ ناھىيىلىك سەھىيە ئىدارىسىدىن لاياقەتلىك كىنىشكىسى تارقىتىپ بېرىلگەن يېزا تۇغۇت ئانىسى بولغانلىقىدەك كەسپى سەۋەبىدىن ياكى ۋاقىتسىزلا ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ قايتا تۇرمۇشلۇق بولمىغاد-

لمقسدىن بولسا كېرەك، ئۇيغۇر دېھقانلىرىغۇ بولمىسا ئېرى ئۆلۈپ كەتسە قايتا تۇرمۇشلۇق بولۇش، ئاجرىشىپ كېتىش ئىشلىرىدا خەنزۇ دېھقانلارغا قارىغاندا كۆپ ئەركىن.

تۇراخاننىڭ غۇلجا شەھىرىدە كادىر بولۇپ ئىشلەۋاتقان بىر ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ ھايات مۇساپىسىدە كۆپ پېشكەللىككە ئۇچراپ، 57 - يىلىدىن تارتىپ زادىلا باش كۆتۈرەلمەپتۇ، بىر كىشىلىك ماڭاشى بىلەن تولغان چىرايلىق ئايالىنى ۋە ئارقا - ئارقىدىن تۇغۇلغان بالىلىرىنى بېقىپ كەپتۇ. بۇ بالىلارمۇ پانىي دۇنيانىڭ قانچىلىك جاپالىقلىقىنى ھېچبىر چۈشەنمەستىن، نەدە پېقىر ئائىلىدە دۇنياغا كېلىشنى ياقتۇرۇپ قالغىنىنى دېمەمدىغان.

تۇراخان بېقىۋالغان بالىسى ھەمرا قىز بىلەن بىرگە تۇراتتى. ھەمرا قىز غۇلجا شەھەرلىك 1 - سىفەن مەكتەپتە ئوقۇغان، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن مولايۇزى باشلانغۇچ مەكتەپكە قايتىپ كېلىپ ئوقۇتقۇچى بولغانىدى. ئۇ زىلۇا بوي، كېلىشكەن قىزئىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرى چوڭ بولمىسىمۇ، ئەمما ئويناق ۋە نۇرلۇق، بۇرنى ئېقىپ چۈشكەنىدەك، قاش - كۆزلىرى جايىدا قىز ئىدى. ئۇنىڭ ئاتىنىڭ لېۋى ئۈستۈنكى لېۋىدىن سەل - پەل قىسقاراق بولۇپ، گەپ قىلغان چاغدىكى ئېغىز ھەرىكىتى ماڭا ھەمىشە قايىسىدۇ بىر چىرايلىق قۇشنى ئەسلىتەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ بەك ئۆزگىچە بولۇپ، ئاۋاز پەردىسى تازا ئوبدان تەرەققىياتقانىدەك، ئۇنىڭ سەل گىس - گىس چىقاتتى. شۇنداقتىمۇ بىر خىل جەلىپ قىلىش كۈچىگە ئىگە بولۇپ، ھەم يېقىملىق، ھەم كىچىك قىزچاقلارنىڭكىدەك شوخ ۋە تەشەببۇسكارلىك ئىدى. ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغىنىڭىزدا، سىز بەلكىم تاغ - دالىلاردىكى بۆكەننى ياكى كېيىك بالىسىنى ۋە ياكى جىلغىلاردىكى تۇرۇپ تاشتىن تاشقا سەكرەپ ئاقىدىغان، تۇرۇپ تىنچىپ كېتىدىغان ئويناق تاغ سۇلىرىنى ئەسلەپ قېلىشىڭىز مۇمكىن

1966 ـ يىلى ئەتىيازدا مېنىڭ مولايۈزى گۈڭشې 3 ـ دادۇي 5 ـ ئىشلەپچىقىرىش دۇيىگە كېلىپ ماكانلىشىپ، مۇمىن بوۋاي بىلەن ئايىمخان چوڭ ئانىنىڭ ئائىلىسىدە تۇرىۋاتقىنىمغا ئاران بىر يىل بولغان بولسىمۇ، مۇمىن بوۋاي ۋە ئايىمخان چوڭ ئانىنىڭ ماڭا بولغان شۇنداق سەمىمىلىكى ۋە مېھرىبانلىقى، بىزنىڭ ئۆز ئادەمدەك شۇنداق يېقىن ئۆتكىنلىكىمىز سەۋەبىدىن، ھەتتا تۇراخان ئانا ـ بالا ئىككىيلەندىن تارتىپ دۇيدىكى نۇرغۇن كىشىلەر مېنى مۇمىن بوۋاي ئائىلىسىنىڭ ئادىمى دەپمۇ قارايدىغان بولغانىدى.

مەن بىر يەكشەنبە كۈنى چۈشتىن بۇرۇن غۇلجا شەھىرىدىكى ئۆيۈمدە (65 ـ يىلى كۈزدىن كېيىن ئايالىمۇ ئىلغا كېلىپ، غۇلجا شەھىرىدىكى "ئۈچ دەرۋازا" دېگەن يەردىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولغان، مەكتەپ بىزگە ئىككى ئېغىز ئۆي بەرگەنىدى. مەن ئادەتتە گۈڭشىدا ئەمگەك قىلىپ، بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە ئۆيگە قايتىپ كېلەتتىم) دەم ئېلىپ ئولتۇراتتىم، تۇيۇقسىز ئىشىك چېكىلىدى، بىرىپ ئىشىكنى ئاچسام، تۇراخان بىلەن قىزى ئىكەن.

"تۇغقان"لارنىڭ يوقلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، بىزنىڭ پۈت ـ قولىمىز يەرگە تەگمەي قالدى، ئۇلارنى سالغان قۇي گۆشى ۋە لەڭمەن بىلەن مېھمان قىلدۇق، ئۇلارغا يەنە سۈتلىك كەمپۇت ۋە تۇخۇم پىرەنىكلەرنى قويدۇق. ئۇلار بەك خۇش بولۇشتى. تۇراخان مومای هاسراپ تۇرۇپ:

ـــ قىزىم ھەمرا قىز ئوقۇغان بالا، كىتاب ئوقۇشقا بەك ئامراق، ئۆيدىكى چىراغ يېغىنى ئۇ كىتاب ئوقۇپلا تۇگىتىپ بولىدۇ. لاۋۇڭ، سىز ئۇيغۇرچە ئۆگىنىۋاتىسىز ئەمەسمۇ. سىلەر بىزنىڭ ئۆيگە بېرىپ،

هەمرا قىز بىلەن پاراڭدىشىپ تۇرۇڭلار، ــ دېدى

ــ لاۋۇلاڭ ئاكا، سۇي ھەدە، بىرىپ تۇرۇڭلارچۇ، مەن سىلەرنى ئوبدان كۆتۈۋالىمەن. يېزىدا كىتابتىكى ئىشلار توغرۇلۇق سۆزلەشكۈدەك ئادەمنىڭ يوقلۇقىدىن جىلە بولىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆرگەن كىتابلىرىمنىڭ كۆپىنچىسى خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلىنغان دەڭا، «ياشلىق ناخشىسى»، «قىزىل قىيا»غا ئوخشاش كىتابلار، قېنى مەسىلەرگە يولۇقسام كىمدىن سورايمەن؟ ــ دېدى ھەمرا قىز. ئۇ ئۈياتچان كۆرۈنگىنى، ئاۋازى نازۇك بولغىنى بىلەن كىشىلەر بىلەن بولغان مۇئامىلىدە ئانچە قورۇنۇپ كەتمەيدىكەن. قانداقلا بولمىسۇن مەكتەپ كۆرگەن، خىزمەت قىلىدىغان قىز دېگەن دېھقان قىزلارغا قارىغاندا باشقىچە بولىدىغان گەپ ئىكەن، ئۇيغۇر دېھقان قىزلىرى ناتونۇش بىراۋنى، بولۇپمۇ يات ئەرلەرنى كۆرسە يۈزىنى ئېتىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ زادىلا گەپ قىلمايدۇ، يا بولمىسا پىخىلداپ كۈلۈۋېرىدۇ، بىر ئېغىز گەپنىمۇ تۇزۇك قىلالمايدۇ.

تاماقتىن كېيىنكى پاراڭ تۈگىگەندىن كېيىن، ھەمرا قىز ئايالىم بىلەن مېنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئاكسىنىڭكىگە بېرىشقا تەكلىپ قىلدى، بىز خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بولدۇق.

ئۇنىڭ ئاكسىنىڭ ئىسمى مۇسىراخۇن ئىكەن، ئۆيى غەربىي باغچىنىڭ يېنىدىكى مىللىيلار كۆپ ئولتۇراقلاشقان بىر كىچىك كوچىدا ئىكەن. كوچا بويلىرى، ھويلا ـ ئارام‌لارنىڭ ھەممىسى بۇككىدە سۇۋاقان تېرەكلەر بىلەن قاپلىنىپتۇ، تېرەك تۈۋىدىن سۇپسۈزۈك ئېرىق سۇيى ئېقىپ ئۆتىدىكەن. مۇسراخۇنلارنىڭ ئىشكى ئالدىدا بىر تۇپ سېرىنگۇل بارئىكەن، بىز بارغان چاغدا بۇ گۈل ئېچىلىپ سولۇپمۇ بولغان بولۇپ، كىشىگە كەچكى گۈگۈم تەسىرىنى بېرەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ ئىككى ئېغىزلىق ئۆيى گەرچە كىچىك بولسىمۇ، ناھايىتى سەرەمجان ئىدى. كونا پوسۇندىكى

تورۇس كۆك سىردا، پول قىزىل سىرلانغاندى، پەس قويۇلغان دېرىزە كوچا تەرەپكە قارايتتى، دېرىزىنىڭ تېشىدا يەنە رۇس پوسۇ-نىدا گۈل نەقىشلەنگەن قانتى بارئىدى، ئۆيگە پۈتۈنلەي تەڭلىمات سېلىنغان، تامغا كۆزنى قاماشتۇرىدىغان بىر كۈچار گىلىمى ۋە شخۇ كۆلىنىڭ مەنزىرىسى چۈشۈرۈلگەن يىپەك گىلەم تارتىلغاندى. ئۆيدىكى ھەممە سەرەمجانلار بوشلۇقتىن چېۋەرلىك بىلەن پايدىلە-نىپ ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، خوددى جېپسلاشتۇرۇپ تىزىلغان بالىلار ئويۇنچۇقىدەك جاي-جايغا قويۇلغاندى. بۇلار جان سانى كۆپ ئۈيغۇر ئائىلىلىرىنىڭ ئۆيلەردىن ئۆستىلىق بىلەن پايدىلىنىش ۋە ئۇنى بېزەشتەك ئالاھىدە قابىلىيىتىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى.

مۇسىراخۇنىنىڭ ئايالى يېشىل گۈللۈك گىرىپتىشىندىن كۆڭلەك كىيگەن، سالاپەتلىك، رەڭگى ئاق سېرىق كەلگەن، خوددى مەي باغلاپ پىشقان شېرىن شاپتۇلغىلا ئوخشايدىغان ئايال ئىدى. ئۇ بىزدىن ياڭراق ئاۋازدا ھال-ئەھۋال سورىدى. بىزگە ئەتكەنچاي راسلىدى، بىز چاي ئىچكەچ پاراڭلاشتۇق. مۇسىراخۇنىنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدىلا خىزمەتكە قاتناشقان بولۇپ، مائاش دەرىجىسىنى تۆۋەن دېگىلى بولمايدىكەن، بېيجىڭدىكى ئالىي پارتىيە مەكتىپىدە ئوقۇغانىكەن، 57-يىلدىكى ھەربىكەتتە پارتىيىدە قالدۇرۇپ سىناش جازاسى بېرىلگەن بولۇپ، بۈگۈنگە قەدەر توققۇز يىل "سىناق"تا قالدۇرۇلۇپتۇ. يا بېرىلگەن جازا ئېلىۋې-تىلمەپتۇ، يا پارتىيىدىن چىقىرىۋېتىلمەپتۇ، بىراق ئۇنى ئىزچىل ھالدا جىسمانىي ئەمگەككە سېلىپ، ئۆزىنىڭ كەسپىي خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا پۇرسەت بەرمەپتۇ. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ مەنمۇ چۈشەندىم: بۇنداق ئەھۋال "ئاسما قوزۇقتا قېلىش" دېيىلىدۇ، بۇنداق يا ئۇ يان، يا بۇ يان بولماي، بېشى بار ئاخىرى يوق ھالەتتىكى "ئاسما قوزۇقتا قېلىش"نىڭ تەمى مېنىڭ ئەھۋالىمدىمۇ ئاچچىق

بولىدۇ. مەن بېشىمنى لىكشىتىپ قويۇپلا، كۆپ گەپ سوراپ كەتمەدىم، ئوچۇق-يورۇقلۇق بىلەن، تەسەللى تەرىقىسىدە: "ئەمگەك قىلىپ تۇرغان ياخشى! ئەمگەك ياخشى! مىڭلىغان، تۇمەنلىگەن كىشىلەر ئەمگەك قىلمۇاتسا، بىز نېمىشقا ئەمگەك قىلىشنى خالىمايمىز؟" دېدىم. مۇسراخۇن گېپىمنى ئاڭلاپ كۆلۈمسىرەپ قويۇپلا بىر نەرسە دېمەدى، ئۇ كۆلگەندە تولىمۇ سۈمباتلىق كۆرۈنەتتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ تىنىق، چوڭ كۆزلىرىدىن مۇڭ ۋە مەيۈسلۈك ئالامەتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ مۇئاملىدە قائىدە-يوسۇنلۇق ئىدى، ئالدىرىماي سۆزلەيدىتتى، ئۇ مېنىڭ ئۇيغۇرچە ئاڭلاش قابىلىيىتىمنى كۆزدە تۇتتىمۇ ياكى ئېھتىياتچانلىق قىلدىمۇ بىلمىدىم، ئىشقىلىپ گەپ-سۆزلىرىنىڭ چۈشىنىشلىك بولۇشىغا ناھايىتى دىققەت قىلمۇاتقانىدەك قىلاتتى.

ئەتىسى دۇشەنبە ئىدى، مەن گۇڭشېغا قايتىپ ئىشقا چىقتىم. كەچتە ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتقانىدا تۇراخان بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم. تۇراخان مېنى كۆرۈپلا سۆزلەپلا كەتتى:

— تۇنۇگۈن تولىمۇ سەت بولدى، خاپا بولۇپ قالماڭ. ھەمراقىز ئاكسىنىڭكىدىلا ئۆڭۈپ، خاپا بولۇپ كەتتى، ھەم خجىلمۇ بولدى، قايتىپ كېلىپ يىغلاپ كەتتى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ھاڭۇېقىپ تۇرۇپلا قالدىم، كۆزۈمنى چىمچىقلىتىپ سورىدىم:

— نېمە بولدى؟

— كېلىن ئاچىسى چاينى ئەچىقۇىدىلا ھەمرا قىزنىڭ چىرايى مۇشۇنداق بولۇپ كەتتى، — تۇراخان ئاغزىنى دومسايتىپ، خاپا بولغان قىياپەتنى دوردى، ئۇنىڭ ھەربىكتىنىڭ قىزىقلىقىدىن كۈلۈۋەتكىلى تاسلا قالدىم.

— چاي ئەچىقۇىدى دەمسىز؟ چاي ئەچىقسا نېمە بوپتۇ؟ — يەنىلا

هېچنېمنى چۈشەنمىدىم.

تۇراخان قولىنى بىر سىلكۈۋىدى، مەن ئۇنىڭ تەمەچتەڭ بېغىشىنىڭ ئۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقۇپ قالدىم، ئۇ دەپ ئولتۇرغۇچىلىكى يوق دېگەندەك مەنىنى ئىپادىلەپ:

ــ مېنىڭ ئۇ كېلىنىم ئوبدان ئەمەس! سىلەرنىڭ مۇسىراخۇنىڭكىگە بېرىشىڭلار تېخى تۇنجى قېتىم تۇرسا، ئۇ قايماقنى، چاينى كۆپرەك سالسا بولماسمىدى؟ هەي، هەي، هەي! ــ دېدى.

مەن كۆزۈمنى يەنە بىرنەچچە قېتىم چىمچىقلاتقاندىن كېيىن ئاندىن چۈشەندىم، ئەسلىدە موماي كېلىنى راسلىغان ئەتكەنچاينىڭ سۈس بولۇپ قالغانلىقىدىن رەنجىگەنىكەن. ئۇ چاغدا مەن هېچنېمنى سەزمىگەنىدىم، بۇ ئۆزەمنى چوڭ تۇتقانلىقىمدىن ئەمەس، ئەسلى ئۇ كۆنى ئەمدىگىنە چۈشلۈك تاماق يەپ بولۇپ، مايسىز بىرەر نەرسە ئىچكۈم كېلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ئەتكەنچاي ئىچىشتە ئۇنچە هەشەم قىلىنىدىغانلىقىنى تېخى بىلمەيتتىم. تۇراخانىنىڭ ئەتكەنچاي توغرىسىدىكى بۇ قېتىمقى باهاسىدىن كېيىن، خېلى يىللار-غىچە قايسىبىر دوست-بۇرادەرىم ماڭا ئەتكەنچاي قۇيسا، ئىختىيارسىز هالدا چاينىڭ قېنىقلىق دەرىجىسى ۋە قايماقنىڭ قانچىلىك سېلىنغانلىقىغا دىققەت قىلىدىغان بولۇپ قالدىم، بۇنىڭ بىر خىل چاكىنا، ئەدەبسىز قىلىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسامۇ، بۇ يارىماس ئادىتىمنى زادىلا تاشلىۋېتەلمىدىم. هەي، تۇراخان چوڭ ئانا، ماڭا ئەتكەنچاي توغرىسىدىكى بۇ نېرى-بېرى ئىشلارنى نېمىشقىمۇ ئۆگىتىپ قويغانسىز!

مەن تۇراخانغا تۇنۇگۈن مۇسىراخۇنىنىڭ ئۆيىدە ناهايىتى ئوبدان ئولتۇرغانلىقىمىزنى، پارىڭمىزنىڭ كۆڭۈللۈك بولغانلىقىنى، چاينىڭمۇ ناهايىتى تەملىك بولغانلىقىنى قانچە سۆزلىگەنسېرى مومايمۇ شۇنچە ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلىتىپ، ئەستايىدىللىشىپ ۋە

هایاجانلىنىپ كەتتى. ئۇ بىردەم ھەمرا قىزنىڭ بۇ ئىشنى قانچىلىك خىجىل بولغانلىقىنى، خاپا بولغانلىقىنى ۋە كۆڭلى يېرىم بولغانلىقىنى ئېيتسا، بىردەم كېلىشىنىڭ قانداق پىخسىق، ئەدەبسىز ئىكەنلىكى توغرۇلۇق داتلايتتى. بۇ قورساق كۆپۈكنىڭ ھەممىسى "لاۋۇڭ"نى كۈتۈۋالمىز دەپ پەيدا بولغانىدى.

ئاخىردا موماي ئايالدىم بىلەن ئىككىمىزنى كېلەرىكەشەنبە كۈنى ئۆيىگە بېرىپ مېھمان بولۇپ كېتىشكە رەسمىي تەكلىپ قىلدى.

بۇ قېتىمقى مېھمان بولۇش ئۇزاققا سوزۇلغان، رەسىم-قائىدىلىك بىر جەريان بولۇپ، نەرى-بېرى بولۇپ يەتتە يېرىم سائەتتە ئاخىرلاشتى. بىز شۇنداق كۆڭۈلۈك، ئازادە مېھمان بولدۇق. بۇ ئاشۇ يىل-ئاشۇ ئايلاردا، يەنە كېلىپ مېنىڭ ئەھۋالىم ئاشۇنداق شارائىتتا بولغان ئىش. بەلكىم مەن پەقەت شۇ يىل-شۇ ئايلاردىلا، ئۆزۈم ئاشۇنداق شارائىتتا تۇرۇۋاتقانلىقىم ئۈچۈنلا، كىشىنى تاڭ قالدۇرغۇدەك دەرىجىدىكى سەمىمىلىكنى، غايىۋى جەننەتتەك تىنچلىقنى، ئادەمنى غەمسىز، خۇش خۇي كىچىك بالىدەك قىلىپ قويىدىغان جىمجىتلىقنى ئۆزەمگە راۋا كۆرگەنىدۇرمەن. سورۇندىكى ھەممە نەرسە، ھەممە ئىش شۇنداق ئاددىي: كىچىك پىيالىدە قاراچاي ئىچسىز، ئۇستىلىق بىلەن قورۇلغان گازىردىن ئانچە-مۇنچە چاقسىز، ھاۋانىڭ قانداقلىقى، قوي گۆشى، ئۈزۈم ۋە ئائىلىدىكى جان سانى ھەقىقەدە پاراڭلىشىسىز. كۆرپىگە يېنىڭمۇچە يانپاشلايسىز، بىلىڭمۇگە توغرىلاپ بىر ياستۇق قويۇپ بېرىلىدۇ. ئاندىن ساھىبخان ئالدىڭىزدىلا ئالدىرىمساي گۆش توغرايدۇ، سەي توغرايدۇ، خىمىر يۇغۇرىدۇ. بۇلار ئېھتىمال ھېچقانداق قائىدە ھېسابلانمىسا، ھېچقانچە كۆتۈۋىلىش ھېسابلانمىسا ۋە ھېچقانداق بىر راھەت ھېسابلانمىسا كېرەك. ئەمما بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەڭ خۇشال كەيپىياتتا، ئەڭ داغدۇغا بىلەن ئېلىپ بېرىلىدۇ-دە.

كىگىز ئۆستىگە تۆت قات كۆرپە سېلىنىدۇ، ئەڭ ئۈستىگە گۈللۈك يېڭى تاۋار كۆرپە سېلىنىدۇ، مېھمان بۇنداق كۆرپە ئۈستىدە ئۇزۇنىنى ئەلۋەتتە ھەرقانداق كۆرسىدا، ئارامبەخش ئورۇندۇقتا ۋە يۇمشاق سافادا ئولتۇرغانىدىنمۇ بەك راھەت ۋە بەخت ئېچىدە سېزىدۇ. سۈپىتى ۋە گۈللىرى ئەڭ ئادىدىي پېيالىلەرمۇ ئىنتايىن پاكىز يۇيۇلىدۇ، مۇشۇنداق ھەربىر پىيالە چاي ئالاھىدە ئىشلەنگەن گۈللۈك پەتنۇستا ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈلىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ قائىدىسى بويىچە ئاۋۋال ئايال ساھىبخان پەتنۇستا چاي ئېلىپ كېلىدۇ، ئاندىن ئەر ساھىبخان چايلارنى پەتنۇستىن ئېلىپ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويىدۇ. بۇ ئائىلىدە ئەركىشى بولمىغانلىقتىن، ھەمراقىز چايىنى ئۆدۈللا بىرگە ئۇزاتتى. ئاندىن يەنە شۇنداق پاكىز، ئەمما ئادىدىي پەتنۇستا گازىر ئېلىپ كىرىلىدۇ... ئاندىن سىزگە "ئارام ئېلىڭ، بىردەم ئۇخلۇڭ!" دەپ مەسلىھەت بېرىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سىز بۇنداق ياخشى نىيەتنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن، كۆزۈڭىزنى يېرىم يۇمۇپ ياتىسىز. كۆزىڭىزگە ئۇل-ئۇل قىلىپ تۇرغان نۇرلار كۆرۈنىدۇ، دېرىزىدىن چۈشكەن قۇياش نۇرى ئوچاق يېنىغا قويۇلغان چېلەكتىكى سۇدا ئەكس ئېتىپ، ئۆينىڭ تورۇسىنى يورۇتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ نەزىرىڭىز كىچىك ۋە پەس دېرىزىگە ئاغىدۇ. ئۇيغۇرلار ئادەتتە ئورۇندۇقتا ئولتۇرماي، كىگىزدە باداشقان قۇرۇپ ياكى يۇكۇنۇپ ئولتۇرىدىغان بولغاچقا، دېرىزىلىرىمۇ پەس بولۇپ، يەردە ئولتۇرۇپ سىرتقا قارىغىلىمۇ بولىدۇ. ئاق، قىزىل، ھال رەڭ ئەتىرگۈلىلەرنىڭ دېرىزە ئالدىدا بويۇنلىرىنى سوزۇپ تۇرۇشى خۇددى بىر توپ شوخ، كەپسىز بالىلارنىڭ قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە قانداق مېھمان كەلگەنلىكىنى ماراۋاتقىنىغا ئوخشايتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ھەمراھ قىزلارنىڭ گۈل-چېچەكلەر بىلەن تولغان كىچىك گۈللۈكىنى ئېسىمگە ئالدىم، بۇ گۈللۈك مەن تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ

ئىگىسى مۆمىن تاغىنىڭ گۈللۈكىدىن كېچىك ئىدى، بۇلارنىڭ هەممىسى كېچىك، ئەمما چىرايلىق گۈللۈك ئىدى. سېرىق بېده گۈل شۇ قەدەر مەغرۇر ۋە قىزغىن ئىدى، قارىغاندا ئۇيغۇرلارنىڭ سېرىق بېدىنى يېمەي، كۆرۈش ئۈچۈنلا ئۈستۈرگىنى توغرا ئوخشايدۇ. يەنە پېچان گۈلمۇ بار، ئۇنىڭ بىنەپشە رەڭ كېچىك گۈللىرى كىشىنى مەپتۇن قىلغۇدەك دەرىجىدە جىلۋىلىك ئىدى. يەنە گۈل تەشتىكىدىكى تۆت تۈپ ئانارمۇ خېرىس قىلغۇاتقاندەك تۇراتتى. كىممۇ تۇرمۇشىنى كۆزلەردىن ئوت چىقىرىۋەتكۈدەك گۈزەل بولسىكەن دېمەيدۇ؟ هويلىنىڭ قولنىڭ ئۈچىدىلا شاختىن توقۇپ ياسالغان پاكار ئىشكى چېغىدا ئاددىي بولسىمۇ، كىشىگە خاتىرجەملىك بەخش ئېتىدىغان بىر خىل خۇشلۇقنى هەمراه ئىدى. ئۆي ئىچى هەققىدە سۆزلەش كەتمەيدۇ، بۇنىڭغا ئۇيغۇرلارنىڭ ئاجايىپ ماهىرلىق بىلەن يارىتىلغان بىر ئەپچىل ئوخشىتىشلا كۇپايە: بۇ ئۆيدىكى هەممە نەرسە چىنىدەك پاكىز ئىدى.

هە، بۇلارنىڭ هەممىسى هەمرا قىزنىڭ بىر جۈپ قولىنىڭ ۋە مېهماندوست، ساددا، خۇش خۇي، سەمىمي قەلبىنىڭ سىمۋولى، ئەلۋەتتە. بىر ئادەم ئۆمرىدە بۇنداق خۇسۇسىي مەنپەئەت غەرىزى ئارىلاشمىغان كۆتۈرۈلىشقا قانچە قېتىم مۇيەسسەر بولالايتتى؟

بۇ ئائىلە تۇراخان بىلەن هەمرا قىزنىڭ ئانا-بالىلىق مۇهەببىتىگە تولغىنىدى. تۇراخانىنىڭ: "بالام"، قىزىم"، "ئوبدان قىزىم"، "جېنىم بالام" دېگەن هەربىر چاقىرىشلىرىدىن ئالاهىدە تەكىتلەش مەنىسى ۋە چوڭقۇر مېهرىبانلىق گۈپۈلدەپ تۇرسا، هەمرا قىزنىڭ: "ئىھە، ئوبدان ئاپا!"، "سىز مېنىڭ ئاپام!"، ئاپا، ئاپا دەيمەن!" دېگەنىدەك هەربىر جاۋابلىرى ئىچى پۇشقان مومايغا كۆڭۈلنى ئاۋۇندۇرىدىغان جەنىنەتتىن چىقىقان سادەدەك ئاڭلىناتتى. قىزى سۇ توشۇسا، ئانىسى ئاشخانا تازىلايتتى، قىزى ئوتۇن ئەكىرسە،

ئانىسى قازان يۇياتتى، قىزى خېمىر يۇغۇرسا، ئانىسى ئەمبەلنى ئەكىلىپ قويياتتى(لەگىمەن ئېتىشتە نۇرغۇن ئىشلار ماي سۈرتۈلگەن ئەمبەلدە قىلىناتتى). بىرى سەي توغرىسا، بىرى قازان قىرتىپ، بىرى گۆش توغرىسا، بىرى ماي چۇچۇتۇپ، بىرى سەي قورۇسا، يەنە بىرى تۈزىنى تېتىيتتى. ئۇلار گەپ سۆز ۋە ئىش-كۆشتە ئالدىن دېيىشۇالغاندەك شۇنداق ماسلىشىپ كەتكەنكى، ھەممە ئىشتا بىر ئادەمدەكلا ئىدى.

چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ھەمرا قىز ئالبۇمىنى ئەچىقتى. ئۇ بىر ئەرزان، ئادەتتىكى ئالبۇم بولۇپ، نەم تارتىپ بىر بۇرچىكى ئۆڭۈپ كەتكەنىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ ھەمرا قىز ئۈچۈن ناھايىتى قىممەتلىك ئىدى. ئالبۇمىنى ئېچىشىمىزغا، «مۇز تاغقا كەلگەن مېھمان» فىلىمىدىكى تاجىكچە كىيىنگەن يالغان گۈلەندەمنەك رەسىمى كۆرۈندى. بۇ "ئىشپىيون"نىڭ كۆزىنى قاماشتۇرىدىغان رەسىمىنىڭ بۇنداق ئەتىۋارلىنىپ ساقلىنىشى مېنى سەل دەككە-دۈككىگە سېلىپ قويدى، يەنە ۋاڭ شاۋتاڭ رول ئالغان «قەدىمكى شەھەر-دىكى كۆرەش» فىلىمىدىكى جىن خۇەن بىلەن يىن خۇەننىڭمۇ رەسىمى بار ئىدى.

— بۇلارنىڭ ھەممىسى تەنقىد قىلىنغان كىنولارغۇ! — دەپ غودۇڭشىدىم مەن. ھەمرا قىز گېپىمنى قىلچە چۈشىنىگەندەك، يالغان گۈلەندەمنى كۆرىستىپ خۇشال ھالدا ماڭا:

— بۇ ئارتىسكا خەنزۇما؟ ئىسمى خەنزۇلارنىڭكىگە ئوخشايدىكەن، چىرايى بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭكىگە بەك ئوخشايدىكەن، — دېدى.

ئالبۇمدا ھەمرا قىزنىڭ بەش-ئالتە پارچە رەسىمى بار ئىكەن، رەسىملەرنىڭ ھەممىسى غۇلجا شەھىرىدىكى يېزا ئىگىلىك 4-شىسى بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش رايونىنىڭ رەسىمخانىسىدا تارتىلغانىكەن، بىر سەھرا قىزى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇ رەسىملەر ئاز ھېسابلانمىسا كېرەك.

شۇ مەنىسى رەسىملەرنىڭ ھەممىسى جانسىز ھەم كۆرۈمسىز بولۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرقىنى كۆرسىتەلمىگۈدەك، كۆڭۈلدىكىدەك تارتىلغان بىر-ر پارچىسىمۇ يوق ئىدى. رەڭ بېرىلگەن بىر پارچە رەسىمدە ھەمرا قىزنىڭ لەۋلىرى توق قىزىل، ياغلىقى يېشىل بويۇلۇپتۇ، مەن ئۇنىڭ ياغلىقىنىڭ بېغىرىدەك ئىكەنلىكىنى كۆرگەن، نېمىشقا شۇنچە توق يېشىل رەڭ بېرىلگەندۇ؟ رەسمىنىڭ بۇنداق قوپال ۋە سۈنئىيلىكىدىن ئۈزاقراق قاراشقا كۆڭلۈم تارتمىدى.

ــ ياخشى، ياخشى ئىكەن! ــ شۇنداق بولسىمۇ ئايالىم بىلەن ئىككىمىز باش لىڭشىتىپ، ئۇنى رەسمىگە ئوبدان چۈشۈپسىز دەپ ماختىدۇق.

ئۇ خۇشاللىقدا ئۇسسۇل ئوينىغاندەك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ كەتتى.

كېيىن بىز كىنو توغرىسىدا پاراڭلىغا چۈشتۇق. دادۇيىمىزدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى بېزا ئىگىلىك 4-شىسىنىڭ قۇرۇلۇش ئورنى بارئىدى، ئۇ يەردە ھەپتىدە بىر-ئىككى قېتىم كىنو قويۇلۇپ تۇراتتى. ھەمراقىز كىنو بولسلا بارماي قالمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. تۇراخان ماڭا:

ــ قىزىم كىنوغا شۇنداق ئامراق، كىچىك چېغىدا بەك كىنو ئارتىسكىسى بولغۇسى بارئىدى تېخى. لاۋۇڭ، سىزنىڭچە ئۇ بىر-ر كىنوغا چىقالارمۇ؟ ــ دېدى.

مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلەلمەي تۇرسام، ھەمراقىز ئاپىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈپ:

ــ قويۇڭلار ئۇ گەپنى! ــ دەپ خىرىلداپ كۈلدى.

ئاندىن ئۇ يېقىندا كۆرگەن كىنولىرى توغرىسىدا بىر-بىرلەپ سۆزلەپ، ئۆزىنىڭ قاراشلىرىنىمۇ قوشۇپ ئېيتتى. ئۇنىڭ سۆزىنى تېز قىلغانلىقى ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە سۆزىنىڭ ئانچە مەنتىقىلىق

بولمىغانلىقىدىنمۇ ياكى كېسكىرگىچە بېيگەن ئېسىل تاۋام ئۈيقۇمنى كەلتۈرگەنلىكتىنمۇ ۋە ياكى ئۇ چاغدىكى ئۇيغۇرچە سەۋىيەم ئايالىمغا پوچىلىق قىلىپ ئېيتقىنىمدەكدەك ياخشى بولمىغانلىقتىنمۇ، ئىشقىلىپ بىلمىدىم، ھەمراقىزنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغانسېرى گاڭگىراپ، ئۇنىڭ زادى قايسى فىلىملەر ئۈستىدە سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئۇقالمىدىم. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىش، ئىنكاس قايتۇرۇش بىلەنلا قالماي، ئۇنىڭ گېپىنى ئايالىمغا، ئايالىمنىڭ گېپىنى ئۇنىڭغا ئۆرۈپ بېرىدىغان تەرجىمان بولۇشۇم كېرەك ئىدى. ئەمما سۆزلىرىم زادىلا قولاشمايتتى، بىرسىچى ئابزاس سۆزنى قارىسىغا بىرنېمىلەرنى دەپ تەرجىمە قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىككىنچى ئابزاس سۆزنىڭ ئالدىنقى ئابزاس بىلەن قىلچىمۇ باغلىنىشى يوقلۇقى مانا مەن دەپ چىقىپلا قالاتتى، ئۇچىنچى ئابزاس سۆزنىمۇ بىرىچى ئابزاسقا چالا-بۇلال ئۇلىيالايتتىم. مېنىڭ قىلغان تەرجىمەمدىن ئايالىم بىرنېمىنى چۈشەنگەندەك ئەمەس ئىدى، ئايالىمنىڭ گەپلىرىنىڭ ھەمراقىزغا ئۆرۈپ بەرسەم، ئۇمۇ كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپلا قالىدى. قىسقىسى، بۇ قېتىمقى سۆھبەتتە مېنىڭ ئۈيغۇرچە سۆزلەش جەھەتتىكى ئىناۋىتىم كۆپ چۈشۈپ كەتتى.

لېكىن بىرنەرسە ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. ھەمراقىز تەنقىد قىلىش ئۈچۈن قويۇپ بېرىلگەن «فېئۇرالدىكى باھار» دېگەن كىنونى كۆرۈپتىكەن، ئۇنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كەتتى، تەنقىد قىلىنغان يەنە بىر كىنونى بولسا"بولايىدىغان بەك ئەسكى كىنو"دېدى، ئۇنىڭ "ئەسكى" دېگەنىدە چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، "س" تاۋۇشىنى سوزۇپ قاتتىق تەلەپپۇز قىلىشىدىن، ئۇ بۇ كىنوغا ئېچ-ئىچىدىن ئۆچ ئوخشايدۇ دېگەن تۇيغۇغا كېلىپ قالاتتى كىشى.

بۇ قېتىمقى مېھماندارچىلىقتىن كېيىن، ئايالىم بىلەن ئىككىمىز

ئۇزاققىچە مۇشۇ قىزنىڭ گېپىنى قىلىشىدىغان بولدۇق. ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى، سادىدىلىقى، خۇش خۇيلۇقى، ئانا-بالا ئىككىسىنىڭ ئامراقلىقى ۋە ئۇلارنىڭ گۈزەل، بەختلىك تۇرمۇشى توغرىسىدا پاراڭلىشاتتۇق. ناۋادا ئىلى يېزىلىرىدا بىرەر ئىسىكىڭىز، ئۈزۈم باراڭ، ئالمىلىق باغ ۋە ئەترگۈلىڭىز بولسا، چىنىدەك پاكىز ئۆي-جاي، يېتەرلىك سەرەمجانىلىرىڭىز بولسا ھەمدە 20-30 كوي بولسىمۇ قولىڭىز ھەر ئايدا پۇل كۆرۈپ تۇرىدىغان خىزمىتىڭىز بولسا بولدى، ئۇنى خىزمەنگىگە تېگىشكۈسىز تۇرمۇش دېسە بولىدۇ!

شۇ يىلى يازدا "مەدەنىيەت زورئىنقىلابى" پارتلىدى. ھەمراقىز ۋە پۇتۇن ناھىيىنىڭ ھەممە گۇڭشىلىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ناھىيىگە يىغىلىپ بىر ئاي ئۆگىنىش قىلىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. ناھىيە بازىرى گۇڭشېمىزدىن 48 كىلومېتر يىراق ئىدى، شۇڭا بۇ ھەمرا قىز ئۇچۇن خېلى ئۇزاق ۋاقىتلىق سەپەر ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئاڭلاشلاردىن قارىغاندا بۇ قېتىمقى ئۆگىنىش ئادەتتىكى ئۆگىنىش ئەمەس ئىكەن، "جەن-شەيتان" لار، "ئۇچقە قارشى ئۇنسۇر"لار تارتىپ چىقىرىلىپ، نەق مەيداندا رەسۋا قىلىنارمىش. ھەمرا قىز يولغا چىقىشتىن بۇرۇن مۇمىن بوۋايلار-نىڭكىگە خوشلاشقىلى كەلدى، ئۇلارنىڭ كۆڭلى يېرىم بولغاندەك قىلاتتى، ئايىمخان چوڭ ئانا يېڭى ياقىقان نېنىنىڭ ئىچىدىن تۆت توقاچنى تاللاپ قىزغا يوللۇق تۇتتى. بوۋاي بىرنېمە دېمىدى، ئۇنىڭ مېھرىبان كۆزلىرىدىن ۋە ئايرىلىشقا قىيىماي تەبەسسۇم بىلەن قاراشلىرىدىن شۇ تاپتىكى كۆڭلى ئايان ئىدى. ھەمرا قىز بۇ ئائىلە-نىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان مېھمىنى ئىدى، ئۇ ھەرىىر كەلگەندە بۇ ئۆيگە ياشلىقنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ۋە تۇغقانلار ئوتتۇرىسىدا بولىدىغان مېھىر-شەپقەتنى بەخش ئېتەتتى. ئۇ توپتوغرا بىر ئاي، نەچچە ئون كىلومېتر يىراق بىر يەردە ياخشى-يامانلىقنى بىلىپ

بولمايدىغان ئاللىقانداق بىر ئۆگىنىشكە قاتنىشىدىغان تۇرسا، ئادەم-نىڭ ئايرىلىشقا كۆڭلى قىمايدۇ-دە.

ھەمرا قىز كەتكەندىن كېيىن، تۇراخان ئولتۇراليدىغانلا بولدى، ئىككى كۈندە بىر دېگۈدەك مۆمىن بوۋايلارنىڭكىدە پەيدا بولاتتى. بۇ ئۇچ قېرى ئولتۇرۇپ مۇڭدىشىپ كېتەتتى، ھەمرا قىزنىڭ ئامان بولۇشىنى تىلەپ دۇئا قىلىشاتتى، تېزرەك قايتىپ كېلىشگە تەقەززا بولۇپ، قوللىرىنى پۈكۈپ كۈن سانىشىپ كېتەتتى. ئەسلىدە بۇ قىز تۇراخان مومايى ئۇچۇنلا ئەمەس، مۆمىن بوۋاي ۋە ئايمخان مومايى ئۇچۇنمۇ كەم بولسا بولىدىغان ھەمراھ ئىكەن. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يوقلۇقى ھەممىلەنىڭ كۆڭلىنى بىر قىسمىلا قىلىپ قويغانىدى.

بىر ئاي بولدى، ھەمرا قىز قايتىپ كەلمىدى، بۇ گۈڭشېدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ بىرەرسىمۇ قايتىپ كەلمىدى، ئۇلارنىڭ ئۆگىنىشى يەنە بىر ئاي ئۇزارتىلىغۇدەكمىش دېگەن گەپ تارقالدى. يەنە، ئۇ يەردە كۆرەش بەك قىزىپ كېتىپتىمش دېگەن گەپمۇ بولدى.

ــ لاۋۇاڭ، بۇ"مەدەنىيەت زور ئىنقلابى"نى بىر ئاي قىلىسمۇ تۈگىمەمدۇ؟ ــ دەپ سوردى چىرايىدىن قايغۇرۇۋاتقانلىقى چىقىپ تۇرغان تۇراخان. ئۇنىڭ چىرايىدىكى قورۇقلار يەنمۇ چوڭقۇرلىشىپ ۋە ئۈزىراپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، ئاۋازىمۇ زەئىپلەشكەندەك ئىدى.

بۇ قېتىمقى ئۆگىنىش بىر ئاي ئۇزارتىلماستىن، 10 نەچچە كۈنلا ئۇزارتىلىپتۇ. بىركۈنى ئىشتىن چۈشۈپ، ئەمدىلا ھويلىغا كىرىشمگە، ئىشىك ئالدىدىكى ئوچاقتا چاي قاينىتىۋاتقان ئايمخان چوڭ ئانا خۇشال ھالدا:

ــ ھەمرا قىز قايتىپ كەلدى! ــ دېدى.

مەن ئالدىراپ ئۆيگە كىردىم، ھەمرا قىز بىلەن مۆمىن بوۋاي

تام تۇۋىده باداشقان قۇرۇپ ئولتۇراتتى، مەن بىر قاراپلا ھەمرا قىزنىڭ سەل جۇدەپ قالغانلىقىنى سەزدىم. بىر ئاي كۆرمىگەنگە ئۇ خېلى ئورۇقلاپ كېتىپتۇ، بىر جۇپ تىنىمسىز چوڭ كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقىدا بىلىنەر-بىلىنمەس قورۇقلار پەيدا بولۇشقا باشلاپتۇ، ئۇنىڭ بۇرۇنلاردا شۇنداق پاكىز، يارىشىملىق كۆرۈنىدىغان ياغلىقى ھازىر ئانچە دىققەت قىلمايلا چىگىۋەتكەك، چاچلىرىمۇ ئوبدان تارالمىغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ مەن بىلەن تىنچلىق-ئامانلىق سورىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ دەسلەپتە ئۆگىنىشنى چىڭ تۇتۇپ، "ئۇچىكە قارشى ئۇنىسۇر"لارنىڭ "ئۇچىكە قارشى"گەپ-سۆزلىرىنى پاش قىلغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن، كېلىپ چىقىشى ياخشى بولمىغان ياكى غەلىتە گەپ-سۆزلەرنى قىلغان بىرنەچچە ئادەمنى تارتىپ چىققانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، "كۆرەش" بارغانسېرى كەسكىنلىشىپ ھېرىۋاتقاندا، يەنە "بۇرژۇئا ئەكسىلىنقىلابىي لۇشيەنى"نى پىپەن قىلىش خەۋىرى كەپتۇ. بىر مەزگىل جىمپ كەتكەندىن كېيىن، ئاخىرى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى بۇنىڭغا ئۆكتە قويۇپتۇ، ناھىيىلىك مەدەنىي-مائارىپ بۆلۈمىنىڭ رەھبەرلىرىمۇ نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، ۋەزىيەتنى كونترول قىلالماپتۇ، ئاخىرىدا نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۆزلىرىمۇ ئۇقماي ئىشنى تۆگىتىپ، ئوقۇتقۇچىلارنى تارقىتىۋېتىپتۇ. ئۇ بۇلارنى دەۋاتقاندا ئاكۆڭلى بىر يەردە ئەمەستەك، نېرۋىسىمۇ تازا جايىدا ئەمەستەك قىلاتتى، ئاۋازى تۇرۇپ پەس، تۇرۇپ ئۇنلۈك چىقاتتى، ئۇ خۇددى گېپىنى تېزرەك تۆگىتىپ، ئۆز ئىشىغا ئالدىراۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

ئۇنىڭغا نېمە بولغانلىقىنى ئۇنى ئەگەر "قېرىپ" قاپتۇ دېمىسەم، قانداق قىلىپ مۇشۇنداق تۇيۇقسىزلا چوڭ بولۇپ كەتكەنلىكىنى دەيتتىم.

ــ سىز... ئۆگىنىش مەزگىلىدە بىرەر ئىش بولمىغاندۇ؟ بىركىم-

لەر ئۇستىگىزدىن چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلاپ، تارتىپ چىقىردىمز، دەپ يۇرمىگەندۇ؟ ــ مەن ئۇنى سىناش تەرىقىسىدە ئەتەي سوردىم.

ھەمرا قىز چاك قىلىپ ئاغزىنى چاكلىداتتى، بۇنداق ئېغىز چاكلىدىتىش ئىلى ياشلىرىنىڭ بىرەر نەرسىنى كەسكىن ئىنكار قىلغانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى.

كېيىن تۇراخان مومايمۇ كەلدى، بىز بىللە سۇيۇقئاش ئىچىتۇق. تۇراخان بۇ بىر ئايدىن كۆپىرەك ۋاقىتتىن بۇيان قانچىلىك يالغۇز-چىلىق تارتقانلىقى، سالامەتلىكىنىڭ بەك ناچارلىشىپ كەتكەنلىكى، ھەر قېتىملىق تاماقتا ئاران بىر توغرامىلا نان يەيدىغانلىقى، كېچە-لىرى يۆتەل ئارام بەرمىسە، كۆندۈزلىرى تۇرۇپ-تۇرۇپ يۇرىكى سىلىپ ۋە بېشى قېيىپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدا جىق قاخشىدى.

ــ ئۆلەي دېدىم، ئۆلىدىغان ئوخشايمەن! ــ دېدى مومای ئېغىر ئۇھ تارتىپ.

ھەمراقىز بىپەرۋا كۆرۈنەتتى، ئۇ بىز بىلەن پاراڭلىشىشنى ئانچە خالىمايۋاتقاندەك قىلاتتى. گەپلەرگە كۈلۈپ تۇرۇپ ئانچە-مۇنچە جاۋاب بەرسىمۇ، بۇرۇنقىدەك ئۇنداق يېقىملىق ۋە تەبەسسۇي ئەمەس ئىدى. بىردىنلا ئۇ خۇددى ئەركىلەۋاتقان قىزچاقتەك ئاپىسىنىڭ بوينىغا گىرە سىلىپ تۇرۇپ، شۇنداق مۇلايىملىق بىلەن ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساشقا چۈشتى.

مەن ئۇچ كۈندىن كېيىن ھەمرا قىزنى يەنە كۆردۇم، ئۇ تېخىمۇ جۇدەپ كېتىپتۇ، ئوچۇق دەۋرەي، قېرى چىراي بولۇپ قاپتۇ، ئىلگىرىكى سەبىيلىكى ۋە خۇش خۇيلىقىدىن ئەسەرمۇ قالماپتۇ، ئۇ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، بېشىنى تۆۋەن سالغىنىچە ئۈنسىز يىغلاپ ياش تۆكۈۋاتاتتى. بوۋاي بىلەن مومای بىر چەتتە توختە-ماستىن، شۇنداق قىزغىن ئەھۋال سورايتتى، ئۇ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتى. "نېمىشقا گەپ قىلمايسىز، جېنىم بالام؟"، "دەڭچۇ،

نېمە دەردىڭىز بولسا بىزگە دەڤېرىڭ!"، "دېگىلى بولمايدىغان نېمىسى بار، سىزنىلا دەيمىز بالام، سىزدىن باشقا يەنە نېمىمىز بار بىزنىڭ؟" ئۇيغۇ ئىگىسى بوۋاي-مومای ئۇنى هە دەپ گەپ قىلىشقا ئۇندەيتتى، ئۇ زادىلا زۇۋان سۇرمەيتتى.

قىز كەتكەندىن كېيىن، ئايمىخان چوڭ ئانا جىق ئىشلارنى كۆرگەن تەجرىبىلىك ئادەمىلەرگە خاس تەلەپپۇزدا كېسىپ ئېيتتى:

— چىقىپ تۇرىدۇ، هەمرا قىز بىرسىگە كۆيۈپ قاپتۇ.

— مۇھەببەت باغلاپتىمۇ؟ بۇ ياخشى ئىشقۇ، ئۇمۇ كىچىك ئەمەس، ۋاقتى كېلىپ قالدى! — دېدىم مەن.

— ئۇنداق قىلسا قانداق بولىدۇ؟ — ئايمخان ماڭا كۆزىنى ئالايتتى، — تۇراخان ئاچام ئۇنىڭغا لايىق تېپىپ بولغان، 5-داۋۇيدە، بىزگە تۇغقانمۇ كېلىدۇ، ئۇ دېگەن داۋۇي كادىرى، تېخىمۇ يېقىن تۇغقان بولىدىغان گەپ.

— ... دېمىدىمۇ، قىز بالا چوڭ بولغاندىن كېيىنلا ۋاقتىدا توي قىلىۋەتمىسە ئىش چىقىرىپ قويىدۇ! — دېدى مۇمىن بوۋاي. ئۇلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىدىن قارىغاندا، بۇنى ئۇلارنىڭ ئۇزلىرىنىڭ بېشىغا كەلگەن چوڭ بىر بالا-قازا دەپ قارىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئۇچ قېرىنىڭ ئىشى تۇگىمەيدىغان بولدى، ئۇلار بىرنېمىلەرنى دەپ كۆسۈلدىشاتتى، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ بىر قانداق شەرەتلەرنى قىلىشاتتى، كالپۇكلىرى تىترەپ، چىرايلىرى ئۆڭۈپ كېتەتتى، مەنمۇ ئۆزەمنى چەتكە ئالاتتىم. هەمرا قىز بۇ يەرگە داۋاملىق كېلىپ تۇراتتى، بوۋاي بىلەن مومای بەزىدە ئايرىم، بەزىدە بىللە ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشاتتى. يەكشەنبە كۈنى مۇسىراخۇنمۇ كەلدى، ئۇنىڭ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن بولۇپ، چىرايى خاپا كۆرۈنەتتى، ئۇمۇ سىگىلىسى بىلەن سۆزلەشكىلى كەلگەندى.

ئايمخان چوڭ ئانا ئەھۋاللارنى ماڭا ئېيتىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ

ئېيتىشچە، ھەمرا قىز ئۆگىنىش مەزگىلىدە قاش دەريانىڭ يۇقىرى سىدىكى تېيانشان گۈڭشېسىدىن كەلگەن بىر ئەر ئوقۇتقۇچى بىلەن چىقىشىپ قاپتۇ، ھەمراقىز قايتىپ كەلگەندىن بۇيان كۆندە يىغلاپلا يۈرىدىكەن، ئەمما گەپ قىلمايدىكەن. ئۇ ھېلىقى ئوقۇتقۇچى بىلەن مۇھەببەت باغلىدىمۇ، ئۇلار توي قىلامدۇ، ئۇ ئاپىسى ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىدىن ئايرىلىپ خەنزۇ ئۇرۇقىغا كېتەمدۇ، خىزمىتىنى يۆتكەمدۇ، بۇلار توغرۇلۇق ھەمرا قىز ھېچنېمە دېمەيدىكەن، ياش تۆكۈپلا تۇرىدىكەن. مۇسىراخۇن ئۇنىڭغا پايدا-زىيانىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ، تۇراخان بىلەن ئۇنىڭ بىر-بىرىدىن ئايرىلىپ كەتسە بولمايدىغانلىقىنى، تۇراخان ئازراق مال-دۇنيا توپلىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ھەممىسىنى ھەمرا قىزغا قالدۇرماقچى بولغانلىقىنى، لېكىن، قىزنىڭ يىراققا ياتلىق بولۇپ كەتسە بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئەگەر ھەمرا قىز تۇراخانىنى يالغۇز تاشلاپ قويۇپ، يىراققا ياتلىق بولۇپ كەتسە، مومانىڭ كۈن ئېلىشى تەس بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ھە، مۇسراخۇنمۇ شۇ گەپنى قىپتۇ-دە. بۇنىڭغا ھەمرا قىز نېمە دەپتۇ؟ — سورىدىم مەن.

— يىغلاشتىن باشقا ھېچبىر گەپ قىلماپتۇ.

ھەمرا قىز توپتوغرا بىر ئاي يىغلىدى. بۇ بىر ئايدا ئۇنى مەن قاچان، نەدە كۆرمەي، ئۇ ئىلگىرىكىدەك ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان گۈزەل رۇخسارىدىن، كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدىغان ئوماق سىياقىدىن قالغانىدى، چىرايى سولغۇن، سەپرا مىجەز مەتۇ-دەك كۆرۈنەتتى، ئورۇقلاپ يۇزلىرى قورۇلۇپ، كۆرۈمسىزلىشىپ، ئىسكەتتىن كېتىپ قالغانىدى. مۇشۇمۇ مۇھەببەت باغلاش بولدىمۇ؟ ئۇ گويا دوزاخ ئازابىنى تارتىۋاتاتتى.

تۇراخان چوڭ ئانىنىڭ ھالى بوشاپ، جېنى تۇمشۇقىغا

كېلىپ قالغانسىدى. ئۇ دائىم ئىچ-ئىچىدىن ئازابلىنىپ: ھەمرا قىزنىڭ توبى بولغان كۈنى — مېنىڭ ھازا كۈنۈم، دەيتتى.

ئايىمخان چوڭ ئانا پۈتى كۆيگەن توخۇدەك تۇرالماي قالدى، ئۇ ئاچسىنىڭكىگە ئىككى-ئۈچ قېتىم باراتتى، بىردەم مۇمىن بوۋايغا ئەھۋالنى "دوكلات" قىلسا، بىردەم غىپىدە مېنىڭ قېشىمغا كىرىپ "خەۋەر" يەتكۈزەتتى. چامىچە، مۇمىن بوۋاي ئايىمخانغا بۇ ئىشلارنى ماڭسۇ ئېيتماسلىق توغرىسىدا جېكىلەپ تۇراتتى. مەن "4-ماي ھەربكىتى" دەۋرىدىلا ئوتتۇرىغا قويۇلغان نىكاھتا ئۆزىگە ئۆزى ئىگە بولۇش، ئەركىن مۇھەببەتلىشىش دېگەندەك قائىدىلەر بىلەن ئايىمخاننى قايىل قىلماقچى بولاتتىم، ئۇنىڭ مېنىڭ بۇ نەزەرىيىلىرىم بىلەن چاتىقى يوق ئىدى، ھە دەپ ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلىتىپ، بىر مۇنچە ئەھمىيەتسىز مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قوياتتى:

— بىر قىزنى بېقىپ چوڭ قىلىش ئۇچۇن، قانچىلىك ئاش، قانچىلىك چاي، قانچىلىك ياغ، تۇز، قانچىلىك پۇل كېتىدۇ؟ خەقتە مۇشۇنداق بىكار غىلا بېرىدىكەنمزمۇ؟ ئۇ تېيانشان گۈڭشېنغا ياتلىق بولسا، كېتىدۇ تۇگەيدۇ، ئاچام قانداق قىلىدۇ؟ بىر پاقلاننى باقسىمۇ ھېچ بولمىغاندا ئادەمنىڭ ئاغزى-بۇرنى ئانچە-مۇنچە مايلىشىدۇ، بىر ئادەم بالىسنى بېقىپ چوڭ قىلىپ قويسا شۇنداقمۇ ئىناپسىزلىق قىلامدۇ؟ مەن كىچىكمىدە چۇ، دادام كىمگە بىرىمەن دېسە شۇنىڭغا تەگكەن، ئەرگە تەگكەندە ئاران 13 ياشتا ئىدىم، ئېرىم بىر ئىمام بولۇپ، مەن تەگكەندە 30 نەچچە ياشتا ئىدى، ئۇنىڭ دەسلەپكى ئايالىدىن تۆغۇلغان بالىسنىڭ بويىمۇ مەندەك بار ئىدى...

مەن ئۇنى بۇنداق قوپال ۋە ئاچچىق گەپ قىلار دەپ ئويلىمىغانىدىم. ئەمما ئۇنىڭ بىر ئاق كۆڭۈل مەزلۇم ئىكەنلىكىدە گەپ يوق، ئۇ ھەمرا قىزغا ئۆز بالىسىدەك ئامراقلىق قىلىدۇ.

ئاشۇ ھەممىنى بىلىدىغان، دانىشمەنىدەك مۇمىن بوۋايمۇ ھەمرا

قىزنىڭ مۇھەببەتىنى كەچۈرەلمىدى، ئۇ كۆپ بىرنەرسە دېمەيتتى، قاپقىنى توروپ توختىماي ئىچىگە تىناتتى. گايى چاغلاردىلا:

— بۇرنىمىزغا سۇ كىردى، قىز بالا دېگەن 18 ياشقا كىرگەندىلا ئەرگە بېرىۋېتىدىغان گەپ ئىكەن! — دەپ قويياتتى.

مۇسىراخۇن ئىزدىدىمۇ، يا تۇراخان ئىزدىدىمۇ، بۇ ئىشقا ھەتتا گۈڭشې كادىرلىرىمۇ ئارىلاشتى. مېنىڭ بىلىدىغىنىم: گۈڭشې شۇجىسىنىڭ ئىككى بالىسغا، گۈڭشې باشلىقىنىڭ ئۈچ بالىسغا، يەنە مۇئاۋىن شۇجىنىڭ بىر بالىسغا ۋە ماۋارىپ گەنىسىنىڭ بەش بالىسغا تۇراخان كىندىكىنانا بولغان، گۈڭشې كادىرلىرىنىڭ ھەممىسىنى گەپكە كىرگۈزەلەيتتى.

گۈڭشې رەھبەرلىرى ھەمراقىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ، نۆۋەتتە ھەربىرىدە بولۇۋاتقانلىقتىن، كادىر يۆتكەش ئىشى توگىلىشۇبتىلگەنلىكىنى، ئەگەر ئۇ تېيانىشان گۈڭشېسىغا ياتلىق بولىمەن دېسە، خىزمىتىدىن ئايرىلىپ دېھقان بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

شۇنداق قىلىپ يەنە ئىككى ئاي ئۆتتى، ئىلى ۋادىسىدا تۇنجى قار ياغقان، ئاسمان-پەلەك بوي تارتقان سۇۋاتلار تېرەكلەر بىر كېچىدىلا يوپۇرماقلىرىدىن ئايرىلغان، يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان تاغلار كۆمۈش تاج كىيگەن، دېھقانلارنىڭ موريلىرىدىن سۇس، ئاجىز ئىس كۆتۈرۈلگەن بىر كۈنى مەن تۇرغان ئۆيىنىڭ ئىككى ئىگىسى ماڭا: ھەمرا قىزنىڭ كەتكەنلىكىنى، ئاپىسىنى، بۇلارنى، مۇشۇنداق ئەزىز، سۆيۈملۈك، غۇلجا شەھىرىگە يىراق بولمىغان مۇشۇنداق قولايلىق، مۇشۇنداق نى-نى ئەۋزەللىكلەرگە ئىگە موللايۇزى گۈڭشېسىنى تاشلاپ، ھەتتا ئېيىغا 40 نەچچە سوم پۇل ئالىدىغان شۇنچە ئوبدان خىزمىتىنىمۇ تاشلاپ، 50 نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتىكى تېيانىشان گۈڭشېسىغا ياتلىق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. ھەتتا ماڭىمۇ بۇ بەدەل ھەقىقەتەن بەك ئېشىپ كەتكەندەك

تۇيۇلدى.

بۇ يىلقى قۇربان ھېيىت قىشتا كەلدى. ھېيتنىڭ 3-كۈنى مەن ھەمرا قىزنىڭ ئاكىسى مۇسراخۇنىڭ ئۆيىگە ھېيتلاپ باردىم. ئۇنىڭ بىر-بىردىن ئانچە پەرقلىنىپ كەتمەيدىغان تۆت بالىسى بار ئىكەن، تۆت بالىنىڭ ھەممىسى خەنزۇ مەكتەپتە ئوقۇيدىكەن، بۇ بالىلارنىڭ چوڭ كۆزلىرى ئوتتەك چاقنايتتى، بۇلار بىر-بىردىن ئەقىللىق كۆرۈنەتتى. ئاپىسى ئۇلارنى ئاۋازىنى سوزۇپ، ئەركىلىتىپ چاقىراتتى. مەسىلەن، كىچىك قىزنىڭ ئىسمى قەلبىنۇر (بۇ ئىسمىنى مەن بىر ھېكايەمدە قوللانغان، بۇنىڭ مەنىسى: قەلبىنىڭ نۇرى دېگەنلىك بولىدۇ) ئىدى، ئانىسى ئۇنى "قەلبەش" دەيتتى، بۇ ئاۋاز شۇنداق يېقىملىق ئاڭلىناتتى.

مۇسراخۇنلار مېنىڭ ھېيتلاپ كەلگىنىمدىن ھەم ھەيران قالدى، ھەم خوشال بولدى. ئەلۋەتتە، تۇراخانىڭ كېلىنىدىن زارلاشلىرى مەندە ھېچقانداق تەسىر پەيدا قىلمىغانىدى. مۇسراخۇنىڭ ئايالى مەن بىلەن بىردەم خېلى قىزغىن پاراڭلاشتى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەسلىدە غۇلجا شەھەرلىك يېمەكلىكلەر شىركىتى 10-ماگىزىنىنىڭ پىركازچىكى ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ بالىلىرى كۆپ بولغانلىقتىن خىزمەتتىن چېكىنگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. شۇ ھامان مەن خېلى داڭقى بار 10-ماگىزىنىنى ئېسىمگە ئالدىم، 10-ماگىزىن بىلەن 2-ماگىزىن ھەممە ماگىزىنلاردىن چوڭ ئىدى، ھاراق-تاماكا دەمىسى، پېچىنە، قەنت-گېزەك، مېۋە-چېۋە دەمىسى، ئىشقىلىپ ھەممە تېپىلاتتى. مەن ئۇنىڭ خىزمىتىدىن چېكىنگەنلىكىگە ناھايىتى ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم، ئەمما ئاڭلىدىكى قېينىچىلىقلار-نىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىپ يېتەلەيتتىم.

ئۇ مەن بىلەن بەش مىنۇتتەك پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ئېرى

بىلەن مېنىڭ پارىڭمغا دەخىلى قىلماسلىق ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. مۇسراخۇن ماڭا بىر دوختۇر قوشنىسىنى تونۇشتۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، مېنىڭ ئۇ كىشى بىلەن تونۇشۇشۇمنى خالايدىغان-خالىمايدىغانلىقىمنى سورىدى. مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم. بىردەمدىن كېيىن، ئۇنىڭ دوستى ــ دوملاق يۈز، تاقىر باش، مۇسراخۇندىن سەل ياشراق بىر ئۇيغۇر كىشى مۇسراخۇنغا ئەگىشىپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى، بۇ كىشى ئىشكىتىن ئېڭىشىپ سەل خۇدۇكسىرىگەندەك كىردى.

بىز تونچىلىق سورىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ ئىشكىتىن نېمىشقا ئۇنداق كىرگەنلىكىنى چۈشەندىم. ئەسلىدە ئۇنىڭ قوينىدا بىر بوتۇلكا هاراق بار ئىكەن، ئۇ هاراقنىڭ كۆرۈنۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئېڭىشىپ، بىر قولىدا بوتۇلكىنى مەيدىسىگە بېسىپ تۇتۇۋالغانىكەن.

ئۇنىڭ هارىقى شۇنداق دەھشەت پۈرايتتى. ئۇ قاچە يوشۇرماستىن، ماڭا هېيتلىق هارىقىنىڭ هېيتىتىن بۇرۇنلا تۇگىگەنلىكىنى، هازىر ئېلىپ كەلگىنى دوختۇرخانىنىڭ ئىسپىرتى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى.

ــ ئىسپىرتنى دورىغا ئىشلىتىدۇ! ئىچكىلى بولمايدۇ! ئۇ دېگەن زەھەرلىك نەرسە! ــ دېدىم مەن چۆچۈپ.

ــ هېچ ۋەقەسى يوق، لاۋۇاڭ، خاتىرجەم بولۇڭ! ــ دېدى مۇسراخۇن قورۇنغان هالدا ئاستاغىنا قىلىپ، ــ ئۇنىڭ ئىسپىرتىنى بىز كۆپ ئىچكەن.

"هاراق"نىڭ تەمى ياخشى بولمىسمۇ، لېكىن ئادەمنى بىر خىل خۇش كەيپ قىلىپ قوياتتى. هاراق ئىچىپ ئولتۇرۇپ ئۇيغۇرچە ئاڭلاش، سۆزلەش ئۇ چاغدا مەن ئۈچۈن چوڭ بىر كۆڭۈل خۇشى ئىدى. مەن تەڭشىلىپ قالدىم، مۇسراخۇننىڭ مېنى دوختۇر ئاغىنىسىگە يازغۇچى دەپ تونۇشتۇرۇۋاتقان سۆزلىرىنىمۇ بۆلۈۋەتتىم:

— يازغۇچى - پازغۇچى، ھېكايە - پىكايە دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تۇغدى! مەن دېگەن ھازىر دېھقان! مولىلايۇزىنىڭ دېھقىنى، مەن كەتمەن چاپىمەن، ئەتكەنچاي ئىچىمەن، زاغرا يېيمەن، يەنە ئۇيغۇر بۇرادەرلىرىم بىلەن دائىم بىرەر روھكەدىن قېقىشۇالمەن، — سۆزلەپ بۇ يەرگە كەلگەندە ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش كۆزۈمنى قىسىپ قويدۇم، — بۇ نېمىدېگەن پەيزى - ھە!

— ياخشى ئېيتتىڭىز، — تاقىر باش، دوملاق يۈز دوختۇر ئەدەب بىلەن، ئوچۇق قىلىپ ئېيتتى. ئۇنىڭ سۆزلىگەنىدىكى تەلەپپۇزى ۋە تۇرقى خۇددى دەرسخانىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىغا ئوخشايتتى، — بىز ئىلىنى سۆيمىز، ئىلىنىڭ دالا - ئېتىزلىرىنى، ئىلى تۆپرىقىدىكى ئەمگەكنى سۆيمىز، بىز ئىككى بىلىكىمىز ۋە تەرىمىز بىلەن ھوسۇل ئالىمىز، بىزنىڭ ئىلىدا دېھقانچىلىق ھوسۇلى شۇنداق ياخشى! — ئۇ سەل قىمىرلاپ قويۇپ، جىددىي تۇرده سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — لېكىن بىز 20 - ئەسىردە ياشاۋاتقان سوتسىيالىستىك دۆلەت ئادىمى، ئېغىلدىكى ئات - ئۇلاق ئەمەس، بىزگە يەم - خەشەك، سۇ ۋە ئىشلەشلا لازىم بولۇپ قالماستىن، مەدەنىيەت، پەن - تېخنىكا ۋە ئەدەبىيات - سەنئەتمۇ لازىم، بىز مەنۇي جەھەتتىكى بايلىققا موھتاج، شۇڭا مېنىڭچە، ھازىرقىدەك مەدەنىيەتنى نابۇت قىلىدىغان ئىشلار ھەرگىز ئۇزاقىقا بارمايدۇ! — ئۇ سۆزىنى تۇگىتىپ، يۇملاق كۆزلىرىنى ماڭا تىكتى.

ئېنىقكى، مۇسىراخۇن ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن قاتتىق قورقۇپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ پىشانىسىدە مونچاقتەك تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى، ئۇ مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ قويۇپ، گەپنى ئىتتىك باشقا تەرەپكە بۇرىدى.

مەن گەپ قىلمىدىم. پەقەت قۇلىقىمنىڭ، يۇزۈمنىڭ، ئىچىمنىڭ قىزىۋاتقانلىقىنىلا سېزەتتىم. ۋۇجۇدۇمنى ھاياجانلىق، خىجىللىق

قاپلىدى، مەن ئۆزىنى قاچۇرۇشقا بولمايدىغان بۇ تۈرلۈك جىددىي مەسىلىلەردىن ئۆزەمنى قاچۇرۇشقا ئامالسىز ئىدىم. ئۇلاردىن ئايرىلىغاندىن كېيىنمۇ، يەنىلا ئۆزەمنى تېخى بايا لاۋۇلداپ تۇرغان ئۇلۇغ ئوتتا كۆيگەندەك سېزەتتىم.

شۇنىڭدىن كېيىن مەن بۇ دوختۇرنى ئىككىنچى كۆرمىدىم. مۇسراخۇننى كۆپ قېتىم ئۇچراتتىم، ئۇنىڭدىن ھېلىقى دوختۇرنى سورىغىنىمدا، ئېنىق بىرنېمە دەپ جاۋاب بەرمىدى.

بۇ قېتىمقى ئولتۇرۇشتا بىز ھەمرا قىزنىڭ گېپىنى قىلىشمىدۇق. تۇراخان پات-پاتلا بىز تەرەپكە كېلىپ تۇراتتى، ئايىمخان كۇندە دېگۈدەك تۇراخانىڭكىگە بېرىپ تۇراتتى، مۇمىن بوۋايمۇ نېمە ئىش قىلسا تۇراخانىڭ غېمىنى يەيتتى، مەيلى سامان، قوناق، قوغۇن ئەكەلگەندە بولسۇن ياكى ئېرىق بويىدىن چۆپ ئوروپ كەلگەندە بولسۇن، ھامان يېرىمىنى قالدۇروپ قويۇپ، مېھرىبانلىق بىلەن ئايىمخانغا مۇنداق دەيتتى:

— ماۋۇ ئېشىپ قالغانلىرىنى ھەدىمزگە ئاپىرىپ بېرىپ كېلەي، — ئاندىن ئۇ بىرەر تاغار سامان ياكى قوناق ياكى قوغۇن-تاۋۇز ياكى چۆپىنى يۈدۈپ، تۇراخانىڭكىگە قاراپ كېتەتتى، ئايىمخان خۇش بولۇپ، كۆزلىرىگە ياش ئالغان ھالدا ئارقىسىدىن قاراپ قالاتتى.

ئېنىقكى، ھەمرا قىز ياتلىق بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، بۇ ياشانغان ھەدە-سىگىللارنىڭ باردى-كەلدىسى تېخىمۇ قويۇقلاشقانىدى.

مەنمۇ ئىككى قېتىم بېرىپ تۇراخانىنى يوقلاپ كەلدىم، بىر قېتىم ئۆزۈم يالغۇز باردىم، يەنە بىر قېتىم ئايالىم بىلەن باردىم. بىزنى شۇ نەرسە خۇش قىلدىكى، بۇ ئىش باشتا شۇنداق ئېغىر تۇيۇلۇپ، مېنىڭمۇ يۈرىكىم پىچاق تىققاندەك ئاغرىپ كەتكەن-

ندى، ھەمرا قىز راستتىنلا كەتكەندىن كېيىن بولسا ئەكسىچە ئۇلار خېلى تىنچلىنىپ قالدى. ھەمراقىزنى ئەمدى تىللاپ قاغىمايتتى ھەم ئۇنىڭدىن خاپا بولمايتتى، ئۇلارنىڭ رەسمىي چىڭىغا چىققان بۇ ئىشنى ئىچىگە يۇتۇۋېتىشى ئانچە قىينىغا چۈشمىگەنىدەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار ئوچۇق كۆڭۈلۈك ۋە قېرىنداشلارغا خاس مىسكىنلىك بىلەن "يىراق"قا ياتلىق بولۇپ كەتكەن ھەمرا قىزنىڭ گېپىنى قىلىشاتتى، ئۇنى چىن كۆڭلىدىن سېغىناتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇلار تۇرمۇشتىن يەنىلا ئۆزىگە چۈشۈلۈق لەززەت ئېلىپ كېلىۋاتاتتى، بىللە چاي ئىچىشەتتى، بىللە كاۋا مانتىسى، قايماق چۆپ ئېتەتتى. نېمە ئىش بولسا بىللە مەسلىھەتلىشەتتى.

تۇراخانىنى ئىككىنچى قېتىم يوقلاپ بارغىنىمىزدا، ئۇقۇشماسلىق دېگۈچىلىكىمۇ يوق بىر ئۇقۇشماسلىق كېلىپ چىقتى. تۇراخان بىرگە سىنچاي قۇيدى، ئايالىم بىلەن ئىككىمىز چاينى بىر يۇتۇمدىن ئىچىپلا چۆچۈپ تۇرۇپلا قالدۇق، چايدىن بىر خىل غەلىتە پۇراق كېلەتتى، رەھىمەتلىكنىڭ روھى كەچۈرسۇن، كېيىن ئايالىم بىلەن بۇ ئىش توغرۇلۇق پاراڭلىشىپ، موماي ئۇقۇشماي چايغا بىرەر كىمنىڭ سۈيدۈكىنى قوشۇپ قويغاندىمۇيە، دەپ گۇمانلىنىپمۇ قالدۇق. ئەلۋەتتە، بىز شۇنداق گۇمان قىلىدۇقىۇ، يەنە بۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، دەپ قارىدۇق. بىر يىلدىن كېيىنلا بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، مومايىنى ئىچىمىزدە "ئاقلىدۇق". بىز بىر قېتىم گۆش سالدۇق، گۆشنى يەپ بولغاندىن كېيىن، قازاننى پاكىزراق يۇمايلا تۆڭاقنى چىڭ يېپىپ قۇيۇپتۇق. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تۇڭاقنى ئاچساق، بۇرنىمىزغا بىزگە تونۇشلۇق بولغان بىر خىل پۇراق گۇپىپىدە ئۇرۇلدى. ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئۆيىدە ئادەتتە بىردىنلا قازان بولىدۇ، گۆش سېلىش، سۇت پىشۇرۇش، چاي قاينىتىش قاتارلىق ئىشلارنىڭ ھەممىسى مۇشۇ بىر قازاندىلا

قىلىندۇ، بۇلارنى چۈشىنىشكە بولىدۇ.

كېيىن، 1967 - يىلىنىڭ باھار پەسلى يېتىپ كەلدى، ئالمىلار ھۆپپىدە چېچەكلىدى، قۇشلار بازلىشىپ شاختىن شاختا سەكرىشەتى، كاللارنىڭ مۆرەشلىرى، قويلارنىڭ مەرەشلىرى، ئېشەكلەرنىڭ ھاكراشلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى، ئىتلارنىڭ ھاۋشىشلىرى، مۇشۇكلەرنىڭ مىيائىلاشلىرى، توخۇلارنىڭ چىللاشلىرى باشقا ھەرقانداق پەسلدىكىگە قارىغاندا نازاكەتلىك ئىدى. بىركۈنى ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، ھەمرا قىزنى ۋە كېلىشكەن، قويكۆز، قامەتلىك بىر يىگىتنى كۆردۈم. ئەمدىلەتىن تولۇشقا باشلىغان ھەمرا قىز كۆزلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ كۈلۈپ تۇرۇپ، ئېرىنى ماڭا تونۇشتۇردى، ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئىسمى شەمشىدىن ئىكەن، شەمشى دېگەن سۆز ئەرەبچە (پارسچىمۇيا؟) قۇياش دېگەن مەنىدە ئىدى، شۇ ھامان يىللىق ۋە پارلاق قۇياش مەندەك بىر مۇناسۋەتسىز ئادەمنىڭمۇ خىيالىدىن كېچىپ ئۇلگۈردى.

ھەمرا قىز ئۆيدە بەش كۈن تۇردى، بۇ بەش كۈنده ھەممەيلەن شۇنداق خۇشال ئىدى. ھەمرا قىز ھەرقاچان تاتلىق كۈلۈمسىرەپ شەمشىدىندىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى. شەمشىدىن ئالدىدا تۇرسىمۇ، خۇددى يىراقلارغا نەزەر سالغاندەك قارايتتى، بەلكىم ئۇ شەمشىدىنىڭ ۋۇجۇدىدىن باشقىلار كۆرەلمەيدىغان، ئۆزى مەڭگۈ كۆرۈپ قانمايدىغان نەرسىنى كۆرىدىغاندۇ.

شەمشىدىنمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق مۇلايىم مۇئامىلە قىلاتتى. ئۇ كۆپ سۆزلىمەيتتى، ئاۋازى تۆۋەن، ئەما ھەربىر ئېغىز سۆزى شۇنداق يېقىملىق، سىيلىق بولۇپ، ھەمرا قىزنى بەك ئايايتتى. چاي ئىچكەندە نانىنىڭ ئەڭ ئوبدىنىنى تاللاپ ئۈزۈلاپ، قوللىرىدىكى تەرلىرى بىلەنلا ھەمرا قىزنىڭ ئاچسىغا سىلىپ قويۇاتتى. لەڭمەن يېگەندە ئۆزىنىڭ ئاچىسىدىكى ئەڭ ئوبدان گۆشنى ھەمرا قىزنىڭ ئاچسىغا

سېلىپ قويياتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى كۆرگەن ئايمخاننىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كېتەتتى. ئۇيغۇرلاردا ئەرلەرگە تۆر، ئايالالارغا پەگاھ دەيدىغان قاراشنىڭ ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى بىلمەن. ئەر-خوتۇن ئىككىلىسى خىزمەت قىلىدىغان، ھەتتا ئايالى رەھبىرى كادىر بولغان ئائىلىدىمۇ تاماق ۋاقتىدا ئېرى بەگدەك ئولتۇرۇپ كۈتۈلۈش-نىلا بىلىدۇ، باشقىلارنىڭ ئالدىدا تېخىمۇ شۇنداق، ئايالىغا چىرايىنى ئېچىپ تۇزۇكرەك قاراپمۇ قويمايدۇ، گەپنىمۇ تورۇڭ-تورۇڭ قىلىدۇ. ئايمخان چوڭ ئانا شەمشىدىننىڭ ئايالىغا بۇنداق كۆيۈمچان-لىق قىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ھەيرانلىقى تۇنجى قېتىم رادىئونى كۆرگەن چاغدىكىدىن قېلىشمىسا كېرەك.

مۆمن بوۋاي بولسا كۈلۈمسىرەپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويياتتى، ئۇ ئاخىرى بۇ توي ئىشىغا قوشۇلدىمىكىنە؟ ئۇ ئۇزۇنىڭ دەسلەپتە قارشىلىق پوزىتسىيىسىدە بولغانلىقىدىن ئەپۇ سورىمامدىكىنە؟

تۇراخان خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويايلا دېگەندى، ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ، قىزىم دېسە قىزىم، بالام دېسە بالام دەپ ھالى قالمىغاندى.

بۇ كۈنلەردە ھەمرا قىزنىڭ يۈزلىرىدىن، قولىلىرىدىن، تېرە-لىرىدىن، كۆزلىرىدىن ۋە چاچلىرىدىن بىر خىل يارقىن نۇر تېشىپ تارىغاندەك، شۇنىڭ بىلەن مۆمن بوۋا، ئايمخان چوڭ ئانا، تۇرا-خان چوڭ ئانا—مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە بولسام كېرەك—ھەممىزنىڭ كۆز ۋە چىرايىدىمۇ يارقىن نۇر پەيدا بولغاندەك ئىدى، ھەتتا بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ قازان-قومۇچ، قاچا-قۇچا، لىم-ۋاسا، ئىشىك-دېرىزە...لىرىمۇ ئادەتتىكىدىن پارقىراپ قالغانىدەك ئىدى. چىن مۆھەببەت يېڭىلمەيدۇ، كىشىلەر قايىل بولىدۇ.

ھەمرا قىز ۋە كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان يېگىت شەمشىدىن

كەتكەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئايىمخان چوڭ ئانا ماڭا ھەمرا قىزنى قېيىن ئانىسىنىڭ ئۆيىدە ئېرىدىن باشقىلار ئانچە ياخشى كۆرمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ ئۆتۈپ كەتكەن بىر بېخىل ئائىلە ئىكەن، چايدىن كېيىنلا نانىنىڭ ھەممىسىنى يېغىشتۇرۇپ ساندۇققا سولۇۋېتىدىكەن، ھەمرا قىزغا ئاچقۇچىنى تۇتقۇزمايدىكەن، يەنى ئادەتتە ھەمرا قىزنىڭ قورسىقى ئاچسا بىرەر چىشلەم نانمۇ يېيەلمەيدىكەن.

ــ ئېرى ياخشى كۆرگەندىكىن بولمىدىمۇ؟ ــ دېدىم مەن مومايغا.

ــ ئۇ ئېيىغا ئېلىپ تۇرىدىغان 40 نەچچە كوي پۇلدىن قۇرۇق قالدى ئەمەسمۇ! بۇ قېتىم بىر كويمۇ ئەكەلمەپتىكەن، تۇراخان ھەدەم 15 كوي بىلەن يولغا سالدى! ــ دېدى ئايىمخان چوڭ ئانا زەردە بىلەن.

ھەي، ياش ئەر-خوتۇن كۆزدىن يوقىلىدى، ئەنسىزلىك ئۇششاق گەپ باش كۆتۈردى.

شۇ يىلى كۈزدە، ھەمرا قىز قورسىقىنى دومباڭتىپ قايتىپ كەلدى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە، ئۇ ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە تۇغقىلى كەلگەنىدى. ئەسلى ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىدىكى قىز دېگەن سۆزنى ئېلىۋەتسە بولىدىغان يەردە ئىدى، لېكىن قىز دېگەن بۇ سۆز ئۆز ئىسمىنىڭ بىر تەركىبىي قىسمى بولۇپ، ئادەتتىكى ئاتاش ئەمەس ئىدى، شۇڭا بۇ سۆز ئەمەلىيەتتىكى مەنىسىدىن ئۈزاق ساقلىنىپ تۇرۇۋاتاتتى.

شۇ يىلى قىشتا، شەمشىدىن ئىشەك ھارۋىسىنى ھەيدەپ كېلىپ، تۇغۇت قىرقى توشقان ئايالى بىلەن قىزىل قۇرۇت ئوغلىنى ئېلىپ كەتتى.

ئىككىنچى يىلى (68-يىلى)، پۈتۈن بەدىنى سوت پۇراپ تۇرىدىغان

غان هەمرا ئوغلىنى ئېلىپ مېھمان بولۇپ كەلدى. ئۇ بىر قارا شىردق چاپان كىيگەن، چىرايى سارغايغان بولۇپ، ئۆزىنى تاشلىۋەتكەن بىر پاخما باش خوتۇنغا ئايلىنىپ قالاي دېگەنىدى. پەقەت ئاۋازلا ئىلگىرىكىدەك يېقىملىق ئىدى.

بۇ يىلى يازدا تۇراخان ئانا تۆيۈقسىز يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ قېلىپ تۇگەپ كەتتى. ئايمخان ئانا مېنى كۆرۈپ ھۇ تارتىپ شۇنداق ئۆزاق يىغلاپ كەتتى، بۇ يىغا مېنى كەمدىن-كەم ئۇچرايدىغان سۆكۈتكە چۆمدۈردى. مەن بۇ يىغىدىن ئەۋلادمۇئەۋلاد كىشىلەر-نىڭ تۇغۇلغان، چوڭ بولغان، قېرىغان ۋە ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەنىدەك بولدۇم، ئۆلۈمنىڭ قەدىرسىز، ھاياتنىڭ قىممەتلىكلىكىنى ھېس قىلدىم.

ھەمرا بۇ ئىش بولۇپ بەش كۈندىن كېيىن ئاران بالىسىنى كۆتۈرۈپ پاپپاسلاپ يېتىپ كەلدى. دېمىسەكمۇ باغرى لەختە-لەختە بولۇپ ھۆڭگىرەك ئېتىپ، ئاندىن ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىدى. لېكىن، كەچۈرۈڭلار، مەن راست گەپنى يېزىۋاتىمەن، ھېنىڭچە ئۇنىڭ ئۆكسۈپ يىغلاشلىرى توي قىلىشتىن بۇرۇنقى مۇھەببەت باغلىغان چېغىدا يىغلىغىنىدەك، كىشىنىڭ يۈرەك-باغرىنى ئەزگىلەيدەك ھەسرەتلىك ئەمەس ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا ھەمرا بىلەن ئاكىسى مۇسراخۇن، چوڭ ئاپىسى ئايمخان ئوتتۇرىسىدا ماجرا تۇغۇلدى، ئۇ ئاكىسى بىلەن چوڭ ئاپىسىنى بىرلىشىپ، ئاپىسى تۇراخاندىن قالغان مال-دۇنيانى يەپ كەتتى دەپ ئەيىبلەيتتى. مەن بۇ جېدەلنى يېزىشنى خالىمايمەن، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياخشى ئادەملەر، ئاق كۆڭۈل، مەن ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەر، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئايمخان چوڭ ئانىمۇ ھازىر بۇ دۇنيادا ئەمەس. لېكىن مەن يەنىلا شۇنداق دەيمەنكى، بۇ جېدەل قورقۇنچلۇق بولدى، تۇراخانىنىڭ تۆيۈقسىز ئۆلۈپ كەتكىنىدىنمۇ قورقۇنچلۇق. ئاڭلىسام، جېدەلدىن

كېيىن ھەمرا قولىنى سېلىپ قايتىپ كېتىپتۇ، ئاپىسىدىن قالغان ھېچقانداق نەرسىنى ئالماپتۇ.

كېيىن ھەمرانى يەنە بىرقانچە قېتىم ئۇچراتتىم، 1971-يىلى مەن مولايۈزى گۈڭشېسىدىن ئايرىلغان ۋاقتىمدا ئۇ ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغانىدى. چاچلىرى پاخپىيىپ، يۈزلىرى كىرلىشىپ ياشلىقىنى ئاللىقاچان يوقاتقانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاغىلاشلاردىن قارىغاندا، ئۇ ھازىر ئېرى بىلەنمۇ تازا ئەپ ئەمەسمىش، بۇ گەپنىڭ راست بولماسلىقىنى تىلەيمەن.

مولايۈزى گۈڭشېسىدىكى كىشىلەر مۇنداق دېيىشەتتى: "ئۆز ۋاقتىدا كىم ئۇنى گەپ ئاڭلىماي، ئۇ يەرگە ياتلىق بولۇڭ دەپتۇ؟ بولمىسا، رەسمىي خىزمەت قىلىپ پۇل تاپالىغاندىن باشقا، ئۇ ئۆيدە تۇرغان بولسا تۇراخانىنىڭ ئۆيى، باغ-ۋاراڭ، ئۆيى جابدۇقلىرى ۋە پۇل-پېچەكتىن تارتىپ ھەممە مال دۇنياسى يالغۇز ئۇنىڭغىلا قالماسمىدى؟ ئۇ تۇراخانىنىڭ ئۆيىدە 20 نەچچە يىل ياشاپ، ئاخىر-ىدا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدى، بۇنىڭغا ئادەمنىڭ بەك ئېچىنغۇسى كېلىدۇ."

كىشىلەر يەنە، ئۇ ئاپىسىنىڭ مىراسلىرىغا ئىگە بولغان بولسا، ئېرى ھەرگىز ئۇنىڭغا يامانلىق قىلمايتتى، دېيىشتى. شەمشىدىن بىلەن ھەمرانىڭ مۇناسىۋىتىنىڭ يىرىكلىشىشى، شەمشىدىنىڭ ئۇنى تېيانشان گۈڭشېسىغا ھېچنېمە ئالماي، باتناپ قۇرۇق قول قايتىپ كەپسەن دەپ ئەيىبلىشىدىن باشلانغاندەمۇيا؟

يەنە بەزىلەر، تېيانشان گۈڭشېسى دېگەن شامال ئېغىزى، بىر ئاينىڭ 20 كۈنىدە شامال چىقىدىغان يەر، شۇڭا ئۇ يەرنىڭ ئايال-لىرى پات قېرىيدۇ، تېرىسى ئاسان بۇزۇلىدۇ، ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا ھەمراقىز تېيانشان گۈڭشېسىغا ياتلىق بولماي، موللايۈزىدە قالغان بولسا، بۇگۈنگىچە ياپياش تۇرۇشمۇ ئەجەب ئەمەس ئىدى، دېيە-

شەتتى.

ھەممە ئېھتىماللىق بار ئىدى. ھېچقانداق ئېھتىماللىقنىڭ يوق بولىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. مەن باشقىسىنى ئۇقمايمەن، پەقەت ئۇ بەرگەن بەدەلدىنلا ئۇنىڭ ئېرىشكەن بەختىنى ھېس قىلىپ يېتەلەيمەن، ئۇيغۇر دېھقان قىزلىرىنىڭ كۆپىنچىسى مۇھەببەت ۋە تويدىن پايدا تېگىشىنى ئويلايدۇ، ئۆزى ۋە ئائىلىسىنىڭ تۇرمۇش مادىي مەنپەئەتىگە ئېرىشىشىنى ئويلايدۇ. بەزى ئايالىلار نىكاھتىن ئاجرىشىش دەۋالىرىدا ئېرىنىڭ بىر يىلغىچە يېڭى كىيىم تىكتۈرۈپ بەرمىگەنلىكىنى قايىل قىلغىلى بولمىدىغان داۋلى ھېسابلاپ ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

مېنىڭ كۆرگىنىم بولسا ھەمرا قىز بەرگەن بەدەل، كەينى-كەينىدىن بەرگەن بەدەل ئىدى.

مۇشۇنداق بەدەللەر بىرلىگەندىكىن، ئۇنىڭ بەختىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمىدۇ. ئۇ چوقۇم كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرمەي قالمايدۇ، ئۇنىڭ مەڭگۈ بەختلىك بولۇشىغا تىلەكداشمەن.

ئابلىكىم مۇھەممەت تەرجىمىسى

كوچىغا قارىغان دېرىزە

1

كىچىك چاغلىرىمدا تار كوچىنىڭ كۇنچىقىش ئاغزىدىكى ئائىلىنىڭ دېرىزىسىنىڭ كوچىغا قاراپ ئېچىلىدىغانلىقىغا دىققەت قىلاتتىم. بوي تارتىپ ئۆسكەن سېرىق دەرىخى، ئېتىكلىكلا تۇرىدىغان، سىرلىرى چۇشۇپ كەتكەن قىزىل دەرۋازا، ئېغىر قەدەم تاشلاپ ئاندا-ساندا ئۆتۈپ تۇرىدىغان يولۇچىلار، ھارۋىسىنى ئىتتىرىپ يۈرۈپ مال ساتىدىغان ھۆپىگەرلەر، مەكتەپكە باراشىدا-ياناركىدا ۋاراڭ-چۇرۇڭ بىلەن ئۆتۈشىدىغان باللار، شاراقلاپ چۇشكەن كۆز غارىڭلىرى ۋە قىشنىڭ قارلىرى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى. ئەنە شۇنداق ئاددىي، زېرىكەرلىك ۋە پاتىپاراقچىلىق كۆرۈنۈشلەر ئىچىدە كىچىك ئەمما ئېگىز بىر دېرىزە بارئىدى. ئۇ بىر پارچە ئەينەك بىكىتىۋېتىلگەن ئەمما ئېچىلمايدىغان دېرىزە ئىدى. ئۇ پەقەت نۇر چۇشۇپ تۇرىدىغان چاسا تۆشۈك بولغانلىقتىن، ئېگىزرەك ئورنىتىلغان، ئۇ يورۇق كىرگۈزۈپ بېرىش بىلەن بىللە، ئۆيىنىڭ ئىچىدىكى سىرنى ئاشكارىلاپمۇ قويمايتتى.

بىزنىڭ شەھىرىمىزدە دېرىزىنى كوچىغا قارىتىپ ئاچىدىغان ئادەت يوق ئىدى. كىشىلەر دېرىزىلىرىنى ھويلىنىڭ ئىچى تەرىپىگە قارىتىپ ئېچىشاتتى، بۇ ھويلىلارنىڭ تۆتلا تەرىپىدە ئۆي بولمىغىنى بىلەن ئۆي ھويلا دېيىشكە بولاتتى. شۇڭا، ئاخشاملىرى كۆپ ھاللاردا بەي يۈن ياكى چېن يۈنشاڭ باش رول ئېلىپ چىققان، مەندەك

ياشلىقى ئۇششاق بالىلار كۆرۈشكە مۇناسىپ بولمىغان تېتقىسىز كىسىلارنى كۆرۈپ يانغانىدىن كېيىن، ئاشۇ كوچىدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. قاپقاراڭغۇ تار كوچا ۋە تېخىمۇ قاراڭغۇ بولۇپ تۇيۇلىدىغان دەرەخ سايىسىدا پەقەت بىرلا دېرىزىدىن سارغۇچ چىراغ نۇرى چىقىپ تۇراتتى. پەقەت مۇشۇ ئائىلىدىكى كىشىلا ئۆزىنى پىششىق خىش بىلەن قوپۇرۇلغان تام ئارقىلىق تار كوچىدىن، يول-دىن، شەھەردىن، ئۆزىگە مۇناسىۋەتسىز يولۇچىلاردىن چوڑىلا ئايرىۋەتمىگەنىدى. بۇ ماڭا يېقىملىق تۇيۇلاتتى. مەن، ئۇ ئۆيدە ياخشى نېمەتلىك بىر ئانا بىلەن ئۇنىڭ قىزى تۇرسا كېرەك، ئانىسى قىزىنى سۈس چىراغ نۇرىدا دەرس تەكرارلاشقا ھەيدەۋاتسا كېرەك؛ ياكى، بالىلار چۆچىكى يازالايدىغان بىگانە بوۋاي ئولتۇرۇپ-دىغاندۇ، ئۇ ئۆينىڭ كوچىغا قارايدىغان ئېگىز دېرىزىسىگە بىر قاراش بىلەنلا ئادەمنى قىزىقتۇرارلىق بىر چۆچەك ئويلاپ چىقىدىغاندۇ. ۋە ياكى بىراقلا سەپەر قىلىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقان يىگىت تۇرامدە-غاندۇيا؟ ئەتىسى تاڭ يورۇماستىلا بىرسى ئۇنىڭ دېرىزىسىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ چاقىرىدىغاندۇ، ئۇلار بىرلىكتە يولغا ئاتلىنىپ، ناھايىتى يىراق جايغا، ئانچە ۋەھىمىمۇ ئەمەس، ھەم ئانچە گادايمۇ ئەمەس بىر جايغا بارىدىغاندۇ دەپ پەرەز قىلاتتىم.

كېيىنچە مەنمۇ چوڭ بولدۇم، مۇقىم كەسىپىمۇ يوق ئىدى. بەزى دوستۇرلار مېنىڭ ئۆيىكەمدە مەلۇم يۇقۇملىنىش بولغان دېيىشسە، بەزىلىرى ھېچ ۋەقەسى يوق دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ، ۋاقتىم چىقىپلا قالسا ھېلىقى دېرىزىگە يېقىنلا جايدىكى سېرىس دەرىخىنىڭ تۈۋىدە ئايلىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدىم. ھەر يىلى ئوقۇغۇچىلار ئىمتىھان بېرىدىغان، يازلىق تەتىل بولغان، سىنىپ ئاشىدىغان ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن باش قېتىچىلىقىغا چۈشۈپ پەرىشان بولىدىغان چاغلىرىدا سېرىس دەرىخىنىڭ قىزىل چېچەك-

لىرى ئېچىلىپ كېتەتتى. سېرىس گۈللىرى گويا ياشلىقىمغا ئوخشاشلا تۇتامى يوقلا بولغىنى بىلەن، چاقناپ تۇراتتى. سېرىس دەرىخىنىڭ يېنىدا تۇرسام، دېرىزىنىڭ ئىچى تەرەپتىن مۇزىكا ۋە گەپ قىلىشۇاتقان ئاۋازلار بىلىنەر-بىلىنمەس ئاڭلىنىپ قالاتتى.

مەن ئۇ مۇزىكىنىڭ قانداق مۇزىكا ئىكەنلىكىنى، غەرىبچە ياكى جۇڭگوچە مۇزىكا ئىكەنلىكىنى، قايسى چالغۇ بىلەن چېلىنىۋاتقانلىقىنى ۋە قانداق مىلودىيە، قانداق رىتىمدا چېلىنىۋاتقانلىقىنىمۇ دەپ بېرەلمەيتتىم. مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى تۇتۇۋالالمىغاندەك قىلاتتىم، ھەتتا ئۇنىڭ كەيپىياتىنىڭ تەسىرىگىمۇ يولۇقمىغاندەك قىلاتتىم. لېكىن مەندە ئەكس سادا پەيدا بولۇپ قالدى، مانا ئەمدى تەۋرەندىم، قانداقتۇ بىر خىل يېقىملىق ۋە يىللىق ئېقىم پۈتۈن بەدىنىمگە شۇرىلداپ كىرىپ كەلدى، ئۆزەمچە كۈلۈپ كەتتىم، ئۆزەمنى پۈتۈنلەي ئۆزۈم دەپ ھېس قىلمايدىغان بولۇپ قالدىم، دۇنياموۇ تامامەن ئەبجەقىلىشپ تۇگىشەي دەپ قالغان دۇنيادەكلا بىلىنىپ كەتتى. دەل مۇشۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ گەپ قىلىۋاتقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم.

ــ سالام دوستۇم!

ئۇ شۇ تاپتا ماڭا گەپ قىلىۋاتامدىغاندۇ؟ كىمدۇ ئۇ؟ مانا ئەمدى ھېچ نەرسىنىمۇ ئاڭلىيالماي قالدىم، ئەمما كۈسۈرلاشقان ئاۋاز چىقىپ تۇراتتى، قانداقتۇ يەنە بىر خىل پەپلەش ۋە ئەكىلىتىشلەر، ئىنتوناتسىيە، نەپەس ئېلىشلار، ئادەمگە خاس بىر تۇرلۇك قىزغىنلىق بار ئىدى. كىشىلىك ھايات ئۇنچىۋالا يالغۇزچىلىقتىمۇ ئۆتۈۋەرمەيدىكەن ــ دە!

يېشىم بەكمۇ كىچىك ئىدى بىر زامانلار مېنىڭ تېخى،
توختىماستىن كۈلەتتىڭ سەن، مەن ناخشىلار ئېيتقان چېغى.
بۇ ناخشىنى مەن بوش ئاۋازدا ئېيتقانىدىم. ئۇمۇ ئاڭلىيالمىغاندۇ

به‌لكىم؟

كېيىنچه مەن ئىنقىلابقا قاتنىشىپ كەتتىم. ئۆيدىن، تار كوچىدىن ئايرىلدىم، ھېلىقى دېرىزىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتتىم. ئىشقىلىپ ئالدىراش-چىلىقتا قالدىم. تامامەن باشقىچە بولغان:

بىزلەر بومبا ئاتۇرمىز،
جەڭدە قەيسەر باتۇر بىز،
ئۆلتۈرەيلى دۈشمەننى!

دەيدىغان ناخشىلارنى ئېيتىدىغان بولۇپ كەتتىم.

بىرقانچە ئون يىللاردىن كېيىن ئاجايىپ تېزلا قېرىپ كېتىپتىمىز، پېسىيىگە، دەم ئېلىشقا چىقىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدۇق، شەھىرىمىزدە ئاران دېگەندە ساقلىنىپ قالالىغان ئەسلى ھالىتىدىكى تاركوچىلارغا قايتىپ كەلدۇق.

كوچىغا قارايدىغان دېرىزىسى بار ھېلىقى ئۆينى تېپىۋالدىم. دېرىزە ئېتۈبتىلگەنىدى، گەرچە دېرىزىنىڭ ئېتىۋېتىلگەن چېكى ئاق ھاك، كۆك ھاك ۋە كەندىر مېزىنىڭ سۈۋاقلىرى ئاستىدا قالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئىزىنسىنى ۋە كېيىن قويۇلغان پىشىق قىشىنىڭ چېكىنى ماڭا ئوخشاش كونا ئاھاللەرلا غۇۋا ھالدا پەرق ئېتىۋالالىغۇدەك ئىدى. سېرىس دەرىخى كۆرۈنمەيتتى، سېرىس ئورنىدا ياش بولجا تېرەك تۇراتتى، يولۇچىلارمۇ ئاۋۇپ قالغان، بالىلارمۇ خۇشال-كۆڭۈللۈك ئىدى، ئۇ يەردىن ئاپتوموبىللارمۇ ئۇزۇلمەي ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. ئاپتوموبىللارنىڭ ماركىسى "شاڭخەي" "شوتلان" "بىنس" "سانتانا" قاتارلىق ماركىلاردىن ئىدى. قىزىلىش ئىشكىنىڭ سىرلىرى تېخىمۇ كۆپەرەك چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەمما دەرۋازا ھەمىشە ئوچۇق تۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بىرمۇنچە ئادەملەر ئاشۇ ئىشكىتىن كىرىپ-چىقىدىكەن، ئەتىگەنده، ئۇ يەردىن چىققانلارنىڭ بەزىلىرى تەيجىچۈەن ئوينىشاتتى، بەزىلىرى شەنبە ئاخشاملىرى قولتۇقلىشىپ

چقىپ تانسىغا مېڭىشاتتى.

مەن ئېتىۋېتىلگەن ھېلىقى دېرىزىگە قاراپ تۇرغان پېتىم، ئۇنىڭ ئۆتمۈشتىكى ۋە ھازىرقى ئىگىسىگە بەخت تىلىدىم. تەسەۋۋۇرىمدا كورپۇس-كورپۇس يېڭى بىنالار، قاتار-قاتار ئەينەكلىك دېرىزە-لەردىن زادى ئۆچمەيدىغان چىراغ نۇرلىرى چاقناپ تۇرىدۇ. ران مىشل يازىنىڭ ئېلېكترونلۇق بىرلەشمە سازى «يېڭى ئاي ۋە تولۇن ئاي» ۋە بارىالا ئېيتقان «مەن ساڭا بىر دەستە گۈل ئەكەلمىدىم» دېگەن ناخشىلار ئاڭلانماقتا، دېرىزە پەردىلىرىگىمۇ بارغانسېرى ئېتىبار بېرىلمىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ نەرسىلەرمۇ يېڭىچە، كۆپ دەرىجىدە زىچ ۋە كۆپ دەرىجىدە غەلىتە بولغان فانتازىلىك خىيال-لارنى قوزغاپ، يېڭىدىن تېكىرقىغۇچىلارغا تەسەللى بەرگۈسى. دېرىزىنىڭ ئىچىدىكى ئادەمنىڭ تېخىمۇ خاتىرجەم، گۈزەل تۇرمۇش كۆچۈرۈۋېلىشى ئۈچۈن، مۇناسىۋەتلىك تارماقلارنىڭ تىرىشىپ كىچىك كوچىدىكى غاراڭ-غۇرۇڭ ئاۋازلارنى ئازايتىشىغا تەكلىپ بېرەيمكى دەيدىغان خىيالغا كېلىپ قالدىم.

2

بۇ ئۆي ھەمىشە قاپقاراڭغۇ ئىدى. كۈنگەي دېرىزىسى ناھايىتى كىچىك ئېچىلغان ئىكەن. جەنۇب ياقتىكى ھويلىنىڭ تېمى تولىمۇ يېقىن بولغاچقا، كۈن نۇرىنى ھەمىشە توسۇۋالاتتى. دېرىزىنىڭ تۈۋىدە بىرمۇنچە كۆمۈر دۆۋىلەكلىك تۇراتتى، ئۇ كۆمۈرلەر پىلىچى كاندىن تۆت چاقلىق ھارۋىدا كەلتۈرۈلگەن بولۇپ، ئاجايىپ قارا كۆمۈرلەردىن ئىدى ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز قىش پەسلىدە كۆچۈپ كىرگەن ئىدۇق، قىش كۈنلىرى كۈنمۇ پەسلا چىقاتتى.

شۇغىنىسى ئىشىك ئالدىدا بىر تۇپ ئالما بولۇپ، ھەر يىلى

يەتتە ـ سەككىز تاللا يوپۇرماق چىقراتتى، بەكلا كېچىكسىپ بىخ سۈرۈپ، بەكلا بالدۇر سارغىرىپ كېتەتتى، ئۇنىڭ بىلەن ھېچ كىشىنىڭ كارى بولمايتتى، ئەمما ئۇ يەنىلا قۇرۇپ كەتمەيتتى. مانا قىلسىمۇ بەربىر قۇرۇپ قالدۇ ـ دە!

قىشتا ئۆيىنى ئىسسىتىدىغان تام مەش بىلەن شۇ تام مەشكە ئوت يەتكۈزۈپ بېرىدىغان پىششىق خىش ئوچاق ئۆيىنى ئوتتۇرىسىدىن ئىككىگە ئايرىپ تۇراتتى. ئۆينىڭ ئىچ تەمى نەمخۇش بولۇپ، ئاق ئەمەس ئىدى. ئۆي يېڭىلا رېمونت قىلىنغاچقا، تېخى قۇرۇمسىغان ئىدى. ئوت ياققاندىن كېيىن، ئۆيىنى نەملىك ۋە سامانىنىڭ بۇسى بىر ئالدى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە سوۋ پارلىرى دېرىزە ئەينەكىنى قېلىن بىر قات ھور بىلەن قاپلىۋالاتتى.

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تامدىكى ئەسلىدە تازا ئېرىپ يېشىلىپ كېتەلمەي قالغان ھاك ئېتىلىپ گۈل ـ چېچەكتەك ئېچىلغىلى تۇردى. يەنە بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مۆجىزە بارلىققا كەلدى. لاي ئېتىشكە ئىشلەتكەن سامانىدا ئوبدان ئادالانمىغان قالغان بۇغداي دانلىرىنىڭ بولۇشى ئىشلەپچىقىرىش ئەتىرىتىدىكىلەرنىڭ مەسئۇلىيەتچانلىقىنىڭ كەم بولغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. مۇڭلۇق ھارارەت ۋە نەملىكنىڭ تەسىرىدە بۇغداي دانلىرى تېرىلىپ ئۇندۇرمە بولدى، ئاندىن ياپيېشىل بىخ سۈرۈپ چىقتى. مېنىڭ تۆت تېمىمدا ھاياتلىق بەرق ئۇرۇشقا باشلىدى.

ـ ماۋۇ مېنىڭ 'تەجرىبە ئېتىزىم'، ـ دېدىم مەن مېنى يوقلاپ كەلگەن يېڭى تونۇشقان ئۇيغۇر دېھقان دوستلۇرۇمغا. ئۇلار كۆلۈپ تېلىقىپ كېتىشتى. ئۇلار ماڭا نەسىھەت قىلىشىپ: بۇنداق نەم ئۆيدە ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ، بولۇپمۇ قىش كۈنلىرىدە ھەرگىز بولمايدۇ، زورمۇزور ئولتۇرغان بىلەنمۇ رېماتىزم بولۇپ قالدۇ، دېيىشتى.

ئۆلۈمدىن قورقمىغان يەردە، قېينىچىلىقتىنمۇ قورقامدىكەن؟

شۇنىڭغا ئوخشاشلا مەنتىقە ــ شۇنچىۋالا پىشكەللىكلەرگە يولۇققان يەردە، رېھاىتىزىم دېگەن نېمىستى؟ شۇڭا كۆڭلۈمنى خاتىرجەم قىلىپ بەخىرامان ئولتۇرۇۋەردىم.

تام مەشىنىڭ ئۆيىنى ئىككىگە ئايرىۋېتىشى بىلەن، ئۆيىنىڭ كىچىك رەڭ بىر قىسمىنى كۇنگەي ياقىقا بۆلۈۋەتكەن، تەسكەي تەرىپى بولسا ئۇدۇل ئۇيې بولۇپ قالغانىدى. ئۇدۇل ئۆينىڭ بىر-بىرىگە ئىككى قاناتلىق خېلى چوڭ بىر دېرىزىسى بار بولۇپ كوچىغا قارايتتى.

بۇ ئۆي 1965-يىلى مەن ئىلغا ئاۋۋال كېلىپ، ئايالىم كېيىن كەلگەندىن كېيىنكى ئولتۇرغان "ئىككىنچى" ئۆيې ئىدى. ئايالىم 9-ئايدا كېلىپ غۇلجا شەھىرىدىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىم قىلىنغانىدى، دەسلەپتە كومۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى باش ياچىيكسىنىڭ ئىشلەتمەي بىكار تاشلىۋەتكەن بىر ئىشخانىسىدا ۋاقتىلىق تۇرغانىدى. 11-ئايلاردا ھاۋا سوۋۇپ، يەر توڭلاشقا باشلىغاندىن كېيىن رېمونت قىلىنغان مۇشۇ تولىمۇ ئاددىي ئۆيگە كۆچۈپ كىرگەنىدۇق.

ئىلغا كەلگەنلىكىمىز، ئىلىدا يېڭىباشتىن جەم بولغانلىقىمىز، يېڭى ئۆي تەقسىم قىلىنغانلىقى، كوچىغا قارايدىغان دېرىزە بىزگە تۇرمۇش يېڭىلىقى تۇيغۇسى بەخش ئەتكەنىدى. بۇرۇنقى زامانلاردا (شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، قېرى چوڭنا نەۋرىسىگە چۆچەك سۆزلەۋاتقانىدەك بۇرۇنقى زاماندا دېمەكچى)، بىز بېيجىڭدا تۇرغاندا دېرىزىسى كوچىغا قارايدىغان ئۆيلەردە ئولتۇرۇپ باقمىغانىدۇق.

دېرىزىنىڭ سرتىدىكى كوچا خېلى كەڭ بىر توپا يول ئىدى. يولنىڭ ئىككى يېقىدا كىچىك ئېرىق بار ئىدى، ئۇ ئېرىقلاردا ھەمىشە سۇ ئاقمايتتى. ئېرىقنىڭ ئىككى يېقىدا بولسا تۇپتۇز ئۆسكەن ئىككى قاتار تېرەكلىك بار ئىدى. يولدىن ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغانلار

ئاساسەن پىيادىلەر ۋە ۋېلىسىپىتلىكلەر بولۇپ، بەزى چاغلاردا ئاندا-ساندا ئاتلىقلارمۇ ئۆتۈپ قالاتتى. بەزى چاغلاردا بىر ئاتقا ئەر-خوتۇن ئىككىسى مىنگىشىپ ئۆتۈشەتتى، ئايالى ئاتىنىڭ ئالدىغا مىنىپ، ئېرىنىڭ قۇچىقىدىلا ئولتۇراتتى. گەرچە باشقا ھېچقانداق بىرەر ئىش بولمىغان ھالدىمۇ، گويا كىشىگە ئۆلارنىڭ مۇھەببىتى ئاجايىپ كۆچلۈك ئىكەن، دېگەن تۇيغۇنى بېرەتتى. ئىلىنلىقلارنىڭ ئات مىنىشى قەشقەرلىكلەرنىڭ ئات مىنىش ئادىتىگە ئوخشمايدىكەن. قەشقەرلىكلەرنىڭ ئات مىنىش ئادىتى جەھەتتە، ئەر-ئايال بىرلىكتە بىر ئاتقا مىنىشتە ئامېرىكىنىڭ غەربىي قىسىم كىنولىرىدىكى ئەر-ئايال-لارنىڭ بىرلىكتە بىر ئاتقا مىنگىشىش بىلەن ئوخشىشىدىكەن، يەنى ئەر ئالدىدا، ئايال ئارقىدا بولۇپ، ئايال ئىككى قولىنى ئەرنىڭ دولىسىغا ئېلىۋالىدىكەن. ئىلى تەرەپلەردە باشقىچە بولۇشنىڭ سەۋەبى، ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئىلىنلىقلار خوتۇنىنى ئېلىپ قېچىپ ئالغانلىقىدىن ئىكەن. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، قاقاس ئىلى رايونىنى ئۆزلەشتۈرۈش ۋاقتىدا، قەشكەرلىكلەرنى ئىلىغا كۆچۈپ بېرىپ جايلىشىشقا ئىلھاملاندۇرغان ھەمدە ئىلىغا بېرىپ بۇغداي تېرىغۇچىلارنىڭ قىزدىن برنى "ئېلىپ قېچىشى"غا ھوقۇقى بولىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن ئىكەن. ئېلىپ قاچقان كېلىن تېخىمۇ قەدىرلىك-ئەتىۋار بولغاندىكىن، قۇچىقىغا مەھكەم ئېلىپ تۇتۇپ، ئۇنى بىردەممۇ قويۇۋېتىشكە بولمايدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ-تە!

ھەر كۈنى تاڭ سۈزۈلمەستىلا كۆمۈر كانىلىرىغا كۆمۈرگە ماڭغان ھارۋىلارنىڭ جاقىلداشلىرى ۋە ئاتلارنىڭ بويىندىكى مىس قوڭغۇ-راقنىڭ جىرىڭلاشلىرى ئاڭلانغىلى تۇراتتى. قىش پەسلىدە ئۇلار كۆمۈر كانىغا بارغانلىرىدا ئۆزۈندىن-ئۇزۇنغىچە قاتارغا تۇرۇپ كېتىشىدىكەن، شۇڭا سەھەر تۇرۇپ يولغا چىقىشتا بەس-بەسكە چۈشىدىكەن-دە، بارغانسېرى بىر-بىرىدىن ئەتىگەن تۇرۇشۇپ

كېتىپ، ھەتتا تۈن نىسپى بولمايى تۇرۇپلا قاراڭغۇ بىلەنمۇ، قەھرەتان سوغۇق بىلەنمۇ ھېسابلىشىپ يۈرمەستىن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئات-ھارۋىلىرىنى راسلىشىپ چىقىدىكەن. ئىلدا: ھارۋىنىڭ ئاۋۇل-ريكەش، دەيدىغان بىر تەمسىل بار ئىكەن، بۇ تازىمۇ جايىدا ئېيتىلغان گەپ ئىكەن. چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچلەر ئەترايىدا قاپقارا كۆمۈرگە ئوخشاپلا قالغان ھارۋىكەشلەر ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ھالدا لىق كۆمۈر باسقان ھارۋىلىرىنى ھەيدىشىپ شەھەرگە قايتىشاتتى. بۇمۇ كۆز، قىشنىڭ دېرىزىسىنىڭ سىرتىدىن كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان مەنزىرىلىرىدىن بىرى ئىدى.

يېرىم كېچە بولغان چاغلاردا، غەرق، مەس بولۇشۇپ كەتكەن ئەرلەر ناخشا توۋلاشقان پېتى دېرىزىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈشەتتى. ئۇلارنىڭ ئاۋازى بوغۇق ۋە ئاستا چىقاتتى، گويا بىر دولقۇن يەنە بىر دولقۇننى ئاتلىغاندەك ئۇرلەپ-پەسىيىپ تۇراتتى، ئۇنىڭغا خۇددى مەڭگۈلۈك چوڭقۇر ئارزۇ-ئىستەكلىرى، چاڭقاش-تەشنالىقلىرى، يوقىتىشلىرى، جۇدالىقلىرى، شۇنىڭدەك ئۆمۈرۋايەت سۈكۈت قىلىپ باش سېلىپ كېتىۋېرىشكە كۆنمەيدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىغان قەيسەر-لىكى ۋە دەرد-ئازابلىرى يوشۇرۇنغانىدەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ خىرقاق، ۋارقىرىغاندەك ناخشا ئاۋازلىرى كۆزۈمدىن ياش چىقىراتتى، ھەتتا ياش ئېقىتىشتىنمۇ ئېغىر ھالدا لاغىلداپ تىترەشلەرمۇ بولاتتى.

كېيىن باھار بولدى. تېرەكلەر ئالدى بىلەن ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ لېكىن بۆدرۈپ تۇرىدىغان مودۇرلارنى چىقاردى. قۇشلار دەرەخىتىن-دەرەخكە، شاخلاردىن-شاخلارغا ئۇچۇشۇپ ۋىچىرلاپ سايرىشاتتى. باي ئىلى ۋادىسدا كىشىلەر ئېتىزلىقلاردىن ئاشلىقنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا چالا-بۇلا يىغىۋالىدىغان ئۇ يىللاردا قۇش-جانىۋارلار ئادەملەرگە قارىغاندا ئوبدانراق تويۇۋېلىپ،

ناھايىتى ياخشى يېتىلگەن بولسا كېرەك. باھار شامىلى بىرمەزگىل سوقۇشى بىلەن، لەگلەك ئۇچۇرۇشىدىغان ھەر مىللەت باللىرى توپا يولدا ئۇ ياقتىن-بۇ ياققا يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈشەتتى. قارلار ئېرىپ، پاتقاق ئۇرلەپ دۆڭ-چوڭقۇر بولۇپ كەتكەن يوللار قۇرۇپ، قېتىپ قېلىشاتتى. گەرچە رەڭمۇرەڭ تۈس ئالغان كۆز قاماشتۇر-غۇدەك ئاۋات مەنزىرىلەر كۆزگە چېلىقمىسىمۇ، ئىشقىلىپ ئالدى بىلەن خىلمۇخىل رەڭدە كۆڭلەك كىيىشكەن ھەر مىللەت قىزلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئىلىنىڭ قىزلىرى جۇپ-جۇپ، توپ-توپ بولۇشۇپ مېڭىشقا ئاجايىپ خۇشتار كېلىدىكەن، قوللىرىنى ئالماش-تۇرۇپ كىرىشتۇرۇۋالىدىكەن، كۈلكە-چاقچاقلار بىلەن، ناخشا ئېيتىپ مېڭىشىدىكەن، ئاجايىپ قىزغىن ۋە شوخ يۈرۈشىدىكەن. ئۇلار ئۇيغۇر تىلىدا:

داغدام يولدا ماڭمىز،...

دەپ ناخشا توۋلاپ ماڭاتتى.

كوچىغا قارايدىغان ھېلىقى دېرىزىمىزگە مېنىڭ تەشەككۈر. ئاشۇ دېرىزە كۆڭۈلسىز ھالەتتە تۇرۇۋاتقان، باشقا ياقا-يۈرتلاردا تەنھا باشاۋاتقان بىزدەكلەرنىڭ ياتسىراش تۇيغۇسىنى تېز ئارىدا يېڭەلىشىمىزگە ياردەم قىلاتتى، بىزگە ئىلى ۋادىسىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى يېقىملىق ۋە گۈزەل، غۇلجا شەھرىنىڭ توپا يوللىرىنىڭ يېقىملىق ۋە گۈزەل ئىكەنلىكىنى، ئىلى خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنىڭ يېقىملىق ۋە گۈزەل ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇراتتى.

لېكىن بۇ دېرىزىمۇ قېيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىپ قالاتتى. گۈگىشچە "ئەمگەك بىلەن چېنىقىش"قا چۈشۈپ كەتكەن چاغلىرىمدا، كېچىلىرى ئايالىم ئۈزى يالغۇزلا قالاتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ دېرىزە ئايالىمنى بىسەرەمجان قىلاتتى. ئۇ كېچىسىچە ئايىغ تاۋۇشىنى، گەپ قىلىشۇاتقان ئاۋازلارنى، ھارۋىلارنىڭ ئاۋازلىرىنى، ئاتنىڭ تۇياق-

لىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى، ناخشا ئاۋازلىرىنى، كۆلكە ئاۋازلىرىنى ئېنىق ئاڭلاپ يېتىپ، بىخەتەرلىك تۈيغۇسى كەم بولۇپ قالىدىكەن. دېرىزە ناھايىتى پەس، ئەينىكىمۇ نېپىز، رام ياغاچلىرىمۇ قېيىسىق ئىدى، ناۋادا سەلغىنە قول تەگكۈزۈپ چېكىپلا قويىدىغانلا بولسا، ئەينەكلىرى چاراس-چۇرۇس قىلىپلا پارە-پارە بولۇپ كېتەتتى-دە، ئۆينىڭ ئىچىگە سەكرەپ كىرىۋېلىش غەرىزىدە بولغان ھەرقانداق بىرسى قىلچە كۈچمەيلا ئۆيگە كىرىۋالالىشى مۇمكىن ئىدىكى، ئالدى بىلەن سەكرەش مەشقى قىلىپ يۈرۈشمۇ ياكى چامباشچىلىق ماھارىتىمۇ كەتمەيتتى. بۇ ھال ئايالىمنى تۇنلەپ-تۇنلەپ ئۈيقۇسىز قالدۇرىدىكەن.

بۇ توغرىدا، مەكتەپكە دېرىزىگە مۇھاپىزەت خاراكتېرىنى ئالغان تاختاي قاپقا بېكىتىپ بېرىشنى قانچە-قانچە قېتىملاپ تەلەپ قىلدۇق. ئىلىدا كۆپچىلىك ئائىلىلەرنىڭ دېرىزىلىرى كوچىغا قارايدىكەن. كىشىلەر دېرىزىنىڭ كوچىغا قاراپ ئېچىلىشىنى، دېرىزىدىن كوچىنىڭ مەنزىرىلىرىنى تاماشا قىلىشنى تۇرمۇشتىكى زور خۇشاللىق ھېسابلىشىدىكەن. ئەمما كوچىغا قارايدىغان دېرىزىنىڭ دېرىزە قانىتى شەكلىدىكى ياغاچ قاپىقىقى بولۇشى لازىم ئىكەن. ياغاچ قاپقاقىقا كۆپىنچە ئويما-قاپارتما گۈل-نەقىشلەر چىقىرىلىدىكەن، ئاخشىمى ئۇخلاشنىڭ ئالدىدا دېرىزە قاپقىقىنى مەھكەم ئېتىۋېتىپ بىر تال تۆمۈر تاياقچىنى ئىككى يېقىدىكى تۆشۈك مىخقا ئۆتكۈزۈپ قويىسىلا، ھەممە ئىشتىن خاتىرجەم بولالايدىكەن. ياغاچ قاپقا بىخەتەرلىكىگە پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، قىش مەزگىلىدە ئۆينىڭ ئىسسىقىنى ساقلاپ قېلىشقىمۇ پايدىلىق ئىكەن. ئەمما يېڭىدىن سېلىنغان بۇ بىر يۈرۈش ئاددىي ئۆيلەرنىڭ ئۇنداق چىرايلىق جايدۇقلىرى يوق ئىدى. ھەممەيلەن دېرىزىلەرگە ياغاچ قاپقا-قانات ئورنىتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشقان بولسىمۇ، مەكتەپنىڭ بۇ ئىشنى ھەل قىلىپ

كېتىشكە قۇربىتى يەتمىگەنىدى.

"مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" باشلانغاندىن كېيىن، دېرىزىنىڭ سىرتىدىكى تىنچ مەنزىرىلەر ئازىيىپ، چۈشۈق قالپاق كىيگەن ئەلەم كۆرىشى قىلغۇچى "دالا ئارمىيىسى" قوشۇنىنىڭ ئەزالىرى، كوچا ئايلاندۇرۇپ كۆرەش قىلىنغان جىن-شەيتانلار ۋە تەلۈلەرچە داقا-دۇمباق چېلىپ "پەۋقۇلئاددە خۇش خەۋەر"لەرگە تەنتەنە قىلىشۋاتقان ھەر خىل قوشۇنلار ئاۋۇپ كەتتى. ئەمما، ئايىلىم خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالدى، "سىنىپىي كۆرەش"نىڭ كىرىچى مىسلىسز دەرىجىدە جەددىي چىڭغانسېرى، كىشىلەر ئۇششاق ئوغرىلاردىن ئېھتىيات قىلمايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى.

كۈنلەرنىڭ بىرى، بېشىغا بىر پاسكىنا تۇماقنى سىڭايان كىيۋالغان كەپسز بالا بىر تاشنى يەردىن ئېلىپلا بىزنىڭ دېرىزىگە ئېتىپتۇ. دېرىزىنىڭ ئەينەكى تۆيۈقسىزلا تاراس-تۇرۇس قىلىپ، بىرقانچە يەردىن يوغان چاك كەتتى-دە، بىزنى بەك قورقۇتۇۋەتتى. مەن ئۆيگە ئېچىدە تۇرۇپ، ھېلىقى كەپسز بالىنىڭ ئەسكى قىلىقىنى كۆرۈپ تۇرغانىدىم، شۇ ئاچچىقىم بىلەن يۇگۇرگىنىمچە چىقىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بارسام، ھېلىقى كەپسز بالا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى. ئەمما كوچىدىكى باشقا كىچىك دوستلار قىزغىنلىق بىلەن ئۆزلىرىدىن يېنىمغا كېلىپ ھېلىقى كەپسز بالىنىڭ ئىسمى-فامىلىسنى، تۇرار يېرىنى ماڭا ئېيتىپ بەردى ھەمدە ھېلىقى كەپسز بالا بىلەن سۆزلىشىشىم ئۈچۈن ئۇنىڭ قېشىغا مېنى باشلاپ ئاپىرىپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. بۇنىڭدىن ئۇلاردا ھېسداشلىق قىلىش نىيىتى ۋە ھەقانىيەتلىك سەزگۈسىنىڭ بارلىقىنى ياكى ئۇلارنىڭ ھېلىقى كەپسز بالا بىلەن زىددىيەت-ئارازلىقى بارلىقىنى، ياكى ئۇلارنىڭ ئېچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇشنى تاماشا قىلىشقا خۇشتار ئىكەنلىكىنمۇ بىلىپ

بولمايتتى. مەن قىزغىن بالىلارنىڭ باشلىشى بىلەن بىرەمدىلا ھېلىقى كەپسىز بالىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ قاپتىمەن. ئاۋۇال ياشقىنا بىر يىگىتگە كۆزۈم چۈشتى، پەرىزىمدە ئۇنى ھېلىقى كەپسىز بالىنىڭ ئاكىسىمكىن، دەپ قالدىم. ئۇنىڭغا ئەھۋالىنى بىرقۇر چۈشەندۈرگىنىمدىن كېيىن، ئۆيىنىڭ ئىچىدىن ھېلىقى كەپسىز بالىنى قۇلىقىدىن تۇتۇپ سۆرىگەن پېتى ئېلىپ چىقتى. مەن ھېلىقى بالا شۇنداق قىلغانلىقىنى ئېيتقىنىمدىن كېيىن، ياش يىگىت كەپسىز بالىنى مۇشتىلغىلى تۇردى، بۇنىڭ بىلەن مەنمۇ ئۆزگىرىپلا ئۇنى توسۇشقا باشلىدىم. شۇ چاغدا ئۆينىڭ ئىچىدىن بىر مويسىپت كىشى چىقىپ كەلدى، ئۇنىڭ ساقال-بۇرۇتلىرى كۆمۈشتەك ئاق، ئۈزۈن چاپان كىيگەن بولۇپ، ئەدەبلىك ۋە سالاپەتلىك كۆرۈنەتتى، ئۇ ھېنىڭ ئالدىمغا ناھايىتىمۇ ئىزىزەت-ھۆرمەت بىلەن چىقتى. ئۇ دېرىزىمىنىڭ چېقىۋېتىلگەنلىكىگە چوڭقۇر خىيرىخاھلىق قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە ھەمىمەيلەن قېرىنداش ئىكەنلىكى، ھەر مىللەت بىر ئائىلە كىشىلىرى ئىكەنلىكىدەك ئالىيجاناب ئەقىدىلىرىنى بايان قىلدى. ھېنىڭ غەزىپىم تامامەن يوقىلىپ، زىيانىنى تۆلەپ بەرسۇن دېگەنگە ئوخشاش تەلەپلىرىمنى دېيىشتىنمۇ ئۇيلىپ قالدىم-دە، پىشكەللىكىكە يولۇققىنىمنى بوينۇمغا ئېلىپ، دېرىزە ئەينىكى سۇندۇرۇۋېتىلگەن كىچىك ئۆيۈمگە قايتىپ كەلدىم.

شۇنداق قىلىپ، كوچىغا قارايدىغان دېرىزەم تېخىمۇ بىخەتەر بولماي قالدى. ئايالىم ھېنى كۆپرەك كېلىپ تۇرسىكىزكەن، دەيدىغان بولۇۋالدى.

"ھەدىنىيەت زور ئىنقىلابى" باشلانغاندىن كېيىنلا ھېنى كاساپەتچىلىكىنىڭ ۋەھىمىسى قاپلىغانىدى. ھەر كۈنى بالايىئاپەتىنىڭ، يەنى مەلۇم "ئىنقىلابىي تەشكىلات"نىڭ بۇيرۇقى كېلىپ،

ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كېتىلىپ، "ئامېۋى دىكتاتۇرا يۇرگۈزۈش ئەتىتى"گە سولىنىپ قېلىشتەك ئىشلارنىڭ بېشىمغا كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىغان بولۇپ قالغانىدىم. ئەمما دېرىزەمىنىڭ ئەينىكى سۇندۇرۇۋېتىلگەن كۈنىگە قەدەر بولغان ئارىلىقتا مەخسۇس ماڭىلا قارىتىلغان ئالاھىدە بىرەر ئىشمۇ يۈز بەرمىدى. مەن پەقەت "يەر جاھانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان" ۋەزىيەتنىڭ ۋەھىمىسىدە "غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلماي، تەرتىپلىك بولۇشقىلا رۇخسەت، قالايمقان گەپ قىلىشقا، قالايمقان ھەرىكەت قىلىشقا رۇخسەت يوق"قا ئەمەل قىلىپ يۈرۈۋەرگەنىدىم. ئۇنداق "تەرتىپلىك بولۇش"مۇ تامامەن ئاڭلىق بولاتتى. كۆڭلۈمدە ئېھتىياتچانلىق بىلەن پىكىر قىلىپ بېقىش ئارقىلىق، ئۆيۈمگە كۆپرەك قايتىپ كېلىپ، يەكىكە ـ يېگانە ھالدا ئەينىكى سۇندۇرۇۋېتىلگەن دېرىزىلىك ئۆيدە قالغان ئايالىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش ئېھتىمالى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىغا قارشىلىق كۆرسەتكەنلىك جىنايىتى ھېسابلانمايدىغاندىغۇ، دېگەننى خىيالىمغا پۈكتۈم ـ دە، ھەر ھەپتىدە قايتىپ كېلىش قېتىم سانىنى ئۆزلۈكسىزدىنلا ئاشۇرۇۋالدىم.

ئۆيگە قايتىشتا ئەمگەككە تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشقا بولمايتتى، ئەلۋەتتە، ئەمگەك قىلىش ئارقىلىقلا ئۆزگىرىش مەقسىتىگە يەتكىلى ۋە يېڭى ھاياتقا ئېرىشكىلى بولاتتى. مەن ھەر كۈنلۈكى ئېتىزغا بېرىپ تېرىقچىلىق ئىشلىرىغا قاتنىشىپ بولغاندىن كېيىن، يۈز ـ كۆزلىرىمنى بىرەر قۇر يۇۋۇنەتتىم ـ دە، ئەبجەق ۋېلىسىپىتىمنى مىنىپ بىر سائەتتىن كېيىن غۇلجا شەھىرىگەكىرىپ، ئاندىن ئۆيگە يېتەتتىم. ياز پەسلىدە ئېتىزدا ئىشلەش ئۇزاقراق بولۇپ، سائەت توقۇزلار بولغاندا ئاندىن ئىشتىن چۈشەتتۇق، ئۆيگە كەلگەن چېغىمدا سائەت 10 دىن ئېشىپ كېتەتتى، بەزى چاغلاردا

ئۇنىڭدىنمۇ كەچرەك قالاتتىم. ئەلياتقۇ بولغان چاغلاردا يېزا بازىرى مەھەللىسىدىن ۋېلىسىپىتىمگە مىنىپ يۈرەتتىم ـ دە، شورتاكلىقلاردىن، قەبرىستانلىقلاردىن، سېسىق پۇراپ تۇرىدىغان ساسلىقلاردىن، بىرمۇنچە قاراڭغۇ باغلاردىن ئۆتەتتىم، يۇلتۇزلار نۇرى چۈشۈپ تۇرغان ۋە قولىنى ئۈزاتسا بارماقلىرىنمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قاراڭغۇلۇقتا يول يۈرۈشتە پۈتۈنلەي يول بىلەن تونۇش بولغانلىق تەجرىبىگە تايىنىپلا مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. ئېتىزدا ئون سائەت ئىشلەپ، يەنە ۋېلىسىپىتلىك بىر سائەت يول يۈرگەندىن كېيىن، غۇلجا شەھىرىنىڭ شالاڭ چىراغلىرى غۇۋا كۆرۈنۈشكە باشلايتتى، ۋېلىسىپىتنى قايىرىپ، مەن ئولتۇرۇشلۇق ئۆي بار كوچىغا بۇرىلاتتىم، ئاخىرى ئۆيگە كىرىپ، غەمكىن چىراي ھالەتتىن خۇشاللىقى تېشىغا تېپىپ تۇرغان ھالەتكە ئۆزگەرگەن ئايالىمنى كۆرۈشكە نېسىپ بولاتتى... بۇ شۇ يىل ـ شۇ ئايلاردىكى بىر خىل خۇشاللىق ھېسابلىناتتى، گەرچە تەنقىدلەنگۈچى "پەس" سۆندۈرۈپ مەسخىرە قىلىنسىمۇ، ئەتىسى ئەتىگەندە تاڭ يورۇماستىلا يەنە مېڭىپ كېتەتتىم.

ئەمما كۆڭۈلۈم يەنىلا سەل دەككە ـ دۈككىدە بولۇپ، ئۆزەم ـ نىڭ كەچ كېلىپ، سەھەر كېتىپ قالغانلىقىمنى باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىنى خالمايتتىم. ئىجتىمائىي ۋەزىيەتنىڭ كۈنسېرى جىددىيلىشىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ، بۇ ئائىلىلىكلەر قورۇسىنىڭ دەرۋازىسىغا ھەر كۈنى كەچ سائەت ئون بولغاندىلا تاقاق سېلىنىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئايالىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئەگەردە مەن كەچ سائەت ئونلاردىن كېيىن كېلىدىغان بولسام، كوچىغا قارايدىغان دېرىزىنى مەلۇم رەتتىم بىلەن يېنىككىنە چېكىدىغان، ئاندىن ئۇ دەرۋازىنى ئېھتىيات بىلەن ئېچىپ بېرىدىغان بولۇپ پۈتۈشۈۋالغانىدۇق.

جىددىي يازلىق يىغىم باشلانىدى، مەن ئەسلىدە ئايالىم بىلەن

ئاشۇ ھەپتىسى قايىتىپ كەلمەيدىغانغا دېيىشىپ قويغاندۇق. ئۇچ كۈندىن كېيىن، خاتىرجەم بولالماي قالدىم، خىيالىمدا: يىراق يوللارنى ئېغىر كۆرمەي، بېيجىڭچە يەردىن مېنى دەپ شىنجاڭغا، ئىلغا كەلگەن ئايالىم ئالاقزادە بولغان ھالدا ھېلىقى ئەينىكى سۈندۇرۇۋېتىلگەن دېرىزىگە قاراپ يېتىپ، كۆزى يۇمۇلمىغاندۇ، ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ئۆرۈلۈپ ئازابلىنىۋاتقاندۇ دېگەننى تەسەۋۋۇر قىلىپ، ئېغىزدا ئېيتىپ بەرگىلى بولمايدىغان بىرخىل مۇلايىملىق ۋە خىجالەتچىلىك تۇيغۇسىغا چۆمدۇم-دە، ئىتتىلىشقا مەھكۇم بولغان ھالەتتىمۇ، نېمىلا بولسۇن، كۆپرەك قايتىپ ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇشۇم كېرەك، دەپ كۆزلىرىمدىن ياش ئېقىتىپ تۇرۇپ قەتئىي نىيەتكە كەلدىم. شۇنداق قىلىپ ئاشۇ كۈنى ئەمگەك تۆگەپ، كەچلىك تاماقنىمۇ يەپ بولۇپ، كەچكى سائەت 11 يېرىم بولغان ۋاقىتتا، ئۆي ئىگىسى موماي تۆشەك سېلىپ قويغاندىن كېيىن، ئۆزەمچە تۇرۇپ: شەھەردىكى ئۆيگە كىرىپ چىقاي، دېدىم.

تاشيولدا بىرەر ئادەمدۇ، بىرەر ئاپتوموبىلمۇ چىلىقمايتتى، بۇ ھال مېنى ئەركىنلىك تۇيغۇسىغا ئىگە قىلدى، ئۆزەمنى كۈچلۈك ۋە "ئۇلۇغۋار" سەزدىم، مەن ئۆزەمنىڭ ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارىنىڭ ۋە تەسەۋۋۇر كۈچۈمنىڭ شۇنىڭدەك جاسارىتىمنىڭ بارلىقىغا ناھايىتى مەمنۇن بولدۇم. تۇرمۇش مېنى تاۋلاپ چىنىقتۇردى، گەرچە مەن ھېكايىگە ئوخشاش بىرقانچە پارچە بىرنەرسە يېزىپ باققان بولسامۇ، لېكىن مىڭ قىلغان بىلەنمۇ ئايدىڭ سەيلىسى قىلغۇچى ياكى كاسات بازارغا قالغان ئەدىبلەردىن ئەمەسمەن-دە! قانداق قىلسامۇ، چارە-ئامال ئويلاپ ھايات قېلىشىم كېرەك، ئامالىنىڭ بارىچە ئەركىن-ئازادە ۋە كۆڭۈللۈك ياشىشىم كېرەك. تەخمىنەن كەچ سائەت بىرلەر بولغان چاغدا ئۆيگە يېتىپ باردىم. مېنىڭ دېرىزە چېكىشتىكى بىردىنبىر مۇزىكام — تۇن كۈيى (؟) دەر-

هـالـلا هـولۇقۇپ خۇشال بولغان ئايـالمـىنىڭ جاۋابـىغا مۇيەسسەر بولـدى.

ئەمما دەرۋازا قۇلۇپـلۇنۇتىلـگەن ئىكەن، دەرۋازىنىڭ ئاچقۇچى ئۆز قورۇمـىزدا ئەمەس ئىـكەن. بۇنـداق تۇن-كېچىلەردە دەرۋازىنى ئاچمەن دەپ ئاچقۇچ ئىزدەپ يۈرۈش "سياسي جەھەتتە" مۇ ۋە تېخنىكا جەھەتتىمۇ رۇخسەت قىلىنمايدىغان ئىش ئىدى.

ئـىش سەل ئاۋارىـگەرچىـلىكـكە سالاتـتى. ئىشكـىنىڭ تېشـىدا تۇرۇپ، ئايىلمـىنىڭ گەپـلىرىنى ئاڭـلاپ بولغانـدىن كېيىن، ئۇنىڭ يىغـلىغۇدەك ھالەتـكە كېلىپ قالغانلىقىنى سېزىپ قالدىم.

ئەھـۋالنى تەھـلىل قىلىپ، قەتـئىي ئىش كۆرمەكـچى بولدۇم. دەرۋازىنىڭ ئاستى تەرىپىدە مەندەك بىر ئاۋاق ئۆملەپ كىرەلىگۈدەك بىر سۇڭـگۈچ بار ئـىدى، گەرچـە ئۇ يەردىـن كـىرىش سەت بولسـمۇ ئامال قانـچە! ۋېلىسىپىتنى كىرگۈزۈشكە بولمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى قۇلۇپـلاپ تار كوچـىدا، بىزنىڭ دېرىـزىنىڭ يېنـىدىلا قويۇپ قويـماقـچى بولـدۇم.

ئايالىم مېنىڭ لايىھەمدىن تېخىچە گۇمانلىنىپ تۇراتـتى، شۇنداق-تىمـۇ مەن ئۆز ھەرىكـىتىمنى باشلىۋەتتىم. بىر مىنۇتتىن كېيىن مەن پـۇتـۇن ئۈستـىبـىشىم توپىغا بـۇلـغـانـغان ھالدا كـۇلـگەن پېتىم ئايالىمنىڭ ئالدىدا تۇردۇم. مەن ھەتتا ناھايىتى مەمنۇن بولغانـدەك كەيپىياتـتا ئىدىم!

بۇمۇ غەلـىبە ئىـدى. ھەر ئىككىمىز كۆڭۈلـلۈك ئـىدۇق.

بىر سائەتـتىن كېيىن، ئەمدى ئۇخلاپ تۇرۇشمىزغا، دېرىزىنىڭ يېنـىدا ئادەمـىنىڭ ئاۋازى ئاڭـلىنـىپ قالـدى. بىرقانـچە خەنـزۇ، ئۇيـغۇر قېرىنداش ئۇ ئەبجەق ۋېلىسىپت ئۈستىدە تەتـقىقات ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىكەن. ئۇلار، بۇ ۋېلىسىپتنى بەلكىم ئوغرى ئېلىۋېلىپ، ئىشـلـىتىپ بولۇپ، مۇشۇ يەرگە تاشلاپ قويـغان ئوخـشايدۇ، دەپ

تەھلىل قىلىشماقتا ئىدى.

مەن ئۆينىڭ ئىچىدە تۇرۇپ ئۇ ۋېلىسىپىتنىڭ مېنىڭ ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم.

ــ نېمىشقا تار كوچىغا تاشلاپ قويدۇڭ؟ ــ دەپ سوراقلاشقا باشلىدى.

ئەھۋالنى ئەينەن ئېيتماي بولمىدى.

دېرىزىنىڭ سىرتى بىر پەس جىم بولدى، ئاندىن ئۆلار ئۆيغۇرچە بىرنېمىلەرنى دەپ كۆسۈرلاشتى، كۆلىنىڭ تەلەپپۇزى بويىچە گەپ قىلىدىغان مەنىدە بىر خەنزۇنىڭ ئۇيغۇرچە ئۇقىدىغانلىقىنى ئۆلار خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغان بولسا كېرەك. مەن ئۆلارنىڭ بىزنىڭ ئۆيگە ئانچە يېراق بولمىغان ئوبلاستلىق سوت مەھكىمىسىنىڭ كېچىلىك چارلامچىلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالدىم. ئۆلارنىڭ نەزىرىدە مېنىڭ ۋېلىسىپىتىمنىڭ كوچىدىلا تاشلاپ قويۇلغانلىقى ھەقىقەتەنمۇ خەتەرلىك ئىش بولۇپ قاپتۇ (نېمە خەتەرلىك ئىشتۇ؟ زادى چۈشەنمىدىم. ئەبجەق چىقىپ كەتكەن ۋېلىسىپىتىمنى خەخكە بىكارغا بەرسەمۇ ھېچكىم ئالمايتتى.) ئۆلار پىلەك سىلاپ خەمەك ئاختۇرۇپ، ۋېلىسىپىتنىڭ ئىشىنى باھانە قىلىپ مېنىڭ ئۈستۈمدە تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ يۈرمىدى. رەھمەت سىلەرگە، ياخشى تەبىئەتلىك كىشىلەر!

شۇنداق قىلىپ، ئۆلار خەنزۇچە گەپ قىلىپ ئۇ ۋېلىسىپىتنى ئۇ يەردە قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى، ئۆلار ئۆزلىرى سوت مەھكىمىسگە ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى، ئەتىسى ئەتىگەندە سوت مەھكىمىسىدىن ئېلىۋېلىشىم لازىملىقىنى ئېيتتى.

مەن ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي قوشۇلدىغانلىقىمنى بىلدۈردۇم. ئىش شۇنداق بولدى. ئاندىن ئادەمىمۇ، ۋېلىسىپىتىمۇ ئامان ــ ئېسەن قالدى، ھەممىمىز خۇشال ــ خاتىرجەم بولدۇق.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئۇ دېرىزە تېخىمۇ يېقىملىق تۇيۇلىدىغان بولۇپ كەتتى، ياخشىلىقنا قىل سىغمايتتى. كېيىنچە دېرىزىنىڭ ئەينەكىنى ساق ئەينەكىكە ئالماشتۇرۇۋالدۇق. ئۇنىڭدىن كېيىنرەك بىز پاكىز-ئاپئاق دېرىزە پەردىسى تارتىۋالدۇق. دېرىزە پەردىسىنى بىر ئۈيغۇر ئىشچى ئايال قىلىشپ بەرگەن ئىدى، ئۇ ناھايىتى نەپىس كانۋاي ئىشلەش تېخنىكىسىنى ئىشقا سېلىپ گۈل چىقىرىپ، ئادەتتىكى ئىككى پارچە ئاق رەختكە گۈل بىلەن ئاينىڭ شەكلىنى خىيالەن هالدىلا چۈشۈرۈپ كىشىنى مەپتۇن قىلغۇدەك دەرىجىدە چىرايلىق كەشتە چىقارغانىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ كەشتىنىڭ گۈللىرى سېپى ئۆزىدىن ئۈيغۇرچە نۇسخىدا ئىدى.

شۇنىڭدىن باشلاپ، نېمە سەۋەبتىندۇ ئىشقىلىپ تار كوچىدىن ئۆتكەنلىكى ئادەم بىزنىڭ دېرىزىنىڭ يېنىغا كەلگىنىدە بۇ يەردە ئۈيغۇر ئولتۇرىدىكەن دەپ قالىدىغان بولىدى. هەمىشە ئۇرۇق-تۇققان، دوست-ئاغىنىلىرىنى ئىزدەپ كەلگەنلەرمۇ، هەتتا تىلەمچىلىك قىلىپ كېلىپ قالغان ئۈيغۇرلارمۇ ئىشكىمزنى قېقىپ قالاتتى. مۇسۇلمانلار تىلەمچىلەرگە ئىنتايىن سېخىلىك بىلەن خەيرى-سەدىقە بېرىشىدۇ، ئاڭلىشىمچە "ئىسلام" دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى "خالىس" دېگەن بولىدىكەن، سەدىقە بېرىش، هەج قىلىش، روزا تۇتۇش، دۇئا قىلىش، قۇربانلىق قىلىش رەسمىيەتلىرى ئىسلام دىنىدىكىلەرنىڭ ئۆتمىسە بولمايدىغان مەجبۇرىيەتلىرى يەنى پەرزى ئىكەن. ئۇلار بىزنىڭ ئىشكىنى چەككەندىن كېيىن، ئىشكىنى ئېچىپ چىقىۋېتىڭ ئۈيغۇر ئەمەسلىكىنى كۆرۈپلا چىرايىدا چۈشەنمىگەندەك بىر خىل ئالامەت پەيدا بولۇپ قالاتتى.

ئەمما مەن ئۇلارنى تامامەن ئۇمىدسىز قايتۇرۇپ قويمايتتىم. مەن مۇمكىنقەدەر يەرلىك ئۈيغۇرلارغا ئوخشاشلا مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلاتتىم ۋە ئۈيغۇرچە گەپ قىلاتتىم. ئەگەر تا بۈگۈنكى كۈنگە

قەدەر ئۇيغۇرچىنى ئۇنتۇپ قالمىدىم دېگەندە، ھېچ بولمىغاندىمۇ ئۇنىڭ بىر ئۇلۇشى ئاشۇ دېرىزە، ئاشۇ دېرىزە پەردىسىنىڭ "خىلىنى تونۇش" رولىنىڭ تۆھپىسىدىن بولغان.

ياسىن ھاۋازى تەرجىمىسى

چىپار

زىمىستان قىشنى ئەسلەشمۇ باھار ئۇچۇن مەدھىيە ئوقۇشقۇ؟

بۇ بەلكىم مۇشۇ گۈزەللاپىي ئىنقىلابىي ۋەيىۋەنىخۇيىنىڭ ئاتاخاندىكى مەمىدىن كۆرۈمسىز ئات بولسا كېرەك، ئۇنىڭ سىياقىغا قارايدىغان بولسىڭىز، ئۇنىڭ ئاق ئارىلاش سۇر، ھەتتا سەل قوڭۇر-راق كەلگەن ئالاچىپار رەڭگى، تەكشى قىرقىپ تۈزەشتۈرۈپ قويۇشقىمۇ بىرەر ئىنسان چىقمىغانلىقتىن زىيادە ئۆسۈپ كەتكەن، يەنە كېلىپ چىگگىلماچ ئوتتەك پاخپىيىپ كەتكەن يايلىغا؛ قوتۇر-لىشىپ قاپقارا ھالەتكە كىرىپ قالغان، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۇر-غۇدەك قان دېغى ۋە يېغىر بېسىپ كەتكەن دۇمبىسى؛ تالا-تالا كەتكەن سەت قورساق تومۇرلىرى؛ ساغرىسىغا قاتتىق ۋە قوپال بېسىلغان دەھشەتلىك تامغا-بەلگىلەر... كۆز ئالدىڭىزدا بىر-بىرلەپ نامايان بولىدۇ. بولۇپمۇ تۇڭۇككە ئېسىلىق تۇرغان، ئاشۇ ئاتقا مەنسۇپ بولغان پاسكىنا، يىرتىق، لاي-توپىلار ۋە قۇرۇق ئوت-چۆپلەر چاپلىشىپ كەتكەن ئېگەرنى دېمەمسىز تېخى — ۋاي خۇدايىم، ئۇنىمۇ ئېگەر دېگىلى بولامدۇ؟ ئۇنىڭغا بەش كوي باھا قويىسىمۇ، ئۇنى ئالىدىغانغا بىرەر ئوغۇل بالا چىقمايۋ، ئۇنى جىرغىلاڭىنىڭ جىلغىلىرىغا چۆرىۋېتىدۇ. ئۇ ئېگەر شۇ قەدەر ئەبجەقلىشىپ كېتىپ-تۇكى، ناۋادا بىرەرسىنىڭ قول ئۇچى سەل تېگىپ كەتتىمۇ، بولدى، شۇ زاماتىلا ئۇ بىر ئازگال سۇغا، بىر پوزنەك لايغا ياكى بىر تۇرگۇن ئىسقا ئايلىنىپ كەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس!

"بۇنىڭغا نېمە ئامال؟ ھەركىم ئۆز سەنىمگە ئويناپىدۇ، ھەركىم

ئۆزى بىلەپ سايرايدۇ-دە. قارىغۇ مۇشۇككە ئۆلۈك چاشقان توغرا كەپتۇ دېگەندەك، ھەممىسى ئۆز خىلىنى تېپىشىدۇ. ئادەمگە بېقىپ ئات، ئېتىغا بېقىپ ئىگەر دېگەن شۇ، بۇنداق بولۇشىمۇ ئورۇندۇلۇققۇ؟" ساۋچىيەنلى كۇلۇمسىرىگەن ھالەتتە ئۆزىگە ئۆزى گەپ قىلدى، ئۇ يەنە گويا بۇ بايقۇش قېرى ئات بىلەن سۆزلىشۋاتقاندەك قىلىپ، سۇر چىپار ئاتنىڭ يېنىدا ئۈرە تۇرۇپ، ئۇنىڭ بويۇنلىرىغا شاپىلاقلاپ قويدى، يېقىنچىلىق ۋە دوستانىلىق بىلەن تۇمشۇقى ۋە قاڭشىرىنى قاشلاپ، تۆكلىرىنى يېتىشىغا سلاپ قويدى. بۇ نېمىدېگەن مېھرىبانلىق-شاپائەت-ھە! ئەگەردە باشقا بىر ئات بولىدىغان بولسا، راھەتلىنىپ كەتكىنىدىن ۋە تەسىرلىنىپ كەتكىنىدىن قۇيرۇقلىرىنى شىپاڭلىتىپ، باشلىرىنى ئوينىتىپ كەتكەن بولار ئىدى، بەزى ئاتلار تېخى يۇزىنى سىزگە ئۆزلۇكسىدىن يېقىپ، ئالقىنىڭىزغا بىردەم ئۇيان، بىردەم بۇ يان قىلىپ سۈركەپ كەتكەن بولار ئىدى، ئەمما ئۇنداق ئات سىزگە تازا خۇشامەت قىلىپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ قىلىقلىرى كىشىنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرىدۇ-دە!

ئەمما بۇ قېرى ئات مىدىر-سىدىر قىلىپمۇ قويمىدى، ئۇنىڭ كۆزىدىمۇ بىرەر ئالامەت بىلىنمەيتتى. قېرى ئاتنىڭ كۆز قارچۇقى كىشىگە ئۆزۈن يىللار ئىشلىتىپ كىرلىشىپ كەتكەن ئىككى تال سائەت قېپىنى ئەسلىتەتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن كۆيۈنۈپ سىلاش بىلەن قامچىلاشنىڭ ھېچقانداق پەرقى بولمامدۇ، يا؟ ئۇ ئات يەنە بىر چىلانتوروق ئاتقا ھەرگىزمۇ ئوخشمايتتى، چىلانتوروق ئەمدىلاتىن ئۇچ ياشقا كىرگەن بولۇپ، سىز ئۇنىڭغا مىنگىنىڭىزدە، دىققەتسىزلىكتىن ئۇئۇتۇكىڭىزنىڭ پاشنىسى قورسىقىغا سەللا تېگىپ كەتسىمۇ، شۇ زاماتلا سەگەكلىشىپ چېپىشقا باشلايتتى. ئەگەر يانپىشىغا قامچىنىڭ دەستىسى بىلەن سەللا نوقۇپ قويسىڭىزغۇ بولغىنى، شۇ ئانىلا چاپچىپ سەكرەپ، بىر چۇرىغىنىچە 100 مېتىردەك يەرگە بېرىپ،

سزنى ئاللقانداق بىر دۆڭگە تاشلاپ قويىاتتى. ئەگەر سىز ئۇنىڭغا كۆيۈنۈپ، يېقىنچىلىق قىلىپ قويسىڭىز، ئۇنى سىلاپ قويسىڭىزغۇ، ۋاي-ۋوي، ئۇنى بىر دېمەك، ئۇ بىردىنلا قىن-قىنىغا پاتماي كۆرەڭلەپ قاڭقىيپ قەدەملىرىنى يوغان-يوغان ئالغان پېتى تارىس-لاپ يۇرۇپ كېتەتتى، ھەتتا بوينىنى سوزۇپ كارامەت مەمنۇنلۇق بىلەن كىشنەپ كېتەتتى... يەنىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىپ باقايلى، ناۋادا سىز ئۇنىڭغا بىر قامچا سېلىپ قويسىڭىزچۇ؟ بۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ رايى بارمايدۇ! ئېيتايلى، ئالمادىس ئۇنى قەستەنگە ئۇرۇپ قالدىغان بولسىڭىزچۇ؟ ئۇ قىزىل يايلىنى سىلكىپ، قاڭقىپ كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، خىيالىي ئەجدىھاغا ئايلىنىپ كېتەرمۇ؟ قامچىنىڭ ئاغرىقىغا چىدەمماي قەھر-غەزەپكە كېلىپ چاپچىغان پېتى تاغ ئورمانلىرىغا كېتىپ قالارمۇ؟ ئۇ ئالدىغا ئۇچرىغانىنى دەسسەپ-چەيلەپ، ئەسەبىلەشكە-نىدىن ئۆزىنى كۆكۈم-تالقان قىلىۋېتەرمۇ يا؟ ئەگەر ئۇ خىيالىي ئەجدىھاغىمۇ ئايلىنىپ كەتمەي، تاغ ئورمانلىرىغىمۇ قېچىپ كەتمەي، ئۆزىنى كۆكۈم-تالقانمۇ قىلىۋەتمىسە، ھەر قامچا سالغاندا، بىر قېتىمدىن قاشاڭلىشىپ ئەسكى بولۇپ كېتەرمۇيا؟ ئۇنداق بولسا، قېيىش قامچا ۋاقىت ئۆتكەنسېرى كۆپىيىپ بېرىۋەرسە، بىر كۈنى ئەمەس بىر كۈنى يەنە چىلانتوروقمۇ مۇشۇ سۇر چىپار ئاتقا ئوخشاش قىتمالىشىپ، ئوسالىلشىپ، ياخشىلىقتىنمۇ، يامانلىقتىنمۇ ئۆزىنى ئايمايدىغان، شەرەپ ئالدىدىمۇ، ئاھانەت ئالدىدىمۇ ئۆزىنى يوقە-تىپ قويمايدىغان بولۇپ كېتەرمۇيا؟

شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەممەيلەن مۇشۇ سۇر چىپار قېرى ئاتقا مىنىشنى ھەممىدىن بەختەر دېيىشىدۇ. دۇرۇس، ئۇ ھەممە نەرسىدىن قۇرۇق قالغاندا، بەختەرلىككە ئېرىشكەنىدى. بەختەرلىك بولغاندىلا، ئاندىن ھەممە نەرسىگە يەتكىلى بولىدۇ. بەختەرلىك بولمىسا، ھەممە نەرسە نۆلگە تەڭ بولۇپ قالىدۇ. مانا بۇ يىمىرىلمەس،

ئالتۇندەك گەپلەر-دە! ساۋچىلەنلى كۆزلىرىنى يۇمۇشلاپ قويۇپ، پىسكىدە بىر كۈلدى-دە، بېشىنى ئىغاكلىتىپ، تازا قاتتىق بىرتىندى، ئاندىن تازا كۆچەپ ئۇلۇغ-كىچىك بىر نەپەس ئېلىۋالدى. ئۇ ئۆزى كەشپ قىلغان مۆشۈنداق بىر "نەپەس ھەرىكىتى" ئارقىلىق، ئۆزىنى ياخشى بولۇپ قالغاندەك، يەڭگىللىنىپ كەتكەندەك، ئەتراپىدىكى ھەممە نەرسە، شۇ قاتاردا قېرى ئات ۋە ئۇنىڭ ئېگىرىمۇ خېلى يامان ئەمەستەك، "ئەپلەپ-سەپلەپ" ئىشلەتسە بولىدىغاندەك، "قەدر ئەھۋال" بىلىنەتتى.

ھاۋا سالقىن ئىدى، قۇرۇق ئوت-چۆپلەرنىڭ ۋە ئات تېزىكىنىڭ ھىدىگە ئاش-تاماق ئەتكەندە چىقىقان ئىس-تۈتۈنلەرنىڭ ھىدى قوشۇلۇپ دىماغلارنى غىدىقلايتتى. كۈن يورۇپ كەلمەكتە، ناھايىتى يېراق ماكانىدىن كەلگەن ئاخىرقى ئايمۇ ئۆزىنىڭ شەكلىنى يوقىتىپ بارماقتا ئىدى. ئاي نۇرى ئاجايىپ يېقىملىق ئىدى، تۇنۇگۈن كېچىدىكى ئايدىڭدا ھەممە نەرسە خىرە، تۇتۇق بولۇپ بىر-بىرىگە يېقىنلىشىپ كەتكەنىدى. لېكىن، مانا ئەمدى زۇمرەتتەك سۈزۈك ئاسمان ۋە قىپقىزىل قۇياش بۇ ئالەمنىڭ جىمىكى ئۇتۇقلىرىنى ھەم كەمتۈكلۈكىنى ئايرىپ چىققان، ئويۇپ چىققان، گەۋدىلەندۈرۈپ چىقتانىدى، ئات ئېغىلىدىن سىرتقا قارىغاندا، سوقما تاملار قىيسىيىپ كۆرۈنەتتى، ئۇنىڭ تۇتاشقان يېرىدىكى بارغانسېرى كەڭرىپ قالغان يېرىقلار كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى، بەزى يېرىقلاردا قۇرغاقچىلىقتا چىداملىق كەلگەن تىكەنلىك گىياھلار ئۆسۈپ قالغانىدى — ئېسىت، ئېسىت، جايىنى تېپىپ ئۆسەلمەي قالغانىدىكىن، ئۇنىڭ جېنى ھەرقانچە چىڭ بولغىنى بىلەنمۇ، يارامسىز ماتېرىيال بولۇپ چىقالمىشى تەس-تە! ھەممە يەردە چارۋا مالالار بار ئىدى. ھەتتا ئادەملەرنىڭ گەندىلىرى ۋە مالچىنىڭ ياخشى قارىمىغانلىقىدىن چېچىلىپ ياتقان يەم-خەشەكلەر ۋە ئىشلەتمەي تاشلىۋېتىلگەن

كېرەكسىز ياغاچ چاقلار، ئارغامچىلارنىڭ كېسىندىلىرى، تېرىسلەرنىڭ پارچە-تىلىملىرى، كونىراپ كەتكەن ئەمما كالامپاي ئات ئوقۇرلىرى تۇراتتى.... يەر يۈزىدىكى بۇ قالايمىقان نەرسىلەرنى بىرلەشتۈرگىنى بولسا "بەش ساھە" ئىچىدىكى ئەڭ ئۇلۇغ-ۋار ساھە بولغان توپا ئىدى. يىل بويى يامغۇر كۆرۈنمەيدىغان بۇ جايدا، ھەممە ياقنى ئۇچۇپ يۈرگەن چاڭ-توزانلار قاپلاپ كەتكەنىدى. بولۇپمۇ مال-چارۋا باقىدىغان جايدا، يەرنىڭ يۈزى ھەر خىل تۆمۈر تاقىلار ۋە گۆش تۈياق-تاپانلارنىڭ چەيلەشلىرى بىلەن شۇ قەدەر يۇمشىتۇېتىلگەن ئىدىكى، ئۇ گويا قېلىن بىر قەۋەت ئۇن يېيىتىپ قويۇلغاندەك كۆرۈنەتتى، ئەگەر ئۇنىڭ ئۈستىدە ماڭىدىغان بولسىڭىز، پۇتلىرىڭىز ئوشۇقىغىچە كۆمۈلۈپ قالىدۇ، دۇمبىڭىزدە توپا-چاڭلار پۈركىراپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئاشۇنداق يەرنىڭ ئۈستىگە بىر-ر چېلەك سۇ سېپىۋېتىدىغان بولسىڭىز، شۇ چاغنىڭ ئۆزىدىلا چاچقان سۇيىڭىز غايىب بولىدۇ-دە، ھەر تامچە سۇ 5 سۇڭ چوڭقۇرلۇقتا ئويمان ھاسىل قىلىپ، چوقۇر ئادەمنىڭ يۈزىدەك كۆرۈنۈش پەيدا بولىدۇ، ئاندىن بىر شامال چىققان ھامان ھېلىقى كىچىك ئويمانلار كۆرۈنمەي، يەرنىڭ يۈزىدە يەنىلا يۇمشاق ئۇندەك توپىلا قالىدۇ.

مانا مۇشۇنداق جاينى گۈزەل دېگىلى بولامدۇ؟ ئۇنى گۈزەل دېيىش ناھايىتى قىيىن. لېكىن، ھازىر تاڭ سەھەر ئىدى، تاڭ سەھەر دېگەن بىر كۈننىڭ ئەڭ گۈزەل پەيتى. تاڭ سەھەر پەيتىدە ئاتخانىنىڭ ئەسكى ئۆگزىسىنىڭ يېنىدىكى يوچۇقتىن قىيپاش ھالدا قارىغاندا، مىدىرلاپ تۇرغان دەرەخ ياپراقلىرىنى كۆرگىلى بولىدۇ، ئېغىر ۋە قېلىن توپا-چاڭلار ئۇ ياپراقلارنىڭ يېشىل ھاياتلىق جەۋلانىنى بېسىپ كېتەلمىگەنىدى.

ساۋچىيەنلى بۇنىڭدىن سەل بالدۇرراق چىققان بولسا ئوبدان بولغىنىكەن، ئەمما ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپلا ئەتكەن چاي ئىچىش

بىلەن يېرىم سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىت ئولتۇرۇپ قالدى. ساۋۇچىلەر-لىنىڭ بۇ گۈڭشىگە كەلگىنىگە ئۇچ يىللا بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھەممە ئىش، ھەممىلا يەردە شۇ يەرلىك كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلىنى، تىلىنى، يېمەك-ئىچمەكلىرىنى ئۆگىنىپ بارغانىدى. ئۇ غۇۋا ھالدا شۇنى سەزمەكتە ئىدىكى، يەرلىكلىشىپ بېرىش يولىدىكى بۇنداق تىرىشچانلىقلار ئۆزگىرىشىنىڭ بىر مۇھىم تەرىپىلا ئەمەس، بەلكى ماسلىشىشنىڭ، ھاياتلىقنىڭ، تەڭپۇڭلۇقنىڭ زۆرۈرىيىتى ئىدى، ھەتتا، تۇرمۇشتىن مۇمكىنقەدەر كۆپرەك ھۇزۇر ئېلىشنىڭ يولى ئىدى. ئۇ بىر قاچا ئەتكەن چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، تازا قىزارتىپ ياغلىغاندەك پىشۇرۇلغان توقاچ ناننى بىرقانچە توغرام قىلىپ، ئۇنى بىر بۇردا-بىر بۇرددىن ئاغزىغا سېلىپ، تەمىنى تېتىتىش بىلەن بولۇپ كەتتى. ناننى يەپ ئاغزى قۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن، تېخىمۇ چاي ئىچكۈسى كەلدى، چايىنى كۆپ ئىچىپ قورسىقى شولدۇقلاپ كېتىپ تېخىمۇ نان يېگۈسى كەلدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ يەنە بىر قاچا چاي ۋە بىرقانچە تىكە نانىنى ئوشۇق يەۋەتتى. ئىككىنچى قاچا چايىنى قورساقنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن ئەمەس، ھۇزۇر سۈرۈشنىڭ ئېھتىياجى بىلەن ئىچىۋەتكەنىدى. ئۇنى ئەتكەن چاي ئىچىش ئۈچۈن ئەتكەن چاي ئىچىش، نان يېيىش ئۈچۈن نان يېيىش، سەنئەت ئۈچۈن سەنئەت ۋە ياشاش ئۈچۈن ياشاش دەپ ئېيتىشقا بولىدىغۇ دەيمەن؟

ساۋۇچىلىنى چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن ھالدا ئۇچ قاچا ئەتكەن چاينى ئىچىۋەتكەندىن كېيىن ئاتتىنى توقۇشقا كەلگەنىدى. ئۇ ئات مىنىپ نېمە قىلماقچى، بۇنىسى ئانچە مۇھىم ئەمەس، ئىشقىلىپ قانداقتۇ بىرنەرسىنىڭ سانىلىق مەلۇماتىنى تىزىملاپ چىقسا كېرەك، ۋەھالەنكى ئۇنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىغان نەرسە ئات مىنىپ يازلىق ئوتلاققا بېرىشنىڭ ئۆزى ئىدى. بۇ بىرنىشتېيىنىنىڭ

ئەپسانە گەپلىرى بىلەن ئوخشىشىپراق كېتەمدۇ نېمە؟ مەيلى، قانداق بولسا بولسۇن. ئۇ كەيپى سۈس ھالدا ئاتخانىنىڭ ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن، ئېزىلىپ ھۇرۇنلىشىپ قالغان ئات باقار خاسىنباي ئۇنىڭ بىلەن خوش ياقمىغان ھالدا سالاملىشىپ، قانداقتۇ بىرنېمىلەرنى دەپ قويدى. ساۋچىيەنلىنىڭ كۆڭلىدە سان بار ئىدى، ئۇنىڭ ئورۇن-مەرتىۋىسىدىن ئالغاندا، ئۆزى ئۇچۇن بىرەر ياخشى ئاتنىڭ نېسىپ بولۇشى يوق گەپ، ئۇ ئات مىنىش تېخنىكىسىدىن ئالغاندا ئۇنى-بۇنى سوراپ يۈرگىچىلىكى يوق، مەسىلەن، چىلانتوروق ئاتنى. شەك-شۇبھىسىزكى، ئۇ ئۆزىنىڭ كونا چۆپىتى بولغان سۇر چىپار ئاتنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنى قاشلاپ-قاشلاپ قويىسۇ، كۆڭلى ئارامىغا چۈشۈپ، خوش بولۇپ قالاتتى. ئەپلەپ-سەپلەپ بولۇشىچە كۇن ئۆتكۈزگىن، قانچە قىلساڭمۇ كۇننى كەچ قىلالماسىن-سەنمۇ؟ نېمە ئىش قىلغان بىلەنمۇ مەقسەت يەنىلا ئاز-تولا پۇل-غەملەپ ئالىلىنى بېقىش ئۈچۇن ئەمەسمۇ؟ قانداق ئاتنى مىنىسەڭمۇ بىر قەدەمنىڭ ئارقىسىدىن يەنە بىر قەدەمنى ئالمامدۇ؟ بىرسىدىن قېلىشقان بىلەن يەنە بىرسىدىن قېلىشماي يۈرسەمۇ ھېساب، ياخشى ئۇلۇمدىن ھۇرۇنلۇق بىلەن ياشىغان ئەۋزەل، ئەسكى ئاتمۇ بەربىر ئادەمدىن تېز ماڭىدۇ... بىرقانچە يىلىنىڭ بۇياغى مۇشۇ يەرلىك بەزى كىشىلەر تولا دەيدىغان بۇ گەپلەرنى ئۇمۇ بارغانسېرى كۆپ ئاڭلاپ، بارغانسېرى ئېسىدە ساقلاپ كەلگەنىدى. قارىماققا قالاقتەك بىلىنىدىغان مۇشۇنداق سۆزلىنىمۇ ياخشى تەرىپى بار ئىدى، ھېچ بولمىغاندىمۇ قارا نىيەتچىلىك پۈرىقى، شەخسىي قەھرىمانلىق ۋە يۇقىرىغا يامىشىش ئىدىيىسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ قىياسىدا، ئۇ ئەتكەن چاي ۋە ناننى شۇ يەرلىك ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىلىنى قوبۇل قىلغىنىغا ئوخشاش، دۇنيا بىلەن بەسلەشمەيدىغان، چېچىلمايدىغان-جىلە بولمايدىغان، مۇمىنلىك بىلەن ئۆزىنى بىلىپ يۈرۈشتەك تۇرمۇش

پ لسەپسىنمۇ قوبۇل قىلغاندى. ئۇ ئۆزىگە ھەقىقي يوسۇندا ھەممە ۋاقت ئاشۇنداق تەلەپ قويۇپ، ئاشۇنداق تەسەللى بېرىپ، ئۆزىنى ئاشۇنداق تەڭپۇڭ تۇتۇپ بارسەمەن دەپ ھېسابلايتتى. لېكىن ئۇ ھەرىكەتكە كېلىپ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن ئېگەرنى ئېلىشقا تەمشەلگىنىدە ئاتنىڭ دۈمبىسىدىكى يېغىرغا كۆزى چۈشۈپ قالدى- دە، ئاللىقانداق بىر خىل ئېچىنىش تۈيغۇسى ئۇنىڭ يۈرەك قانلىرىنى ئۆركەشلىتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاشۇ يەرنىڭ ئادەت سۆزى بىلەن تىللاپ قويدى. دۇنيادا مۇشۇنداقمۇ ئات ئېگىرى بولامدۇ؟ بۇنداق بىر ئاتقا ئاشۇنداق مۇئامىلە قىلغىلى بولامدۇ؟ بىرەر چاشقان- غىمۇ بۇنداق مۇئامىلە قىلغىلى بولمايدىغۇ، ئالمادىس شۇنداق بىر كۈنلەر كېلىپ چاشقانغا مىنىش توغرا كېلىپ قالغان تەقدىردىمۇ! بۇنداق ئېگەر ھەقسىزەتەنمۇ ئاتقا ئازاب، ھەم شۇنداق ئاتنى مىڭۈچىنمۇ دەپسەندە قىلىش بولىدۇ- دە! شۇنى بىلىش كېرەكىكى، تاغلىقلار ئات مىنگۈچىنىڭ ئېچتىمائىي ئورنىنى ئۇنىڭ كىيگەن كىيىملىرىگە ئەمەس، مىنگەن ئېتنىڭ ئېگىرىگە قاراپ ھۆكۈم قىلىدۇ! ئېگەر مۇشۇنچە ئەبجەق بولۇپ كەتكەن تۇرسا، ئالماشتۇرۇپمۇ قويماي، ئوڭشاپمۇ قويماي يۇرىۋەرگىچە، بىر يولىلا ئاتنى سويۇپ گۆشىنى يېۋالسا بولماسمىدى؟ پىچاقنى شارت قىلىپلا سۇغۇرۇپ، ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ "يا بسملىلا راھمانىر رەھىم" دەپلا غاج قىلىپ پىچاقنى تىققان ھامان بىردەمدىلا ئەتراپ قىزىل قانغا بويۇ- لىدۇ، شۇنىڭ بىلەن، قانخۇمار قارغا- قۇزغۇنلارنى چىللاپ كېلىدۇ... بۇمۇ ئاتنىڭ ھەققانىي، توغرا چىقىش يولى ئەمەسمۇ؟ تېخى ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇپ، بىر جىڭ ھاراق بىلەن بىر جىڭ قوناق ئۇنى سېغىزۇپلىپ كېلىپ ئاز- تولا تۇز ۋە توغرىغۇ سېلىپ تېرىگە سېپىپلا يۆگەپ تاشقى سودا پونكىتىغا ئاپىرىپ ساتسا، بىر تېرە دېگەن ئىكىنى كوي بىر مو يەتتە ۋۇڭ بەش لىغا يارايدۇ ئەمەسمۇ!

هەممىسى قالايمقانلىشىپ، هەممىسى ئۇنىتۇلۇپ، هەممىسىگە يېتىشەلمەيدىغان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، ھوقۇق ۋە پۇلدىن باشقا، تارتىۋېلىش، تارتىۋالغاندىن تارتىۋېلىش، تارتىۋالغاندىن تارتىۋېلىپ يەنە تارتىۋېلىش، تارتىۋالغاندىن قايتۇرۇپ تارتىۋېلىپ قايتۇرۇپ تارتىۋالغاندىن يەنە تارتىۋېلىش ۋە ئەڭ، ئەڭ، ئەڭ، ئەڭ، ئەڭ دېگەنلەردىن باشقا، باشقا ئىشلار بىلەن كىمنىڭ كارى بولسۇن؟ بىر ئات ۋە ئۇنىڭ ئېگىرىگە قاراشقا كىمنىڭ چولىسى تەگسۇن؟ بۇنداق بىر ئېگەرنىڭ بۇزۇلۇپ-تىتىلىپ كەتكىنىنىڭ ھوقۇق بىلەن پۇلغا تەسىرى يېتىپ قالامتى؟ بىر ئاتنىڭ ئۇلۇپ كېتىشىنىڭ ھەيران قالغۇدەك نېمىسى بار؟ يەنە كېلىپ تېخى سۇر چىپار ئات ھېلىغىچە ئۆلمىگەن تۇرسا!

بولدى، بەس ئەمدى، بۇنچەۋالا كۆپ ئىشنى مەن باشقۇرۇپ كېتەلەمدىمەن؟ ئېغىزدا كوتۇلداۋەرگەندىن كۆرە، ھېلىقى ئېگەرنى سەن ئۆزەڭ جۆندەپ قويساڭ، ياكى يېگىدىن بىر ئېگەر ياساپ قويساڭ بولمامتى ئەمسە؟ ئۇنداق ئىشلارنى قىلىشنى ئۇقمايدىكەنمەن. ئۇقماي تۇرۇپ، يەنە نېمە تولا كوتۇلدايسەن؟ سەن دېگەن قولۇڭ ئىشقا بارمايدىغان، كۆزۈڭ نەرسە تونۇمايدىغان قۇرۇق سەپسەتىچى ئىكەنسەن، سېنى تەييارتاپ دېمىگەنگە خۇش بولساڭ بولىدۇ، تېخى! سېنىڭ غېم قىلىشقا، بېشىڭنى ئاغرىتىشقا، خاپا بولۇپ يۇرۇشكە، مۇلاھىزە قىلىشقا مەسئۇلىيىتىڭ بارمۇ؟ سەن خاسىنايىدىن ئاغرىنۋاتامسەن؟ ئۇ پېشقەدەم ئات باققۇچى ياز كۈنلىرىمۇ قىشتا كېيگەن كونا پاختىلىق چاپىنىنى سېلىۋېتىلمەي يۇرىدۇ، سەن نېمىشقا كۆڭ خاداڭنى كادىرچە چاپىنىڭنى ئۇنىڭغا سېلىپ بەرمەيسەن؟ سەن نېمىدېگەن ئەرزىمەس بىر چۈمۈلە-ھە!

ساۋچىيەنلى ئۆزىنى كۆچىنىڭ بارچە تۆۋەنلىتىپ، ئۆزىنى ھېچ-نېمىگە ئەرزىمەس ۋە پەس دەپ ئويلىغان چاغدا، ئۇنىڭ چىرايىدا

ئىختىيارسىز بىر نۇرلۇق كۆلۈمسىرەش پەيدا بولدى، گەرچە بۇ كۆلۈمسىرەش ئۆزىگە ئۆزى قانائەت ھاسىل قىلغانلىقىدىن ياكى ئۆزىنى كەمستىپ مەسخىرە قىلغانلىقىدىن پەيدا بولغانلىقىنى بىلمەسمۇ. ئۇنىڭ ھەتتا كۆڭلى سەل كۆتۈرۈلۈپ قالدى، ئۆزىنى ئۆزى ئازابلىغان بولسا — ئەگەر بۇ ئازابلاش شوخلۇقتىن دېيىلسە — باشقىلارنى ئازابلاشقا قارىغاندا تېخىمۇ كۆپرەك خۇشاللىققا ۋە تېخىمۇ ئازراق خەتەرگە لايىق بولىمامدۇ؟

ئۇ شۇ يەرلىك ئالقاپراق بەزى ياشلارنىڭ قىياپىتىنى دوراپ بىر كۆزىنى سەل قىسىپ، بەدىنىنى ئىغاڭلاتقان پېتى ئۇ يان-بۇ يانغا كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدى.

ئۇ بىرەر پارچە كىگىز تېپىشنىڭ كويىدا بولۇۋاتاتتى، كىگىز پارچىسى بۇ يەردە نېمە ئىش قىلسۇن؟ ئۇ بۇنىڭدىن ۋازكېچەي دەپ تۇرۇۋۇندى، تېپىلىپ قالدى، ئۇ چوڭ-چوڭ چامداپ بېرىپ، تامنىڭ بۇلۇڭىدا تاشلىنىپ تۇرغان بىر جادۇنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ جادۇنى 1966-يىلى يازدىن بۇيان ھېچكىم ئىشلىتىپ باقمىغان بولسا كېرەك. 1965-يىلى "4 نى ئېنىقلاش" ۋاقتىدا ئوت-چۆپ-لەرنى ئۇششاق توغراپ تۇجۇپىلەپ مال بېقىش تەجرىبىسى ئومۇملاشتۇرۇلغانىدى. لېكىن، 1966-يىلدىكى ئۇلۇغ ھەرىكەت مەيدانىغا كېلىش بىلەنلا بىر قالايمىقانلاشقان بار، خاسىنايمۇ يەنە كونا تۇزۇمنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ھۆرۈنلۇق بىلەن بىر باغ بېدىنى ئېلىپ، بېغىنىمۇ يېشۈېتەي دېمەيلا ئۆلاغقا تاشلاپ بېرىپ، بولدى، ۋەسسالام قىلىدىغان بولۇۋالغانىدى. دات بېسىپ كەتكەن گال تىغى بىكار يېتىپ، ساپ پولاتتىن ياسالغان بىسىنى ئۇپۇرىتىۋاتقان جادۇمو توپا ۋە ئوت-چۆپلەرنىڭ ئارىسىدا ئەگرى-قىيىسق پېتى ياتاتتى. ئۇنىڭ ئاشۇ يارىماس ھالىتىگە قاراپ، ئۇنىڭ ئىلگىرىكى سۆلتىنى ۋە ئىنتىكلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلالامسز؟ ئۇنىڭ "غارس"

قىلىپلا ھەرقانداق نەرسىنى قاپ ئوتتۇرىسىدىن توغراپ تەكشى قىلىۋېتەلەيدىغان جاسارىتىنى تەسەۋۋۇر قىلالامسىز؟ ھەي، ھەي، سۇن ۋۇكۇڭنىڭ خالىغانچە ئىشقا سالالايدىغان ئۇمۇتسىز ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە تاشلىنىپ قويۇلىدىغان بولسا، ئۇمۇ كېرەكسىز تۆمۈر-تەسەككە ئايلىنىپ قالىدۇ-دە!

لېكىن ئۇ شۇ تاپتا جادۇنى تاۋاپ قىلىش نىيىتىدە كەلگەن ئەمەس ئىدى. ھېسسىيات بولسا تەبىئەتتە كېتەتتى ئۇ قېرىپ، ئايلىنار دۇنيادا جەزمەن ئۇجمىزارغا ئوكيان، كىم بىلسۇن، جادۇنىڭ سېتىۋېلىنىشى ۋە ئۇنتۇلۇپ كېتىلىشىمۇ بىر خىل شەكىل كەلتۈرگىلى بولمايدىغان "جەزمەنلىك" مۇ-قانداق؟ ئىشقىلىپ، جادۇنىڭ تېگىدە بىر پارچە كىگىز پارچىسى تۇرۇپتۇ، ئۇنى ئەينى ۋاقىتلاردا جادۇغا ئوت-چۆپ توتۇپ بېرىدىغان ئادەم ئۆزىنىڭ ئاستىغا سالىدىغانىدى. دەل شۇ كىگىز ساۋۇچىيەنلىنىڭ دىققىتىنى تارتتى. ساۋۇچىيەنلى كېلىپ، كىگىزنى ئېچىپ، ئۇنىڭ توپىسىنمۇ قاقماي، قىلچە ئېچىنى ئاغرىتمايدىغان ياۋايىلارچە ھەرىكەت بىلەن كىگىزنىڭ بىر بۇرجىكىنى يىرتۋالدى-دە، ئاتنىڭ يېنىغا قايتىپ باردى، ھېلىقى پارچە كىگىزنى ئاتنىڭ دۇمبىسىدىكى يېغىرغا ياپتى، ئەڭ ئاخىردا ھېلىقى ئەبجەق ئېگەرنى قويدى.

ساۋۇچىيەنلى سۇر چىپار ئاتنى ماخودىن يېتىلەپ ئېلىپ چىقتى، بىراق ئۇ شۇ زامانلا ئاتنى ئېگەرلىۋېلىش ياكى ئۇنىڭغا مىنۋېلىشتىن ئىزا تارتتى، شۇڭا سۇر چىپارغا يانداشىپ ئاستا قەدەم ئېلىپ مەھەللىنىڭ بېشىغا قاراپ ماڭدى، بىر-ئەر يۇز مېتىردەك ماڭغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدا ئىككىكى تەرەپىنىڭ ھېسسىياتى تېخىمۇ يېقىنلاشقاندەك، كەيپىياتىمۇ تېخىمۇ تەبىئىيلەشكەندەك بىر خىل تۇيغۇ پەيدا بولدى-دە، ئاتنىڭ دۇمبىسىنى سلاپ قويدى، سۇر چىپار ئات يۆتكەشكە ئېرىنىۋاتقان قەدەملىرىنى دەرھاللا ئىستائەتمەنلىك

بىلەن توختىتىپ ساۋچىيەنلىنىڭ تۆش تارتقۇنى ۋە قۇشقۇنىنى چىكىتۇبلىشىغا ئىختىيارەن تۇرۇپ بەردى. ئۇ ئاتنىڭ ئۈزەڭگۈسىنى ئوڭشاپ قويدى، قېيىش شويىنا بىلەن كونا پاختىلىق چاپىنىنىمۇ ئېگەرنىڭ ئارقىسىغا تېڭىپ بولۇپ، ئەمدى ئېغىزدۇرۇقىنى سالاي دېگەندە ئۇ ئىككىلىنىپ قالدى! ئەجەبا مۆشۈنداق ئاتنىمۇ ئېغىزدۇرۇق تارتىپ يۈرۈش كېتەرمۇ؟ ئەلۋەتتە، بىردەمدىن كېيىن ئاپتوموبىللار، تراكتورلار موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان تاشيولغا چىقىدىغان، ئەگرى-توقاي تار تاغ يوللىرىدىن ئۆتىدىغان گەپ، ئۇنىڭ ئات مىنىش تېخنىكىسى جەھەتتىن ئالغاندىمۇ، ئاتنى تىزگىنلىمەي، ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىش خەتەرلىك! يەنە كېلىپ شۇ يەرلىك كىشىلەرنىڭ گېپى بويىچە "قانچە ياۋاش ئات شۇنچە جاھىل كېلىدۇ" ئەمەسمۇ، "ياۋاش" ئاتنىڭ "جاھىل"لىقى تۈتىسا، شاش كەلگەن چىلانتورۇقتىنىمۇ بەكرەك تەرسا، ئۇنىڭدىنمۇ كۆچلۈك كېلىدۇ، چۈنكى ياۋاش ئاتنىڭمۇ ياۋاش ئادەمگە ئوخشاش ئەجەللىك بىر ئاجىزلىقى تۇز كۆڭۈل كېلىدىغانلىقى...ئەمما ساۋچىيەنلى يەنىلا قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، ئېغىزدۇرۇق سالماس بولدى! گەرچە تىزىملىكتە ئەڭ ئاخىرغا قويۇلغان، "ئاتا-ئانىسى" ياكى "جەد-جەمەتى"مۇ ھەرگىز ئېچىنىڭغا ئەرمىتىپ كۆيۈنمەيدىغان ئۇ قېرى داڭى ئاتقا نىسبەتەن ئۆزى باشقىچە بىرەر غەمخورلۇق كۆرسىتەلىسە، ئاز-تولا كەڭچىلىك قىلىشقا قۇربى يەتسە ئىدى، ئۇ ئاتنىڭ چەكسىز قايغۇ-ئەلەملىرىنى ئازغىنا بولسىمۇ يېنىكلىتەلەيدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە بولسا ئىدى، ئۇ ھالدىمۇ كىشىگە ئىنتايىن بەك تەسەللى بولغان بولار ئىدى-دە!

"ھەي دوستۇم! ھەي برادىرىم! سەن خۇددى چاشقانىغا ئوخشاش قورقۇنچاق، چۈمۈلىگە ئوخشاش كىچىك، لاي ھەيكەلگە ئوخشاش ھېسسىياتسىز بىر ئات ئىكەنسەن-دە!" دېدى ساۋچىيەنلى

ئۆزىگە ئۆزى، ئاندىن ئاتقىمۇ نېمىدۇ بىرنېمىلەرنى دەپ، بىر مۇنچە گەپلەرنى قىلىپ، ئاتىقا مىندى ــ ئاتىقا بەربىر ئادەم مىنىدۇ ـ دە، بۇنىڭغا نېمە ئامال؟ ئات ئۆزىنىڭ ئاستىمۇ ئەمەس، ئۇتتىكىمۇ ئەمەس قەدەملىرىنى ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك تەرزدە يۆتكەشكە باشلىدى. ساۋۇچىيەنلىنىڭ كۆڭلى ئاتقا نىسبەتەن ھەددى ـ ھېسابسىز خەيرىخاھلىق بىلەن، ئاتقا ئىچ ئاغرىتىش، كۆيۈنۈش بىلەن تولغا ـ نىدى. ھەتتا ئات تۇيۇغنى ھەر يۆتكىگىنىدە، قۇلاقلىرىنى ھەر مىدىرلاتقىنىدا، ئۇمۇرتقىسىنى تەۋرەتكىنىدە، ساغرىسىنى ھەر تولغا ـ غىنىدا، قورسىقىنى ھەر ئىچىگە تارتقىنىدا، شۇنىڭدەك قېرى ئاتنىڭ يوغان قۇلاقلىرى ھەر لىپلدىغىنىدا، ئات ھەربىر پۇشقۇرغىنىدا، ساۋۇچىيەنلىنىڭ يەتتە ئەزايى، قۇلاقلىرى، ئېغزىمېنى، يانپىشى، قورسىقى، ھەتتا بۇرنىنىڭ تۆشۈكلىرىدىن تارتىپ تەڭ ھەربىرىكەتتە بولۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ھەربىر ئەزاسى، ھەربىر پارچە مۇسكۇلىمۇ ئوخشاشلا كۆچنى، ئوخشاشلا جىددىيلىكنى، ئوخشاشلا زوربقىشنى، ئوخشاشلا چارچاشنى ۋە ئوخشاشلا ئازابنى ھېس قىلىپ تۇراتتى... بەلكىم ئاتقا ئۇ مىنىمەي، ئات ئۇنىڭغا مىنگەنىدۇ ـ يا؟ بەلكىم تۆت تۇياقنىڭ ئېلىپ، قۇرغاق كۆل رەڭ توپا ۋە قاتتىق قىزىق شېخىل تاشنىڭ ئۈستىدە قىينىلىپ ئېغىر يۈك كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقىنى ساۋۇچىيەنلىنىڭ ئۆزىمىدۇيا؟

خوش، ئەمدى ساۋۇچىيەنلى بىلەن سۇر چىپار ئات لەلەڭشىگەن پېتى ئۆز يوللىرىغا مېڭىپ تۇرسۇن. ئەقىللىق كىتابخانلار ۋە كىتاب ـ خانلاردىنمۇ بەكرەك ئەقىللىق بولمايدىغان تەنقىدچىلەر بۇ ئاتنىڭ ئوبرازىنىڭ ئادەمنىڭ ئوبرازىدەك يارقىن بولغان ـ بولمىغان ـ لىقى، ئادەمنىڭ ئوبرازىنىڭ ئاتنىڭ ئوبرازىدەك تىپىك بولغان ـ بولمىغانلىقى، شۇنىڭدەك ئاتنىڭ ساغرىسى ۋە يۈز تەسۋىرلىرىنىڭ

مۇكەممەل چىقتان ـ چىقىغانلىقى، ئاساسىي ئېقىمىنى ۋە ماھىيەتىنى گەۋدىلەندۇرگەن ـ گەۋدىلەندۇرمىگەنلىكى، سەۋۋللىق پۇرىقى بار ـ يوقلۇقى، سۆزى ئاز ۋە مەنىسى چوڭقۇر بولغان ـ بولمىغانلىقى، ھېسسىيات بىلەن مەنزىرە بىر ـ بىرىگە سىڭىشىمگەنلىكى، مەنە بىلەن ھېسسىياتنىڭ مەنزىردە ئىپادىلەنگەن ـ ئىپادىلەنمىگەنلىكى، جىملىكى مەنزىرە تىلى بىلەن ھېسسىيات تىلىنىڭ ماسلاشقان ـ ماسلاشمىغانلىقى "قاقتى راھىب شولا چۈشكەن ئىشكىنى"، "ئۇرۇكنىڭ قىپقىزىل شاخى باھار غەۋغاسىغا تولغان" ۋە "كەلدى كۆكلەم شامىلى جىاتكەن بويىنى ياشىنىپ" دېگەنلەر ئۇستىدە تەھلىل يۈرگۈزۈشۈپ تۇرسۇن، ئەگەر ئاڭ ئېقىمى ئۇسلۇبى بويىچە يازغان ئاپتور ۋەقەلىك ئىچىدە غايىب بولۇپ كېتىشى كېرەك، ئاڭ ئېقىمى ئۇسلۇبى بويىچە يازماي، بىرىنچى كۆرۈنۈشتە تامغا ئېسىلىق تۇرغان مىلتىق 4 ـ كۆرۈنۈشتە ئېتىلمىغان بولۇشى كېرەك دەيمىغان، يەنە تېخى پىسخولوگىيىلىك ھەرىكەتلەرنى يېزىش جۈگگوچە ئۇسۇلۇبقا ۋە ئاممىنىڭ ياقتۇرۇشىغا خىلاپ كېلىدۇ، چىرىك، چۈشكۈن ئۇششاق ئاممىۋىلاشتۇرۇش بولىدۇ ياكى قانچە غۇۋا بولسا شۇنچە ياخشى بولىدۇ، قانچە پارچە ـ پۇرات قىلىۋېتىلسە، قانچە قالايمىقانلاشتۇرۇپ ئوماچ قىلىۋېتىلسە شۇنچە ياخشى بولىدۇ دەيمىغان، شۇنىڭدەك ئۇ خىلدىكى كەيپىيات يەنە ئۇزاققىچە داۋاملىشىپ كېتىۋېرىشكە بولمايدۇ، يېگى بىر دولقۇن ئۇزاققىچە داۋاملىشىپ بارمىسا بولمايدۇ دەيمىغان خىلمۇخىل ئاجايىپ كۆز قاراشلار ـ چۈشەنچىلەرمۇ ئوتتۇرىغا چىقىرىلىپ، ئاق ـ قارىسى ئايرىلىپ چىقسۇن! ئاندىن بىز ئۆپكىمىزنى بېسىپ ئولتۇرۇشقا بىر پۇرسەت تېپىپ، ساۋېچىلىنىڭ قىسقىچە تارىخى، سىياسىي تەرجىمھالى، ھالقىلىق ئەھۋالى ھەققىدىكى قىسقىچە تونۇشتۇرۇشلارغا قۇلاق سېلىپ باقايلى!

ئسسم ـ فاملىسى: ساۋچيەنلى؛ ھازىرقى ئسسمى ۋە قوللانىغان ئسمى: يۇقىرىقىغا ئوخشاش. ئەر. 1931 ـ يىل 12 ـ ئايىنىڭ 27 ـ كۈنى ئەتىگەن سائەت ئۈچتىن 42 مىنۇت ئۆتكەندە A ئۆلكىسىنىڭ B ۋىلايەت C ناھىيىسىدىكى D كەنتىدە تۇغۇلغان. ئائىلە كىلىپ چىقىشى: ئاز بىرىنى ئىجارىگە بەرگۈچى، دادىسى پېشقەدەم جۇڭيى دوختۇرى، ئانىسى ئوقۇغان، ساۋاتلىق. (چۈشۈپ قالغان پومېشچىكمۇ، قانداق؟) ئۆزىنىڭ تەركىبى: ئوقۇغۇچى. ھازىرقى مەدەنىيەت سەۋىيىسى: ئالىي مەكتەپ، قانچە كۆپ ئوقۇغانسېرى شۇنچە دۆتلىشىپ كەتكەن. خەنزۇ. مەۋرىي 23 ـ دەرىجە.

يالاڭباش چۈشكەن بىر بىرىم سۈڭلۈق سۈرىتى. بويىنىڭ ئېگىزلىكى 1.72 مېتر، ئېغىرلىقى 56 كىلوگرام ـ ئانچە سېمىز ئەمەس ـ تە. چېچىنىڭ رەڭگى: قارا، ئەمما 14 ـ 16 تال ئاقمۇ سانچىغان. چېچىنىڭ پوسۇنى: ۋاقتى ـ ۋاقتىدا ياستىپ تۇرۇلمىغان تەكشى قىرقىما شەكىلدە بولۇپ، خوتۇننىڭ ئۆزى تەيىارلىغان چاچ ماشىنىسى بىلەن قەرەلسىز يوسۇندا ئېلىپ تۇرۇلغان.

يۈز قىياپىتىنىڭ ئالاھىدىلىكى: تەلەيسىز كەلگەن چىراي قىياپىتىدە. يۇقىرىسى كەڭ، تۆڭسى تار، بېشىنىڭ ئارقا تەرىپى پەتەڭگەنگە ئوخشايدۇ. سول كۆزى ئوڭ كۆزىدىن سەل چوڭراق، بۇرنى تۈز ۋە روشەن دائىرىلىك كەلگەن (بىردىنبىر يارايدىغان يېرى شۇ بولسىمۇ، لېكىن دىققەت قىلمىغا ئەرزىيدۇكى، بۇنىڭلىق بىلەن مەغرۇرلىنىپ، قانائەتچانلىققا بېرىلىپ كېتىشكە بولمايدۇ.) ئاغزىنىڭ چوڭ ـ كىچىكلىكى ئادەتتىكىدەك، بىراق كۆلگەنده ياكى قايغۇ ـ غەمگە چۆككەن چاغلىردا ئاغزىنىڭ جاڭغىيى قىيسىيىپراق قالىدۇ.

چىراي ئىپادىسىنىڭ تۈرى. 1. ئادەتتىكى ھالىتى: كەمتەر، كۆلگۈنچەك، چىقىشقاق، پەرۋاسىز قىياپىتىگە مەلۇم دەرىجىدە ئۆزىگە تەمەننا قويۇش يوشۇرۇنغان. گويا يۈلتۈزلار سۈس بۇلۇتلار كەينىگە

يوشۇرۇنغىنىدەك، ئۇنىڭ تەكەببۇرلۇقىي كەمتەرلىكىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنغان. 2. خىيال سۈرۈش ھالىتى: ئۇ دائىم خىيال سۈرىدۇ، لېكىن جەمئىيەت تۈزۈمىدىكى پارقىراپ تۇرغان جوزا يېنىدا ئولتۇرۇپ، كۆچە يېقىپ مۇنچىغا چۈشكەندىن كېيىنكى چاغلاردا بولۇشىمۇ ناتايىن. بەزى چاغلاردا ئۇ سىز بىلەن قىزىق پاراڭ قىلىۋېتىپ، شاراب ئىچىپ چەنىدەك تۆتۈۋېتىپ، غىزا يەۋېتىپ ياكى تەرەتكە ئولتۇرۇۋېتىپ...توساتتىنلا كۆزلىرى بىر نۇقتىدا قېتىپلا قالىدۇ-دە، ئەتراپتىكى ھەممە نەرسىگە بولغان ئىنكاسىنى يوقىتىپ پاكىتۇشتەك ھالەتكىمۇ، قايىغۇغا چۆمگەن ھالەتكىمۇ، قېرىپ ھالىدىن كەتكەن ھالەتكىمۇ ئوخشاپ قالىدۇ، ھەش-پەش دېگۈچە پۈتۈن چىرايىنى قورۇق بېسىپ كېتىدۇ-دە، ئۇنىڭ ئېڭىكىدە ئىلگىرىكىگە ئوخشاش پارقىراق ھالەت ئىپادىلىنىپ قالىدۇ؛ ئاندىن يەنە قىزغىن ھېسسىياتلىقتەك كۆرۈنگەن، قاتمال كۆز قارىچۇقىدا نۇرلۇق، ئوتلۇق، جاسارەتلىك كەيپىيات ئەكىس ئېتىدۇ. بۇنداق چىراي ئىپادىسى كۆپ ھالىلاردا كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە پەيدا بولىدۇ ۋە غايىب بولىدۇ، باشقىلارنىڭ ئۇنى بايقىيالىشى تەس، بايقۇالغان تەقدىردىمۇ تاسادىپىيلىق ئوخشايدۇ دەپ قېلىشى مۇمكىن. 3. خۇشال-خۇراملىق ھالىتى ياكى ئويۇن-خۇمارلىقى. كۆپىنچە ھاراق ئىچىۋالغان، گۈش يېۋالغاندىن كېيىن، سادىدە، يۇمۇرلۇق، كەڭ قورساق، ئۆزلۈكىدىن قانائەت ھاسىل قىلىپ قالىدىغان، گەپتان، خۇشاللىقدىن ئىناقلاپ سەكرەپ كېتىدىغان بولۇپ، گويا چى بەيشى بوۋاي سىزدەك چىققان بېلىجان ۋە راكجانلارغا ئوخشاپلا قالىدۇ.

1931-يىل دېكابىردىن 1933-يىل فېۋرالغىچە ئارىلىقتا ساۋ پەمىلىك بۇ ئادەم ئانسىنىڭ قۇچىقىدا سۈت ئېمىش بىلەن بولۇپ، كاڭنىڭ ئۈستىدە ئۆمىلەپ ئويناغان ھەمدە "ئانا" "دادا" دەپ

چاقىرالايدىغان بولۇۋالغان، قولىنىڭ بارماقلىرى بىلەن ئاسمان بوشلۇقىنى تۇتۇۋالىدىغان ۋە پۈتىي بىلەن پەسكە تېپىشلەيدىغان بولۇۋالغان، بوينىنى، بېلىنى سوزۇشنى، پۈتلىرىنى ئۇزۇتۇشنى، ئورنىدىن تۇرۇشنى ۋە يول مېڭىشنى بىلىۋالغان. ھېچقانداق باھانە-سەۋەبسىزلا يىغلىغانلىقى سەۋەبلىك كۆپ قېتىملاپ نەسىھەت قىلىش، ئاگاھلاندۇرۇش ۋە تېڭىمغا ئۇرۇشتەك جازالارغا ئۇچرىغان.

1933-يىل فېۋرالدىن 1936-يىل سېنتەبرگىچە ئائىلىسىدە بىكار-چىلىقتا ئۆتكەن.

1936-يىل سېنتەبردىن 1941-يىل سېنتەبرغىچە بولغان ئارىلىقتا تېخى بەش ياشقا توشماي تۇرۇپلا باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇپ بۇرژۇئا مائارىپىنىڭ بويىاق كۆپىدە چىلىنىپ، شەخسىيەتچە-لىك، شەخسىي قەھرىمانلىق، نام-مەنپەئەت ئىدىيىسى، يۇقىرىغا يامىشىش ئىدىيىسى، ئاق مۇتەخەسسىسلىشىش يولى ئىدىيىسى قاتار-لىقلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراشقا باشلىغان.

1941-يىل سېنتەبردىن 1944-يىل سېنتەبرگىچە. ساۋ فاملىلىك بۇ ئادەم دادىسى بىلەن ئائىسىغا ئەگىشىپ تېيەنجىن شەھىرىگە يۆتكىلىپ كېتىپ، 1941-يىلى سىنىپ ئاتىلاپلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ كىرگەن، دەسلەپتە ماتېماتىكىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان، كېيىنچە ئۇشتۇمتۇتلا مۇزىكىغا ئىشتىياق باغلاپ، سىناق تەرىقىسىدە ناخشا-مۇزىكىلارنى ئىجاد قىلىپ ساۋاقداشلارغا ئوقۇپ بەرگەن، مۇزىكىسىمۇ، تېكىستىمۇ ساغلام بولمىغان، ئۇنىڭدا "كەتتى ياشلىق باھارى ئەمدى مەڭگۈ كەلمەسكە" دېگەنىدەك مىسرالار بولۇپ، ياشلىق باھارىنى مەڭگۈ ساقلاش دېگەن يوليورۇققا خلاپ كېلىدۇ. 1944-يىل سېنتەبردە مۇزىكا كەسپىي مەكتىپىنىڭ قارىمىقىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغان. ئەسلىدە بۇ مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ كىرگەندە باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىدىلا

بولۇشى كېرەك بولسمۇ، لېكىن ساۋ فاملىلىك بۇ ئادەم مۇزىكا ساھەسىدە باشقىلاردىن ئۈستۈنۈرەك تۇرۇشنى كۆزلەپ، ئۆزىنىڭ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسىنى ئوقۇپ بولغانلىقىغا قارىماستىن، ئۆزىنىڭ دەرىجىسىنى چۈشۈرگەن ھالدا مۇزىكا تېخنىكۇم مەكتىپى قارىمىقدىكى شۆبە ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ كىرگەن. نام- شۆھرەت، پايدا- مەنپەئەت بىلەن داغلانغان سىماجاۋنىڭ غەرىزى ھەممىگە ئايان- دە!

1944- يىل سېنتەبىردىن 1946- يىل سېنتەبىرگىچە ئارىلىقتا، ياپون تەسلىم بولغاندىن كېيىنكى ئىچكى- تاشقى ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ، سىياسىيغا قارشى ئېتىبار بېرىشكە باشلاپ، ئامېرىكا جاھانكىرلىكىگە- جىياڭ جېيېشىغا قارشى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىگە قاتنىشىپ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئىدارە قىلىش ئۇيۇشمىسىنىڭ ئاكتىپلىرىدىن بولۇپ، ئىنقىلابىي قوشۇنىغا كۆز بويىاپ كىرىۋېلىشقا باشلىغان.

1946- يىل سېنتەبىردىن 1948- يىل نويابرغىچە مۇزىكا تېخنىكۇم مەكتىپى قارىمىقدىكى شۆبە ئوتتۇرا مەكتەپتە يېڭى يىلدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىشتا «ئاكىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ ئىسمى ئېچىشى» ۋە «12 ئورغاق» دېگەن نومۇرلارنى ئورۇنلىغانلىقى ئۈچۈن، گومىنداڭ ئىشپيونلۇق ئورگانلىرى تەرىپىدىن تۇنۇقۇن قىلىنغان، تەكشۈرۈشلەرگە ئاساسەن، تېخى تەۋرىنىشتە بولغانلىقى ياكى خائىنلىق قىلغانلىق ئىپادىسى سېزىلمىگەن بولسمۇ، كېيىنكى چوڭقۇرلاپ تەرتىپكە سېلىشلاردا ئۇنىڭ خائىنلىقىغا دائىر ھەقىقىي ئىسپاتلارنىڭ چىقىپ قېلىش مۇمكىنلىكىنمۇ چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ.

1948- يىل نويابردا ئازادلىقتىن كېيىنلا يېڭى دېموكراتىك ياشلار ئىتتىپاقى ئەزاسى بولغان ھەمدە جەنۇبتا يۈرۈش خىزمەت ئۆمىكىگە قاتنىشىپ خۇبېيدا ئىقتىسادىي خىزمەتلەردە بولغان. 1951-

يىلى ئاخىردا ئىگىلىك خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا خاتىرجەم بولالماي رەھبەرلەر بىلەن جېدەللىشىپ قالغانلىقتىن تېخنىكا قېچىپ بېرىپ ئالغان، شۇنىڭ بىلەن ئىتتىپاقتىن ئۆزلۈكسىز چېقىپ كەتكەن ھېسابتا بىرتەرەپ قىلىنىپ، ئىنقلابىي قوشۇندىن ئايرىلىپ قالغان.

1952 - يىلى مەركىزىي مۇزىكا شۆبىسىنىڭ ئىمتىھان بېرىپ كىرىپ، مۇزىكا جەھەتتە بۇرژۇئازىيىچە تالانتنى يېتىلدۈرگەن. ئىجاد قىلغان مۇزىكىلىرى شۇ مەكتەپنىڭ مۇزىكا ئولتۇرۇشلىرىدا قويۇلۇپ تۇرغان، بېرىپ - بېرىپ تېمىسزلىك قىزغىر يولغا مېڭىپ قالغان. 1955 - يىلى لۇلىڭ قاتارلىقلارنىڭ كىتابىنى ئوقۇغانلىقتىن تەكشۈرۈپ تەربىيىلەنگەن.

1957 - يىلى ئوڭچىلارغا قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىدە "ئوتتۇرا - ھال ئوڭچى" قىلىپ بېكىتىلىپ 79 بەت تەكشۈرۈش ماتېرىيالى يېزىپ، پوزىتسىيىسى يامان ئەمەس بولغان. مۇزىكا شۆبىسىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن شەھەر سىرتى رايونىدىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپكە تەقسىم قىلىنىپ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى بولغان، 1958 - يىلى "بەش خىل كەيپىيات" تازىلاشتا بىرمەزگىل يۇلۇڭبتىشكە تېگىشلىك "ئاق بايراق" ئاتالغان، ھايال ئۆتمەي تۇزىتىلگەن. چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش ۋاقتىدا «قۇرغاقچىلىققا قارشى تۇرۇش ناخشىسى»، «قاقاس تاغنى مېۋىزارغا ئايلاندۇرىمىز»، «لۇڭۇاڭ دېگەن مەن ئۆزۈم» دېگەندەك ناخشا - مۇزىكىلارنى ئىجاد قىلغان ۋە ئۇ نەمىلىرى ئەدەبىيات - سەنئەت قارا يېپىنىڭ قەدىرلىشىگە ئېرىشكەن. 1960 - يىلى ساۋ پەمىلىك بۇ ئادەم شەخسىي غەرەزنى چېقىش قىلىپ ئۆز ئىختىيارى بىلەن چېگرا رايونغا يارىدەم بېرىشكە ئىلتىماس سۇنغان، شۇنىڭ بىلەن چېگرىنىڭ W شەھەر ئەتراپىدىكى مەلۇم بىر مەدەنىيەت يۇرتىغا يۆتكىلىپ كەلگەن. 1961 - يىلى مەزكۇر مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ رەھبەرلىكىنى ھۇرمەتلىمگەنلىكتىن تەنقىدلەنگەن.

1962 ـ يىلى كادىرلارنى تەخسىملاش ۋاقتىداساۋ فاملىلىك بۇ ئادەم يەنە ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئىلتماس سۇنۇپ باشلانغۇچ مەكتەپتىكى مۇزىكا، رەسىم، تەنتەربىيە ۋە چوت مۇئەللىمى بولغان. 1964 ـ يىلى "4 نى ئېنقىلاش"تا ئائىلە تەركىبى مەسلىسى تۈپەيلىدىن تەكشۈرۈلگەن، كېيىن يەنە 1965 ـ يىلى Y ئوبلاستىلىك Z شەھىرىگە باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىكىگە يۆتكەلگەن. 1966 ـ يىلى جەسۇر قىياپەتلىك، شەرقىلىك ئۈپۈق سىزىقىدا يۈكسەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ئىنقىلابىي كىچىك ئەزىمەتلەر تەرىپىدىن تارتىپ چىقىرىلىپ، كونا جىن ـ شەيتانلىققا تەينەكەن. ئارىدىن ئۆزۈن ئۆتمەي، بۇرژۇئا ئەكسىيەتچى لۇشەنى تەنقىد قىلىنغاندا ئاقلانغان. ساۋ فاملىلىك بۇ ئادەم بىرمەھەل ئىسيانچىلار ئەترەتىگە قاتنىشىپ: «مەنمۇ ئىنقىلاب قىلىمەن!» «مەنمۇ ئۆزەمنى ئۆزۈم ئازاد قىلىمەن» دېگەنگە ئوخشاش چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنى يازغان، ئانچە كۆپ ۋاقىت ئۆتمەيلا بىكار تەلەپلەردىن بولۇۋالغان. 1970 ـ يىلى "بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچىكە قارشى تۇرۇش" ۋە "قوشۇن تازىلاش" جەريانىدا يەنە قايتا تەكشۈرۈلگەن، ئۇنىڭ خۇلاسىسى قىسقىچە مۇنداق بولغان:

"ئەكسىيەتچىل ئىدىيىسى بولسىمۇ، ئەكسىلئىنقىلابىي ھەرىكىتى بولمىغان. ئەمەلىيەتتە ياخشى ئۆزگەرمىگەن بۇرژۇئا زىيالىيلىرى قاتارىغا كىرىدۇ، بىراق، ئاساسلىقى يەنىلا دۇنيا قاراش مەسلىسى، شۇغىنىسى، ھەرىكەتتە پوزىتسىيىسى ياخشى بولمىغان، ئۆزىنىڭ مەسىلىلىرىنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن تاپشۇرمىغان ۋە تەكشۈرمىگەن، بولۇپمۇ باشقىلارنىڭ مەسىلىلىرىنى پاش قىلغىلى ئۇنۇمسىغان. ئەمما خەلقنىڭ غەزىپى كۆچلۈك ئەمەس. يەكۈن: ئۇستىقۇرۇلما ساھەسىدە ــ پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنىڭ قورالى بولغان ئورۇنلاردا خىزمەت ئىشلەشكە مۇۋاپىق ئەمەس، يۆتكىۋېتىش كېرەك."

1971 ـ يىلى D ناھىيىسىگە يۆتكىلىپ خىزمەت تەقسىماتىنى كۈتۈپ تۇرغان. تـۆت ئايـدىن كـېيىن Q گۇڭـشېنسـغا تەقسـىم قىلىنـىپ ئەترەتكە چۈشۈپ ئەمگەك قىلغان.

1973 ـ يىلى شۇ جايىنىڭ ئۆزىدە گۇڭشېنىڭ كاتىپلىقىغا ۋە ستاتـ ستىكىلىققا تەيىنلەنگەن بولۇپ، بۇگۈنكى كۈنگە قەدەر شۇ خىزمەتنى ئىشلەپ كەلمەكتە.

بۇگۈنكى كۈن قانداق چاغ؟

بۇگۈن 1974 ـ يىـل 7 ـ ئايـنىڭ 4 ـ كـۈنى بولۇپ، ساۋچـىيەنـلى ھازىـر 43 ياشـقا كىـرىـپ 6 ئاي، 8 كـۈن يەنە بەش سائەت 42 مىنۇت ئۆتكەن.

ھەي، ساۋچىيەنلى، بۇنىڭغا ئەمدى نېمە چارە؟ ئۇ بىر زامانلاردا قىزغىن ھەم سادىدە، ئەقىللىق ھەم ئۆزىـگە ئىشەنـچ قىلىدىـغان، جاھىل، تولىمۇ پەرۋاسىز تەنتەك، ئەمما ئۈمـىدۋار بىر بالىـغا ئوخـ شايتتى. ئۇ ھەرقانداق ئىشتا ئۆنىڭ ئاقۇۋىتى بىلەن ھېسابلاشمايتتى، نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلاتتى، نېـمە دېـگۈسى كەلسـە شۇنى دەۋېرەتتى، ھەتتا ئۇ"قېچىپ كېتىـپ" "ئۆزلۈكىـدىن ئىـتتىپاقـتىن چىقىپ كەتكەن"دىن كېـيىنمۇ يەنە ئۆزىنىڭكىـنى يوللۇقـتەك ھېـس قىلىـپ، ئوخـشاشـلا ئىنقىلابقا تۆھپە قوشۇۋېرىمەنـغۇ دەپ قاراپ يۈرىۋەرگەن..."خاتالىشىپ قالغان ئىكەنـمەنا!" كېيىـن ئۇ شۇنـداق تونۇپ يەتتى، بەش يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قىلچە باش قاتۇرۇپ ئولتۇرماستىنلا يەنە 2 ـ خاتا ئىشنى قىلىپ قويۇپ، بەش يىل ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ تېخىچىلا خاتالىقنى تونۇپ يەتمـىدى...ئۇ ئۆزىـ نىڭ بۇنداق خاراكتېرىسكىسى ئۈچۈن قانچىلىك بەدەل تۆلەيدىغاـ نلىقىنى نەدىن بىلسۇن؟

هەتتا بۇگۈنكى كۈندىمۇ، باشقىلار ئۇنىڭ تارىخىنى سوراپ قالغاندا، ئۇ يەنىلا "مەن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن چېگرا رايونغا كەلگەنىدىم!" "مەن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن ئاساسىي قاتلامغا كەلگەندىم" دېگەنلەرنى تەكتلەپ كېتىدۇ؛ ئۇ هەتتا كىشىلەرنىڭ ئۆزىگە نېمە توغرىدىن باشقىچە كۆز قاراش بىلەن قارايدىغانلىقىغا ۋە نېمە توغرىدىن ئۇنىڭ بېشىدىن كەچۈرگەن كەچۈرمىشلىرىنى باشقىچە چىراي ئىپادىسى بىلەن ئاڭلايدىغانلىقىغا ئەجەبسىنىپ كېتىدۇ! ئۇنىڭ كەچۈرمىشلىرى ئىچىدە يېرگىنىشلىك، كۆلكىلىك، شەرمەندە بولۇپ تۇيۇلىدىغان قانداق نەرسىلەر باردۇ زادى؟ هەنىۋا ئادەم چېگرا رايونلارغا بېرىش شەرەپلىك، ئاساسىي قاتلاملارغا بېرىش شەرەپلىك، ئەمگەكچىلەر بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈشمۇ چەكسىز خۇشاللىنارلىق، ئۇنىڭ يولى پارلاق، شانلىق ۋە سەلتەنەتلىك دەپ ئېيتىشاتىتىغۇ؟

يەنە كېلىپ ئۇ مانا ئەمدى قەستەن مۇشۇنداق بىر ئاتقا ئۇچرىشىپ قالغىنىنى دېمەمدىغان! هەي، ئات، مېنىڭ ساڭا قىلغان ياخشىلىقىمنى قىلچىمۇ هېس قىلمايۋاتامسەن؟ ئاتنىڭ رەسمى-يوسۇنلىرىنى ئازغىنا بولسىمۇ بىلمەمسەن؟ ئەگەر سەن يول يۈرۈۋاتقان بولساڭ، ۋەزىپە ئۆتەۋاتقان بولساڭ، ساپان تارتىۋاتقان، هارۋا سۆرەۋاتقان، ئادەم كۆتۈرۈۋاتقان بولساڭ، ئۇ هالدا سەن سىيگەن چاغلىرىڭدا، سەل توختاپ تۇرۇۋالىسەن، تاكسى قەدىمىدىن تارتىپ بۇگۈنكى كۈنگىچە بولغان ئارىلىقتا ئاتلا ئەمەس، جۇملىدىن كالا، ئېشەك، قېچىرلارنىڭ قايسىسىرى بىرنى تېزەكلەپ بىر قېتىم توختۇالىدۇ؟ شۇغىنىسى سەن بولساڭ...قېرىپ قالدىڭمۇ؟ زەئىپلىشىپ كەتتىڭمۇ؟ رەنجىپ قالدىڭمۇ؟ هۆرۈنلىشىپ قالدىڭمۇ؟ سەن نېمىشقا بۇ تەرىقىدە مېڭىپ-مېڭىپ، توختاپ-توختاپ، توختاپ-توختاپ، مېڭىپ-مېڭىمىپ، مېڭىۋېتىپ بىرقانچە توختاپ، ماڭغاندىن كۆپرەك توختاپ قالسەن؟

ۋەھالەنكى، ساۋچىيەنلى تېخى قامچىنى ئېگىز كۆتۈرۈشگەمۇ كۆڭلى بارمىدى، قامچىسىنى چۈشۈرگەن چەۋاندا ئاجىز كېلىدۇ، ئاجىز چەۋاندا ئاجىز ئاتنىڭ بوينىغا قىلىشقا ئۇچرايدۇ،...بۇنىمۇ ئوبدان بويتۇ دېگىلى بولامدۇ؟

ئاخىردا ئۇلار تال دەريا سۈيىگا يېقىنلاپ كەلدى. بۇ دەريا يىلىنىڭ يېرىمىدا دېگۈدەك قۇرۇق تۇراتتى، ئۇنىڭدا ھېچ نەرسە بولمايتتى، مانا ئەمدى بولسا ئۇنىڭ تازا ئالتۇن پەسلى ئىدى. ئېگىز تاغلاردىن ئېرىپ ھاسىل بولغان قارسۇيى شارقىراپ ئاقاتتى، ئۇ سوغۇق، سۇزۇك ئىدى، ئۇ قۇملارنى شىددەت بىلەن ئېقىتماقتا، يوپۇرماق، ئوت-چۆپلەرنى يۆگەپ، شارقىرىماقتا، سەكرىمەكتە، تاشلارغا ئۇرۇلماقتا، گاھ كۆرۈنۈپ گاھ يوقلىپ تۇرغان دولقۇنلارنى پەيدا قىلماقتا ئىدى، ھەيۋەتلىك دەريا ئېقىمىنىڭ ئۇر-غۇپ تۇرغان شوخلۇقىنى ۋە كۆچلۈك ئىكەنلىكىنى نامايان قىلماقتا ئىدى، شۇنداق قىلىپ كۆز يەتكۈسىز كەڭ كەتكەن كۇل رەڭ ھالەتـ تىكى غۇۋا چۆللۈكنى چۈقان-سۈرەنگە پۈركىگەن، لەغلدىتـ ۋەتكەنىدى، ئېغىر، ئۇن-تۇشسىز تاشلار ئارىسىدا قانداق بىر خىل ياۋايىلارچە كۈچ-قۇدرەتنىڭ ئاپىرىدە بولۇۋاتقانلىقىنى، مېڭۋاتقانلىقىنى كىم بىلىۋىن؟ ساۋچىيەنلى كەيپى ئۇزلەپ قالغاندەك بولۇپ قالدى، قېرى ئات گاھ پەس، گاھ ئېگىز دەسسەپ دەريانىڭ ئىچىگە قەدەم تاشلىدى. دەريانىڭ شىددەتلىك جىددىي ئېقىمىغا يەتكەن چاغدىلا، سۇنىڭ قانچىلىك جىددىي سۈرئىتە ئېقىۋاتقانـ لىقىنى، نەقەدەر سۇرلۇك ئىكەنلىكىنى، نەقەدەر دولقۇنلۇق ۋە توسۇۋالغۇسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالىسەن! دەريانىڭ سۇيى شار-شار، غاۋ-غۇۋ، ۋاش-ۋۇش قىلىپ ئاۋاز چىقىرىپ تۇراتتى، بۇ ئاۋازلار كەڭ ئاسمان بوشلۇقىغا بىلەن زېمىن ئارىسىغا بىر ئېلىپ، شۇ چاغدا، شۇ جايىنىڭ ئۆزىدە كىشىنىڭ يۈرەك

تارىنى تىترەتكۈدەك ھەيران قالارلىق تەبىئەت سىمپونىيىسى بولۇپ قالغانىدى. قېرى ئات سەلگىنە سىلكىنىپ قويۇۋېدى، ساۋچىيەنلى ئانچە جىددىيلىشىپمۇ كەتمىدى، بۇ دەريانى ئۇ تونۇيدىغان قېتىم كۆرۈۋاتقىنى يوق، بۇ دەريادىن ئۇ تونۇيدىغان قېتىم ئاتلىق ئۆتۈۋاتقىنىمۇ يوق، بىراق ئۇ خۇددى تونۇيدىغان قېتىم كۆرگەندەكلا قىلىپ ھە دەپ ئوخشاشلا بىر مەسىلىنى يەنى مۇشۇ دەريا بۇ ماكاندا زادى قايسى زامانلاردىن تارتىپ ئاققىلى تۇرغان بولغىيتى؟ دېگەن مەسىلىنى پىكىرىدىن ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. قانچىلىغان سۇر-ھەيۋەتلەر، قانچە-قانچىلىغان كۈچ-قۇۋۋەتلەر، قانچە-قانچىلىغان ئۆركەشلەر ۋە قانچە-قانچىلىغان دولقۇنلار قۇرۇپ قاغجىراپ كەتكەن تاشلارنىڭ ئارىسىدا بىكار-دىن بىكارغا غايىب بولۇپ كەتكەندۇ؟ سۇغىرىش ئىشلىرىغىمۇ پايدىسى بولماي، كېمە قاتناشلىرىغىمۇ ئىمكان يارىتالماي، ئېتىدائىي ھالەتتە، يەنىلا چۆلدەرەپ تۇرۇۋاتقان زاكا-كۆرپىدەكى ھەي دەريا! قايسى زامانغا يەتكەندە رولۇك جارى بولار، قايسى زامانلاردا يېگىچە كۆي-ناخشاڭ كۆك قەردە جارالار؟ پەسىلگە بېقىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان، قوپال مەجەزلىك ھەم مەڭگۈ قېرىماس، مەڭگۈ توختىماس ئەي دەريا! سېنىڭ بەرداشلىقىڭ يەنە قايسى زامانغىچە بولار؟

باش ئۇستىدە ئېگىز، بۇلۇتلار ياكى تۇمانلارمۇ توسۇۋالمىغان يالغۇزلۇق قۇياش تۇراتتى. ئەتراپتا بولسا تاش ۋە قۇم، قۇم ۋە توپا، توپا، ۋە تاش، ئاندا-ساندا ئۆسكەن كۆكۈشرەك يانتاق ۋە چىغلار تۇراتتى. يۇپيۇمىلاق ئاسمان ۋە يۇپيۇرۇملاق يەر-زىمىن، بىر پەسلىلىك دەريا، بىر ئات ۋە بىر ئادەم، بۇنداق ھالەت زادى قايسى زامانغا مۇناسىپتۇ؟ بۇ قايسى يەرشارنىڭ قايسى بىر بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىدۇ؟ مەدەنىيلىك بىلەن چۆشكۈنلۈك،

گۈللىنىش بىلەن خارابلىق، ئىنقىلاب بىلەن پاتىپاراقچىلىق، ھەقسانىيلىق بىلەن سۈيقەست، لوزۇنكا بىلەن شوئار، سىمپونىيە بىلەن قىسقا كۇي، بۇلار نەلەرده قالدى؟ ئەلمساقتىن تارتىپ مۇشۇ پېتى بولغان بۇ ماكاندا، سەن كىشىلىك تۇرمۇشى ۋە جەمئىيەتتىكى بۇ ئاۋارىچىلىقلارنى ھەم خۇشاللىقلارنى قانداق تەسەۋۋۇر قىلسەن؟

ئەمدى ئات نېمە بولدى؟ سۇ ئىچمەكچىمۇ؟ ئىچىۋۇن ئەمسە، مەرھەمەت! ساۋچىيەنلى ئاتنىڭ تىزگىنىنى قويۇپ بەردى. قېرى ئات بوينىنى سوزغاندى، ئاغزى سۇغا يەتتى، لېكىن شۇنداقتىمۇ يەنە بوينىنى جېنىنىڭ بارىچە سوزغىلى تۇردى. ئۇنىڭ بوينى ئەسلىدىمۇ ئۇزۇن ئىدى، مانا ئەمدى تېخىمۇ ئۇزىراپ كەتتى، ئۇزارغاندىمۇ شۇ قەدەر بولۇپ كەتتىكى، ئۇ ئاتقا ئوخشىماستىن، سەت بىر غەلىتە نەرسىگە ئوخشاپ قالدى. لېكىن بۇ ھالەت ساۋچىيەنلىنى بىرئاز مەڭدەتسىپ قويدى بولغاي، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېغىرلىق مەركىزى ئالدىغىراق يۆتكىلىپ قالغاندەك ھېس قىلدى، ئالدىدا بولسا يۆلەنچۈكسى يوق ئىدى، ئاتنىڭ يايلىغىمۇ ئېسىلمۇالالمىدى، ئاتنىڭ بوينىنىمۇ قۇچاقلەۋالالمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىككى پۇتنىى چىڭ قىسمۇالدى ـ دە، ئاتنىڭ سۈيىنى چاپسانراق ئىچىۋېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى. ئات بولسا قەستەن سۇ ئىچمەي تۇرۇۋالدى. ئات بوينىنى سوزۇپ تۇرۇپ قەدەمنى يۆتكىدى. ئوخشاشلا بىر دەريانىڭ سۈيىنىمۇ تالاش كېتەمدۇ؟ بۇ جۇۋاينىمەك ئات ئەمدى زادى نېمىلەرنى پۇراۋاتقاندۇ؟ ھەربىر دولقۇنىدىمۇ ئوخشىمايدىغان پۇراقلار بارمىدۇ؟ ھەي! ئات ئالدىغىراق سلجۇندى، ساۋچىيەنلى ئالدىغا سلكىنىپ كەتتى ـ دە، ئاۋازىمۇ چىقماي قالغىلى قىل ـ قىل قالدى. بۇنداق قىلىشى سېنى مەسەتلىك ھالدا سۇغا تاشلىۋېتىش قەستىدە بولغاندىمۇ؟ قەستى نېمە زادى؟ چۈشۈپلا كەتتىمۇ بولدى، جاندىمۇ؟ قەستى نېمە زادى؟ چۈشۈپلا كەتتىمۇ بولدى، جاندىمۇ؟

نىڭ تۇغىنى شۇ-دە، سۇ ئانچە چوڭقۇر بولمىغىنى بىلەن ناھا-يىتى تېز ئاققاچقا، چۈشۈپلا كەتسەڭ موللاقلىتىپلا يالماپ كېتەتتى. سۇ ساۋچىيەنلىنىڭ ئايىغىدا بارغانسېرى شىددەت بىلەن تېز ئاقماقتا ئىدى، دولقۇنلار كۆز چاقنىتىپ تۇرىدىغان كۆن نۇرىنى ئويىنىماقتا ۋە ھەرخىل ھالەتكە كىرگۈزۈپ ئۆزگەرتمەكتە، بۇنىڭدىن كىشىنىڭ بەشنى ئايلانغانىدەك سەزگۈگە كەلتۈرەتتى. ساۋچىيەنلى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئاتنىڭ تىزگىنىنى چىڭراق تارتىشقا ۋە ئاتنىڭ قور-سىقىغا دىسلاشقا، بۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئىشەنچلىك بولمىغان بۇ جايدىن چاپسانراق كېتىپ قېلىشقا ھەيدەشكە تەرەددۇت قىلغانىدى، كۆزد-نىڭ قۇيرۇقىنىڭ سېلىپىلا يىراقتىكى قارلىق تاغنى لاپىيدە كۆرۈپ قالدى. قارلىق تاغ گويا ئۇنىڭ ئۆزىكسىنى باسالماي قالغانلىقىنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى، قارلىق تاغ كۆن نۇرىدا كۆكۈش رەڭدە چاقناپ تۇراتتى. ساۋچىيەنلى ئاخىرقى ھىسابتا ئۆزىنى تۇتۇ-ۋالغان بولدى، يەنە كېلىپ ئۆزىنى كۆلكىگە قالغانىدەك سەزدى. ئىچىۋالغىن ئات، ئىچىۋالغىن، سەن تېخى ناھايىتى يىراق، ناھايىتى يىراق يوللارنى باسىسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېچكىمگە لازىمى يوق بىر ئادەمنىڭ گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭىسەن، ئەگەر سۇ ئىچىش باھانىسى بىلەن ئۆزەڭنى سەل يېنىكلىتىۋالاي دېسەڭ، ھۆرۈنلۇق-تىن راھەت كۆرۈۋالاي دېسەڭ، مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ دۇمبەڭدىكى يېغىرىڭنىمۇ ئېسىڭدىن چىقىرىۋەتكىن! ئۆزەڭنىڭ ئانچە گۈزەل بولمىغان تۇرمۇشىڭنىمۇ ئېسىڭدىن چىقىرىۋەتكىن! بۇمۇ خەيرىخاھلىق قىلىشقا ئەرزىيدىغان، خالىي بولغىنىمۇ بولمايدىغان ئىش ئەمەسمۇ؟ ئىچىۋالغىن، قايسىمىز بەكرەك چىداشلىق بىرەلەي-دىكەنمىز قېنى!

ساۋچىيەنلى ئاشۇنداق تونۇش ۋە ئاشۇنداق پوزىتسىيەگە كەلگەن-دىن كېيىن، ئەمدى قورقمايدىغان بولدى. ئاسمان يەقلىپ چۈشۈپ

كەتمەيدۇ. ئاتنىڭ ئۇستىدىن يىقىلىپ سۇغا چۈشۈپ كەتكەن تەقدىر- دىمۇ يەر شارى يەنە ئوخشاشلا چۆگىلەڭبرىدۇ، بۇ نەقەدەر تېگىگە يېتىپ چۈشەنگەنلىك، بۇنى ھەقىقەتەن كامالەتكە يەتكەن ھەقىقەت دېيىشكە بولىدۇ- دە! ساۋچيەنلى مانا ئەمدى ۋاقتىنى ئاستا ئۆتۈ- ۋاتقاندەك ھېس قىلمايدىغان، ئاتنىڭ سۇ ئىچىۋاتقانىدا چىقارغان ئاۋازىمۇ ئۆزىنىڭ نېرۋىلىرىنى قىينىۋاتقاندەك ھېس قىلمايدىغان بولدى. ئات سۇنى خۇمارىدىن چىقىۋەتكەك ئىچىۋېلىپ، خۇشاللىقىدىن يايراپ كەتكەن ھالدا بۇرنى بىلەن ئىككى قېتىم تازا قاتتىق پۈركە- ۋېتىپ، يايلىنى تازا سىلكىۋېتىپ، ھەتتا سناق قىلغاندەك تەرىقدە كالتە كىشنەپ (نېمە ئۈچۈندۇ ئاۋازىنى چىقىرىپلا توختىۋالدى) باق- قاندا، ساۋچيەنلى خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى قويارغا يەرتاپالماي قالدى! قارا ئات، ئۇ ھازىرمۇ خۇشامەت قىلىۋېتىپتۇ- دە!

ئاتنىڭ قەدىمى بىلىنەر- بىلىنمەس تېزلىشىپ قالغاندەك بولدى. ھايال ئۆتمەيلا ئۇلار يول ياقىسىدىكى ئەڭ ئاخىرقى بىر دېھقانچىلىق مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى. بۇ مەھەللىنىڭ ئىسمى "قازانچى" مەھەل- لىسى دەپ ئاتىلاتتى، ئەمەلىيەتتە بولسا بۇ يەردە ئالاھىدە ياماشقا تېگىشلىك قازان ۋە قازان ياماشقا ماھىر ئۇستامۇ يوق ئىدى. بىرقانچە يۈز يىلنىڭ ھەتتا ئۈنىڭدىنمۇ ئۇزۇنراق ۋاقتىنىڭ ئالدىدا بۇ يەرگە نېمە سەۋەبتىن قازان ياسىغانلىقى بىلەن دائىملىق ئىسىم قويۇلۇپ قالغانلىقىنى كىم بىلىۋېن! ئۇ زامانلاردىمۇ قازانىنىڭ قۇلىقى تۆت بولغىدىمۇ؟ ھازىرقى زامانىدىكى قازان بىلەن شۇ زامانلاردىكى قازانىنى، ھازىرقى زامانىدىكى قازان ياماش تېخنىكىسى بىلەن ئۇ زامانلاردىكى قازان ياماش تېخنىكىسىنى سېلىشتۇرغاندا، قانچىلىك ئۆزگىرىشلەر بولغاندۇ؟

مەھەللىگە كىرمەستىلا ئۆستەڭ كۆرۈندى. ئۆستەڭنىڭ قاشلىرىنى ئوت- چۆپ بېسىپ كەتكەنىدى. چوڭ ئۆستەڭ يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدا

توغرىسىغا ياتاتتى، ياغاچتىن ياسالغان ئىپتىدائىي ھالدىكى ئېگىز چاقلىق ھارۋىلا ئۆتەلەيتتى. پاكار-پاكار توپا تام ئۆيلەر، ئۈزۈن-قىسقا كەلگەن كىچىك موربىلار، ئۈزۈم باراڭلىرى، قوغۇن-تاۋۇزلۇق ساتمىلىرى، ئاسمانپەلەك تېرەكلەر كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئائىلىلەردە ئۈۋا سالغان ئىككى قارلىغاچ پەس ئۇچۇپ يۈرمەكتە ئىدى، ئۇلار ئادەمدىنمۇ قاچمايتتى. ئۇدۇل ياقتا بىر توپ بالا كۆرۈندى، ئۇلار سوقۇشۇۋاتقان ئىككى خورازنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ تاماشا كۆرۈشۈۋاتقان ئىكەن. سۇر ئاق كەلگەن قومۇش پۇپۇشەكلىك، جۇغى چوڭراق بىر خوراز تازا قوپۇرۇۋالغان بويۇنلىرىنى سىڭايان قىلىپ تۇرۇپ بىر كۆزى بىلەن پەيلىرى سەرىق قىزىل، كۆرۈنۈشى ئېسىلراق ئەمما چۈجە سىياقدىكى يەنە بىر كىچىك خورازغا چەكچىيىپ ھۇرپەيمەكتە ئىدى. ئىككى خوراز سەكرەشكە، ئېتىلىپ ھېرىشقا ئەپلىك بولغان ئېگىزرەك جاينى ئىگىلەۋېلىشقا ئىنتىلەكتە ئىدى، بالىلار ۋاقىرىشىپ-چۇرقىرىشىپ كەتتى. خورازلار-نىڭ قايسى يېڭىدىغان، قايسى يېڭىلىدىغانلىقى تېخى ئايرىلماي تۇرغان چاغدا، گويا جەڭ تاماشىسىنى كۆرۈشكە قاتناشماقچى بولغاندەك، ئۆستەڭدە ئىككى ئۆردەك ئۇزۇپ كەلدى. مىكىيانىڭ تۆخۈم كاكلاپ بولغاندىن كېيىنكى ۋاقالاشلىرى، ئىتنىڭ يىراق-يىراقلاردىن ئاندا-ساندا ئاڭلانغان خۇش ياقمىغاندەك قاۋاشلىرى ۋە ھاڭگى ئېشەكنىڭ تۇيۇقسىزلا ئاڭلىنىپ قالىدىغان، ئادەمنى قورقۇتۇۋەتكۈدەك قوپال، سەت ھاكراشلىرى ئاڭلىناتتى، ماڭقىسى بىر غېرىچ ساڭگلاپ قالغان، پۇتۇن ئەزايى قىمىيالىڭاچ ۋە توپا-چاڭغا مىلىنىپ كەتكەن بىر بالا بىر توغرام توقاچ نانىنى تۇتقان پېتى لاغايلاپ كەلدى، ئۇ بالا بىر-بىرىنىڭ تاجسىنى قويۇپ بەرمەي مەھكەم چىشلۇۋېلىشقان خورازلارغا قاراپمۇ قويماستىن، ساۋۇچىپەنلىسگە ۋە ئۇنىڭ ئېتىغا تىكىلىپلا تۇرۇۋالدى...

ئانچه دېگۈدەك مولىمۇ ئەمەس، لېكىن ئادەمنىڭ كۆڭلىنى يللىنتقۇدەك يېقىملىق، خاتىرجەم ۋە كۆڭۈللۈك ھالەت مەنزىرىسى ساۋچېيەنلىگە يۈكىدىن خالاس بولغاندەك تۇيغۇ بېغىشلىدى. ئادەمنىڭ مېڭىسىنى ئېلىشتۇرۇۋۇتىدىغان ھەرقانچە ئوي-خىياللار بولسىمۇ، مەھەللىگە يېتىپ كېلىش بىلەنلا ھەممىسى قالمىغاندى.

ساۋچېيەنلى كۈلۈمسىرىگەن ھالدا تەمىنات سودا ماگىزىنىنىڭ ئىشكى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ ماگىزىننىڭ ئىككى تەرىپىگە چىقىپ تۇرغان قوروق تېمىغا ۋە ئۇنىڭ ئېگىز ئىشىك قانىتلىرىغا تېگىشىپ، خېتىنى قىزىل قىلىپ ئۈزۈندىلەر يېزىپ تولدۇرۇۋېتىلگەنىدى. ھەتتا ساۋچېيەنلى ئېتىنى باغلايدىغان چېغىدا ئاتىنىڭ باشىغىشى قىسقا قىلىپ باغلاپ قويۇشقا مەجبۇر بولدى، چۈنكى ھېچ نەرسىنى سەزمەس بولۇپ قالغان بۇ ئاتنىڭ بېھەرۋالىق قىلىپ ئالتۇن نۇرلار چاقناپ تۇرغان چوڭ خەتلەرنىڭ بىرەرسىگە تېگىپ كېتىپ ئۇنى چۈشۈرۇۋېتىشىدىن ئەنسىرىدى. ئۇ ئېتىنى باغلاپ قويغاندىن كېيىن، تېز-تېز قەدەم بىلەن مېڭىپ ئېگىز پەلەمپەيگە چىقتى. ئۇ ماگىزىنىنىڭ ئىچىگە كىرگەندىن كېيىن، سۈس يورۇقلۇق ئۇنى بىرمەھەل كۆرۈش قۇربىتىدىن مەھرۇم قىلغاندەك بولدى. تازىمۇ قىزىقارلىق يېرى شۇ بولغان ئىدىكى، مال ساتىدىغان ماگىزىن قاراڭغۇ-تۇتۇق بولسا، ئۇنداق قاراڭغۇ-تۇتۇق مۇھىتمۇ كىشىگە خوددى يەر ئاستى ئۆيىگە كىرىپ قالغاندەك تازىمۇ سالقىن تۇيۇلدىكەن، ساۋچېيەنلى يېزا-قىشلاق تەمىنات-سودا ماگىزىنىدا ئالاھىدە بولىدىغان كىرسىن مايغا تاماكا يوپۇرماقلىرى ئارىلاش، پارچە سېتىلىدىغان ئاق ھاراققا ئانچە يېقىن بولمىغان ئاچچىق سۇ ئارىلاش، كىر سوپۇن، ئەتىر سوپۇنغا رەخت بوياقلىرىنىڭ ماتېرىياللىرى ئارىلاش كەلگەن ئەبجەش بىر خىل پۇراقنى پۇراپ قالدى. بۇنداق پۇراق ئالاھىدە بىر دۇنياغا، يېزا-قىشلاقلارنىڭ ئەڭ بايىاشات، ئەڭ بىكار قالغان ھەم ھەر ئىش-

تىن چاپسان خەۋەر تاپالايدىغان سودا ۋە مۇناسىۋەت مەركىزىگىلا مەنسۇپ بولالايتتى. بىرتاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، ساۋچىيەنلى بارا-بارا ئوچۇقراق كۆرەلەيدىغان بولدى، پۈكەي ئالدىدىكى ناھايىتى چوڭ قالدۇرۇلغان ئارىلىق، ناھايىتى چوڭ، ناھايىتى كەڭ، ناھايىتى ئېگىز ھالەتتىكى پۈكەي ھەربىر خىزمەتچىنى ئۆزى تولىمۇ ۋەجبك-پاكار ئۆسۈپ قالغانىدەك ھېسسىياتقا كەلتۈرۈپ قويماتتى. ئېگىز ۋە چوڭ كەلگەن مال جازىلىرىغا مالىلار پەۋەس ۋە تولىدۇرۇپ تىزىلمىغانىدى، دۇكان قۇرۇقتەكلا ھەم بەكلا غۇۋا كۆرۈنەتتى. بىر-قانچە يىلنىڭ مابەينىدە، يېڭى تېرمىنىلار، يېڭى شوتىلار، داقا-دۇمباق بىلەن كۈتۈۋالغان يېڭى "خۇش خەۋەر"لەر بارغانسېرى كۆپەيۈمگەن، ئەمما ماگىزىننىڭ مال تىزىدىغان جازىسىدىكى نەرسىلەر بارغانسېرى ئازلاپ كەتكەنىدى. ئۇ بىرقۇر كۆز يۇگۈرۈتۈپ چىقىدى، چارۇچىلىق رايونلىرىغا ۋە دېھقانچىلىق رايونلىرىغا ئالاھىدە ئېھتىياجلىق بولغان بەزى تاۋارلار — باتارىيە، قىش چاي، موخوركا، چىبەرقۇت، شام، پەنەرچىراغ، كالاچ، قەلەمتىراش...دېگەنلەر خېلى كۆپ تۇرۇپتۇ، ھېچ بولمىغاندىمۇ ناھىيە بازىرىدىكى گۈڭشې ماگىزىنە-دىكى مالىلارغا قارىغاندا كۆپ ئىدى. خەلقنىڭ سېتىۋېلىش ئىقتە-دارى ھەقىقەتەن ئۆسۈپتۇ، ئادەم نوپۇسىمۇ كۆپەيىپتۇ، بۇمۇ رەد-دىيە بېرىپ بولمايدىغان پاكىتلار ئىدى!

30 نەچچە ياشلىق بىر ئۇيغۇر پرىكازچىك ئايال بىر بالىنىڭ تۇخۇمىنى سېتىپ ئېلىۋاتاتتى، ئۇ ئايال بىر تۇخۇمنى ئېلىپ، ھېلىقى بالىغا قەغەزگە ئورالمىغان، ئەرزان باھادىكى كەمپۈتتىن بەش تال بەردى. ئۇ يەردە تۇخۇم خۇددى پۇلنىڭ ئوبوروت رولىنى ئوينايدىكەن، كىشىلەر بىرەر نەرسە ئالىدىغان بولغانىدا، ئۆيىدىن بىرقانچە تۇخۇم ئېلىپ چىقىشىدىكەن. ھېلىقى بالا كەتكەندىن كېيىن، ساۋچىيەنلى ئايال پرىكازچىكنىڭ يېنىغىراق كېلىۋالدى-

ده هېلقى ئايالنىڭ بېشىغا سېلىۋالغان تېگى يېشىل، كىچىك ئاق گۈللۈك نىلون هىللە ياغلىقىنى كۆردى، ئۇنىڭ نېپىز هىللە ياغلىقى ئۇنىڭ دۆكىنىدىكى هەممە مالالاردىنمۇ روشەنرەك جاۋۇلىنىپ چاقنايتتى، ئېنىقلا بىلىنىپ تۇراتتىكى، ئۇ ياغلىق يەرلىك مال بولماستىن، بەلكى باشقىلارنىڭ يارىدىمى ئارقىلىق شاڭخەيي ياكى گۈاڭجۇلاردىن ئەكەلدۈرگەن. ياغلىقنىڭ ئاستىدا بولسا ئۇخشاشلا ئادەمنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ تۇرغان نەرسە ئوسما قويۇلىغان قارامتۇل رەڭدىكى ئەگمە قاشلار بولۇپ، ئۇنىڭ قاشلىرى ساۋچىيەنىلىنىڭ يۇرىكىنى دۈپۈلدىتىۋەتتى. ئۇ باشقىچە بىر دۇنيا ئىكەن-دە! ۋاراقىراپ-جاراقىراشلارنىڭ دولقۇنلىرىمۇ ئۇ قاشنىڭ قېنىق رەڭگىنى يۇيۇپ كېتەلمەپتۇ-دە؟ كۆلۈپ تۇرغان كۆزلىرىنى دېمەمسىز تىبخى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئىنچىكە، كۆلكىلىك سىزىقلار قاپلاپ كەتكەن نەپىس بۇرۇلىرىچۇ...ئۇ گويا ئاخشام كۆرگەن چۈشىدىكى ئەتىر گۈلنى كۆرگەندەك بولدى...

بۇ تەسىراتلار كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئۆتۈپ كەتتى. ئاندىن ئۇ تۇخۇمنىڭ سېتىۋېلىش ۋە سېتىش باهاسىنى سوراپ بىلىۋالدى. ئۇ بۇ يەردە تۇخۇمنىڭ بەكمۇ ئەرزانلىقىنى ئۇقۇپ قايتىپ كېتەشىدە ئاز-تولا تۇخۇم ئالغاچ كېتىشنى نىيەت قىلدى، تۇخۇم بولغاندىكىن قۇۋۇەت بولىدۇ، سالامەتلىك، بەخت-ساائادەت بولىدۇ، تۆۋەندە خىزمەت ئىشلەش ياخشى ئەمەس دەپ ئېيتقان كىمكەن؟ قېرى ئاتىنى ياخشى ئەمەس دېگەن كىمكەن؟ ئەگەر هېلقى چىلانتوروق ئات بولغىنىدا، تۇخۇملىرىڭنىڭ سېرىقىنى چىقىرىۋەتمىگىنىنى كۆرەي قېنى.

ساۋچىيەنىلى بىر كويلۇق كەمپۈت ۋە بىر كويلۇق موخۇركا ئالدى. ئۇنىڭ بۇ يەردە ئاتىتىن چۈشۈشىدىكى مەقسىتىمۇ شۇ ئىدى. تاغقا ئۈچ-تۆت كۈنلۈك كېلىپ ئاۋارە قىلىدىغان قازاق

چارۇپچىغا سوۋغات تەرىقىسىدە مۇشۇلارنى ئالغاچ بارسا بېتەرلىك بولاتتى.

ئايال پرىكازچىك كونا گېزىتىكە بىگىزسىمان ئۆچاۋق قىلىپ ئوراپ بەرگەن ئىككى بولاق (ئاجايىپ قىزىق، بۇ يەردە مەيلى نېمە ئالسىمۇ، چاي بولامدۇ ياكى مېخ بولامدۇ، ھەممىنۇاسىنى تۆت تەرىپىنى قاتلاپ چاسا قىلىپ ئورىماستىن، ئۇستى يۇمىلاق، ئاستى ئۇزۇنچاق ۋىرونكىغا ئوخشاش ئوراپ بېرىدىكەن)نى ساۋچىيەنلىنىڭ قولىغا بەرگەندە، ساۋچىيەنلىنىڭ ئېگىدا تېيەنجىندىكى ئاۋات چۇەنيە ماگىزىنى ۋە بېيجىڭدىكى سەلتەنەتلىك تۇرلى ماللار ماگىزىنى يالت قىلىپ ئەكس ئەتتىمۇ؟ كىم بىلىدۇ. "ياق" دېدى ساۋچىيەنلى ئېتىراپ قىلمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەپ، ئۇنداقتا، ئۇ كىنولاردىن بېيجىڭدىكى ۋاڭ فۇجىڭ كوچىسىنى ۋە تېيەنجىندىكى ئىشچىلار مەدەنىيەت سارىيىنى كۆرگەن چېغىدا، بۇغداي خامىنىدا، ئوت-چۆپ دۆۋىسىنىڭ يېنىدا، ھەتتا تامنىڭ ئۈستىدە ياكى دەرەخنىڭ ئاچمىقىغا چىقىپ تۇرۇپ ھەرقايسى ئاز سانلىق مىللەت دېھقانلىرى، چارۇدىچىلىرى بىلەن بىللە يىراق-يىراقلاردىكى، گويا خىيالىي مەنزىرىلەرگە ئوخشاپ كېتىدىغان، توتقىلى، قالدۇرۇپ قالغىلىمۇ بولمايدىغان شەھەر مەنزىرىلىرىنى كۆرگەن چېغىدا، كىچىككىنە بولسىمۇ ھەسرەت چېكىپ قالماسمۇ؟

لېكىن، ساۋچىيەنلى ئۆزىنى ئاقلاپ: مەن دېگەن چېگرا رايونىنى سۆيمەن، دېيىشى مۇمكىن. مەن بىپايان، جۇشقۇن، كۆچلۈك تۇرمۇشنى سۆيمەن. ئاجىز، سۇس قايغۇ-مۇڭلار، باش تېمىلار، قوشۇمچە تېمىلار، ئۇزارتىشلار، قايتىش ۋە يۆتكەپ چېلىشلار؛ غەمكىن، سىرلىق، مەجنۇنلارچە يىغلامسىراپ دەرد تۆكۈپ تۇرۇپ ئۆزىگە تەمەننا قويۇشلار ۋە ئۆز-ئۆزىدىن ھەسرەت چېكىپ قايغۇ-رۇشلار...شۇنىڭدەك بىر زامانلاردىكى ساۋچىيەنلىنىڭ جېنىدىنمۇ بەك

قەدىرلىگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ دەۋرنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغانلىقى ئاللقاچان ئىسپاتلانغانىدى. سەن جىددىي بىر دەۋردە ياشاۋاتقان ئىكەنسەن، سەنىدە دېھقانغا خاس بىر جۈپ قول، دېھقانغا خاس بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇشىنىڭ تاشايىنىدا يەنە دېھقانغا خاس بولغان سادده، قوپال، ھەرقانداق سەزگۈرلۈك ۋە ھەۋەس-ئىشتىياقنى يوقاتقان بىر يۈرەكمۇ بولۇشى كېرەك. بۈيۈك دەۋردە ئۆزىنى پولات-تۆمۈردىن قۇيۇپ چىقىش لازىم. شۇنىڭ ئۈچۈن چېنىقىشقا توغرا كېلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن تاۋلاپ چېنىقىش — ھەم تاۋلاش ھەم چېنىقىش دەپ ئاتىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ساۋ-چىيەنلى يەنە: مېنىڭ بېشىمدىن نۇرغۇن-نۇرغۇن ۋەقەلەرنى ئۆتكۈز-گەن بۇ قېرى ئاتقا بولغان مۇھەببىتىم باھاردا نوتا-شاخلاردا ناۋا قىلىدىغان بۇلبۇلنى قەدىرلىشىمدىنمۇ كۈپ ئېشىپ كەتكەن، ياشلىق دەۋرىدىكى ئۆزەمگە كۆيۈنۈشۈمدىن كۈپ دەرىجىدە ئېشىپ كەت-كەن، دەپ ئۆز پىكرىنى قۇۋۋەتلەپ تۇرۇۋۇبلىشى كېرەك؛ بۇ سوغۇق، قارلىق تاغنى سۆيۈمەن، قىرى يوق زېمىننى سۆيىمەن، قاتتىق تاش-لارنى سۆيىمەن، قىيان بولۇپ ئاقىدىغان كەلكۈننى سۆيىمەن، ئۇلارغا بولغان مۇھەببىتىم بىر پىتىنوغا، بىر ئىسكرىپكىغا، سىماب چىراغنىڭ نۇرىدا ۋال-ۋۇل چاقناپ ئاجايىپ سەلتەنەتلىك كۆرۈنە-دىغان مۇزكا سەھنىسىگە ۋە ھەيۋەتلىك تۈيۈلىدىغان سىمفونىيە ئورکېسترىغا بولغان مۇھەببىتىمدىن ناھايىتى كۆپ دەرىجىدە ئېشىپ كەتتى، دەپ تۇرۇۋۇبلىشى كېرەك.

لېكىن، سەنمۇ ئۇ ئايال پرىكازچىكنى ياقتۇرىسەنغۇ؟ ئۇ قاشلىرىغا ئوسما قويۇپ قارامتۇل كۆك قىلىپ بويۇۋالغان، تىرناقلىرىغا ۋە ئالقانلىرىغا قىنىق قىزىل خېنە يېقىۋالغان، ئۇنىڭ ئاۋازى سىپايە ۋە يېقىملىق، قۇلىقىغا قىزىل ياقۇت كۆزلۈك ھالقا سېلىۋالغان، ئۇ ئەپ-چىل بۇرنىنى ئادەتلەنگىنى بويىچە تارتىپ قويۇپ، بۇرنىنىڭ

ئۇچىدا ئىنچىكە، كۆلىكسىلىك قورۇقلارنى پەيدا قىلىدۇ. ئۇ بىگۇسمان، ئەمما يۇمىلاق ئوراللغان قەغەز بولاقنى ساڭا سۇنغان ۋە سېنىڭ قولۇڭدىن بىر كويلۇقتىن ئىككى قەغەز پۇلنى ئالغان چەغدا، ساڭا بېقىپ بىرنى كۆلدۇ. ئەگەر سەن مۇشۇنداق يىراق-چەت جايلاردىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونىدا بولمىغان بولساڭ، ئاشۇنداق پاك كۆلكىلەرنى كۆرەلەمتىڭ؟

1944-يىلى ئۇ ئەمدى 13 ياشقا كىرگەندە، ئۇشتۇمتۇتلا مۇزىكىغا ئەسىر بولۇپ قالدى. يۇزىدە ئاندا-ساندا چوقۇرى بار، خوما رەڭ كاستۇم كىيگەن بىر يېگى مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى ھەپتىسىنىڭ ئاخىر-ىدا پاتېفون تەخسىسى ئاڭلاش كۆكۈل ئېچىشنى ئۇيۇشتۇرغانىدى. بالىلار «سانتاروچىيا»، «مېنىڭ قۇياشىم»، ئانتونىن دۇوشاكنىڭ «يېگى ئەسىر سىمفونىيىسى»نىڭ 2-بابىنى ۋە چايكوۋسكىنىڭ «بىرىنچى تارلىق سازنىڭ تۆت تاكتىلىق چېلىنىشى»نىڭ 2-بابىنى، شۇنىڭدەك لىستنىڭ ۋە چوپىننىڭ ئەسەرلىرىنى ئاڭلاشتى. شۇ ئاخشىمى ئۇ ئۇخلىيالمىدى، مەس بولۇپ، سەۋدايىلىشىپ كەتتى. ئۇ كىشىلەر-نىڭ ئېغىر مۇشەققەتلىك كۈل رەڭ تۇرمۇشىدا شۇ قەدەر باشقىچە، نۇرلۇق ۋە كارامەت بىر دۇنيانىڭمۇ پەيدا بولالايدىغانلىقىنى زادىلا ئاڭلاپ باقمىغان، ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. كىشىلەرنىڭ ئاشۇ قەدەر گۈزەل، شۇ قەدەر تەسىرلىك، شۇ قەدەر تەڭداشسىز يېگى ۋە قۇرۇلمىسى رەتلىك ئەسەرلەرنى تەسەۋۋۇر قىلالايدىغانلىقىنى، ئىجاد قىلالايدىغانلىقىنى، چالالايدىغانلىقىنى ۋە قويۇپ ئاۋاز چىقىرالايدىغان-لىقىنى ئۇ زادىلا بىلمەيتتى. ئۇ بىر ئاخشىمى ئۇخلىماستىن، ئايغا قاراپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ كارنىيى بىلەن، ئۆزىنىڭ ئاۋاز چىقىرىش ئەزالىرى بىلەن ھېلىقى مۇزىكا ۋە ناخشىلارنى دوراپ باقتى، ئۇ ئاشۇ مۇزىكا ۋە ناخشىلارنى بىر قېتىملا ئاڭلىغان بولسىمۇ، لېكىن

قەلبىگە ئورنىتۇالغانىدى. ئەمما بولمىدى، ئۇنىڭ چىقارغان ئاۋاز-لىرى پۈتۈنلەي ئۆزگەرگەن، شەكلىمۇ ئوخشمايى قالغانىدى. ئاندىن ئۇ قانچە ئۇرۇنۇپمۇ ھېچقانداق ئاۋاز چىقىرالمىدى، پەقەت ئۆزىنىڭ قۇلقى، ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق مىلودىيە، رىتىم، ئاجىز-كۆچلۈكلىكى ۋە ئاۋاز ھەققىدىكى ئەسلىمە خاتىرىلىرىنى تۇتۇۋالماقچى بولدى، ئۆزاق ۋاقىتلارغىچە ئەتراپىدا ئايلىنىپ تۇرغان ئاۋازلارنى تۇتۇۋالماقچى بولدى، ئۇ ئاخىرەتلىكى تەييار بولۇپ قالغان چاغدىمۇ ئۆزى تېخى يېڭىدىنلا تاپشۇرۇۋالغان — بالىلىق قەلبىنى كەڭ ئېچىپ قىلچە ئىككىلەنمەستىن پۈتۈن زوق-ئىشتىياقى بىلەن قۇچاقلىغان ۋە قوبۇل قىلغان ناخشا-مۇزىكىنى يەنە بىر مەرتەم چېلىپ بېقىشنى ۋە ئوقۇپ بېقىشنى ئۈمىد قىلغانىدى. ئەمما ئۇ مەغلۇپ بولدى. ئەسلىدە ئۇ بۇ ئىنسانلارنىڭ كۆڭۈل سۆيگۈسى ۋە ئەقىل-پاراسىتىنىڭ يۇكسەك پەللىسىنى ھەم ئەستە ساقلىمىغان، ھەم دورىيالمىغان ۋە تەسەۋۋۇر قىلالماي قالغانىدى.

مانا ئەمدى يەنى 1974-يىلى ساۋچېيەنلى 40 ياشلاردىن ھالقىغان چاغدا ئۇلارنى بەكمۇ ئاز ئويلايتتى. ئويلاپ ئېسىگە ئالغان، ئېغىر-زىغا ئېلىپ دېيەلىگەن تەقدىردىمۇ، ناھايىتى بەك تارتىنىپ، ھەسسىرەتلىنىپ ئازابلىق كۆلۈپ قويۇتتى. ئۇ ھەمىشە ئۆزىنى مەسخىرە قىلىش كەيپىياتى بىلەن: "ئۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەجداد-لارنىڭ ئىشى..." دەپ قويۇتتى. ئۇ ھېلىقى ئىشلارنى ئويلىسا ياكى ئېغىزغا ئالسا، باشقا بىرسى توغرۇلۇق ئويلانغان ياكى پاراڭ قىلغانىدەك بولاتتى. بىر ئادەمنىڭ ھاياتىدا، ئەمدى 40 ياشقا كىرگەن چاغدا، ئۇنىڭ تۇرمۇشى "ئۆتكەنكى ئەجداد-لار" بولۇپ قالغانىكەن، ئۇ ئەسلىدە جەمەتچىلىك ۋە ۋارىسچىلىقنى دەللىلەشكە مۇناسىۋەتلىك بولغان دىنىي ئەقىدىنىڭ "بىرەر ئەسىر ئۆتۈپ كەتكەنىدەك تۇيغۇ" سىنىڭ بەختىيارلىق ياكى بەختسىزلىك ئىكەنلىكىنى، كىشىنى قايغۇ-

هەسرەتكە چۆمدۇرىدىغان ياكى خۇشاللىقتا مۇيەسسەر قىلالىغانلىقىنى بىۋاستە چۈشىنىپ يېتەلەيدۇ-دە!

كېيىنچە ئۇ ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنىڭ ئاكتىپلىرىدىن بولۇپ قالدى، ياشلار ئىتتىپاقى ئەزاسى بولدى، جەنۇبقا يۇرۇش قىلىش ئەترىتىنىڭ ئەزاسى بولدى،...ياشلار ئىتتىپاقى دېگەن يېڭى ئەسىر-نىڭ تېڭىنى جاكارلىغان ياڭراق پاك سادانىڭ بەلگىسى تۇرسا، نېمە ئۈچۈن ئۇ بۇلارنى قەدىرلەش دېگەننى ئۇقمايدۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى سۆيۈشنى ئۇقمايدۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق چېچىلاڭغۇ، شۇنداق‌تەلۈە، شۇنداق گۆدەك ۋە شۇنچىۋالا تېگى پەسلىكلەرگە ئىگە؟ ۋاقىت نېمىدېگەن تېز ھە؟ بۇلارنىڭ ھەممىسى خۇددى ھەشقىپىچەك ئېچىلغاندەك ئارىلىقتا بولۇپ ئۆتكەن، ئادىن بىرەدە-نىڭ ئارىلىقىدا "ئۆتكەنكى ئەجدادلار" بولۇپ كېتىپتۇ...ئۇنىڭ تەق-دىرىدىكى ئۆزگىرىشلەر دەسلىپىدە ئاسانلا ۋە جىددىي بولغاندى، كېيىنچە بولسا، ئۇنىڭدىكى تەرەققىياتلار ناھايىتى ئاستا، بەك ئۇزاق ۋاقىتلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بولدى، ئۇنىڭ قانچىلىك داۋاملىشىدىغان-لىقىنى بىلىپ بولمايتتى. ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك، ئاخىرى-غىچە ئېلىپ بېرىش كېرەك، سىلەر دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈڭلار، پروليتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلابىنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بېرىڭلار... شۇغىنسى، ئاخىرى دېگەن نەدەسەن؟

ئۇ ئۇلۇغۋار، يېيىپبېڭى مۇزىكا بابلىرىنىڭ باشلىنىشىغا ئىنتىزار ئىدى، كىم بىلسۇن، ئۇ مۇنداق مۇزىكا بابلىرىغا مەنسۇپ بولالمايى قالدى، بۇ مۇزىكا ئەترىتىنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە مۇيەسسەر بولال-ماي قالدى... ئۇ كونىراپ قالغان، بىرقانچە تارىسى ئۇزۇلۈپ كەتكەن ئىسكرىپكىمۇ؟ ئۇ تېشىلىپ كەتكەن، يېلى چقىپ كەتكەن، رەڭگى سەتلىشىپ كەتكەن، كىشىنى بىزار قىلىدىغان دۇمباقىمۇ؟ ياكى بولمىسا ئۇ پاكىز، رەتلىك مۇزىكا نوتىسى ئۈستىگە چۈشۈپ

قالغان بىر تامچە سىياھ، بىر تامچە پاسكىنا سۈمدۈ؟

20 يىلنىڭ بۇياغى ئۇ ئىنتىزار بولۇپ، توختىماي ئۈمىد قىلىپ كەلدى،...ۋاھالەنكى، ئىشچىلار تەشۋىقاتچى ئەترىتىدىكى بىر پىشقەدەم سۆيۈملۈك ئىشچى ئۇستام ئۇنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: "سەندەك ئادەم، قورسقىڭنى تويغۇزۇپ ئارامخۇدا ئۇخلاپ ياتقىنىڭ ياخشىكەن، شۇ چاغدا خەلقە كەلتۈرىدىغان زىيىنىڭ ئازراق بولىدۇ! كىم سېنى دۆلەت بەرگەن ئايلىقىنى ئېلىپ تۇرۇپ زەھەر تارقاتسۇن دەپتۇ؟ خەلقنىڭكىنى يەپ، خەلقنىڭكىنى ئىچىپ تۇرۇقلۇق، يەنە كاللاڭغا "ئىسكى"، "ۋىن" دېگەنلەرنى قاچىلىۋاپسەن، سېنىڭ ئۇ مۇزىكا-ساز لىرىڭنى ھېچكىم چۈشەنمەيدۇ، دۇڭگەتاراق قىلىپ ئادەمنىڭ بېشىنى ئاغرىتىپ، ياش ئەۋلادلارنى بۇزدىسەن، دۆلەتنىڭ رەڭگىنى ئۆزگەرتىپ،...بۇزغۇنچىلىق قىلسەن".

ئۇ بەكمۇ ھەسرەتلەندى. ئۇ بۇتتەك قېتىپلا قالدى. جۇڭگونى قايتىدىن ھاياتقا ئېرىشتۇرۇش ئۈچۈن، ئىنسانىيەتنى ئازادلىق ۋە بەختكە باردىغان يېڭى يولغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن، شۇنىڭدەك ئۇ ئۆزىنىمۇ يېڭى ئادەم قىلىش ئۈچۈن، بۇ بەدەللەرنىڭ ھەممىسى تېخى ئۇنچە كۆپ، ئۇنچە يۇقىرى ھېسابلانمايتتى. ئەترايقا قاراپ بېقىۋىدى، ئېتىزلاردا، سېخىلاردا، ماگىزىنلاردا، ئۆي-ئۆيلەردە، پويىز ۋە ئاپتوموبىللاردا، نەگىلا بارسىڭىز ئادەم، نورمال، ساغلام، قىستىلىشىۋاتقان ۋە توپ-توپ يۈرگەن ئادەم، شۇنچىۋالا ئادەم ئىچىدە قايسى قاپاقباش، دورىنى خاتا يەپ قالغان قايسى نېرۋا كېسەلنىڭ بەش سىزىقتىكى كېچىك-كېچىك قارا قومۇچاقلار ئۈچۈن ئىستېمىسى ئۆرلەپ قالدۇ؟ كۆزدىن يوقال، مۇزىكا! قۇرۇپ كەتسۇن، بىتخۇۋىن، چايكوۋسكى دېگەنلەر! بىتخۇۋىن بولسا نېمە بوپتۇ؟ ئۇلىغلىنىڭ تىياتىرلارنى ئوقۇيالامدىكەن؟ ھېلىقى چايكوۋسكى دېگىنى قىزىل بەش خىللار تائېپىسىگە كىرەمدىكەن؟

شۇنىڭ بىلەن ئۇ پويىزنىڭ سان-ساناقسىز پولات چاقى پولات رېلىسىنى بېسىپ ئۆتكەن چاغدا چىقارغان كۈچلۈك ئاۋازىنى مەدھىيلەيدىغان، پويىز تاغ تونىللىرىدىن چىقىپ، يورۇقلۇققا بۆلەنگەندەك گۈدۈكىنىڭ ياكى راتقان جەددىي يۈكسەك ئاۋازىنى مەدھىيلەيدىغان بولدى، ئالغا، ئالغا، پەقەت كېچە-كۈندۈز تىنىم تاپماستىن ئالغىلا بېسىپ، يەر ئۈستىدىكى ھەممە نەرسىنى رەھىم قىلماستىن يىراق-يىراقلارغا تاشلاپ كېتىدىغان مۇتلەق ئىلگىرىلەش خىسلىتىنى مەدھىيلەيدىغان بولدى.

ئۇنىڭدىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پويىز يوقالدى، ئۇنىڭ تۇرار جايى تۆمۈريولدىن 1000 كىلومېتر نېرى كېلەتتى، ئۇنىڭدا ھازىر بارى چارچاپ ھالىدىن كەتكەن، ھەممە نەرسىگە قىزىقىشى قالمىغان ۋە جاراھەتلەنگەن ئات ئىدى.

تاغقا كېلىشتىن بۇرۇن يەنە ئادەمنى كۆڭۈلسىزلەندۈرىدىغان كىچىككىنە بىر قىستۇرما چىقتى، ئۇنىڭ سەۋەبچىسى ئورۇقلۇقىدىن قوۋۇرغىسىنىمۇ سانغىلى بولىدىغان بىر قارا ئىت ئىدى. ساۋچىيەنلى سۆيۈملۈك ئايال پرىكازچىك بار تەمىنات سودا ماگىزىنىدىن چىقىپ، ئېتىغا قايتىدىن مىنىپ، تاغ باغرىنى ياقلاپ مېڭىپ، مەھەللىدىن چىقاي دەپ قالغاندا، چوڭۇلۇپ كەتكەن بىر ئەسكى ياغاچ ئىشكىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇشتۇمتۇتلا پاسكىنا بىر قارا ئىت ئېتىلىپ چىقتى. قارا ئىت گويا جىن چاپلىشىۋالغاندەك چاپقان ھەم يۆمىلىغان پېتى ساۋچىيەنلى بىلەن ئۇنىڭ سۇرچىپار ئېتى تەرەپكە ئېتىلدى ۋە ناۋادا باشقا بىرەر ئىتنى ئېسىپ قويۇپ دۈمبا بىلەن ئۇرغاندىمۇ چىقمايدىغان دەھشەتلىك ئاۋاز چىقاردىكى، ئۇ ئاۋاز شەكلى ئۆز-گىرىپ باشقىچە بولۇپ كەتكەن، ئىتنىڭ ئاۋازىغىمۇ ئوخشىماي قالغان، ئاكلاپلىكى قالغان كىشىنىڭ پۈت-قوللىرىنى تارتىشتۇرۇپ،

نەرۋىسىنى‌قوزغاپ قويغۇدەك دەرىجىدىكى غەلىتە بىر ئاۋاز ئىدى، ئۇ ئاۋاز بىلەن ئۇ ئاۋازنى چىقارغان تەن گويا غۇيۇلدايدىغان ئوقتا ئوخشاش ساۋۇچيەنلى بىلەن ئاتقا قاراپ ئېتىلدى، ساۋۇچيەنلى بۇنىڭ-دىن پىچاق سانجىلغاندەك بىر تۈيغۇغا كەلدى. ساۋۇچيەنلىنىڭ چار-ۋىچىلىق رايونلىرىغا كېلىشى تۇنجى قېتىم ئەمەس ئىدى، ئالغا كېتىۋاتقان ئات، تۆگە، ئېشەك ۋە ۋېلىسىپىتلەرنى قوغلاپ ئىزمۇئىز سۇروپ كېلىدىغان قىلىقسىز ئەسكى ئىتلارنى تولا كۆرۈپ ئادەتلىنىپ كەتكەنىدى، ئۇ ئىتلار بويلىرى ئۆزلىرىدىن چوڭ، چېپىشتا ئۆزلە-رىدىن بەرداشلىق بولغان ھايۋانلاردىن ھەسەت قىلاتتى-دە، قۇرۇق ھەيۋە قىلىپ، بىردەملىكە تازا كاڭشۇالاتتى خالاس، ھېچبىر ئات، جۇملىدىن جەمئىيەتكە يېگىدىن كىرىپ كەلگەن، شاش مىجەزلىك چىلانتوروقمۇ ئۇلار بىلەن كارى بولمايتتى. ئىتلارنىڭ كاكىلداپ قاۋاشلىرى ھەتتا ئاتقا مىنگۈچىلەرنى سەل مەغرۇرلاندۇ-رۇپ، سەل روھلاندۇرۇپمۇ قوياتتى، ئىتلارنىڭ غالجىرلىق بىلەن قاۋاشلىرى ئاتلىقنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى جاكارلىغانلىق بولمامدۇ؟ شۇڭا، ئۇيغۇرلارمۇ، قازاقلارمۇ، تاتارلارمۇ: "ئىت ھۆرەر، كارۋان يۈرەر" دېگەن ئوڭتاق بىر خەلق ماقالىنى بىلىشىدىكەن. ئەمما بۇ قېتىم ئوروقلىقىدىن ھەتتا سۆگەكلىرىمۇ بوڭتۇپ چىقىپ قالغان قارا ئىتنىڭ قۇرۇق ھاۋشۇشلىرىلا قىياپىتىمۇ، روھىمۇ قاتاڭشىپ قالغان قېرى ئاتنىڭ قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇرغۇزۇۋەتتى.

قارا ئىت ساۋۇچيەنلى بىلەن ئۇنىڭ ئېتىغا يېقىنلاپ كەلدى. ساۋ-چيەنلى ئىتنىڭ شالاڭلاپ قالغان قارا تۈكلىرىدىكى كىشىنىڭ كۆڭ-لىنى ئېلىشتۇرىدىغان كۆكۈش توغرىلارنى ۋە ئۇنىڭ قېقىزىل بولۇپ كەتكەن كىچىككىنە كۆزلىرىنى كۆردى. غالجىر ئىتمىدۇ؟ غال-جىرلىق كىشىنى تارقىتامدىغاندۇ؟ ساۋۇچيەنلى تىزى بىلەن ئاتنىڭ دۇمبىسىنى چىڭ قىسۋېلىپ، پەتىنكىسىنىڭ ئۆكچىسى بىلەن ئاتنىڭ

قورسقىغا دېۋىتتى، بۇنىڭ بىلەن ئاتنى بىر-ئىككى قەدەم بولسىمۇ چاپسانراق مېڭىشقا ئالدىراتتى، شۇ چاغدا ئۇ ئۆتۈك سېتىۋالمىغان-لىقىغا ناھايتىمۇ پۇشايمان قىلدى. مەۋجۇتلا نەرسە ئەقلىغە مۇۋاپىق بولىدىكەن، شۇ يەرلىك كىشىلەر نېمە سەۋەبتىن يالۇ كۇنىلىرىمۇ ئۇزۇن قونچىلىق ئۆتۈك كىيىۋالمىدىكەن دېسە، ئۇنىڭمۇ ئالاھىدە قوغدىنىش رولى بولىدىكەن-دە!

شۇغىنسى، قېرى ئاتنىڭ چاپسانراق يۈرۈش ئەلپازى يوق ئىدى. ئۆزىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى، تېخى ھايات ئىكەنلىكىنى ئىپادىلەش يۈزىسىدىن قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇۋالغانىدىن كېيىن، قارا ئىتقا، ساۋۇچىەنلىگە بولغان قىزىقىشىنى ۋە ئىنكاس قوزغاش ئىقتى-دارىنى يوقاتقانىدى. ئۇزايمىدىن قارىغاندا، ئۇ ئات ئىتىقا تالىنىپ قان بېرىشكە رازى ئىدىكى، مىسلىداپ مېڭىشىنى ئۆزگەرتىشكە رايى يوقتەك قىلاتتى، قارا ئىت بولسا، قىلچە يۈز قارىماستىن ساۋۇچىەنلە-نىڭ ئىشتىنىنىڭ بىر پۇچقىقىنى چىشلۇۋالدى، ساۋۇچىەنلى ئەمدىلىكتە ئىتنىڭ چىشلەيدىغانلىقىنى سەزگەندەك بولدى، ئەمەلىيەتتە، ئەگەر ئىت چىشلەشنى خالسا، ئۇنىڭ پاقالچىقىنى چىشلەپ، ئۆتكۈر ئىككى چىشىنىڭ ئىزىنسىنى چىقىرىپ قويغان بولاتتى. ساۋۇچىەنلى چېگرا رايونغا كەلگەندىن بۇيان ئىككى قېتىم ئىتنىڭ تالىشىغا قالغانىدى، ئىككى قېتىمدا تېرىسى ئېچىلىپ، ئادەمنى قورقۇتقۇدەك دەرىجىدە ئىدى! ساۋۇچىەنلى ھەيران بولغىنىچە ئاچچىقلانىدە-دە، غەزەپ بىلەن ۋاراقىراپلا ئاتتىن سەكرەپ چۈشتى، ئۇ قۇرۇق قول پېتى غالجىر ئىت بىلەن تازا بىر قەپەس ئېلىشاي دېگەن يەرگە كەلدى، ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى ئاچچىقى بويىچە، ئۇ غالجىر ئىتنى ئۆلتۈرۈپ، بۇردا-بۇردا قىلىپ تاشلىمىغىچە توختايدىغانىدەك ئەمەس ئىدى. غەزەپلە-نىش ئۇنى ئادەتتىن تاشقىرى بىر ھالەتكە كەلتۈرۈپ، جاسارەتلىك، قۇدرەتلىك، ئاجايىپ سۈرلۈك، ھەيۋەتلىك قىلىپ قويغانىدى.

ۋاھالەنكى، ساۋچيەنلى ئاتتىن سەكرەپ چۇشىشگىلا، ھېلىقى ئىت قۇيرۇقىنى تېمىغا مەھكەم قىسىپ ئىس-تۈتەككە ئوخشاشلا قېچىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئىزنىسىمۇ، شەپسىمۇ قالمىدى، ئۇنى قوغلاپمۇ يېتەلمىدى، ئىزدەپمۇ تاپالمىدى، شۇنىڭ بىلەن، ساۋچيەنلىنىڭ گويا تەيشەن تېغى بېشىدىن بېسىپ كەلگەندەك غەزەپلىك نەرسىسى، سەكرەپ چۇشۇشى، ئېلىشماقچى بولغانلىقىنىڭ ھەننۇاسى نىشانسىز ئوق ئېتىش، كۆلكۈلۈك، ئارتۇقچە، بىھۇدە ئىش بولۇپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ، ساۋچيەنلى كۆڭۈل غەشىلىكى ۋە سولىغۇنلۇق سەزدى. پىرىكازچىك ئايالىنىڭ مۇلايىم كۆلكىسى بەخش ئەتكەن يىللىقلىق، غالجىر ئىت پەيدا قىلغان كۈرەش ئىرادىسى پۈتۈنلەي يوقالدى.

ئۇ تاغقا كىرىشكە باشلىدى. تاغقا يېڭى كىرگىنىدە ھەممە نەرسىدە ئوخشىماسلىق يوقتەك تۇراتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىگە كۆرۈنگەنلىرى ئاق تىكەن، كۆك تىكەن، قىزىل قۇم توپا ۋە قارا تاشلاردىن ئىبارەت ئىدى. چۆل بولسا غىلاڭ ساي، تاغ-قايراقلار تاپىتاقىر ئىدى، ئوخشاشلا توپا-توزان، قۇرغاق شاماللا ئىدى، بۇنىڭ دەستىدىن ئادەمنىڭ كالپۇكلىرى گەز باغلاپ يېرىلىپ، ئاغزى قۇرۇپ كېتەتتى. تاغ قاپتىلىغا چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ دېمىسى بارغانسېرى قاتتىق تولغىنىشقا باشلىدى. سۇر چىپار ئاتنىڭ كەمچىلىكى يەنە ئاشكارىلىنىپ قالدى، ياخشى يورغا ئات بولغان بولسا، شۇنچىۋالا تولغىنىپ كېتەر-مىدى؟ ئۇنىڭ تولغىنىش دەرىجىسى غەربىلىكلەرنىڭ تولىغاپ ئويناپ-دىغان ئۇسسۇلىدىنمۇ ئېشىپ كەتكەنىدى، ئاتنىڭ تولغىنىشى بىلەن سەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا تولغىنىپ كېتىسەن-دە، خوددى بەلگە غىلدىرلايدىغان شاركلىق ئوق بېكىتۋالغاندەك بولۇپ قالسەن... شۇ تەرىزدە بىرقانچە سائەت مىنگەندە، ساغرانىڭ غىداۋلىرىپ، تىتى-

ۋەتىمەدۇ؟ تەلىيگە، ساۋچىيەنلى قانداقلا بولمىسۇن ئات مىنىشكە خام ئادەملەردىن ئەمەس-تە، ئۇ ئات ئۇستىدە ئۆز بەدىنىنىڭ ئېغىرلىق مەركىزىنى سول تەرەپكە يۆتكەپ، سول پۇتى بىلەن ئۈزەڭگىگە دەسسەپلىپ، ئوڭ پۇتىنى سەل كۆتۈرۈپ، يېرىم‌راق يانتۇ، يېنىچە ئېسىلىپ تۇرغان ھالەتكە كېلىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن، قارىماققا ساۋچىيەنلى ئات بىلەن تەڭلا تېخىمۇ بەك تولغىنىپ، تازا ئىغاڭلاپ كەتكەندەك قىلىغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ ساغرىسى ئاساسىي جەھەتتىن بوشلۇقنا ئېسىلىپ تۇردى، ئاتنىڭ ئېگىرىگە بېۋاستە تېگىپ كېتىشىدىن ۋە سۈركىلىپ كېتىشىدىن خالىي بولغان سول پۇتى سەل كۆچمەندەك قىلسىمۇ، بەدىنىنىڭ باشقا بۆلەكلىرى ئارام تېپىپ قالغاندى.

لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەن ئالدىراپمۇ كەتمەڭ! ئۇغۇ راھەتلىنىپ قاپتۇ، ئەمدى ئاتچۇ؟ قايسى بىر دىنامكا ئالىمى بۇنداق ئەگرى-توقاي شەيتان يولنىڭ شەكىللەندۈرگەن ھالىتى — بۇنداق ھالەتتە بولۇشنى ئۇمۇ باشقا خەقلەردىن ئۆگىنىۋالغانىدى، ئەلۋەتتە — ئاتقا قانچە ھەسسە ئېغىرلىقنى ئارتۇق چۈشۈرىدىغانلىقنى ھېسابلاپ چىقالايدۇ؟ بۇ خۇددى ئىككى ساۋچىيەنلىگە ئوخشايتتى. سەن ئاتنىڭ سول يېقىدا بولساڭ، يەنە يالغان ساۋچىيەنلى ئاتنىڭ ئوڭ يېقىدا بولغاندا ئاندىن تەڭپۇڭ بولغان، مۇقىم بولغان، ئالغا باسقان بولاتتى-دە! ئەمما ھازىر ئوڭ ياق قۇرۇق ئىدى، ناۋادا ئۇ ئات بولماستىن بەلكى ياغاچ جازا بولغان بولسا ئىدى، ئېغىرلىق مەركىزىنىڭ بىر تەرەپكە ساڭگىلاپ كېتىشى ئۇنى يېقىلىشقا ئېلىپ بارماي قويمايتتى، ئەمدى ئۇ ئاتچۇ، ناھايىتى زور كۈچ ئارقىلىق بۇنداق قىيىسىيشنى يېڭىش ھېسابىغا، ئوخشاشلا ئالغا قاراپ ماڭماقتا، ئوخشاشلا ئالغا باسماقتا ئىدى!

ئۇن-تىن چىقارمايدىغان، ئاغمايدىغان-يېقىلمايدىغان، كەمسە-

تىشكە ۋە ئېغىرلىق كۆتۈرۈشكە بەرداشلىق ئات! ھەقلىق يوسۇندا كەمستىلۈاتقان، ھەقلىق يوسۇندا قىينىلىۋاتقان ۋە زىيانلىنىۋاتقان ئات! ساۋۇچىيەنلى مۇشۇ يەرگىچە ئويلىدى-دە، ئەسلىدىكى تۈز ئولتۇرغان ھالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالدى، ئۇ پەقەت پۈتىغا سەل كۈچ كەلتۈرۈپ، ساغرىسىنى كۆتۈرۈپرەك ئولتۈرۈۋالدى، خالاس.

مانا مۇشۇنداق بىر قىيىسىش، بىر تۇز بولۇش، بىر ئويلىنىش، بىر ھەرىكەت قىلىش جەريانىدا، ئات ئاللقاچان ئۇنى پۈتۈنلەي باشقىچە بىر دۇنياغا ئېلىپ كەلگەندى. سلجىشتىن كەلگەن ئۆز-گىرىش كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى، سلجىيالايدىغان نەرسە مەدھىيە-لەشكە ئەرزىيدۇ، قارىمامسز ئۇ مانا كىچىككىنە بىر جىلغا ئۆستەڭىنىڭ يېنىغا كېلىپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا كۆمۈشتەك يالتىراپ تۇرىدىغان تار بىر شارقىراتما بولۇپ، سەكرەپ چۈشۈۋاتقان سۇ شوخ تاغ ئېرىقىغا قوشۇلۇپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بېشىدا ئىنچىكە يوپۇرماقلىرى قويۇق ئۆسكەن بىر تۈپ ياۋا توغراق بولۇپ، ئۇ گويا تاغ يولىنىڭ قوغدىغۇچىسىغا ئوخشايتتى، بۇ يانغا كەلگەن مېھمانىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن يىراقتىن يول بويىغا كېلىپ تۇرغان قىزغىن ساھىبخانەدەك قاقاس چۆل ۋە تاقىر تاغ چوققىلىرىنىڭ تۇڭگەنلىكىنى، ئالدىڭىز ياپيېشىللىق مول بىر دۇنيا ئىكەنلىكىنى ئالدىنئالا خەۋەر قىلىۋاتقان-دەك بولاتتى. پۈتىنىڭ تۆۋىنىدە بولسا ناھايىتى قويۇق، كۆپ يىللار مابەينىدە ئۆسۈپ-كۆكلەپ كېلىۋاتقان، شۇنىڭ بىلەن پېشىل، سېرىق، ياشىناۋاتقان ۋە قۇرۇپ كېتىۋاتقانلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن ياۋا ئوت-چۆپلەر ئىدى. ياۋا ئوت-چۆپلەر ئارىسىدا ئوخشاشلا ياۋا كەلگەن، شاخلىرى ئاسمانغا قاراپ ئەگرى-دونايى سوزۇلغان بىر-قانچە تۈپ ياۋا تاش ئالما بولۇپ، كۆرگەنلا كىشىنىڭ ئاغزىغا سېرىق سۇ كەلگۈدەك دەرىجىدىكى ئاچچىق-چۈچۈك تاش ئالمىلار شاخ-شاخلاردا ئېسىلىپ تۇراتتى. ئالدى-كەينىدىكى يولدا كالىلارنىڭ،

ئاتلارنىڭ، قويىلارنىڭ تۆكچىسىدىكى قويۇق ئىزلىرى تۇراتتى، ئۇ ئىزلار ئادەم بىلەن ھايۋانىڭ قويۇق ۋە كوللېكتىپ تۇرمۇشىغا سىمۋول بولاتتى، تەبىئەتكە جان كىرگەن، ماغدۇر پەيدا بولغاندى، ھاۋامۇ نەمخۇش ۋە يېڭى تۇس ئالغانىدى. بولۇپمۇ قوڭۇر رەڭ كەلگەن، سۇ تامچىلىرىنى سقىپ چىقىرىۋالغىلى بولغۇدەك دەرىجىدىكى توپا ۋە شۇ توپىدىن باش كۆتۈرۈپ چىققان يەنە شۇ توپىغا مەھكەم چاپلىشىپ ئۇنى كەلكۈن سۈلىرىنىڭ ئېتىشىدىن ساقلاپ كەلگەن چاتقاللار قاغجىراق چۆلدە بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتنى ئۆتكۈزگەن ئادەمنى تېخمۇ بەك جەلپ قىلاتتى! بۇ يەر تاغدىكى مۇقەددەس جاي ئىدى! بۇ يەر قورول سىرتىدىكى جياڭنەن ئىدى! بۇ يەر ئەلا دەرىجىدىكى ئىنسانىيەت مۇھىتى ھېسابلىنالايتتى! ساۋ-چيەنلى ئاتنىڭ تىزگىنىنى سەل تارتىۋىدى، سۈر چېپارئات قەدىمىنى شۇ ئانلا توختاتتى. مۇبادا قاپاقباش بىرەرسى مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ تۈيغۇسىمۇ باشقىچىراق بولۇپ قالارمىدى؟ مانا ئۇمۇ ئالدىنقى تۆۋىنى يېنىكلىنە مىدىرلاتتىغۇ؟

ئۇ ھەر قېتىم مۇشۇ يەرگە كەلگەندە توختىۋالاتتى-دە، ئۆزىنىڭ گەۋدىسى رەسىم ئىچىدە تۇرغانىدەك، قاقاس چۆللۈك بىلەن كىچىككىنە ئېرىقلىق گۈزەل جىلغا بىر-بىرىگە ماسلىشىپ كەتكەندەك، ئۇنىڭ ئۆزى بولسا، چوڭ دۇنيانىڭ ئىچىدىكى كىچىك بىر دۇنيادەك ھېس-تۈيغۇغا كېلەتتى. بىر پارچە مەنزىرە رەسىمى تەشۋىقات تاختىسىغا ئېسىپ قويۇلسا ناھايىتى چىرايلىق كۆرۈنىدۇ ۋە ئامىتى كەلگەن بولىدۇ، ئەلۋەتتە؛ ئەگەر ئۇ رەسىم پارقىرىنى بار ئۆيدەك جايلارغا ئېسىپ قويۇلسىچۇ؟ ئۇ چاغدا قانداق بولار؟ ئەگەر ئۇ بۇلغىنىپ كەتمىسە، يېڭىلىق ھالىتىدىن قالمىسا، تېخمۇ قەدىرلىك ۋە تېخمۇ قىممەتلىك بولماسمىدى؟ ئەگەر ھەربىر پار قازىنى ئورنىتىلغان ئۆيگە بىر پارچىدىن جەلپ قىلارلىق مەنزىرە رەسىمى

ئىسلسا، پارقازىنى بار ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىمۇ راھەتلىك بولماسمىدى؟

قېرى سۇرئات، قانداقتۇ بىر يورۇننىدىن ئىتىلىپ قاچقىچە چىقىقانىدەك بىردىنلا چاپچىپ كەتتى. ئات چاپچىپ چىقىقانىدا، ئاتنىڭ بېشى كۆچەپ بىر سىرىلىش بىلەن، ساۋۇچىيەنلىنىڭ قولىدىكى تىزگىن چىقىپ كەتتى. ساۋۇچىيەنلى نېمىلەرنىڭ بولۇپ ئۆتكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي قالدى، ئات بىر سەكرەپ، ئاندىن يەنە بىر سەكرەپ، بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا 3-دەرىجىلىك تەنھەرىكەتچىگە ئايلىنىپ قالدى، ساۋۇچىيەنلى شۇ سەنتۈرۈلىشىدە ئاتنىڭ ئۈستىدىن قاڭقىپ چۈشكىلى تاس قالدى. ئۇ ئىختىيارسىز ئات بىلەن بىللە گاھ ئۇ ياقتا، گاھ بۇ ياقتا ئېغناقلاپ يۇرۇپ كېچىك شارقىراتمىنىڭ تۆۋۈندىكى سۇرەتتەك گۈزەل مەنزىرىلىك تاغ جىلغىسىدىن ئايرىلدى، ئات تىك بىر قىيادا ئۆرە تۇردى-دە، بىرقانچە تاشنى تەپتى، مۇشۇ چاغدا ساۋۇچىيەنلى قانداقتۇ بوش بىر شەپنى سەزگەندەك بولدى، "يىلان!" دەپ ئويلىدى ئۇ، ئاندىن ئالاقزادە بولۇپ چۆچۈپ كەتتى، ئۇنىڭ قۇلاق پەردىسىگە ئىككى مىنۇتنىڭ ئالدىدا ئاڭلىغان شالدۇر-شۇلدۇر قىلىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى، "يىلان!" دەپ ۋارقىرىۋەتتى-دە، بۇرۇلۇپ پەسكە كۆز سالدى، ئەمما كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمىدى. "يىلان!" دەپ مۇئەييەنلەشتۈردى ئۇ، ئەمما ئات ئۆزىگە كېلىۋالغانىدى، دېمەك، ئەمدى خەتەرلىك ئەھۋالدىن قۇتۇلغانىدى، ئات قورسقىنى ئىچىگە بىر تارتىۋېلىپ، بېشىنى تازا سىلكىۋېتىپ، گويا ساۋۇچىيەنلىگە نېمىندۇ بىرنەرسىلەرنى چۈشەندۈرمەكچى ياكى ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىماقچى بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ بوينىنى ئۇ يان-بۇ يان ئىغاڭلىتىپ ساۋۇچىيەنىنى تىزگىنىنى ئېلىۋېلىشقا ئالدىراتقاندەك قىلاتتى. بۇ يەردە ئىشلىتىلىدىغان تىزگىنلەر ھەم توم، ھەم ئۈزۈن بولغاچقا، يەردە سۆرۈلۈپ قالسا ئاتنىڭ پۇتى پۈتلىشىپ كېتەتتى.

ساۋچىلىنىڭ چۆچىگەن كەيپىياتى سەل ئىزغا چۈشتى. لېكىن ئۇ چۆچۈشكىمۇ يېتىشەلمەي قالدى. چۆچۈش ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئەكس ئېتىپمۇ باقماستىلا ئۆتۈپ كەتتى، ئات ئەسلى هالىتىگە كەلدى، قېلىپما چۈشتى، گويا هېچقانداق ۋەقە بولمىغاندەك بىپەرۋا بولۇپ يەنە بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇۋالدى، تۇمشۇقىنى سوزسىلا ئاغزى يېتىدىغان كۆپكۆك ئوتمۇ ئۇنىڭ ئىشتىياقىنى قوزغىيالمىدى، ساۋچىلىنى شەكلى بارچىنى يوق بۇنداق بىر ئات سىكىلتىنىڭ قانداقسىگە تاغ جىلغىسىدىن دۆڭنىڭ چوققىسىغا چىقىۋالقىنى ئەسلا چۈشەنەلمەي، هېچقانداق يولى يوق مۇنداق بىر ئېگىز دۆڭگە ئۇچۇپ چىقىۋالمىدۇ، دەپ قالدى. هەي بىچارە، ناتاۋان، مۆگدىگەك ۋە قىرىپ قالغان ئات، سەندە راستلا شۇنچىۋالا سەزگۈرلۈك، چەبدەسلىك، باتۇرلۇق ۋە زېهنىي قۇۋۋەت يوشۇرۇنغانمۇ؟ سەن سەكرىيەلەمسەن، پەرۋاز قىلالامسەن؟ ئەگەر سەن بەيگە مەيدانىدا بولساڭ، تەنتەنە ۋە ۋاقىراشلار ساداسى ئىچىدە شامالدەك غۇيۇلداپ يۈرەلەرمىدىڭ؟ جەڭ مەيدانىدا بولغان بولساڭ، يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوقلار ئارىسىدا ئىستېكامغا ئاتاكا قىلىپ ماڭالارمىدىڭ؟

— بىر يۈگۈرەپ باقاي قېنى! — دېدى تۇيۇقسىزلا زۇۋان سۈرۈپ ئات، — بىر يۈگۈرەپ باقايچۇ، — ئۇنىڭ گېپى ئېنىق ئىدى. ئاۋازى بىلەن تەڭ كۆزلىرىدىن ياش كەتتى، — بىر قېتىملا بولسا بولدى، بىر قېتىملا پۇرسەت شۇ پۇرسەتتە ئەڭ زور كۈچۈمنى جۇغلاپ تۇرۇپ بىر يۈگۈرۈپ باقايچۇ!

— يۈگۈرسۇن! يۈگۈرەپ باقسۇن قېنى! — دېدى شامال.

— ئۇچۇۋاتمەن! ئۇچۇۋاتمەن! — دېدى شۇڭقار ئۆزىنىڭ قوڭۇر قاناتلىرىنى ئېچىپ تۇرۇپ.

— ئۇ يارايدۇ، يارايدۇ،... — دېدى ئېقىن سۇ يالۋىرغاندەك قىلىپ.

ـــ چاپسۇن! چاپسۇن! ئۇچسۇن! ئۇچسۇن! چاپسۇن! ئۇچ-سۇن! ـــ دېگەن ئاۋازلار گويا باھار گۈلدۇرماسسىدەك شىددەت بىلەن تاغ جىلغىلىرىنى تىترەتمەكتە ئىدى.

بۇ تازا تېتىقسىز بىر ئەسەر بولۇپ قالدى، شۇ سەۋەبتىن، ئاپتور شۇ قەدەر تېتىقسىزلىقتا تەخسىر قىلسىپ مۇشۇ يەرگە قەدەر ئوقۇپ كەلگەن كىتابخانلارغا چوڭقۇر ۋە سەممىي تەشەككۈر ئېيتىدۇ. ئۇنىڭ كەينىدىن قانچىلىك قىزىقچىلىقلار بولۇشىدىن، قانداق كۈلكىلىك ئىشلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرالايدىغانلىقىدىن، كۆڭۈلدە ئويلىغانىدەك بىرەر يېشىمى بولۇشىدىن ئۈمىد كۈتمەسلىك كېرەك. ئۇ ئاتنى مىنىپ ماڭىدۇ، ماڭىدۇ،... شۇلا ئىش. ھەربىر ئات ۋە ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە يارىشا يولى بولىدۇ، ئۇ يول مۇشەققەتلىك بولۇشمۇ مۇمكىن، شەرەپلىك بولۇشمۇ مۇمكىن، كۆڭۈللۈك بولۇشمۇ مۇمكىن، قورقۇنچلۇق ـ خەتەرلىك بولۇشمۇ مۇمكىن، ئەمما ناھايىتى كۆپ چاغلاردا ئۇ يول نورمال، ئانچىكىم بىلىنىدىغان، ئادەتتىكىچە بولىدۇ، ۋاھالەنكى، ئۇنىڭ شۇنداق بولۇشى زۆرۈر ۋە ئۇنىڭدىن ساقلىنىش مۇمكىن ئەمەس، مۇشەققەت ۋە شەرەپ، خۇشاللىق ۋە خەتەر، بەخت ۋە ئازاب دېگەنلەر، قارىماققا ئادەتتىكىدەك كۆرۈنىدىغان مۇساپىدە بولىدۇ...

ئۇ ئاتنى مىنگەن پېتى ماڭىدى، ماڭىدى، تۈرۈپ ـ تۈرۈپ توختاپمۇ قالدى، ئۇدۇللىدىن كەلگەن ياكى ئارقىسىدىن يېتىپ كەلگەن قازاق چارۋىچىغا ئۇچراپمۇ قالدى. ئۇلارنىڭ كۆپىنچىلىرى بىلەن ئانچە دېگۈدەك تونۇشمىسمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى بىلىدىغانلار ئىدى، چەت ـ ياقا ھېسابلىنىدىغان بۇ جايلاردا، ئۇ ئىچكىرىدىن كەلگەن، يەنە تېخىمۇ يىراقتىن كەلگەن، ھەتتا "مەركەز"دىن كەلگەن دەپ تونۇلىدىغان كادىر بولۇش

سۈپتى بىلەن كىشىلەرنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى بەك قوزغايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە قازاقلار ئاجايىپ قائىدە-يوسۇنلۇق كېلىدىكەن، بىرەر قېتىم دىدار كۆرۈشكەن بولسىلا، 12 سائەتتىنىڭ ئالدىدا سالام-سائەت قىلىشىپ هال-ئەهۋال سوراشمىغانلا بولسا، قانداقلا جايدا ئۇچرىشىپ قالسىڭىز، ئېتىنى ئەتەي توختىتىپ، سىزگە يېقىن-لىشىپ تازىم قىلىشىدۇ، قول ئېلىشىپ سىز بىلەن كۆرۈشىدۇ، ئاندىن يۈزلىرىنى ۋە ساقال-بۇرۇتلىرىنى سىلاپ قويىدۇ، ئىككىنچى تەرەپ-نىڭ سالامەتلىك، خىزمەت، ئائىلە، ئۇرۇق-تۇغقان (بىرقاتار ئىسىم-لارنى سوراپ چىقىدۇ)، ئۆي ئەهۋالى، ئوتلاق، هەتتا ئات، كالا، قوي، تۆگە ۋە ئۇلارنىڭ قوزا، موزاي، بوتىلاقلىرىدىن تارتىپ چۈشىدىن-كېچىكىگچە بىرىنى قالدۇرماي قاتارى سوراپ چىقىدىكەن. شۇڭلاشقا ساۋچىيەنلى بۇ يولنى ناهايىتمۇ ئاستا ماڭدى، چۈنكى بۇ ئاساسلىق قاتناش يولى ئىدى، تۇرۇپ-تۇرۇپ ئېتىنى توختىتىپ يول بويىدا يولۇققان چارۋىچىلار بىلەن هاردۇق سورىشىپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇنداق چاغلاردا بولسا، ئىككى ئات بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ كېتەتتى، ئاتنىڭ بېشى ئاتنىڭ بېشىغا بويلىشىپ ئۆتۈشۈپ، ئالدىنقى پۇتلىرى ئالدىنقى پۇتلىرى بىلەن، بويۇنلىرى بويۇنلىرى بىلەن تېگىشىپ تۇرۇشاتتى، گويا بىر-بىرى بىلەن سۆيۈشۈۋاتقانىدەك ئىپادىلەردە بولۇپ كېتەتتى.

بۇ خىلدىكى چىرايلىق، ئەمما، بىر خىللا تۇيۇلدىغان قائىدە-رەسمىيەتلەر، ئەگەر باشقا بىر ۋاقىتتا بولسا ئىدى، ساۋچىيەنلى ئۇچۇن زېرىكىشلىك ۋە ۋاقىت ئىسراپچىلىقى بولغانىدەك سېزىلىشى مۇمكىن ئىدى. كېچىك شارقىراتمىدىن چىققىنىغا 40 نەچچە مىنۇتلا بولغان بولسىمۇ، ساۋچىيەنلى شۇ ئارىلىقتا يەتتە قېتىم توختىدى. لېكىن، مانا ئەمدى يەر-ئاسمان ئاستىن-ئۈستۈن قىلىنىۋاتقان، شىددەتلىك بوران-چاپقۇن، كەلكۇن-قيانلار قاپلاپ كەتكەن بۇ

ئاي ـ بۇ كۆنلەردە، ئۇنىڭ قەلبىنى غۇربەتچىلىك بېسىپ، ئەتىگىنى ئاخشىمغا كۆزى يەتمەيدىغان ئەھۋالدا مۇنداق قايتا ـ قايتا سالام ـ لىشىدۇ، قايتا ـ قايتا قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشلەر، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قاينايدىغان، كىشىنى دەككە ـ دۈككىگە سېلىپ ئارام بەرمەيدىغان ھەم ئادەمنىڭ كۆزلىرىنى ئالىچەكمەن قىلىۋېتىدىغان سىرتقى دۇنيانىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمىغان قازاق چارۋىچىلار دۇنياسىدا ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا تارقىلىپ بېرىۋاتقان قائىدە ـ يوسۇنلار، ئۇلارنىڭ قەدىمىي ئادەمگەرچىلىكلىرى ساۋۇچىيەنلىگە كۆپلىگەن روھىي ئازادىلىك ۋە مەدەت بېرەتتى. تۇرمۇش يەنىلا تۇرمۇش ئىكەنغۇ؟

ئۇنىڭ ئۇستىگە قازاقلارنىڭ ھەننۇاسى ئۇنىڭغا سۆزدە ئېيادە قىلمايدىغان ھېسداشلىق ۋە ئىچ ئاغرىتىش ئېيادىسىنى بىلدۇرۇپ تۇراتتى. گەرچە ساۋۇچىيەنلى ئۆزى زادىلا ئېتىراپ قىلمىسىمۇ، ھەم پو ئېتىپ يۇرمىگەن بولسىمۇ، ئۆزىنىڭ پەقەت ئادەتتىكى كادىر ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى نورمال خىزمەت يۆتكىلىشىلا ئىكەنلىكىنى، ئۆز ئىختىيارى بىلەن بولغانلىقىنى، كۆنى ناھايىتى خۇشال ـ خۇرام، كۆڭۈللۈك، قانائەتلىنەرلىك ھالدا ئۆتىۋاتقانلىقىنى قانچە ـ قانچە قېتىملاپ ئىزھىلاپ چۈشەندۈرۈپ ئۆتكەن بولسىمۇ،... لېكىن ئۇ يەردە ئۇنى بىرچاغلاردا "چوڭ كىشى" ئىكەن (ۋاي خۇدايىمەي، ساۋۇچىيەنلىنىڭ بۇ قىياپىتىگە قارىمامسەن، ئوخشامدۇ زادى؟)، ئىلگىرى مەركەزدە خىزمەت قىلغان ئىكەن (بېيجىڭ دېگەن مەركەز بار جاي، ئۇنى ئىنكار قىلىۋېتەلەمسەن؟)، ئامىتى ئوڭدىن كەلمەي قالغانلىق بىلەن، ئازراق چاتاق چىقىپ قالغانلىق بىلەن (جۇڭگولۇقلارنىڭ سىياسىي تەجرىبىسى ۋە سىياسىي سەزگۈرلۈكى دۇنيا بويىچە تەڭداشسىز!) چېگرا رايونغا تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن (تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن ھېسابلانغىنى قانداق؟ تاغلارغا، يېزىلارغا بېرىش دېگەن ئەڭ شەرەپلىك ئەمەسمۇ)، شۇنىڭ بىلەن

ئۆزلىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىغان، ئۆزلىرىدەك يىلتىزى چوڭقۇر، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا ئامان-ئېسەن ئۆتۈشۈۋاتقان كىشىلەرگە ئوخشىمايدىغان بىچارە ئادەم ئىكەن، دەيدىغان گەپ-سۆزلەر كەڭرى ئېقىپ يۈرەتتى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ تىلىدا "بىچارە" دېگەن سۆز سەممىي ۋە ھەقىقىي قەدىرلەش مەنىسىدە بولۇپ، كەمىستىش، كۆزگە ئىلماسلىق مەنىسى بولمايدىكەن. ئۇ ئۆزى ھەرگىز "چوڭ كىشى" ئەمەسلىكىنى قانچە چۈشەندۈرگەنچە، ئۇنىڭ شۇ يەرلىك كىشىلەرگە بەرگەن تەسراتى شۇنچە سىرلىق بولۇپ تۇيۇلدىغان بولۇپ قالغانىدى. "ئىشقىلىپ سەندە بىر چاتاق بار، ئىشقىلىپ سەن بىر پىشكەللىكە گىرىپتار بولغان ئېسىم، ئىشقىلىپ سەن بېيجىڭچە يەردىن بىرنىڭ چارۋىچىلىق گۈڭشىمىزغا كەلگەنلىكىڭ يۈقىرىغا ئۆرلەش، روناق تېپىشىڭ يولى ئەمەس!" دەيتتى كىشىلەر ئۇنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلىغانىدىن كېيىن، يۇقىرىدىكى سۆزلىرىنى چەمچەقلىتىپ تۇرۇپ كۈلكە بىلەنلا ئىزھار قىلىپ.

ساۋچىيەنلى ئۆزىنىڭ مەلۇم دەرىجىدىكى ئىچ ئاغرىتىشلار ۋە تەسەللى بېرىشلەرگە موھتاج بولۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېتىراپ قىلىشتىن قورقىدىغانلىقىنى قەتئىي ئىقرار قىلمايتتى. ئۇنىڭ ئەكسىچە، مۇشۇنداق ئىشلارغا يولۇقۇپ قالغان ھامان بېزار بولاتتى، ئۇنداق ئىچ ئاغرىتىش ئارتۇقچە ئىشتەك، زىيانلىق ۋە ئەكسىيەتچىلىك بولۇپ تۇيۇلاتتى.

مانا ئەمدى ئۇ تازا بىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنۇالدى، نەپەس ھەرىكىتىدىكى نەپەس ئېلىش ھەرىكىتىنى قىلىۋالدى. ياشاپ كەت نەپەس ھەرىكىتى!

تۇرۇپ-تۇرۇپ ئۇزۇلۇپ قالىدىغان بۇ مۇساپىمۇ تۈگىدى. ساۋچىيەنلى بىلەن ئۇنىڭ ئېتى تاغ رايونى بىلەن تۇزلەشكىنى، چارۋىچىلىق ئەترىتى بىلەن دېھقانچىلىق ئەترىتىنى تۇتاشتۇرۇپ

تۇرىدىغان تاغقا يانداش تاش يولدىن چىقىپ يېشىللىق قاپلىغان يايلاق تەۋەسىگە كىرىپ، ئادەم ماڭىدىغان يول دېگەندىن كۆرە، قويلار مېڭىپ ئاچقان يول دېگەن تۈزۈكرەك بىر تار يولدا مېڭىشقا باشلىدى.

ئەمدى يەنە باشقىچە بىر دۇنيا پەيدا بولغانىدى، ئۇ شۇنداق بىر چەكسىز دۇنيا ئىدىكى، ھەممە يېرىنى ياپيېشىل يۇمران ئوت-چۆپلەر قاپلىغان، گاھ ئېگىز-گاھ پەس، گويا يېشىللىق دولقۇنىغا ئوخشاپ كېتەتتى. بۇ ئوتلاق تەكشىمۇ ئەمەس، تىكىمۇ ئەمەس بولۇپ، بوشراق كەلگەن يانتۇ تۆپىلىك ئىدى، تۇرۇپ ئۆرلەپ، تۇرۇپ پەسلەپ باراتتى، ئات بۇ يەردە خۇددى دېڭىزدا يۈرگەن قېيىقتەك ماڭاتتى.

بۇ ئوتلاق قىشتا چارۋا يايلايدىغان جاي ئىدى، شامالغا دالدا كەلگەن كۇنگەي ئورۇن بولۇپ، قىش پەسلىدىمۇ ئانچە سوغۇق بولۇپ كەتمەيتتى. ئەمدىلىكتە مال-چارۋىلار ئېگىز تاغلاردىكى يازلىق ئوتلاقلارغا كۆچۈپ كەتكەچكە، قىشلاقتىكى ئوتلاقلار ئارام ئېلىش ۋە ياشناش، ئىختىيارى ھالدا بەخىرامان ئۆسۈۋۈپلىش ھالىتىدە تۇراقتا ئىدى، بىرقانچە ياغاچ ئۆي — بۇ ئۆيلەر بىرقانچە يىللار مابەينىدە چارۋىچىلار ئۇچۇن يېڭىدىن سېلىنغان مۇقىم ئولتۇراق ئۆيلەر — مۇ بوشاپ قالغان، جىمجىت، زېرىكىشلىك ئىدى. تاغدا دەل-دەرەخلەر تولا، قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى كەم بولغاچقا، بۇنداق ياغاچ ئۆيلەردىن ئالاھىدە بىر خىل ئىپتىدائىي ھالەت چىقىپ تۇراتتى. بىرقانچە تۇپ دەرەخ كېسىلىپ مەلۇم ئۇزۇنلۇقتا توغرىلىپ، ئۇنىڭ قوۋزاقلىرىنمۇ سويماستىن، يۇمىلاق پېتىلا قاتار قىلىپ تىزىپ مىخ بىلەن مىخلاپ ئۆرە قىلسا بىر تام بولىدىكەن، تۆت تامنى قويۇرۇۋېلىپ، ئاندىن ئوخشاشلا ئۇسۇل ئارقىلىق چوڭ بىر قاتار ياغاچنى ئۆگزىسىگە ياتقۇزسا، ئۆي پۈتىدىكەن. ساۋچىپەنلى بۇنداق

ئۆزىنى بىر قاراشتىلا تولمۇ يېقىملىق ھېس قىلىپ، تولمۇ يىللىقلىق ۋە تولمۇ بەختىيارلىق تۇيغۇسىغا بۆلەنىدى. ئۇ گويا مۇناسىۋىتى ئۇزۇلۈپ قالغىنىغا كۆپ يىل بولغان قەدىناس دوستى بىلەن كۆرۈشۈپ قالغاندەك، يوقىتىپ قويغىنىغا ئۇزاق بولغان خاتىرە بۈيۈمنى تېپىۋالغىنىدەك بولۇپ كەتتى، بالا ۋاقىتلىرىنى، بۆرە مومايىنىڭ ھېكايىسىنى ۋە گىرىم چۆچەكلىرىنى، ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالارنى، پالۋاندىلارنى، توشقان، بېلىجان، ئەينەك شارچە، قارا چېكەتىكە ۋە ياغاچ تاپانچە دېگەندىلەرنى ئېسىگە ئالدى. شۇنداق قىلىپ...

شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئوت ـ چۆپلەرنىڭ پۇرىقىنى ھىدلاپ قالدى. ئالدى ـ كەينى، ئوڭ ـ سول ياقلىرى تامامەن ئوت ـ چۆپ، ئوت ـ چۆپ، يەنە ئوت ـ چۆپ ئىدى. ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئارىسىدا ئىنچىكە كەلگەن ئاق، قىزىل، سېرىق ۋە بىنەپشە رەڭدىكى كىچىك ـ كىچىك گۈللەر گويا يېشىل كىگىزدىكى رەڭمۇرەڭ تۆشۈكلەرگە ئوخشاپ ئۇراتتى، كۆپكۆك سۇدىكى بىرقانچە يۇلتۇزغىمۇ ئوخشايتتى. يېڭى، توق يېشىل ۋە سېمىز كەلگەن ئوت ـ چۆپلەر كىشىگە سالقىنلىق تۇيغۇسىنى بېرىدىغان پۇراق چاچماقتا ئىدى، ئۇ پۇراق نېلۇپەرنىڭگىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى، يەنە ياۋا چىكىسىنىڭ پۇرىقىغا ۋە ياۋا ئۈزۈمنىڭ خامۇق پۇرىقىغىمۇ ئوخشاپ كېتەتتى، شېكەر قومۇشىنىڭ، ھېچ بولمىغاندىمۇ كەچ كۈزدىكى كۆمبىقوناق شېخىنىڭ ئىشتەي ئاچىدىغان پۇرىقىغىمۇ ئاز ـ تولا ئوخشاپ كېتەتتى. بىرقانچە خىل پۇراق ئارىلىشىپ يېڭى، ئۆتكۈر ئەمما ھەم قويۇق، ھەم كىشىنى مەس قىلارلىق ھالدا تارقىلىپ تۇراتتى. ساۋۇچەيلىك بەختىلىك ھالدا كۆزىنى يۇمۇۋالدى. ئۇ كۆزىنى يۇمغان ھامان پۇراق تېخىمۇ خۇش بۇيلىشىپ، ئالەم تېخىمۇ بەك كەڭ ـ كۇشادە ۋە كۆڭۈلدىكىدەك تۇيۇلۇپ كەتتى.

ھەققەتەن كۈلكىلىك! تامامەن تېتىقسىزلىقتۇ بەلكىم! لېكىن

ساۋچيەنلى تېخىچە كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، ئالەمنى تىكشىماقتا ئىدى، ئۇ ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالارنى، پالۋانلارنى، توشقانىنى، بىلجانلارنى، ئەينەك شارچىنى، قارا چېكەتكە ۋە ياغاچ تاپانچىنى ئېسىگە ئېلىپ، ھاياتنىڭ زادى ئەنسىزچىلىكتە ياكى ئاسايىشتا ئىكەنلىكىنى، تولا ئۆزگىرىشچان ياكى تېتىنچ ئىكەنلىكىنى، روھىي ئازاب قاپلاپ كەتكەنلىكىنى ياكى پۈتۈنلەي ھېچنېمە بولۇپ تۈيۇلمايدىغان لىقىنى بۇرنى بىلەن تەھلىل قىلىپ كۆرمەكتە ئىدى...ئات بولسا لاغايلاپ، بىر خىل قېلىپتا قەدەم باسماقتا ئىدى. ساۋچيەنلىمۇ تېنىنى بىر خىل رېتىمدا تەۋرىتىپ تولغىنىپ بەرمەكتە ئىدى. ئاتنىڭ تۈياق ئاۋازى ۋە ئات تۈيىقى تېگىپ كەتكەن ئوت ـ چۆپىتىن چىققان شالدىر ـ شۇلدۇر ئاۋاز ناھايىتى ئوچۇق ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كۆن بارغانسېرى ئېگىز ئۆرلەپ باش ئۈستىگە كېلىپ قالغانىدى، شۇنداقتىمۇ بەك قىزىپ كەتمىگەنىدى. ساۋچيەنلى تۇرۇپ ـ تۇرۇپ كۆزلىرىنى ئېچىپ قويماتتى ياكى قاپقىنى لىپىلدىتىپ، كىرپىكلىرىنىڭ ئارىسىدىن ئالەمگە نەزەر سالاتتى، جىمى نەرسە يەنىلا ئۆز پېتى كۆرۈنەتتى، دولقۇنسىمان يېشىل ئوت ـ چۆپلەر ۋە يېشىل ئوت ـ چۆپلەرنىڭ دولقۇنلىرى، يىراقتىكى قارلىق تاغ ۋە يېقىندىكى ياغاچ ئۆيلەر، كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئات پۈتلىرى ۋە چۈشۈۋاتقان ئات پۈتلىرى...، گويا جىمىكى نەرسە ھەرىكەتتىن توختاپ قالغاندەك، قېتىپ قالغاندەك، ۋاقىتمۇ، بوشلۇقمۇ مۇزلاپ ئەبەدىلئەبەد ئۆزگەرمەيدىغان ھالەتكە كىرىپ قالغاندەك ئىدى. جىمىكى نەرسە مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشتىن قالغانىدى، جىمىكى نەرسە مەڭگۈ ئۆزگىرىپ بولۇپ تۈيۈلاتتى...دۇنيادا ئوت ـ چۆپلا، ئوت ـ چۆپلا، پەقەت ئوت ـ چۆپلا بارداەك قىلاتتى، ئاتمۇ ئوت ـ چۆپ، تاغمۇ ئوت ـ چۆپ، ئۆيمۇ ئوت ـ چۆپ، ئادەمۇ ئوت ـ چۆپ ئىدى...ھەي ئادەملەر، مەيلىڭلار ئاسمان قەرىدە بولۇڭلار ياكى يەرتەكتىدە بولۇڭلار، مەيلى

قوبۇل قىلىنغانلار ياكى ئېتىلغانلار بولۇڭلار، مەيلى خۇشاللىقتىن ئېڭىكىڭلار چۈشۈپ كەتكەنلەر ياكى ئاچچىقتىن جىگەر راكى بولۇپ قالغانلار بولۇڭلار، سىلەر مۇشۇ يايلاقنى بىلەمسىلەر؟ سىلەر نېمىشقا مۇشۇ يايلاققا كېلىپ نەپەس ھەربىكىتىڭلارنى مەشىق قىلدۇرۇۋالمايسىلەر؟

ۋەھالەنكى، ساۋچىيەنلى ھەيران بولۇپ كەتتى. يامغۇر يېغىپ قالغاندىمۇ؟ ئۇنىڭ يۈزلىرى سەل نەملىشىپ قالغانىدەك، سۇغا چىلىشىپ قالغانىدەك، كۆيۈپ قالغانىدەك بىلىنەتتى. نېمىلەر بۇ؟ خىيالىي تۈيغۇمۇ؟ چۈشمۇ؟ نېرۋا ئازغۇنلۇقىمۇ؟ كېسەللىك ئالامتىمۇ؟ ئۇنىڭ ياش تامچىلىرى ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى، ئۆزىنىڭ كۆز چاناقلىرىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان ئىككى بويلام ئىسسىق ياش ئىدى!

ئۇ سەل مىدىرلىۋىدى، ئۆسمۇرلۇك دەۋرىگە قايتىتى. ئۇنىڭ تاغىسى، ئۇ ياقتۇرمايدىغان، تازا سۈرلۈك كۆرۈنىدىغان بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئۇنى زادىلا چۈشەنمەيدىغان، قالايمىقان بىر كىنونى كۆرۈشكە ئېلىپ بارىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ غولدۇرلاپ كەتتى، ئۇ ئانىسىنمۇ سېغىنىپ كەتتى، ئەمما ئەسكى كىنو زادى توڭگەمەي كەتتى. شۇغىنىسى كىنودا بىر ناخشا، ئۇ بەكمۇ ياقتۇرۇپ قالغان، كىچىك قىزچاق ئوقۇغان ماتەم ناخشىسىدەك بىر ناخشا بارىدى...كىنو ئايا غلاشتى، تاغىسى ئۇنى ئېلىپ ئۆزۈن بىر تارکوچىدىن ماڭدى، مانا ئەمدى ئۇ قورقماس ۋە قورسىقى ئاچماس بولۇپ قالغانىدى، بىراق پۈتلىرى يول مېڭىۋېرىشتىن تېلىپ كەتكەنىدى. بىر تار كوچىنىڭ بىر تۆمۈر يولدىنمۇ ئۆزۈن بولۇپ كەتكىنى بارمۇ؟

ئۇ ئۆز ئۆيىگە يەتكەندەك بولدى، ئانىسى ئۇنىڭغا قوي گۆشى توغراپ سۈيۇقىئاش ئېتىپ بەرگەنىدى. ئاشقا لازا ۋە بىرمۇنچە

ئاچچىقىۋەتمۇ قۇيغانىكەن، سۈيۈقىئاشنى ئىچكەنسېرى ئۇنىڭ تەنلىرى ئىسسىپ، پېشانىلىرىدىن پۇرۇلداپ تەر چىقىپ كەتكىلى تۇردى. ئۆيمۇ يورۇپ قالدى، چىراغنىڭ يورۇقىدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئەڭ ئوبدان ئۆتىدىغان ساۋاقدىشى — ئۇ بالا چاچلىرى بۇدرە كەلگەن بىر شالغۇت ئىدى — بىلەن قۇرۇقلۇق ئارمىيە جېڭى شاھمىتى ئويناۋاتاتتى، ئۇ ساپيور ئەسكىرى ئارقىلىق رەقىبىنىڭ مىناسىنى يوقىتىۋېتىشنى ۋە پارتلاتقۇچ ئارقىلىق رەقىبىنىڭ قوماندانىنى پارتلىتىۋېتىشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى، ئۇنداقتا بۇ دۇنيادا ھەممىدىن بەك كۆڭۈللۈك ئىش بولغان بولار ئىدى! ۋەھالەنكى، يەنە خاتالىشىپ قالدى، ئۇنىڭ ساپيورى پەيجاڭغا ئۇسسۇپ سالدى، پارتلاتقۇچى بولسا رەقىبىنىڭ لەيچاڭنى تەرىپىدىن باستۇرۇلۇپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا تولۇپ تاشقان ئىشەنچتە ئىدى، كېلەركى قېتىم، يەنە بىر كېلەركى قېتىم بار ئەمەسمۇ، كېلەركى قېتىمدا ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك پىلانلاپ، شىددەتلىك جەڭ قىلماقچى بولدى...

يەنە ئۆسمۇرلۇك دەۋرى، $(a+b)$ نى $(a-b)$غا كۆپەيتىسە، ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، توپتوغرا a^2-b^2 گە تەڭ بولۇپ چىقىشنى قانداق؟ ئۆز تەرەپلىك ئۇچ بۆلۈك شەكلىدىكى ئىلمەكنىڭ كۆادراتى قوشۇلغاندەك كۆادراتى خوردىنىڭ كۆادراتىغا تەڭ بولىدىكەن، بۇ نېمىدېگەن ئۇلۇغۋار، قىزىقارلىق ۋە كارامەت تەكشىلىك-ھە؟! يەنە بىر مىسال كەلتۈرەيلى، بىر ناخشا يېزىپ، بىر خور ئۆمىكىگە دىرىژورلۇق قىلىش ئارقىلىق ھەر خىل نۇقتىلار، سىزىقلار، يۈزلەر، جىسىملىك ئەڭ گۈزەل، ئەڭ ياخشى، ئەڭ نازۇك مۇناسىۋەتنى ھەدىسىلەپ ئۆتەيلى! بىزنىڭ ئىدراكىمىز، ھەربىر ئىپتىدائىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىمىز ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىمىزنىڭ تاش تاختىيى، تاش قەلەمى، قېرىنداش قەلەمى، سىركۇلى ۋە تۈز سىزغۇچى مۇشۇ ئالەمنىڭ مۇكەممەل ۋە ئەقلىغە مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى

لىكىنىڭ ئىسپاتى ئەمەسمۇ؟ بىر بۇ ئالەمنىڭ مۇكەممەل ۋە ئەقىلغە مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى مۇشۇ ھايات-مىزنى پۈتۈنلەي سەرپ قىلىش ئارقىلىق ئىسپاتلىشىمىز ۋە ئۇنى رېئاللىقتا ئايلاندۇرۇشىمىز لازىم ئەمەسمۇ؟ بىز ھېسابلاش ۋە ئەقلىي خۇلاسە چىقىرىش يولى ئار-قىلقالا ئەمەس، بەلكى كىچىك مىزگانىنىڭ جۇشقۇن ئاۋازى، بەر-باشنىڭ چاقىقان ئاۋازى، ئىسكىرىپكىنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى ۋە ئات باشلىق غىجەكنىڭ يۈرەكنى ئەزگۈدەك ئاۋازى ئارقىلىق، مۇشۇنداق كۆپلىگەن، مۇرەككەپ سىزىقلار ۋە نۇقتىلارنىڭ ئۇچرىش-شىلىرى ئارقىلىق، يۇز بىلەن گەۋدىنىڭ تېخىمۇ مۇكەممەل ۋە تېخىمۇ ئەقىلغە مۇۋاپىق بولغان دۇنيانى يارىتىشىمىز لازىم ئەمەسمۇ؟

ئاندىن ئۇ چوڭىيىپ قالدى، ھەممە نەرسىدىن ئېشىپ چۈشىدە-غىنىسۇر-ھەيۋەتلىك دەۋرنىڭ ئاساسلىق ئايلاندۇرغۇچىسى ئىنقلاب بولۇپ قالغانىدى. زەپمۇ مۇرەككەپ ئىكەن، بارغانسېرى مۇرەككەپ-لىشىپ، بارغانسېرى باش-ئايىغىنى ئايرىڭالغۇسىز بولۇپ كەتكىنى نېمىسى؟ دېمىسلا پەت بىر ئوبدانلا ئىدىغۇ؟

ۋەھالەنكى، ھەممىڭا نەرسە ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن، يەنە ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئاسمان قاتلىنىـ-دىغان يامغۇرلۇقىقا، يەر شارى ئۇ يان-بۇ يانغا تېپىپ ئوينايدىغان پۈتۈپقا ئايلىنىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، بۇ يەردە يەنە ئوخشاشلا شۇنچىلىك چوڭلۇقتا، شۇ قەدەر ياپىشىل، مېھرىبان ۋە مەرد-سىخى ئوتلاق مەۋجۇت بولمۇيتتى. ساۋۇچىيەنلى ئوت-گىيالارنىڭ جېنى بارلىقىغا، تاغنىڭمۇ جېنى بارلىقىغا، زېمىننىڭ جېنى بارلىقىغا، ئۇ جان-ھاياتلىقىنىڭ تۈگەپ كەتمەيدىغانلىقىغا، ئۇ جان-ھاياتىـ-كۆچىنىڭ توسۇڭالغۇسىز ئىكەنلىكىگە، بەرىبىر جارى قىلدۇرۇلىدىغا-لىقىغا، مۇجىزاتلارنى ئىجاد قىلىدىغانلىقىغا، ئۇنىڭ ئۆزىدىنىڭ شەخ-سىي ھاياتىنىڭ قىسقىلا بولسىمۇ، ھەقىقىي بولسىمۇ، مەنىسىز ۋە

قەدىرسىز بولسىمۇ بولۇۋېرىدىغانلىقىغا، ئەمما ۋەتەنىنىڭ ھەر غېرىچ يېرىنىڭ ھاياتى بولسا ئەبەدىي مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى — بۇ قايسى ۋاقىتتا، قاچانلىققا شۇنداق بولىدۇ؟

ئەتراپ ئوت-چۆپلەر دېگىزى، يېشىللىق دېگىزى ۋە خۇش پۇراقلار دېگىزى ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا ئېرىپ كېتىشىنىڭ بەخت ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى. مانا ئەمدى ئوت-چۆپلەر دېگىزى ئىچىگە ئېرىپ سىڭىپ، ئوت-چۆپلەر دېگىزى ئۇچۇن يەنە ئاز-تولا يېشىللىقنىڭ خۇش پۇرىقىنى كۆپەيتىشپ بەرگەي! ئوت-چۆپلەر دېگىزى ئانىنىڭ كۆكسىگە ئوخشايدۇ، ھەربىر تال ئوت-چۆپنىڭ قەيسەر يىلتىزى، چىڭ پايىسى ۋە سادده يوپۇرماقلىرى بار. 8-ئايلار كېلىپ، كۆز باشلىنىش ھامان تەمسىلده ئېيتىلغىنىدەك، "باش كۆز كەلگەن مەزگىلى دان تۇتار ئوت-چۆپ چېغى"، جىمسىكى ئوت-چۆپلەر ھە دەپ دان تۇتۇپ، ھاياتىنى ئاۋۇتىدۇ. ھەربىر تال ئوت-چۆپ يازنى قەدىرلەيدۇ، كۈن نۇرىنى قەدىرلەيدۇ، ئالدىراش ھالدا مىنۇت-سېكۇنتنى قولدىن بەرمەي ئۆسىدۇ، ئاندىن قىلچىمۇ ئاغرىنماي-زارلانماي مۆز-قىرۇلارنى ۋە قار ئۇچقۇنلىرىنى قارشى ئالىدۇ-دە ئۇزۇن قىشنى زىمىستىگە ئالىدۇ، قىش بولغانىدا، ئۇ قۇرۇپ قاخشاللىنىپ، ياشلىق ھاياتىي كۆچىدىن مەھرۇم بولغان ۋە شەكلىنى يوقاتقاندىن كېيىن، ئۇ يەنىلا ئۆزىنى تەقدىم قىلىپ، ئۆزى ساقلىغان قۇۋۋەتنى قىشتىن ئۆتىدىغان مالارغا بېغىشلايدۇ. يەنە كېلىپ زىمىستان قىش ۋە مۆز-قارىدىمۇ ئۇ يەنىلا ئۆزىنىڭ كىچىك ۋە قۇدرەتلىك يىلتىزلىرىنى ساقلاپ قالىدۇ، مەيلى ئۇ قانچە-لىك دەسسىلىپ چەيلەپ تاشلانسۇن، ئورۇۋېتىلسۇن، تاشلاپ قويۇلسۇن ۋە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىسۇن، بىراق باھار كەلگەن ھامان، قارلار تېخى تۈگەل ئېرىپ بولمغان، قۇشقاچلار تېخى چاك كەلە-تۇرۇپ سايراشمغان، قارلىغاچلار تېخى قايتىپ كەلمىگەن چاغدا، بۇ

يەنە كۆڭۈللۈك هالدا بېشىنى يەردىن چىقىرىدۇ ۋە ئۇ يەنە نېمىدېگەن كېسىپ، ئورۇپ تۇغقانچىلىق بولمايدىغان جۇشقۇن هايات-هە!

ساۋچىيەنلى كۆزلىرىنى ئاچتى، گۈلنى قويۇپ قويدى-دە، ئاز سانلىق مىللەتلەنىڭ ناخشىسىدىن بىرنى ئېيتتى، ئۇ ناخشىدا بىر ئادەمنىڭ ئۆمۈر بويى ئىزدەپ يۈرۈپمۇ ئۆزىنىڭ گۈلدەك يارىنى تاپالمايۋاتقانلىقى ئىزهار قىلىناتتى. بۇ ناخشىنى ئۇ يىرىم كېچىدە يولدا ناخشا توۋلاپ ماڭغان مەسلەردىن ئۆگىنىۋالغانىدى، بۇ ناخشا بىر زامانلاردا ئۇنىڭ كۆزىدىن ياش ئاققۇزغانىدى، كۆزىدىن ياش ئاققاندىن كېيىن ئۇ يەنە بىئارام بولۇپ، ئۆزىنىڭ هېسسىيات جەهەتتە ساغلام بولمىغانلىقىدىن خجالەتتە قالغانىدى. لېكىن، ئوتلاق ئۇنىڭ غەيرىتىنى قوزغىدى، ئۇنىڭ پەرىشانلىق هالىتىنى يوقاتتى، ئۇ ناخشىنى ئاۋازىنىڭ بارىچە توۋلاپ ئېيتىپ بولۇپ، ئۆزىنى خۇشال سەزدى، ئۇ ناخشىنى ئېيتىپ سالغانلىقى بىلەن بېشىغا چۈشىدىغان كۈلپەتنىڭ بولمايدىغانلىقىنى سەزدى. ئۇ سۇر چىپار ئاتنى مىنىپ سالماق هالدا يۈرمەكتە ئىدىكى، ئۇنىڭ مېڭىشى گويا كىچىك قولۇاق ئوت-چۆپ دېگىزىدا ئۈزگەنىدەك تۇيۇلاتتى، "تەس ئىكەن ئۆمرىدە هەركىمنىڭ مۇرادقا يەتمىكى، كېزىمەن مەجنۇن كەبى ئەتە قېيىقتا ئولتۇرۇپ" دېگەن لى بەيىنىڭ بۇ مىسرالىرىمۇ ئۇرغۇپ چىقتى، شۇنىڭ بىلەن ساۋچىيەنلى شەخسىنىڭ ناهايىتى كىچىكلىكىنى تېخىمۇ هېس قىلدى، ئەينى چاغدىكى بىرمەزگىللىك جاساراتنىڭ، بىرمەزگىللىك سۇر-هەيۋىنىڭ، بىرمەزگىللىك شان-شەرەپ ۋە هاقارەتنىڭ هېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغانلىقىنى هېس قىلدى.

ناهايىتى ئۇزاق ۋاقىتنىڭ ياكى كۆزىنى يۇمۇپ-ئاچقىچىلىك ۋاقىتنىڭ ئۆتكەنلىكىنىمۇ بىلىپ بولمايتتى. بار-يوقلىقنىڭ ئارىسىدىراق بىر يىللىق شامال چىقىشقا باشلىدى. ئۇ شامال بوشلۇقتا ئېسىلىپ

تۇرغان، نەدىنىدۇ بىر يەردىن پەيدا بولغان كۈمۈشسىمان تورنى مىدرلىتىۋەتتى، ئۇ نېمىدېگەن ئىنچىكە تور-ھە؟ مۇشۇ پەيتتە كەڭ ئاسمان بىلەن زېمىن ئاشۇ تور ئارقىلىق بىر-بىرىگە تۇتىشىپ تۇراتتى. ئۇ تېخىمۇ ئېگىزلەپ، چاقناپ تۇرغان نۇرتالالىرىدەك كۆرۈنەتتى، ساۋۇچىيەنلى ئۇنىڭغا كۆز تىككەن پېتى خۇشاللانماقتا، كۈلۈمسىرەمكەتە.

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتىكىن تاڭ، يەنە شامال كۆتۈرۈلۈپ قالدى-دە، تور غايىب بولدى، ئۇنىڭ يۈزىگە سالقىنلىق تەگكەندەك بولدى، ساۋۇچىيەنلى ئىختىيارسىز ئەتراپىغا قارىۋىدى، يىراقتىكى ئاسمانىيەلەك ئېگىز تاغنىڭ غەربىي شىمال بۇرجىكىدىكى بىر قارا نەرسە ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتتى.

ئۇنىچۇالا ئەمەستۇ؟ ئۇنىچۇالامۇ ئەمەستۇ؟ كۈن نۇرى يەنە شۇنداق پارلاپ تۇراتتى، ھاۋا شۇنداق يىلىق، يېشىل ئوت-چۆپلەر شۇنداق توق-قېنىق يېشىل ۋە كۆكۈل شۇنداق ئازادە-خاتىرجەم ئىدى. تازا زەڭ سېلىپ باقتى، ئۇ يەر راستىنلا قارىداپراق قالغانمىدۇ؟ قەيەر زادى؟ نەدە كۆرۈنىدۇ؟ بەلكىم كۈن بەك ياخشى بولغانلىقىدىن، سەندە قارا كۆلەڭگە نىسبەتەن خاتا تۇيغۇ پەيدا قىلغاندۇ؟

سېنىڭ بۇنداق ياخشى ئارزۇيۇڭ شۇ ئانلا ئىنكار قىلىۋېتىلدى، خۇددى بىرتامچە قارا سىياھ سۈزۈك سۇدا بىردەمدىلا تاراپ ئارىلىشىپ كەتكەنگە ئوخشاش، ھېلىقى قارا نەرسىمۇ بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا كەڭىيىپ كەتتى، غەربىي شىمال بۇرجەكتىكى ئاسمان بوشلۇقى قاپقارا بۇلۇت بىلەن توسۇلۇپ قالدى، ئەمما شىمال تەرەپتە بولسا يەنە غۇۋا ھەم كۈل رەڭ ئاقۇش كەلگەن پارقىراق بۇلۇت پەيدا بولغان — ئۇ يەردە يامغۇر يېغىشقا باشلىغانىدى.

ئەمدى قاندىق قىلغۇلۇق؟ بۇلۇت بىلەن يامغۇر بۇ يەرگە كەلمەيمۇ

قويارمۇ، بۇ يەردىن ئايلىنىپ ئۆتەرمۇ؟ يېراق-يېراقلاردىن سىپاپ ئۆتۈپ كېتىپمۇ قالارمۇ؟ ئايلىنىپ ئۆتۈپمۇ كېتەرمۇ؟

ۋەھالەنكى، مانا ئەمدى ئۇ ئىشەنمەيمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدىكى، قارا بۇلۇت گويا دېڭىز دولقۇنلىرىدەك، ھەممە ياقتىن مۇشۇ تەرەپكە قاراپ ئاقماقتا ئىدى، قېرى ئاتمۇ بېشىنى سوزۇپ، ھاۋادىكى ئۆزگىرىشلەرنى ھېس قىلىپ باقماقتا ئىدى. كۆرۈك ماۋۇ پېشكەللىكنى، قىشلاقنىڭ ئاھالىلەر ئاۋۇلىدىن ــ ئېتىداۋى پوسۇندىكى ياغاچ ئۆيلەردىن ئۆتۈپ كەتكەن، يازلىق ئوتلاققا بولسا ئەڭ كەم بولغاندا ئىككى يېرىم سائەتلىك مۇساپە بار ئىدى. بۇ يەردە يامغۇردىن پاناھلانغۇدەك جايمۇ يوق ئىدى. ساۋۇچيەنلى ئېگىزلىكى كەينىگە تېڭىقلىق تۇرغان پاختىلىق چاپىنىنى ئىختىيارسىز تۇتۇپ قالدى.

شامال بارغانسېرى ئەزۋەيلەپ، بارغانسېرى سوغۇق ئېقىمىنى ئۇرماقتا ئىدى، شۇ تاپتىكى شامال خۇددى كەچ كۈزنىڭ غازاڭلىق يوپۇرماقلارنى ئۇچۇرۇپ يۇرىدىغان شامىلغا ئوخشايتتى، ساۋۇچيەنلى قاتتىق بىر ئەندىكتى، كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقۇچە يايلاق باشقا بىر پەسلىگە كۆچكەندەكلا بولۇپ قالدى. ئۇ دەرھال پاختىلىق چاپىنىنى ئۈستىگە كىيىۋالدى. سول قولى يېڭىنى سېپىۋاتقاندا سەل ئالدىراپ كېتىپ پاختىسى چىقىپ قالغان قولتۇقى "ۋارتتىندە" بۆسۈلۇپ كەتتى، بۇ كىيىم گەرچە شەھەردە كىشىگە ئازادلىقتىن بۇرۇنقى تىلەمچىلەرنى ئەسلەتسىمۇ، لېكىن بۇ يەردە سەپەرگە چىقىۋېلىرىنىڭ ئەتىۋارلىق نەرسىسى ھېسابلىناتتى. "مانا ئەمدى ساڭىلا قارىشىلىق بولۇپ قالدىمغۇ!" دېدى ساۋۇچيەنلى يىرتىق چاپانغا.

قاپقارا بۇلۇت ئاسمان بوشلۇقىنىڭ تۆتتىن بىرىنى قاپلاپ بولغانىدى. قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتكەن تەرەپتىكى ئوتلاقنىڭ ئوتلىرىنىڭ رەڭگى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئېغىر، غەمكىن، ھەتتا سۇرلۇك تۈيۇلاتتى، گويا قېنىق قارا ئەينەك تاقاپ تۇرۇپ ئۇ

تەرەپكە قاراپ، ئۇ قارا ئەينەكنى ئېلىۋېتىپ بۇ تەرەپكە قارىغاندەك بىلىنەتتى. ئۇنىڭغا سېلىشتۇرما ھالەتتە، بۇ تەرەپتىكى ئوچۇق كۆن ئاستىدىكى ئوتلاقنىڭ ئورنى يېشىل بولۇپ كۆرۈنمەستىن، ئالتۇن رەڭ تۈسكە كىرگەنسىدى. بىر تەرەپ قارامتۇل قوڭۇرىگەدە، يەنە بىر تەرەپ ئالتۇنسىدەك سېرىق رەڭدە بولۇپ، قارامتۇل قوڭۇر رەڭ كەڭيىپ، ئالتۇنسىدەك سېرىق رەڭ تەرەپ كىچىكلەپ بارماقتا ئىدى. قارا بۇلۇتنىڭ بېشى ئۇچقاندەك سۇرئەتتە سوزۇلۇپ، ئاندىن پېيىلىپ سىلجىپ بارماقتا ئىدى، ساۋچېيەنلى ئوخشاش بولمىغان بىرمۇنچە يۇنلىشلەردىن كەلگەن يامغۇر ئاۋازىنى غۇۋا ئاڭلاپ قالدى، قارا بۇلۇت يالماپ كەتكەن يىراقتىكى تاغ بېشىدىن تۇرۇپ- تۇرۇپلا چېقىلغان چېقىپ قالاتتى، ئاندىن خېلى بىرھازا ئۆتكەندىن كېيىن گۈلدۇرماماسنىڭ قاتتىق گۈلدۇرلىشى ئېنىق كېلەتتى.

ساۋچېيەنلى ئۆزىنىڭ قوغلىنىپ، قورشىلىپ، ھەيدىلىپ، ماڭارغا يول تاپالماي قالغان ئۇۋ غەنىمىتىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ، جاھانىنىڭ ئەڭ چېكىگە جايلاشقان، ئالەمنىڭ چەت ياقىسىدىكى بۇنداق بىر دۆڭلۇكتىكى يايلاقتا ئۇ ئۆزىگە بىرەر ھەمراھ، بىرەر ئېغىز ئۈي، بىرەر تۇپ چوڭراق دەرەخ، ھېچ بولمىغاندا بىرەر تاغ ئۆڭكۇرىمۇ تاپالماي قالدى. ئۇ يوشۇرۇنۇشقا جاي، قېچىشقا ئامال تاپالماي قالغان بولۇپ، گويا خۇدا ئۇنى مۆشۈ باش- ئايغى يوق كۆز يەتكۈسىز يايلاققا تاشلىۋەتكەندەك قىلاتتى.

نېمىدېگەن دۆت، نېمىدېگەن يارىماس ئات- ھە! ئۇنىڭ يايلىلا ئەمەس، ھەتتا ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنىنىڭ تۈكلىرى شامالنىڭ دەستىدىن توزۇپ تىكلىشىپ كەتكەنسىدى. ئۇ ئات سوغۇقنىڭ ئەلپازىنى خېلى سەزگەندەك قىلاتتى، ئەمما ئۇنىڭ كىيىدىغانغا پاختىلىق چاپىنى يوق ئىدى، ئۇنىڭ نېرۋا ئەزالىرى ھە دەپ توختىماستىن دۈمبىسى ۋە قورسىقىنى لىغىرلىتىپ، ئۇستىگە مىنگەن خوجايىنىنى

تولمۇ بىئارام قىلاتتى ۋە چىداپ تۇرغۇسىز قىلىۋېتەتتى. شۇنداق-تىمۇ ئۇ يەنىلا قەدەملىرىنى ئاستىمۇ ئەمەس، ئىتتىكىمۇ ئەمەس ئېلىپ ماڭاتتى، ئۇنىڭ مېڭىشىدا ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق ئىدى. ئۇ ئات ئىككى قەدىمىنى تېزرەك ئېلىپ باقالامدىغاندۇ؟

"ۋەھالەنكى، ئىككى قەدەمنى تېزرەك ئالسام، قانداق بولاتتى؟ — دېدى ئات جاۋاب تەرىقىسىدە بېشىنى سىڭايان قىلىپ تۇرۇپ، — سېنىڭ يايلاقتا ئارقا-ئارقىدىن ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرىدىغان يايلاق بورىنى بىلەن يېغىپ تۇرىدىغان يايلاق يامغۇ-رىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەچ ياردەم بېرەلەرمەنمۇ؟ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز مۇشۇنداق بىر يايلاقتا بىر ئىككىمىز ئالىقانچىلىك ھەمانقا مۇيەسسەر بولالارمىزمۇ؟ يامغۇرنىڭ چايقاپ-يۇيۇپ ئۆتكىنىنىڭ نېمە يامىنى بار؟ پاسكىنا ۋە تار ئاختىخانىدا تۇرغاندىمۇ يامغۇرلار ئوخشاشلا ئۆگزىسىنىڭ چىرىپ كەتكەن توپا-لايلىرىدىن ۋە ئوت-چۆپلىرىدىن ئۆتۈپ ئۇستۈمگە چۈشۈپ تۇراتتىغۇ؟ ئەمما ئۇنداق لاي سۇلار، پاسكىنا سۇلار مېڭە قىلغان بىلەنمۇ بەرىبىر ئېگىز-كەڭ ئاسماندىن چۈشكەن يامغۇرغا يەتمەيدۇ-دە! بولمىسا، مەن شۇنچىۋالا پاسكىنىلىشىپ كېتەرمىدىم؟"

ئۇنىڭ ئاتنىڭ گەپ قىلغانلىقىنى تەسۈرلەشلىرى مېنى ئىنتايىن ھەيران قالدۇردى، مەن ۋاقتىنچە ئۇ توغرىدا باھا بېرىشنى خالىماي-مەن، چۈنكى ئۇنىڭ تېخىمۇ بالاغەتكە يەتكەن ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقىشىغا توغرا كېلىدۇ. سىزگە سالام بىلدۇرىمەن، رەھمەت سىزگە!

بارغانسېرى يېقىن تۇيۇلۇۋاتقان ۋاز-ۋۇز ئاۋاز ئاڭلىنىپ قالدى. ئۇ ئاۋاز يامغۇرنىڭ ئاۋازىغا ئوخشىمايتتى، بەلكى 1000 توپ رەخىنى تەڭلا يىرتقاندا چىقىقان ئاۋازغا، ياكى 1000 تال ئوقيانىڭ ئوقى

تەكلا ئېتىلغاندا چىققان ئاۋازغا، ياكى چورتلا بىر ۋاقتىنلىك ئىچىدە قاينىاپ ۋاراقشىپ تۇرغان 1000 قازانىنى بىراقلا ئاچقاندا چىققان ئاۋازغا بەكرەك ئوخشاپ كېتەتتى. تېخىمۇ قاراڭغۇ چۈشتى، گۈگۈم پەردىسى يەر يۈزىنى ۋە تاغ چوققىلىرىنى يالماپ كەتتى. شامال غۇيۇلداپ پىرقىرىماقتا، شامالنىڭ دەستىدىن ئوت-گىيالارمۇ قالايمىقان پېتىشىپ كەتمەكتە. چوڭ بىر چاقماقنىڭ چېقىشى بىلەن، كۆز يەتكۈسىز كەڭ يايلاق بىردىنلا ئاپئاق تۈس ئالدى. يەر-جاھاننى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋەتكۈدەك دەھشەتلىك بىر گۈلدۇر-ماسنىڭ گۈلدۇرلىشى بىلەن، ساۋچىپەنلى ئۈشتۈمتۈتلا غالجىرانە زەربىسىنىڭ ئازابى ئىچىدە قالدى، نېمىدۇ بىرنەرسە توساتتىنلا ئۇنىڭ باش-كۆزلىرىگە ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. دەسلەپتە ئۇ تاشمكىن دەپ قالدى، ھەتتا يامغۇردەك چۈشۈۋاتقان ئوقمىدۇ دەپ قالدى، ئۇ بىتۈيۈقلا زەربىگە ئۇچرىغانىدى. شۇ ئەسنادا بىردەمنىڭ ئىچىدە ئۇ ھېلىقى "ئوق"لارنىڭ باش-ماقىتەك چوڭلۇقتىكى يۇمىلاق-يۇمىلاق مۇز ئىكەنلىكىنى، مۆلدۇر ئىكەنلىكىنى بايقىۋالدى! نېمىدې-گەن يوغان مۆلدۇر بۇ؟! ھەش-پەش دېگۈچە ئارىلىقتا ئوتلاققا بىر قەۋەت مۆلدۇر يېپىلدى، مۆلدۇرلەر چاقنىماقتا، دومىلاشماقتا، يەرگە چۈشمەكتە، غايىب بولماقتا. ئۇنىڭ بېشى، دۈمبىسى، بىلەك-لىرىمۇ ئۈزۈلمەي چۈشۈۋاتقان مۆلدۇرنىڭ زەربىسىدىن ئازابلىنىشقا باشلىدى، ئۇ ئىختىيارسىز قوللىرى بىلەن بېشىنى توسۇۋالدى، ئۇنىڭ بۇ ھالىتى سېپى ئۆزىدىن بېشىنى ئىچىگە تىقىپ كامىرىغا قاچقان چاشقاننىڭ قىياپىتىنى ئەسلىتەتتى، بولمىسا مۆلدۇرنىڭ باشنى يېرىۋېتىشى تۇرغانلا گەپ-تە! ۋاي-ۋۇي، مانا ئەمدى ئاتىنىڭ بويىندىمۇ مۆلدۇر دانچىلىرى پەيدا بولغىلى تۇرۇپتۇ ئەمەسمۇ، نېمىدېگەن ھەيۋەتلىك يايلاق ئاسمىنى-ھە! ئۇ ئۈزىنى ھەددىدىن زىيادە رەسۋا بولۇپ كەتكەندەك سەزدىيۇ، يەنە بارا-بارا قىزىقار-

لقتەك ھېس قىلىپ قالدى، تېگى-تەكتىدىن ئالغانىدا، بىر ئادەم-نىڭ ئۆمرىدە بۇ يايلاقنىڭ مۆلدۈرلىرىنى بۇاستە ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋېلىشقا قانچە قېتىم پۇرسەت بولار؟

مۆلدۈر توپىتوغرا ئىككى مىنۇتلا يېغىدى، ساۋۇچىيەنلى ئۆز بېشىدىن باشقىچە، خاسىيەتلىك بىر دەۋرنى ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنىلا ھېس قىلىدى، بۇ ھەم ھەيۋەتلىك مەشىق قىلىپ بېقىشقا، ھەم يېنىككىنە تېگىپ بېقىشقا ئوخشايتتى؛ ھەم ئاللا-ئىگەمنىڭ غالجىر-لىشىپ كەتكىنىگە، ھەم لاغايلاپ يۈرگىنىگە ئوخشايتتى؛ ھەم بىمەنە-لىك بىلەن بىكار ھەلەكچىلىك قىلىشقا، ھەم كىبىر پەيدا قىلىپ، ئۆكتەملىك بىلەن ھەيۋە قىلغانغا ئوخشايتتى، بۇ كۆلەي دېسە تېخى، يېغلاي دېسە تېخى، بەش خىل تەمىنىڭ ھەممىسى تەل بولغان، ئەمما ئېرىشىش قىيىن، ئۆزى كۆركەم بىر ھالەت ئىدى...

ئاندىن كېيىن، بۇ دەۋر ئاياغلاشتى-دە، كىشىگە خاتىرجەملىك بەخش ئېتىدىغان، ئۆزاق ۋاقىتلاردىن بۇيان تەشنا بولغان سۈس يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. يامغۇر مىڭ قىلغان بىلەنمۇ باش-كالىلىنى يېرىۋەتمەيدۇ، زىرائەتلەرگىمۇ زىيان-زەخمەت كەلتۈرمەيدۇ. چوڭ يامغۇر تامچىلىرى ئوتلاققا چۈشكەندىن كېيىن، ھەممە ياقنى غۇۋالىقا چۆمىدۇردى-دە، گويا ئىس-تۈمان ئۆرلىگەندەك ھالەتنى پەيدا قىلغانىدى. بىردەمدىلا ساۋۇچىيەنلى ۋە ئۇنىڭ ئېتى چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كەتتى. يامغۇر ئۇنىڭ چاچلىرىنى، قۇلاق ۋە قاشلىرىنى، بويۇن ۋە ياقىسىنى بويلاپ كۆكرىكىگە، ئېغىزمانلىرىغا، قورساق-لىرىغا ئېقىپ چۈشمەكتە ۋە مۇزدەك سوغۇق تۇيۇلماقتا ئىدى. بىرتىق چاپىنىمۇ چىلىق-چىلىق چۆپ بولۇپ، ناھايىتى ئېغىرلىشىپ كەتكەنىدى. ھەممە نەرسىدىن ئۆتۈپ كېتەلەيدىغان مۇنداق قاتتىق يامغۇر ئاخىرقى ھېسابتا ساۋۇچىيەنلىنى ھەننۇا ئىدىيۇى يۇكلىرىدىن خالاس قىلىۋەتتى. يامغۇر بوشراق ياغقان بولسىمۇ، ئۇمۇ ياقىسىنى

چىڭراق ئېتىۋېلىپ، بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىپ، بىر ئاماللارنى قىلىپ يامغۇر سۈيىنى بەدىنىگە تېگىپ تۇرىدىغان كېيىمنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتكىلى قويماس ئىدى، مانا ئەمدى ئىش تازا ئوخشىدى، يامغۇردىن پاناھلىنىاي دېسەمۇ بەۋدىلىك بولاتتى، توسۇۋالاي دېسەمۇ ئاقمايتتى، خاتىرجەم بولۇپ دادىللىشىپ، يامغۇرنىڭ مەيلىگە قويۇۋېتتى. سوغۇق سۇغا چۆمۈلگەن بولسۇن، ئاسمان يۇيۇنۇشى بولسۇن، بۇ ئىنتايىن راھەت ئەمەسمۇ؟ ھا، ھا. ھا. ئۇنىڭ ناخشا توۋلىغۇسى كەلدى، ئەجدىھادەك نەرە تارتىپ، يولۇاستەك ھۆكىرەگۈسى كەلدى، ئەمما ئاغزىنى ئېچىشىغلا يامغۇر سۈيى كىرىپ كەتتى، ئۇ دەرھاللا ھېلىقى يامغۇر سۈيىنى شالاقلىدە تۆكۈرۈۋېتتى ۋە پىخىلداپ كۆلۈپ كەتتى.

ئاتنىڭ تۆكلىرى پۇتۇنلەي سۇ بولۇپ كەتتى، سۇ بولۇپ خۇددى لۆڭگىنىڭ ياكى تەقدىرلەش بايرىقىنىڭ چۈچىسىغا ئوخشاش تۇڭگۇر-تۇڭگۇر بولۇپ قالغانىدى، يامغۇر سۈيى تال-تال چۈچا-پۇپۇك-لەردىن يالاپ ئېقىپ بارغانسېرى بەك سەتلىشىپ، بىر پۈتۈنلۈكتىن قېلىپ، ئاتمۇ بولماي قالغانىدى.

يەنە بىر تەسادىپىيلىق گويا ئوركېستىرنىڭ دىرىژورى ئاسمان بوشلۇقىدا بىرنەرسىنى تۇتۇپ قالغاندەك، ھەممە نەرسە چورتلا توختىدى. شەرقىي جەنۇبىي بۇرجەكتىكى ئاسمان بوشلۇقىدا يەنە بىرئاز تۇتۇقلۇق بارئىدى، ئەمما ئالەم نۇرلىنىپ كۆزنى چاقنىتىشقا باشلىغانىدى. كۆپكۆك سۈزۈك ئاسمان بوشلۇقى تازا بىر يۇيۇلۇش ئارقىلىق تېخىمۇ سۈزۈكلىشىپ كەتكەنىدى، ئوت-چۆپلەر-دىكى سۇ تامچىلىرى ۋە سۇ يۇقىلىرى بار يېشىل ئوت-چۆپلەر تېخىمۇ نازلىنىپ، ھەر خىل قىياپەتكە كىرگەنىدى، جىمكى نەرسە باشقىدىن رەڭ ئالغان، نۇرلانغانىدى...

كۈنىنىڭ ئۆزىنى كۆرسىتىشى بىلەنلا پەسل يەنە ئالماشتى،

يايلاقنىڭ ھاۋا كىلماتى مانا شۇنداق مۆلچەرلىگۈسىز ھالدا ئۆزگىرىدىكەن. قېرى ئاتنىڭ پۈتۈن ئەزايىدىن ھور پۇرقىراپ، خۇددى قاسقاندىن يېڭىلا چىقىرىلغاندەك تۇراتتى. ساۋچىيەنلىدىنمۇ ھور چىقىشقا باشلىدى، ھورلار ئۇنىڭ بويۇن-گەدەنلىرىنى ئايلىنىپ يۇرمەكتە ئىدى. يۈيۈلۈشتىن كېيىن كارامەت روھلىنىپ جانلىنىپ كەتكەن ئوتلاقتىنمۇ ھور چىقىشقا باشلىدى، ئەمما ئاتنىڭ تۆۋەنكى ئوت-چۆپلەرنىڭ ئارىسىدىن كۆتۈرۈلگەندە يەنە بەزى سوۇ تامچىلىرىمۇ ئاتنىڭ تۆۋەنكى بىلەن تەڭلا چاچراپ چىقاتتى.

ئەمما ئۇنىڭ بەدەنلىرى تېخىمۇ توڭۇپ كەتكەنىدى. بېشىنىڭ ئۈستى ۋە ياقىسىنىڭ ئېتراپلىرىلا ئىسسىق تۇراتتى. ئۇنىڭ بەدەنلىرى ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى، بۇنداقتا كىمەل بولۇپ قالمامدۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۇڭمىلىرىنى يېشىپ كىيىمىنى سىلكىشقا باشلىدى، ئاۋۇال پاختىلىق چاپىنىنى سالدى، ئۇزۇنىغا قاتلاپ ئېگەرنىڭ ئارقىسىغا ئىلىپ قويىدى، ئاندىن كۆڭلىكىنى يەشتى، ئەڭ ئاخىردا مايكىسىنىمۇ سېلىۋەتتى. بۇلار بىلەن ئىش پۈتمىدى، ئۇنىڭ كاسسى سۇغا چىلىنىپ تۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ پۈتلىرى ناھايىتى بەك بىئەپ بولۇپ ئازابلانغىلى تۇردى-دە، ئاتنىڭ ئۇزەڭگۈسىگە دەسسەپ تۇرۇپ، ئۇزۇن ئىشتىنىنى سېلىۋەتتى، مانا ئەمدى ئۇنىڭ كۆسرى بىلەن كونا شىبلىتىلا قالدى، ئۇ ئۆزىنىڭ قاۋۇل بولمىسۇمۇ بېجىرىم، چىرايلىق بولمىسۇمۇ ئىشقىلىپ نورمال، ياش بولمىسۇمۇ لېكىن تېخى زەئىپلىشىپ كەتمىگەن بەدىنىنى ئوچۇقلا قويىدى. كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقۇچە ئارىلىقتا 40 نەچچە يىل بولۇپ قاپتۇ! ساۋچىيەنلى ئۆزىنىڭ زاكىدىكى قىياپىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتى، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن مانا ئەمدى بارا-بارا چوڭىيىپ كۆز ئالدىدىكى مۇشۇ ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ! "23 ياشقا كىرگەندە ئاز-پاز بوي تارتار" دېگەن تەمسىل بار.

هەرقانچە بولسىمۇ 23 كە يەتكەن بولدى، دەيلى، 23ياشتىن كېيىنچۇ؟ دېمەك، 20 يىل بىركۈندەك ئۆتتى ــ ئېغىزغا ئالغۇدەك ياخشى ئىشمۇ يوق ـ تە! ئۇ ئاتا ـ ئانىدىن تۇغۇلۇپ، ۋەتەن باغرىدا چوڭ بولۇپ، مانا ئەمدىلىكتە كۆپكۈندۈزدە، يايلاق ۋە تاغ باغرىدا قېپ يالىڭاچ تۇرۇپتۇ...نېمە بولسا بولسۇنكى، ئىشقىلىپ يۈرەك، جىگەر، تال، ئاشقازان، بۆرەك، باش، بويۇن، قول، پۇت، بەدەن دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تەل، ھېچبىرى كەم ئەمەس. ھەي ساۋچېيەنلى، ھەي ساۋچېيەنلى، سېنىڭ ئاشۇ 100نەچچە جىڭ كېلىدىغان بەدىنىڭ غىزا يېيىشكىلا يارالغان بولغىيمىدى؟

كۈنىنىڭ نۇرى بىردەمدىلا ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىنى يىللىتۇەتتى، يامغۇردىن كېيىنكى غۇر ـ غۇر شامال ئۇنى سىلاپ ئۆتىمەكتە، ئاتىنىڭ تۇۋاقلىرىدىن چاچراپ چىققان سۇ دانىچىلىرى تۇرۇپ ـ تۇرۇپلا ئۇنىڭ پاقالچەكلىرىگە تېگىپ قالاتتى. ئۇ نېمىدېگەن مەمنۇنلۇققا بۆلەنگەن ـ ھە! ئۇ خىيالىدا، بۇ خۇشاللىق بىرەر ئورکېستر مۇزىكا ئەترىتىگە دىرىژورلۇق قىلغانىدىنمۇ، بىرەر يېڭى ئەسەرنى پۈتكۈزگەندىنمۇ ئەركىنەرەك، تېخىمۇ بىمالال ـ ئازادە ۋە تېخىمۇ ساپ ئەمەسمۇ؟ دەپ قىياس قىلدى. ئەگەر مۇزىكا ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، مۇزىكا ئۆمىكىنىڭ دىرىژورى ياكى قانداقتۇ بىر سەنئەت ئۆمىكىدىن ــ ھازىرقى كۈندە تەشۋىقات ئەترىتى دەپ ئاتىلىدىغان بولۇپ قالدى ــ ماڭاش ئالىدىغان كومپوزىتور بولسا، مۇشۇنداق ياۋايىلارچە خۇشاللىقتىن بەھرىمەن بولالارمىدى؟ ئانىسىدىن تۇغما ھالدا ئاتقا مىنىپ تۇرۇپ، ئاپىتاپلىق يايلاقتا بەھۇزۇر سەيلە ـ تاماشا قىلالارمىدى؟ تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا، ئەمدىلىكتە زادى قانچىلىك كىشى سىمفونىيىگە موھتاج؟ سىمفونىيە بولمىسىمۇ، ئۇ ھازىر ئۆزىمۇ ناھايىتى ياخشى. خەلقىمۇ تېخىمۇ ئوبدان ياشاپ كېلىۋاتىدىغۇ؟ مۇشۇ دەۋرنىڭ بوران ـ چاپقۇنلىرىغا

ۋە تۇرمۇشىنىڭ سەلتەنەتلىك دولقۇنلىرىغا مىڭلارچە تاشەككۇر ئېيتىش كېرەك ـ تە، ئۇلار بارلىق ئارتۇقچە نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ـ سىنى رەھىمسىزلىك بىلەن تەرك ئەتتى، ئەمما يەنە بىر مۇنچىلىغان يېڭى ـ يېڭى نەرسىلەرنى ئىجادمۇ قىلدى...

ئۇ ئۆزىنىڭ سەل مىجەزى يوقلۇقىنى، باش ـ كۆزلىرى قېيىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئاپتاپقا قاقلانغانلىقىدىن شۇنداق بولغانمىدۇ؟ ئاپتاپقا قاقلانغىنىغا ئانچە كۆپ ۋاقىت بولمىدى ـ دە تېخى. شۇنداق قىلىپ ئۇ بىر كۆكلىكىنى يېپىنچاقلىۋالدى، يېپىنچاقلاپ ھايال ئۆتمەيلا كۆكلەك قۇرۇپ قالدى. بۇمۇ بولمىدى، باش ـ كۆزلىرى تېخىمۇ قايدى، شۇنىڭ بىلەن ئىشتىنىنىمۇ كىيىۋالدى، ئىشتان نەمخۇش ئىدى، شۇڭا ئىككى تەرەپتىن ئىسسىپ تېخىمۇ تېز قۇرۇسۇن دەپ، ئىشتىنىنىمۇ كىيىۋالغانىدى، بىراق ئۇنىڭ بېشى يەنىلا قايماقتا، ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆكلى بىلەرام بولماقتا ئىدى. پروكوفيېۋ قايسى يىلى ۋاپات بولغان؟ قازاقلار رومىئونىڭ قازان قاتلىمىسى يېيىشنى ياخشى كۆرەمدۇ كۆرمەمدۇ؟ ئۇنىڭ پىكرى پۈتۈنلەي چېچىلىپ قالايمقانلىشىپ كەتتى. باياتىن نېمىلەرنى ئويلىغان بولغىيدى؟ قازان قاتلىمىسى يېگەنىنى ئويلىغانىدى، نېمە سەۋەبتىن قازان قاتلىمىسى يەيدۇ، ئەگەر ھازىر قازان قاتلىمىسىدىن ئىككىسى بولسا،...

ئۇ ئېسىنى يىغدى. قورسىقى ئاچقانىدى! راستلا قورسىقى ئېچىپ كەتكەنىدى! قورسىقى ئېچىپ ئۆتۈپمۇ كەتكەنىدى. كۇن چۈشتىن قايرىلغان، مۆلدۇر بىلەن ئۆتكۈنچى يامغۇر ئاشقازانىنىڭ سىگنال بېرىشىنى بېسىپ تۇرغان ئىكەن ـ دە، مانا ئەمدىچۇ؟ شامالنىڭ سوقۇۋى، يامغۇرنىڭ ھۆللىشى بىلەن ھەزىم قىلىشنىڭ رولىنى چاپسىلاتقانىدى. ئۇ ئاللىقاچان خۇلاسىلۋالغانكى، تاغقا كەلگەن، يايلاققا كەلگەن ھامان، ئاشقازان كارامەت ياخشىلىنىپ كېتىدۇ، گويا بۇرۇن

ئاشقازانىڭ ئاغزىغا تۆرۈپ قالغان مونەك پاختا ئېلىپ تاشلانغاندەك بولۇپ قالدۇ، گويا سىم تاياقچە بىلەن مەشنىڭ ئىچى قوچۇۋېتىلگەندەك بولۇپ قالدۇ،... لېكىن كۆمۈر قېنى؟

ساۋچىيەنلى ئاچلىق دېگەن سۆزنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغان چېغىدا، ئاچلىقنىڭ جىمى ئالامەتلىرى ئۇنىڭغا تاشلىنىپ، ئۇنى بېسىپ چۈشتى؛ ئۇنىڭ قوللىرى ئېزىلىپ يۇمشاپ كەتتى؛ پۇتلىرى تېلىپ سەندى، بېشى قېيىپ كۆزلىرى تولاشتى، كۆڭلى بىئارام بولۇپ پىكرى چېچىلدى، نەپىسى بوغۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقنىدى. ئارقىدىنلا ئاشقازىنىدىن ئاچچىق، ھەم تۇزلۇق، ھەم قاۋسق، ھەم چۈچۈك بىر سۇ يېنىپ، ئۇ يانغان سۇ ئۇدۇللا ئاغزىغا كەلدى-دە، قانداقتۇ بىر دورا يېگەندىنمۇ بەكرەك چىدىغۇسز تۇيۇلۇپ كەتتى...

لۇغەت تۈزگۈچى ئۇلمىگۇرلەر! نېمىشقىمۇ "ئاچلىق" دېگەن سۆزنى لۇغەتكە كىرگۈزگەنسىدۇ؟ ناۋادا "ئاچلىق" دېگەن بۇ سۆز بولمىغىنىدا، تۇرمۇش نەقەدەر پەيزى بولاتتى-ھە!

خاتا مۇلچەرلەپ قويغانىكەن. ئەسلىدە ئۇ چۈشكىچە "يالغۇز قارىغاي" دېگەن بىر جايغا يېتىپ بارالايمەن دەپ ئويلىغانىدى. ئۇ يەردە بىر چارۇچىنىڭ ئاق ئۆيى بولىدىغان، ئۇ يەرگە بارسىلا، چاي-پاي ئىچىپ، غىزا يېۋالالايتتى، قورسىقىنى غەملەپ، ئاز-تولا دەم ئېلىۋالغاندىن كېيىن يەنە ماڭسا بولاتتى، كىم بىلسۇن، دىتى يوق، ئۆلگۇر ئات، مىسلداپ مۆدۈرۈپ ماڭغاچ ھېلىغىچە "يالغۇز قارىغاي" دېگەننىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ!

بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك! ئادەم تۆمۈر، تامىقى پولات، بىرۋاخ يېمىسە، ھالى خاراب. ھەي بىچارە ئادەم، سەن ھەر ۋاخلىق غىزانى جەز-مەن يەيمەن دەيسەن، يېگەندىمۇ تويغۇدەك يېيىشنى ئويلايسەن-دە! يېقىنقى يىللاردىن بېرى ئۇ ئاساسىي قاتلاملارغا كۆپ بارغانسېرى، ئادەم دېگەن تاماق يېيىشى كېرەكلىكىدىن ئىبارەت مۇشۇنداق

ئۇلۇغـۋار، بەزى چاغلاردا تېخى ئادەمـنىڭ كەيپـىنى ئۈچۈرىدىغان ھەقىقەتـنى بارغانسېـرى تونۇپ يەتكەنـسىرى، ئادەمـنىڭ قورسىقى ئاچسا، ئۆزە تۇرالـماي، بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالىدىـكەن ئەمەسمۇ! تالاي-تالاي ئادەملەر بىر كاپام غىزا ئۈچۈن ئۆمۈرۋايەت ھالىدىن كەتـكۈدەك ئىشلەپ ئۆتىدىـكەن ۋە ئەسلـىدە بەدىاشـلىق بېرىشكە تېگىشـلىك بولمىغان كۆپلىـگەن ئازاب ۋە ھاقارەتلەرگە بەرداشـلىق بېرىدىكەن. تالاي-تالاي كىشىلەر ئۆمـۈرۋايەت چاپا-مۇشەقـقەت چېكىپ ئىشلەپ يۈرۈپمۇ، يەنە تېخـى ھەممە نەرسـىگە بەرداشـلىق بەرگـىنى بىلەمـمۇ، رازى بولغۇدەك تويۇپ ئۆتمەيدىكەن ئەمەسـمۇ؟ شۇنداق قىلىـپ، ھەر ۋاخلىق تاماق ئۈنىڭغا ھاياجان ۋە خۇشالـلىق بېغىشـلايدىكەن، ھامان بارغانسـېرى كۆپلىگەن ئادەملەر يېمەكـتىن غەمگە چۆممەيدىكەن. ئۇ ئازادلىقنىڭ ئالدىدا كوچىدا ئۆزى كۆرگەن ئاچلىقـتىن ئۆلۈپ كەتـكەن ئادەمـلەرنىڭ قۇرۇپ قاخشال بولۇپ قالـغان قوللىرىنى ئېسىگە ئالدى... ئۇ ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىـغان ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىنىڭ نېمە سەۋەبتىن ھەر ۋاخ تاماقتا ئاللاغا بىر قېتىم دۇئا قىلىدىغانلىـقىنى چۈشىنىشكە باشلىدى.

ھەي، ئات، سەن بىزنىڭ قورسىقىمىزنىڭ تازا ئېچىـپ كەتكەنـلىـكىنى بىلمىدىڭـمۇ؟ "يالغۇز قارىغاي" دېـگەن جايغا بالدۇرراق يېتىـپ بارساق، سەنمۇ ئۇستـۈڭدىكى ئېـغىرلىڭـنى چۈشۈرۈۋېـتىپ ئەركىن ئازادە ھالدا بولۇق ئوت-چۆپلەردىن بەھۈزۈر يەپ تويۇۋال-لىدىغانلىقىڭنى بىلمەمسەن؟

ئەمـما، ئات ئەمـدى يەنە قانـداق قـىلالايتـتى؟ ئۇ ئىشقـىلىپ خىلـىدىن بېرى كـۆزگە ئىلىنـمـاي كەلـدى. ئۇنىڭ ئۇسـتـىگە ئەيىبـىنىڭ ھەنـئۇاسىنى ئاتـتىن كۆرگـىلى بولامـدۇ؟ ساۋچىيەنـلى ئەتىگەنـدە يولـغا چىقىشتىلا كېيىن قالغانـدى، يولـدا يەنە نەرسە ئالـدى، قول ئىلـىشىپ كۆرۈشـىدىغان رەسمىيەتلىك يۈرتـداشلارغا

ئۆزۈلمەي يولۇقۇپ تۇردى، بىردەم شامالدا، بىردەم يامغۇر-دا قالدى، بىردەم گۈلدۈرماماغا، بىردەم زەھەرلىك يىلانغا يولۇقتى. بىردەم دۆڭگە چىقتى، بىردەم دۆڭدىن چۈشتى، يەنە تېخى ئۇنىڭ دۈمبىسىدىكى يىغىر... چۈمۈلىگە ئوخشاش كىچىكىنە ساۋۇچىيەنلى چاشقاندىنمۇ كىچىك ئاجىز بىر ئاتقا مىنگەن تۇرسا يەنە قانداق قىلالايىتتى؟

ئەگەر شۇنداق بىركۈنلەر كېلىپ، ھەربىر كىشى ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى، ياكى ئۇلۇغ بولۇش مۇمكىنلىكىنى، ياكى ئۇلۇغقا ئايلىنىشنى خالايدىغانلىقىنى جاكارلىسا ياكى جاكارلاشقا جۈرئەت قىلسا، ئەگەر شۇ كۈنى ھەممە ئاتلار ئۆزىنىڭ چاپقۇر، دۇلدۇل ئىكەنلىكىنى ئېيتالسا، ياكى كەلگۈسىدە چاپقۇر بولالايدىغانلىقىنى ئېيتالسا، نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-ھە؟

ۋەھالەنكى، قىل سىغمايدىغان ھەقىقەت ھەم ئەپسۇسلىنارلىق ئىش شۇكى، بارلىق ئۇلۇغ ئادەملەر تاماق ۋە ئارغامچىلار ئوت-چۆپ يېيىشى كېرەك...

بىردەم بىئارام بولغاندىن كېيىن مانا ئەمدى سەل ياخشىلىنىپ قالدى. ئاغزىدىكى ئاچچىق، قېيرىق تۇزلۇق، بەتتەم خىلىلا سۇسلىشىپ، ئاچلىق بىلىنمەيدىغان بولۇپ قالدى، ئەكسىچە، ئاشقازىنى لىقمۇلىق، تولۇق، گويا زىيادە جىق يەپ قويغاندەك، ئارتۇقچە يېمەكلىك قورساقتا ساقلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلدى. كۆڭلى ئېلىشىپمۇ كەتمىدى، باشقىچە ھېسىياتتىمۇ بولمىدى. قارىڭ، ئاچلىقىنىمۇ يەڭگىلى بولىدىكەنغۇ. ئالەمدە يەڭگىلى بولمايدىغان ھېچقانداق ئىش بولمايدىكەن. ئاچلىق دېگەن ئەمەلىيەتتە بىر خىل شەرتلىك رېفلېكس ئىكەن، ۋاقىت-سائىتى كەلگەندە ئاشقازان سۈيۇقلۇقى چىقىرىدىكەن، ۋاقتى-سائىتى ئۆتۈپ كەتسىچۇ، ئاشقازان سۈيۇقلۇقىمۇ قۇرۇپ كېتىدىكەن. بىئارام

بولۇشلارنىڭ ھەنىۋاسى ئەسلىدە ئاشقازان سۈيۇقلۇقنىڭ تۆپەيلىدىن بولىدىكەن. ئۇنىڭ كاللىسىدىن ئىككى پارچە ئۇزۇندە ئوقۇپلا ئاچلىقتا تاقابىل تۇرايمۇيا؟ دېگەن خيال كەچتى، شۇغىنسى ھېكسنى تازا جايىغا ئەكىلەلمىدى. ئۇ بىرقانچە يىلنىڭ بۇياغى ئۆز ھېكسىنىڭ جايىدا ئەمەسلىكىنى، چېچىلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئارقىغا چېكىنۈۋاتقانلىقىنى بارغانسىرى ھېس قىلماقتا ئىدى، بەزىدە ئايالى بىلەن پاراكلىشۇبتىپ ئايالىنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەيدىغان، ھەتتا ئۆزىنىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدىغان بولۇپ قالغانىدى. مانا ئەمدى ئۇنى يەنە بىرەر مۇزىكا ئىشلەپ چىقىقىن دېسىمۇ، ھېچنېمىنى ئىجاد قىلالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ھېكسى قۇيقۇرۇق ئىدى. بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا بەزىلەر ئۇنى تېخى "پارازىت" يەنى مەددە قۇرۇتى، تاسما مەددە قۇرۇتى ۋە كىچىك يېپسىمان قۇرۇت دەپ تەنقىد قىلىشتى. ئۇ راستىنلا پارازىت بولۇپ قالدىمۇ؟

ئۇنىڭ پىكرىنى مەلۇم نۇقتىغا يېغىۋالالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئۇمۇ ئات دۇمبىسىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ-پەسىيىشىگە ئەگىشىپ كۆتۈرۈ-لۇپ-چۈشۈپ تۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن تاغلارمۇ گاھ ئېگىز-گاھ پەس بولاتتى، ئوت-چۆپلەرمۇ ئېگىز-پەس بولۇپ تۇراتتى، پۈتۈن ئالەم گويا سۈنىڭ ئۈستىدە لەيلەۋاتقاندەك كۆتۈرۈلۈپ-پەسىيىپ لۆمۈلدەپ تۇراتتى، داۋالغۇپ تۇراتتى، ساۋچىپەنلى بولسا ئاتنىڭ دۇمبىسىگە تېگىۋېتىلگەنگە ئوخشايتتى، ئۇنىڭ قۇتۇلۇپ كەتكۈسى، قارشىلىق كۆرسەتكۈسى، ئادەم بويى ئېگىزلىككە قاتقىپ سەكرەپ چىققۇسى، ۋارقىراپ جارقىرىغۇسى كېلەتتى، لېكىن ئۇنىڭدا ئۇنداق كۈچ-مادار يوق ئىدى، ئۇنىڭ ھەربىر ھۈجەيرىسى، ھەربىر تامچە قېنى، ھەربىر تال نېرۋا تومۇرى ۋە ھەربىر ئەزاسى لەۋۋا، كالۋا ھالەتتە بولۇپ، ئىختىيارسىز ھالدا بىر ئېگىز-بىر پەس

تەۋرىنىپ باراتتى...

قورسىقى ئاچمىدى، ئاچمىدىيۇ، بېشى تېخىمۇ قايىدى، خۇددى قېيىقتا ئولتۇرغاندا قايىدىغاندەك قايدى، قەي قىلاي دەپمۇ قىلالمىدى، قورسىقى چىڭ-مەھكەم ئىدى، "قەتئىي نىيەتكە كېلىپ...".

ئاندىن بۇنداق باش قېيىش تۇيغۇسىمۇ بارا-بارا غايىب بولۇپ، چارچاشلا قېپقالدى، شۇ قەدەر مۈگدەك باستىكى، كۆزىنىمۇ ئاچالماي قالدى، چارچىغانلىق ئالامىتى ئۇنىڭ يەتتە ئەزايىدىن ئاستا-ئاستا بەدىنىنىڭ ئىچىگە، يىلىكىگە شۇڭغۇپ كىرمەكتە ئىدى، ھەش-پەش دېگۈچە ئارىلىقتا ئۇنىڭ پۈت-قوللىرى، بەندە بېغىش-لىرى يۇمشاپ، بوشىشىپلا كەتتى. "سالمىقىنى يوقتىتىش" دېگەن شۇنداق بولامدىكىن؟ مەن سالمىقىنى يوقتىتىش ھالىتىدە تۇرامدە-مەن نېمە؟ دەپ ئويلاپ قالدى ساۋچېيەنلى كۆڭلىدە ئاز-تولا بىرنەرسىلەرنى چۈشەنگەندەك بولۇپ. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى كۇن تېخىمۇ قىزىپ كېتىۋاتقاندەك، دۇمبىسى ئوتقا قاقلىنىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئوت-چۆپلەرنىڭ رەڭگىمۇ قېنىقلىشىپ كەتكەندەك، بارغانسېرى ساختىلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدىغۇ؟ ئۇلارنىڭ رەڭگى خۇددى سەھىندىكى سەت سىزىلىپ قالغان دېكوراتسىيەگە ئوخشاپ قاپتۇ. يامغۇردىن كېيىنكى پارمۇ كىشىنى بىزار قىلاتتى، نەم ئىسسىق كىشىنى نەپەس ئالغۇسز ھالغا كەلتۈرگەندى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەرتامچىلىرى تەپچەپ تۇراتتى، بىردەمنىڭ ئارىلىقىدا سوغۇق شامال ئۇرۇپ سالقىن ئېقىمىنى ئېلىپ كەلگەچكە، ئېغىزمان سۆگەكلىرىدىن سوغۇق ھور ئۆرلەپ، دۇمبىسى قورۇلۇشقا باشلىدى-دە، چۈشكۈرەي دېسىمۇ، چۈشكۈرەلمىدى. قانچە قىلسىمۇ جاقىلداپ تىترەپ كەتتى، ئۇ شۇ تاپتا ئىسسىق بىلەن سوغۇقنى ئايرىيالالماي قالغاندىمۇ؟

هەي، ئۆتـۇپ كەتكـىنگە ئۈزۈن بولغان ياشـلىق مەزگـىللىرى، ئۇ چاغلاردا، ھەر قېتىملىق شامالـمۇ ساڭا تەسەللى بېرەتـتى، ھەر تامـچە سۇمۇ ساڭا نەملـىك بەخش ئېتەتتى، ھەربىر پارچە بۇلۇتمۇ ساڭا خىيالىي تۇيغۇ بېرەتـتى، ھەربىر تاغـمۇ ساڭا كۈچ-قۇدرەت بېغىشلايتـتى. ئۇ زامانلاردا، ھەربىر ناخشـمۇ سېنى ياش ئاقتۇرۇشقا مەجـبۇرلايتتى، ھەربىر قـىزىل بايراق سېنى قاينىغـىلى سالاتتى، ھەربىر ھەربىـي مـىزگـان ساداسـىمۇ سېنى چاقـىرىـپ تۇراتـتى، ھەربىر ئادەم ساڭا يېقىملىق، قەدىـردان تۇيۇلاتتى، ئەمما ھەربىر كـۈن، ھەربىر ۋاقىـت ساڭا يورۇقـلۇققا تەنتەنە قىلغان بايرامـدەك بىلىنەتتى!

بىردەم ئاچ قىلـىش، بىردەم تويۇش، بىردەم تويۇش، يەنە بىردەم ئاچ قىلـىش، بىردەم ئېغىـرلىقـىنى يوقىتىش، يەنە بىردەم ئېغىرلىشىپ كېتىش، بىردەم ئېغىرلىشىپ كېتىش، يەنە بىردەم ئېغىر-لىقـىنى يوقىتىش ئارقـىلىق، يېرىم سائەتتەك ۋاقىت كەتتىمۇ ياكى يېرىـم ئەسىردەك ۋاقىت كەتتىمۇ، ئىشقىلىـپ ئۇلۇغ، قەيسەر قېرى ئات ئۈنى ئاخىر "يالـغۇزقارىـغاي" دەپ ئاتىلىدىغان ھېلىـقى جايغا ئېلىـپ باردى. تاغ چوققىسىدىـكى قالايمىقان تاشلىـقتا، توپا يوق، سۇ يوق، باشقا گىيا-ئۆسۈملۈكمۇ ئۆسمىگەن جايدا راست دېگەندەك بىر تۇپلا قارىـغاي بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۆسـكىنىـگە قانـچە يىلـلار بولغانكىن، ئىشقىلىپ ئۇ ئىنچىكە، ئەگرى-دوناي، يەككە-يېگانە، يار-يـۆلەكسىز ئىـدى. ئېگىز-پاكارلىقـىدىن ئالغانـدا، يىراقـتىن قاراشقا، ياش كۆچـەت دەپ قالاتتىڭـىز، سەل يېقىنلاپ بارسىڭىز، ئۇنىڭ قاغجـىراپ يېرىلىپ كەتكەن قوۋزاقلىـرى، تېنىـنى تەسلىكتە كۆتۈرۈپ تۇرغان غولى ھەمـمە جەھەتتە قۇرۇق تاشـلىقتىن يىلتىز تارتـىـپ ئۆسۈپ چىقىشنىڭ نەقەدەر مۇشكۈللۈكـىنى نامايان قىلىپ

تۇراتتى. بەزىدە ساۋچىيەنلى ئاشۇنداق چوڭ ياشلىق كىچىك دەرەخلەرنى كۆرگەندە يۇرىكى مۇجۇلۇپ، كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلاتتى. بەزىدە ئۇ ئۆز نەزىرى دائىرىسىدىكى ئاشۇنداق ئېگىزتاغ ئۇستىدىكى بىردىنبىر دەرەخنىڭ ھەقىقەتەن پۈتكۈل كائىناتنى پىسەنتىگە ئالمايدىغاندەك، ھەممىدىن ئۈستۈن يېگانە تۇرىدىغان خۇي-مىجەزگىمۇ ئىگە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتى. ھېچ بولمىغاندا ئۇ تەبىئىي يول بەلگىسى ئىدى، يىراقلاردىن كەلگەن يولۇچىلار بارماقچى بولغان چارۋىچىلىق مەيدانىغا مۇشۇ يەردىن يول تېپىپ ماڭاتتى. مۇشۇ تاغنىڭ باغرىدىكى قولتۇقتا يەككە-يېگانىلا بىر قازاق ئوتاۋى بولۇپ، پەرزەنتى يوق بوۋاي بىلەن مومايى ئىككىسىلا ياشايتتى، ئۇلار بىر تەرەپتىن ئانچە كۆپ بولمىغان كىسەلمەن قويلارنى باقسا، تېخىمۇ مۇھىمى چارۋىچىلىق دادۇيىنىڭ ئۆتەڭلىك رولىنى ئويناپتتى. ساۋچىيەنلى يالغۇز بىر تۆپ قارىغاي بىلەن ئوتاۋنى كۆرۈش بىلەنلا گويا ئېغىر يۈكىدىن خالاس بولغاندەك "ئاخىر كەپتىمەن" دەپ ئۇلۇغ-كىچىك تىنىۋالدى.

ئوتاۋغا يېتىپ بېرىشقا خېلى بىر ئارىلىق قالغانىدا ئۇ ئاتتىن چۈشتى. ئاتىنىمۇ بېقىۋېلىش لازىم ئىدى. ئۇنىڭغىمۇ ھەقىقەتەن ئاسان چۈشمىدى، يۈگەنسىز، ئېغىزدۇرۇقسىز، تۇرۇپ ھەممە تەرىپى يۇمران-ياش ئوت-چۆپلەر بىلەن قاپلانغان ئوتلاقتا ئۆزىنىڭ بۇرچىغا سادىق بولۇپ، يولىنى مېڭىشنىلا بىلدى، ئۇ ياق-بۇ يېقىغا بوينىنى سوزۇپمۇ قويمىدى. ساۋچىيەنلى ئاتىنىڭ توقۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئېگىرىنىمۇ ئېلىۋەتمىدى، ئەمما قائىدىنى بۇزۇپ پۈتىغا چۈشەك سېلىپمۇ قويمىدى. ئۇ جايدا سەپەردە مىنىپ كېتىۋاتقان ئاتنى دەم ئالدۇرغاندا، ئىككى ئالدى پۈتىغا چۈشەك سېلىپ قويۇلىدىغان ئادەت بار ئىدى، قىسقا ئارغامچە

بىلەن چۆشەك سېلىپ قويۇلسا، ئات ھەم ئىختىيارى ئوتلىيالايدۇ، ھەم چۆشەكلىك پۈتى بىلەن دىكىلداپ يۈرۈپ يىراقلارغا قېچىپ كېتەلمەيدۇ. ئەمما ساۋۇچىلىقنى بۇ ئاتتىن پۈتۈنلەي خاتىرجەم ئىدى. ئۇ ئاتنىڭ ساغرىسىنى ھاپىلاپ قويۇپ، ئۇنىڭ ئەركىن يۈرۈشىگە ئىشارە قىلدى-دە، ئۆزى كېتىپ قالدى. ئۇ بىرقانچە قەدەم مېڭىپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قاراپ بېقىۋىدى، راست دېگەندەك سۇرئات ئوت-چۆپىنى قاپاپ-قاپاپ يېگىلى تۇرۇپتۇ، ساۋۇچىلىنىڭ كۆڭلى تېخىمۇ ئارامغا چۈشتى.

ئاندىن ئۇ ئۇ يان-بۇ يانغا كۆز يۈگۈرۈتۈپ چىقىپ ئىتتىن ئېھتىيات قىلىش ئۈچۈن بىر كالىتەك تېپىۋالماقچى بولدى. قازاقلارنىڭ پادا باقىدىغان ئىتلىرى ھېلىقى مەھەللىدىكى كاسكا ئىتقا ئوخشمايتى، پادىچىلارنىڭ ئىت بېقىشتىكى مەقسىتى بۆرىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن بولغاچ، بويى ئېگىز، قاۋۇل، ياۋۇز، ھەتتا بۆرىدىنمۇ ئېشىپ چۈشكۈدەك يامان ئىتلارنى باقاتتى. ئۇنداق ئىتقا ئوبدان تاقابىل تۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. ئەمما ئۇ كالىتەك تېپىپ بولغۇچە، ئىتنىڭ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن قاۋاشلىرى ئاڭلاندى.

ئۇ بىر ئاق ئىت ئىدى، ئېغىزمىنىڭ سول بېقىدىلا كىچىك-كىنە بىر قارا يېرى بار ئىدى، ئۇ ئىت ئوتاۋ يېنىدىن ئاستا كېلىپ، ساۋۇچىلىنىڭ بەش-ئالتە مېتىرچە يېقىنلاپ كەلگەندە توختاپ، سۇرلۇق، ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن بۇ ناتونۇش ئادەمگە قاراپ تۇردى، ئەمما ئېتىلىپ كېلىدىغان پەيلى يوقتەك قىلاتتى.

ساۋۇچىلىنى مۆشتىلىرىنى چىڭ تۈگۈپ، ئۆزىنى ئوڭشاپ ئاتقا منىدىغان قىياپەتتە تۇردى-دە، ئوخشاشلا سۇرلۇق ۋە ئۆتكۈر كۆزلىرى بىلەن ئىتقا قادىلىپ تۇرۇپ، جەڭگە ئاتلىنىش تەرەددۇتىنى قىلىپ قويىدى. ئۇنىڭغا ھازىرقى پەيتتە ئارقىغا چېكىنىش يولى قالمىغانلىقى ئېنىق ئىدى، ئۇ ئەگەر سەللا شۇمشە-

يىش ئىسپادىسنى كۆرسىتىپلا قالسا، ئىت ئۇنىڭ ياخشى ئادەم ئەمەسلىكىنى پەملەپ ئېتىلىپ كېلىشى مۇمكىنىدى. ئۇ ئاز سانلىق مىللەتنىڭ تىلى بىلەنلا "ئاپا!" دەپ ۋارقىرىدى، ئۇ يەنە: "چوڭ ئاپا!" دېدى. بۇ چاغدا ئىتەمۇ ئۇنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭلا تۇنجى قېتىملىق ياڭراق ئەمما قىسقىغنا ھاۋشۇشنى باشلىدى.

قازاق كەمپىرنىڭ قۇلقىغا ھەقىقەتەنمۇ قايىل بولدۇ كىشى، بىر توۋلاش بىلەنلا ئۇ كەمپىر ئاڭلاپ ئالدىرىماي ماڭغان پېتى ئوتاۋدىن چىقتى-دە، ئىتنىڭ ۋارقىراپ ئۇنى كەتكۈزۈۋەتىتى. مانا ئەمدى ساۋچىيەنلىنىڭ قورقۇنچىسى قالمىدى، ئۇ يۈرەكلىك ھالدا ئالدىغا قاراپ باردى ۋە رەسىمىيەت بويىچە ئۆزىنىڭ ئېتىنى كەمپىرگە كۆرسىتىپ قويدى. تەبىئىيكى، ساھىبخان ئۇ ئاتىقا خەۋىنده-خالىق قىلىپ قاراپ قويماتتى ۋە چارەك سائەتتىن كېيىن ئاتنىڭ ئېگىرىنى يېشىپ ئېلىۋېتەتتى.

ساۋچىيەنلى ئايال ساھىبخانغا سالام بەرگەندىن كېيىن، ئېڭىش-كەن ھالدا سەل كونىراپ قالغان بولسىمۇ ھېلىھەم بەكلا رەڭدار كەلگەن ئالا-يېشىل بېزەلگەن ئوتاۋغا كىرىپ كەلدى. ئوتاۋنىڭ ئىچىدىكى ئىسىق دەستىدىن ئادەم تۇرۇپ بولمايتتى، كۈموش رەڭ مىس چەينەكنىڭ ئوتى تېخى ئۆچمىگەن، ئوتاۋنىڭ ھەممە يېرىگە قازاقچە كىگىزلەر سېلىنغانىدى، كىگىزنىڭ ئۈستىگە چوڭ بىر داستىخان سېلىلغان ئىدى، داستىخاندا بىرقانچە سىركاي قويۇلغان بولۇپ، ئۇچ چال داستىخاننىڭ چۆرىسىدە ئولتۇراتتى. تۆت تامغا ئېسىۋېتىلگەن، سانجىپ قويۇلغان ۋە قىستۇرۇپ قويۇلغان نەرسىلەر تېخىمۇ تولا ئىدى، تېرىدىن ياسالغان قامچا، قوينىڭ تېخى ئاشلانمىغان، بۇرۇنىنى ئېچىشتۇرىدىغان سېسىق پۇراق چىقىرىپ تۇرىدىغان خام تېرىلىرى، چۆپ چاپىدىغان چالغا، تۇلۇم-خالىتىلار، نوغۇچ، تەڭنىلەر بار ئىدى، ئۇنىڭدىن باشقا رەڭلىك يىپەك

رەختلەر، ياغلىق، قالپاق-تۇماق، يوتقان-كۆرپىلەر، قايسى يىل-قايسى ئايلاردا ببرىلگەنلىكى ناملەلۇم برتەقدىرنامىمۇ تۇراتتى،... تۆردىكى كۆزگە چېلىقمۇ تۇرىدىغان جايدا ماۋجۇشنىڭ سۈرىتىمۇ بار ئىدى، جۇشنىڭ سۈرىتىنىڭ ئاستىدا قىزىل مۇقاۋىسى چاقناپ تۇرىدىغان، رەڭدار قىزىل لېنتا بىلەن تېڭىپ قويۇلغان تۆت تومىلۇق "قىزىل گۈھەر كىتاب" تۇراتتى، ساۋۇچىيەنلىگە مەزكۇر ئۆيىنىڭ ئىگىسى خەت تونۇشمىغىنى بىلەن، مۇشۇنداق برقانچە كىتابنىڭ بولغىنىمۇ ھەممەيلەن ئۆچۈن برمۇنچە كۆڭۈل ئازادىلىك بېغىشلايدىغانلىقى ئايان ئىدى. ساۋۇچىيەنلى ئەڭ ئەزىز مېھمان سۈپىتىدە قىزىل گۈھەر كىتابقا ھەممدىن يېقىن جايغا تەكلىپ قىلىندى.

چالنىڭ ئۇچىلىسى مېھمان ئىكەن، ساھىبخان چال مال باققىلى چىقىپ كېتىپ تېخى قايتىپ كەلمىگەنىكەن. كەمپىر ساۋۇچىيەنلىنى ئورۇن ئېلىشقا تەكلىپ قىلغاندىن كېيىن، ھەم ئېغىر ھەم كىچىك بىر سىركاينى ئېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئەتكەن چاي قويۇشقا باشلىدى، ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتىكى، چال-بوۋايلارنىڭ ئولتۇرۇشقىنىغا خېلى چاغلار بولغان، چايغا قايتا-قايتا برقانچە قېتىم سۇ لىقلاغانلىقتىن، ئۇنىڭ رەڭگىمۇ، تەمىمۇ ئۆزگىرىپ كەتكەنىدى، مانا ئەمدى يەنە ئۇستىلەپ قويۇلغان كېسىنكى سۈتىمۇ يوق دېيەرلىك بولۇپ، داستىخاندا باشقا ھېچقانداق نەرسىمۇ قالمىغانىدى. ساۋۇچىيەنلى بىر ئوتلام ئەتكەن چاي ئىچكەندىن كېيىن، كەمپىرنىڭ ئاز-تولا نان-پان كەلتۇرۇشىنى ياكى بوغۇرساق ئېلىپ كېلىشىنى كۈتتى، خېلى بىر ھازاغىچە كۈتكەن بولسىمۇ ھېچقانداق شەپە بولمىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇستىگە برقانچە ئوتلام چاي ئىچىۋالغاچقا، چاينىڭ تەمى، سۈتىنىڭ تەمى، تۇزنىڭ تەمى، سۇنىڭ تەمى (سۇدا سەل-پەل كۆكۇش بېغىر رەڭ نەرسىنىڭ تەمى بار ئىدى) قوشۇلۇپ تەسىر

كۆرسىتىش ۋە غىدىقلاش بىلەن بىر دەملىك ئاجايىپ ئاچلىق يەنە قوزغالدى. ئۇ ئۆزى گويا يوقىتىپ چوڭ ئېچىلغان بىر ئېغىز بىلەن قۇرۇق ئاشقازانلا بارىدەك قىلاتتى... ئەمما بۇ بوشلۇقنى تولدۇرغۇدەك ھېچقانداق نەرسىدىن دېرەك يوق ئىدى. بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، كەمپىر كۆرۈنمىدى، بەلكىم ھېلىقى قېرى ئاتنىڭ ئېگىرىنى ئېلىۋەتكىلى چىقىپ كەتكەنىدۇ. ئەمدى ئاتنىڭ ئەھۋالى ئادەمنىڭكىدىن ياخشى بولىدى، ئات ئوبدان تويۇۋاتقانىدۇ بەلكىم؟

— بۇ يەردە...نان-پان يوقمىدۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ھېلىقى ئۇچ چالدىن توغرىدىن توغرىلا.

— سىز تاماق يېمىگەن ئوخشىمامسىز؟ قورسىقىڭىز ئاچتىمۇ؟ ۋاي-ۋۇي بايقۇش! — دېدى ساقال-بۇرۇتلىرىنى يۇپيۇمىلاق قىلىپ تەكشى ياستىۋالغان ئاقچاچ چاروچچى جاۋاب تەرىقىسىدە، — ئۇ (ئايال ساھىبخان) خېمىر يۇغۇرۇۋاتىدۇ، باشقىدىن نان ياقماقچى، ئۆيىدە بار نانلىرىدىن بىز يەپ بىر يەرگە ئاپىرىپ قويۇپتىمىز، — ... ئۇ بىر تەرەپتىن سۆزلەۋېتىپ، بىر تەرەپتىن ئورۇق، لاي-توپا قولىنى بىلەن داستىخاننى ئۇ ياق-بۇ ياقىقا قىلىپ قېقىشتۇرۇپ يۇرۇپ، ئاران دېگەندە ئاغزىغا بىرلا سالسا بولغۇدەك نان ئۇۋاقلىرىنى يىغىپ ساۋچىيەنلىنىڭ ئالقىنىغا سېلىپ بەردى. ئاندىن ئۇ يەنە بەلبېغىنى سىلاشتۇرۇپ، خېلى بىرھازادا تېگى ئاق، ئەمما قارىداپ كۆكىرىپ كەتكەن بىر قۇرۇتنىڭ يېرىم يارتىسىنى چىقىرىپ، — مەڭ، ماۋۇنى يەڭ، — دېدى ساۋچىيەنلىگە غەمخورلۇق قىلغان تەرزىدە. باشقا ئىككى چالمۇ خەيرىخاھلىق، ئەپسۇسلىنىش ۋە ئامالسىزلىق ئىپادىسىنى بىلدۈرۈشۈپ ئۆلۈڭ-كچىك تىنىپ قويۇشتى.

ساۋچىيەنلى ھېلىقى چالنىڭ چوڭقۇر خەيرىخاھلىقىنى قوبۇل قىلىپ،

ئالدى بىلەن قولىدىكى نان ئۈۋاقلىرىنى ئەتكەن چايغا سالدى، ئاندىن ئۈزۈن يىللار بولغان يىرىم پارچە قۇرۇتنى ئاغزىغا لېۋىگە قويۇپ تۇرۇپ تازا بىر چىشلىۋىدى، چىشى ئۆتمىدى، بەلكى ئۇنىڭ قاتتىقلىقىدىن چىشىنى كاسسىدا قىلىپ چوشۇرۇۋەتكىلى قىل قالدى. ئۇ راست دېگەندەك پولاتتەك چىڭ يىمەكلىك ئىكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئىلاجسىز ھالدا بۇ قۇرۇتنىمۇ قاچىغا تاشلىدى.

ئايال ساھىبخان كىگىز ئۆيگە يەنە قايتىپ كىردى. ساۋۇچىيەنلىك نېرى-بېرىسىنى قويۇپ:

— چوڭ ئاپا! — دېدى توغرىدىن توغرىلا، — قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، قورساق تولدۇرارغا بىرەر نەرسىگىز بارمىدۇ؟ نان بولمىسا، ئاز-تولا تالقان ياكى پىشىق ئەت، ياكى ئاز-تولا سارماي، بال بولسىمۇ بولۇۋېرەتتى!

— ۋاي بايقۇش، بىچارە بالامەي! — دېدى كەمپىر ساۋۇچىيەنلىنى 41 ياش ئەمەس، بەلكى 14 ياشلىق بالىدەك كۆرۈپ، — تازا بىمەھەل كېلىپ قاپسەن، تەلىيىڭنىڭ تەتۈرلۈكىنى قارىغىنا؟ مانا ئەمدى بۇ يەردە يېگۈدەك نېمە بار دەيسەن؟ بىرقانچە تال قۇرۇت بار ئىدى، يولدىن ئۆتكەن مال دوختۇرلىرى، بال، سارماي دېگەنلەرنى شوپۇرلار ئېلىپ مېڭىشتى...مال دوختۇرى دېگەنىنى بىلەمسەن، بالام؟ ئۇلار نېمە سورىسا، شۇنى بېرىشىم كېرەك!... ئاندىن ئۇ ساڭا بىر ئىسپىراپكا بېزىپ پالانى-پۈستانى قارا قوي قاتتىق كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ ھالەتكە يەتكەن، ھايۋانلىقتىن ئۈمىد يوق، دەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ قوينى سويۇپ يېيەلەيمىز...بىز مانا مۇشۇنداق ئامالسىلار بىلەن ئاز-پاز ئەت يېۋالالايمىز... ماشىنا شوپۇرلىرىچۇ، ئۇلارنى دېمەيلا قويغىن، ئۇلار چارۋىچىلىق رايونلىرىغا كەلسە خۇدا ئىنسانلار دۇنياسىغا كەلگەندەك بولۇپ كېتىدۇ،...ئەمدى سەن نېمە بېسەك بولار؟ پۇل دېگەن چاتاق نەرسە ئىكەن ئەمەسمۇ! بولمىسا، سەن ئاۋۋال ئۆخ-

لاپ هاردۇق ئېلىپ تۇر، كەل بۇ ياقىقا، مەن ساڭا ياستۇق قويۇپ بېرەي،... ئۇيقۇدىن ئويغانساڭ، يېڭى ياققان نانلىرىمنۇ پىشىپ قالدۇ، چالمۇ سىيرلارنى ھەيدەپ كېلىپ قالار، سۈتىمۇ تەييار بولدۇ...

ساۋۇچىيەنلى كەمپىرنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتتى، ئۇ يولىنى داۋاملاشتۇرماقچى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھېلىقى پولاتتەك قاتتىق يېرىم پارچە قۇرۇتمۇ قورسىقىغا كىرىپ بولغانىدى، ئاجايىپ قىزىق، ھەش-پەش دېگۈچە ئۇ خېلى ئوڭشىلىپ قالدى.

— بار بالام، بار! — چوڭ ئاپىنىڭ چىرايىدا ھەيرانلىق ۋە خۇشاللىقنىڭ ئىپادىلىرى پەيدا بولدى، ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى، — قىمىز بار، ئىچەمسەن؟ ئاز-پاز قىمىز ئىچكەن ئەمدى، بولمامدۇ يا؟

— بولىدۇ، بولىدۇ! — ساۋۇچىيەنلى دەرھاللا بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولدى، قىمىز دېگەن ياخشى بولمامدىكەن؟ ئاتىنىڭ تايلىرى قىمىزنى ئىچىپ چوڭ ئات بولغان تەڭلەشكۈدەك بولۇپ يېتىلگىچە ئۇزۇقلىنىدۇ، ئۇ دېگەن ئاقسىل ماددىسى يۇقىرى بولغان يېمەكلىك تۇرسا، ئادەم ئىچسە تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ساۋۇچىيەنلىدەك كىچىككىنە بىر ئادەمنىڭ تەلىپى، ئۇنىڭ ئېھتىياجى بىر ئاتقا يەتمەيدۇ-دە!

كەمپىر ئىشقا كىرىشتى، ئۇ ئوتاۋنىڭ كەرگىسىدىن قىمىز قاچىلاڭغان تۇلۇمنى يېشىپ ئالدى-دە، قولى بىلەن تۇلۇمنى تازا شالدا-قشتۇپتىپ ئارىلاشتۇرغاندىن كېيىن، چوڭ بىر داسنى ئەكىلىپ، ئاندىن تۇلۇمنىڭ ئاغزىغا تىقىپ قويغان چاقناقنى ئېلىۋېتىپ، قىمىزنى بۇلدۇقلىتىپ داسقا لىق تۆكتى. ئۇ ھېلىقى داسنى داستخانغا ئېلىپ بارغىنىدا تۆت مېھمان تەڭلا جانلىنىپ كەتتى.

— ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ئىنقىلابىي ۋەيىۋەنخۇي ئۇقتۇرۇش چىقىرىپتىمىش، قىمىز ئىچكىلى قويمايدىكەن دەيدىغان گەپ بار. —

دېدى بىر چال.

ــ ئىشەنمەيمەن. كارىم يوق. ئۇقمىدىم. ــ دېدى يەنە بىر چال قىلچە ئىرەڭشىمەي جاۋاب بېرىپ.

بۇنداق سىياسىي مۇھاكىمىگە قىزىقىدىغان ئادەم چىقمىدى، ئۇلار ئايال ساھىبخانىنىڭ قولىدىن چوڭ قاچىنى ئېلىپ ئېچىشكە باشلىدى. بۇنداق قىمىز ئېچىتىلغان بولۇپ، ناھايىتى ئاچچىق، ناھايىتى سۈيۈق، سەل پۇراقلىق، يەنە ئاز-تولا ھاراق تەمىي ۋە قاڭسىق-لىقمۇ بار ئىدى، ساۋچىيەنلى ئۆزىگە بىر ئاپقۇر قۇيۇۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭ تەمىنىڭ ياخشى-يامانلىقىنى تېتىپ بېقىشقىمۇ ئولگۇرمەي گويا سوغۇق سۇ ئىچكەندەك غورتلىدىتىپ ئىچىۋەتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ئىچىشى ئۇچ چاڑوچچى چالنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

ــ يارايسەن يىگىت! ئۇنىڭ قىمىز ئىچىشلىرى بىزنىڭ قازاقلارغا ئوخشاپ كېتىدىكەنغۇ! ــ ئۇلار ساۋچىيەنلىنىڭ ئالدىدىلا بىر-بىرىگە ماختىشىپ، باشمالىتقىنى چىقىرىشتى.

پىشقەدەم چاڑوچىلارنىڭ ماختاشلىرى ساۋچىيەنلىنى غەيرەتلەن-دۈرۈۋەتتى، ئۇ ئۈچ ئاپقۇر قىمىزنى ئارقا-ئارقىدىن غورتلىدىتىپ ئىچىۋەتتى-دە، ئۇنىڭ تەسىرىدىن دېمىنى ئالالمای قالدى. تەمى قانداقلىقىنمۇ پەرق ئېتەلمىدى، پەرق ئېتىپ يۈرۈشنىمۇ خالىمىدى، ئۇ ئىچىش بىلەنلا بولىدى، ئىچىۋەردى، ھېچنېمىگە قارىمای، ھېچنېمىنى ئويلىمای ئىچىۋەردى، ئۇ ھەتتا ئىچكەنگىمۇ ئوخشىمايتتى، بەلكى سىلىق، غىلىتاڭ جانلىق بىر خىل نەرسە ئۇنىڭ ئاغزىغا، قىزىل ئۆڭگىچە تەرەپكە توختىتىۋالغۇسىز دەرىجىدە ئۆزلۇكسىزلا ئېقىۋاتقاندەك قىلاتتى.

"تازا خۇمادىن چىققۇدەك ئىچىۋالدىمغۇ!" دېدى ئۇ ئۆزىگە، ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ قىزىرىپ كەتكەنىدى. شۇ چاغدا ئۇ سەل كۆڭىلى ئېلىشىۋاتقانلىقىنى سەزدى. بىردىنلا ئۇنىڭ ئاغزىغا بىر يۇتۇم

كەلگۈدەك قىمىز يېنىپ چقتى، ئۇ ھەم قاڭسىق، ھەم ئاچچىق ئىدى، ئاندىن ئۇ بىردەمدىلا ئاشقازىنىدا تەتۈرلۈك قىلىۋاتقان قىمىزنى غاررىدا ياندۇرۇۋەتتى. ۋاي خۇدايىمەي، نېمە قىلىۋاتقىنىم بۇ؟ ئاچ قورساققا ئارقا-ئارقىدىن ئۈزمەي ئۈچ قاچا قىمىز ئىچكەن بارمۇ؟ ھەر قاچىسى بىر يېرىم كىلوگرامدىن كەلسە، ئۈچ ئاپقۇر قىمىز دېگەنلىك ئۆزى 5 كىلوگرام دېگەن سۆز، يەنى 10 جىڭ دېگەن گەپ ئەمەسمۇ؟ ۋاي-ۋۇي، خۇدا ساقلىغاي، ھەرگىزمۇ ياندۇرۇۋەتمىگەيمەن. قىمىز دېگەن ھەزىم قىلىشنى ياخشىلايدىغان نەرسە، دۇففۇ شىرنىسىغا، پۇنغا، ئېچىتقۇغا ئوخشايدۇ، يەنە تېخى ئاشقازان ئاقسىل ئاچ-چىق سۇيىسىگە ۋە ياكىي تېرىپىنغا ئوخشايدۇ. كىشىلەر گۆشنى جىق يېگەندىن كېيىن، ئارقىدىن يەنە ئاز-پاز قىمىز ئىچىۋەتسە تازىمۇ پەيزى بولىدۇ، دېيىشىدەكەن. ساۋچېپەنلى تەتۈرسېچە، ئۇنىڭ قورسىقى قۇرۇق بولغانلىقتىن، مانا ئەمدى "بوش قورساق ھېيلىسى"نى ئىشلەتمەكتە ئىدى، ھەزىم بولۇشقا ئالدىرايدىغان ھېچنېمە يوق تۇرسا، "ياردەم"نىڭ نېمە كېرىكى؟ شۇنچۇالا ئاچچىق قىمىزنى ئىچۋېتىپ، ئۇنى قانداقسىگە سىڭدۈرىدۇ؟ نېمىنى ئېرىتىدۇ، نېمىنى قوبۇل قىلىدۇ، نېمىلەرنى باشقا ئورۇنلارغا يەتكۈزۈپ بېرىدۇ ۋە نېمىلەرنى چقىرىۋېتىدۇ؟ مانا ئەمدى ئۆزىنىڭ ئۆچەي-قېرىنلىرىنى ھەزىم قىلىۋېتەمدۇ؟ بۇنداقتىغۇ ھەزىم قىلىش ئىقتىدارى تازا قالتىس ھېسابلىنار، ئەتىلىككە دوختۇرخانىدا كېسەل كۆرسەتىسە، ئاشقازىنى يوق چقىدۇ، ئاشقازىننىڭ ئاشقازىنى ھەزىم قىلىپ، قوبۇل قىلىپ، ئاللىقاچان چىقىرىۋەتكەن تۇرسا، ئۆزىنى ئۆزى يېۋەتكەن تۇرسا، ھەزىم قىلىپ بولۇپ يەنە چقىرىمۇ ئەتسە قانداق تۇيغۇ پەيدا قىلىدىكەنە؟

راست دېگەندەك، ئۇنىڭ ئاشقازىنى بىر پەس تارتىشىپ قېلىپ، ئوتتىنا پۈچۈلانغاندەك دەھشەتلىك ئاغرىپ كەتتى، ئاشقازىنى گويا

ئەيلىنىپ، سۇغا چىلىنىپ، گاھ ئۇ ياققا، گاھ بۇ ياققا ئۇرۇلمۇاتقاندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئاشقازىنى خۇددى يۇيۇشقا تېگىشلىك بولۇپ قالغان پاسكىنا مايكا بولۇپ قېلىپ، ئاۋۋال ئىسسىق سۇغا، ئاندىن شولتا سۇيىگە، يەنە ئۇنىڭدىن ئېلىپ ئۇن سوپۇن سۇيىگە، ئۇنىڭدىن ھۆ ئېلىپ كىر يۇغۇچ تاختايغا قويۇپ ئۇۋىلىنىپ، كىر يۇيۇش تېشىغا قويۇپ دۈمبالىنىۋاتقاندەك قىلاتتى. ...ئۆزىنى ئۆزى ھەزىم قىلىش دېگەن مانا شۇنداق-دە!

ئاغرىق دەستىدىن ئۇنىڭ چىرايىدا ئادەم رەڭگى قالمىغاندى. قاشلىرى لىكىلدايتتى، ئۇنىڭ تەلىيىگە ھېلىقى چاللار ئۇنىڭغا قايتا دىققەت قىلمىدى، ئۇلارمۇ ئۆز ئىچىشلىرى بىلەن بەند ئىدى.

ئۇ بەدىنىنى قىمىرلىتىشقا باشلىدى، ئۇ ئولتۇرۇش قىيابېتىنى ئۆزگەرتىپ باقسام، قىينىلىش ئازىيار يەڭگىللىنەرمىكىن، سەل يەسىيەرمىكىن دەپ ئويلىغاندى، قورسىقىنىڭ ۋەزىيىتىنى كىم بىلسۇن، بەدىنىنى ئەمدى سول ياققا قىيسايتىشغا، ئاشقازىنىدىكى بىرمۇنچىلىغان سۇيۇقلۇق بىر اقلا سولغا ئېغىپ، شۇ ياققا تۆكۈلگەندەك تۇيۇلدى. ئاندىن ئۇ ئوڭ تەرەپكە قىيسىيۇدى، شۇ ئاننىڭ ئۆزىدىلا سۇيۇقلۇقلارمۇ ئوڭ تەرەپكە ئېغىپ، ئوڭ تەرەپنى بەكلا ئېغىرلىشىپ كەتكەندەك بولدى. ئۇنىڭ ئاشقازىنى ئېغىرلىقىنىڭ دەستىدىن ئازابلىنىدىغان قاپ بولۇپ قالغانىدى! ئارقا تەرەپىگە قاتتىپىراق ئولتۇرۇۋېدى، ئەھۋال سەل ئوڭشىلىپ قالدى، ئەمما ئېمىدۇ بىرنەرسە ئۇنىڭ دېمىنى بېسىپ تۇرغاندەك ۋە ئۇنىڭغا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقاندەك، نەپەس ئالالمايدىغان قالدى. ئالدىراق ئېڭشىۋېدى، تېخىمۇ بولمىدى، ئەمدى ئۇ بىر بارمىقى بىلەن قورسىقىنى سەللا بېسىپ قويىدىغان بولسا، قىمىزنىڭ ئاغزى، بۇرنى، يەتتە ئۆڭۈيىنىڭ ھەممىۋا يېرىدىن ئېتىلىپ چىقىشى مۇمكىندى. ۋاي خۇدايىمەي، ئەمدى تۇغۇشپ كېتىدىغان بولدۇمغۇ...

دەل مۇشۇ ۋاقىتتا، كىچىككىنە بۇرۇلۇش، كىچىككىنە يورۇقلۇق، كىچىككىنە ئۈمىد پەيدا بولدى. بىر خىل بىلىنەر-بىلىنمەس باش ئايلىنىش، لەھەڭشىپ قېلىش سېزىمى بارا-بارا ئاشقازاندىن يۇقىرىغا يۆتكىلىپ بارماقتا ئىدى. بۇ سېزىم ئات ئۈستىدە ئولتۇرغاندىكى باش قېيىش بىلەن پۈتۈنلەي ئوخشمايتتى، ئۇ چاغدىكى باش قېيىش بىر دەملىك كۆڭۈل بىئارام بولۇش ئىدى، ئەمدىكىسى بولسا خاتىرجەملىكسىزلىك خەۋىرى، ئۈچەي-ئاشقازان ئازابسىزلىق يېنىكلىشى ئىدى. بۇ ئازاب پەقەت يۈزدىن بىر پىرسەنتلا (ئەگەر ئازابنىمۇ ئۆلچەم بىرلىكى بويىچە ھېسابلاشقا بولسا) يېنىكلىگەندۇ بەلكىم، ۋاھالەنكى بۇنى ئۇ سەزگۈرلۈك بىلەن سېزىۋالغاندى، ئۇ ئۆزىنىڭ يۈرەك سوقۇشلىرىنى ئاڭلىيالمىدى، ئۆزىنىڭ بەدەن تېمپېراتۇرىسىنى بىلەلمىدى، ئۆزىنىڭ جېنى، ئۆزىنىڭ ھاياتى ھېلىمۇ ئۆز تېنى ئىچىدە بارلىقىنى ھېس قىلمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ كۆلدى-دە، ئىلگىرى مەن: بۇ ئالەمدە تۈيۈق يول بولمايدۇ، دېگەنىدىم؛ يول بولغان ئىكەن، تاغلارنىڭ چېتىگە، دەريانىڭ تۈگەنچىسىگە يەتكەنىدىمۇ، ھامان نېرىقى تەرەپتە نۇرلۇق گۈلستان بولىدۇ! گوجېيەنگۈاڭ «شاجيباڭ» تېياتىردا مونولوگ بىلەن ئۇزۇندى ئوقۇپ: "شۇنداق ھاللارمۇ بولىدۇكى، پايدىسلىق ئەھۋال ۋە جۇدۇڭلۇقنىڭ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى يەنە بىر پەس چىڭ تۇرۇشتىن ئىبارەت تىرىشچانلىقتىن تۈگۈلىدۇ" دەيدۇ ۋە ئانىدىن كېيىن يەنە گوجېيەنگۈاڭ ئاۋازىنى 16 گرادۇس ئېگىز كۆتۈرۈپ يالغان ئاۋاز بىلەن: "تىرىشچانلىقتىن تۈگۈلىدۇ" دەپ ئوقۇيدۇ.

ئۇنىڭ كۆڭلى ئاستا-ئاستا ئارامغا چۈشتى، ئەمما بېشى بارغانسېرى قايغىلى تۇردى، مانا بۇ شارابتىن ئىدى، شارابنىڭ كارامىتى رول كۆرسىتىشى ئىدى! كىشىلەر ئاچچىق قىمزىنى قېتىق شارابى دېيىشىدىكەنغۇ؟ قىمز تەركىبىدە ئىسپىرت ھاسىل بولغانسىكەن، ئۇ

سپىرت ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىشكە باشلىغاندى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئازراق كەيىپ-چىلىكتە تەۋرىنىپ بوشىشىپ قالغاندى. ئەمما بىر يەرلىرى بەك ئاغرىپ كەتمىدى، يەنە كېلىپ ئۇچەي-ئاشقازىنىمۇ ئاستا-ئاستا پەسكويغا چۈشۈپ قالغاندى.

بىر دەملىك سالقىن شامال ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى سەگىتىپ، تاتلىق ئۇيقۇدىن كېيىن كۆزىنى ئاچقاندەك بولدى، گويا بالا ۋاقتىدا بىر ھەمراھى كىچىككىنە بىر تاپانچىنى ئۇنىڭغا ئويناشقا ئەكىلىپ بەرگەندەك، گويا ئۇ تەقدىرداش خوتۇنىنىڭ كۆز نۇرىنى كۆرگەندەك بولدى ۋە توساتتىنلا ئىچىدە نەزمە ئوقۇشقا باشلىدى:

چىقسا كۈن دەريا بويىدا، گۈل-چېچەك چوغدىن قىزىل،
خۇش باھار چاغدا گۈلىنىڭ رەڭگىدىن زۇمرەت خىجىل،
ئەسلىمەس جىاڭنەننى قانداقمۇ بۇ دىل؟

ئۇنىڭ ئۆزىمۇ چىرايىدىكى كۈلكىنى سېزىپ قالدى. بۇ كۈلكە خېلىدىن بېرى بولۇپ باقمىغان يېنىك، پاك، ئىشەنچلىك كۈلكە ئىدى. ئۇنىڭ ھېس قىلىشىچە، ئۇ ئۆزى بىر چاشقاندىن بىر قارلىغاچقا ئۆزگىرىۋاتاتتى، بىر تال بىلەققا ئايلىنىپ كېتىۋاتاتتى. شۇ تاپتا قاناتلىرىنى كېرىپ بارماقتا ئىدى، كۆپكۆك دولقۇنلارنى بۆسۈپ، خۇددى ناخشىنىڭ لەرزان رىتمىدەك، ئاندىن ئۇششاق قەدەم بىلەن ئويناىدىغان تانسىدەك تەۋرەنمەكتە ئىدى...

قاراڭ، ئەمدى قورسقىم ئاچ ئەمەس، قاراڭچۇ، مەن شۇ تاپتا نەقەدەر سەگەك-ھە!

ئۇچ چالمۇ قىمىزنى بولۇشىچە ئىچىپ، قانائەتلەنگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى سۈپىتىدە كالپۇكلىرىنى تامشىتىشىپ، ساقاللىرىنى سىپلاشماقتا ئىدى. ئەمما داستا قىمىزنىڭ قالدۇقلىرى خېلى بار ئىدى. ئۇلار تەكلا:

— ئىچمۇڭ! ياش يىگىتلەر سىز! — دەيىتتى.

بىرنىڭ قارلىغاچىتەك چاقىقان، بېلىقتەك ئەركىن يۈگۈتمۇ تەكەللۇپ قىلىپ ئولتۇرماستىن، داسىنى تولىغا ئالدى-دە، ئېشىپ قالغان قىمىزنى ئۆزىنىڭ قاچىسىغا قۇيۇۋېلىپ، قىلچە زورۇقمايلا ئىچىۋەتتى، ئۇ تەرلەپ كەتتى — ئۇنىڭ تەرلىشى سوغۇقتىن ياكى كەم ماغدۇرلۇقتىن بولمای، بەلكى يىللىق ۋە ساغلام ئادەمدىن چىقىدىغان ساپ ھەم چاقناپ تۇرىدىغان تەر ئىدى.

"كۆرمىدىڭمۇ كۆز سېلىپ،

ئەرشتىن چۈشكەن پېتى خۇاڭخې سۇيى ئۆركەشلىنىپ، كەڭ دېڭىز ۋەسلىگە يەتكەنچە يەنە كەلمەس يېنىپ!"

ئۇ ئارىسالدىلىقتا قانا ئەتلەنگەنمىدۇ؟ غەققىدە تويدۇرۇپ بۇرنىدىن بۇلاق بولۇش دەرىجىسىگە كەلتۈرۈپ قويغان تۆت ئايتۇر ئاچچىق قىمىزنىڭ تەسىرىنى سېزىۋاتامدىغاندۇ؟ بۇمۇ تازا قىزىق بولدى-كەن. بىتخۇۋېنىنىڭ سىمفونىيىسىگە ئوخشاش چوڭ سۈپەت، كۆركەم، سەلتەنەتلىك، تولۇق يېتىلگەن قاۋۇل، ئالىيجانابمكەن؟ ياكى چايكوۋسكىگە ئوخشاش مۇڭلۇق، ئېغىر كەيپىياتلىق، نازۇكمىكەن؟ لى بەي مەس بولغاندىن كېيىن:

"قىسمىتىمنى بىللە پۈتكەن مېنى ياراتقان ئىگەم،

قانچە كەتسە مال-پۇلۇم قايتا ئالالايمەن يىغىپ..."

دەپ جاكارلىغاندى.

سۆيۈملۈك لىن دەيۋې بولسا كۆجىنى مەدھىيىلىگەن شېئىرىدا،

"كۆيگىنى كۆيگەن بېشىمنىڭ تىنمايىن شامۇسەھەر،

ئۆرتىنەر يۈرەك ھەمىشە يىل بويى ئوخشاش سېلىپ" دېگەندى.

— ماڭا بىر دۇمبۇرا بەرسىڭىز! — دېدى ئۇ ئۆزى ئىگىسىگە. ئۆي ئىگىسى بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمىگەندەك قىلىپ دۇمبۇرىنى ئەكىلىپ بەردى. ئۇ دۇمبۇرىنىڭ تارلىرىنى چېكىپ، تىرىكلىتىپ چېلىشقا باشلىدى. گۈگشىغا كەلگىنىگە ئۇچ يىل بولغان بولسىمۇ،

لېكىن مۇشۇ ئۇچ يىلنىڭ بۇياقىسى ھېچقانداق بىر ساز دېگەنىنى قولىغا ئېلىپ باقمىغانىدى، ھەرقانداق ساز ئۇنىڭ ئۆتەمۇشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشىنى ئۇزۇل-كېسىل دەپنە قىلىۋېتىشنى ئىستەيتتى. ھەتتا ئاستا-ئاستا ئۆزىنىڭ ئۆزىمۇ مۇزىكىنى ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىغا، مۇزىكا بىلەنمۇ شۇغۇللىنالمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىغا ئىشىنىۋاتاتتى، ئۇ ئەمدىلىكتە مۇزىكىدىكى رېتىم-پەسىدىلەرنى ئايرىۋالالمايدىغان، بەش سىزىقلىق نوتىنى تونۇمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ھەممە نەرسە ئۇنىڭغا چەكسىز غۇۋا بولۇپ تۇيۇلاتتى.

ئەمما كونىراپ كەتكەن بۇ دۇمبىرانى قولىغا ئېلىشى بىلەنلا سازلىيالىدى. بۇ ئاھاڭ «باش باھار» دېگەن دۇمبىرا كۇيى بولۇپ، 1966-يىلنىڭ ئالدىدا قايسى بىر يەردە ئىككى قېتىم ئاڭلاپ قالغان بۇ ناخشا ئۇنىڭ ئېسىگە كېلىپ قالدى، ئۇ ئۆز خاتىرىسىگە ئاساسەن چېلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئېسىدە قالمىغان يەرلىرىنى نەق مەيداندىلا ئۇدۇللۇق تۈزىتىپ ۋە تولۇقلاپ بارماقتا ئىدى. ئۇ چېلىپ-چېلىپ، كەمپىر بىلەن ئۇچ چالنىمۇ ھاڭ-تاڭ قالدۇرۇپ قويدى، ئۇلار بۇ مېھمانىنىڭ بۇنچىۋالا ئۇستا سازەندە ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىكەن!

ئاندىن ئۇ ناخشا توۋلاشقا باشلىدى. ئۇ ياشلىق باھارى ھەققىدە، تۇرمۇش ھەققىدە، دېڭىز-ئوكيانلار ھەققىدە، ئۇشقۇرۇتۇپ سوقىدىغان شامال ھەققىدە، تۆمۈرچى قوللار ھەققىدە ھەتتا قىزلار-نىڭ كۆزلىرى ھەققىدە ناخشىلارنى توۋلاپ چىقتى.

...ساۋچىپەنلى ئۆزىنىڭ بۇ ئوتاۋدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىنمۇ بىلمەيتتى. ئۇ ئۆزىنى پەخەس بولۇشقا ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى، ئۇ مەس بولمىغانىدى، ئۇ ناھايىتى سەگەك ئىدى،

بولۇپمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرى ھەممە نەرسىنى ئادەتتىن تاشقىرى روشەن، ئېنىق كۆرەلەيتتى، ئۇنىڭ نەزىرىدە جىمىكى نەرسە سۇ بىلەن يۇيۇپ تازىلانغاندەك پاكىز بىلىنەتتى. ئۇ قازاق كەمپىرنىڭ ۋە تاسادىپىي تونۇشۇپ قالغان ئۇچ چارۋىچى چالنىڭ كۆزلىرىدە غىلدىرلاپ تۇرغان ياش تامچىلىرىنى كۆردى. تۆتەيلەن ئوتاۋدىن بىللە چىقتى ۋە ئۇنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئۇزىتىپ قويدى. ئۇلار تېخى بىرمۇنچىلىغان قىزغىن ۋە دوستانە سۆزلەرنى قىلدى، ۋەھالەنكى ئۇزىنىڭ نېمىلەرنى دەپ جاۋاب بەرگەنلىكى ئېسىدە قالماغاندى، شۇغىنسى ئۇزىنىڭ ناھايىتى ئەدەب-يوسۇنلۇق مۇئامىلىدە بولغانلىقىنى ئۇز ھەرىكىتىنىڭ كىچىكلەردە بولۇشقا تېگىشلىك ئەدەب-ئەخلاقسىز قائىدىگە تامامەن ئۇيغۇن ئىكەنلىكىنى ئېسىدە قالدۇرالمىغاندى.

ئۇ ئوتاۋدىن چىقىپ بىر قاراشتىلا يوپيۇرۇق نۇرلىنىپ تۇرغان سۇزۇك ئاسمانىنى كۆردى، نازۇك-سىپتا، شىرنىلىك، سۇپسۇزۇك كۆك ئاسماندا سۇس ئىككى پارچە بۇلۇت لەيلەپ يۇرەتتى. ئېگىز تاغنىڭ قارلىق تاجلىرى ئادەمنىڭ كۆزىنى قاماشتۇرۇپ پارقىرايتتى، پارقىراپ تۇرغان ئاق نۇر ئىچىدە يەنە تالا-تالا كەتكەن قوڭۇر رەڭ جىلغىمۇ ئېنىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ھەممە نەرسە شۇ قەدەر رەتلىك، گويا پىچاق بىلەن ئويۇپ قويغاندەك بىلىنەتتى. ئۇ ھەتتا تاغ جىلغىلىرىدىكى بىرقانچە جايدىكى توپ-توپ شەمشادنى، قازاق باللارنىڭ دەرەخنىڭ شېخىغا يامىشىپ ئوتۇن چاتاۋاتقانلىقىنىمۇ كۆردى. تاغدا كىيىك بارمىدۇ؟ ياۋا بۇغىلار، بۇرسۇق ۋە بۆرىلەر بارمىدۇ؟ بىر قازاق ئەزىمەت بىر بۆرىنى ئاتلىق قوغلاپ ئاخىر ئۇنى قولى بىلەنلا تۇتۇپ، قولتۇقىغا قىسىۋېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنىكەن! مانا شۇنداق خەلق بولسىمۇ، يەنىلا مۇزىكىنى سۆيىدۇ، دۇمبىرانى سۆيىدۇ، ناخشا خۇمار كېلىدۇ، نۇرغۇن ئوتاۋلاردا چالغۇ

ئەسۋابلىرى، پاتېفون، پاتېفون تەخسىلىرى بار...

قارلىق تاغقا تولا قاراۋۇرگەنلىكتىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پارقىراپ تۇرىدىغان قارا داغلار پەيدا بولغانىدى، ئۇ ئوت-چۆپلەرگە قارىسىۋ، بىر پارچىسى قارا، بىر پارچىسى سېرىق، بىر پارچىسى يېشىل ئالا-بۇلماچ كۆرۈنۈۋاتاتتى. لېكىن ئۇنىڭ كۆرۈش قۇۋۋىتى ناھايىتى ئوبدان ئىدى، ئۇ مەس بولۇپ قالمىغانىدى، ئىشەنمەيمەن دېسىڭىز، ئۇ تېخى شۇ قەدەر ئېنىق كۆرۈشكە قادىر ئىدىكى، شەكلى ئوخشاش بولمىغان، قىياپىتى ئوخشاش بولمىغان، رەڭگىمۇ ئوخشاش بولمىغان هەر خىل چۆپلەرنى پەرقلەندۇرەلەيتتى. ئوت-چۆپلەر مىدىرلىماقتا، يەلپۈنمەكتە، بىر-بىرىگە يېقىنلاشماقتا، كۆسۈرلاشماقتا، بىر-بىرىنى سلاشماقتا ئىدى. ئوت-چۆپلەرمۇ مۇزىكىغا خۇشتارمىدۇ؟ ناخشا خۇمار كېلەمدىغاندۇ؟ شامال چىقىۋاتامدىغاندۇ؟ نېمىشقا ئۇ بۇلارنى سېزەلمەيدىغاندۇ؟

ئۇ بىردىنلا ئوتاۋنىڭ ئالدىدىكى ئات باغلاقلىق تۈۋرۈككە قاراپ قالدى، قارىغاندەك تويماي قارىدى. يوغان بىرئات ئارقان بىلەن ئېسىپ قويۇلغانىدى، ئېسىپ قويغانمىكىن دېسە، يەرگە سەل تېگىپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ ئادەمنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ، تۇۋىقىنى كۆتۈر دېسە كۆتۈرەتتى، تاقا قاقمەن دېسە قاقتۇراتتى، بۇ تۈۋرۈك نېمىدېگەن قالتىس، يارامليق ئاسقۇ-هە! نېمە سەۋەبتىن بۇ تۈۋرۈك قارىغانسېرى كىچىك كۆرۈنىدىغاندۇ، يەنە كېلىپ ئۇ سەل قىيسىقراق ئىدى، ئۇ بۇلارغا هەيران بولۇپ قالدى...ئۇ يېقىنلاپ بېرىپ، ئۇ تۈۋرۈكنى تۈزلەپ قويماقچى بولۇپ، ئۇنى كۆچەپ ئىتتىرىپ، ئاندىن تازا بىر تارتۇۋىدى، ياغاچ تۈۋرۈككە قىلچە تەسىر كۆرسەتمىدى، ئۇ تۈۋرۈك مىخلىنىپ كەتكەندەك، يەر بىلەن بىرىكىپ ئۇيۇپ كەتكەندەك مىدىرلىمايۋاتاتتى. ئۇ شۇنداق بىر قارىۋىدى، ئىگىلىپ تۇرغان ئىچىكە 8 پۈتلۈق يوغان بىر قارا تۆمۈچۈكنى

كۆرۈپ قالدى. ئۆمۈچۈك دېگەن پايدىلىق ھاشارات ھېسابلىنىدۇ- دە، ئۇنىڭغا ئېھتىرام بىلدۈردى! شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۆزىنىڭ چەكسىز-تەڭداشسىز بەختلىك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، ئۇ ھەر نېمە بولسا ئۆمۈچۈك بولۇپ قالماپتىكەن، چۈمۈلە بولۇپ قالماپتىكەن، چاشقان بولۇپ قالماپتىكەن، بەلكى ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەم بولغانلىقىغا، راۋرۇس بىر جۈڭگولۇق بولغانلىقىغا بەختىيارلىق ھېس قىلاتتى! ئۇ ئۆزىنىڭ بىر ئادەم سۈپتىدە، 20-ئەسىر ئادەمى سۈپىتىدە بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە بولغانلىقىنى بەخت ھېسابلايتتى، جۈڭگودىن ئىبارەت بۇ ئاجايىپ زېمىنغا كەلگەنلىكىنى بەخت سانايتتى. ئۇ بىر ئادەم بولغانلىقىغا، دەردىنى، گۇمان-ھەسرەتلىرى، ئۈمىد-نىشانلىرى بار ئادەم بولۇپ، ھەم يېغلاپ، ھەم كۈلۈپ، ھەم ناخشا توۋلاپ ئۆتكەنلىكىگە پەخرلەندى. ئۇ مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھېس قىلالايتتى، مۇشۇلار ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزەلەيتتى ۋە ئۇلارنى ئېسىدە ساقلايتتى، بۇلار زادى مۆجىزات ھېسابلانمامدىكەن؟ بۇلارغا مەدھىيە ئوقۇشقا، بارىكاللا ئېيتىشقا ئەرزىمەمدىكەنە؟!

ھەربىر ئېلىمىنت، ھەربىر يەكىگە نەرسە مۇشۇنداق ئامەتكە ئېرىشەلمىگەن ئاتايىن. ئوخشاشلا بىر كۆمۈر ئېلىمېنتنىڭ ياغاچ تۈۋرۈكتە تۇرۇشى بىلەن ساۋۇچىيەنلىنىڭ ھۈجەيرىلىرى ئىچىدە بولۇشىنىڭ رولى ئوخشمايدۇ. بۇ تۈۋرۈكنىڭ رولىمۇ بولۇشى مۇمكىن، ۋەھالەنكى ئۇ نەپەس ئالمايدۇ، چۈش كۆرمەيدۇ، ئاھ ئۇرمايدۇ، ھەم ھەرقانداق بەختسىز بولۇپ قالغان ئاتقىمۇ خەيرىخاھلىق بىلدۈرەلمەيدۇ. ھەتتا ئۇ يەنىمۇ تۈزرەك تۇرۇشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرەلمەيدۇ. تېخىمۇ تۈزرەك تۇرسا تېخىمۇ ئوبدان بولماسمىدى؟ بىر نۆقتا بىلەن بىر يۈزنىڭ ئەڭ يېقىن ئارىلىقى ئاشۇ نۆقتىدىن ئاشۇ تەكشى يۈزگە قارىپ سىزىلغان يانتۇ سىزىق بولىدۇ... قارىماسىز، ئۇ تېخى ماتېماتىكىنىمۇ ئۇنتۇپ كەتمەپتۇ-دە! ئۇ تېخى ھېس ئەھەس

ئىدى، بەش خانىلىق ھېساب ئىشلىمەكچى بولۇۋاتاتتى، ئەمما ئۇ ماڭىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ قورسىقى تويۇپ قالدى، ھېچ بولـمىغاندا، ئۇنىڭ قورسىقى ئەمدى ئاچ ئەمەس ئىدى، كىچىككىنە تايچاقنى چوڭ قىلىپ دۆلدۈلغا ئايلانـدۇرالايدىغان قەمىز ئۇنمۇ قاۋۇل ۋە شوخ ـ تېتىك قىلالماسمۇ؟ لېكىن ئۇنىڭ ئېتىچۈ ئەمدى؟

ئۇ ئىزدىگىلى تۇردى. ئۇ ئاتـقا چۈشەك سېلىپ قويمىغانىدى. ئۇ ئېتىنىڭ ئۆز خايان قېچىپ كەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى، ئۇ ئات ئۆز نېسـۋىسىگە قانائەت ـ شۈكۈر قىلىشـنى بىلىدىغان، ھېچقايسى بىلەنمۇ يامانلاشىپ قالمايدىغان، تولا ئۇندىـمەس ھەم ئېغىر بېسىق ئات ئىـدى. ئۇ ئات ئۇنىڭ دوسـتى ئـدى. ئۇنىڭ ئاتـقا كۆزى چۈشتى، ئۇ ئات ئەنە ئاۋۇ تەرەپتە، مۆشۈ يەردىن 400 ــ 500 مېتر ـ دەك يـــراقـلىـقـتا تۇراتـتى. ئۇ قازاق مالـچىلارنى دوراپ بىر ئىسقىرتىۋىدى، ئىلگىرى زادىلا قاملاشتۇرالمايى كەلگەن ئىسقىرتىشمۇ بۇگـۈن خېلى ئوخـشاپ قالـدى. ھېلىقـى ئات دەرھـالـلا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قارىدى. ساۋچېيىلنىڭ كۆز قۇۋۇشـتى ھەققەتەن ياخشى ئىدى، شۇنچىۋالا يىراقتا تۇرۇپمۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاسمان بىلەن قارلىق تاغ ئۇنىڭ كۆزلىرىنى چاقنىتىپ تۇرسـمۇ، ئېتىـنىڭ قۇلاقلىرىنىڭ ھىدىرلاۋاتقانلىقىنى ۋە بۇرۇن تۆشۈكىنىڭمۇ ھىدىرلاۋاتـقانلىقىنى ئېنىق كۆرەلىدى. ھەي سۆيۈملۈك قېرى ئات، مېنىڭ سېنى چاقىرىۋاتقىنىمنى ئاڭلىدىڭمۇ؟ سەن نېمىدېگەن ئەقىللىق ۋە نېمىدېگەن ئاق نىيەت ـ ھە؟ قارىماسىز، سۇر چېپار قېرى ئات يېشىل ئوت ـ چۆپ ـ لەرنى دەسسەپ بىر قەدەم ـ بىر قەدەمدىن ئۇنىڭ قېشىغا كەلـمەكتە ئىدى، بۇ ھەققەتەنـمۇ قىممەتلى بار بىر كـۆرۈنۈش ئـدى، ئۇ بىر رەسىم ئىدى. بوش، ئېگىز ـ پەس كەلگەن يايلاقتا بىر ئىلاھىي ئارغـماق، ئەجدىھا ئورۇقدىدىن بولغان، ھەققىي بىر دۆلدۈل ساڭا قاراپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ دۆلدۈل ئەسلىدە ئاجايىپ چىرايلىق، ئاجايىـپ

قاۋۇل ، ئاجايىپ كىلىشكەن ئىكەن! ئۇنىڭ پۇتلىرى ئۇزۇن-ئۇزۇن ، سۆڭەك-ئۇستىخانلىرى يوغان-يوغان ، ئارقا تۈۋىقى ھەمىشە ئالدىنقى پۇتىنىڭ تۈۋىقى چوشكەن ئىزىنىڭ ئالدىغا ئېشىپ چۈشىدىغان ئات ئىدى ، ئۇنىڭ مەغرۇرانە بېشى ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ قاتىپ تۇراتتى، چىرايلىق يايلى يەلپۈنۈپ تۇراتتى، ئۇ ھەم بىمالال ، ھەم كۆركەم ، ھەم چوڭ سۈپەت قەدەم تاشلايتتى، ئۇ ئاخىر كەلدى ، مانا كەلدى ، ئۇنىڭ بەدەنلىرى ۋالىلداپ تۇراتتى...

ساۋچىيەنلى ئاتنى منىپ ناخشا **توۋلاشقا** باشلىدى. ئۇنىڭ جارانلىق ئاۋازى تاغ جىلغىلىرىنى تىترەتمەكتە، ناخشا ساداسى قېرى ئاتنى روھلاندۇرماقتا ئىدى ، قېرى ئات ئوينىقىلاپ چېپىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ تۆت پۇتى گويا شامالدەك ، ئېلىكتر دولقۇنلىرىدەك يەردىن قاقىلىپ چىقاتتى. گويا بىر لەھەڭ بېلىق پارقىراپ تۇرغان دېڭىز دولقۇنلىرى ئارىسىدا ئۆزۈپ كېتىۋاتقاندەك ، بويسۇندۇرۇلغان دېڭىز قاق ئوتتۇرىسىدىن بۆلۈنۈپ ، مۇلايىملىق بىلەن ئىككى تەرەپ-لەپ ئارقىغا چېكىنىۋاتقاندەك قىلاتتى. گويا بىر راكېتا چاقناپ تۇرغان ئاسمان بوشلۇقىدا يۇرۇۋاتقاندەك ، يۇلتۇزلار قاتار بولۇشۇپ ئۇنىڭغا تەنتەنە قىلىپ، ئۇسسۇل ئوينىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. كۆز ئالدىدا تالا-تالا نۇر چاقناپ تۇراتتى، ئاق، قىزىل، كۆك، يېشىل ، كۆكۈش ، سېرىق نۇرلار، رەڭدار نۇر تالالىرى گۈزەل-كۆركەم، تۇرلۇك-تۈمەن ئۆزگىرىشچان كەڭ ئالەمنى يورۇتماقتا ئىدى. غۇر-غۇر شامال قۇلىقىنىڭ تۈۋىدە ئۇشقۇرتماقتا ئىدى، بۇ تاغ شامىلى ، دېڭىز شامىلى ، ئېگىزلىك شامىلى ۋە ئاسمان بوشلۇقى شامىلى ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ھەددى-ھىسابسىز جانلىقلارنىڭ ئۇشقۇرۇتۇشلىرى ، يولۇاس ۋە شىر ، قاپلان ۋە مايمۇن...لارمۇ بارەڭ سېزىلەتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ، ئات چېپىشقا باشلىغاندىن كېيىن تېخىمۇ سىلىقلىشىپ، سالماقلىشىپ كەتكەن ،

ئاتىلىق دۇھبىسى كرېسلودەك سىلقىلىشىپ كەتكەندى، ئۇنىڭ جىمىكى نۇقسانلىرى پۈتۈنلەي تۈگىگەنىدى، ئۇ ئالغا، ئالغا، ئۇچقاندەك سۈرئەتتە ئالغا چېپىشنىلا بىلەتتى...

ئۇنىڭدىن كېيىن، بۈگۈنكى كۈندە، 80-يىللاردا، شۇ دەۋرلەردە روي بەرگەن ئىشلار مەڭگۈ كەلمەسكە كەتتى. (جەزمەن!) "ئۆز-كەنكى ئەۋلاد"تىن كېيىن، ساۋچىيەنلى ئۇزۇندىن بېرى تەشنا بولۇپ كەلگەن يېڭى باھار قوينىغا ئۆزىنى ئاتقاندىن كېيىن، ئۇ كۆپچىلىك بىلەن بىرلىكتە جاسارەت بىلەن ئۇچۇشتا باشلىغاندىن كېيىن، ئۇ ئاشۇ ئاتنى، ئاشۇ يايلاقنى، ئاشۇ كۈندىكى مۇساپىنى ئۇنتۇيالمىدى. ئۇ چېپىپ كېتىۋاتقان چاغدا كۆرگەن كۆركەم-سەلتە-نەتلىك نۇرنىمۇ ئېسىدىن چىقارمايدۇ. بۇلارنى ئەسلەيدۇ، ئۇنىڭ قەلبى چىن تەشەككۈرلار بىلەن تولغان!

«خەلقئارا يېزىقچىلىق پىلانى»غا قاتنىشىش يۈزىسىدىن، 1980-يىل 9—10-ئايلاردا ئامېرىكىنىڭ ئىئوۋا شەھىرىدىكى 5-ئاي ئىستراھەتخانىسىدا يېزىلدى. ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن 1981-يىلى 2-ئايدا ئاز-تولا تۈزىتىلىپ ئاققا كۆچۈرۈلدى.

ياسىن ھاۋازى تەرجىمىسى

قەلبىنۇر

بۇ گۈزەل ۋە تىپتىنچ بىر كىچىك شەھەر ئىدى. بۇ شەھەردە ئاددىيلا بىر ئايرودروم بولۇپ، ئۇنىڭ تاش يولىسىمان ئۇچۇش يولىغا 40 ـ يىللىرى ئىشلەنگەن، ئىشلىتىش مۇددىتىدىن ئېشىپ كەتكەن بىر ياكى ئىككى ماتۇرلۇق كىچىك تىپتىكى پاسسازىر ئايروپىلانلىرىلا چۈشەلەيتتى. كۈتۈش ئۆيىنىڭ ئالدىدا بىر بۇلۇڭ ـ باراقسان ئالمىلىق باغ، قاتار ئۆسكەن كۆك تېرەكلەر قويۇق سايە تاشلاپ تۇرغان كىچىك يول، بەرق ئۇرۇپ ياشناپ تۇرغان رەڭمۇرەڭ گۈل ـ چېچەك ۋە كۆكتاتلار، ياغاچ ئۆيلەر... بار ئىدى. سىز بۇلارنى كۆرگەندە، قانداقتۇ 80 ـ يىللارغا خاس ئايرودروم ئەمەس، بەلكى ئوتتۇرا ئەسىردىكى بىر ئۆتەڭنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرەتتىڭىز.

1978 ـ يىلى سېلىنغان پوچتا تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ بەش قەۋەتلىك بىناسى بۇ شەھەردىكى ئەڭ ئېگىز بىنا ئىدى، ئۇنىڭدىن بۇرۇن بولسا، بۇ يەردە ئۈچ قەۋەتتىن ئېگىز بىنا يوق ئىدى، شۇڭلاشقىمۇ يېزا ـ قىشلاقلاردىن شەھەرگە كىرگەن دېھقان ـ چارۋىچىلار پوچتا تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ بۇ ھەيۋەتلىك بىناسىغا قاراپ داڭ قېلىشاتتى. شەھەرنىڭ بارلىق كوچىلىرىغا ئاسفالت ياتقۇزۇلغان بولۇپ، بىر قانچە يەردىكى تۆت كوچا ئېغىزىغا بېيجىڭ ـ شاڭخەي يىلىكلىرى كۆرسەتمەلىيا بولۇپ قالغۇدەك كەڭ ـ كۇشادە گۈللۈكلەر بەرپا قىلىنغانىدى. بۇ شەھەر چوڭ شەھەرلەرگە قارىغاندا كۆپ ئازادە ئىدى. تۇيۇقسىز كەتكەن كەڭ يوللارنىڭ ئىككى قاسنقىدىكى بوي تالىشىپ

ئېگىز ئۆسكەن ئاق تېرەكلەرنىڭ شۇڭىرلاشلىرى، يول بويلىرىدىكى تاناپەتكە سوزۇلغان ئېرىقلاردا ئويناقلىشىپ ئېقىشاتقان سۇلارنىڭ شىرىلداشلىرى بۇ كىچىككىنە شەھەرنىڭ ئۆزىگە خاس بولغان ئۆزگەرمەس قۇدرىتىنى ۋە پەيدىنپەي بارلىققا كېلىشاتقان يېڭى ئۆزگەرىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى، بەزىدە كوچىلاردىن "شاڭخەي" ماركىلىق ياكى "كېيۇ" ماركىلىق ۋە ياكى "ۋىكتسىيەن" ماركىلىق كىچىك ماشىنىلارمۇ ئۆتۈپ قالاتتى، بەزىدە ھەتتا ئاپتوم رايونىنىڭ مەركىزىدىن كەلگەن "قىزىل بايراق" ماركىلىق كىچىك ماشىنىمۇ كۆزگە چېلىقىپ قالاتتى، بۇ ئەھۋال كۆپ چاغلاردا كىشىلەرنىڭ "قايسى باشلىق كەپ قالغاندۇ؟" دېگەنىدەك قىياسلاردا بولۇشىغا سەۋەبچى بولاتتى. ئادەتتىكى چاغلاردا كوچىلاردا "بېيجىڭ" ماركىلىق جىپ، "گاز ــ 69"، يەل تاپان ئات ھارۋىلىرى، خادىك ھارۋىلار، كۆتەك ھارۋىلار، يەل تاپان ئېشەك ھارۋىلىرى ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. بەزىدە يەنە قىردىن كەلگەن قېلىن كىيىنۈۋېلىشقان قازاقلارنىڭ ئاتلىرىغا مىنىۋالغان ھالدا، كۆچىلاردا ئۇ ياق ــ بۇ ياققا مېڭىشىپ يۈرگەنلىكىنى چېلىقتۇرۇش مۇمكىن ئىدى. چىرايلىق كىيىنىشكەن ھەر مىللەت ياشلىرىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ كوچىلاردا ناخشىلارنى يېڭىرىتىپ، پاتروشكىلىشىپ مېڭىشلىرىنى قاتناش قائىدىسى بىلەن قىلچە ئالاقىسىز ئىش دەپ بىلگىنىدەك، ئۇلارمۇ بۇ ئاسفالت يوللارنى مىنىۋالغان ئاتلىرىنىڭ تۆمۈر تاقىلىرىغا مەنسۈپ دەپ بىلمىشەتتى. بۇ شەھەردە ماشىنا، ئادەملەر كۆپ بولمىغىنى ئۈچۈن، يولنىڭ ماتۇرلۇق قاتناش، ھارۋا ــ ئۇلاق قاتنىشى، ئادەم ماڭىدىغان يول، توغرا كېسىپ ئۆتۈش ئورنى دېگەن ئۇقۇملار بويىچە ئايرىلىشى، كىشىلەرگە ھېچقانداق تەسىر بېرەلمەيتتى. گەرچە بىرقانچە جايىدىكى ئاساسلىق تۆت كوچا ئېغىزلىرىغا چىراغ ئارقىلىق قاتناش باشقۇرۇش ئۆسكۈنىلىرى ئورنىتىلغان، قاتناش ساقچىلىرى

تۇرىدىغان بوتكىلار ياسالغان بولسىمۇ، لېكىن تولا چاغلاردا ئاق كىيىملىك قاتناش ساقچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ قوماندانلىقىغا موھتاج بولمىغان، ھەتتا پەرۋاسىز قىلىپ قويمايدىغان ئات-ئۇلاغ ۋە ئادەم-لەرنىڭ ئۆ يان-بۇ يان مېڭىپ يۈرۈشلىرىگە زېرىكىش بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى.

بۇ شەھەرنىڭ بىر چېتىدە ــ بەلكى بۇنى شەھەر ئەتراپى دېسەكمۇ بولار ــ پايانسىز بىر ئالمىلىق باغ بولۇپ، ئۇنىڭدىكى ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇلىلارنىڭ سورتلىرىمۇ خىلمۇخىل ئىدى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە باغ ئىچىدە ئوتتۇز مېترچە ئۇزۇنلۇقتا بىر ئۆزۈم بېدىشى بولۇپ، ياز كۈنلىرى ئۇ ناھايىتى ئوبدان بىر سايەۋەن بولۇپ بېرەتتى. بۇ يەردە ئانچە داڭلىق گۈللەر يوق ئىدى. باھار پەسلىدە ئاساسلىقى سېرىق سەبدە ۋە ئەترگۈللەر بولاتتى. يازلىقى مىزىگۈل، كۆزلىكى قىزىل گۈل ۋە تاجىگۈل بولاتتى. بۇ گۈللەر ئۇچ پەسلىنىڭ ھەممىسىدىلا بەرق ئۇرۇپ ياشناپ، ھۆپپىدە ئېچىلىپ تۇراتتى. گەرچە بۇ گۈللەر تېرىپ ئۆستۈرۈلگەن بولسىمۇ، ياۋا گۈللەردەك قەيسەر ھاياتىي كۈچكە ئىگە ئىدى. كەلگەن كىچىك ماشىنىلار مەرۋايىتتەك يالتىراپ تۇرغان ئۆزۈملەر ساڭگىلاشقان تەك ئاستىدىن ئۆتۈپ، ئىككى تەرىپى رەڭگارەڭ گۈلچىمەنلەر بىلەن تولغان چەكسىز يول بىلەن بېرىپ، بۇككىدە دەرەخزارلىق ئىچىدىكى ئىككى قەۋەتلىك كىچىك بىنانىڭ ئالدىدا توختايتتى. ئۇنىڭغا پارقىرتىپ سىرلانغان، پىرقىراتما ئەينەك ئىشىك ئورنىتىلغانىدى. ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىدە غايەت زور ئىككى تۇپ دۇپدۇگلەك سىدە بار ئىدى. بۇ، قارىياغاچتا سىدىنى ئۇلاش ئارقىلىق يېتىشتۈرۈلگەن دەرەخ ئىدى. ئۇنىڭ يوپۇرماقلىرىنىڭ ھەم يوغان ھەم يۇمىلاقلىقى بەكەينى ئۇجمە يوپۇرمىقىغا ئوخشايتتى. ئۇنىڭ غوللىرى ھەم توز، ھەم يوغان بولۇپ، ئۇ گويا كى گىگانت ئادەمدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى.

مانا بۇ، بۇ كىچىك شەھەردىكى ئەڭ ئالىي، ئەڭ سەلتەنەتلىك مېھمانخانا ئىدى، ئىلگىرى بۇ مېھمانخانىغا پەقەت بېيجىڭ ۋە ئاپتو-نوم رايونلىك مەركىزىدىن كەلگەن ئەڭ ئەزىز مېھمانلارلا چۈشەتتى. كېيىنچە چەت ئەللىك مېھمانلارمۇ چۈشىدىغان بولدى. ئىقتىسادىي ھېسا-باتنىڭ تەكتلىنىشىگە ئەگىشىپ، بۇ مېھمانخانىنىڭ ئىشكىمۇ يېقىندىن بۇيان سەل ئوچۇق تۇرىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن مېھمان-خانىغا ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن كەلگەنلەر، بەزى ئابرويلۇق كىشىلەر، ناھىيىنىڭ شۇجىسى، ھاكىملىرى ۋە مۇشۇ كىچىكىنە شەھەرنىڭ مەنپەئىتى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولغان ئاز ساندىكى "ئەمەلىي ھوقۇقىغا ئىگە" كىشىلەر ــ ياغاچ ماتېرىياللىرىنى تەقسىم قىلغۇچى خادىملارمۇ ئانچە-مۇنچە چۈشەلەيدىغان بولدى.

بۇ كىچىك ۋە ئېسىل مېھمانخانىدا خۇددى مۇشۇ كىچىككىنە شەھەردەك گۈزەل ۋە مۇلايىم كەلگەن قەلبىنۇر ئاتلىق بىر ئۇيغۇر كۆتكۈچى قىز ئىشلەيتتى. ئۇنىڭ قويۇق قەلەمقاشلىرى ئاستىدا ھەم مۇلايىم، ھەم شوخلۇق چېقىپ تۇرىدىغان قوي كۆزلىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قاشلىرى ئويناپ تۇرسىمۇ، لېكىن كۆزلىرىدىن بىر خىل مۇلايىملىق چېقىپ تۇراتتى. سىز ئۇنىڭ ئېسلىپتەك تۇز بۇرنى، نېپىز لەۋلىرى، چوڭقۇر زىناقلىرى، ئۇماققىنە كەلگەن ئېڭىكىگە قارىپ، بۇ قىزنى چېگرا رايونغا جايلاشقان بۇ كىچىك شەھەردىكى سەبىي، پاك، ئاز-تولا دانالىقىمۇ بار، شۇنداقلا ئېڭى ئانچە تەرەققىمۇ قىلمىغان، بۇلغۇنۇپمۇ كەتمىگەن بىر قىز ئىكەن دەپ ھېس قىلىسىز.

ئۇ بۇ جايدىكى ئۇيغۇر قىزلىرىغا ئوخشاشلا قۇلىقىغا ھالقا سېلى-ۋالغاندى. بۇ ھالقا گەرچە جىڭ ئالتۇن ۋە جىڭ ياقۇتتىن ياسال-مىغان بولسىمۇ، يەنىلا ھەقىقىي ئالتۇن ۋە ياقۇتتەك يالتىراپ جۇلالا-نىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ كالۇۋۇتۇن بىسىلىغان بىر ھەلىلە ياغلىقى بار ئىدى. لېكىن ئۇ ياغلىقىنى بۇ يەردىكى باشقا ئاياللارغا ئوخشاش

يىل بويى بېشىغا چىگىۋالمايتتى، ئۇنىڭ ياغلىقى كۆپىنىچە چاغلاردا بوينىغا ئارتىلىق بولاتتى. ئۇ ياغلىقىنى بوران چىقىقان چاغلاردىلا بېشىغا ئارتىۋالىدىغان بولسىمۇ، لېكىن ماڭلاي چېچىنى باشقا ئايال-لاردىن كۆپرەك چىقىرىۋالاتتى. ئۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان يۈزىگە بىلىنەر-بىلىنمەس يۇز مېيى سۈرتىدىغان ۋە ئۇپا ئىشلىتىدىغان بولۇپ قالدى. ئەمما بۇ ئۇپا-ئەڭلىك ئۇنىڭ ياشلىق ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئەسلى چېھرىگە قىلچە دەخلى-تەرۇز يەتكۈزەلمەيتتى. يېقىندىن بۇيان ئۇ ئۇچىسىغا دائىم دېگۈدەك قوڭۇر رەڭلىك نىلون چاپان كىيىپ يۈرەتتى. بەزىدە ئاستىغا يوپكىمۇ كىيىۋالاتتى. لېكىن كۆپىنىچە چاغلاردا كۆل رەڭ شىم كىيىۋالاتتى، ئۇنىڭ بۇ يارىشىملىق كىيىم-لىرى زىلۋا بويىغا يەنە باشقىچە ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى، تېخىمۇ قىزمقارلىق پېرى شۈكى، ئۇنىڭ كۆكسى بۇ يەردىكى ئاياللار-نىڭكىدەك تۆپتۈزۈمۇ ئەمەس، ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭكىدەك ئېگىزمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ سىياقى ئادەتتىكى-دەك بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئانچە دىققىتىنى قوزغىيالمىسىمۇ، ئۆزىگە يارىشا ئىدى، ئۇنىڭ ئايىغىدا كەلسەك، ئۇ مۇشۇ جايىنىڭ قەدىمىي ئەنئەنىسى بويىچە يىل بويى، يەنى چوڭ-كىچىك ھەر خىل سورۇن-لاردا پۇتىغا ئۆتۈك كىيىۋالاتتى. لېكىن ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن ھامان، ئۆتۈكىنى سېلىۋېتىپ گىلەم ئۈستىدە يالاڭئاياق يۈرەتتى.

ئۇنىڭ ئوبدانلا بىر ئۆيى بار ئىدى. دادىسى تىۋىپ بولۇپ، تومۇر تۇتۇش، دورا ياساش ئىشلىرىغا ماھىر ئىدى. ئۇ مۇشۇ شەھەرلىك سىياسىي كىڭەشنىڭ ئەزاسى بولۇپ، ھەر يىلى دېگۈدەك ئىككى-ئۈچ قېتىم مەجلىسكە قاتنىشىپ، يېغىن ئاخىرلاشقاندا ئوخشى-تىپ ئېتىلگەن ئاش مانتىغا ئېغىز تېگىپ قايتاتتى. قەلبىنۇرنىڭ ئېسىدە قېلىشچە، ئۇنىڭ ئاپىسى ياش ۋاقتىدا ناھايىتى كېلىشكەن، ناخشا ئېيتىشىمۇ، ئوسۇل ئويناشمۇ قولىدىن كېلىدىغان، ساغلام-تول-

غان، ئاۋازى جارانلىق، قاش-كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان بىر ئايال ئىكەن. شۇڭمۇ قەلبىنۇر بۇ تۇرقىغا كېچىكىدىلا ھەۋەس قىلىپ، "چوڭ بولغىنىمدا مەنمۇ ئاپامدەك بولسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى-دە" دەپ ئويلايتتى. بېشىنقى يىللاردىن بۇيان، ئۇنىڭ ئايىسى توساتتىن ساقسىز بولۇپ قېلىپ، قان بېسىمى، باش ئاغرىقىغا ئوخشاش كىسەللەرگە مۇپتىلا بولۇپ، قىسقىغىنا بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا ۋاقتىسىز قېرىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايال ھەر كۈنى دېگۈدەك ئىنجىقلاپ-ئىڭىراپ يۇرىدىغان بولۇپ قالدى، بۇ ھال قەلبىنۇرنى قاتتىقتۇ چۈشىنىكسىز بىر سەزىمگە سېلىپ قويدى، ئۇلارنىڭ پېشايۋانلىق، تۆت ئېغىزلىق كۆنگەي ئۆيى، بېرىم مو كەلگۈدەك بېغى، بىر موزايلىق سېغىن كالىسى، يەتتە مىكىيان ۋە بىر خورىزى ھەممە ئىككى قويى بار ئىدى. ئۇ ئۆيدە بولۇشقا تېگىشلىك نەرسىلەردىن يەنە نېمىلەرنىڭ كەملىكىنى بىلمەيتتى.

ئۇ كىچىك چېغىدا ناھايىتى ياخشى ئۇقۇغان بولۇپ، بىرنەچچە يىل سىنىپ باشلىقىمۇ بولغانىدى، ئۇنىڭ مەكتەپ مۇدىرى ئاقساپ ماڭىدىغان كىتابىمۇرۇش ئادەم بولۇپ، سەبىي قەلبىنۇرغا كېيۈرى خانىمنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ بېرىپ، ئۇنىڭمۇ چوڭ بولغاندا، ئۇيغۇر ئايالىدىن ئىچىدىن چىققان بىر ئالىم بولۇپ يېتىلىشىنى ئۈمىد قىلغانىدى. قەلبىنۇر 15 يېشىدىلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، قايتا تەربىيە ئالغىلى يېزىغا بېرىپ تۆت يىل كەتمەن چاپتى. 1977-يىلى قانداقتۇ بىر بەخت قۇشى ئۇنىڭ بېشىغا قوندى-دە، ئۇ نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايدىغان ۋە ماختىشىغا ئىگە بولغان بۇ مەشھۇر مېھمانخانىنىڭ كۈتكۈچىلىكىگە قوبۇل قىلىنىدى.

1978-يىلى ئۇ ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بەرمەكچى بولدى، ئۇنىڭ ئاساسىنىڭ ياخشىلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالىي مەكتەپلەرگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئېتىبار بېرىلىدىغان-

لىقى تۆپەيلى، ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپلەرگە كىرەلىشى تامامەن مۇمكىن ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئارزۇسى ئانىسىنىڭ، بولۇپمۇ ھەدىسىنىڭ جان-جەھلى بىلەن قارشى تۇرۇشىغا ئۇچرىدى. ئۇنىڭ ھەدىسى 50-يىللاردا ھېيجىڭغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن بولۇپ، شاڭخەي، خاڭجۇ، گۇاڭجۇ دېگەنگە ئوخشاش ئۇ پەقەت خەرىتىدىنلا ئىسمىنى ئاڭلاپ بىلگەن شەھەرلەرگىمۇ بېرىپ باققانىدى. 1958-يىلى ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ يوپۇرغا ناھىيىسىگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىندى. 61-يىلى ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ شارائىتىنى ياقتۇرمىغاندىلىقى، شۇنداقلا جەنۇبىي شىنجاڭلىق يېگىتلەرگە ياتلىق بولۇشنى خالىمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە رەھبەرلىك بىلەن سەن-پەن دېيىشىپ قالغانلىقى تۆپەيلىدىن، شۇ ئاچچىقى بىلەن خىزمىتىنى تاشلاپ شەھەرگە قايتىپ كېلىۋالغانىدى. ئۇ كەلگەندىن كېيىن تۇرلۇك مىللار ماگىزىنىدىكى بىر پىرىكازچىكقا ياتلىق بولۇپ، بۇ يەردىكى تۇمەنلىگەن ئايالىلارغا ئوخشاش قەدىر ئەھۋال تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدى، ئۇ بۇ تۇرمۇشتىن قانائەت ھاسىل قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئوقۇغان ئوقۇشىنىڭ ۋە خىزمەت ئورنىنىڭ تاشلىنىپ قالغانلىقىدىن قىلچە ئەپسۇسلانمىدى. ئۇ تۆت پەرزەنت كۆردى، ئۇنىڭ ئۈي-جاي، باغ-ۋاران ۋە مال-چارۋىلىرى چوڭ ئۆيدىكىدىنمۇ زىيادىراق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ ئېرى سودا ساھەسىدە ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئائىلىسى ئەڭ ياخشى ماددىي تەمىناتتىن بەھرىمەن بولاتتى. شۇڭا ئۇ ئىش كۆرگەن كىشىلەرگە خاس تەلەپپۇز بىلەن قەلبىنۇرغا دېدى:

— بولدى قوي! ئالىي مەكتەپ دېگىنىڭنىمۇ كۆردۇم! ھەر كۈنى كىتاب كۆرگەن، دەرس تىكشىغان، تاپشۇرۇق ئىشلىگەن... چارچاپ ھالىڭ قالمايدۇ! مەكتەپ دېگەندە يالغۇز ئەتىكەن چاي ئىچىلىمەيسەن، پولۇ-لەگمەن پىيىلمەيسەن، سامسا-يۇتازا دېگەننىغۇ كۆرمەيسەن، ئۇ يەرگە بارغاندا ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ باشقۇرىسەن، ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئىدارە قىل

سەن. ۋاي جانەي، ئالەمدە بىرنىڭ ئالىمزار بېغىمىزغا يېتىدىغان ئالىي مەكتەپ نەدە دەيسەن؟! بېيجىڭ، شاڭخەي دېگەنلىرىڭمۇ شۇنچىلىك بىر يەرلەر ئىكەن! ئۇ يەرنىڭ ھەسەللىرىنىڭمۇ رەڭگى سۆسۈن، ئۆزى سۇدەك سۈيۇق كېلىدىكەن. بىرنىڭ بۇ يەردىكى ھەسەلچۇ؟ ئاپئاق، قويۇق، بەئەينى قۇيرۇق ماينىڭ ئۆزى. تېخى ئۇرۇمچى دېگىنىڭچۇ؟ ئۇ يەرنىڭ قۇشقاچلىرىمۇ كۆمۈر ئىسىدا ئىسلىشپ، قاردىاپ كېتىدىكەن. بىرنىڭ بۇ يەرنىڭ كۆمۈرلىرىچۇ؟ ئىسمۇ يوق، بۇسمۇ يوق... بىر تال سەرەڭگە بىلەنلا ئوت ئالىدۇ. كۆمۈپ قويساڭ ئىككى كېچە-كۈندۈز ئۆچمەيدۇ... جەنۇبىي شىنجاڭنى دېمەمسەن تېخى، ئۇ يەردىكىلەر ئۆستەڭنىڭ لاي سۈيىنى ئىچىدۇ. ئادەملىرى مال-ۋارانلىرى بىلەن بىر ئۆيدىلا ياتىدۇ. جاھانىنىڭ ھەممە يېرىنى ئاختۇرساڭمۇ بىرنىڭ بۇ يەرگە يېتىدىغان جايىنى تاپالمايسەن! ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىنىڭدىمۇ ھازىرقىدەك كۆڭۈللۈك خىزمەت تاپالىشىڭ ناتايىن. قارا، ھازىرقى خىزمىتىڭ شۇنچە پاكىز، شۇنچە يېنىك، شۇنچە ھۆرمەتى بار ئىش. چوڭ-چوڭ ئادەملەر بىلەن ئۇچرۇشۇپ تۇرىسەن. پەقەت چوڭ ئەربابلارلا ئولتۇرالايدىغان پىكاپلاردا ئولتۇرىسەن. پەقەت باشلىقلارلا يېيەلەيدىغان ئاقسۇ گۈرۈچى ۋە ئالىي سورتلۇق ئاق ئۇن يېيەلەيسەن...

قەلبىنۇرنىڭ ئاپىسى بولسا يىغلاپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ كېسەللىكىنى بولۇپ قالغانلىقى، ئۆيدە ئۆزىدىن خەۋەر ئالغۇدەك كىشىنىڭ يوقلۇقىدىن زارلاندى. ئۇنىڭ دادىسى باشتىن-ئاخىر ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئۇنىڭ قىياپىتى جىددىي بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ مۇشۇ ھەقتە توغرا بىر يەكۈن چىقارغۇدەك تولۇق ساۋاد ۋە ئىقتىدارغا ئىگە ئەمەسلىكىدىن چوڭقۇر ئۆكۈنەتتى. قەلبىنۇر قۇلىقى يۇمشاق قىز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئارزۇسى ۋاللىدە چاقىنىغان ئۇچقۇندەك بىر چاقناپلا ئۆچۈپ كەتتى.

مېهمانخانىنىڭ خىزمىتى ھەقىقەتەن كۆڭۈللۈك ئىدى، بولۇپمۇ، 1978 - يىلى مېهمانخانىغا كىيىم يۇيۇش ۋە قۇرۇتۇش ماشىنىسى سېتىۋېلىنغاندىن كېيىن، ئەسلىدە بىردىنبىر ئېغىر ھېسابلانغان كىر يۇيۇش ئىشلىرىمۇ "ماشىنلىشىپ" كەتتى. ئۇ ئەمدى قوللىرىنىڭ ماغزاپقا تېقىۋېرىپ يېرىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىمەيدىغان بولدى. ئۇنىڭ كۈندىلىك خىزمىتى بىر قېتىم تازىلىق قىلىپ قويۇش، ئىككى قېتىم قاينىق سۇ ئەكىرىپ قويۇش، مېمانلارغا بىرقانچە قېتىم ئىشىك ئېچىپ بېرىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى يېقىملىق، ئۆزى سەممىي ۋە ئەدەپلىك بولۇپ، كۆرگەنلا نەرسىگە سەپسېلىپ يۇرمەيتتى. ئۆزىگە ئالاقىسىز گەپ - سۆزلەرگىمۇ ئارىلاشمايتتى، مېھماندىن خانىغا قانداق كىشىلەرنىڭ كېلىپ كەتكەنلىكى، قايسى كىشىلەرنىڭ بۇ يەردىن نەچچە تۇڭ سېرىق ماي ياكى قانچە كىلو يۇڭ يىپ ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئوخشاش ئىشلار توغرىسىدا سۆز - چۆچەك قىلىپمۇ يۈرمەيتتى ھەمدە باشلىقلارنىڭ شوپۇرلىرىنى ئۆزى بىلگەنچە باشقۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئېسىل ماشىنىلىرىنى ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىشلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىشىنى خالىمايتتى. (باشلىقلارنىڭ تەكەببۇر شوپۇرلىرىنىڭ مېهمانخانىلاردىكى ئايال كۆتكۈچىلەرنىڭ قوماندانلىقىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنۇشىمۇ بىر قىزىق ئىش). شۇڭا ئۇ مېهمانخانا پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ ئېتىبارىغا ئېرىشتى. شۇنىڭ بىلەن ياچېيكىنىڭ تەشكىلىي ھەيئىتى ئۇنى چاقىرىپ بىر قېتىم سۆھبەت لەشتى. بۇنىڭدىكى مۇددىئا، ئۇنى پارتىيەگە كىرىشكە ئىلھاملاندۇرۇش ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ كاللىسىدا بۇنداق ئاڭ كەم بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئۆزىنى كومموپنىست دېگەن يەر - جاھانىنى زىلزىلىگە سالىدىغان نام بىلەن بىرلەشتۇرۇپ قاراشقا ئۇرۇنۇپمۇ باقمىغانىدى. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭدا ئاكتىپ ئىنكاسنىڭ بولمىغانلىقى بىلەن تەشكىلىي ھەيئەت ئۇمىدسىزلىنىپ قالدى.

بەختلىك كۈنلەر گويا كى پايانسىز تۈزلەڭلىكتە كېتىپ بارغان ماشىنغا ئوخشايدۇ. سەن بۇنى ھېس قىلالمىغىنىڭدا ئۆزەڭنى بىر خىل جىمجىت، ئۆزگەرمەس، ئەزەلدىن مۇشۇنداق كېلىۋاتقان ھالەت بىلەن ئۆتىۋاتىمەنغۇ دەپ ئويلاپ قېلىشىڭ مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە سەن ئولتۇرۇۋاتقان "ۋاقىت"تىن ئىبارەت بۇ ماشىنا ئۈچقانىدەك ئالغا كېتىۋېرىدۇ. قەلبىنۇر 20 ياشقا كىرىپ قالدى، ئۇ تېخى 20 ياشقا كىرىپ قالغانلىقىنى ئۆزى ئېنىق چۈشەنمەي، يىگىرمىنچى يېشىنى تولۇقتىمەي ۋە ئۇنىڭغا قانماي تۇرۇپلا كىشىلەر ئۈنى 21 ياشقا كىرىپ قالدىڭ دېيىشتى، كېيىن تۇرۇپلا 22 ياشقا، يەنە كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقىچىلا 23 ياشقا كىرىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ئۇ بارغانسېرى چىرايلىقلىشىپ، پىشقان ئالمىدەك ۋايغا يەتتى. ئۇنىڭدىن ياشلىق غۇرۇرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بەخت تەلىيى ئوڭ كېلىپ، ئايالىلار گۈزەللىككە ئاشكارا ئىنتىلەلەيدىغان، كىيىم-كېچەك ۋە ياسىنىپ يۇرۇش كۇندىن-كۈنگە يېڭىلىنىۋاتقان يىللاردا ياشاش پۈرسىتىگە ئىگە بولدى. ئۇنىڭ كىيىنىشلىرى شۇنچە لايىقىدا ئىدىكى، ھەم ئادەتتىكىچىمۇ ئەمەس، ھەم ئاجايىپ-غارايىپمۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ ھېچقانچە كۆچ سەرپ قىلمايلا بۇرۇنقىغا ۋارىسلىق قىلىپ ۋە يېڭىلىق يارىتىپ، مىللىي ئەنئەنە بىلەن چەتتىن كەلگەن شەكىللەرنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈۋالدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ گويا كى ئۆز ئورنىدا جىم تۇرغاندەك تەۋرىمەي كېتىپ بارغان "ماشىنا"غا ئولتۇرۇپ، بىر قىزغا نىسبەتەن ئېيتقانىدا ئەڭ مۇھىم بولغان بىر بېكەتكە يېتىپ كەلدى. ئۇ لايىق تۇتتى. ئۇنىڭ تاللىۋالغىنى مىللىيچە پوسۇندا شەپكە تىكىدىغان بىر ماشىنىچى ئۇستام ئىدى. ئۇ قەلبىنۇرنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشى بولۇپ، ئۇنىڭ بىر جۈپ چوڭ كۆزلىرىدىن قاينىق ھېسسىيات ۋە شوخلۇق چىقىپ تۇراتتى. ئەگەر سەن ئۇنى مېھماندا

خانىدەكى كۆتەكۆچىلەر ئېغىزدىن چۈشۈرمەيدىغان بەزى كىنو ئارتىس-لىرى بىلەن سېلىشتۇرىدىغان بولساڭ (ئۇلارنىڭ قولىدا نۇرغۇنلىغان مەشھۇركىنو ئارتىسلىرىنىڭ سۈرىتى بار ئىدى)، ئۇ ھەم داشىچاڭغا ھەم گاۋفېيغا ئوخشاپ كېتەتتى. لېكىن ئۇنىڭ داشىچاڭ بىلەن گاۋ-فېيلارغا قارىغاندا ئۈيغۇر ياشلىرىغا خاس شوخلۇقى ۋە جۈشقۇنلۇقى ئارتۇق ئىدى. گەرچە قەلبىنۇرنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئۇ يىگىتنىڭ كەسپىنى قەلبىنۇرنىڭ كەسپىگە ماس كەلمەيدۇ دەپ قارىغان بولسىمۇ، لېكىن قەلبىنۇر يەنىلا شۇ يىگىتنى خالايتتى. قەلبىنۇرنىڭ ئۇ يىگىتتىن باشقا ھېچكىمگىمۇ ياتلىق بولغۇسى يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يىگىت قەلبىنۇرغا شۇنچە تەشەببۇسكار ۋە قىزغىنلىق بىلەن ھېرىس بولغانىدى. ئۇنىڭ قەلبىنۇرغا يازغان مەكتۇپلىرى گەرچە ئىمىر-چىمىر يېزىقلار بىلەن يېزىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدا مۇشۇ رايوندا كەڭ تارقالغان ھەمدە بۇ جايىنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتى بولغان ھەسەلدىنمۇ شېرىن مۇھەببەت ناخشىلىرى نەقىل كەلتۈرۈلگەنىدى. قەلبىنۇر ئۇنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ تۆۋەن ئىكەنلىكىدىن خىجىل بولاتتى. ھەتتا كىشىلەرگە تۈيدۈرماي كۆز يېشى قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇ يىگىتنىڭ قىزغىنلىقى، كېلىشكەن بەستى ۋە ئۇنىڭ تۇغمەس مۇھەببەت ناخشىلىرىدىكى كىشىنى يىللىتىپ، ئېرىتە-ۋېتىدىغان مىسرالىرىدىن ھاياجانلىناتتى. ئۇ تولىمۇ سېخىيلىك بىلەن قەلبىنۇرنىڭ ئاتا-ئانىسىغا، ھەدىسىگە ۋە كىچىك ئىنىسىغا ئاز بولمىغان سوۋغا-سالاملارنى تەقدىم قىلدى. بۇ خىل شەپكە تىكىش ھۈنىرى بىلەن شۇغۇللانغۇچى ماشىنچىلار، ئەسلىدىمۇ پۇل تېپىشنىڭ يولىنى بىلەتتى. مۇھەببەت ناخشىلىرىغا سوۋغا-سالام قوشۇلۇش بىلەن ئۇلارنىڭ مۇھەببەت يولى تېخىمۇ راۋانلىشىپ كەتتى. ئىككى قۇدا مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنىڭ تويىنى كۆزدە كېلىدىغان قۇربان ھېيتقا بېكىتتى.

قەلبىنۇر ئۆكتەبر ئىيىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا كېلىدىغان ئاشۇ كۈننى، ئۆزىگە تەئەللۇق بولغان پېشايۋانلىق ئۆيى-جاي، ئالمزار-لىق، ئەترگۈللەر...نى كۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ يېگىت تەييار قىلغان ئۆيلەرنى كۆرۈپمۇ باقتى. ئۆينىڭ تاملىرى كالا تېزىكى ئارىلاشتۇرۇپ كاكىل قىلىنغان لاي بىلەن ئىنچىكە ۋە سىلىق سۈۋالغانىدى. ئۆي ئىچى بىر رۇس ئاقلاچى ئايالنىڭ تەكلىپ قىلىنىشى بىلەن سۇس ھاۋارەڭ ئاقارتىلغانىدى. قىش كۈنلىرى ئىشلىتىلىدىغان مەشمۇ تەيە-يارلاپ قويۇلغان بولۇپ، ئۇ، كىشى ئۆزى ئەكسىنى كۆرەلىگۈدەك دەرىجىدە پارقىراپ تۇراتتى. قەلبىنۇرغا نىسبەتەن لىمىلىرى، ۋاسە-لىرى ۋە بورىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان بۇ ئىككى ئېغىزلىق ئۆي ئاشۇ سەلتەنەتلىك مېھمانخانىدىنمۇ كۆركەم بولۇپ كۆرۈنەتتى. مېھمان-خانىنىڭ تاش تۆۋرۈكلىرى، ئەينەكلىك ئىشكىلىرى، نەقىشلىق دېرە-زىلىرىمۇ قەلبىنۇرنىڭ ھېچقانچە زوقىنى قوزغىيالمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ھەممە ئىشنىڭ كۆڭلىدىكىدەك بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلە-غىنىدا ئىچ-ئىچىدىن يايراپ كېتەتتى، بىراق بۇ ئىشلار تولىمۇ ئاسان، بەكمۇ ئوڭۇشلۇق بولىدى. ئۇنىڭ قىزلىق دەۋرى ئۆزى سېزە-سەزمەيلا ئۆتۈپ كېتىپ قالدى، لېكىن ئۇ بۇنىڭغا قىلچە ئۆكۈنمەيتتى.

ئىيول ئېيىنىڭ 24-كۈنى سەھەردە ئۇستىبېشىنى توپا-چاڭ باس-قان بىر يولۇچى بۇ مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى. قارىماققا ئۇ ئوتتۇز نەچچە ياشلاردا بولۇپ، بۇ مېھمانخانىغا چۈشكەنلەر ئارىسىدا ئەڭ ياش دېگۈدەك ئىدى. ئۇ ئېگىز بوي، كەڭ يەلكىلىك، چېچىنى تولىمۇ ئۇستۈرۈۋالغان، چىرايىي قارامتۇل، كۆزلىرى نۇرلۇق بىر كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ بەكمۇ چارچاپ كەتكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قىزىل رەڭلىك، تۈلۈم شەكىللىك چەت ئەل مېلى ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنىپ تۇرىدىغان سومكىسىدىن باشقا، كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى

جەلپ قىلغۇدەك ھېچنېمىسى يوق ئىدى. ئۇ شۇنچىلىك ياش، چىرايى قارىداپ كەتكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە پىيادە يول يۈرۈپ كەلگەنلىكى ئۇچۇن (ئۇنى بىرەر ئېسىل پىكاپ، ياكى ھېچ بولمىغاندا بىر ئادەتتىكى ماشىنىمۇ ئەكىلىپ قويمىغانىدى)، بېلەت ساتقۇچىسى تەرىپىدىن مېھمانخانا بويىچە شارائىتى ئەڭ ناچار بولغان بىر ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇلدى. ئۇ ياتاق بېلىتىنى قەلبىنۇرغا بېرىۋېتىپ، خۇددى بىرنەرسە تېپىۋالغان كىشىدەك قەلبىنۇرنىڭ باش-ئايىغىغا سەپسېلىشقا باشلىدى. بۇ خىل ئەدەبسىزلىككە ياتىدىغان نەزەر بىلەن قاراۋېرىش قەلبىنۇرغا ياقمىدى. شۇنىڭ بىلەن قەلبىنۇر ئىختىيارسىز ھالدا بۇ كىشىنى مەرتىۋىسى ۋە ئورنى تولىمۇ تۆۋەن بولغان بىر مېھمان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قالدى. ئۇ ھەم ئىتائەتمەن، ھەم ئۆزىنى بېسىۋالغان ھالدا ئاچقۇچنى ئېلىپ، بۇ مېھمانغا ياتاقنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بەردى. قەلبىنۇر بۇ مېھماننىڭ دىققەت-نەزىرىنىڭ باشتىن-ئاخىر ئۆزىدە بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. ئىشىك ئېچىپ بېرىلگەن بولسىمۇ، بۇ مېھمان ئۆيىنىڭ نەملىكى، كارىۋاتلارنىڭ قىغىر-سىغىرلىقى، كارىۋات يۈزىنىڭ ئوي-دوڭغۇللۇقىغا قىلچە دىققەت قىلماي، يەنىلا قەلبىنۇردىن كۆزىنى ئۈزمەيتتى.

— سىز بۇ يەردە كۆتكۈچىلىك قىلامسىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ، قەلبىنۇر "نەدىكى گەپلەرنى قىلىدۇ بۇ كىشى" دەپ ئويلىدى ۋە بېشىنى ئانچىكىلا لىڭشىتىپ قويۇپ، جوزا ئۇستىدىكى چايدانىنى قولىغا ئالدى. چۈنكى يېڭى ئېچىپ بېرىلگەن ياتاقلارغا قاينات سۇ ئەكىلىپ بېرىش ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى ئىدى.

— بۇ يەر نېمىدېگەن تىنچ جاي-ھە! — دېدى ھېلىقى مېھمان. قانداقمۇ تىنچ بولسۇن؟ بۇ يەردە خورازلارنىڭ چىللىشى، ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرى، دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ شالدىرلاشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. سۇ جۇمىكىنى ئاچسىمۇ شارقىراپ ئاۋاز چىقىرىدۇ.

يەنە ئاشنا ئاۋازلىرى ۋە ئۇنىڭ سىگنال بېرىشلىرىمۇ ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ھەر ھەپتىدە ئىككى قېتىم ئايروپىلانىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولىدۇ. يەنە ئادەملەرنىڭ ھەر خىل ئاۋازلىرى، ھەرقايسى مىللەت تىلىدا بولۇۋاتقان گەپ-سۆزلەر، كۈلكە-چاقچاق ئاۋازلىرىمۇ بار. باھار كۈنلىرىدە ھەر خىل قۇشلارنىڭ سايراشلىرىنىمۇ ئاڭلاش مۇمكىن. ياز كۈنلىرى پاقىلارنىڭ كۈركىراشلىرىمۇ قۇلاقنى كەرىپ قالىدۇ. كۈز كۈنلىرى بولسا چېكەتكىگە ئوخشاش نەرسىلەر چىرىلدەشىپ تۇرىدۇ. قىش كۈنلىرىنىڭ شۇنداق-لىرى قار ئۈچۈن ئۇچقۇنلىرى بىلەن ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بەزى چاغلاردا تېخى كۆيۈۋاتقان ئوتۇن ياكى كۆمۈرنىڭ چاراسلاشلىرىنىمۇ ئاڭلايسەن، مانا مۇشۇنداق مېھمانلارنىڭ غودۇڭشىشلىرىمۇ بار. دېجورنى بولغان كىچىلەردە تېخىمۇ قىزىقارلىق ئىشلارغا يولۇقسىڭىز، بەزى مېھمانلارنىڭ گۈلدۇرماممىدەك خورەك تارتىشلىرىدىن بۇ كىچىككىنە مېھمانخانا گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈرمەكتىن دەپ ئەنسىرەيسەن.

قەلبىنۇر چايخانىدىن قايناق سۇ ئەكىلىۋاتقاچ يۈقىرىدىكىلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى، بۇ مېھمان باشقا يېڭى كەلگەن مېھمانلارغا ئوخشاش، نەرسە-كېرەكلىرىنى يېغىشتۇرمايتتى، بىرەر داس ئىسسىق سۇ ئېلىپ كېلىپ باش-كۆزىنىمۇ يۇمايتتى، كارىدۇرغا چىقىپ كىيىم-كېچەكلىرىنىمۇ چوتكىلاپ قويمايتتى. ئۇنىڭ قىزىل سومكىسى پولغا تاشلاپ قويۇلغان پېتى تۇراتتى. ئۇ شۇ تاپتا بىرەر مەشىق بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان كىشىدەك، كارىۋاتنىڭ لېۋىدە ئولتۇرۇپ، قوللىرىنى تىزلىرىغا تىرىگەن ھالدا، كۆزلىرىنى بىر نۇقتىغا تىكىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى:

— بۇ يەردە ئىتلارنىڭ قاۋاشلىرىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولىدىكەن، ھە؟ — بۇ سۆزنى ئۇنىڭ ئۆز-ئۆزىگە ئېيتىۋاتقانلىقىنى ياكى قەلبىنۇرغا ئېيتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى.

ئىتتىلارنىڭ قاۋاشتىلىرىنىڭ ئەجەبلىنىدىغان نەرسى بولسۇن؟ قاۋىدىغان ئىت گاچا ھېسابلىنىدۇ-دە، ئەجەبلىنىشكە توغرا كەلسە، مۇشۇنىڭدىن ئەجەبلەنسە بولىدۇ. سېنىڭ سۆزلىرىڭچۇ؟ تېخى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەسمۇ؟

قەلبىنۇر بىلىنەر-بىلىنمەس كۈلۈمسىرەپ قويىدى. بۇ كۈلۈمسىرەش بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ ئەدەب-قائىدىلىك ئىكەنلىكىنى ئىپادىلسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ كەڭ قورساقلىقىنى، ھەتتا ئۇ كىشىگە بولغان بىر خىل ھېسداشلىقنى ئىپادىلەيتتى. نېرۋىسى جايىدا بولمىغان بۇ مېھمانغا يەنە نېمە ئامال بولسۇن؟ تۆت يىلدىن بېرى بۇ يەرگە قانداق مېھمانلار كېلىپ كەتمىدى؟ ئۇلارنىڭ نېمە ئىزناسى قالدى؟ ئەمدى يەنە قانداق مېھمان قەلبىنۇرنىڭ ئالاھىدە دىققىتىنى قوزغىيالايدۇ؟

لېكىن بۇ مېھمان ھەقىقەتەنمۇ ئۆزگىچىلا بىر كىشى ئىدى. ئەتىسى ئىشقا چۈشىدىغان ۋاقىت — سائەت توققۇز يېرىم بولدى (بۇ جايىنىڭ ۋاقتى بويىچە يەتتە يېرىم بولغانىدى)، بۇ بېيجىڭدىن ناھايىتى يىراق بىر جاي بولۇپ، ۋاقىت جەھەتتە ئىككى سائەت پەرق قىلاتتى). ئەمەلىيەتتە، بۇ يەرنىڭ ئادەتتى بويىچە ھېچكىمۇ بۇنچە سەھەر خىزمەتكە چۈشمەيتتى، ياكى باشقا پائالىيەت بىلەنمۇ شۇغۇللانمايتتى.

بۇ چاغدا سەنئەت ئۆمىكىنىڭ يېڭى كۆزگە كۆرۈنگەن چولپان يۇلتۇزىدەك ئارتىسكىسى پاتىگۈل مېھمانخانىغا كەلدى، پاتىگۈل ناخشا-ئۇسۇلغا ئوخشاشلا ماھىر بولۇپ، ئۇيغۇرچە، قازاقچە، خەنزۇچە ئۇچ خىل تىلدا رول ئالالايتتى. ئۇ بۇ جايدىكىلەرنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن شىنجاڭدىكى تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ كۈنى ئۇ ئۇچىسىغا چىرايلىقىنە مىللىي كىيىم، بېشىغا قەشقەرنىڭ چىمەن دوپپىسىنى كىيىۋالغان، قۇلىقىغا ھەقىقىي ھىندىستان

ياقۇتدىن كۆز قويۇلغان هالقا سېلىۋالغان هالدا (بۇ جايدىكى ئەركىن بازارلاردا بۇنداق هالقىنىڭ بىر جۈپىنى مىڭ يۈەن ئەتراپىدا سېتىۋالغىلى بولاتتى) قەلبىنۇرنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چىقىرىپ كېرىپ كەلدى. ئەجەللىرىكى شۇكى، ئۇ ئىككىنچى قەۋەتتىكى ئالاهىدە ياتاقلارغا ئورۇنلاشقان ئاپتونوم رايونىنىڭ باشلىقلىرىنى يوقلىمىدى، بەلكى چىراي شەكلى ئادەتتىكىچە بولغان، نېرۋىسى جايىدا ئەمەس هېلىقى مېهمانىنىڭ قېشىغا كېرىپ كەتتى. قەلبىنۇر تازىلىق قىلغاچ ئۇ تەرەپكە بېرىپ قېلىپ، پاتىگۈلنىڭ هېلىقى ياش مېهمانغا بىر خىل ۋەسۋەسە بىلەن يېلىنغان هالدا بىرنېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى چۈشەنمىگەن قالدى. هېلىقى ياش مېهماننىڭ قوشۇمىسى تۇرۇلگەن بولۇپ، چىرايىدىن هېچقانداق بىر ئالامەتنى سەزگىلى بولمايتتى. قەلبىنۇر كۆتكۈچىلەر ئۆيىدە بىكارچىلىقتىن بىرنەرسە توقۇپ ئولتۇرۇپ، توساتتىن پاتىگۈلنىڭ هېلىقى مېهماننىڭ ياتقىدا ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى، ئۇنىڭ ئېيتقىنى قەلبىنۇر ياخشى بىلمەيدىغان «قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم» دېگەن خەلق ناخشىسى ئىدى. (بۇ يەردە چىرايلىق قىزلارنىڭ چوڭ-چوڭ كۆزلىرىنى قوي كۆزلىرىگە ئوخشىتىپ سۈپەتلەيدىغان ئادەت بار ئىدى) بىردەمدىن كېيىن ئۇ پاتىگۈلنىڭ گويا سەھنىدە سۆزلەۋاتقاندەك ئۇنلۈك ئاۋازدا سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدى، ئۇ كۆڭلىدە، بۇ قىز ئېلىشىپ قالغانمىدۇ؟ بۇنچە سەھەردىلا ناخشا ئېيتىپ ۋاراقراپ، سۆزلەپ كەتتىغۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياتاقتا پەقەت ئىككىلا ئادەم تۇرسا، ياكى ئۇلار هاراق ئىچتىمىكىنە؟! بۇ مېهمانخانىدا ياتقانلار پەسىرەك ئاۋازدا سۆزلىشى كېرەك ئىدىغۇ، بۇنداق ۋاراقراپ-جاراقراپ كېتىش تولىمۇ مەدەنىيەتسىزلىك ۋە ئەدەپسىزلىك بولماسۇ؟ ياكى خەنزۇ يولداشلار ئېغىزدىن چۈشۈرمەيدىغان بىر سۆز بىلەن ئېيتقاندا بۇ ئۆزىنى بىلمىگەنلىك ئەمەسمۇ؟ دەپ ئويلاپ

قالدى.

پاتىگۈل قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، بىر سېرىق چاچلىق تاتار قىز مېھمانخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇمۇ ئوخشاشلا بۇ ياش مېھماننىڭ ياتقىغا كىرىپ ناخشا ئېيتىپ، ژارقىراپ سۆزلەپ كەتتى. بۇ ئەھۋاللاردىن كېيىن قەلبىنۇرنىڭ ئۇلارنى ئاۋازىگىلارنى پەسرەك چىقىرىڭلار دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويغۇسى كەلدىيۇ، يەنە ئىككىلىنىپ قالدى... بۇ تاتار قىز كەتكەندىن كېيىن ئۆزى ساز چېلىپ، ئۆزى ناخشا ئوقۇيدىغان بىر ئۆزبېك قىز مېھمانخانىغا كەلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى قەلبىنۇرنىڭ زوقىنى كەلتۈرۈپ كېلە- ژاتقان نامى بار گۈزەل قىزلاردىن ئىدى. قەلبىنۇر بۇ جايدىكى چىرايلىق خوتۇن-قىزلارنىڭ خۇددى بىرەر چوڭ ئەربابقا تاۋاپ قىلغاندەك ئايىغى ئۆزۈلمەي كېلىپ ئۇ مېھمانىنى يوقلاپ تۇرۇشىدا قانداق بىر سىرلىق كۈچنىڭ بارلىقىنى زادىلا چۈشىنىپ يېتەلمەدى. چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا قەلبىنۇر بۇ مېھمانخانىدىكى ھەممىنى بىلىپ تۇرىدىغان لى ھەددىدىن ھېلىقى ياش مېھماننىڭ ئىچكىرىدىكى بىر چوڭ كىنو ستودىيىسىدىن كەلگەنلىكىنى، ئۇنىڭ بۇ يەردىكى بەزى كەسپىي ۋە ئىشتىن سىرتىقى سەنئەتكارلار بىلەن ئۇچرىشىشى، ئېھتىمال بىرەر كىنو فىلىمى ئىشلەش سەۋەبىدىن ئىكەنلىكىنى ئاڭلىدى. قەلبىنۇر لى ھەددىنىڭ بۇ "ئاخباراتى"نى ھەۋەس بىلەن ئاڭلاۋاتقىنىدا، تۇيۇقسىز يىگىتلەردىن تېلىفون كېلىپ قالدى. قەل- بىنۇرنىڭ يىگىتى ئۇنىڭغا: چۈشتىن كېيىن بالدۇرراق ئىشتىن چۈشۈپ، تۇرلۇك ماللار ماگىزىنىغا بېرىشنى تاپىلىدى. ئۇ يىگىت تېلىفوندا يەنە: "ياپونىيەدىن ئىمپورت قىلىنغان بىر خىل يېڭى رەخت كەپتۇ، مەن سىزگە يەنە بىرقۇر كىيىم تىكتۈرۈپ بەرسەم دەپ ئويلىدىم "دېدى، قەلبىنۇر "ھە، ھە" دەپ قويۇش بىلەنلا كۆپايىلەن- دى. ئۇ ئۆزىنى ھەم بەختلىك ھېس قىلدى، ھەم خىجىللىق ھېس

قىلدى. شۇنداقلا ئۇنىڭغا قىزىقىپ، ياپونىيىنىڭ بۇ يېڭى كەلگەن رەختى زادى قانداقتۇ؟ ئەجەبا موبىجى، دىلون، كۆەيبا... دىنمۇ باشقىچىراق بولغان رەخت خىلى چىققانمىدۇ؟ ئىلمە-توقۇلما پەن-تېخنىكىسىنىڭ تەرەققىياتى نېمىدېگەن تېز، ھە! دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

چۈشتىن كېيىن قەلبىنۇر، ۋاقتىنىڭ تېزرەك ئۆتۈشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغاندا، ھېلىقى ياش مېھمان ئالدىراپ سىرتقا چىقىپ قىلىۋىدى، ئۇنى بىر جىپ ماشنا ئىلىپ كەتتى. سائەت يەتتىلەردە بۇ ماشنا قايتىپ كەلدى ۋە ھېلىقى ياش مېھمان ماشىنىدىن چۈشتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىر خىل ئۈمىدسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. قەلبىنۇر دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇ مېھماننىڭ ياتقىنى ئېچىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، لېكىن ئۇ مېھمان تولىمۇ تىت-تىت بولغان قىياپەتتە بىنانىڭ ئالدىدا ئۇ يان-بۇ يانغا مېڭىپ يۈرۈپ مېھمانخانا ئېچىگە كىرمىدى. توساتتىن ئۇ مېڭىشتىن توختىدى، كېيىن خۇددى بىر نەرسە ئىزدەۋاتقان كىشىدەك دېرىزىدىن قەلبىنۇرنى كۆردى-دە، ئۇنىڭ كۆزلىرى بىردىن چاقناپ كەتتى. ئۇ ئالدىراپ قەدەم تاشلىغان پېتى مېھمانخانا ئېچىگە كىرىپ كەلگەندە، قەلبىنۇر بىر توپ ئاچ-قۇچىنى جىرىڭلىتىپ، ئۇنىڭغا ئىشىك ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن كارىدورغا چىقىپ بولغانىدى.

— بىردەم توختاپ تۇرسىڭىز، كۆتكۈچى قىز، — دېدى ئۇ. شۇ سۆز بىلەن قەلبىنۇر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىدى.

— ئىشىك ئېچىشقا ئالدىرىماڭ، كېلىڭ، بىز بىردەم ھال-ەۋرە بولايلى، بىردەم پاراڭلىشايلى، — دەپ ھېلىقى كىشى كۆتكۈچىلەر ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

بۇ مېھمان قەلبىنۇرغا باشتىن-ئاياغ نەزەر سېلىپ چىقىپ:

— ئىتىڭىز نېمە؟ — دەپ سورىدى.

— قەلبىنۇر، — ئۇ كۆزلىرىنى يەردىن ئۈزمەي تۇرۇپ تولىمۇ پەس ئاۋازدا جاۋاب بەردى، — مەن 4-نومۇرلۇق كۆتەكۈچى بولىمەن.

— سىز قانچىلىك ئوقۇغان؟ — بۇ مېھمان قەلبىنۇرنىڭ ناتونۇش كىشىلەرگە ئۆز ھالىدىن سۆزلەپ بەرگۈسى يوقلۇقىغا قارىماي، سوئال سوراشنى داۋام قىلدۇردى.

— تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، — دېدى قەلبىنۇر قوشۇمسىنى تونۇرگەن ھالدا بوشقىنا جاۋاب بېرىپ.

— قانچە ياشقا كىرگەنسىز؟

— يىگىرمە ئۈچكە، — قەلبىنۇرنىڭ ئاۋازى ھەتتا ئۆزىمۇ ئاڭلىيالمىغۇدەك دەرىجىدە تۆۋەن ئىدى.

— سىز ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناشنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ئۇ جاۋاب بەرمىدى. قەلبىنۇر "ياخشى كۆرىمەن" مۇ دېيەلمەيتتى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنى ناخشا-ئۇسسۇل ھەۋەسكارلىرى قاتارىغا قويۇشقا پېتىنالمايتتى. "ياخشى كۆرمەيمەن" مۇ دېيەلمەيتتى، چۈنكى ئۇ ئەھلىيەتتە ناخشا-ئۇسسۇلنى ياخشى كۆرەتتى.

— سىز دراما، كىنو كۆرۈشكە قىزىقامسىز؟

قەلبىنۇر بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— سىز كىتاب كۆرۈشنى، ئەدەبىي ئەسەرلەرنى كۆرۈشنى ياخشى كۆرەمسىز؟

قەلبىنۇر جاۋاب بەرمىدى، ئۇ كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى، لېكىن كىتاب ئوقۇپ باقمىغىنىغا خېلى زامانلار بولۇپ قالغانىدى. چۈنكى كۆرگىدەك كىتابمۇ يوق ئىدى. ئۇمۇ بۇ يەردىكى نۇرغۇن كىشىلەرگە ئوخشاشلا ئەزەلدىن كىتاب سېتىۋېلىپ باقماس ئەھمەس ئىدى، بۇنىڭ سەۋەبى يوقسۇللۇق ياكى بېخىللىقتىن ئەمەس، بەلكى بۇلاردا ئەزەلدىن كىتاب سېتىۋېلىش ئادىتىنىڭ يوقلۇقىدىن ئىدى.

— خەنزۇ تىلىدىكى كىتابلارنىمۇ كۆرەلەمسىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ كىشى يەنە.

ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى ۋە سائىتىگە قاراپ ۋاقىتنىڭ خېلىلا بالدۇر ئىكەنلىكىنى هېس قىلدى. سەپنا ئۆتكۈزۈۋالىدىغانلارنىڭ كېلىشى ۋە ئۇزۇننىڭ تۇرلۇك ماللار ماگىزىنىغا بېرىشىغا يەنە يېرىم سائەتچە ۋاقىت بار ئىدى. (چۈشتە قەلبىنۇر يىگىتلىدىن تېلېفون ئالغاندىن كېيىن، ئۇزۇننىڭ ئورنىغا كېلىپ ئىشلەيدىغان كۈتكۈچىنىڭ بالدۇرراق كېلىشىنى برسىدىن ئېيتىپ بەرگەنىدى).

هېلىقى كىشى يانچۇقىدىن چاققانغىنا بىر ئۇنىۋالغۇنى ئېلىپ، كۇنۇپكىسىنى بېسۇندى، ئۇنىڭدىن بىر ناخشا ياڭرىدى. بۇ ئەهۋال قەلبىنۇرنىڭ ئازىراق قىزىقىشىنى قوزغىدى. گەرچە ئۇنىۋالغۇ ئۇنىڭغا نىسبەتەن قانداقتۇ يېڭى بىرنەرسە تۇيۇلمىسمۇ، لېكىن ئۇزۇننىڭ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ خىلدىكى ئۇنىۋالغۇلار كەم ئۇچرايتتى. ئۇ قارا رەڭلىك سۇنئىي خۇرۇم قاپچۇق ئىچىدىكى بۇ نەرسىنىڭ لاپ-لاپ قىلىپ يېنىپ تۇرغان قىزىل كۆزنىگە، لېنتىلىرىنىڭ توختىماي ئايلىنىپ تۇرۇشىغا هەۋەس بىلەن قاراپ قالدى. ئۇ بۇ "ئاپپارات" بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، يېرىم مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتكەنگە قەدەر ئۇنىڭدىن چىقۋاتقان ناخشىنىڭ «قاپىقارا قوي كۆزلۈكۈم» ئىكەنلىكىنى هېس قىلالمايلا قالدى. يەنە ئون نەچچە سېكۇنت ئۆتكەندىن كېيىنلا ئۇ بۇنىڭ بۇگۈن ئەتىگەن پاتىگۈل ئېيتقان ناخشا ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالدى. ئۇ ئۆز يىگىتىنىڭمۇ تۇنجى قېتىم يازغان سۆيگۈ خېتىدە مۇشۇ ناخشىنىڭ تېكىستلىرىنى نەقىل كەلتۈرگەنلىكىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى.

— سىزمۇ بۇ ناخشىنى ئېيتالامسىز؟

— هەئە.

— قېنى هازىر بىر ئوقۇپ باقسىڭىز قانداق؟ ئەسلى مەن... —

ئۇ قەلبىنۇرنىڭ تەڭ‌جۈپ ئىچىدە قالغانلىقىنى ۋە ئازراق تىرىكە‌-ۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چۈشەنـدۈرۈشكە باشلىـدى، ــ مەن بىر كىنو رېژىسسورى...

"كىنو رېژىسسورى بولساڭ نېمە بوپتۇ، سېنىڭ مېنى ناخشا ئېيتە‌-قۇزۇشقا نېمە ھەددىڭ!" دەپ ئويلىدى قەلبىنۇر كۆڭلىدە.

ــ سىز ماڭا بىرەر شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ بېرەلەمسىز؟ ئۇيغۇر تىلىدا بولسىمۇ، خەنزۇ تىلىدا بولسىمۇ بولۇۋېرىدۇ.

قەلبىنۇرنىڭ كۆزى باشقا تەرەپكە تىكىلدى. كېيىن مېھمانغا ئەدەبسىزلىك قىلىپ، ئۇنى رەنجىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن يەنە ھېلىقى كىشىگە بۇرۇلۇپ، تولىمۇ تۆۋەن ئاۋاز بىلەن "ياق" دەپ قويدى.

ــ سىز... خاپا بولغان، ئازابلانغان ياكى جىددىيلەشكەن بىرەر ھالەتنى دوراپ بېرەلەمسىز؟

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى قەلبىنۇر تېخىمۇ چۈشىنەلمىدى. بەلكى بۇ كىشىنىڭ بۇنداق ئورۇنسىز گەپ-سۆزلىرىدىن زېرىكىشكە باشلىدى. ئۇ بىرنەرسە دەۋاتقانـدا دېرىزىدىن سىرتقا قارايتتى، بەختىگە ئۇنى "قۇتقازغۇچى" مۇ كەلدى. كەچلىك سەپنىغا چۈشىـدىغان كۈتكۈچى ئايال ئۆزۈم بارىـگى ئاستىدا كۆرۈنـدى. قەلبىـنۇر ئۆيـدە تولا سۆزلەيدىغان مېھماننى يالغۇز قالدۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

ــ بۇ 13-ياتاقـتا ياتىدىغان كىشى، ــ دېـدى قەلبىنۇر بېتـەپ كەلگەن كۈتكۈچىگە ھېلىقى كىشى توغرىسىدا ئەسكەرتىپ، كېيىن ئۇ ھېلىقى مېھمانغا قارايمۇ قويماستىن يولـغا راۋان بولدى. قەلبىـنۇر تۇرلۇك مالالار ماگىزىنىنىڭ ئالدىدا يـگىتنى ــ سۈپاتـلىق كەلـگەن شەپكىـچى ئۇستام بىلەن كۆرۈشـتى. ماگىزىندىـكى مال تۇرلىـرى كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىۋاتاتتى. يابونىيەدىن ئىمپورت قىلىنغان ھېلىقى يېڭى رەختمۇ قەلبىنۇرنى ئانـچە قىزىقتۇرۇپ كېتەلمـىدى. چۈنكى

ئۇمۇ بىر خىل دىلون رەخت ئىدى. قەلبىنۇرنىڭ يىگىتى ئۇنى ئۆزىگىز خالايدىغان رەڭدىكى رەختىنى تالىلاڭ دېۋىدى، ئۇ توساتتىن:

ــ مۇنچە كۆپ كىيىم ـ كېچەكنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟.... بىر ئۇنىڭغۇ سېتىۋالساق قانداق؟ ــ دەپ قالدى.

ئۇ نېمىشقا بۇنداق دېگەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى ۋە بۇنىڭدىن خجىللىق ھېس قىلدى. يىگىتنىڭ چىرايىدا بولسا بىر خىل تەئەججۈپلىنىش ۋە بىر خىل نارازىلىق ئەكس ئېتىپ قالدى. بۇنىڭدىن قىز ئۆزىنىڭ ئورۇنسىز سۆزلەپ قويغانلىقىنى ھېس قىلدى. بىر قۇر كىيىملىك رەخت ئۈچۈن نەچچە ئون يۈەنلا پۇل كېتىدۇ. ئۇنىڭغۇغا بولسا نەچچە يۈز يۈەن پۇل كېتىدۇ. قىزنىڭ بۇ سۆزى توي ئالدىدا قويۇلغان ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بىر شەرت، بىر خىل يۈكۈملۈش دەپ قارىلىپ قالغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن قەلبىنۇر ئۇنداق ئەمەس ئىدى. شۇڭىمۇ ئۇنىڭ چىرايى ئۆللىدە قىزىرىپ كەتتى.

ئۇ، رەخت سېتىپ ئېلىنغاندىن كېيىن، يىگىتى بىلەن خوشلۇشۇپ ئۆيىگە قايتتى. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلى بىر خىل غەشلىك ئىچىدە ئىدى. كەچلىك غىزادىن كېيىن ئۇ يېقىن ئەتراپتىكى بىر ساۋاقدىشىنىڭ ئۆيىدىن بىر لاپالىق ئۇنىڭغۇدىن بىرنى ئېلىپ كېلىپ، «قاپقارا قوي كۆزلۈكۈم» دېگەن ناخشىنى غىڭشىپ ئېيتىپ ئۇنىڭغۇغا ئالدى. كېيىن ئۇ لېنتىنى ياندۇرۇپ، كۇنۇپكىنى بېسىۋىدى، ئۆزىگە ئانچە تونۇش بولمىغان بىر يېقىملىق ناخشا ئاۋازىنى ئاڭلىدى ۋە : "مەن ئوقۇغان ناخشا مۇشۇمىدۇ؟" دەۋەتتى ئۆز ـ ئۆزىگە. روشەنكى، بۇ ئۆز ئاۋازىغا تولىمۇ ئوخشاپ كېتىدىغان، بەلكى تېخىمۇ يېقىملىق، تېخىمۇ ھېسىياتلىق، تېخىمۇ تاتلىق ئېيتىلغان ناخشا ئىدى. ئۇ بۇنىڭدىن ھەيران قالدى ـ دە، كۇنۇپكىنى بېسىۋېتىپ، بۇ ناخشىنى

جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن يەنە بىر قېتىم ئوقۇدى. ئۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ تاڭ قالغانلىقىغىمۇ قارىماي بۇ ناخشىنى ئوقۇپ تۇڭەتتى ۋە يەنە بىر قېتىم ئۇنىڭالغۇغا ئالدى. ئاندىن لېنتىنى يانداۋرۇپ، كۇنۇپكىنى بېسىپ ئۇنىڭالغۇنى قويىۋەتتى، ئۇنىڭدىكى ھەقىقەتنىمۇ گۈزەل ۋە مۇڭلۇق، پاتىگۈل ئوقۇغاندىن قىلچە قېلىشمايدىغان، لىللاسنى ئېيتقاندا ئۇنىڭدىنمۇ يېقىملىقراق بىر ناخشا ئاڭلاندى. بۇ ناخشا دەل ئۆزى ئوقۇغان ناخشا ئىدى.

"مەن ئۆزەمنىڭ بۇنچىلىك ناخشا ئېيتالايدىغانلىقىمنى نېمىشقا بىلمەي كەلگەندىمەن" دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ئۇ بۇ ناخشىنى تەكرار ئۇچ قېتىم ئاڭلىدى ۋە ئاغزى ئېچىلغان ھالدا تۇرۇپ قالدى.

ئۇ تۇن بويى ئۇ يان ئۆرۈلۈپ، بۇ يان ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ قۇلقىدىن ئۆزى ئېيتقان ناخشىنىڭ ئاۋازى كەتمەيتتى، كۆز ئالدىدا بولسا ھېلىقى ياش مېھمانىنىڭ قىزغىن ۋە ئۇمىدۋار چىراي-شەكلى گەۋدىلىنىپ تۇراتتى. قەلبىنۇر مۇنداق ئويلىدى: "رېژىسسور دېگەن نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ ياق؟ ئۇ رېژىسسور ئەمەس. رېژىسسور دېگەن چاچلىرى ئاقارغان، 'شاڭخەي' ماركىلىق كىچىك ماشىنا بىلەن يۈرىدىغان بولۇشى كېرەك. پاتىگۈل، تاتار قىز، ئۆزى ساز چېلىپ ئۆزى ناخشا ئېيتىدىغان قىز قاتارلىقلار ھېلىقى ياش مېھماننى نېمىشقا ئىزدەپ كېلىشكەندۇ؟ لى ھەدە، ئۇ كىشىنى بىر كىنو فىلىمى ئىشلىگىلى كەپتۇ، ئۇ كىنو ناخشا-ئۇسسۇللۇق كىنو ئىمىش، دېگەن ئەمەسمىدى. يەنە تېخى ئۇ كىنوغا ناھايىتى ئازابلانغان روھىي ھالەتنى دوراشمۇ لازىم بولىدىكەن... ئۇ ئارتىس تاللاۋاتىدۇ، مەن نېمانچە ھاماقەتتىمەن. ئۇ ئارتىس تاللاۋاتىدۇ ئەمەسمۇ! ئارتىسنى مۇشۇنداق تاللايدۇ دەپ ئاڭلىغانىدىم. بۇ راستمىدۇ؟ ئۇ مېنى كۆڭلىگە پۈكۈۋاتامدۇيە؟ ياق! مۇمكىن ئەمەس. كىنو

ئارتىسلىرى دېگەن باشقىچە بولىدۇ. ئەپسۇسكى مېنىڭ ھېچقانداق ئالاھىدىلىكىم يوق تۇرسا، مېنىڭ ئۆزەمنى قاچۇرغانلىقىم، بېپەرۋالىقىم ھەلىقى رېژىسسورنى قانچىلىك ئۈمىدسىزلەندۈردى - ھە؟ ئەگەر ئۇ راستىنلا مېنى تاللاپ قالغان بولسا، ئۇ مېنى بېيجىڭ، شاڭخەيلەرگە ئاپىرارمىدى. مەن كىنودا بىر تراگېدىيىلىك ئوبرازنىڭ رولىنى، يەنى ئاق كۆڭۈل، گۈزەل ۋە كۆپ رىيازەت چەككەن بىر قىزنىڭ رولىنى ئېلىپ چىقىدىغان بولغىتەمۇ؟ شۇنداق، كىچىك چاغلىرىمىزدا كىنو كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن دوستلىرىم بىلەن 'كىنو قويۇشۇپ' ئويناپتۇق ئەمەسمۇ!" دېمىسمۇ قەلبىنۇر نۇرغۇن كىنو ناخشىلىرىنى ئېيتالايتتى ئەمەسمۇ؟ بىر قېتىم كىنودا رول ئېلىش بىلەن ئۇنىڭ تۇرمۇشى تامامەن ئۆزگىرىپ، ئاجايىپ قالتىس بىر ئۈيغۇر سەنئەتكار بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

ياق! بۇ مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى ئۇنىڭ ھەدىسى ئۇنىڭغا ھاياتنىڭ پەقەت ئۆزىنىڭگىگە ئوخشاشلا بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى: ھەي بىچارە شەپكىچى ئۇستام، ئۇنىڭ ئالغۇنىڭ گېپىي چىقا-چىقمايلا ئۇنىڭ شۇنچە قورقۇپ كەتكىنىنى قارىمامدىغان! "قانداقلا بولمىسۇن ئۇ ماڭا يەنە بىر كىيىملىك رەخت ئېلىپ بەردى. بۇنىڭغىمۇ رەھمەت!... لېكىن نېمە ئۈچۈن ھېلىقى رېژىسسورغا بىر ناخشا ئېيتىپ بېرىشكە پېتىنالمايمەن. ئەگەر ئۇ ئۇنچىۋالا ئويۇزى ۋە ئىقتىدارى يوق رېژىسسور بولغان تەقدىردىمۇ، ياكى كىنو ئارتىسى تاللاش خىيالى بولمىغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭغا ناخشا ئېيتىپ بەرگەن بولسام، ئۇنىڭ نېمە يامان يېرى بار ئىدى. مەن ھازىرغىچە ئېچىلىپ-يېيىلىپ تۇرۇپ، بار ئاۋازىم بىلەن بىر ناخشا ئوقۇپ باققىنىم يوقتۇ؟! مەن كىچىكمىدىن تارتىپلا تۆۋەن ئاۋاز بىلەن سۆزلەشكە ئادەتلىنىپ قالغان-دە!"

تاڭمۇ ئاتتى... ئۇ بىرئاز خامۇش بولۇپ قالغاندىدى، پەقەت ئىككى چىنە ئەتكەنچاينى ئىچىۋەتكەندىن كېيىنلا، ئۇنىڭ كەيپىياتى خېلى ياخشىلىنىپ قالغاندەك بولدى. بۇ شەھەردىكى ئەتكەنچاينى ئۇ نەچچە ئون يىل ئىچتى، ئۇلار نەچچە يۈز يىل ئىچتىكى، ھەر كۈنى ئىككى قېتىم، ھەتتا ئۈچ قېتىمۇ ئىچەتتى. ھەدىسى ئۇنىڭغا: "بېيجىڭغا بارساڭ، ئۇندىق ئەتكەنچاينىمۇ ئىچەلمەي، بېشىڭ ئاغرىيدىغان بولۇپ قالىسەن،" دېگەن ئەمەسمىدى، توي قىلغاندىن كېيىن قەلبىنۇرمۇ ئېرىگە خۇددى ئاپىسىدەك ئوخشىتىپ ئەتكەنچاي قىلىپ بېرىدۇ. كېيىن ئۇلار پەرزەنتىمۇ كۆرىدۇ، ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىمۇ مۇشۇندىق ئەتكەنچاي ئىچىدىغان ۋە ئەتكەنچاي قىلىدىغان بولىدۇ. بۇ، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا داۋاملىشىۋېرىدۇ، ئۇلار بۇ كىچىككىنە شەھەردىن، بۇ يەرنىڭ ئالىما، ھەسەل، ئاق تېرەك ۋە ئەتكەنچىيىدىن ئايرىلالمايدۇ.

قەلبىنۇر مېھمانخانىغا كىرىپ، ئېپىنى تېپىپ تۇرۇپ، رېژىسسور ئاتالغان ھېلىقى مېھمان بىلەن قايتا پاراڭلىشىشنى، ئەگەر ئۇ كىشى ناخشا ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلسا، ناخشا ئېيتىپ بېرىشنىمۇ كۆڭلىگە پۈكۈپ قويىدى. دېمىسىمۇ ئۇ ناخشىنى خېلى ئوبدانلا ئېيتالىدىغۇ؟ ئۇ تازىلىق ۋاقتىدا ئەڭ ئالدى بىلەن 13-نومۇرلۇق ياتاقنى ئاچماقچى بولۇپ ئىشكىنى ئىتتىرىۋىدى، ئىشىك ئېچىلمىدى. ئۇ شۇنچە سەھەر چىقىپ كەتكەنمىدۇ؟ تازا ئالدىراش ئىكەن جۇمۇ. ئۇ ھەقىقەتەن رېژىسسور بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسىمۇ ئادەتتىكى كىشىلەرگە ئوخشىمسا كېرەك... دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەچ ئاچقۇچنى چىقىرىپ ئىشكىنى ئاچتى ۋە توبانى كۆتۈرگىنىچە ياتاقتا كىردى. ياتاق ئىچىدە ئادەم ئەمەس، بەلكى ھېلىقى تولۇم شەكىللىك قىزىل سومكىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

ئۇ توبانى تاشلاپ قويۇپ، لى ھەدىنىڭ قېشىغا باردى ۋە

ئۇنىڭدىن:

— 13 ـ ياتاقتىكى مېھمان كېتىپ قالدىمۇ؟ — دەپ سورىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ چىرايىدىن قانداقتۇر بىر جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى.

— ھەئە، — دېدى لى ھەدە جاۋاب بېرىپ، — تۇنۇگۈن كەچتە ياتاق ھەققىنى تۆلۈۋېتىپ، ئەتىگەن سائەت يەتتە بىلەن ئايرودرومغا يېتىپ بارىمەن، دەپ چىقىپ كەتكەنىدى.

كېيىن لى ھەدە چوت سوقۇش بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، قەلبىنۇردا يۇز بېرىۋاتقان ئالاقزادىلىككە دىققەت قىلغۇدەكمۇ بولمىدى.

— ئۇ...بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلمىدىما؟ — دەپ يەنە سورىدى قەلبىنۇر.

— نېمە دېمەكچىدى؟ — دېدى لى ھەدە قەلبىنۇرغا قاراپ تۇرۇپ، — ئۇ، سىلەرگە رەھمەت دېدى.

... بىرقانچە ئاي ۋاقىت ئۆتتى، قەلبىنۇر بۇ رېژىسسورنى ئۇنتۇلۇپ قالاي دېگەنىدى. ئۆكتەبىر ئېيىدا ئۇنىڭ توي مەرىكىسى بولدى. توي كاتتا ۋە قىزغىن ئۆتكۈزۈلدى. توي كۈنى 30 ـ 40 قىز ـ يىگىت كېلىپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناشتى. ئۇنىڭ ئېرى شەپكىچى ئۇستام ئۇنى بۇرۇنقىدەك ياخشى كۆرەتتى ۋە ئۇنىڭغا يېقىملىق مۇئامىلىدە بولۇپ، ئېتىبار بىلەن قارايتتى. ئۇنىڭ ئۆيى رەتلىك ۋە ئىنتايىن پاكىز ئىدى. ئۆيگە سېلىنغان مىللىي نەقىشلىق كىگىزمۇ ناھايىتى تازا ئىدى. ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇلارنىڭ ئۆيىگە مەش قويۇلدى. مەش ھەم كانايلار ھېلىھەم ئەينەكتەك پارقىراپ تۇراتتى. نويابر ئېيىنىڭ قار ياغقان بىر ئاخشىمى قەلبىنۇر ئىشتىن قايتىپ كېلىپ، ئىسسىنغاچ ئولتۇرۇپ بىر رەسىملىك ژۇرنالنى كۆرۈشكە باشلىدى. توساتتىن ئۇنىڭ بىر رەڭلىك سۈرەتكە كۆزى چۈشۈپ قالدى. سۈرەتنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى كىشى ھېلىقى رېژىسسور ئاتالغان مېھمان ئىدى. سول تەرىپىدە چەت ئەللىك بىر

جۇپ ئەر-ئايال بار ئىدى. بۇلار ئوخشاشلا سوكنو پەلىتو كىيۈپ-لىشقان بولۇپ، شۇنىچە روھلۇق كۆرۈنەتتى. رېژىسسورنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكىسى بولسا، بىر ئۇيغۇر قىزى ئىدى. قەلبىنۇر ئۇنىڭ چىراي شەكلى، قىياپىتى، بوي-تۇرقىنى كۆرۈپ، بۇ مېنىڭ سۈرىتىممىدۇ، دەپ ئويلاپ قالدى. بىرئازدىن كېيىن سۈرەتتىكى قىزنىڭ ئېڭىكىنىڭ ئۆز ئېڭىكىدىن سەل يۇمىلاقراق ئىكەنلىكىنى، تەبىئىيكى، كىيىملىرىنىڭمۇ ئوخشمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئالدىراپ سۈرەتنىڭ ئاستىدىكى سۆزەت سۆزىنى ئوقۇدى. ئۇنىڭدا جۆگگونىڭ كىنو رېژىسسورى جۇرۇنۇبىن بىلەن ئامېرىكىنىڭ كىنو رېژىسسورى جامۇس بىرلىكتە شىنجاڭ تۇرمۇشىنى مەزمۇن قىلغان كىنو ئىشلىمەكتە، سۈرەتتىكى ئۇيغۇر قىزى دىلنۇر مۇشۇ كىنودا باش رول ئېلىپ چىقىدۇ، دىلنۇر خوتەن يېپەكچىلىك زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى، ئۇ قەيسەر، زېرەك، شجائەتلىك، ئىستىقبالى بار بىر قىز بولۇپ، جۆگگو ۋە چەت ئەل رېژىسسورلىرى ئۇنىڭدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇشماقتا، دەپ يېزىلغانىدى.

دىل ۋە قەلب دېگەن مەنىداش سۆزلەر بولۇپ، ئۇلار بىرلا ئۇقۇمنى بىلدۈرىدۇ، ئۇنداق ئىكەن، نېمىشقىمۇ سۈرەتتىكىسى قەلبىنۇر بولماي دىلنۇر بولىدۇ. نېمە ئۈچۈن قەلب بولماي دىل بولىدۇ، قەلبىنۇر ئوي-خىيالىنى داۋاملاشتۇرۇشقا پېتىنالمىدى. تۇرمۇش ئۇنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ئاجايىپ خاسىيەتلىك ۋە غايەت زور ئىمكانىيەتلەرنى بەخش ئەتكەنىدى... بىراق ئۇ بۇلارنى شۇنچە ئاسانلا قولدىن كەتكۈزۈپ قويىدى. ئۇ ھېچ بولمىغاندا ئۆزىنى سىناپ كۆرۈشى كېرەك ئىدىغۇ...

شۇ ئاخشىمى قەلبىنۇر ياش تۆكتى. ھەتتا ئېرىنىڭ باشقىچە كۆتۈشلىرى ۋە ئەركىلىتىشلىرىگىمۇ پىسەنت قىلمىدى. ئېرى بولسا بىرسى ئارقىلىق تاغدىن بىر قوي ئالدۇرغانلىقى، نەرخىنىڭ بازار

باھاسىدىن 20 پىرسەنت ئەرزان توختىغانلىقى، ھەمدە ئۇ قويىنىڭ بىر-ئىككى كۈن ئىچىدىلا قولىغا تېگىدىغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى.

غەيرەت ئابدۇللا تەرجىمىسى

ناخشا پىرى

1

ئىچىمدىكى خاپىلىقىنى ھېسابقا ئالمىغانىدا، بۇ كۆزنىڭ گۈگۈم پەردىسىگە ئۇرالغان ئېتىز-دالىلىرىدىكى ھەممە نەرسە شۇنچە گۈزەل ۋە يېقىملىق ئىدى!

ئولتۇرۇۋاتقان كۈننىڭ نۇرى چوڭ يول ياقىسىدا بىمالال ئىغاڭلاپ تۇرغان تېرەكلەرنىڭ ئۇچىغا ئالتۇن ھەل بەرگەن ھەمدە شۇ تېرەك-لەرنىڭ بىر-بىرى بىلەن بەسلىشىپ بوي تارتقان باراقسان شاخلىرى ئارىسىدىن ئۇيناقلاپ ئۆتۈپ كۆزگى ئوسا قىلىنۋاتقان يەرلەرگىچە سوزۇلغان چوڭ ئۆستەڭگە چۈشكەن. ئۆستەڭ سۈيى ئاشۇ كۈن نۇرىدا تاۋلىنىپ ئاقاتتى. ئۆستەڭ ۋە يول بويىدىكى قىلىن چۆپلەر ئارىسىدىن تۈرۈپ-تۇرۇپ بوينىنى سوزۇپ ئەترايقا قاراپ قويىدە-غان بىرنەچچە ئۆچكە ۋە ئېشەكنىڭ بېشى كۆرۈنەتتى. ياخشى تائام ۋە بىكارچىلىق تۈپەيلىدىن بۇ جانۋارلار سۆلەتسىمەن بەھەم ۋە سالاپەتلىك بولۇپ كەتكەنىدى. تاشيولىدىن پات-پات يۈك ماشىنە-لىرى ئۆتەتتى، بارغانسېرى سۈسلىشۋاتقان قۇياشنىڭ قىزغۇچ شولىسى كابىنكىنىڭ ئەينەكلىرىدە لىپ-لىپ قىلىپ ئەكس ئېتەتتى. ئۇرمان بەلبېغىنىڭ ئۇ قېتىمدىكى توپا يولدا قاتتىق چېكىلىك شەپە-كىسىنى قىڭغىر كىيىۋالغان بىر پادىچى بالا ئەزالارنىڭ سىيرىلىرىنى مەھەللىگە ھەيدەپ بارماقتا. سىيرىلار "ئۆيلىرى"گە يېقىنلاشقانسېرى جانلىنىپ مۆرىشەتتى ۋە تومپايغان قورسىقى بىلەن ساغرىسىنى قاتتىق

ئىغاكلىتىپ قەدەمدىرىنى تېزلىتەتتى. يېزا يولى چاك-توزانغا پۈركىنىپ كەتكەنىدى.

يول ۋە ئورمان بەلبېغىنىڭ يەنە بىر تەرىپى كەك ھەم چىرايلىق ئېتىز بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۆسكەن كۆمىسقوناقلار خۇددى قاتىرىسىغا قول تۇتۇشۇپ تۇرغان قىزلارغا ئوخشايتتى. ئۇلارنىڭ نەم ۋە خۇش پۇرىقى بىلەن كىشىنىڭ ھۇرۇنىنى غدىقلايدىغان، ساپ ۋە قويۇق-لۇقى بىلەن كىشىنى كەيپ قىلدىغان ھىدى كۆزنىڭ لەرزان شامىلى بىلەن دىماغقا ئۇرۇلاتتى.

ئاسمانغا باققان نازۇك ۋە جلۇلىك كۆك يوپۇرماقلار ئارىلىرىدا قىزىل، سېرىق چېچەكلىرى ئېچىلىپ تۇرغان كەك بېدىلىك كۆممە-قوناقلىقتا يانداشىپ تۇرىدۇ. بۇ تازا ئۆچمىچى ئورۇم ۋاقتى ئىدى. چالغا چۈشۈپ بولغان يەرلەردە بېدە ئۇنچىلىرى چېچىلىپ ياتىدۇ. ئۇلار يېقىملىق، شېرىن ۋە قويۇق پۇراق چاچىدۇ.

كائىنات سۈكۈت ئىچىدە ئۆز تۇسىنى ئۆزگەرتمەكتە. بۇ دەل كۈن-تۇنگە، ياز پەسلى كۈز پەسلىگە، قۇرغاقچىلىق ھۆل-يېغىنغا، ئىسسىق ھاۋا سوغۇققا ئالمىشۇاتقان پەيت ئىدى. ھاۋامۇ، ھارارەتمۇ، چاك-توزانلارمۇ ۋە ئېتىز-ئېرىقتىكى جىمى نەرسىلەرمۇ بىر ئۆرلەپ، بىر پەسىيىپ، بىر چايقىلىپ، بىر تىنچىپ تۇراتتى...

ئېتىزنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى ئورمان يېنىدا بىر ئۇچەيلەن كۆزنىڭ قېلىن ئوت-چۆپىنى دالدا قىلىپ، كەچكى شەپەقنىڭ ئالتۇن نۇرىغا چۆمۈلۈپ، بىر-بىرىمىزگە قاراپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇراتتۇق.

ئالدىمىزدا چىرايلىق مارکا چاپلانغان بىر شىشە «ئىلى چەمبە-رەك» ھاريقى، داستىخان ئورنىدا يېيىلغان قول ياغلىق ئۈستىگە بىرنەچچە تال تەرخەمەك، كەمپۇت ۋە پاكىز قىلىپ سۇرتۇلگەن بىر دانە ۋېلىسىپىت قوگھۇرىقىنىڭ قاپقىقى قويۇلغان، بۇ، بىزنىڭ زاكوس-

كىمز بىلەن روھكىمز ئىدى.

ئىنسىنك چىرايىدا نېمە ئۆچۈندۇ ئادەتتە كۆرۈلمەيدىغان شادلىق ئالامىتى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. مەن ئۇنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كەلگىنىمدە، ئۇ ھودۇقۇپ، خىجىل بولۇپ، يالۋۇرۇش نەزىرى بىلەن ماڭا قارىغان چاغدىمۇ كۆز ھەرىكىتى، پۈتۈن تەققى-تۇرقى بىلەن مېنىك قارشى تەرىپىمدە ئولتۇرغان نا تونۇش ئادەمگە زور ھەۋەس بىلەن ھۇرمەت بىلدۈرۈشنى ئۆنتۇمىغانىدى.

ئۇزۇن يىل تۇتۇلغان تەمبۇرنى تىزمىغا قويۇپ ئولتۇرغان بۇ ياش ئادەمنى مەن بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلىمەن. ئۇ ئېگىز بوي ھەم يادائغۇراق بولسىمۇ، ناھايىتى قاۋۇل ئىدى. چېچى بۈدۈر، بۇرنى قاڭشارلىق بولۇپ، توم، قويۇق كىرپىكى ئاستىدىكى بىر جۈپ كۆزى يىلتلىق، ئويچان، جەسۇر ۋە مۇلايىم پارقىراپ، ئاللقا-ياقلارغا تىكىلىپ خىيال سۈرۈۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. مەن ئەسلىدە ئىنسىنى كەلسە-كەلمەس ئادەمنىك ئەينىگە كىرىپ يۈرىسەن دەپ كايىش ئۈچۈن ئىزدەپ كەلگەنىدىم. ئاچچىقىم بەئەينى توغانىنى ئۆرۈۋېتەي دەپ تۇرغان كەلكۈن سۈيىگە ئوخشايتتى، لېكىن بۇ ناتونۇش ئادەمنىك كۆزلىرى مېنى تىنجىتتىلا ئەمەس، بەلكى كۆڭلۈم تارتمىغان بولسىمۇ ئۇنىك ئىزىتىنى قىلىپ بىلىلە ئولتۇرۇشقا ئۈندىدى.

ئىنسىم شېشىنى ئېلىپ، سەرەڭگە چېقىپ ئاغزىدىكى پېچەتنى كۆيدۈردى. لاپپىدە يانغان كۆكۈش يالقۇن كۆيۈپ بولغاندىن كېيىن، چىشى بىلەن شېشىنىك ئاغزىنى ئېچىپ، ۋېلىسىپىت قوڭغۇرىقىنىك قاپقىقىغا ئازراق ھاراق قۇيىدى، ئاندىن مېنىك تۇرۇلگەن چىرايىمغا ئوغرىلىقچە بىر قاراپ قويۇپ ئىتتىكلا ئاغزىغا ئاپىرىپ ئىچىۋەتتى. ئاندىن شېشىدىكى ھاراقنى "قەدەھ"گە بۆلدۈقلىتىپ توشقۇزۇپ قۇيۇپ، ئىزىزەت-ھۇرمەت بىلەن ناتونۇش ئادەمگە سۇندى.

ناتونۇش مېھمان "قەدەھ"نى ئىنىمنىڭ قولىدىن ئېلىپ ماڭلىيە-غىچە كۆتۈرۈپ:

ــ ماڭا كەلدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ خوش، ئېلىڭ، ــ دېدىم مەن ئەتەي باشقا ياقتا قاراپ. ئەمەلىيەتتە مەن ئۇنىڭدىن دەققەت-نەزىرىمنى ئۆزمىگەنىدىم. ئۇ ھاراقنى ئادەتتىكى يىگىتلەرگە ئوخشاش بىردىنلا گۈپپىدە قىلىپ ئىچمىدى، بەلكى "قەدەھ"نى كالىپۇكىغا تەگكۈزۈپ ئاللىقانداق خىيالغا چۆمدى، ئىچىشكە پېتىنالماي، بىرئاز خىجىل بولغانىدەك قىلىپ ھاراقنى پۇراپ قويدى، ئاندىن ئالدىرىماي، ئاۋاز چىقارماي سىلىققىنە يۇتتى.

ئۇ بوشقان "قەدەھ"نى رەسمىيەت بويىچە ئىنىمغا ياندۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئۆزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، تىزىغا قويۇلغان تەمبۇرنى ئالدى-دە، پەدىسىنىمۇ تەگشىمەي، گويا يازنىڭ ئۆتكۈنچى يامغۇرىدەك تىرىكلىتىپ چېلىشقا باشلىدى.

بۇ چاغدا ئىنىم ئاستا ئېگىلىپ قۇلىقىمغا:

ــ بۇ، ئەكرەم دېگەن كىشى بولىدۇ. ئۆزى سالىچى، بۇرۇن تېكەس ئورمانچىلىق مەيدانىدا ئىشلىگەن، كېيىن تېيانشان ئوركىستىرىگە تاللىنىپ ئېپكېتلىگەن، ئۇ يەردە بىر-ئىككى ئاي ئىشلەپ ئىشلىمەيلا يۇرتىنى سېغىنىپ قايتىپ كەلگەن، ھازىر چاپچال ئورمانچىلىق مەيدانىدا...، ــ دەپ تونۇشتۇردى.

ــ قاچقۇن ئەمەستۇ؟ ــ مەن قاپىقىمنى تۈرۈپ ياقتۇرماي سورىدىم ئىنىمدىن.

مېنىڭ بۇ قوپال سوئالىمدىن ئىنىمنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، ھېلىمۇ ياخشى ئەكرەم ھېچنېمىنى بايقىيالماي قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى يېرىم يۇمۇقلۇق ئىدى، بارماقلىرى ئىنتايىن ئېپچىل ۋە ماھىرلىق بىلەن ھەرىكەتلىنەتتى. تەمبۇر تارلىرىدىن ئۇرغۇپ چىققان مەيىن

شامالدەك نازۇك ئاۋاز دولقۇنلىرى كەڭ ياپلاقلارنى كېزىپ، يۇگۈرۈك ئاتلاردىن ئۇزۇپ، تاغ جىلغىلاردىكى بۇلاقلارنى ئەگىپ ئۆتۈپ، ئوقتەك ئۇچۇپ كېتىۋاتقان ئالتۇن كېيىكلەرگە يېتىشەتتى...

ئىنىم ئۆز دوستىنى ئاقلاپ ماڭا:

ــ يىللىق ئادەم يات يۇرتلارغا كۆنەلەمدۇ؟ بۇ يەرنىڭ ئاسمىنىدىن، يايلىقىدىن، ئۆركەشلەپ ئاققان دەريالىرىدىن ئايرىلىشقا ئۇنىڭ كۆڭلى قېيمىغان ــ دە، ــ دەپ پىچىرلىدى.

مەن ھېچنېمە دېمىدىم.

خۇددى يازنىڭ راسا دىمىق كۈنلىرى دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ شىلدىرلىشى نېمە سەۋەبتىن شىلدىرلىغانلىقىدىن قەتئىينەزەر، كىشىگە ھامان ھۇزۇر بېغىشلىغاندەك، تاتلىققىنا ئۇخلاۋاتقان بوۋاق بىراۋنىڭ ئىسسىق مېھرى بىلەن ئەكىلەتكىنىنى سېزىپ كۆزىنى ئاچقاندا، ئەڭ ئاۋۋال تور ۋە كۆلەڭگۈ بىلەن بىللە ئۆزىگە ئېگىشىپ تۇرغان ئانىسىنىڭ مېھرىبان تەبەسسۇمىنى كۆرگىنىدەك، ئەكرەمنىڭ سازىمۇ خالىغان ــ خالىمىغانلىقىدىن قەتئىينەزەر، مېنى جەلپ قىلىشقا باشلىدى.

يول بويىدا ئۆچكە يېتىلىگەن، بېشىغا چىرايلىق بېيەك ياغلىق ئارتقان يالڭاياغلىق بىر قىزچاق پەيدا بولدى، ئۇ ئۆچكىسىنىڭ بوينىغا باغلانغان ئارغامچىنى تۇتقىنىچە تۇرۇپ قالدى، روشەنكى، چېلىنىۋاتقان ساز ئۇنىمۇ جەلپ قىلغانىدى.

ئەكرەم بىرنەرسىنى ئېسىگە ئالدى بولغاي، كۆزىنى ئاچتى، چېلىشنى توختىتىپ قوڭغۇراق روھىنى ئىنمىغا قايتۇردى.

ھاراق نۆۋەتنى ماڭا كەلگەندە، مەن ئازراقلا سۈمۈرۈپ ئەكرەمگە تۇتتۇم. راستىنى ئېيتسام، بۇ مېنىڭ بۇنداق "زىياپەت"كە نائىلاج تۇتۇلغانلىقىمغا بولغان نارازىلىقىمنىڭ ئىپادىسى ئىدى.

ئەكرەم سۇنغان ھارىقىمنى ئىچتى. قەدەھ ئۇچ قېتىم ئايلانغاندىن

كېيىن ئۇ كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئويغا چۆمدى. سەل ئۆتكەندىن كېيىن، بىردىنلا كۆزلىرىنى ئېچىپ گويا ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى، ناخشىنىڭ رېتىمىمۇ يوق دېيەرلىك ئىدى، بۇ ناخشا خۇددى جانلىنىپ ئۆسۈۋاتقان ئۆت-چۆپلەرگە، ئۇنسىز ئېچىلىۋاتقان غۇنچىلارغا، چۈشەپ قويۇلغان ئاتىنىڭ ئۆزى ئىختيار قىلغان يەردە ئوتلاۋاتقىنىغا، كېچىسى قىرغاقتا ئۇرۇلۇۋاتقان دولقۇن ئۈستىدە لەيلەپ تۇرغان قېيىققا ئوخشاش، كىشىنىڭ كۆڭلىگە يېقىملىق ھېسسىيات ۋە گۈزەل ئارزۇلارنى بەخش ئېتەتتى. بارا-بارا پايانسىز يايلاق گۈل-چېچەككە تولدى، ئاتلار قۇيۇندەك چېپىپ، سالالار دەريا قايىنىمىدا بىر ئۆرلەپ-بىر چۆكۈشكە باشلىدى. ئەتراپ يوپيورۇق كۈندۈزگە ئايلىنىپ، كۆزلىرىم قاماشقاندەك بولدى. مەن ھاڭ-تاڭ قېلىپ خۇدۇمنى يوقتىپ قويدۇم، ئۆزەمنى گويا قېيىدىغان، ئانسىنىڭ ئەركىلىتىشىدىن بويۇن تولغاپ ئۆزىنى قاچۇرغان، لېكىن چېچىنى تارىغان، ماڭلىيىنى، يۈز-كۆزىنى ۋە بوينىنى سىلىغان ئانسىنىڭ مېھرىبان قولىغا ئاخىرى بويسۇنۇپ ئانا قۇچىقىدا تاتلىقلىنىۋاتقان ئۇخلاپ قالغان تەنتەك بالىدەك ھېس قىلدىم.

تۇيۇقسىز كۆتۈرۈلگەن جاراڭلىق ئاۋاز خىيالىمنى بۆلۈۋەتتى. ئەكرەم بېشىنى سلكىپ، ئوڭ قولىنى قولاق تۈۋىگە قويۇپ، ئاسماندىكى تۇنجى يۇلتۇزغا قاراپ، بايىقىغا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدىغان، خۇددى باشقا بىر ئالەمدىن كەلگەن جاراڭلىق ئاۋاز بىلەن ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. بىردىن كەلكۈن سۈيى توغانىنى ئۆرۈدى، تاغۇدالا باھار چېچەكلىرىگە پۈركەندى، چىرايلىق ياسانغان ئۇيغۇر قىزلىرى ئۇسسۇلغا چۈشتى، سوزۇلغان قىزىل دانلار ئۈستى-ئۈستىلەپ چەشكە چۈشۈشكە باشلىدى، ئەكرەمنىڭ ئاغزىدىن، كۆڭۈل-كۆكسىدىن ئېتىلىپ چىقىۋاتقان ئاۋاز دولقۇنى ھاۋا بوشلۇقىدا بىر ھېكىمەتلىك روھ بولۇپ جەملىنىپ، كۆك ئاسمانىنى، ئايلارنى

تاغۇدەريالارنى كېزىشكە باشلىدى. مەنمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئېگىز-
دىن ئېگىزگە كۆتۈرۈلۈپ، پەرۋاز قىلىشقا باشلىدىم، ئانا يۇرتۇمنىڭ
شۇ قەدەر كەڭ ۋە ئازادىلىكىنى، ئىلى دەرياسىنىڭ شاۋقۇن سېلىپ
بەيگىگە چۈشكەنلىكىنى، تىيانشاننىڭ قېلىن ۋە ياپيېشىل قارىغايلىق
ئورمانلىرىنى ۋە مەخمەلگە پۈركەنگەن زېمىندىكى گۈل دېڭىزىنى
كۆردۈم...

قانچە ۋاقىت ئۆتتىكىن، بىلمەيمەن، كۆكۈش ۋە قىزغۇچ يۇل-
تۇزلار ئۆزئارا بەسلىشىپ ئۇستىمىزگە كېلىپ بىزنى مارايتتى،
زوق بىلەن ئاڭلىغان ناخشىمىزدىن هاياجانلىنىپ توختىماي تىتىرەيتتى.
ئېتىزدىكى زىرائەتلەر، يول بويىدىكى تېرەكلەر قارا ئاغۇلۇق ئىچىدە
ھەيران بولۇپ قېتىپ قالغانىدى. شامالمۇ نېرى كېتىشكە كۆڭلى
ئۇنىماي ئەتراپىمىزدا ئايلىنىپ يۈرەتتى.

مەن ناخشا توختىغاندىلا چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدىم، ئىنىم يەردە
دۇم يېتىپ يىغلايتتى، يول ئۇستىدىكى قىزچاق ئۆچكىسىنى بويىندىن
قۇچاقلىغان هالدا ئۆيىگە قايتىشنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. مەنمۇ چوڭقۇر
خىيالغا چۆمدۇم، رەھمەتلىك ئانام، ھېچكىمگە سەزدۈرمىگەن
تۇنجى مۇھەببىتىم، ئالمىلارنىڭ چېچەكلىشى، پۈرچاقلارنىڭ دان
تۇتۇشى ۋە كەلمەسكە كەتكەن بالىلىق كۈنلىرىم كۆز ئالدىمغا
كېلەتتى. مېنىڭ بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلغۇم بار ئىدى، لېكىن
ئەكرەم كېتىپ قالغانىدى...

— قالتىس ئېيتىۋەتتىغۇ، نېمىشقا شۇنداق؟

— ئۇ ئەزەلدىنلا ئۇستا ناخشىچى... ئۇنىڭ ئۇستىگە هازىر بىر
قىز بىلەن يۈرۈۋاتىدۇ... — 16 ياشلىق بىر نەۋرە ئىنىم قىزنىڭ
گېپىنى چىقىرىپ يوزى قىزىرىپ كەتتى. لېكىن، مېنىڭ چىرايىمدىن
ئۇنى كايىيدىغان ياكى سۆزىنى رەت قىلىدىغان ئالامەتنى كۆرمە-
گەچكە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

ـــ ئەكرەم ئايدىنئاق دېگەن بىر قازاق قىزنىڭ ئاشىق بولۇپ قالدى، ـــ دېدى.

ـــ ئايدىنئاق، نېمىدېگەن ياخشى ئىسىم! بىزنىڭ تىلىمىزدا ئاق دېگەن سۆز گۈزەللىك، پاكلىق ۋە ئاق كۆڭۈللۈكنىڭ سىمۋولى، قازاقلار خىلمۇخىل ياخشى ئىسىملارنى تېپىپ قويۇشقا ھەقىقەتەن ماھىر. مەن تاغامنىڭكىدە يازلىق تەتىلنىلا ئۆتكۈزسەمۇ، بىراق، ئىلى دەريالىسى بويىدىكى بۇ چوپان قىزنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋىرىدار بولدۇم. ئۇنىڭ چېچى قارا، مەڭزى قىزىل ۋە يۇمىلاق ئىدى. مەسۇمە، تەسىرلىك كۆزلىرىدە تۇرۇپ-تۇرۇپ ھەسرەت ئالامىتى كۆرۈنەتتى. بىركۈنى مەن ئۇنىڭ كىگىز ئۆيىدە مېھمانمۇ بولدۇم. ئۇ، ماڭا غەزەپ بىلەن ھۆرپەيگەن ئىتنىڭ چاقىرىۋېلىپ، مېنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. ئاندىن ئۇنچىقماي چاي قاينىتىپ، داستىخان سېلىپ، كەڭتاشا مېھمان قىلدى. ئەمما، ئۇ باشتىن-ئاخىر ماڭا بىرەر قېتىممۇ توغرىدىن توغرا قارىمىدى.

مەن ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى، شۇ سەۋەبتىن ئۆڭگەي ئاكىسىنىڭكىدە كۈن ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، بۇ ئاكىسىنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن ئوغرى، قىمارۋاز ۋە ھاراقكەش ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم خىلىغىچە بىئارام بولۇپ يۈردى.

ئەمما مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، بەخت قۇشى ئۇلارنىڭ بېشىغا قونىدۇ، ئەكرەمنىڭ ياشلىقىنى، شادلىقىنى ۋە مۇھەببىتىنى ھېچقاندىماق كۈچ يېگەلمەيدۇ.

بۇ مېنىڭ شۇ چاغدا ئويلىغانلىرىم ئىدى. 1961-يىلى سېنتەبىردىن كېيىن، مەن ئۇرۇمچىدىكى مەدەنىيەت شۆبىسىگە قايتىپ كەتتىم.

2

كېيىنكى يىلنىڭ يازلىق تەتىلىدە مەن تاغامنى ۋە تارتىنچاق ئىنىمنى يوقلاشقا، ئۇ يەردىكى تېرەكلىكنى، بېدىلىكنى زىيارەت قىلىشقا بارالمىدىم. 1962-يىلى يازدا بىز پراكتىكانت سۈپىتىمىز بىلەن يېزا-قىشلاق داۋالاش ئەترىتىگە قاتنىشىپ جەنۇبىي شىنجاڭ-دىكى يەكەن دەريالىسىنىڭ نېرىقى بويىغا جايلاشقان مەكىت ناھىيىسىگە باردۇق. ئىيۇلنىڭ ئاخىرى، داۋالاش ئەترىتىنىڭ مەسئۇلى مېنى دورا ۋە بىر قىسىم داۋالاش ئەسۋابلىرىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن قەشقەر شەھىرىگە ئەۋەتتى. سەپىرىم بەكمۇ باش يەكەن دەريالىسىغا كەلكۈن كەلگەن مەزگىلگە توغرا كەلدى. كېمە ماڭالمىغاچقا، دەريا بويىدا باشقا يولۇچىلار بىلەن بىللە يەتتە سائەت تۇرۇپ قالدىم، شۇڭا، قەشقەرگە يېتىپ بارغىنىمىزدا ئاللىقاچان قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى.

تەكلىماكان چۆلىنىڭ غەربىي جەنۇبىنى يانداپ بۇ يولدا تومۇز مەزگىلىدە سەپەر قىلىشنىڭ جاپاسىنى چەتنىڭ ئادەملىرى ھېس قىلالمايدۇ. پۈتۈن ئالەم خۇددى كۆيۈۋاتقان تونۇرنىڭ ئۆزى بولۇپ كەتكەن، كۈن نۇرىدا قىزىغان تاشلار قولنى كۆيدۈرۈپ تاشلايتتى. سورۇلغان قوقاسقا ئوخشايدىغان چاڭ-توزانلار جىمى يەرنى قاپلىۋالغان. كۈننىڭ ئىسسىقىدىن ھەتتا چۈنلارمۇ ئۇچالمايتتى. قورساقنىڭ ئاچلىقى، ئۇسسۇزلۇق ھەم ئىسسىقتىن ھەممىمىز ماغدۇردىن كەتتۇق. چىلىق-چىلىق تەرگە توپا-چاڭ قوشۇلۇپ، بەدەنگە بىر قات مەينەت مايى سۈركىگەندەك كىشىنى قىينايتتى. بىز مانا مۇشۇنداق ھالەتتە قەشقەرگە يېتىپ باردۇق. مەن كەينى-كەينىدىن ئالتە پىيالە چاي ئىچىپ، ئىككى قاچا چۆچۈرە يېدىم. مېھمانخانىغا

بارغىنىمدا، ھېچنېمىگە قارىماي ئۆزەمنى سىم كارىۋاتقا تاشلىدىم.

لېكىن ئۇيقۇم ئۇزاققا بارمىدى، كىمدۇ بىرسى مېنى ئويغاتقاندەك قىلدى، كۆزۈمنى ئېچىپ قارىدىم. ھېچكىم كۆرۈنمىدى. پەقەت سىرتتا ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دۇرۇس، مېنى بۇ قىشقىر ناخشىسىنىڭ ساداسى ئويغاتقانىكەن-دە! قەشقەرنىڭ ياز كېچىلىرى كۆپ چاغلاردا ناخشا بىلەن ئۆتىدۇ، گۈگۈم چۈشكەندىن تارتىپ تاكى تاڭ ئاتقىچە يېزا ۋە شەھەردە ناخشا ساداسى ئۈزۈل-مەيدۇ. يولۇچىلار، ئېشەك مىنگەنلەر، ھارۋىكەشلەر، سۇ تۇتقۇچىلار، سەگىدەپ ئولتۇرغانلار، مەسلەر بىلەن ساقلار، ئەر-ئايال ۋە قېرى-ياشلار — ئەيتاۋۇر ئۇخلاپ قالمىغانلارنىڭ ھەممىسى ناخشا ئېيتىدۇ. ئۇخلاپ قالغانلار بولسا، ناخشا ساداسىنىڭ ئەللەيلىشى ئاستىدا شېرىن چۈشلەرنى كۆرىدۇ. بۈگۈن بىز ئاپتوبۇس بىلەن قىزىل دەريا سىنىڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەن مىنۇتتىن تارتىپ تا ھازىر-غىچە، بۇ ناخشا ساداسى قۇلقىمدىن بىردەممۇ نېرى كەتكىنى يوق. شۇنداقتىمۇ، ئاي شولىسى ياڭاق دەرىخى يوپۇرماقلىرىنىڭ كۆلەڭگىسى بىلەن دېرىزە ئەينىكى ئارقىلىق مەڭزىمگە چۈشۈپ تۇرغان بۇ جەمجىت كېچىدە، جەنۇبنىڭ ئۆزىگە خاس چاڭقىغان، قىزغىن، مۇڭلۇق، پەرىشان، تەبىئىي ۋە ياقۇنلۇق گۈلخانغا ئوخشاش شوخ ئاھاڭلىرى باشقىچىلا ئېنىق ۋە كۈچلۈك ئاڭلىناتتى!

مەن خۇددى كەيپ بولغان ئادەمدەك ئورنۇمدىن تۇردۇم، چاپىنىمنى يېپىنچاقلاپ، ئايغىمنى كىيىپ، ناخشا ئېيتىلىۋاتقان تەرەپكە قاراپ يول ئالدىم. ئۆستەڭ بويىدىكى قېلىن تاللىقتىن چىقىپ، كۆمۈشتەك پارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇدىن ئاتلاپ ئۆتتۇم، ئاندىن خۇش پۇرىقى دىماغىغا گۈپ-گۈپ ئۇرۇلۇپ تۇرغان جىگدىلىك-تىن ئەگىپ، بىرقانچە كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ، شېخىل ياتقۇزۇلغان كەڭ يولغا چىقتىم. ناخشا ئاۋازى مېنى خەلق باغچىسى ئالدىدىكى

مەيدانغا ئېلىپ كەلدى.

مەيدانـدا كىشـىلەر توپ-توپ بولۇپ ئولتۇرۇشاتـتى. ھەربىر توپنىڭ ئوتـتۇرىسـدا تەمـبۇر ياكى دۇتـتار، ساتار ياكى غىـجەك چېلىۋاتقان سازەندىنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان كىشـىلەر سازغا ماسلاش-تۇرۇپ جەڭ ۋە مۇھەببەت توغرىسىدىكى ئەۋلادتىـن-ئەۋلادقا كېلە-ۋاتقان غەزەللەرنى ئېيتىشاتتى. ھەرقايسى توپـتىن ياڭراپ چىقـقان ناخشىلار جەم بولۇپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قايغۇ ۋە شادلىق، مۇھەببەت ۋە نەپرەت بىلەن يۇغۇرۇلغان ئۇزاق تارىخىنى بايان قىلاتتى. ھەي، قەشقەر، مىللىتـىمىزنىڭ بۆشۈكى بولۇشـقا مۇناسـىپ شەھەرسەن. ئوتتۇرا ئاسىيالىقلارنىڭ ئۇيغۇرلارنى "قەشـقەرلىـق" دەپ ئاتـىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس، قەشقەرنىڭ يازلىق تۈن سەيلىسىنى بۇرۇن كىشىلەرنىڭ ئاغـزىدىـنلا ئاڭلىغانـىدىم. بۈگۈن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەندىن كېيىنلا ئۇنىڭ ئاڭلىغىنىمدىن نەچـچە ھەسسە قالتـىس ئىكەنلىكىنى بىلدىم. قاراڭ، بۇنداق چاغدا جاھانغا مەشھـۇر ھېيتكا مەسچىتـىنىڭ كۆك مۇنارلىرى بىلەن گۈمبىزىمۇ بۆلەكچىلا ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. ساز ۋە ناخشىچىلار بىردىنلا چىپىدە توختىدى، يالغۇز ئەر كىشـىنىڭ مىسكـىن ۋە سۈزۈك ئاۋازىلا ئاڭلىناتـتى. ئۇنىڭ دولقۇنلۇق ۋە سوزۇپ ئېيتقان ناخشىسى كۆڭۈلنى ئېزىدىغان قايغۇ-ھەسرەتكە تولغانىدى. ئۇنى ئاڭلىغىنىڭدا مۇڭلىنىسەن، ئۇختـىيارسىز بېشىڭنى ئېگىسـەن-دە، كۆزلىرىڭگە لىققىـدە ياش ئالـماي تۇرال-مايسەن، خۇددى بىلىگە ئاق باغـلاپ جنازىـسىنىڭ ئالدىدا كېتىـپ بارغان كىشىلەردەك "ئاھ قېرىندىشىم، قېرىندىشىم!" دەپ يىغلىـغۇڭ كېلىدۇ.

بۇ مۇڭلۇق ئاھاڭدا بارا-بارا تەكلىماكاننىڭ قۇيۇنىغا ئوخشىغان قەھرىلىك چۇقانلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى. مانا، كۆچلۈك ھەم قور-قۇنچلۇق قۇيۇن نى-نى قۇم دۆۋىلىرىنى ئاسمانغا كۆتۈرۈپ قۇياشنى

توساقتا، ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى نەرسىلەرنى رەھىمسىزلەرچە ھالاك قىلماقتا، گىياھلارنى قۇرۇتماقتا، جان-جانۋارلار كۆمۈلمەكتە، توپا قاتلىمى ئويۇلماقتا، ئاي-دالىدا بۇلۇتقا تۇتاشقان دەھشەتلىك ئاسمان تۆۋرۈكى پەيدا بولۇپ، يەر يۈزىنى يېرىپ تاشلىماقتا.

ناخشا ئېيتقۇچىلار كىمدۇ؟ باشقىلارنىڭكىدىن تامامەن پەرقلىنىدىغان، ئالەمنى تاڭ قالدۇرۇپ ئېيتىلمۇاتقان بۇ ناخشىدىن تەمكىن، يېقىملىق ھېسسىيات ۋە ئاۋا ماكانىغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببەت يېغىپ تۇراتتى... ئېنىقكى، بۇ قەشقەر ناخشىسى ئەمەس. بۇنداق ناخشا پەقەت مېنىڭ تۇغۇلغان يېرىم — مەخمەلدەك يېشىل چىمەنزارلىقىغا پۈركەنگەن ئىلى ۋادىسىدىلا، ئۇ يەردىكى تېرەكزارلىقلارنىڭ ئىچىدىلا ئېيتىلىشى مۇمكىن...

ناخشا توختىدى. مېنىڭ ناخشىچىنى بىر كۆرگۈم كېلىپ ئىختىيارسىز ئالدىغا باردىم. مانا ئۇنىمۇ كۆردۈم. ئۇنىڭ ئېڭىشىپ تۇرغان بوينىنى، قارا ساقىلىنى، قاڭشارلىق بۇرنىنى، قېلىن قېشى ئاستىدىكى ئولتۇرۇشقان، خۇددى يىراق مەنزىلگە نەزەر تاشلاپ تۇرغاندەك كۆرۈنگەن ئويچان كۆزلىرىنى كۆردۈم.

گەرچە ئۇنىڭ ساقىلى ئۆسۈپ، چىرايى ۋاقتسىز ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، بۇ شۇنىڭ ئۆزى ئىدى!

— ئەكرەمكا! — مەن ھېچنېمىگە قارىماي ئۇنىڭغا تاشلاندىم، — سىزمىدىڭىز، ئاھ، جان ئاكا!

ئۇ ئۇستىبېشىمغا قارىدى-دە، ھەيران بولۇپ:

— ھوي، بىزنىڭ ئىستودىنتىمىزغۇ بۇ، قانداقچە بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز، دوختۇر؟ — دېدى.

ئۇ ئولتۇرغان يېردىن تۇرۇپ دۆتارنى قولىغا ئالدى-دە، مېنى يېتىلەپ سىرتقا ماڭدى. ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان ئادەملەر بۇ كارامەت ناخشىچىنى دوست تۇتالىغان ماڭا زوقلىنىپ

قاراپ قالدی.

ئىككىمىز قول تۇتۇشۇپ ئالدىمىزدىكى ئۇجمىزارلىققا كىتىۋاتقىنىمىزدا مەن ئۇنىڭدىن:

— سىزنى بۇ يەردە يولۇقتۇرارمەن دەپ زادى ئويلاپ باقمىغانىدىم. ئەھۋالىڭىز قانداق؟ ئېيتقان ناخشىلىرىڭىز نېمانچە مىسكىن؟ چىرايىڭىزمۇ باشقىچىلىغۇ؟... — دەپ سورىدىم.

بىز يوغان ئۇجمە دەرىخى ئاستىغا كېلىپ ئولتۇردۇق. ئۇ خىيالغا چۆمۈپ، بېشىنى تۆۋەن قىلىپ، ئۆز سەرگۈزەشتىسىنى ماڭا سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى.

ئۇنىڭ ئايدىنئاق بىلەن بولغان مۇھەببىتىگە قىزىنىڭ قارشىلىقى ھەم ھاراقكەش ئاكىسى بۇزغۇنچىلىق قىپتۇ، ئۇ لۇكچەك تەپتارتىماستىن سىگىلىسىغا باھا قويۇپ، ھېسابسىز تويلۇق تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇنىڭغا ئەكرەم قاتتىق غەزەپلەنسىمۇ ئايدىنئاق ئاكىسىدىن ئادا-جۇدا بولۇشقا جۇرئەت قىلالماپتۇ. دەل بۇ چاغدا چەتكە قېچىش ۋەقەسى يۈز بېرىپتۇ. ھېلىقى لۇكچەك بىر دۇمۇلاپىلا چەت ئەللىك بولۇۋېلىپ، XX نىڭ ئىلمدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىدىن چەت ئەل گىراژدانلىق پاسپورتىنى ئاپتۇ. قېرىشقاندەك شۇ كۈنلەردە ئەكرەم سال ھەيدەشكە كېتىپ قاپتۇ. قايتىپ كەلسە، ئايدىنئاقنى ئۆڭگەي ئاكىسى ئالىلقاچان زورلاپ ئېپكەتكەنكەن، كىشىلەرنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئايدىنئاق شۇ جىددىي پەيتتە ئۆزىدىن ئوغرىلىقچە قېچىپ چىقىپ ئەكرەمنى كۆپ ئىزدەپتۇ، ئاخىرى يەنە لۇكچەك ئاكىسىنىڭ قولىغا چۈشۈپ، ئۇرۇلۇپ-سوقۇلۇپ دېگۈدەك ئەكتىلىپتۇ.

ئەكرەم ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ. ئۇنىڭ ياخشى كۆرگەن قىزى — ھاياتىنىڭ نۇرىنىڭ تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز دەرىجىدە شۇنچە ئاسانلا غايىب بولغىنىغا ئۇنىڭ ئەقلى يەتمەپتۇ. ئانا ماكانىنىڭ تاغۇ-دەريالىرى ئەمدى ئۇنىڭ قەلبىگە دەرد-ئەلەم قوشىدىغان بولۇپ

قاپتۇ. بۇ كۈنلەردە ئۇ قەشقەردىكى هاماچىسىدىن كەلگەن بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. خەتتە كېسەلچان هاماچىسى كۆزىنىڭ ئوچۇق چېغىدا ئۇنى بىر كۆرۈش ئارمىندا ئىكەنلىكىنى يېزىپتۇ، ئۇ قەشقەرگە كەپتۇ.

ئەكرەم ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى هاياجانلانماستىن تىنچ سۆزلەيتتى، لېكىن بۇ تىنچلىق كىشىنىڭ دېمىنى بوغاتتى. مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەيلا قالدىم. يۈرتىمىزدا يۈز بەرگەن ئىشلاردىن خەۋىرىم بار ئىدى. بىراق، بۇ ئىشلارنىڭ شۇنچە ئاسانلا ئەكرەمنىڭ بېشىغا كەلگەنلىكىنى زادىلا ئويلىمىغانىكەنسەن. ئۇ، قاۋۇل، كېلىشكەن، ئۆتكۈر، كۆكۈل-كۆكسى كەڭ، سۆيگۈ-مۇهەببىتى ئۈرغۇپ تۇرغان يىگىت ئىدىغۇ؟ ئۇنىڭدا كىشىنى زوقلاندۇرۇپ، كائىناتنى جانلاندۇرىدىغان ئاۋاز بار ئىدىغۇ؟ ئۇنىڭ ناخشىسى ئاڭلىغۇچىلارغا تاغدەك ھەيىرەت بەخش ئەتمىگەنمىدى؟ نېمە ئۈچۈن بۇنداق ئادەمنىڭ گۈزەل ۋە بەختلىك ياشلىقى يوقالاڭ يەردىن چىققان قارا بورانغا ئۇچرىغان بىر سىقىم قۇمدەك ئىز-دېرەكسىز غايىب بولىدۇ؟ هەي ئادەملەر، هەي ناخشا ۋە مۇهەببەت، سىلەر شۇنچىۋالا بوزەكمۇ!

مەن هېچنېمە دېيەلمىدىم، ئۇمۇ جىم بولۇپ قالدى. بىرهازادىن كېيىن، ئۇ بىردىنلا قولۇمنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— جېنىم ئۇكا، مەكتەپتە كۆپ ئوقۇدۇڭ، موللا بولدۇڭ، ئېيتقىنا، كىشىلىك تۇرمۇشتا نېمە ئۈچۈن بۇنداق كۈتۈلمىگەن ئىپەت، يولسىز ئازاب-ئوقۇبەتلەر بولىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئۆزىمىز شۇنچە كۆپ قاملاشمىغان ۋە قەبىھ ئىشلارنى قىلدۇق؟ نېمە ئۈچۈن "چوڭ ئاكىمىز" بىزگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ؟ شېرىن، بەختىيار تۇرمۇش بىزگە راۋا ئەمەسمۇ؟ ئۇيغۇر قاناتلار ئاسمانغا، ئوت-چۆپلەر ئايتاپقا، بېلىق سۇغا تەشنا بولغىنىدەك بىزمۇ بەخت-سائادەتكە تەشنا غۇ؟ ئۇنداق

ئىكەن، بىز نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيمىز، بۇنىڭغا ھەددىمىز يوقمۇ؟ لەنەت بۇ ئازابقا، بۇ نادانلىققا، بۇ ياۋايىلىققا!

ئۇنىڭ قوللىرى، ئاۋازلىرى تىترەپ كەتتى. يېنىمىزدىكى قېرى ئۇجمە دەرىخىمۇ، ئالدىمىزدىكى مەسچىت مۇنارىسى بىلەن مازارنىڭ گۈمبەزلىرىمۇ ئاي شولىسىدا تىترەيتتى.

3

قەشقەر شەھىرىدە بىز يەنە ئىككى قېتىم كۆرۈشتۇق. ئۇنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەرنىڭ تۈگۈنىنى يېشىدىغان بىرمۇنچە تەبيار، مۇڭاپىق ۋە يوللۇق پىكىرلەرمۇ يوق ئەمەس ئىدى، لېكىن مەن ئۇلارنى دېمىدىم. مېنىڭچە، كىشىلەرگە شۇنچە كۆپ روھىي ئوزۇقلارنى تەقدىم قىلغان، ھەقىقىي تۇرمە خەلق ئارىسىدىن مۇقەددەس سۇ ۋە تۇپراقتىن تۆرەلگەن بۇنداق بىر سەنئەتكار ئەلۋەتتە كۆچلۈك بولىدۇ، جاھاندىكى ھېچقانداق جەبىر-زۇلۇم ئۇنى پۈكۈلدۈرەلمەيدۇ. بۇنىڭغا ئىشەنچىم كامىل.

مەن ئۇنىڭغا پەقەت "ناخشا ئېيتىڭ، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە ئېيتىپ بېرىڭ"، "قانداق يېڭى ناخشىلارنى ئېيتىپ بېرىسىز؟" دېگەن ئىككى جۈملە سۆزنىلا ئېيتالىدىم، خالاس. ئېھتىمال باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا دەيدىغىنىمۇ بۇنىڭدىن ئانچە ھالقىپ كېتەلمىسە كېرەك. چۈنكى، كىشىلەرنىڭ سەنئەتكارلارغا بولغان ئىشەنچىسى، ئارزۇ-ئۈمىدى ۋە ھۆرمىتى ھامان مۇشۇ ئىككى جۈملە سۆز بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

پىراكتىكىمىز تاماملاندى، مەن ئۇرۇمچىگە قايتتىم، ئەكرەمنىڭمۇ ئۇرۇمچىدىكى «تېيانشان» ئورخېستر ئۆمىكىگە يېنىپ كەلگەنلىكىنى، ئورخېستر ئۆمىكىنىڭ ياچېيكا شۇجىسى ئۇنى كۆپ ئىزدەپ، ئاخىرى

تېپىپ كېلىپ، تۇرمۇش ۋە خىزمىتىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغانلىقىنى ئاڭلىدىم. ئۇزۇن ئۆتمەي، شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئۇيغۇرچە پروگراممىسىدا ئۇنىڭ ناخشىلىرى ئاڭلىنىشقا باشلىدى. مېنىڭ خۇشاللىقىم ئېچىلىپ سۆيىنىدى، ئۇشەنچەم ئەمەلىيەتتە ئىسپاتلاندى.

مەكتەپنىڭ ئاخىرقى ئىككى يىللىق ئوقۇشى بەك جىددىي بولۇپ كەتكەچكە، ئۇنى زادى يوقلاپ بارالمىدىم. لېكىن رادىئودىكى ناخشا-مۇزىكا پروگراممىسىنىڭ ئەڭ سادىق ئاڭلىغۇچىسى بولۇپ قالدىم.

ئەكرەمنىڭ ناخشىلىرى ھاياتىمدا ئۆزگىرىش پەيدا قىلدى، كۆزۈمنى ئاچتى. مەن ئەنە شۇ چاغدىلا ئەتراپىمدىكى ئاددىي كۆرۈنگەن شەيئىلەرگە يوشۇرۇنغان نى-نى كارامەتلەرنى بايقىيالدىم. مانا بۇ كۆپكۆك ئاسمان ئاستىدا، كۆمۈش نۇر چاقناپ تۇرغان بوغدا چوققىسىنىڭ ئېتىكىدە، مېھرىبان، خۇش پۇراققا تولغان ۋەتەن تۇپرىقىدا تۇز، ئاق كۆڭۈل، ۋىجدانلىق كىشىلەر ئارىسىدا ياشاش نېمىدېگەن خاسىيەتلىك ئىش-ھە! ئەكرەمنىڭ ناخشىلىرى گويا دانە-دانە ئۇرۇقتەك روھىي دۇنيايىمدا بىخ ئۇرۇپ ئۆسۈپ يېتىلىشكە باشلىدى. قەلبىمدە ھاياجان، شادلىق، گۈزەللىك، غايە ۋە كۈچ پەيدا بولدى. ئەينەككە قارىۋىدىم، خەنزۇچە، لاتىنچە تال دەرسى، دورا، سۆڭەك ۋە مۈسكۇللارنىڭ سانسىز ئىسىملىرى، سىنىپ باشلىقىنىڭ مەنسىپىم، مەجلىس-يىغىنلار...نىڭ ئېغىر بېسىمىدىن ياداپ كەتكەن چىرايىمدا چىرايلىق ۋە تېتىك تەبەسسۇم ئالامىتى پەيدا بولغانلىقىنى كۆردۈم، شۇ سەۋەبتىنمىكىن، چىرايىدا ۋە مەن-مەن دېگەن يېگىتلەرنى ياقتۇرماسلىقتا مەكتەپ بويىچە داڭ چىقارغان قىزلارنىڭ يازغان خەتلىرىنى كەينى-كەينىدىن تاپشۇرۇۋالدىم...

65 - يىلى مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن تۈگەتتىم. دۆلەت بايرىمى-نىڭ ھارپىسىدا مەن ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 15 يىللىقى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 10 يىللىقىغا بېغىشلانغان سەنئەت كېچىسىگە قاتنىشىش شەرىپىگە ئىگە بولدۇم. ھەيۋەتلىك خەلق تىياتىرىدا ئېلانچى قىز سەھنىنىڭ ئالدىغا كېلىپ نۆۋەتتىكى نومۇردا ئەكرەمنىڭ يالغۇز ناخشىغا چىقىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرغانىدا، گويا نەپىسىم توختاپ، يۈرىكىم دۈپۈلدەپ ئاغزىمغا تىقىلغاندەك بولدى.

يۇمشاق، يېقىملىق ۋە يالتىراپ تۇرغان بېغىر رەڭ دۇخاۋا پەردە ئاستاغىنا ئېچىلدى، سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن، ئاستىدىن ۋە ئىككى يانىدىن تۆكۈلگەن رەڭمۇرەڭ چىراغ نۇرى كۆزنى قاماشتۇرۇپ، سەھنىنى يورۇتۇۋەتتى، لېكىن، يېرىم مىنۇت ۋاقىت ئۆتۈپ كەتسىمۇ، ھېچكىم چىقمىدى، تاماشىبىنلار نومۇرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشتىن بىرەر چاتاق چىقتىمكىن دەپ، ئەنسىرەشكە باشلىغاندا، يېشىل بەقەسەم چاپان ۋە بادام دوپپا كىيگەن ئەكرەم چوڭ-چوڭ دەسسەپ سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كەلدى. ئۇنىڭ قىسقا قىلىپ قىرقىلغان قارا بۇرۇتى روھلۇق چىرايىغا بەكمۇ ياراشقاندى. ئۇ قولىنى كۆكسىگە قويۇپ تاماشىبىنلارغا سالام بەردى ۋە ئاندىن خۇش پېئىللىق بىلەن قول ئىشارىسى ئارقىلىق سازەندىلەرنى كۆچىلىككە تونۇشتۇردى.

مەن ئۇنى تونىيالماي قالدىم. شۇ تاپىتا ئۇ ئىنتايىن قاۋۇل، كېلىشكەن، ئۆزىگە ئىشەنگەن، سالماق ۋە كىچىك پېئىل ئىدى، ئۇ ئالدى بىلەن «ۋەتىنىم» دېگەن ناخشىنى ئېيتتى، بۇ ناخشىنى ئاڭلىغان كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا كۆز يەسلىدىكى ئىلى ۋادىسىنىڭ ئېتىز داللىرى، ياز كېچىسىدىكى قەشقەر شەھرىنىڭ ھېيتكا مەسچىتى، ئىلى دەرياسى بويىدىكى بوران-چاپقۇنلار، بەگباش يەكەن دەرياسىنى ئۇ ياقتىن بۇ ياقىغا كېچىپ ئۆتىدىغان جاپاكەش،

چىداملىق دېھقانلار كېلىدۇ. «ۋەتىنىم»دىن كېيىن، ئۇ «ئازادلىق كېرىكى ئاسىيا-ئافرىقا-لاتىن ئامېرىكا خەلقىنى» دېگەن ناخشىنى ئېيتقاندا بىردىن دېگىزلار دولقۇنلاپ، دالا گۈلخانلىرى لاۋۇلداپ كەتكەندەك بولدى. كېيىن تاماشىبىنلارنىڭ تەلىپى بويىچە، قازاق خەلق ناخشىسى «غانى قىز»نىڭ ئاھاڭى ئاساسىدا ئىشلەنگەن «ئېخ، ياپلىقىم» دېگەن لىرىكىلىق ناخشىنى ئېيتىپ بەردى. ئەكرەم ئاۋازىنى ئەپچىل، بەھۇزۇر باشقۇرۇپ، تاماشىبىنلارنىڭ كۆز ئالدىغا تۇشمۇتۇش گۈل-چېچەكلەرنىڭ بىر-بىرىنى دەۋر قىلىپ، يۇقىرى-تۆۋەن ئايلىنىپ، توختىماي ئۆزگىرىپ تۇرغان ئاجايىپ گۈزەل ۋە ھاياجانلىق مەنزىرىسىنى گەۋدىلەندۈردى.

ئويۇن تۈگىگەندە، تىياتىرخانىنىڭ سىرتىدا ئايلىنىپ يۈردۈم. ئۆزۈن ئۆتمەي، ئۇنىڭ گىرىمخانىسىدىن چىقىقانلىقىنى كۆردۈم. بىر توپ ئەر-ئايال ئارتىسلار ئۇنى ئارىغا ئېلىۋالغانىدى. كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ-چۇرۇگى ۋە كۈلكە-چاقچاقلىرى ئارىسىدىن ئۇنىڭ ئۆزىگە خاس تەمكىن ۋە جارانگلىق كۈلكىسىنى ئاڭلىدىم. بىراق، ئالدىغا بېرىشتىن ئەيمىنىدىم. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى سەنئەتچىلەرنىڭ كىيىملىرى بەكمۇ پۈزۈر، ئايال ئارتىسلار ئىنتايىن چىرايلىق ئىدى. شۇنداقتىمۇ كەيپىم خوش، كۆڭلۈم توق ئىدى. چۈنكى، قانداقلا بولمىسۇن بۇ ئاتاقلىق ناخشىچى — مەشھۇر سەنئەتكار — مېنىڭ دوستۇم ئىدى-دە! مەن ئۇنىڭ ناخشا-مۇزىكىسىنىڭ ۋە ۋىجدانىنىڭ قەدىر-قىممىتىگە، شۇنىڭدەك ئۇنىڭ ناخشىسىغا قاتتىق ھەۋەس باغلىغان، ئۇنىڭ يۈرەك سادالىرىغا ئورتاق بولغان ماڭا ئوخشاشلارنىڭمۇ قەدىر-قىممىتىگە يەتتىم. شۇنداق ئەمەسمۇ، بىزدەكلەردىمۇ ھايات، ۋىجدان، خىلمۇخىل كەچۈرمىش، ياڭرىمۇياڭزا ھېسسىيات، ئۆزىمىزگە چۈشلۇق مۇھەببەت، كۆز يېشى ۋە چۈش-خىياللار بار-دە. مەن سەنئەتكارلار تىياتىرخانىدىن يېراقلاپ كەتكەن-

دىن كېيىنلا يولغا چىققاچقا، ئاخىرقى ئاپتوبۇستىن قېپقالدىم. لېكىن بۇنىڭغا ھەرگىز تېرىكمىدىم، دەرھالە ئۆزۈمنى كۆڭلەكسىز، چىراغلارنىڭ شولىسى، كۆزنىڭ كۆڭلىگە راھەت بېغىشلايدىغان لەرزان شامىلى قەدىمىگە ھەمراھ بولىدى. پۈتۈن بەدىنىم يېنىكلىشىپ، مىسلىسىز شادلىققا چۆمدۈم.

مەن ئەكرەمنى بەكمۇ سېغىندىم. ئاخىرى بولالماي ئۇنىڭغا خەت يازدىم، جاۋاب خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىنكى بىر يەكشەنبە كۈنىنىڭ ئەتىگىنى ئۇچ قېتىم ئاپتوبۇس يۆتكەپ «تىيانشان» ئورىكستىر ئۆمىكىگە كەلدىم. كىشىلەردىن سۈرۈشتۈرۈپ، قاتار سېلىنغان بىنالارنىڭ بىرىدىن ئۇنىڭ ياتىقىنى ئاران تاپتىم.

مەن قېلىن ۋە پۈختا ياسالغان ئىشكنى ئېچىپ ئۆيگە كىردىم- دە، ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قالدىم. ئۆينىڭ ئىشىك-دېرىزىلىرىگە نەپىس نەقىشلەر ئويۇلغىنىغا، ئاستى-ئۈستى تاختاي بولۇشىغا قارىماي، ئىنتايىن چۆلدەرەپ تۇراتتى. كۆزۈمگە ھە دېگەندىلا توپا بېسىپ كەتكەن بۇلۇڭ، ئۆمۈچۈك تورلىرى، ئاددىي ۋە قوپال جاھازلار كۆرۈندى. ئەكرەمنىڭ كىيىملىرىمۇ ناھايىتى يېلىڭ ۋە كونا ئىدى، رەڭگى ئۆچكەن چىبەرقۇت چاپىنىنىڭ يەڭلىرى ۋە جەينەكلىرى يىرتىلغان، شىمىنىڭ پۇچقاقلىرىدا لاي قېتىپ قالغان، كۆڭلىكىنىڭ ياقىسى كىرلىشىپ كەتكەن. لېكىن ئۇنىڭ كەيپى خۇش ئىدى. ئۇ قولۇمنى قاتتىق سىقىپ كۆرۈشتى ۋە ئۆمەككە يېنىپ كەلگەندىن كېيىن، ھەر جەھەتتىن غەمخورلۇققا ئېرىشكەنلىكىنى توختىماي سۆزلەپ بەردى. كىشىش، چاقماق قەغىتى، نائىلارنى تىزىپ مېنى چاپىغا تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭ تارتمىسىدىن ئالغان تاشتەك قاتتىق بازار نېنىغا موخورکىنىڭ ئاچچىق پۇرىقى سىڭىپ كەتكەن، چايداندىكى چېيى ئۆزۈن تۇرۇپ قالغانلىقتىن ئېغىزغا ئالغۇسىز ئىدى.

ـــ كۆنىڭز مۇشۇمۇ؟ ـــ دەپ سورىدىم مەن.

ـــ ھەئە، ـــ دېدى ئۇ، ـــ مەن چۈشەندىم، ياخشى ياشىشىم، ياخشى ناخشا ئېيتىشىم كېرەك ئىكەن.

ئۇزۇن مېنىڭ ئەپسۇسلانغانلىقىمنى بايقىيالماي قالدى.

خوشلىشىدىغان چاغدا ئۇ، يوقلاپ كەلگىنىمگە رەھمەت ئېيتىپ، يەنە كېچىككىنە سوۋغام دەپ ئۆزىنىڭ تۆت ناخشىسى ئېلىنغان بىر دانە پاتېفون پلاستىنكىسىنى تەقدىم قىلدى.

مەن پلاستىنكىنى قولتۇغۇمغا قىسىپ قايتتىم. يول بويى ئىچىم قاتتىق سېرىلىپ كەتتى، كىشىلەرگە شۇنچە كۆپ نەرسىلەرنى تەقدىم قىلغۇچىنىڭ ئۆزىدە ھېچ نەرسە قالمىغان، "چوڭ سەنئەتكار"غا ئايلانغان ئۇنىڭ تۇرمۇشى مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىن تامامەن باشقىچە بولۇپ چىقتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇپا ـ ئەگلىك سۆرتۈپ، چاچلىرىنى ئەڭ يېڭى مودىدا ياساتقان شۇنچە كۆپ ئايال ئارتىستلار ئارىسىدا ياشاپ تۇرۇۋاتقان ئۇ يەنىلا بويتاق ئىدى...

لېكىن مەن ئىگە بولغان پاتېفون پلاستىنكىسى كۆڭلۈمنى ياسايتتى. بۇ پلاستىنكا توك بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان پاتېفوندا ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ناخشىسىنى ياڭراتقان چاغلاردا، ئەكرەم مەن ئۇچۇن يەنىلا ھەقىقىي سۇلتان ۋە ناخشا پېرى ئىدى.

1966 ـ يىلى يازدىن ئېتىبارەن، بۇلارنىڭ ھەممىسى كەلمەسكە كەتكەن ئۆتمۈشكە ئايلاندى. ئادەم، تۇرمۇش، ھېسسىيات، ناخشا، مۇزىكا، راۋاب، تەمبۇر، تىياتىرخانىلاردىكى سەنئەت كېچىسى ۋە ئۆيلەردىكى ئولتۇرۇشلارنىڭ ھەممىسى ئوپېراتسىيە پېچىقىدا كېسىپ تاشلاندى. شۇندىن كېيىنلا قەھرىتان قىش، پۇتمەس ـ تۈگىمەس قار ـ شۇرغانلار باشلاندى. شۇ يىلى قىشلىقى مەن قارىسۇدىكى سۇ قۇرۇلۇش مەيدانىدا دوختۇرلۇق قىلدىم. بىركۈنى سىرتتا كېسەل كۆرۈپ قايتىۋېتىپ يولدا قاتتىق شۇرغانغا يولۇقتۇم. كۈن ئولتۇرۇپ

قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. كەچكى تاماقتا ئۇلگۈرەلمىدىم. شۇڭا، ناھىيىلىك سودا ئىدارىسىنىڭ ئىش مەيدانىدا ئاچقان ئاشپۇزۇلغا تەلەي سىناپ كردىم. ئۇ يەشىك، ماي قەغەزى ۋە بورىلار بىلەن ۋاقتىلىق ياسالغان كەپە ئىدى. بەختكە يارىشا كەپە ئىچىدە چىراغ يېنىقلىق تۇراتتى. ئاشپۇزۇل تېخى تاقالمىغانىدى. مەن ئۇنىڭ قېلىن ۋە ئېغىر مىلەڭگزىسىنى قايرىپ ئىچىگە كردىم. بىردىن قوي يېغى بىلەن پىيازنىڭ مەززىلىك پۇرىقى، ئىسپىرت بىلەن موخوركىنىڭ ئاچچىق ھىدى ۋە ئۇزاق قايناپ قالغان قازاندىن كۆتۈرۈلگەن پار بىلەن بەدەندىن ئاققان تەرنىڭ سېسىق بۇسىنىڭ قوشۇلمىسىدىن بارلىققا كەلگەن قويۇق، نەم ۋە سېسىق ھور يۈزۈمگە ئۇرۇلدى. قەھرىتان قىشنىڭ سوغۇق كۈنلىرىدە، سىرتتا چېپىپ، ئوبدانلا ھارغان، قورساقمۇ راسا ئاچقان چاغدا، بۇنداق ھورنىڭ كىشىگە قانداق خۇش ياقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق!

ئەمما، بۇ نېمە گەپ؟ قۇلقىمغا ناخشا ساداسى ئاڭلىنىپ كەتتىغۇ! مېنى بىردىن سۇر باستى، خۇددى بىر ئەزايىم كېسىپ تاشلىنىپ، قانغا مىلىنىپ ياتقانلىقىمنى كۆرگەندەك سەسكىنىپ كەتتىم. بۇ سورۇندىن دەرھال قېچىپ كەتكۈم كەلدى، لېكىن بىر سېكۇنتتىن كېيىن، قايغۇردۇمۇ ياكى شادلاندىمۇ بىلمەيمەن، قانداقتۇ بىر خىل مەپتۇنلۇق تۇيغۇسى مېنى ئورىۋالدى. ياق، ئۇ تېنىمنىڭ قانغا مىلىنىپ ياتقان بىر ئەزاسى ئەمەس، بەلكى بىر دۆۋە توپا ــ قەدىناس دوستۇمنىڭ ۋە ھەتتا ئۆزەمنىڭ يېڭى قەبرىسى ئىدى. مەن سۈكۈتتە تۇرۇپ قالدىم. ئۆزەمنى يوقتىپ قويدۇم، كۆزلىرىم ياشقا تولدى. بۇ قىسقىغىنا بىرنەچچە ئاي ئىچىدىلا، ناخشا ـ مۇزىكىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇشقا مەجبۇر بولغانىدىم. ئۇيغۇر ناخشا ـ مۇزىكىسى بىزگە مەنسۇپ بولمىغان، دەپنە قىلىنىپ

تاشلانغان باشقا بىر دۇنياغا مەنسۇپ قىلىۋېتىلگەنىدى. قۇلاقلىرىم پاتپغون پلاستىنكىلىرىنىڭ چېقىلغان ئاۋازلىرىغا، "باش ئەگ! باش ئەگ!" دېگەن ھۆركىرەشلەرگە، توپ-توپ ئادەملەرنىڭ تەڭ ئاۋازدا يادلاپ ۋارقىرىغان قاغاشلىرى بىلەن قەسەم ئىچىشلىرىگە، "يوقال ئەبلەخ!" دېگەن ۋارقىراش-جارقىراشلارغا كۆنۈپ كەتكەنىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ دۇنيادا، بۇ كۇنلەردە، بۇ چەت ياقىدىكى قاقاس دالىدا، شۇ ئىرغان ئاستىدا قالغان ئەسكى كەپىدە كىشىنى شەيدا قىلىدىغان ئۇيغۇر ناخشىسىنى يېڭىباشتىن ئاڭلىيالايدىغانلىقىمنى زادىلا ئويلىمىغانىدىم.

مەن ئىشىك تۈۋىدە تاڭقىپىتىپ قېلىپ، بىرەر ئورۇن تېپىپ ئولتۇرۇش كېرەكلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانىدىم.

كىمدۇ بىرى ناخشا ئېيتۇاتاتتى:

ئەسلىدىم زىمىستانىدا گۈل باھارىمنى،
قىزلار كۆلگەن،
گۈل ئېچىلغان،
قۇش سايرىغان كۈنلەر كېلەرمۇ؟
زەپ سېغىنىدىم قانىتلانغان ناخشىلىرىمنى،
كۆكۈل تولۇپ،
ئارمان كۆلۈپ،
دىل يايرىغان كۈنلەر كېلەرمۇ؟

ئۇنىڭغا كۆپچىلىك قوشۇلدى:

ئاھ، باھارىم، ئاھ، باھارىم،
سېغىنىدۇق بىز سېنى بەكمۇ.

ئاشپۇزۇلدا ئولتۇرغان جىمى ئادەم — خېرىدارلار، ئاشپەزلەر، كۆتكۈچىلەر ۋە بوغالتىرلارمۇ ناخشا ئېيتماقتا ئىدى. ئۇلار (كۆپچىلىكى يېزىدىن كەلگەن دېھقانلار) ھاراق ۋە سەيلەر تىزىلغان،

بىر-بىرىگە جۈپلەشتۈرۈپ قويۇلغان جوزىدا بىر ناخشىچىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ناخشا ئېيتىشاتتى. ھەممىسى دېگۈدەك تەڭشىلىپ قالغاچقا، پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن توۋلىشاتتى.

ئاھ. بۇ تونۇش سورۇن، تونۇش ناخشا ساداسى...، ئۇ گويا يولدىن ئېزىپ قالغان يولۇچى بالىغا يىراقتىن كۆرۈنگەن گۈلخاندەك، ھوشسىز ياتقان كېسەلگە ئاڭلانغان مېھرىبان ئاۋازىدەك، ھەممىنى ئۇنتۇغان سەرگەردانىنىڭ ئۆز ئىسمىنى بىردىن ئېسىگە ئالغىنىدەك، ئۇزۇن يىل جۇدا بولغان ئاتا-ئانىسىنىڭ كونا ھويلىسىنىڭ توپا بېسىپ كەتكەن ئىشىكىدىن ئۈشتۈمتۇت چىقىپ كەلگىنىدەك... ئۆتكەن ئىشلار بىرمۇبىر كۆز ئالدىمغا كېلىشكە باشلىدى. مەن ئۆزەمنى باسالمايۋ، ئالقانلىرىم بىلەن يۈزۈمنى يېپىپ يىغلاشقا باشلىدىم.

ئاۋۇال ناخشىچىنىڭ ئۆزى، ئاندىن باشقىلار بېشىنى كۆتۈردى. مەن بىرسىنىڭ ئىسمىنى چاقىرغانلىقىنى ئاڭلاپ، قوللىرىمنى يۈزۈمدىن ئالدىم. كۆزۈمگە ئەكرەمىنىڭ ياداڭغۇ، لېكىن قىزىرىپ تۇرغان چىرايى كۆرۈندى.

ئۇ قولۇمدىن تۇتۇپ سۆرەپ ئۆز يېنىغا ئاپىرىپ ئولتۇرغۇزدى ۋە ئالدىدىكى پىيالىگە شېشىدىكى ھاراقنى بۇلدۇقلىتىپ قۇيدى، ھاراق جوزىنغىمۇ تۆكۈلۈپ كەتتى.

ــ جېنىم ئۇكا، بۇ جاپانى سەنمۇ تارتقانمىدىڭ؟ ــ دېدى ئۇ، ــ ماڭا قارا، مەن جىنايەتچى بولدۇم، ناخشا ئېيتقانلىقىم جىنايەت بولدى! ياپىر، ئىنسان بالىسىنىڭ ھايۋاندىن پەرقلىنىدىغان ئاق كۆڭۈل، مەدەنىي، مۇلايىم ۋە گۈزەللىككە ئىنتىلىدىغان خىسلەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئاياغ ئاستى قىلىندى. قېپقالغىنىچۇ؟ ياۋۇزلۇق، ئۆچمەنلىك، ۋەھشىلىك، نامراتلىق...بولدى.

ــ ئەمما، بىز ناخشا ئېيتىمىز، ئېيتۇبرىمىز! ــ دېدى بىر

ساقاللىق دېھقان ھاراق قۇيۇلغان پىيالىنى كۆتۈرگىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ شەيتان ئۇرسۇن ئۇلارنى، بىز سېنى دۈيمىزگە ئەكىلىۋالمىز جۇمۇ ئەكىرەم. مانا مەن دۈيجاڭمەن! بىز ساڭا توقۇز يېرىم فۇڭلۇق قورۇ ــ جاي سالدىغان يەر ئاجرىتىپ بېرىمىز! ساڭا ئۆي سېلىشپ، ھويلاڭغا تال تىكىشپ بېرىمىز، ھەر كۈنى كەچتە ھويلاڭدىكى ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدا ناخشا ئېيتىمىز. ياشسۇن بىزنىڭ ناخشىمىز!

ئۇ ھارىقىنى ئىچتى. كۆپچىلىك "باركاللا!" دېيىشىپ، تەرەپ ــ تەرەپتىن ۋاراڭ ــ چۇرۇڭ كۆتۈردى، ئاخىرى ھەممىسى قوشۇلۇپ ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. ناخشا ئېيتقانسېرى ئېگىزلەيتتى، كىشىلەر بېشىنى سىلكىشىپ بوينىنى سوزۇشاتتى. چىرايلىرى تارتىشىپ كەتكەندى. ئۇلارنىڭ بۇ تۇرقى ــ قىياپىتى قاتار ــ قاتار بەتلەكلىك زەمبىرەكلەرنى كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى.

ھەي باھاربىم، باھاربىم،
مەدەت ساڭا كۆيلىرىم.
ئالۋاستىلار گېلىمىزنى بوغسىمۇ
توسالسۇن قەدىمنى قانداقمۇ ــ
قۇشلار سايراپ،
گۈللەر ياشناپ،
بۇلاق قاينىپ ئەركىن ئاققان باھارنىڭ.

ناخشا ساداسى، دېھقانلار، دوستلۇق ۋە (نېمىسنى يوشۇرىمىز) بىز ئەركەكلەرنىڭ ھەمراھى بولغان ھاراق مېنى ھاياجانغا سالدى، مۇشتۇملىرىمنى تۈرگۈزدى ۋە ئۈيغاتتى. مۇسادىرە قىلىنغان ۋۇجدانىم قايتىدىن ۋۇجۇدىمغا قايتىپ كەلدى. تومۇرلىرىمدا يېڭىباشتىن ياشلارغا خاس قىپقىزىل قان ئورغۇپ ئېقىشقا باشلىدى! ئەقلىم بىردىن ئېچىلدى: دېمەك، ئۆزەڭ ۋازكەچمىگەن نەرسىلەرنى ھېچكىم

ئېلىپ كېتەلمەيدىكەن!

مەن ھاراق ئىچتىم، گۆش يېدىم. قول-پۇتلىرىم ھەرىكەتكە كەلدى، ئەكرەمگە دېھقانلارغا، ئاشپۇزۇل خىزمەتچىلىرىگە قوشۇلۇپ ناخشا ئېيتتىم.

ئىشك "غىچ" قىلىپ ئېچىلىپ مىلەڭزە بىر تەرەپكە قايرىلىدى، تالادىكى سوغۇق ھاۋا ئۆيگە بۆسۈپ كىردى، تەلەتىي سەت، يوغان باش، سېرىق چىراي، دوغلاق كەلگەن، بېلىگە قىزىل لاتا تېڭىۋالغان بىر پاكار ئادەم كىرىپ:

— ناخشىنى توختىتات! — دەپ ھۆركىرىدى. ناخشا شىپىدە توختىدى. كۆپچىلىك بۇ كۈتۈلمىگەن مېھمانغا سۆزۈن كۆزلىرى بىلەن ھەيران بولۇپ تىكىلدى.

— ئەكرەم، قايتىپ كەت! — كۈتۈلمىگەن مېھمان ئۆزىنىڭ مۆتلەق ھوقۇقىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى.

ئەكرەم ئۇنۇمىدى، قوزغالمىدى، ھەتتا ئۇنىڭغا قارىپمۇ قويمىدى.

— قايت دەيمەن! — كۈتۈلمىگەن مېھمان گېلى يىرتىلغۇدەك ۋارقىرىدى، — سەن رېجىمغا قارشىلىق قىلماقچىمۇ سەن؟! — ئۇ قولىنى شىلتىپ تەھدىت سالاتتى، ئەكرەمنى سۆرەپ ئېلىپ كەتمەكچى بولاتتى.

— ھەي چاتاق چىقارماڭ! بىزگە دەخلى قىلماڭ! — دېدى بايا ئەكرەمنى دۈيگە كۆچۈپ ببرىشقا تەكلىپ قىلغان دۈيجاڭ.

باشقىلارمۇ غەزەپلىنىپ تەرەپ-تەرەپتىن:

— نېمىشقا ناخشا ئېيتقىلى قويمايسەن؟ نېمىشقا ئولتۇرۇشىمىزغا كاشىلا بولىسەن؟ — دېدى.

— بىلىپ قويۇڭلاركى، — دېدى پاكار ئادەم بوينىنى سوزۇپ، — ئەكرەم جىن-شەيتان...

— يوقال كۆزۈمدىن! — ئەكرەم ئورنىدىن دەس تۇردى ۋە جوزا ئۇستىدىكى بوتۇلكىنى غەزەپ بىلەن ئۇنىڭغا ئاتتى. ھېلىمۇ ياخشى، مەن چاققانلىق قىلىپ ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدىم. شۇڭا ئاتقان بوتۇلكا ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا تەگمەي ئۆتۈپ، ئۇدۇلدىكى تامغا ئۇرۇلدى ـ دە، پارچە ـ پارچە بولۇپ سۇنۇپ كەتتى.

— يوقال! يوقال! — كىشىلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن ۋارقىرىدى. كىمدۇ بىرسى ئۇنىڭ يۈزىگە چىنىدىكى چايىنى كېلىشتۇرۇپ چاچتى. پاكار ئادەم ئالاق ـ جالاق بولۇپ چىقىپ كەتتى. لېكىن بىزنىڭ ئېيتقۇاتقان ناخشىمىز ئەسلىگە كېلەلمىدى. ئەكرەم كۆزىگە لەققىدە ياش ئېلىپ قولۇمنى سىلكىپ تۇرۇپ:

— نېمە ئىش بۇ، زادى نېمە بولۇۋاتىدۇ؟! — دەپ ۋارقىردى. بۇنىڭغا جاۋاب بېرىش قېيىن ئىدى.

4

ھەي ناخشا، ئېيتقىنا! ياۋاش ئەمما قەيسەر، مۆمىن ئەمما ھېسسىياتقا باي، ئاق كۆڭۈل ئۇيغۇر خەلقى سېنىڭسىز ياشىيالامدۇ! ئۇلار تىلى چىقماستىن تۇرۇپ ناخشىنى، ئايىغى چىقماستىن تۇرۇپ ئۇسسۇلنى ئۆگەنگەنمىدى؟ تاغلاردىكى قارىغاي، دېڭىزلىرىنىڭ شاۋقۇنلىرى، دەريالارنىڭ شارقىراشلىرى، دۇلدۇللارنىڭ① كىشنەشلىرى، ھارۋا چاقلىرىنىڭ غىچىرلاشلىرى، تۆگە قوڭغۇراقلىرىنىڭ سادالىرى، ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى، بالىلارنىڭ ئانىلىرىنى چاقىرىشىدىن ئىبارەت ئاۋازلارنىڭ ھەممىسى ناخشا ـ غەزەل بىلەن ئاجايىپ ئەمەسمۇ؟

① مەشھۇر ئىلى ئېتى تارىختا "دۇلدۇل" نامى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتكە تونۇلغان.

خەلقنىڭ ئازاب-ئوقۇبىتى، ۋەتەنىنىڭ شان-شەرىپى، مىللەتنىڭ تەقدىرى، قەھرىمانلارنىڭ پاك قەلبى، قىزلارنىڭ مۇھەببىتى...شۇ ناخشا-غەزەللەر ئارقىلىق ئىزھار قىلىنىپ، كىشىلەرنىڭ ھېسداش-لىقىغا ۋە چۈشىنىشىگە ئېرىشكەن ئەمەسمۇ؟ ئۇيغۇر ناخشىسى ئۇيغۇر-لارنىڭ جېنى ئەمەسمۇ؟!

لېكىن ناخشا ئېيتىش جىنايەتكە ئايلاندى. شۇنداق، ۋىجدانسىز ئۇجۇقتۇرۇش ئۈچۈن، ناخشىلارنىڭ يوقىتىلىشى شەرت.

ئاشۇ قارا-شۇرغانلىق كېچىدىكى ئولتۇرۇش ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىغا قارشى ئۈيۇشتۇرۇلغان توپىلاڭ دەپ ئىنكاس قىلىندى، ئۆزىنى ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىڭ دۇيجاڭى دەپ تونۇشتۇرغان ساقاللىق ئادەم بىلەن ئاشپەزلەرنىڭ بىرسى قولىغا ئېلىندى. چوڭ كوچىلارغا "ئوردىن قاچقان نەق ئەكسىلئىنقلابچى ئۇنسۇر" ئەكرەمنى تۇتۇش توغرىسىدا ئۇنىڭ بىر سۆزلۈق رەسمىي چاپلىغان ئېلانلار چىقىرىلدى. مەن ئۆزەم ئىككى يىل كۆرەشكە تارتىلدىم، ئۇستۇمدىن نۇرغۇن تەكشۈرۈشلەر ئېلىپ بېرىلدى... ئاخىرىدا "كەڭچىلىك"كە ئېرىشتىم. ئۇلار ماڭا: دۇشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتكە ياتىدىغان "مەسىلەم"نى خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت بويىچە بىر تەرەپ قىلغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ، "نەسىھەت بىلەن" خىزمەتتىن چېكىنىدۇردى ۋە يېزىغا ئەمگەك قىلىشقا چۈشۈردى.

مەن پاناھ ئىزدەپ تاغامنىكىگە باردىم. كېچىكىدە مېنىڭدىن قورۇنىدىغان ئىنسان يوغانلا ئادەم بولۇپ قاپتۇ ۋە بىر مەھەللىدىكى ياغاچچىنىڭ بۇدۇرە چاچلىق، كۆزلىرى يۇمىلاق كەلگەن قىزى بىلەن تۇرمۇش قۇرۇپتۇ. ئۇ ھازىر بىر ئۆينىڭ نامى بىلەن پۈتۈن مەملىكەتكە تونۇلغان خوجايىنلا ئەمەس، ئىشلەپچىقىرىش دۇيىنىكىمۇ باشلىقى بوپتۇ. مەن ئۇنىڭغا ھۆرمەتلىك ناخشىچى

دوستى ئەكرەمنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدە ئۇپۇقمنى باسالماي قالدىم. لېكىن ئۇ لام-جىم دېمەي بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ئولتۇردى.

مەن يېزىدا دەرىدىنى مۇچىمگە يۈتۈپ يۈردۈم. "دۇشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت" دېگەن گەپ يۈرەك-باغرىمنى گويا زەھەرلىك ئىلانەك چىرمۇالدى. ھېلىمۇ ياخشى، يۈرتۇمنىڭ تۈپرىقىدا كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بۇرۇقتۇم، ئىچى پۈشقىنىغا قارىماي، يەنىلا زىرائەتلەر ئۈنۈۋېتىپتۇ، دېھقانلارنىڭ يەر ھەيدەيدىغان، ئورما ئوردىغان، ساڭگا ئاشلىق توشۇيدىغان، ئاشلىق تاپشۇرىدىغان ئىشلىرى توختاپ قالماپتۇ، ئاشىق-مەشۇقلارنىڭ مۇھەببىتى، قىز بىرىپ قىز ئالىدىغان، ئەۋلادلارنى تەربىيلەيدىغان، ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ تۈپراق بېشىغا چىقىدىغان ئىشلىرىمۇ داۋاملىشۋېتىپتۇ. مېنىڭ "يېزا ئەمگىكى"گە ئەۋەتىلگەنلەكىمنى دېھقانلار چىن دىلىدىن قارشى ئالدى. ئۇلار كۆتۈرۈلگەنلەرنى يۆلەپ، چۈشۈرۈلگەنلەرنى كەمستىشنى بىلمەيتتى، كىشىلىك دۇنياسىدا يۈز بېرىۋاتقان جاڭجال-رىقابەتلەرنىڭ ئۇ يان-بۇ يان بولۇشىغا ئۆزلىرىنىڭ ئادىل، كەڭ قورساق ۋە سەگەكلىكى بىلەن ھۆكۈم چىقىراتتى ۋە شۇ تۈپەيلىدىن بىرەر زىيانغا ئۇچرارمىزمۇ، دەپ قورقۇپمۇ كەتمەيتتى. مەن دېھقانلار بىلەن بىللە ئېتىز-ئېرىقتا بولغانلىقىم ئۈچۈن، كۆڭلۈم خېلى خاتىرجەم بولدى. بىراق، ئانا يۇرتۇمنىڭ بوران بىلەن يامغۇرى، سەھەر بىلەن گۈگۈمى، بىر-بىرىگە ئۇلىشىپ كېلىدىغان تۆت پەسلى ماڭا ھەر دائىم ئەكرەم ۋە ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئەسلىتەتتى، ئەسلىگەنسېرى كۆڭلۈم يېرىم بولاتتى، كۆنلىرىمنىڭ مەنىسىزلىكىنى ھېس قىلاتتىم ۋە روھىم تۆۋەنلىشەتتى. ئۇنىڭ ناخشىسىدىن مەھرۇم قالغان تۇرمۇشۇم گويا تۇزسىز ئاشقا ئوخشايتتى.

1972 ـ يىلى قىش پەسلىدە چوڭ بىر خەۋەرتارقالدى: ۋەتەن ئايرىلغىنىغا ئون نەچچە يىل بولغان ئايدىنئاق قايتىپ كەلگەنىدى. يات يۇرتلاردا راسا جەبىر ـ زۇلۇم تارتىپ، تىل ـ ھاقارەتكە ئۇچرىغان قىز ئېتىلىپ كېتىش خەۋپىگە قارىماي چېگرىدىن ئۆتۈپ كەلگەنىدى. بۇ گۈزەل قىزنىڭ ئون يىل ئالدىدىكى تولۇن ئايدەك جامالى ئەمدىلىكتە تۆتۈلغان ئايغا ئوخشاپ كەتكەنىدى. ئۇ جۈدەپ سۆڭىكلا قالغان، بېلى مۈكچىيىپ، كۆز قارچۇقلىرى سارغىيىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ جىگەر قېتىش كېسلى ئاخىرقى باسقۇچقا يەتكەنىدى. بۇ دۇنيادا ئۆزىگە تېگىشلىك مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈشكە تېخى قەدەم باسمىغان بۇ قىز "سۆڭىكىمنى ۋەتەن تۇپرىقىدا قويۇش بىردىنبىر ئارمىنىم" دەيتتى.

ئايدىنئاق مېنى تالاي رەت چاقىرتىپ ئەكرەمنى سۈرۈشتۈردى. مەن كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىمنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردىم. ئۇنىڭ پارە ـ پارە بولغان كۆڭلىنى ياسايدىغان سۆزلەرنى قىلدىم.

ـــ راست گەپ قىلىڭ، مېنى ئالدىماڭ، ـــ دەپ يالۇۋرىتتى ئۇ سارغىيىپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن ماڭا تەلمۈرۈپ.

مەن بېشىمنى لىڭشىتاتتىم، قەشقەردە، خەلق تېياتىردا، سۇ قۇرۇلۇش مەيدانىدا بولغان ئىشلارنى، ئەكرەمنىڭ ئوڭۇشىيالمىغان بويتاق تۇرمۇشىنى سۆزلەپ بېرەتتىم. لېكىن "تۇتقۇنغا ئېلىش بۇيرۇغى"نى يوشۇرۇپ، پىچىرلىدىم:

ـــ ئۇ چاتاق چىقىرىپ قېچىپ كەتتى، ـــ دەيتتىم.

لېكىن ئايدىنئاق چۈشەنمەيتتى.

ـــ نېمە چاتاق چىقاردى؟ ئۇ ناخشىلا ئېيتاتتىغۇ، ناخشىدىنمۇ چاتاق چىقامدۇ؟ ـــ دەيتتى.

مەنمۇ ئاشۇ قىزىل بايراق ئاستىدا، شوتار ساداسى ئىچىدە

يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئۇنىڭغا زادى چۈشەندۈرەلمەيتتىم. سوئال-جاۋابلار خېلى كۆپ تەكرارلانغاندىن كېيىن، ئۇ ئاندىن بىرئاز چۈشەنگەندەك بولاتتى.

— ئانا ۋەتەننى كېچە-كۈندۈز سېغىنىپ يۈردۈم. زادى نېمە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ ۋەتەندە؟ — دەپ سورايتتى ئۇ. نېمىلا بولمىسۇن ۋەتەن دېگەن ۋەتەن، — ئاغرىقچان ئانىمۇ ئانا-دە!

ئۇ يەنە مۇنداق دەيتتى:

— لېكىن، ئۇ بويىتاق پېتىچە يۈرۈۋەردىمۇ؟ مەن ئەمدى ئۇنىڭغا يۈز كېلەلمەيمەن، — بۇ گەپلەرنى ئېيتىقاندا، ئۇنىڭ كۆزى گويا چوغدەك قان ئۈيۈپ قىزىراتتى، — قاراقچىلار ۋەتىنىڭنى، مۇھەببىتىڭنى چەيلىگىلى كەلگەندە، سەن ئۇنى جېنىڭ بىلەن قوغدىشىڭ كېرەك ئىدى، بىراق، كېچىكتىڭ ... — ئۇ ئىچىدە ئېھتىمال مىڭ قېتىم ئويلىغان بۇ سۆزىنى ئۈزۈپ-ئۈزۈپ ئېيتاتتى.

1973-يىل 3-ئايدا، قاتتىق قوزغالغان كېسىل ئۇنى بىھوش قىلىپ قويدى. بىرئاز ياخشى بولغاندىن كېيىنكى بىركۈنى، مەن ئىنىم ۋە ئىنىمنىڭ ئايالى بىلەن بىللە ئۇنى يەنە يوقلاشقا باردىم. ئۇ بىزدىن ئۆزىنى تالاغا ئېلىپ چىقىشنى ئۆتۈندى. بىز ئۇنى كىگىز-كۆرپە سېلىنغان قول هارۋىسىغا ياتقۇزۇپ ئېتىز بېشىغا ئېلىپ چىقتۇق. هاۋا شۇنچە ياخشى، شامىلىمۇ يوق، لېكىن ئاسمانىنى يەنىلا بىر قات كۈل رەڭ تۇمان قاپلاپ تۇراتتى. كۆكتە بىر جۈپ قۇرغۇي بىر شۇڭغۇپ، بىر كۆتۈرۈلۈپ ئۈچماقتا ئىدى. هازىرچە قاخشالدەك كۆرۈنگەن بىلەن، ئەمما بىخ ئۇرۇشقا باشلىغان تېرەك شېخىغا يالغۇز قاغا قونۇۋالغاندى. قار قاپلىغان ئېتىزدا يېيىتىلمىغان دۆۋە-دۆۋە قىغلار قاتار-قاتار تىزىلىپ تۇراتتى. يان تەرەپتىكى پاتقاقلىق يولدا بىرىشكا هارۋا چاق ئىزلىرىنى

قالدۇرۇپ كېتىپ بارماقتا ئىدى. بۇ تازا ھەقىقىي ۋە چەكسىز ھاياتنى كۆچكە ھاملىدار بولغان باھار پەسلى ئىدى. بىراق، ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. قۇشلارنىڭ سايراشلىرى، قامچىلارنىڭ قارسىلداشلىرى، ئاتلارنىڭ بويىندىكى قوڭغۇراقنىڭ سادالىرى، بولۇپمۇ ناخشا ئاۋازى ئاڭلانمايتتى. بۇ يەنىلا ئادەمنىڭ ئېچىنى پۈشۈرىدىغان باھار ئىدى.

ــ نېمە ئۈچۈن ناخشا ئاۋازى ئاڭلانمايدۇ؟ ــ دەيتتى هالسىزلانغان ئايدىنئاق ئۆز-ئۆزىگە، ــ بۇ ئاسمان، بۇ يەر ئۆزگىرىۋاتقان بولسا، ئەمما ئەكرەمچۇ؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆز ۋەتىنىگە سىغمايدۇ قالدى؟...

ئايدىنئاق بىردىن ئۆزىنى يوقتىپ قاتتىق ۋاقىراشقا باشلىدى:

ــ ئاھ، ئەكرەم ئاكا، كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا دىدارىڭىزنى بىر كۆرەلمىسەمچۇ!

بۇ ئېچىنىشلىق داد-پەريادلارنى ئېچىم قاتتىق سېزىلىپ كەتتى. ئىنسان دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ كۆزىگە لىقىدە ياش ئېلىپ:

ــ تىنچلىنىڭ، ئايدىنئاق ھەدە، تىنچلىنىڭ. مەن ئۇچ كۈن ئىچىدە قانداقلا بولمىسۇن ئەكرەمكامنى تېپىپ ئالدىڭىزغا ئەكىلەمەن، ئەزىزىم!ــ دەپ بىچارە قىزغا ۋەدە بەردى.

ئايدىنئاق تىنچلاندى. لېكىن مەن ھەيران بولۇپ ئاغزىمنى ئاچقىنىمچە تۇرۇپ قالدىم. ئىنىمۇ دېمەسلىكىگە تېگىشلىك سۆزنىڭ ئاغزىدىن چىقىپ كەتكىنىنى سېزىپ، ماڭا سۆرۈن ۋە جىددىي تىكىلدى، ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ پىچىرلاپ:

ــ بىز دېگەن دېھقان باللىرى، ھەر ئىشنى ئۆز ئۆلچىمىمىز بىلەن ئۆلچەيمىز، قايسى ئىشنى قانداق قىلىشنى ئۆزىمىز بىلىمىز. بۇ مېنىڭ ئىشىم، سىزگە مۇناسىۋىتى يوق. بۇنى ئىنكاس قىلغىلى

يۈگـۈرۈپ يۈرمەسسز، دەپ ئويلايمەن،ـــدېدى.

ئايدىنئاي بولالماي قالدى. سوغ شامال مۇڭلۇق ھۇۋلاپ، يامغۇر تامچىلىرى توختىماي قۇيۇلۇپ تۇرغان تۇم قاراڭغۇ كېچە ئىدى. ئىنىم مېنىڭ بېرىشىمغا ئۇنىمىدى. ئىنىمنىڭ ئايالى برنەچچە موماي بىلەن بىللە پايپېتەك بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئىشلىرىغا ئەر كىشىلەرنىڭ ئارىلىشىشىمۇ ئوڭايسىز ئىدى. كېيىن ئۇلار قايتىپ كېلىپ قىزنىڭ بەختكە قارشى قازا تاپقانلىقىنى، ئەتە مەھەللىدىكى پۇتۇن ئەل-جامائەت يىغىلىپ، نامىزىنى چۈشۈرىدىغان-لىقىنى ئېيتتى...

مەن ئۇزۇنغىچە كۆز يۇمماي ئويغاق ياتتىم، قاچان ئۇخلاپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. ئۇزەمنى خۇددى دېڭىز دولقۇنلىرىدا ئۇ ياقتىن بۇ ياقىقا لەيلەپ يۈرگەندەك ھېس قىلاتتىم. يېرىم كېچە بولغاندا قۇلقىمغا ناخشا ئاۋازى ــ پىغانغا تولغان مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى. "ئەكرەمغۇ بۇ!" دەپ ۋارقىراپ ئويغاندىم. ئولتۇرۇپ تىڭشىسام ھېچقانداق سادا ئاڭلانمىدى، يەنە ياتتىم. لېكىن ئۇزاق ئۆتمەي، قان بىلەن ياشقا تولغان ئاشۇ مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى يەنە ئاڭلاندى. ئورنۇمدىن ئاستا تۇرۇپ چاپسىنمىي يېپىنچاقلاپ تالاغا چىقتىم. ئاشۇ قاراڭغۇ كېچىدە ئۇشتۇمۇرتۇپ تۇرغان سوغ شامالغا، توختىماي يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىمايى، پاتقاق يول بىلەن ناخشا ئاۋازى چىققان تەرەپكە ماڭدىم. بەزەن كۆتۈرۈلۈپ، بەزەن غايىب بولۇۋاتقان ناخشا ئاۋازى ئىلى دەريا-سى بويىدىن كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. مەن ھەم چۆچۈپ، ھەم تاقەتسىزلىنەتتىم. قاراڭغۇدا ئوڭغۇل-دوڭغۇل يەرلەرنى دەسسەپ، گاھ ئالدىغا، گاھ كەينىگە سەنتۈرۈلۈپ، برنەچچە يەردە تېيىلىپ-يىقىلىپ ئىلى دەريا-سى بويىغا كەلدىم. برياق، ناخشا ئاۋازىنى قايتا ئاڭلىيالمىدىم. بۇ قانداق بولغىنى؟ بۇنىڭ

هەممىسى مېنىڭ ئوي-خىيالىمۇ؟ مەن ئۇستىبېشىم چىلىق-چىلىق هۆل بولغان پېتى ئاشۇ تۇن قاراڭغۇلۇقىدا تۇرۇپ قالدىم. نە يۇلتۇز، نە چىراغ نۇرى، نە ئادەمزات كۆرۈنمەيتتى. پەقەت شامالنىڭ گۈركىرىشى، يامغۇرنىڭ شارقىرىشى ۋە دەريا سۈيىنىڭ شاۋقۇنىلا ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

5

بۇ ئىشلارنىڭ هەممىسى كەلمەسكە كەتتى. ئاشۇ سۈنئىي، نۇرغۇن كۈچ بىلەن ياساپ چىقىلغان ئازاب-ئۇقۇبەتلەر تارىخنىڭ قەھرىلىك ئۆركىشىدە يۇيۇلماقتا، تازىلانماقتا. تۇرمۇشنىڭ گىگانت ئېقىمى ئەركىن-ئازادە يۇرۇشۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە، سىز ئۇنىڭ تېخى يېقىندىلا يولىي توسۇلۇپ، تېگىرقاپ، ئۆكسۈپ يىغلاپ، نەرە تارتقانلىقىغا ئىشىنەلەمسىز؟ قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ شاۋقۇن سېلىپ ئېقىۋاتقان بۇ ئۇلۇغ دەريا ئېقىمىغا راستىنلا شۇنچە كۆپ قايغۇ-هەسرەت ۋە غەزەپ-نەپرەت قوشۇلغانلىقىنى كىم ئىسپاتلىيالايدۇ؟ ۋەتەن يېگىباشتىن نۇرلاندى، شىنجاڭ يېگىباشتىن نۇرلاندى. رادىئودا هەر مىللەت ناخشىچىلىرىنىڭ هېسسىياتقا تولغان جارانگلىق ناخشىلىرى ئاڭلىنىلماقتا؛ ئېتىز-ئېرىقتا، ئۆيلەردە، ئات ئۈستىدە، تويدا ۋە مەشرەپتە خەلق ئەركىن ناخشا ئېيتماقتا، ئېيتىلۇاتقان ناخشىلار ئاساندىكى يۇلتۇزدىنمۇ كۆپ، يايلاقتىكى قىمىزدىنمۇ ئېسىل. ئېخ، قولدىن كېتىپ يەنە قايتىپ كەلگەن ناخشا، مەهرۇم قىلىنىپ يېگىباشتىن ئورنىغا چۈشكەن ۋىجدان! ئۇلار ئېخىمۇ قەيسەر ۋە ئېخىمۇ تەمكىن ئىدى. قاراڭغۇلار، كىشىلەر شادلىق ناخشىسىنى ئېيتقاندا، يېنىكلىك قىلمايدىغان، مۇڭلۇق ناخشىسىنى ئېيتقاندا ئۇمىدسىزلەنمەيدىغان

بولدی. لېكن بىزنىڭ ئەكرەم تېخىچە كۆرۈنمەيتتى. ئۇ قەيەرلەردە يۈرىدىغاندۇ؟

ئىنىم ماڭا قارىسۇدىكى سۇ قۇرۇلۇش مەيدانىدىكى ئاشپۇزۇلدا يۈز بەرگەن "ناخشا ۋەقەسى"دىن كېيىن، ئەكرەم ئۇنىڭ ياردەمى ۋە قوغدىشى ئارقىسىدا بىرنەچچە يىل قاچقۇنلۇق هايات كەچۈرگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. 1973-يىلى ئايدىنئاق قازا تاپقاندىن كېيىن، ئەكرەم ئىز-دېرەكسىز يوقالغانىدى.

—ئۇ ياكى...،—دەپ ئۇلۇغ-كىچىك تىنىدى ئىنىم،—سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرى بىلەن لىن بياۋ، "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" نىڭ زەربىسى هەقىقەتەن دەهشەتلىك بولدى ئەمەسمۇ؟—دېدى ئۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، يېرالمىغان قىممەت باهالىق كەندىر مەهسۇلاتى بىلەن نام قازانغان لوپنۇر ئەتراپىدا بىر ناخشىچىنىڭ كېزىپ يۈرگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر تارقالدى. يەنە ئانچە ئۆتمەي، تارباغاتاي تاغلىرىدىن كەلگەن بىر ياشانغان داغۇر مەرگىنى كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ يېرىدە "ناخشا پىرى" پەيدا بولغانلىقىنى، ئۇ ناخشا ئېيتسا بۇغا، مارال، تېسىن، ئولا ۋە كېيىك قاتارلىق جان-جانۋارلار ئۇسسۇلغا چۈشىدىغانلىقىنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ بېرىپتۇ...بۇ خەۋەرلەر چىگىش ۋە غەلىتە بولۇشىغا قارىماي، قەلبىمىزدە ئۈمىد پەيدا قىلدى.

1975-يىلىدىن كېيىن، مەن "يالىلانما ئىشچى" هېسابىدا ناهىيىلىك دوختۇرخانىغا قوبۇل قىلىنىپ، تىكشىغۇچقا قايتىدىن ئىگە بولدۇم. 1978-يىلى مەسىلەمنى ئېنىقلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ ئۈرۈمچىگە كەلدىم. پىشانەمگە بېسىلغان "دۈشمەن بىلەن ئۆز ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت" تامغىسى ئۆچۈرۈپ تاشلاندى. مەن «تېيانشان» ئوركېستىر ئۆمىكىگە بېرىپ ئەكرەمنىڭ ئىشىنى سۈرۈشتۈردۇم. گۇۋاهچىلار يوق، دېگەن سەۋەب بىلەن ئۇنىڭ

مەسىلىسى داۋاملىق كەينىگە سۈرۈلۈپ كېلىۋېتىپتۇ.

مەن ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا قايتىپ كەلدىم، شۇنداقتىمۇ، ئەكرەمنىڭ كۆنىلەرنىڭ بىرىدە قايتىپ كېلىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتىم. بىراق، ئىچىندىغىنىم، ئۇنىڭ ماڭا خاتىرە ئۈچۈن بەرگەن پاتېفون پلاستىنكىسىنى "تۆت كونىنى بۇزغان" ۋاقىتتا يۇقىرىغا تاپشۇرۇپ بەرگەندىم...بۇ قىلىقىم ئۈچۈن ئۆزەمنى مەڭگۈ كەچۈرەلمەيمەن.

7-ئايدا، ئورما باشلىنىشىنىڭ ئالدىدا ئىنىمنىڭ تۇنجى بالىسىنىڭ بۆشۈك تويىغا چاقىرغان باغاقنى تاپشۇرۇۋالدىم.

تويغا كېتىپ باراتتىم، خېلى يىراق يەردىنلا ئىنىمنىڭ بۇك-باراقسان ھويلىسىدىن جۇشقۇن، كۆچلۈك ناخشا ئاۋازى كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم. بۇ ئاۋاز گەرچە بوغۇقراق چىقىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ھەيۋەتلىك ئاڭلىناتتى.

— ئەكرەمغۇ بۇ. ۋاي ئەكرەم! — مەن ئۆپكەمنى باسالماي ۋارقىرىغىنىمچە ئىنىمنىڭ ھويلىسىغا يۈگۈرۈپ كىردىم. مېھمانلارغا سالام بېرىشنىمۇ، ئاكىلىق سالاپىتىمنىمۇ ئۇنۇتتۇم. مېڭىدىن ھۇركىگەن توخۇلار پالاقلاپ، ئۆردەكلەر غاقىلداپ. ئىتلار ھاۋشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئوپۇر-توپۇردىن ھويلىدا توي ئۇچۇن سېلىنغان ئوچاقتىكى كۆللەر توزۇپ كەتتى، — ئەكرەم، قەيەردە سىز؟ — دەپ ۋارقىردىم.

— مانا، بۇ يەردە، — دەپ ئۆيىنى كۆرسەتتى بىر ئايال. بۇ چاغدا ناخشا ئاۋازىمۇ توختىدى.

مەن ئالدىراش-تېنەش ئىشىكنى ئېچىپ "ۋاي، ئەكرەم، ئەكرەم، بۇ يەردىمۇ سىز؟" دەپ ئۆيگە كىردىم-دە، ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدىم. ئۆيدە لەقمۇلىق ئايالار ئولتۇرۇشاتتى، ئەكرەم ئايالارنىڭ ئارىسىغا كىرىۋالغانمۇ، نېمە؟

ـــ مۇشۇ يەردە بولماي نەدە بولاتتى. قاراڭ، مانا بۇ يەردە، ـــ دېدى ئىنسانڭ دۆگىلەك كۆزلۈك ئايالى قۇچىقىدىكى بۇدرۇق بوۋاقنى كۆتۈرۈپ، ـــ كۆرۈڭ، بىزنىڭ يىگىتىمىزنى، ئەكرەمجان باتۇرىمىزنى!

مەن ھەم ھەيران، ھەم خىجىل بولدۇم. نېمە گەپ بۇ؟ بىز ئۇيغۇرلاردا باللىرىمىزغا قەدىرلىك ئادەملىرىمىزنىڭ ئىسمىنى قويىدىغان ئادەتسىز بولدىغان...ئىنسانڭ ئايالى يەنە:

ـــ دادىسى بوۋاقىغا ئەكرەم دەپ ئىسىم قويىدى. "بۇنىڭ ئاۋازى بۆلەكچە، چوڭ بولغاندا ناخشىچى بولىدۇ" دەيدۇ. ـــ دېمىسمۇ ئۇنىڭ يىغا ئاۋازى سۇناينىڭ ئۆزىلا ئىدى. دوختۇرخانىدا پۈتۈن تۇغۇتخانىنى چاڭ كەلتۈرۈۋەتكەنىدى... ـــ قاراڭ، دادىسى بۇنىڭغا ناخشا ئېيتىشنى ئۆگەنسۇن دەپ، ھېلىتىلا پاتېفون ئېلىپ بەردى، دەپ يېنىدىكى پاتېفوننى قويىدى. سىلىقىنا ئايلىنىشقا باشلىغان پاتېفون پىلاستىنكىسىدا بىر ئەر كىشى سالماقلىق ۋە ساپ ئاۋازدا ئورۇنلىغان «ۋەتىنىم» دېگەن ناخشا ئېيتىلىشقا باشلىدى. بۇ، ئەكرەمنىڭ مەڭگۈ ئۇنتۇلماس ياڭراق ئاۋازى ئىدى.

"ئىڭكە، ئىڭكە" بوۋاق ئەكرەمجانمۇ قول-پۇتلىرىنى پولتۇڭلىتىپ ناخشىغا جور بولدى. بەللى، ئۇ راستىنلا بار ئاۋازى بىلەن ناخشا ئېيتىشقا ئىنتىلەتتى.

مەن ئەكرەمنىڭ مەڭزىدىن سۆيدۈم، ئۇنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىنى تىلىدىم. قۇلىقىم ئۇنىڭ ئىسمىدىكى ئېيتىۋاتقان ناخشىسىدا ئىدى. ئۇنىڭ ۋە ھەممىزنىڭ تەقدىرى—تېرەكلىك ئورمان، كۆممىقوناقلىق، بېدىلىك، ئاسمانىدا كۆرۈنگەن تۇنجى يۇلتۇز، قەشقەر مەسچىتىنىڭ ھەيۋەتلىك گۈمبىزى، خەلق تىياتىرىنىڭ سەھنىسىنى يورۇتقان چىراغ نۇرى، قاراسۇدىكى غەزەپلىك

چۈقانلار كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. مەن ئويلايمەن، بىزنىڭ ناخشىمىز، بىزنىڭ خەلقىمىز ۋە مىللىتىمىزنىڭ ۋۇجۇدانى ئاخىرقى ھېسابتا يېڭىلمەستۇر. ئەكرەم ۋە ئۇنىڭ ناخشىسى تاغ-دەريا، ئاسمان-زېمىنغا ئوخشاش بىز بىلەن مەڭگۈ ياشايدۇ.

جۇڭلۇ تەرجىمىسى

قەشتا ياغقان يامغۇر

بۇ يىل قىش ھاۋا رايى غەلىتە بولدى، تېخى ئالدىنقى كۈنى قار ياغقانىدى، بۈگۈن يامغۇر ياغقىلى تۇردى. توختىماي يېغىۋاتقان سىم-سىم يامغۇر كىشىلەرنى، بۇ قىش ئەمەس ئەتىياز دېگەنگە ئىشەندۈرمەكچى بولۇۋاتقاندەك قىلاتتى، بىراق ھاۋا قار ياغقان كۈندىكىدىنمۇ سوغۇق ئىدى. مەن تراللبۇس كۆتۈپ بېكەتتە تۇرۇپ قالدىم، يامغۇرلۇق ئېلىۋالمىغانلىقىم ئۈچۈن چېچىم، بويۇنۇم ۋە كىيىملىرىم ھۆل بولۇپ كەتتى، كۆزەينىكىم سۇ بولۇپ كېتىپ، ئۈدۈلدىكى تۇرلۇك مالىلار دۆكىنىنىمۇ كۆرەلمەي قالدىم. ئوڭ پۇتۇمنىڭ ئۈگىلىرى ئىچ-ئىچىدىن سىرقىراپ ئاغرىشقا باشلىدى.

چۈشتىن كېيىپ دەرس ئۆتۈۋاتقىنىمدا بىرنەچچە ئوقۇغۇچى بىر-بىرىگە باغاق سۇنۇشۇپ، مېنى خاپا قىلىپ قويدى. ئەجەب ئىش، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولۇۋاتقىنىمغا 20 يىل بولغان بولسىمۇ، ئۇششاق بالىلارنى ھامان ياقتۇرماي كەلدىم. بالىلارمۇ مېنى ئانچە ياقتۇرمايتتى. مەكتەپ مۇدىرى مېنى ئوقۇغۇچىلارغا بولغان پوزىتسىيىسىگىز ياخشى ئەمەس دەپ دائىم تەنقىد قىلىپ كەلدى. سىم-سىم يامغۇر توختىماي ياغماقتا، تراللبۇس تېخىمۇ كۆرۈنمەيتتى، بۇلارنى ئويلاپ ئىچىم تازىمۇ پۇشتى.

جىرىڭ-جىرىڭ جىرىڭلاپ تراللبۇس يېتىپ كەلدى، بىرمۇنچە ئادەم تراللبۇسقا قاراپ ئۆزلىرىنى ئېتىشتى، مەنمۇ پەلتوپۇمنىڭ پەشلىرىنى تۇزەشتۇرۇپ، تراللبۇسقا قاراپ ماڭدىم، پاتىپاراقچىلىقتا كىمدۇ بىرسىنىڭ بەتىنكىسىگە دەسسەپ سالدىم، شۇ چاغدا بىر

يىگىتنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى قۇلقىمغا كىردى.

مەن تراللىبۇسقا چىقتىم-دە، سۇ بولۇپ كەتكەن كۆزەينەكىمنى قولۇمغا ئالدىم، شۇ ئەسنادا ھېلىقى يىگىتمۇ تراللىبۇسقا چىقتى ۋە: "نېمىشقا ئادەمنىڭ پۇتىغا دەسسەيدىكەنە!" دېدى. مەن دەرھال كەچۈرۈم سورىدىم ۋە قول ياغلىقىمنى چىقىرىپ كۆزەينەكىمنى سۈرتتۈم، شۇ چاغدا يەنە ھېلىقى يىگىتنىڭ "قارا بۇنى، كۆزەينەكى تۇرۇقلۇقمۇ كۆرمىگىنى، يېگى بەتنىكە تۇرسا بۇ..." دېگىنىنى ئاڭلىدىم.

مەن كۆزەينەكىمنى تاقىدىم، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ يېڭى بەتنىكىسىگە لاي يۇقۇپ قالغانىدى. چېچىنى بىر تەرەپكە قىلىپ تارتۇالغان، كەڭ پېشانىسى ئاستىدىكى قاشلىرى قويۇق، كۆزلىرى چوڭ ھەم يۇمىلاق، بۇرنى يوغان ھەم ئۇچلۇق كەلگەن بۇ يىگىت يەنىلا نېمىلەرنىدۇ دەپ غوتۇلدايتتى، مەن ئۇنىڭ چوڭلار ئالدىدا ئەدەب دېگەننى بىلمەيدىغان تازا بىر "قىتىغۇر" يىگىت ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم-دە، ئۇنىڭغا: "بەتىنىكىڭىزنى دەسسىۋالغانلىقىم ئۈچۈن خىجالەتمەن، بىراق، يىگىت، سىزمۇ گەپ-سۆزدە مۇلايىمراق بولسىڭىز بولارمىكىن!" دەپ بىر ئېغىز سۆز يانىدۇردۇم.

ــ نېمە؟ ــ ئۇ شۇنداق دېدىيۇ، ئوڭايسىزلىنىپ تۇرۇپ قالدى، ئۇنىڭ يۈزلىرى ھۆپپىدە قىزىرىپ، قاشلىرى لىكىلداپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى پەملىدىم-دە، ئەتەي پېشىمنىڭ چوڭلۇقىنى پەش قىلغان بولۇپ، ئاستا يۆتىلىپ قويدۇم. جىددىل پارتلاي دەپ تۇرغانىدا، توساتتىن تراللىبۇسنىڭ نېرى تەرىپىدىن چاۋاك ساداسى كېلىپ قالدى.

قىزىق ئىستقۇ بۇ، تراللىبۇستا سېرىك ئويناۋاتقان ئادەم يوق بولغىيدى؟ ھەر ئىككىلىمىز چاۋاك چېلىنغان تەرەپكە قارىدۇق،

ئۇ تەرەپتە بىر قىسىم كىشىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇۋاتاتتى. بىر قىسىم كىشىلەر بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ، دېرىزىگە قاراپ نېمىلەرنە-دۇ دەپ سۆزلۇشۇۋاتاتتى، كۆلۈشۇۋاتاتتى.

مەن ئىختىيارسىز شۇ تەرەپكە ئۆتتۈم. ئەسلىدە كىشىلەر بىر قىزچاقنى ئورتۇبىلىشقانىكەن. بويىنغا گۈللۈك شارپا ئورتۇغان كالتە ئۆرۈمە چاچلىق بۇ قىزچاق ئورۇندۇقتا زوڭزىيىپ ئولتۇرغە-نىچە دېرىزە ئەينىكىگە پۈتۈن دىققىتى بىلەن قاراپ تۇراتتى. مەن ئالدى تەرەپكە يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلەپ باردىم، قارىسام قىزچاق ئەينەكىگە رەسىم سىزۇۋېتىپتۇ. ئەسلىدە يولۇچىلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان ھورلارنىڭ دېرىزە ئەينىكىگە ئولتۇرۇشى بىلەن ئەينەكنى تەكشى بىرقات تۇمان قاپلىغان-دە، بەئەينى رەسىم تاختىسىغا ئوخشاپ قالغان. قىزچاق يۇپيۇمىلاق بارمىقىنى چىقىرىپ، بىر ئۆينىڭ رەسىمىنى سىزدى. قىزچاقنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئۇنىڭدىنمۇ كىچىك بىر ئوغۇل بالا: "دەرەختىن بىرنى سىزە، راست، كىچىك دەرەخ سىزغىن، يەنە گۈلمۇ سىز، گۈل..." دەپ ئەقىل كۆرسەتتى. قىزچاق چېچىغا قىستۇرۇۋالغان چازىسىنى ئېلىپ، گۈلنى شۇنىڭ بىلەن سىزدى، چۈنكى چازا بىلەن سىزغاندا رەسىمنىڭ سىزىقچىلىرى تېخىمۇ ئىنچىكە چىقاتتى. مەن كۆزۈمنى باشقا تەرەپكە يۆتكىدىم. ۋاي-ۋۇي، قىزچاق سول تەرەپتىكى نەچچە دېرىزىنىڭ ئەينەكلىرىگىمۇ رەسىم سىزۇۋەتكەنىدى، بىر ئەينەككە يوغان باش ئۆردەك، ئۆردەك ئاستىغا سۇ دولقۇنىنى بىلدۈرە-دىغان ئۇچ تال ئەگرى سىزىق سىزغانىدى، يەنە بىر ئەينەككە بىر پاراخوت سىزغانىدى، پاراخوت ئۈستىدە قىزىل بايراق لەپىلدەپ تۇراتتى، بايراقتا يەنە بەش يۇلتۇز بارەدەك قىلاتتى. پاھ-پاھ، يەنە بىر ئەينەكتە بۇدرۇققىنا بىركىچىك بالىنىڭ رەسىمى بار ئىدى، بالىنىڭ كۆزلىرى قىسلىپ خۇددى بىر تال سىزىقتەك بولۇپ

قالغان، همجايغنىدىن ئاغزى قۇلقىغا يەتكەنسىرى...مەن قايىرىلىپ يەنە قىزچاق تەرەپكە قارىدىم، ئۇ مەنزىرە رەسىمىنى سىزىپ بولغانىدى، ئالدىغا ئۆي، گۈل ۋە دەرەخلەرنى، ئارقىغا قاتمۇ-قات تاغ چوققىلىرىنى، ئىككى چوقىقا ئارىلىقىدا ئەتراپىقا پارلاق نۇرىنى چېچىپ تۇرغان قۇياشنى سىزغانىدى.

— بۇ رەسىم تېخىمۇ ياخشى سىزىلدى! — دېدى قارا پەلتو كىيگەن، ئوتتۇرا ياشلىق سېمىزغىنا بىر ئايال.

— سادىغاڭ كېتەي قىزچاق، قولى گۈل ئىكەن-دە! — دېدى بىر موماي.

— قالتىس، ھەقىقەتەن قالتىس! — دېدى بېلەت ساتقۇچى كىشىلەر ئارىسىدىن چىقىپ كۆلۈپ تۇرۇپ، ئارقىدىنلا ئۆزىنىڭ قېلىپلىشىپ قالغان ئاۋازىدا تەكرارلىدى: "بېلەت ئالمىغانلار بېلەت ئالايلى، كېيىنكى بېكەت گاڭشا!"

تراللېبۇس توختىدى، بۇ بېكەتتە بىرنەچچەيلەن كىچىك رەسىمنى ئارقا-ئارقىدىن ماختاشقىنىچە چۈشۈپ قالدى. قىزچاق بۇ گەپلەرگە قۇلاق سېلىپمۇ قويمىدى، ئۇ يېنىدىكى ئوغۇل بالىغا: "ئۇكام يەنە بىر رەسىم سىزىپ بېرەيمۇ؟" دېدى. ئوغۇل بالا: "ماقۇلە، ماقۇل، يەنە يوغان بىر ئايروپىلان سىزغىنا!" دېدى. ئىككى بالا ئورۇندۇقتىن چۈشتى-دە، ئوڭ تەرەپتىكى تېخى رەسىم سىزىلمىغان دېرىزىگە قاراپ ماڭدى. تراللېبۇستا ئادەم ئەسلىدىلا خېلى جىق ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر تەرەپكە توپلىشىۋالغاچقا، قىستاڭچىلىق ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ كۆپچىلىك ئۇلارغا يول ۋە ئورۇن بېرىشتى. بالىلار بىلەن ئارىلىقىمزدا نۇرغۇن ئادەم بارئىدى، مەن كىچىك رەسسامنى پەقەت يان تەرەپتىنلا كۆرەلىدىم، ئۇنىڭ ماڭلاي چېچى بۇدۇر-بۇدۇر ۋە شالاڭ ئىدى، بېشى شۇنچىكى ئوپىناپ تۇراتتى، چېھرىدىن بەختىيارلىق ۋە ئىجتىھات ئالامەتلىرى

ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇكسىنىڭ ھالىتىدىن ھەدىسىگە قاتتىق چوقۇنىدىغانلىقى، ھەدىسىنىڭ گېپىدىن چىقمايدىغانلىقى نامايان بولۇپ تۇراتتى.

تراللبۇس «پىكئەنلى»گە يېتىپ كەلدى. كىچىك رەسسام ھەممە ئەينەكتە ئۆز ئەسەرلىرىنى قالدۇردى. ئۇ تراللبۇستىن چۈشمەك بولۇپ، ئۇكسىنى يېتىلىدى، باشقىلار ئۇنىڭ قايسى مەكتەپتە ئوقۇيدىغانلىقىنى، ئىسمىنى سورىدى، قىزچاق كۆلۈپ قويدىيۇ، جاۋاب بەرمىدى. مەن ئۇنىڭ ساددا، چاقچاقان، مەردانە قىياپىتىنى ئوبدانراق كۆرۈۋالاي دەپ، ئىشىك تۈۋىگە كەلدىم. ئۇ تراللبۇستىن چۈشمەكچى بولدى، شۇ ئەسنادا ئۇنىڭ كۆزلىرى توساتتىن ماڭا چۈشۈپ قالدى ـ دە، "جاۋ مۇئەللىم!" دەپ ماڭا ھۇرمەت بىلەن چوڭقۇر بىر تازىم قىلدى.

"ئۇ بىزنىڭ مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئوخشىمامدۇ؟" مەن قاتتىق ھەيران قالدىم. مەكتەپ ئىزنىكى تاقىدىمسىكىن دەپ قاراپ باقماقچى بولۇۋېدىم، ئاڭغىچە تراللبۇستىن چۈشۈپ، سىم ـ سىم يامغۇردا سەكرەپ ئويناقلىغىنىچە كېتىپ قالدى، ئاخىر ئۇنىڭ كىچىككىنە قارىسى تېزلا كۆزدىن غايىب بولدى.

ھەممە كۆزلەر ماڭا تىكىلەتتى، ياشانغان بىركىشى ماڭا قاراپ باشمالتىقىنى چىقىرىپ تۇرۇپ:

ـــ ئۇ سىزنىڭ ئوقۇغۇچىڭىز ئىكەن ـ ھە، يارايسىز! ـــ دېدى.

بىلەت ساتقۇچى يولۇچىلارغا پۇل قايتۇرۇپ بېرىۋېتىپ، سەسىمي ھەم قىزىقچىلىق بىلەن:

ـــ ھەتتىگىنەي، مەن ئوقۇتقۇچى بولۇپ قېلىپ، مۇشۇنداق بەلەن ئوقۇغۇچۇم بولىدىغان بولسا، كۆندە بىر ۋاخ تاماقنى كەم يېسەممۇ رازى ئىدىم! ـــ دېدى. ھەممىلا ئادەم ماڭا يىلىنىق ۋە زوقەنلىك بىلەن ھۇرمەت نەزىرىدە قارىشاتتى. مەن بۇ ھالەتتىن

تەمتىرەپ نېمە قىلىشىنى بىلەلمەيلا قالدىم-دە، ئۆزەمچە بىرنېمە-لەرنى دەپ غىڭشىغىنىمچە تراللىبۇسنىڭ نېرىقى تەرىپىگە كېتىپ قالدىم. كەينىمگە ئۆرۈلگىنىمدە بايا مەن بەتىنكسىنى دەسسۈگالغان يىگىتكە كۆزۈم چۈشۈپ قالدى، شۇ چاغدا بۇ يەردە تېخى ئاخىرى ئۇزۇلمىگەن بىر ماجرانىڭ بارلىقى ئېسىمگە كەلدى. يىگىت مېنى كۆرۈپ، ئۆزىنى چەتكە ئالماقچى بولدىيۇ، ئۇلگۈرەلمەي قالدى، ئۇنىڭ خىجالەتچىلىك ئىچىدە قالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

...كۈن تېخى ئانچە كەچ بولۇپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ھاۋا تۇتۇق بولغاچقا تراللىبۇسنىڭ ئىچى قاراڭغۇلىشىپ كەتكەنىدى. بېلەت ساتقۇچى چىراغنى يانداردى. شۇ چاغدا تراللىبۇستىكىلەر ھەيرانلىق ئىچىدە داڭقىتىپ قېلىشتى. ئەينەكتىكى رەسىملەر چىراغ نۇرىدا باشقىدىن رەڭلىنىپ، ئاجايىپ جانلىق تۇس ئالغانىدى، بىز ئۆزىمىزنى تراللىبۇستا ئەمەس، بەلكى قانداقتۇ باشقا بىر جايدا ئولتۇرغانىدەك ھېس قىلاتتۇق....تراللىبۇسنىڭ دېرىزىلىرى گويا گۈل نەقىشلەنگەن خرۇستالدىن ياسالغانىدەك كۆرۈنەتتى.

تراللىبۇستىكى يولۇچىلار بىر-بىرىگە سەممىي قارىشىپ قويىاتتى، كۆڭۈللىرىدە نېمىنىدۇ چۈشەنگەنىدەك كۆلۈمسىرەپ قويۇشاتتى، گويا ھەممىلا ئادەم بىر-بىرى بىلەن تونۇشتەك، دوستتەك بىر ھالەت شەكىللەنگەنىدى: ئۇدۇلۇمدىكى بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇق بىر-بىرىگە تېخىمۇ يېقىنلاشتى...گويا ئاجايىپ بىر خىسلەتلىك نەرسە بۇ ئاددىي تراللىبۇسقا قانداقتۇ بىر سېھرىي كۈچ بەخش ئەتكەندەك، ناتونۇش يولۇچىلار بىر-بىرى بىلەن خۇددى ئۇرۇق-تۇغقانىدەك يېقىن بولۇشۇپ قالغانىدى، ئوسال ھاۋا كىشىلەرنىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يەتكۈزەلمەيتتى.

مەنچۇ، كۆڭلۈمدىن نېمىلەر كېچىۋاتقانلىقى نامەلۇم، پەقەت دېرىزە تېشىدىكى سىم-سىم يامغۇرغا ھاڭۋاقىنىمچە قاراپ تۇراتتىم — يامغۇر تامچىلىرى ئۇششاق قار تۈگۈرچەكلىرىگە ئايلىنىۋاتاتتى.

1957 - يىل

سابىر ئۆلى تەرجىمىسى

باهار كېچىسى

يەكشەنبە چۈشتىن كېيىن دوتسېنت لى جىگشىنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا لىق تولدى. لى جىگشىن قاش قارايغان چاغدا 3-تۈركۈم مېھمانلارنى ئۆزىتىۋېتىكەندىن كېيىن ئۆيگە يېنىپ كىردى-دە، گەپ-سۆز قىلماي ھى-ھى قىلىپ كۈلۈپ قويدى.

ئىستاكانلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ئايالى ۋەن جېن ئارقىسىغا قايرىلىپ ئۇنىڭغا "نېمىشقا شۇنچە خۇشال بولۇپ كەتتىڭىز؟" دېگەندەك سوئال نەزىرىدە قارىدى.

— ئەجەب ئىش، — دېدى لى جىگشىن كۈلۈپ بېشىنى چايقىغىنچە ئايلىنىڭ يېنىغا كېلىپ، — بۈگۈن كەلگەن مېھمانلارنىڭ ھەممىسى پەرزەنتلىرىنىڭ توي ئىشلىرى ئۈستىدە پاراڭ سېلىشتى، ئادەم 50 دىن ئاشقاندا دېيىشىدىغان بۇنىڭدىن باشقا گەپ قالمامدىكىنە؟ باللار مۇھەببەتلەشسە، توي قىلسا، چوڭلار نېمانچە خۇشال بولۇپ كېتىدۇ؟ بۇ ئىش ئۈستىدە چوڭلار نېمانچە باش قاتۇرۇپ كېتىدۇ؟ نېمانچە كۆپ سۆزلەپ كېتىدۇ؟ ئادەمزە ياشغانسېرى...

— بولدى قىلسىڭىزچۇ، پەقەت ئۆزىڭىزلا يارايسىز-ھە! خەق ھەم پەلسەپىدىن دەرس بەرمەيدۇ، ھەم دوتسېنت ئەمەس، خەقنىڭ ئۆزىڭىز بىلەن كۆرۈشكەندە فېيېرباخ ئۈستىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزۈشنى تەلەپ قىلسىڭىز بولمايدۇ-دە...

ۋەن جېن ئۇنى گېپىدىن توختاتتى. ئۇنىڭ چاقچىقى بويىچە ئېيتقاندا، ۋەن جېن ئۇنىڭ "بىخەتەرلىك قاپقىقى" ئىدى. ئۇ لى جىگشىننى ھەمىشە جىمىلەيتتى، ئۇنىڭغا سوغۇق سۇ سېپەتتى،

ئۇنىڭ بەك ۋالاقتەككىلۈك، بەك مەنمەنلىك قىلىپ كېتىشىگە يول قويمايتتى. لى جىڭشىن كۆز قاراش جەھەتتە ۋەن جېن بىلەن ئىختىلاپى يوقلۇقىنى ئېنىق بىلەتتى. نەچچە كۈنلۈك ئالدىدا ۋەن جېن ئۇنىڭغا بىر قىزىق ئىشنى سۆزلەپ بېرىدۇ: ۋەن جېن- لەرنىڭ ئىدارىسىدە 27 ياشلىق بىر ماشىنىست قىز بار ئىكەن، بىرسى ئۇنىڭغا ماڭ تەسلىكتە بىر يىگىتنى تونۇشتۇرۇپتۇ، ئىككى تەرەپ يۈز كۆرۈشۈشكە ماقۇل كېلىپ، مەلۇم بىر ئورۇننى بەلگە- لىشىپتۇ. كىم بىلسۇن، ئۇلار تونۇجى قېتىم يۈز كۆرۈشىدىغان چاغدا، قىزنىڭ كەينىگە دادىسى، يىگىتنىڭ كەينىگە ئانىسى ئەگىشە- ۋاپتۇ. ئۇلار يۈز كۆرۈشكەن چاغدا، قىزنىڭ دادىسى خۇددى ئوغرىنى پايلاپ تۇرغان ساقچىدەك، يىگىتكە مىختەك تىكىلىپ قارىغىنىچە ئۇچ مېتر نېرىدا بىزىرىپ تۇرۇۋاپتۇ. يىگىتنىڭ ئانىسى باشتا سەل ئارىلىق قالدۇرۇشقا دىققەت قىلىپ، ئوغلىدىن يەتتە مېتر نېرىدا تۇرۇپتۇ، كېيىن ئۇ قىزنىڭ دادىسىنىڭ بەك يېقىن كېلىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ بوش كەلمەپتۇ- دە، باللارغا ئىككى مېترچە يېقىنلاپ كەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن قىزنىڭ دادىسى ھېچبىر ئىككىلەنمەي ئالغا چاماداپ بىر مېترچە يېقىنلاپ كەپتۇ، ئەڭ ئاخىردا تۆتەيلەن بىر يەرگە كېلىپ قاپتۇ. ئوڭايسىزلىقتا قالغان ئىككى ياش بىر- بىرىگە سۆز قىلىشالماپتۇ، قىزنىڭ دادىسى بىلەن يىگىتنىڭ ئانىسى بولسا بىر- بىرىگە غەزەپلىك قارىشىپ تۇرۇپتۇ...ئىشنىڭ نەتىجىسىنىڭ قانداق بولغانلىقى ئۆز- ئۆزىدىن مەلۇم.

ــ ئىككى قېرى ئۆز باللىرىنىڭ ئىشغا ئونچىۋالا ئارىلىشۋالـ غىچە، باشقا بىر يەرنى تېپىپ مۇھەببەتلىشىۋالسا بولماسمـ دى...، ــ ئۇ چاغدا ۋەن جېننىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ بولغان لى جىڭشىن ئۆز تەسراتىنى ئىزھار قىلدى.

ــ ھۇ بىزەك! ــ دەپ تىللىدى ئۇنى ۋەن جېن، ئىككىيلەن

تەڭلا كۆلۈپ كەتتى.

ۋەن جېن "ھەممە ئىشنى چوڭلاردىن كۆرۈپ كەتكىلىمۇ بولمايدۇ" دېدى-دە، ئۇنىڭغا يەنە مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى: ئۇلارنىڭ ئىدارىسىدە ئۆزى بىلەن تەڭتۇش بىرسىنىڭ بىرلا ئوغلى بار ئىكەن. ئوغۇل توي قىلماقچى بولۇپ، ئاتا-ئانىسىدىن 2000 يۈەن پۇل ۋە 15 كۋادرات مېتىرلىق بىر ئۆي سوراپتۇ. ئاتا-ئانا بۇنى ھەل قىلالماپتۇ، ئەتىۋارلىق ئوغلى غەزەپكە كەپتۇ-دە، ئۆيدىكى نەرسىلەرنى قاچا-قۇچا، لوڭقا-كۈلدانلارغىچە بىرنىمۇ قويماي چېقىپ تاشلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئانىسىنىڭ يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

بۇ گەپتىن كېيىن ئىككىيىلەن بىرھازاغىچە ئۇھ تارتىپ ھەسرەت چېكىشتى.

— ئاپا، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى! — ئۇلارنىڭ 21 ياشلىق قىزى، داشۋانىڭ ئۇچىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان فاڭفاڭ ئىچكىرى ئۆيدىن چىقتى-دە، شۇنداق دېگەچ كەمپۇت قوتىسى بىلەن پېچىنە قوتىسىنى ئاختۇرۇشقا باشلىدى.

— ئۇششاق-چۈشەك بىرنېمىلەرنى يېمەي تۇرغىن، تاماق قىلىمەن. شورپىلىق سەي لەڭمىننى توخۇ شورپىسىدا قىلىمەن، يەنە قىسقۇچ پاقا گۆشىمۇ بار...

— ئۇنداق بولسا تېزرەك بولۇڭ، مېنىڭ يەنە ئىشىم بار...

— كەچۈرگىن فاڭفاڭ، ئويلىمىغان يەردىن شۇنچە چىق مېھمان كېلىپ قالغاچقا، داداڭ ۋەدىسىگە ئەمەل قىلالماي قالدى، سەن بىلەن بىللە شۇبىرتنى ئاڭلىيالماي قالدى.

بۇ شۇنداق ئىناق ئائىلە ئىدى. لاۋلى تېخى ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا دوتسېنتلىققا "كۆتۈرۈلگەن"، ئۇنىڭ ماڭاشى يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇدا ئىككى قېتىم ئۆستۈرۈلۈپ ئەمدى 70 يۈەنگە

يەتكەن، ئۇلار هازىر ئاران 22 كۈادرات مېترلىق ئۆيدە ئولتۇرۇ-ۋاتقان بولۇشىغا قارىماي، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە قانداقتۇ بىر خىل مەدەنىي، شۇنداقلا ئالىيجاناب كەيپىيات نامايان بولۇپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدە پۇلغا ئالاقىدار ھېچقانداق جېدەل بولۇپ باقمان ئەمەس، ئۆچەيلەن ئارىسىدا بىر-بىردىن گۇمانلىنىدىغان، بىر-بىرىگە ئىشەنمەيدىغان ھېچقانداق ئىش بولۇپ باقمان ئەمەس. ئۇلار قوشنا ئائىلىدىكىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ نىكاھ ئىشلىرىغا ئارىلىشىۋالغانلىقى توغرىسىدا پاراڭ سېلىشقانلىرىدا ئىختىيارسىز ھالدا ئىپتىخارلىق تۇيغۇسىغا چۆمۈلەتتى.

"قارا، بىز ئۇنداق ئاتا-ئانىلاردىن ئەمەس، قىزىمىزمۇ ئۇنداق قىزلاردىن ئەمەس..." دېيىشەتتى ئۇلار ئۆز ئىچىدە.

بۇنداق ئائىلىدە تاماق يېيىش كىشىگە لەززەت بېرەتتى، ئۇ ھەم خىزمەتىنىن كېيىنكى دەم ئېلىش، ھەم ئائىلە ئەزالىرىنىڭ (بەزىدە تېخى بىر-ئىككى ئاغىنىمۇ قوشۇلۇپ) سەمىمىي يىغىلىشى بولۇپ قالاتتى. ئۇلارنىڭ قىزى ئۇنىۋېرسىتېتقا ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن، قىزى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىش پۇرسىتى بولغان چاغلاردا، تاماق جوزىسىنىڭ ئەتراپىغا گويا قانداقتۇ بىر خىل بايرام كەيپىياتىنىڭ چۆمۈلەتتى. مانا ھازىر جوزىغا كىشى بېشىغا بىر چىندىن شورپىلىق سەي لەڭمىنى قويۇلغاندىن باشقا، تۆت تەخسە سەي تىزىلغاندى، بولۇپمۇ بامبۇك نوتىسىدا قورۇلغان سەي ئەنە شۇنداق بايرام كەيپىياتىنىڭ ماددىي دەللىلى ئىدى.

ـــ سىلەر پات ئاردا تەنھەرىكەت يېغىنى ئاچماقچىمۇ؟

ـــ دادا، كېلەر يەكشەنبە كۈنى ئەمدى بۇنداق جىق مېھمان كەلمىسۇنلا، بىز يېخىيۇەن باغچىسىغا بارايلى.

ـــ شورپىلىق سەيدىن يەنە سالغىن! تامىقىلار ھېلىمۇ شۇنداق ناچارمۇ؟

ـــ ئىتتىپاق ياچىيكىسى ئۆزگەرتىپ سايلانماقچى، ئۇلار مېنى سايلايمىز دەيدۇ، مەن ئۇلارغا مېنى سايلىماڭلار دەپ يالۋۇردۇم... مەن ئۇ ئىشنى قىلمايمەن، بۇ كۇنلەردە كىمنىڭ گېپىنى كىم ئاڭلايدۇ؟ ئانا، مېنىڭ قوش بوقۇچلۇق بەتنىكەمنى نەدە قويدىڭىز؟

ـــ كەچقۇرۇن مەكتەپكە قايتىمەن دەمسەن؟ كەتمە، ياماغۇر ياغدىغانىدەك تۇرىدۇ، ئەتە سەھەردە 332 ـ يولنىڭ ئاپتوبۇسى بىلەن كەتكىن، سائەت ئالتە يېرىمدىن بۇرۇن ئاپتوبۇس قىستاڭ ئەمەس...

ـــ مېنى توسماڭ، يامغۇر ياغمايدۇ، ياغسىمۇ ئانچە قاتتىق ياغمايدۇ، كەچلىك گېزىتتە ھاۋا ئوچۇق بولىدۇ دېگەن تۇرسا...

ـــ دوگمىچىلىق دېگەن، "ئومۇمەن" دېگەن ئەنە شۇدە.

تاماق جوزىسىدىكى پاراڭ بۇرۇنقىدەكلا شۇنداق يېقىملىق داۋام قىلاتتى، بىراق قىز سەل ئالدىراۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئالدىراۋاتقانلىقىنى يامغۇر ياغمايدۇ دەپ چىڭ تۇرۇۋالغانلىقىدىنلا ئەمەس، دادىسى بىلەن ئانىسىغا مەكتىپىدە تەنھەرىكەت يېغىنى ئېچىلىدىغان ـ ئېچىلمايدىغانلىقى، تاماقنىڭ ياخشىلانغان ـ ياخشىلانمىغانلىقى ئۈستىدە ھېچنېمە دەپ بەرمىگەنلىكىدىنمۇ كۆرۈۋېلىشقا بولاتتى، بولۇپمۇ ئۇ ئادەتتە ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان، ماختاپ ـ ماختاپ يەيدىغان بامبۇك نوتىسى سېپىنمۇ ھېچبىر پىسەنتىگە ئالماي ئىككى چوكا يەپ قويۇپلا بولدى قىلدى.

ـــ دوگمىچى دېگەن سىز، سىز فېيىبرباختىن باشقىنى بىلمەيسىز... ـــ فاڭفاڭ شۇنداق دېدى ـ دە، جوزىدىن ئايرىلىپ، قولىنى يۇيۇپ، بەتنىكسىنى يەڭگۈشلىدى ۋە "مەن كەتتىم" دەپ چىقىپ كەتتى.

ـــ ماۋۇ بالىنى قاراڭ، ئېسىگىزدە بولسا كېرەك؟ كىچىك ۋاقتىدا بىر قېتىم ئۇنىڭغا ئاپلىسىن سۈيى ئىچكۈزۈپ قويۇڭ دېسەم،

ئېمىزگىنە ئاچچىقسۇ قۇيۇپ بېرىپسىز، ئۇنىڭدىنمۇ ئەيىب مەندە ئىكەن، ئاچچىقسۇنى ئاپىلىسىن شىرنىسى بوتۇلكىسىغا قۇيۇپ قويغانىكەنسەن، نەتىجىدە فاڭفاڭ ئىچكىلى ئۇنماي ھە دەپ يىغلاۋەرگەنىدى... مانا ھەش-پەش دېگۈچە داشۇ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى دېسە!

— نېمىلا دېگەن بىلەن ئوقۇغۇچىلار ھەممىدىن بەك ئالدىراش بولىدۇ، ئۇلارنى دەرس، ئىمتىھان دېگەنلەر باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدىن تارتىپلا قاتتىق بېسىۋالىدۇ...ئەپسۇسكى، بەزىلەر 15-16 يىل شۇنداق ئالدىراپ يۈرۈپ ئوقۇپ، داشۇنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغاندىن كېيىن قىلغىلى ئىش تاپالمايۋاتىدۇ! 77-يىلى 11-ئايدا ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان ئېلىش يولى بىلەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن كېيىن تۇنجى قېتىم ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندە، ئىمتىھان بەرگۈچى ئوقۇغۇچىلار نەقەدەر ھاياجانلانغانىدى-ھە، ئۇلار ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن يەنە قانداق جاپا-مۇشەققەتلەر بىلەن ئوقۇدى-ھە...بىراق مەن ئىگەللەپ كۆرۈپ باقتىم، نۇرغۇن كىشىلەر خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىپتۇيۇ، ئەمەلىيەتتە كۇن بويى بىكار يۈرۈۋېتىپتۇ...، — دوتسېنت لى جىڭشەن ئۆز تەسراتىنى بايان قىلدى.

شۇ چاغدا ئىشك چېكىلدى-دە، قوشنا بىنادا ئولتۇرىدىغان، ئۆزى سېمىز كەلگەن ۋاڭ شياۋيۇي دېگەن قىز كىرىپ كەلدى. ۋاڭ شياۋيۇي فاڭفاڭ بىلەن بىر سىنىپتا ئوقۇيتتى، يەكشەنبە ۋە ھېيىت-بايراملاردا ئۇلار ئۆيلىرىگە دەم ئېلىشقا كەلسە، قايتىشدا ھەمىشە بىللە كېتەتتى.

— فاڭفاڭ قېنى؟ كەتتىما ھە؟ — دېدى ۋاڭ شياۋيۇي، ئۇ "ھە" دېگەن ئاۋازنى باشتا يۇقىرى كېيىن پەس قىلىپ سوزۇپ

چقاردى.

ئىككىيلەن سەل ھەيران قېلىشتى.

ــ فاڭفاڭ سىزنىڭ قىشكىزغا كىرمەدىما؟

ۋەن جېن ۋاڭ شياۋيۈيگە سىنچىلاپ قاراپ قالدى، ئۇنىڭ "ھە" سىنى ئاڭلاپ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن ۋەن جېننىڭ قەلبى گۈمان ۋە تەقەززالىق بىلەن تولدى. گويا ئىچىدە: "چاپسان ئېيتىڭ! سىزنىڭ بىلىدىغانلىرىڭىز... ماڭا مەلۇم" دەۋاتقاندەك ئىدى.

ــ ھامما، مەن...، ــ سېمىز قىز كىچىككىنە كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى، ۋەن جېن تاقەتسىزلىنىۋاتاتتى. لى جىڭشىنچۇ، ئۇنىڭ چىراپىمۇ جىددىي تۇسكە كىرگەنىدى. چىرايىدا يەنە ئاز-تولا سۇلغۇنلۇقمۇ ئەكس ئېتەتتى. ئۇلار كۆڭلىدە قىستاپ سورايتتى. ۋاڭ شياۋيۇ دۈدۈققلاپ تۇرۇپ دېدى:

ــ فاڭفاڭ بىر يېگىت تېپىۋالغانىدەك قىلىدۇ، 107-يولنىڭ تراللېبۇسىنى ھەيدەيدىغان شوپۇر ئىكەن، ئۇنىڭ ئىش ئىزلىرى گېزىتكە بېسىلىپتۇ، بىز ئۇنىڭ تراللېبۇسىدا بىرنەچچە قېتىم ئولتۇرۇپ قالدۇق، شۇنداق توغرا كېلىپ قالدى...باش بېكەت بەيشىچياۋ... ئۇنىڭ ئۆيى... تۇنۇگۈن بەيشىچياۋدا... بۈگۈن زىجۈيۈەن باغچىسىدا دېگەندەك قىلىۋاتاتتى... بۇمۇ ناتاين...مېنى دېدى دېمەڭ...

نېمە؟ بۇ تاسادىپىي تەرەققىيات تۇپەيلىدىن ئۇلار سۆكۈناتقا چۈشۈپ كەتتى، ئۇلار ۋاڭ شياۋيۈينىڭ گېپىنى ئۇچۇق ئاڭلاپمۇ كەتمىدى، ئەمما ئۇنى ئۆزلىرى ئۇچۇن قانداقتۇ بىر ئۇشتۇمتۇت زەربە ھېس قىلدى، شۇ تاپتا لى جىڭشىننىڭ كۆزلىرى ئايالىنىڭ قارا چاچلىرى ئارىسىغا يوشۇرۇنغان ئاقلارغا چۈشە، ۋەن جېننىڭ كۆزلىرى ئېرىنىڭ يۈزىدىكى قورۇقلارغا تاشلاندى، ھەر ئىككىيلەن ئاق چاچنىگمۇ، قورۇقنىگمۇ كۆپىيىپ

قالغانلىقىنى ھېس قىلىشتى. ئاندىن پىسخىكىدە كۇلۇپ قويۇشتى، بۇ كىشىلەر ھەم ئاچچىق، ھەم تاتلىق، ھەم چۈچۈمەل ئىدى، ئۇلار بىر-بىرىگە لاپپىدە كۆز تاشلاشتى-دە، كۆڭلىدە: "تېخى بايىلا ئېغىزگە توغرىسىدا سۆزلەشكەنىدۇقۇ..." دېيىشىپ قويدى. بىر-بىرىگە تاشلانغان كۆزلەرنىڭ تېگىگە يېتىش تەس ئىدى، ئۇلار يەنە بىر قېتىم پىسخىكىدە كۇلۇشۇالدى. ۋەن جېن ئېرىنىڭ نەزىرىگە ئەگىشىپ، بۇلۇڭدىكى ئۈچ پۇتلۇق چاي جوزىسى تەرەپكە بۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئۈچ تايانچ نۇقتىسى بار ئىدى، ئۈچ نۇقتا بولغاندىلا ئاندىن بىر چەمبەرنى، بىر تەكشىلىكنى بەلگىلىگىلى بولىدۇ، بىر مەزمۇت تۇۋرۇك بارلىققا كېلىدۇ. ئەمدىچۇ، ئەمدى بىر پۇت مىدىراۋاتاتتى، بۇ پۇت ئۇلاردىن ئاستاغىنا ئايرىلىپ كېتەرمۇ؟ ياكى ئەسلىدىكى ئۈچ پۇتقا پار كەلمەيدىغان تۆتىنچى بىر پۇت ئاپىرىدە بولارمۇ؟ تۆتىنچى بىرسىنىڭ ئاپىرىدە بولۇشى نېمىلەرنى ئېلىپ كېلەر؟ ئۇ كىم؟ ئۇنىڭ فاجىئالىك بىلەن بىللە بولۇشقا نېمە ھەققى؟ ۋەن جېنىنىڭ كۆز قۇيرۇقىدا بىر تامچە ياش پەيدا بولدى، لېكىن ئۇ ياشنىڭ كۆزىدىن ئېقىشىغا يول قويمىدى، ئۇنىڭ قەيسەر كۆز چانىقى ياش تامچىسىنى ئۆزىدە تۇتۇپ تۇراتتى، يۇتۇۋېتىۋاتاتتى. لى جىڭشىن قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ-ئۇۋۇلاپ قويدى-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، تاماق جوزىسىنى يىغىشتۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇ بۇگۈن جوزا سۈرتۈش، ئۆي سۈپۈرۈش، قاچا-قۇچا يۇيۇش ئىشلىرىنى مەن قىلىشىم كېرەك دېگەن يەرگە كەلگەنىدى.

ۋەن جېن بىر چۆچۈدى-دە، قاچا-قۇچىغا ئىنتىلىك قولىنى ئۇزاتتى، لى جىڭشن قاچا يۇيغاندا جىقراق سۇ چاچىراپ كەتكەن بولسا كېرەك ئەتمالىم. ۋەن جېن كۆلچەك يېنىغا كەلگەندە تېيلىپ يىقىلىپ كەتتى. شۇ چاغدا لى جىڭشىنىڭ قولى لاسسىدە

بوشاپ كەتتى ـ دە قولىدىكى تاماشەن گۈللۈك چىنسى سېمونت يەرگە چۈشۈپ كەتتى، لى جىگشىن ئىتتىك كېلىپ ۋەن جېنىي يۆللىدى، ئۇ چاچىراپ چىققان چىنە پارچىسىغا تېگىپ كەتتى بولغاي، چىنە پارچىسى ئوڭ قولىنىڭ بېغىشىنى تىلىۋەتتى، تىلىنغان يەردىن دەرھال قىپقىزىل قان ئېقىشقا باشلىدى.

ــ قولىڭىزدىن قان چىقىۋاتىدۇ! سىزگە جان كېرەك ئەمەسمۇ، ئۇ تېخى ئەمدى 21 ياشقا كىردى! (220) دورىسىدىن سۈرتەيلى! گۈللۈك چىندىن سەككىزى بارئىدى، ئەمدى پار بولالمايدىغان بولدى! شۇنداق بولمايچۇ. فاڭفاڭ كالا يىلىنى، 1 ـ ئايىنىڭ 16 ـ كۈنى تۇغۇلغان، 1 ـ ئايىنىڭ 15 ـ كۈنى يېرىم تال يۇەنشياۋ يېۋىددىم، قورسىقىم ئاغرىپ كەتتى، سىز يۇگۇرۇپ چىقىپ مال توشۇيدىغان ئۇچ چاقلىق ۋېلىسىپىت تېپىپ كېلىپ، ئۇنى ئۆزىڭىز ھەيدەپ مېنى دوختۇرخانىغا ئېلىپ بارغانىدىڭىز! نېمە دەپ بىزگە بىر ئېغىز تىنىپ قويمايدۇ، ئەجەبا بىزنىڭ كاللىسمىز فېئودالىق ئىدىيە بىلەن تولغان كاللىمىكەن؟ جاۋبۇ چاپلىسا بولمايدۇ، ھېلىقى بىر ئورام داكا نەگە كەتتىكىنە؟ ۋاي خۇدايىمەي، جۇمەك ئېتىلمەپتىكەندە، شارقىراپ سۇ ئېقىۋاتىدۇ. سۇنى تېجەش توغرىسىدا چاقىرىق قىلىۋاتىدۇ، گۈەنتنىڭ سۇ ئامبىرى قۇرۇپ كېتەي دەپ قاپتۇمىش، فاڭفاڭ تېخى كىچىكىنە تۇرسا، زادى نېمىنى بىلىدۇ؟ تراللبۇستا ئولتۇرۇپ شوپۇر بىلەن دوست بولۇش تازىمۇ يېنىكلىكە، زادىلا قاملاشمىغان ئىش، ئۇنىۋېرسىتېتتىكى ساۋاقداشلىرىدىن لايىق تېپىلمامدىكەن؟ نېمىگە شۇنچە ئالدىراش؟ يەنە ئاغرىۋاتامدۇ؟ ئۇ ئىش قىلىپ بىزگە ئىشىنىشى، ئېھتىياتچان بولۇشى كېرەك ئىدى، بىزنىڭ بىرلا قىزىمىز بارلىقىنى بىلىشى كېرەك ئىدى! مەن تىرالىبۇس شوپۇرىنى ھەرگىزمۇ كەمستىمەكچى ئەمەس، بىراق قىزىمىز تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇيدىغان تۇرسا، ئۇلاردا ئورتاق

تىل نىمىش قىلسۇن؟ قاتناش نىزامىنى بىلله مۇھاكىمە قىلامدىكەن؟ بىز قوپاللىق بىلەن ئارىلاشساق بولمايدۇ، بىراق مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلساقمۇ، قۇلاقنى يۇپۇرۇپ كارىمىز بولماي يۇرىۋەرسەكمۇ بولمايدۇ! جىڭشىن، بىز راستلا قېرىپ قالدۇقمۇ؟

لى جىڭشىن نېمە دېيەلسۇن؟ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر كىنايىلىرىمۇ، پەلسەپە تارىخىمۇ ياردەم بېرەلمەيتتى، ئۇنىڭ قەلبىنى پاراكەندىچىلىك چۈلغۇالغانىدى، ئۇ قىزى ئۆيىدىن ئايرىلسا بىرى 14 كۈادرات مېتر، يەنە بىرى سەككىز كۋادرات مېتر كېلىدىغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنىڭ بەك چوڭلۇق قىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئەمدى ھېس قىلىپ يەتتى. ئۇ مۇشۇنداق بىر كۈنىنىڭ بەرىبىر كېلىدىغانلىقىنى بىلەتتىيۇ، بۇنداق بالدۇر كېلىدىغانلىقىنى خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. بۇنىڭغا نېمە ئامال؟ ئۇ: "فاكىفاك تازىمۇ ياۋاش جۇمۇ، ئۇ 21 ياشقا كىرگەندە ئاندىن يىگىت تاپتى. مەن ئەينى يىللاردا سىز بىلەن شىشاخەيدىكى تۆتىنچى تۈپ سۆگەت تۈۋىدە كۆرۈشەيلى دەپ ۋەدىلەشكەندە سىز تېخى 20 ياشقمۇ كىرمىگەن جۇمۇ!" دەپ چاقچاق قىلىپ، ئۆزىنىمۇ، ئايالىنىمۇ شاكىخو قىلماقچى بولدى.

ئۇ ئۇنداق چاقچاقنى قىلمىدى، بىراق ئۇ ۋەن جېنىنىڭ شىشاخەي بويىدىكى سۆگەت تۈۋىدە تۈرغان چاغدىكى ھالىتىنى، ئۇنىڭ قويۇق، قاپقارا چاچلىرىنى، پەرىشتە كەبى تەمكىن ۋەنازاكەتلىك تۇرقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى، ئەمدى ئۇنداق ئالاقزادە بولۇپ كېتىشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئۇلار بىر يىلدىن كېيىن بىر-بىرىنى سۆيىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكەن ۋە ئۆمۈرلۈك بىللە ئۆتۈش قارارىغا كېلىشكەن، شۇ چاغدا ئاندىن ئەھۋالنى ئاتا-ئانىلىرىغا مەلۇم قىلىشقانىدى، قۇدىلار سىلەرمۇ شۇ چاغدا مۇشۇنداق ئالاقزادە بولۇپ، چىنە چېقىپ، قولۇڭلارنى

تىلۇالغان بولغىيمدىكىلار؟ ئۇلارنىڭ توي قىلغان چاغدىكى يېشىنى قوشقانىدىمۇ، قايسىبىرىنىڭ هازىرقى يېشىغا تەڭ كەلمەيتتى. ئۇ كەملەردە كېچىكىپ توي قىلىش چاقىرىقى يوق ئىدى. ئۇ هازىرقى نوپۇس سىياستىنى پۈتۈنلەي هىمايە قىلىدۇ. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، خەلق ئۇنىڭدىنمۇ قاتتىقراق تەدبىر بولسىمۇ چۈشىنىشى كېرەك، بىراق مۇهەببەت باشقا بىر ئىش، باهارنى سېغىنمايدىغان قىز بولامدۇ؟ قىزغا ئاشىق بولمايدىغان يىگىت بولامدۇ؟ ئۇلار مۇهەببەتكە موهتاج، ياق، ئۇلار مۇهەببەتكە تەشنا. چۈشتىن كېيىن كىرگەن ئاخىرقى مېهمان لاۋجۇ ئۇۋىسىنىڭ قىزى توغرىسىدىكى ئىچ پۇشۇقىنى سۆزلەپ بەرمىدىمۇ؟ ئەسلىدە ئۇلار ئۇيىدە قىزىنى بەك قاتتىق تۇتىدىكەن، قىزى 22 ياش ۋاقتىدا بىر يىگىتنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ، "يېشى كىچىك" بولغاچقا هەر تەرەپلىمە توسقۇنلۇق ۋە تەنقىدكە ئۇچراپتۇ ۋە ئاچچىق نەسىهەتلەرنى ئاڭلاپتۇ. قىز هازىر 31 ياشقا كىرىپتۇ، شۇ ئارىدا نەچچە قېتىم يىگىت تونۇشتۇرۇش، نەچچە قېتىم يىگىت تاللاش ئىشى بولۇپتۇ، ئاساسەن، قىز ياقتۇرغانىنى ئاتا-ئانىسى ياقتۇرماي، ئاتا-ئانىسى ياقتۇرغانىنى قىز ياقتۇرماي هېچقايسىسى باشقا چىقماپتۇ، بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەنىدە لاۋجۇ بىلەن خوتۇنى ئالدىراپ قاپتۇ، ئۇلار قىزغا بىر جورا تاللا، كىمنى تاللىساڭ مەيلى، بىز ماقۇل دەۋېرىمىز دەپ يالۋۇرۇپتۇ، هەتتا قىزغا زادى ئارىلاشمايدىغان-لىقى توغرىسىدا كاپالەتمۇ بېرىپتۇ، بىراق قىز هازىر هەرقانداق ئادەمنىڭ بۇ هەقتە ئېغىز ئېچىشىغا يول قويمايدىكەن، ئېغىز ئېچىپلا قويسا ئۇ يەردە تۇرمايدىكەن، تۇنۇگۈن لاۋجۇنىڭ خوتۇنى قىزنىڭ خاتىرىسىنى ئوغرىلىقچە كۆرۈۋاپتۇ، ئۇنىڭدا قىزنىڭ مەڭگۈ بوي-تاق ئۆتۈشىكە بەل باغلىغانلىقىنى بىزلىغانىكەن. تۇزۇك چىرايلى ئېچىلىپ باقمايدىغان لاۋجۇنىڭ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە

كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلدى.

107 ـ يولىنىڭ تراللىبۇسى... ئۇ زادى كىمدۇ؟ ئۇلار بىر شوپۇرنى قوبۇل قىلىشى مۇمكىن؟ تراللىبۇستا تونۇشقان؟ گېزىتكە چىققان؟ تايىنلىق خىزمەت پوزىتسىيىسى ياخشى، باشقىلارغا يارىدەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدۇ دەپ چىققان نېمە.

"ئالاقزادە بولۇشمايلى، ئەھۋالنى ئۇقۇپ كۆرەيلى، ئۇقۇپ كۆرەيلى..." نېمىشقىدۇ لى جىڭشىن ۋەن جىنغا يۈز كېلەلمەيۋاتقاندەك، ئۇنىڭ ئالدىدا قانداقتۇ بىر سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك قىلاتتى.

ئېھتىمال ئۇنىڭ گەپ قىلغان چاغدىكى ھالىتى قىزىق تۇيۇلغان بولسا كېرەك، ۋەن جىن پىسخىكىدە كۆلۈۋەتتى، ئۇمۇ كۆلۈۋەتتى، بىراق بۇ كۆلكە ۋەن جىننىڭ چىرايىدىكى قايغۇ بۇلۇتلىرىنى تارقىتۋېتەلمىدى.

ــ مېنىڭ ئەسرەيدىغان يېرىم شۈكى، ئۇ تېخى بەك گۈزەك، ھېچ ئىشنى بىلمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۈگۈنكى كۈندە ياشلار ئارىسىدا بۈزۈقلارمۇ يوق ئەمەس، بۇنى ئىنكار قىلغىلى بولمايدۇ...

ــ ئانچىمۇ كىچىك ئەمەس، بىزنىڭ ۋاقتىمىزدا...

ــ بىزنىڭ ۋاقتىمىزغا قانداق سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ بىز دېگەن ئىنقىلابقا ئاتا ـ ئانىمىزدىن خۇپىيانە قاتناشقان، ئۇ چاغدا بىز ئۆز تەقدىرىمىزگە ئۆزىمىز ئىگە ئىدۇق. بىراق فاكىتلار كىچىكىدىنلا بىز بىلەن بىللە، بىزنىڭ تەربىيىمىزدە بولۇپ كەلدى، ئۇنىڭغا نېمىنى قىلىش كېرەكلىكىنى، نېمىنى قىلماسلىق كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇپ كەلدۇق، ئۇنىڭ ئۆز ئىشىنى بىزدىن يوشۇرۇشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟

ئېنىق بىرنېمە دېگىلى بولمايدىغان، ھەقىقەتەن ئېنىق بىر نېمە دېگىلى بولمايدىغان بىر مەسىلە ـ دە. لۇشۈن باللىق دەۋرىدە

تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەرىيىسىگە ئېتىقاد قىلغان، كېيىنكى كۈن-لەردە ئاندىن سىنىپ نەزەرىيىسىنى قوبۇل قىلغانىدى. ياش ماركسىنىڭ ئىنسان تەبىئىتى توغرىسىدىكى، ياتلىشىش ۋە ئەسلىگە قايتىش توغرىسىدىكى نەزەرىيىسى ھەققىدە تۇرلۇك-تۇرلۇك باھالار بار. ئۇنىڭ قولى سېمونت يەردىن خېلى يىراق تۇرسا، قانداق قىلىپ تىلىنىپ كەتكەنىدۇ؟ لاۋجۇنىڭ قىزى راستلا بويتاق ئۆتۈپ كەتمەكچىمىدۇ؟ ياق، قانچە ئۇزاق بېسىلغانسېرى ئۇنىڭ مۇھەببىتى شۇنچە قەدىرلىك مۇھەببەت بولۇپ قالىدۇ، شۇنچە چوڭقۇر يوشۇ-رۇنۇۋالىدۇ. لى جىڭشىن ئۆزىنىڭ لاۋجۇنىڭ قىزىنى تولۇق چۈشىنىدىغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتى، قىز ئۆزىنى "شەرتكە لايىق كېلىدىغان" قانداقتۇ بىر ئوبيېكتقا ئوڭايلا تۇتقۇزۇپ قويالمايتتى. ئۇ گۆرەك، ساددا، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولغانىدى، ئۇ ئۆزىنى ئۇنداق ئوڭاي كۆيدۇرۇۋېتىشكە جۇرئەت قىلالمايتتى، ئۇنداق قىلىشنى خالىمايتتى، ئۇنىڭ ئۇنداق قىلىشى مۇمكىنمۇ ئەمەس ئىدى. بىراق لى جىڭشىن فاڭفاڭنى چۈشەنمىدى، فاڭفاڭنىڭ ئىشنى تاسادىپىيلىق ھېس قىلدى، فاڭفاڭنى شۇنداق قىلار دەپ زادىلا ئويلىمىغانىدى. ئۆزى بىلەن بۇاستە ئالاقىدار بولغانلىكى ئىشلارنى چۈشەنمەك تەس، ئادەم ئۆچۈن ئەڭ قىيىن ئىش — ئۆزىنى چۈشىنىش.

شۇنداق قىلىپ "ئۇقۇپ كۆرەيلى" دېگەنىدىن باشقا گەپ قالمىدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋەن جېنگە تالاغا چىقىپ ئايلىنىپ كىرەيلى دېگەن تەكلىپنى بەردى. ئۇنىڭ كۆز ئىشارىسى تالاغا چىقىپ ئۇقۇپ كۆرەيلى دېگەندىن بېشارەت ئىدى، ۋەن جېن چۈشەنىدى، ئۇ لى جىڭشىنغا گۇمانىي نەزەر بىلەن ئۆزىچە: "107 گە بېرىپ

ئىزدەپ باقمىزما؟" دەپ سوراۋاتقانىدەك قارىدى. لى جىڭشىن كۆڭلىدە: "شۇنداق" دەپ جاۋاب بەردى. ۋەن جېن سوئال نەزىرى بىلەن: "بەيشىياۋغا بارامدۇق؟" دېگەندەك قارىدى، لى جىڭشىن: "ھەئە" دەپ جاۋاب بەردى كۆڭلىدە. ۋەن جېن كۆزلىرىنى يوغان ئاچتى-دە، كۆڭلىدە: "زىجۈيۈەن باغچىسىغا بارىمىزمۇ؟" دەپ سوراۋاتقانىدەك قارىدى. لى جىڭشىن راۋا كۆرمىگەن قىياپەتتە كۆلۈپ قويدى-دە، پەس ئاۋازدا: "مۇنداقلا بېرىپ باقايلى، دەرۋەقە بىز بارساقمۇ پايلاقچىلىق قىلىپ بارمايمىز" دەپ جاۋاب بەردى.

ئۇلار ئۆيىدىن چىققاندا سائەت يەتتىدىن 43 مىنۇت ئۆتكەنىدى، لى جىڭشىن ئىشكىنى قۇلۇپلىدى، ۋەن جېن تازا خاتىرجەم بولالماي، ئىشكىنىڭ تۈتقۇچىنى قايرىپ ئىتتىرىپ كۆرۈۋىدى، ئىشىك ئېچىلمىدى. كارىدورنىڭ لامپۇچكىسى كۆيۈپ كەتكەچكە، كارىدور قاپقاراڭغۇ ئىدى، بەزى ئائىلىلەر كارىدورغا بەزى ئەسكى-تۈسكى نەرسىلەرنى دۆۋىلەپ قويۇشقانىدى، بىر باغلام ياغاچ ماتېرىيال، بىرنەچچە گۈلتەشتىكى، بىر ۋېلىسىپىت، تېگى تۆشۈك بىر قازان تۇراتتى. بۇ نەرسىلەرنى ئەسلىدە كارىدوردا قويۇشقا بولمايتتى. كارىدوردا قويۇلسا ئائىلىلەرنىڭ چەكلىك "كۋادرات مېتر"نى ئىگىلىۋالمايتتى، شۇڭا پايدىغا ئىنتىلگۈچى ئائىلىلەر ئەسكى-تۈسكى نەرسىلىرىنى كارىدوردا قويۇشقان، نەتىجىدە ئەسلىدىلا تار كارىدور تېخىمۇ تارىيىپ كەتكەنىدى. ئۇلار پۈتلاشماي-يېقىلماي دېگەندەك مىڭ تەسلىكتە ئالتە قەۋەتلىك بىنادىن چۈشتى. ئاسماندا بىر نۇرلۇق يۇلتۇز، ئۇچ نۇرسىزراق يۇلتۇز، شەرق تەرەپتە يەنە بىر نەچچە خىرە يۇلتۇز كۆرۈنەتتى. غەرب تەرەپتە كەچكى شەپەقنىڭ ئاخىرقى ئۇرى پارلاپ تۇراتتى، ئەگەر كارىدور قاراڭغۇ بولمىغان بولسا، ئۇلار بەلكىم كەچكى شەپەقنىڭ بۇ ئاخىرقى نۇرىنى

بايـقاپ كېتەلمىگەنىمۇ بولاتتى.

شۇنـداق قىلىـپ لى جىڭشىـن بىلەن ئايـلى چىراغ نۇرىـدا دەرەخ سايىسى چۈشۈپ تۇرغان ئاپتوبۇس بېكىتىگە يېتىپ كېلىشتى. يەكشەنبە كۈنى شەھەر رايونىـغا قايتىدىـغان ئادەم جىـق بولغاچقا، ئۇلار ئۆچىرەتتە تۇرۇپ، ئۇچىنـچى ئاپتوبۇسقا قىستىلىشىپ يۈرۈپ تەستە چىقىۋالدى، كېيىن ئاپتوبۇستىن چۈشىدىغان چاغدىمۇ خۇددى شۇنـداق قىستىلىشـىپ يـۈرۈپ تەسـتە چۈشۈشـتى. لـى جىڭشىن ئاپتوبۇسقا چىقىشـتىمۇ، ئاپـتوبۇسـتىن چۈشۈشـتـىمۇ ۋەن جېنـنى پۈتۈن كۈچـى بىلەن قوغـداپ، ئۇنىڭـغا يول ئاچتى، ئاپـتوبۇسـقا چىقـقاندىن كېيىن بولسا، قىستاڭچىلىقـنى دۇمبىسى بىلەن توسۇپ، ۋەن جېنگە كىچىككىسنە بولسـمۇ ئازراق قىسـتىلىدىـغان بوشـلۇق چىقـىرىـپ بەردى. ئۇلار ئاپـتوبۇسـتىن چـۈشـكەنـدىن كېيىـن بەيشـچىياۋدىـكى قاينام-تاشقىنلىقـقا چۆمـگەن مەنزىرىـنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. ئۇ يەردە ئارىسىغا مېۋە ۋارىنـسى ئېلىنـغان بولكا سېتىۋاتقانلار، ۋارقىراپ يۈرۈپ كەچلىك گېزىـت ۋە يېـڭى ژۇرنال سېتىۋاتقانلار، چوڭ چىنىلەردە چاي ساتىدىغان ۋە گازىر ساتىدىغان زىيالىي ياشلار مۇلازىمەت نۇقتىلىرى بار ئىدى، يەنە تېخى قېتىق، چوكا ماروژنى، چوكامۇز، قۇتىلىق ماروژنى ساتقۇچىلارمۇ بارئىدى، دېـمەك، باھار كىـرگىـنـگە خېـلى بولۇپ قالـغانـدىـيۇ، ئۇلار بۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئىدى.

ئۇلار ئىككى كىشىلىك بىلەتتىن بىرىـنى ئېلىـپ دەرۋازىسـنىڭ ئالدى رەڭگارەڭ گۈلـگە تولغان زىجۈيۈەن باغـچىسـغا كـىردى. سەيلىچىلەرنىڭ كىيىملىرى ئىككى يىلنىڭ ئالدىدىكىدىن كۆپ پەرق قىـلاتـتى، ئۇلارنىڭ يۇڭ پوپايكا، يىـپ پوپايـكا، قاپلىـما چاپان، ھەم ئەتىـيازلىـق، ھەم كـۆزلۈك چاپانـلىرىـنىڭ پاسونى ياڭزىـمۇ ياڭزا بولغانىنىڭ ئۈستىگە، شىملىرىنىڭ پاسونىـمۇ كۆپ ئـۆزگىرىـپ

كەتكەنىدى. ئىلگىرىكىدىن كۆپ يارىشىملىق، كۆپ كۆركەم پاسونغا كىرگەنىدى، شۇ تاپىتا لى جىڭشىن ئۆزى بىلەن تەڭتۇش بىر يولداشنىڭ گويا تۇز كانايسمان شىم كىيسە دۆلەتنىڭ تەقدىرىگە، قۇياش سىستېمىسىنىڭ ئايلىنىشىغا تەسىر يېتىدىغانىدەك، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلغانلىقى توغرىسىدىكى بىر ئىشنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى.

ئالاھىدە كۆزگە چېلىقمىغان، دىلىنى يايرىتىپ تۇرىدىغىنى شۇ ئىدىكى، جۇپ-جۇپ قىز-يىگىتلەر ھاۋا يىللىشى بىلەن تەڭ مۇشۇ باغچىغا يىغىلىشقانىدى. ئەلۋەتتە، بۇنداقلار كوچىلاردىمۇ بار ئىدى، قىش كۈنلىرى ئۇلار شامالغا دالدا بولىدىغان جايلاردا ۋە شامالغا ئانچە دالدا بولالمايدىغان جايلاردا ئۇچرايتتى. مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىسىگە مۇۋاپىق كەلمىگەچكە، بەلكىم ئۇلارنىڭ جامائەت سورۇنلىرىدا ئارتۇقچە ئامراقلىق قىلىپ، ئېسىلشىپ-قۇچاقلىشىپ تۇرۇشى راۋا كۆرۈلمىسە كېرەك. بىراق لى جىڭشىن ئەنئەنىنى قوغداشنىڭ ئۈنۈملۈك چارىسى مۇھەببەتلىشىش ئۇچۇن گۈزەلرەك جاي تاپالمغان ياشلارنىڭ قىلىقلىرىغا كۆز سالماسلىقىتىن ئىبارەت، دانىشمەنلەر ئەدەبكە لايىق كەلمىگەنگە قارىما دېگەنىدى دەپ قارايتىتى.

زىجۈيۈەن باغچىسىنىڭ يەكشەنبە كۈنى كەچتىكى بۇ مەنزىرىسىنى كۆرگەن لى جىڭشىن بىلەن ۋەن جېن بىر-بىرىگە قاراپ كۈلۈشۈپ كەتتى. "قارىغا، بىز قېرىلارنىكىمۇ ياش ئاشىق-مەشۇقلار سېپىگە كىرىپ قالغىنىمىزنى." ئۇلار يەنە كۈلۈشۈپ كەتتى.

ۋەن جېننىڭ قوشۇمسى تۇرۇلدى. "قىزىمىز نەدىدۇ؟ قىزىمىزنىڭ بىز ئۇچۇن ناتونۇش ۋە گۇمانلىق يېڭى يىگىتىچۇ؟"

لى جىڭشىن ئايالىنى تارتىپ قويدى:

ـــ ئاۋۇ فاكىفاڭ ئەمەسمۇ؟

ـــ قېنى؟

— ئەنە.

— ئەمەستۇ؟

— شۇ.

— ھوي، راست شۇ ئىكەن...

بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسنى ئۇلار ئۇن چىقارماي ئىشارەت بىلەن قىلىشتى. كىشىلەر بەزىدە ئەنە شۇنداق گاچىغا ئايلىنىپ قالىدۇ، ئۇنداق چاغدا ئۇلار كۆز ئىشارىتى، چىراي ئىپادىسى بىلەن ۋە كۆزگە چېلىقا-چېلىقماس ھەرىكىتى بىلەن سۆزلىشىدۇ.

يىراقتىن ئېگىز، زىلۋاغنا بىر قىز بىلەن بەستىلىك كەلگەن بىر يىگىت كېلىۋاتاتتى، لى جىڭشىن بىلەن ۋەن جېنىنىڭ يۇرەكلىرى گۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى، ئۇلار ئۆزىنى بىر تۈپ دەرەخنىڭ دالدىسغا ئېلىشتى، ۋەن جېن يىراقتىن كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ تۇرىدىغان بۇ ئىككى ئادەمنىڭ قارىسىغا كۆزىنى ئۆزمەي قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ قەلبىنىڭ قايغۇ ئىلكىدە قالغانلىقىنى ياكى خۇشاللىق شادلىقىغا چۆمگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى. لى جىڭشىن فاڭفاڭنىڭ قارىسىنى كۆرۈپلا، قىزنىڭ كەيىندىن پايلاقچىلىق قىلىش تەرىپىيە كۆرمىگەن ئادەمنىڭ ئىشى، ئۆتۈپ كەتكەن سەتچىلىك دېگەن ئويغا كەلدى-دە، بەكمۇ خىجالەت بولدى. ئۇ ۋەن جېننى كېتەيلى دەپ تارتتى، بىراق ۋەن جېن لى جىڭشىنى قىمىر-لىغىلى قويماي، چىڭ تارتىپ تۇرۇۋالدى، لى جىڭشىن ۋەن جېننىڭ بىلىكىنىڭ شۇنچىۋالا كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى خىيالىغا كەل-تۈرۈپمۇ باقمىغاندى، بەلكىم ئۇنىڭغا قولىنىڭ بېغىشىنى زەخىملەن-دۈرۈۋالغانلىقىدىن شۇنداق كۈچلۈك تۇيۇلغان بولۇشى مۇمكىن.

بىراق ئەھۋال ئۇنداق بولماي چىقتى، ھېلىقى ئىككىيلەن يېقىنلاپ كەلگەندە مەلۇم بولدىكى، قىز فاڭفاڭ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ يۈزى فاڭفاڭنىڭكىدىن سوزۇنچاق، لەۋلىرىمۇ فاڭفاڭنىڭكىدىن

قېلىن ئىدى، ئەمما ئۇ راستلا فاڭفاڭغا ئوخشايتتى، ئۇنىڭ بوي-تۇرقىسلا ئەمەس، يول مېڭىشتىكى تېتىكلىكىمۇ فاڭفاڭنىڭ ئۆزىلا ئىدى.

لى جەڭشن بىلەن ۋەن جېن بىر-بىرىگە قارىشىپ قويىدى، ئۇلارنىڭ ئۈمىدى ئاللىنەلەرگىدۇ يوقالغانىدى. ئۇلار گويا ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلغاندەك، ئۇلۇغ بىر تىنىۋېلىشتى.

كەلمىگىلى بۇ ياققا بوپتۇ ئۇزاق،
يېتىلىپتۇ قىزلىرى زەپمۇ ئويناق...

زۇۋان سۇرمىگىنگە خېلى بولۇپ قالغان لى جەڭشن توساتتىن بۇ كونا ناخشىنى غەڭشپ ئېيتىپ قالدى، ئۇ بۇ ناخشىنىڭ باردى-يوق مۇشۇ ئىككى مىراسىنىلا بىلەتتى، يەنە كېلىپ ھەر قېتىم ئېيتقاندا ئاھاڭنى ئىلگىرىكىدىن باشقىچە قىلىپ ئېيتىپ قويىاتتى.

شۇنداق، بۇ يەرگە كەلمىگىلى راستلا ئۇزاق ۋاقىت بولغان. ئۇزاق ۋاقىت؟ پەرزەنت كۆرگەنىدىن كېيىن، ئۇلارنىڭ سىرتقا چىقىپ ئارام-خۇدا ئويناپبەغان ۋاقىتى كەمىدىن-كەم بولغان. 20 نەچچە يىل بولغانمىدۇ؟ ئۇلار مۇشۇنداق گۈزەل ئاخشامدا ئىككىسى بىللە چىقىپ باغ سەيلىسى قىلىپ باقىقان ئەمەس. بۇ يەردە گەپ ئىككىسىنىڭ قىشلىق بەسەي سېتىۋېلىش ئۈچۈن، رەخت بېلىتى ۋە قوشۇمچە يېمەكلىك كىنىشكىسى ئېلىش ئۈچۈن بىللە چىقىقانلىرى ئۈستىدە ئەمەس، بەلكى سەيلە ئۈستىدە بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار زىجۈيۈەن باغچىسىنى بىرئاز ئايلاندى، ئىككى خىل رەڭلىك چوكا ماروزنىدىن بىر جۈپ ئالدى. ۋەن جېن ماروزنىنىڭ قەغىزىنى سويۇۋېتىپ، لى جەڭشن ئۇنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ قولىدىكى ماروز-نىنىڭ قەغىزى بىلەن بىللە مېۋە شۆپۈكى ساندۇقىغا تاشلىدى. "ئەجەبمۇ مەززىلىك ئىكەن!" ۋەن جېن چوكا ماروزنىنى يالاپ-يالاپ، لەززەتلەنگەنلىكىدىن كۆزلىرىنى خۇمالاشتۇرۇپ، ئاغزىنى

چاكىلدەتىپ، خۇددى كىچىك بالىلاردەك خۇشال بولۇپ كەتتى. "شۇنداق، شۇنداق" دېدى لى جىڭشىن، نېمىشقىدۇ ئۇنىڭ ماروزنا يېيىشى برئاز قوپال ئىدى، ئۇ خۇددى سەھرالىقلار نان يېگەندەك، ماروزنىنىڭ ئۇچىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالدى، دوتسېنت بولغان بىلەن تېخى تومپايلىقىمۇ بار جۇمۇ، ۋەن جېن بۇنى ئويلاپ كۈلۈۋەتتى.

— نېمىشقا كۈلىسىز؟

ۋەن جېن كۈلۈپ قويدىيۇ، جاۋاب بەرمىدى.

— بىرەر يەرنى تېپىپ ئولتۇرايلىمۇ-يە؟

لى جىڭشىن ۋەن جېنگە كۆيۈنۈۋاتاتتى. بىراق ئولتۇرىدىغان يەر تېپىش ئوڭاي ئەمەس ئىدى، ئۇلار ئاخىر توپا تاغ باغرىدا ئولتۇرۇشتى.

ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگىنىگە ئۈزاق يىللار بولغانىدى، توپا تاغ باغرىدا ئولتۇرمىغىنىغىمۇ ئۈزاق يىللار بولغانىدى.

كېيىن ئۇلار باغچىنىڭ يەنە بىر بۇلۇڭىغا قاراپ ماڭدى، ئۇلار قىزىمىز ئېھتىمال شۇ تەرەپتىدۇ دەپ ئويلايتتى، بىراق ئۇلار يەنە ئۇ يەردە قىزىمىز ئۇچراپ قالمىسمىكەن، ھېلىقى يوق شوپۇرمۇ ئۇچراپ قالمىسمىكەن دېگەن ئۈمىدە بولۇۋاتقانىدەكمۇ قىلاتتى. ئۇلار بىرھازا مېڭىشقانىدىن كېيىن گىلاس چىشۈيدىن ئىككى بوتۇلكا ئالدى، ھەربىرى بىر تالدىن سارغۇچ نەيچە ئالدى-دە، چىشۈينى ھۆزۈر بىلەن شوراشقا باشلىدى. ۋەن جېن چىشۈينىڭ ئۇچىنى بىر قىسمىنى ئاشۇرۇپ قويدى، ئۇ "ئىچىپ كېتەلمىدىم، سىز ئىچىۋېتىڭ!" دەپ بوتۇلكىنى لى جىڭشىنغا سۇندى، لى جىڭشىن "مېنىڭمۇ ئىچكۈم يوق، جىق ئىچسە قورساقنى كۆپتۈرۈۋالىدۇ" دېدى. "ئۇنداق بولسا..." ۋەن جېن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. شۇ چاغدا لى جىڭشىن ۋەن

جېننىڭ قولىدىكى بوتۇلكىنى ئالدى-دە، قالغان چىشۇيىنى ئىككى-ئۈچ شوراپلا ئىچىۋەتتى، ئاندىن ھۆزۈرلىنىپ تۇرۇپ ئىككىنى كىكىردى، كىكىرىپ بولۇپ سەل خىجىل بولدى بولغاي، قولى بىلەن ئاغزىنى ئېتىۋالدى.

ئاندىن كېيىن ئۇلار قەدەملىرىنى ئاستىلاتتى، ئۇلار پىكىر ئالماشتۇرۇشمىغان بولسىمۇ، قىزىنى ئىزدەشىنىڭ ھاجىتى يوقلۇقىنى، قىزىنى بۇنداق يول بىلەن ھەم تاپالمايدىغانلىقىنى كۆڭلىدە بىلىشەتتى. ئۇلار بۇنىڭدىن ئۇزاق ۋاقىتلار ئىلگىرى، ياش ۋاقتىلىرىدا قانچە-قانچىلىغان چوڭ-كىچىك كوچىلارنى مۆشۈنداق ئاستا قەدەملەر بىلەن بېسىپ ئۆتكەنىدى-ھە. بىر قېتىم، 53-يىلى بولسا كېرەك، ئۇلار يىللىق كۇز ئاخشاملىرىنىڭ بىرىدە، شىشاخەي بويىدىكى تۆتىنچى تۇپ سۆگەت دەرىخىنىڭ تۈۋىدە ئۇچراشتى. شۇ ئاخشامدىكى ئاي نەقەدەر يۇمىلاق ئىدى-ھە؟ ئۇلار قېيىقىغا چۈشتى، ئاسماندا نۇرلۇق ئاي پارلاپ تۇراتتى. ئاي نۇرىدا ئاسمان تېخىمۇ كېڭەيىپ، تېخىمۇ تىنىقلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى، ئەتراپتىن سۇنىڭ شالاق-شۇلۇق قىلغان ئاۋازى، كۆلكە، ناخشا ئاۋازى، نەي ئاۋازى ئاڭلىناتتى، دېڭىزنىڭ كوچىسىدىن تراموۋايلارنىڭ جالاق-جۇلۇق قىلىپ ھېڭىۋاتقان ئاۋازى كېلەتتى. ئۇلار ئېگىز ئاسماندىكى ئايغا بىللە كۆز تىكىشتى. ئۇلار ئايدىكى ھەربىر سايە ۋە داغنى ئېنىق كۆرگەن ۋە ئېسىگە ئېلىۋالغاندىن كېيىن قىرغاققا چىقىشتى. ۋەن جېننىڭ ئۆيى شىدەن تەرەپتىكى گەنشىچياۋ دېگەن يەردە ئىدى، شۇ كۈنى كەچتە ئۇ ئۆيىگە قايتىشى كېرەك ئىدى. لى جىڭشىن ۋەن جېنىگە دۆڭگۈەنفاڭ بېكىتىگىچە ئۇزۇتۇپ باراي، شۇ يەردىن 13-يولىنىڭ ئاپتوبۇسىغا چىقىۋېلىڭ دېگەن تەكلىپىنى بەردى، ۋەن جېن ماقۇل بولدى. ئۇلار كېتىۋاتقاچ پاراڭلىشىپ دۆڭگۈەنفاڭ بېكىتىگە كەلگەندە

ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، يەنە بىر بىكەت ماڭدى. چاڭچىياۋغا كەلگەندىن كېيىن يەنە بىر بىكەت ماڭدى. پىكئەنلىككە كەلگەندىن كېيىن يەنە بىر بىكەت ماڭدى. ئۇلار شۇنداق قىلىپ تا گەنشىچياۋ-غىچە مېڭىپ كەلدى. ئۇلار شۇنداق ئاستا ۋە شۇنداق ئۇزاق ماڭدىكى، گەنشىچياۋغا كەلگەندە ئاخىرقى ئاپتوبۇسمۇ ئاللىقاچان توختاپ، كوچىدا يولۇچىلارمۇ بەك ئازىيىپ كەتكەنىدى. ھالبۇكى، سېنىڭ بۇ سەپىرىڭ گويا كېچە مارشىغا ئوخشايدىغان سەپەر تۇرسا، ياشلىق باھارىنىڭ نۇرى چاقناپ تۇرغان سەپەر تۇرسا، سېنىڭ سۆيگۈنۈڭ، سېنىڭ دوستۇڭ، سېنىڭ ئېيىڭ ۋە قۇياشىڭ ئۆز يېنىڭدا تۇرسا، سەن بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ ياندىشىپ كېتىۋاتسا، بۇنىڭدىن شادلانماسلىقىڭ مۇمكىنمۇ؟ لەززەتلەنمەسلىكىڭ مۇمكىنمۇ؟ پەخىرلەنمەسلىكىڭ مۇمكىنمۇ؟ ھەمراھ دېگەن نېمە؟ ھەمراھ دېگەن ھەمسەپەر دېگەن گەپ ئەمەسمۇ؟ ئۇلار بېيجىڭنىڭ كوچىلىرىدا، كىشىلىك ھاياتىنىڭ ئوي-دوگۇل، ئەگىرى-توقاي يوللىرىدا مەڭگۈلۈك ھەمراھ بولۇشقا بەل باغلىمىغانمۇ؟ ئۇلار ھەمراھلىقتا ئۆتىدىغان ھاياتىنىڭ شادلىقىنى ۋە ھەمراھلارنىڭ بىر-بىرىدىن ئايرىلماسلىقىنى دەل بىللە قىلغان شۇ قېتىمقى سەپىردە ھېس قىلمىغانمۇ؟

كۆزىنىڭ شۇ ئاخشىمىدا لى جىڭشۈن ئۆزىنىڭ دۇگىسى تەرەپتىكى ياتقىغا پىيادە قايتىپ كەلدى، ئۇ ۋەن جىننى ھېلىمۇ ئۇزۇن يېنىدا تۇرغاندەك ھېس قىلاتتى، ئۇنىڭ تەنتەنە قىلغۇسى، ناخشا ئېيتقۇسى كېلەتتى، يەنە گەنشىچياۋغا قايتىپ بېرىپ، ۋەن جىننى چاقىرىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە شەھەرنى بىر ئايلىنىپ چىققۇسى، ئەتىگەنلىك قۇياشىنى بىللە كۆتۈۋالغۇسى كېلەتتى.

ئۇلار باھار ئاخشىمى زىجۇيۈەن باغچىسىغا بېرىپ، قىزىنى تاپالمىدى، بىراق ئۇلار ئۇ يەردە ئۆزلىرىنى تاپقاندەك، ئۆزلىرىنىڭ

20 ياش ۋە 21 ياشلىق ۋاقتىنى تاپقانىدەك، كۆز ئاخشىمىدىكى ششاخەينى، يەنە چاڭچياۋ ۋە پىكئەنلىنى، شىسى ۋە گاۋڭۇاشىنى تاپقاندەك بولۇشتى. كۆزدىن كېيىن قىش كېلىپ، 21 ياشتىن كېيىن 22 ياش كېلىپ، قىشتىن كېيىن باھار كېلىپ، 22 ياشتىن كېيىن 23 ياش كېلىپ دېگەندەك، ئۇلارنىڭ ياشلىق باھارىنى نۇرغۇن باھار، ياز، كۆز، قىشلار ۋە نۇرغۇن يىللار چاڭ-توپىغا باستۇرۇپ ئۆتكۈزۈۋەتتى. ئۇلار بالىسىنىڭ تەرەت لاتىلىرىنى يۇيدى، مەخسۇس ئەنزە گۈرۈچىسىغا تەكشۈرۈش ماتېرىياللىرى يازدى، مەشتە قالاش ئۇچۇن كۆنەك كۆمۈر سېتىۋالدى، كۈنجۈت قىيامى (زىماجياڭ) ئېلىش ئۇچۇن مال سېتىۋېلىش كىنىشكىسىنى چىقاردى. بۇگۈن ئاخشام ئۇلار قانداقتۇ يېڭىلىشىپ قالغانىدەك، زىجۇيۈەن باغچىسىغا يەنە كېلىپ قالدى، كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىپ تۇرىدىغان باھار ئاخشىمىدا، بىللە سەيلە قىلىشتى، ئۇلار تېخى 50كە كىرمىگەنىدى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا تېخى نۇرغۇن-نۇرغۇن باھار كۈنلىرى، باغچىلار، بىللە بەسىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىك يوللار بارئىدى، يەنە نۇرغۇن-نۇرغۇن توپا تاغ باغرىلىرى، ماروزنىلار، ھەمكارلىشىپ ئىچۈپتىشكە تېگىشلىك گىلاس چىشۈيلىرى بار ئىدى.

دېمەك، ۋاڭ شياۋيۈينىڭ گېپىنى راست دەپ بىلىشكە ئاساس يوق، بۇ يەردە تەلەيىنى بىر چەتكە قايرىپ قويغانىمۇ، تىتىرەك باسقىنىدەكمۇ ئىش بولغان ئەمەس. فاڭفاڭ راستلا بىر شوپۇر بىلەن بىللە يۇرگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى ئاپەت دېگىلى بولمايتتى، ئۇ ئاپەت بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلار پەقەت قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ھەم قىلالايدىغان ئىشنىلا قىلاتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە نېمە قىلالىسۇن؟ خۇددى فاڭفاڭغا ئوخشاش زىلۇا كەلگەن، يولنى فاڭفاڭغا ئوخشاش ماڭىدىغان ھېلىقى قىز بىلەن بىللە يۇرگەن بەستىلىك يىگىتنى چۇقۇم شوپۇر ئەمەس دەپ كىم ھۆددە

قىلالايدۇ؟ لى جىڭشىن بىلەن ژەن جېن فاڭفاڭىنىڭ تەرەت لاتىلىرىنى يۇيغان، فاڭفاڭغا چېچەك سالدۇرغان، فاڭفاڭىنىڭ دەرسلىك كىتابلىرىنى تاشلاپ بەرگەن. ئانا بولغۇچى ژەن جېن دەسلەپكى ياشلىق باھارىنى فاڭفاڭنى كۆكۈل قويۇپ بېقىش بىلەن ئۆتكۈزگەن. ئەمدىلىكتە ئۇلار قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار بارغانسېرى تازىيىپ بارماقتا.

باغچىدىن چىققاندىن كېيىن، لى جىڭشىن يەنە تازىراق مېڭىپ، ژېيگۇڭسۈنگە بارغاندا ئاندىن ئاپتوبۇسقا چىقىساق دەپ تەكلىپ بەردى. ئۇلار بىر-بىرىگە قارىشىپ پىسكىدە كۈلۈشتى ئەسلىدە ئۇنىۋىقا بولمايدىغان بۇرۇنقى ئىشلارنى ئەسكە ئېلىشتى، ئۇلار ئەلۋەتتە شۇ ماڭغانچە جۇگۇەنسۈنگىچە مېڭىپ بارالمايتتى. 49 ياش بىلەن 21 ياش ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ئەنە شۇ يەردە ئىدى.

"بىراق بىز تېخى قېرىپ كەتكىنىمىز يوق، قەلبىمىزدىكى قاپارتقۇ بىزنى باھار كېچىسىدىكى باغچىدىن پۇتۇنلەي ئايرىپ تاشلىغۇدەك دەرىجىدە قېلىنلاپ كەتكىنى يوق، ھاياتتىكى قىسقىراش ۋە ئۇزۇن-راش، ئايلىنىش ۋە تەۋرىنىش قاچانغىچە داۋام قىلىدىكەن، باھار ئاخشىمىنىڭ تىلىنى، بەيشىچياۋ بىلەن زىجۈيۈەنىڭ تىلىنى چۈشىنىش ئىقتىدارىمىز شۇ چاققىچە ساقلىنىدۇ. دەرۋەقە، بىز قىزىمىزغا: قەدىرلە! دېگەن گەپنى ئېيتىپ قويۇشىمىز كېرەك. تېخى يولىنىڭ ئاخىرقى چېكىگە يېتىپ كەلمىگەن ئۇزۇنىمىزگە: قەدىرلەيلى! دەپ تېخمۇ بەكرەك ئېيتىپ قويۇشىمىز كېرەك. كارىدورنىڭ ھەرقانچە تار ۋە مەينەت بولۇشىغا قارىماي، بىنادىن چۈشۈپ كۆپرەك مېڭىپ تۇرۇشىمىز كېرەك، فاڭفاڭ بالدۇر بولسىدۇ، كېيىن بولسىدۇ ھامان ئۆز ھەمراھى بىلەن بىللە ئۆز يوللىرىنى ماڭىدۇ، بىزچۇ، بىزمۇ ئۆزىمىزنىڭ ئالدىمىزدا تۇرغان ئۇزۇن يولىمىزنى ئوبدان مېڭىشىمىز، مېڭىپ تۇگىتىشىمىز كېرەك."

شۇ كېچە ئۇلار ناھايىتىمۇ كەچ ئۇخلاشتى. ئۇلار 6-قەۋەتتىكى 22 كۋادرات مېترلىق ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يەسىمىن چېيى ئىچىشتى. پەسىل ھەققىدە، ھاۋا رايى ھەققىدە، شەھەر قىياپىتىدىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەر ھەققىدە، ئەتىلىكە نېمە تاماق يەيدىغانلىقى ۋە نېمە دەرس بېرىدىغانلىقى ھەققىدە، ئۆزلىرىنىڭ ياش ۋاقتىدىكى ۋە فاكۇلتېتنىڭ كېچىك ۋاقتىدىكى ئىشلار ھەققىدە نۇرغۇن پاراڭلارنى سېلىشتى. ئۇلار تۇرۇپ تۇرايلى، قاراپ باقايلى، راستلا بىرەر ئىش بولغىدا ئاندىن قىزىمىز بىلەن سۆزلىشەيلى دېگەن قارارغا كېلىشتى. نېمە دېسە دېسۇن، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن مۇلايىملىق يېغىپ تۇراتتى، نېمە قىلسا قىلسۇن، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىدىن مېھرىبانلىق ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئۇلار گويا بۇگۈن كېچە بىر-بىرىگە بۆلەكچىلا يېقىن بولۇپ كەتكەندەك قىلاتتى.

ئۇلار ئۇن چەقىرىپ سۆزلەشكەندىن باشقا، يۇقىرىقى گەپلەرنى ئۇن چېقارماي قىلىشتى. ئۇن چېقارماي قىلىشقان بۇ گەپلەرنىڭ چوڭقۇر يېرىگە ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىدىن ئۇرغۇپ چىققان مۇنۇ گەپلەر يوشۇرۇنغانىدى:

"بىز يوشۇرۇن خاتىرجەمسىزلىك، غەم-ئەندىشە، ئۇمىد ۋە تىترەك ئىچىدە فاكۇلتېتنىڭ كەلگۈسىدىكى مۇھەببىتىگە بەخت تىلەيلى، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىلگىرىكىدىن ئاز قالغان كەلگۈسى كۇنلىرىمىزنى قەدىرلەيلى ۋە شۇ كۇنلىرىمىزگە بەخت تىلەيلى. بىز بىلەن بىللە ياشاۋاتقان، پەرزەنتلىرىنى بېقىپ چوڭ قىلغان ئاتىلار بىلەن ئانىلارنىڭ مۇھەببىتىگە سەل قاراشقا بولمايدۇ. 50 ياشقا كىرەي دەپ قالغان ئەر-خوتۇن ئىككىمىزنىڭ مۇھەببىتى مەڭگۈ بۇگۈن كېچىدىكىدەك مۇھەببەت، ساپ ھەم چوڭقۇر،

نازاكەتلىك ھەم ئۇزاق مۇددەتلىك، ساددا ھەم سەمىمىي، ئەبەدىي ئۆچمەس مۇھەببەت بولۇپ قالسۇن."

1982 ـ يىل 7 ـ ئاي

سابىر ئىلى تەرجىمىسى

باهار ساداسی

ئىشكىنىڭ جالاقىدە يېپىلغان ئاۋازى بىلەن تەڭ ئەتىراپنى تۇن قاراڭغۇسى قاپلىدى. ئۇدۇلدىكى تامغا خىرە ئاي شولىسى چۈشتى. يۆجمەڭنىڭ يۇرىكى قارتتىدە قىلدى-دە، يەنە جايىغا چۈشتى. ۋاگون يەڭگىل سىلكىنەتتى، كىشىلەرمۇ يەڭگىل چايقىلاتتى. باللىق دەۋردە ياتقان بۆشۈك جانغا نەقەدەر ھۆزۈر بېغىشلايدۇ-ھە! ياز كۈنلىرى كېسىلىرىنى دەرەخ تۈۋىگە سېلىپ يالىڭاچلانغان بالىلار يۇرتىنىڭ مۇزدەك سۇ ئېقىپ تۇرغان دەريالىرىغا سەكرىشىدۇ، ئۇلار ھەربىر شۇڭغىنىدا ئون نەچچە مېتر نېرىدىن چىقىشىدۇ، ئۇنداق چاغدا كىمنىڭ قەيەردىن چىقىشىنى كىم بىلىدۇ؟ ئالاق-جالاقلىقتا يۈتۈۋالغان بىر يۈتۈم سۇدا قانچىلىك لاي-قۇم ۋە قانچە-قانچىلىغان قۇرۇت بارلىقىنى كىم بىلىدۇ؟ ئادەم قۇياش ئۆز نۇرىنى چېچىپ، دەرەخلەر سايە تاشلاپ تۇرغان مەيىن دولقۇن ئۈستىدە كۆزلىرىنى يۇمۇپ ياتقىنىدا، ياكى تاتلىق ئۇيقۇغا كەتكەندىمۇ ئەنە شۇنداق يەڭگىلگىنە چايقىلىپ تۇرغانىدەك بولىدۇغۇ؟ مەھرۇم بولغان باللىق بىلەن مەھرۇم بولمىغان يۇرت مېنى ئەيىبلەرمۇ؟ قارشى ئالارمۇ؟ ئانا قەبرىسى ۋە قەبرە تامان كېتىۋاتقان دادا!

تامدىكى چاسا ئاي شولىسى بىر تەرەپكە سىلجىيتتى ۋە ئاخىر غايىب بولاتتى، يەنە قايتىدىن پەيدا بولاتتى. كىچىككىنە، بىردىنبىر چاسا دېرىزىدىن كىرىۋاتقان نۇر دەستىسى كەچكى شەپەقنىڭ قالدۇق نۇرىمىدۇ ياكى ۋوگزال سۇپىسىدىكى چىراغ نۇرىمىدۇ؟ قالغان ئۇچ

دېرىزىنى نېمىشقا شۇنچە قاتتىق توسۇۋېتىشتىكىنە؟ كۈن قىيىلىشى بىلەنلا كېچە بولۇپ كەتكەندەك قاراڭغۇلۇق ھۆكۈم سۈرۈشكە باشلىدى. ئىشكىنىڭ جالاقلاپ يېپىلىشى بىلەنلا ۋاگونداكىلەر تاشقى دۇنيادىن ئايرىپ تاشلاندى. بارغانسېرى ئۇلغىيىۋاتقان ئاۋازلار ئاسماندىن تۆكۈلۈۋاتقان مۆلدۈر ئاۋازىمۇ؟ ياكى سەندەلگە ئۇرۇلۇۋاتقان بارغان ئاۋازىمۇ؟ سېرىق توپىلىق ئېگىزلىكتىكى مەھەللىدە بارغاننى ھېلىمۇ ئادەم سوقىدۇ، ۋەتىنىمىزدە بىلەك مۇسكۇلى نەقەدەر تەرەققىي قىلغان-ھە! ھە دۇروس، بۇ جاقۇر-جۇقۇر يېقىمسىز ئاۋازلار پويىز چاقلىرىنىڭ رېلىسقا ئۇرۇلۇشىدىن چىقىۋاتقان، بىر رېلىس بىلەن يەنە بىر رېلىس ئارىلىقىدىكى يېرىقچىدىن چىقىۋاتقان ئاۋاز. بۇگۈنكى كۈندە يېنىك ئاۋازدا ئېيتىلىدىغان «بۇلاق سۈيى بۇلدۇقلايدۇ» دېگەن ناخشا كەڭ تارقىلىۋاتىدۇ. مۇبادا پويىزمۇ ئەنە شۇنداق بۇلدۇق-بۇلدۇق قىلىپ ئاۋاز چىقارسىچۇ؟ گۇاڭجۇلۇقلار ياشاشنىڭ ئېپىنى تازا بىلىدۇ، ئۇلار كۆزلىرى ۋە ئۆيىنىڭ دېرىزە ئەينەكلىرى قېلىن سېرىق توپا بېسىپ كەتكەن غەربىي شىمال ئېگىزلىكىدىكى ئادەملەرگە ئوخشىمايدۇ. گۇاڭجۇلۇقلار پېشايۋانلىرى ئاستىغا مەيىن شامالدا كىشىنىڭ دىلىنى زوقلاندۇرۇپ جىرىڭلاپ ئاۋاز چىقىرىپ تۇرىدىغان ئۇچ بۇرجەكلىك پارپۇر تاختىلارنى ئېسىۋالىدۇ. ئامېرىكىلىق ئابستراكسىيىچىلەرنىڭ مۇزىكىلىرى ئادەمنى ساراڭ قىلىۋېتىدۇ. كىسىنگېرنىڭ بىزنىڭ ياڭ زىروڭ ئېيتقان ناخشىلارنى ئاڭلىغىنىدا قانداق تەسىراتقا كەلگەنلىكى بىزگە نامەلۇم. چاڭچىلىدە چالىدىغان جاڭ-دۇمباقلار-دىنمۇ يېقىمسىز ئاۋازلار ئاڭلىنىدۇ، يېقىمسىز بولغانلىكى ئاۋازنىڭ ھەممىسىمۇ كىشىنى بىئارام قىلىۋەرمەيدۇغۇ؟ ئىشقىلىپ پويىز ماڭغاندا ئۇنىڭ چاقىدىن چىقىدىغان ئاۋاز كىشىگە ئىلھام ۋە ئۈمىد بەخش ئېتىدۇ. كېيىنكى بىكەتتە، ياكى ئۈنىڭدىن كېيىنكى بىكەتتە ۋە ياكى

ئۇنىڭدىنمۇ نۇرغۇن-نۇرغۇن بېكەتلەردىن كېينكى بېكەتتە — سىز ئىزدەۋاتقان تۇرمۇش ئەنە شۇ يەردە، ئانىڭىز ياكى بالىلىرىڭىز، دوست-يارەنلىرىڭىز ياكى ئايلىنىڭىز، ئىسىق ۋاننا ياكى مول نېمەتلەر ئەنە شۇ يەردە سىزنى كۈتىمەكتە. ھەممەيلەن چاغان ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆيلىرىگە قايتماقتا. چاغان — قەدىمىي مىللىتىمىزنىڭ ئەڭ گۈزەل بايرىمى. خۇداغا شۈكۈر، ھازىر پۈتۈن مەملىكەت خەلقى چاغانىنى شاد-خۇراملىق ئىچىدە ئۆتكۈزمەيدىغان بولدى. «ئىنقلابىيلاشقان» نامىلار ئەمدى چاغاننىڭ ئورنىغا دەسسىتىلمەيدىغان بولدى.

قىزىق ئىش. چەت ئەلدە ئۇچ ئاي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ قايتىپ كەلگەن يۆجىنبېك بېيجىڭدىكى ئالىي مېھمانخانىدا بىرمەھەل خۇلاسە چىقىرىش، مەلۇمات بېرىش، قوبۇل قىلىش، دوكلات بېرىش... ئىشلىرى بىلەن بولغانىدىن كېيىن، يېقىندا پومېشچېك قالپىقى ئېلىپ تاشلانغان 80 نەچچە ياشلىق ئاتىسىدىن كەلگەن خەتنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ ئايرىلغىنىغا 20 نەچچە يىل بولغان يۇرتىغا بىر بېرىپ كېلىش قارارىغا كەلدى. ئۇنىڭ بۇنداق قارارغا كېلىشى خاتامۇ؟ ئۇ ئىككى سائەت 47 مىنۇت دېمىقتا ۋاگوندا ئولتۇرۇپ-رۇشنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. ئۇ تېخى بۇنىڭدىن ئۇچ سائەت ئىلگىرىلا بېيجىڭدىن × شەھىرىگە قاتنايدىغان سەنچاجى ئايروپىلانىنىڭ ئازادە، راھەت ئورۇندۇقىدا ئولتۇرغانىدى. ئەمدىچۇ؟ ئۇستىبېشىنى توپا-چاڭ باسقان، قاراڭغۇدا چىرايلىرىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان يولۇچىلار بىلەن بىللە دېمىقتا ۋاگوندا خۇددى كونسېرۋا قۇتىسىدىكى سارىدىن بېلىقلىرىدەك قىستىلىشىپ ئولتۇراتتى. ھەتتا ئۇ، پويىزنىڭ زادى قاياقىغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنمۇ پەرق ئېتەلمەيتتى. پەقەت ئايسىمان شوللا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۇچقاندەك ئۆتۈپ تۇراتتى، پويىز ئاشۇ شولا بىلەن بىر يۆنىلىشتە

كېتىۋاتامدۇ ياكى ئۇنىڭغا قارىمۇقارشى يۆنىلىشتىمۇ؟ بۇ تېخنىكا فىزىكىسى ئالىمى ھەتتا باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىمۇ جاۋاب بېرەلەيدىغان، گىئومېتىرىيلىك ئۇپتىكا مەسىلىرى قاتارىغا ھەر-گىزمۇ كىرمەيدىغان مەسىلە ئۇستىدە بىرھازاغچە باش قاتۇردى.

ئۇ 20 نەچچە يىل يۇرتىغا بارالمىدى. ئۇنىڭ ئائىلە كىلىپ چىقىشىنىڭ ياخشى بولماسلىقىغا زامان بولغان كىم؟ پوھېشچىك، پوھېشچىك! ئۇ ئۆيىگە 1956-يىلى بىر قېتىم باردى، شۇ بىر قېتىم بېرىش ئۇنىڭ ئۈچۈن يېتىپ ئاشتى — ئۆيىدە بارى-يوق تۆت كۈنلا تۇردىيۇ، 22 يىل ئۆزىنى تەكشۈردى! ھالبۇكى، ئۇلۇغ-لارنىڭ بىرەر ئېغىز سۆزىمۇ كىشىلەرنىڭ 100 يىل ئۆگىنىپ ئىزچىل-لاشتۇرۇشى ئۈچۈن كۇپايە قىلىدۇ. ئۇنىڭ قەلبىنى كىشى بۇ دۇنيادا تەكشۈرۈش ئۈچۈنلا ياشامدۇ؟ ھەن جۇڭخۇا ئىلىدە ئۆمرۇمنى تەكشۈرۈش بىلەن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈنلا تۇغۇلغاندىمەنمۇ؟ دېگەن پىكرىلەر چۈلغۇالغانىدى. بەختكە يارىشا ئۇنداق ئىشلارنىڭ ھەممىسى كەلمەسكە كەتتى. شتۇتگارتتىكى بېنىس ئاپتومۇبىل زاۋۇتىنىڭ قۇرۇلۇشتۇرۇش لىنىيىسى توختىماي ھەرىكەتلەنمەكتە، ئۇنىڭ سېخلىرى پاكىزلىقىدىن ۋاللىداپ پارقىراپ تۇرىدۇ، ئۇ يەردە يېقىمسىز ئاۋازلارمۇ ئانچە ئاڭلانمايدۇ. غايەت زور كۆلەملىك كاتتا سىمېنىس شىركىتى 130 يىللىق تارىخقا ئىگە. بىزچۇ، بىز تېخى قەدىمىمزنى ئەمدى تاشلىدۇق. يېتىشۋالىمىز، يېتىشۋالىمىز! ھەر-قانداق مۇشكۈلاتلارغا قارىماي يېتىشۋالىمىز. ھۇھ، ھۇھ، ھۇھ، تېزرەك ماڭ، تېزرەك ماڭ، تېز ماڭ، تېز ماڭ، تېز، تېز، تېز...

پويىز چاقنىڭ ئاۋازى ھەر تاكتى ئۈچ ئۈدارىدىن ئىككى ئۈدارغا ئۆزگىرىپ، ئاخىرى يۈقىرى ئاۋازلىق سىگنالغا ئايلانىدى. پويىز ئۆزىنىڭ دەمىقتا ۋاگونلۇق بولۇشىغا قارىماي تېز ماڭماقتا. ئاسماندا تېخى سەنچاجى ئايروپىلانمۇ بار ئەمەسمۇ؟

توپا ـ چاك ۋه زىيەن تاماكىنىڭ تۈتۈنى بىلەن قوشۇلغان سېرىق تاماكىنىڭ ئاچچىق ئىسمۇ دىماغقا ئۇرۇلدى ـ دە، كاناي بىلەن ئۆپكىگە گويا قۇرۇق يىگىنىدەك سانجىلىشقا باشلىدى. مېيخۇا يىگىنسى ئەتمالىم ئۆپكە قاناتلىرىغا سانجىلغانىدەك بولدى. تەر پۇ ـ راقلىرى ئۇ ئىس ئالددا خىلىلا ئاجىز ئىدى. يەرلىك شۇڭە پۇرىقى ھەم قىزىقارلىق، ھەم يېقىملىق بولۇپ، سېرىق تاماكا ئىسى بىلەن تەر پۇرىقى ئارىلىقىدا تۇراتتى، يەنە كاۋىنىڭ مەززىلىك پۇرىقىمۇ كىلىشكە باشلىدى! كاۋا يەۋاتقان كىم ئىكىنە؟ × شەھىرىدىكى ۋوگزال ئالدىدا پىشىرلىغان كاۋا ساتقان ئادەم كۆرۈنمەيتتىغۇ؟ ئۇ يەردە باشقا ئۇششاق ـ چۈششەك يېمەكلىك ۋە يەرلىك ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنىڭ ھەممىسى بار ئىدى. خۇاسىڭ، ياڭاق، گازىر، شىزى قېقى، چىلان، ماش پىرەندىك، پىچەكگۈل... دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى سېتىلاتتى. ئىلگىرى بۇ نەرسىلەر خۇددى سېھىر بىلەن يوقىتىۋېتىلگەندەك بىردەمدىلا غايىب بولۇپ كېتەتتى، بۇلارغا قوشۇلۇپ ھەتتا سەرەڭگە، باتارىيە، سوپۇن قاتارلىق نەرسىلەرمۇ ئۆكسۈپ قالاتتى. ھازىرچۇ، ھازىر خۇددى يەنە شۇنداق سېھىر بىلەن پەيدا قىلىنغاندەك ئىدى، قولىنى سۇنۇپلا ئالغىلى بولىدىغان، يەنە تېخىمۇ كۆپ بايلىق تاپقىلى بولىدىغان دەرىجىدە كۆپەيگەنىدى. ئۇ يەرنىڭ گۈشلۈك كەلگەن شىزى قېقى بىلەن چىلانلىرى بەكمۇ مەززىلىك ئىدى. يۆچمەپك پويىزغا چىقىش ئالدىدا سېتىۋالغان شىزى قېقىدىن بىر چىشلەم ئاغزىغا سالدى ـ دە، يۈمشاق چايناپ، ئۇنىڭ تاتلىق تەمىدىن لەززەت ئالدى. ئاچچىق تەم دېگەنىنى دەرھال تېتىغىلى بولىدۇ، تاتلىق تەم بولسا ناھايىتىمۇ چوڭقۇر يوشۇرۇنغان بولىدۇ، ئۇنى تېتىش ئۈچۈن سەۋرچان، ئاق كۆڭۈل، تەجرىبىلىك ھەم ئۆتكۈر سېزىملىك بولۇش كېرەك. يۆچمەپك ئاچچىق تاماكا پۇرىقى بىلەن ئىسىق تەر پۇراقلىرى ئارىسىدىن

يۇرتداشلار ئېلىۋالغان ماشىنىڭ مەزمۇنلۇك پۇرىقىنى سېزىۋالدى. ماش مايسىلىرى سۆيۈملۈك ئىدى، كۆل رەڭ توشقانمۇ سۆيۈملۈك ئىدى، براق كۆل رەڭ ياۋا توشقان ھەمىشە ماشىنى دەسسەپ چەيلەيتتى. يۆجىنىڭ شياۋجۇزى بىلەن بىللە ياۋا توشقانىنى ئۇچ چاقىرىپچە يەرگە قوغلاپ بېرىپ، ھېرىپ ھالى قالمىغانىدى. تاۋۇز چاغىنىنىڭ سۈتتەك ئايدىڭ كېچىسىدە ئۇ بىر كۆل رەڭ تۈلكىنىڭ يولدا گويا پەرشتىدەك، گويا چۈشتىكىدەك ھېچبىر شەپسىز كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنىدى.

پويىز ئاۋازى پەسەيىپ بېرىپ، ئاخىر بېسىقتى. كىشىلەرنىڭ ئاۋازى كوپەيىپ ئۇلغىيىشقا باشلىدى. "غاچ" قىلىپ تۆمۈر ئىشىك ئېچىلدى، ئېگىز، ئۇرۇق كەلگەن ئايال خىزمەتچى راۋان يەرلىك شۇددە سۆزلەپ پويىزدىن چۈشىدىغان ۋە پويىزغا چىقىدىغانلارغا يېتەكچىلىك قىلىشقا باشلىدى. پويىزغا چىقىپ تېگىشلىك ئورۇن تېپىپ جايلاشقان يولۇچىلار «ئەمدى ئورۇن قالمىدى، ئورۇن يوق، باشقا ۋاگونغا چىقىڭ» دېيىشىپ ھېچبىر ئۇنۇم بەرمەيدىغان ھەم شەخسىيەتچىلىك تۇسىنى ئالغان خىتابلارنى ياغدۇرغىلى تۇردى. يولۇچىلارنىڭ ئېتىلىپ كىرىۋېلىشى بىلەن ۋاگون تىقما-تىقماق بولۇپ كەتتى. ھەممىلا يەر شۇنداق تىقما-تىقماق. بىرنىڭ ۋاكىمۇجىڭغا سېلىشتۇرغاندا، ھامبۇرگ كوچىلىرىدا ئادەم كۆرۈنمەيدۇ دېسىمۇ خاتا بولماس، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ يەردە شەھەر رايونىنىڭ نوپۇسى داۋاملىق ئازىيىۋاتىدۇ. يۆجىنىڭ ئايرودرومىدىن × شەھىرىنىڭ ۋوگزالىغا كەلگەندە مىغلىداپ تۇرغان ئادەملەرنى كۆرۈپ چۆچۈپلا كەتكەن، ھەتتا بىرەر ئىش بولغانمۇ نېمە؟ دەپمۇ ئويلاپ قالغانىدى. 1946-يىلدىكى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىدە، كىشىلەر نەنجىڭغا تەلەپنامە سۇنۇشقا بېرىش ئۈچۈن پويىز توسمىز دەپ ۋوگزالغا يىغىلغانىدىمۇ، ئادەم بۇنچىۋالا جىق ئەمەس ئىدى!

يۆجىفېك بېيجىڭدا داشۆده ئوقۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىده خان ساربىي مۇزېيىغا كىرىدۇ، چۈشتىن كېيىن سائەت تۆت بولا- بولمايلا مۇزېيدا ئادەمزات قالمايدۇ. سۈرلۈك سارايدا قورقۇنچ ئىچىده ئۇنى سوغۇق تەر بېسىپ كېتىدۇ. ئۇ خان ساربىيدىن يۆگۈرگەن پېتى يېنىپ چىقىپ، قىنستا-قىستاك تراموۋايغا چۈشۈۋالغاندىن كېيىنلا سەل ئارام تېپىپ قالىدۇ. ئەگەر ئاستىراق مېڭىپ قالغان بولسا بەلكىم ئەتىۋارلىق كىچىك خانىش قۇدۇقتىن چىقىپ ئۇنى سۆرەپ ئېكىرىپ كېتەتتىمكىن- تاك؟

بىراق هازىر، خان ساربىينىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسى بىلەن شىمالىي دەرۋازىسى ئالدىدا كىشىلەر كىرىش بېلىتى ئېلىش ئۈچۈن ئۇزۇندىن ئۇزۇن ئۆچىرەتتە تۇرۇپ كېتىدىغان بولدى. يەنە كېلىپ يەكشەنبىدىن باشقا كۈنلەردىمۇ شۇنداق. × شەھەرنىڭ ۋوگزالى ئالدىدىكى مىغلداپ تۇرغان ئادەملەرنى كۆرسىڭىز بېشىڭىز ئايلىنىپ كېتىدۇ. كۆز ئالدىڭىزدا گويا جۇڭگولۇقلارنىڭ يېرىمى چاغان هارپىسىدا پويىزغا چۈشىدىغاندەكده هالەت نامايان بولىدۇ. ئۇ چاغدا هەممىلا يەرده قېرىنداشلار يىغىلىپ دىدارىي جەم بولۇشىدۇ، بىر جوزىدا ئولتۇرۇپ جۇڭاۋا، يۈەنشاۋ يېيىشىدۇ، قەدىناس دوستلارنى، ئۆزۈگىچە مۇهەببەتنى، قېرىنداشلىق شادلىقىنى، ئانا يۇرتنى ۋە بالىلىق دەۋرنى ياد ئىتىشىدۇ.

ۋوگزال ئالدىدا ئۇستىگە ياغلىشىپ كەتكەن ئاق كۆرپە يېپىلغان، قاسقاندىن يېڭىلا ئېلىنغان مانتا سېتىلاتتى. قازان نېنى، تاۋا نېنى، پىلتە قۇيماقلار سېتىلاتتى. پۇتۇن-پۇتۇن قاپلىق تورتلار سېتىلاتتى، بولكا ۋە پىرەندىكلەر سېتىلاتتى. × ۋوگزالى بىلەن × شەھەرىدىكى يېمەكلىكلەر مۇلازىمەت شىركىتى پۇتۇن كۈچىنى سەپەرۋەر قىلىپ، ۋوگزال ئالدىدىكى مەيدانغا تىجارەت قىلىۋاتقانلارغا دەك ئىدى. قازان نېنىدىن ئىككىنى سېتىۋېلىشمۇ ئانچە ئاسانغا

چۈشمەيتتى. قىستاڭچىلىق دەستىدىن ئادەم چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈپ كېتەتتى. يۆجەنبەك ئۇچۇنمۇ قاتىتىق تەر تۆكۈشكە توغرا كەلدى. ئۇ قورسىقىنى چالا-بۆلا تويغۇزدى (ئۇ مۇھت ۋە ماددىي شارائىتتىكى جىددىي ئۆزگىرىش تۈپەيلىدىن ئاچقىنىنمۇ، تويغىنىنمۇ پەرق ئېتەلمەس بولۇپ قالغانىدى)، ئاندىن يۈرتىغا بېرىش ئۈچۈن قىسقا مۇساپىلىق بويىنىڭ بېلىتىدىن بىرنى سېتىۋالدى. ئۇ قايتۇرۇپ بېرىلگەن پۇلغا قاراپ، بېلەتكە بىر كوي ئىككى موچەن دەپ يېزىقلىق تۇرۇپ، ئالتە موچەن ئالغىنى نېمىسى؟ بېكەتنىڭ ئىسمىنى خاتا دەپ قويدۇمۇ نېمە؟ دەپ ھەيران بولدى ئىچىدە. ئۇ قايتا سوراپ كۆرمەكچى بولدىيۇ، ئارقىدىكى ئادەم بېلەت سېتىش ئېغىزى ئالدىدىكى ئەپلىك ئورۇننى ئىگىلىۋالغاچقا، كەينىگە يانالمىدى. ئۇ قولىدىكى بېلەتكە مەيۇسانە قارىدى. بېلەتكە 1.20 يۈەن دېگەن قارا خەت بېسىلغانىدى. لېكىن ئۇنىڭغا يەنە ئالتە موچەن دېگەن خەت يوغان قىلىپ يېزىلىپ، ئۇستىگە قوش ئۇزۇق سىزىق ئۇرۇلغانىدى. بۇلار ئۇنىڭغا بەئەينى بىر ئولوگىيىلىك مەخپىي بەلگىلەردەك تۈيۇلدى-دە، ھەرقانچە باش قاتۇرۇپمۇ ئۇنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى. "بۇ زادى نېمە ئىشتۇ؟ مەن بىر كوي ئىككى مولۇق بېلەت ئالمەن دەپ تۇرسام، ئۇنىڭ ماڭا ئالتە موچەنلىك بېلەت بەرگىنى نېمىسى؟" دەيتتى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە. ئۇ بۇ ئىشنى باشقىلاردىن سوراپمۇ كۆردى. بىراق ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى. پويىز كۈتۈۋاتقانلارنىڭ تولىسى كەچۈرۈشكە بولىدىغان ئالدىراش شەخسىيەتچىلەردىن ئىدى.

تۇرلۇك-تۇرلۇك ئۆچۈرلار ئۇنىڭ كاللىسىغا كېلىپ ئۇرۇلماقتا ئىدى. قىم-قىم ئادەملەر؛ ئىسسىق مانتا ئۇستىگە يېپىلغان، ياغلىشىپ كەتكەن كۆرپە؛ پويىز كۈتۈش ئۆيىگە چاپلانغان، چاغان مەزگىلدە پويىز كۆپەيتىلىدىغانلىقى، ۋاقتىلىق كۆپەيتىلىدىغان

پويىزلارنىڭ قاتناش ۋاقتى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشلار؛ ئەرلەر هاجەتخانىسى بىلەن ئايالالار هاجەتخانىسى ئالدىدا تەرەت سۇندۇ-رۇش ئۇچۇن ئۆچىرەتتە تۇرۇۋاتقان ئادەملەر؛ ئالتە موچەن دېگەن خەت ئۇستىگە ئۇرۇلغان قوش ئۇزۇك سىزىق؛ چوڭ بوپا-كىچىك بوپلار، چوڭ سېۋەت-كىچىك سېۋەتلەر، چوڭ سومكا-كىچىك سومكىلار... ئۇ ئۆزىنىڭ ئاخىرقى سەپىرىنىڭ مۇشكۈل سەپەر بولىدىغانلىقىنى پەملەپ يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئىدىيە جەھەتتە تەييارلىق كۆرۈپ قويدى. ئاخىر ئۇ يولۇچىلار ئارىسىدا بولۇۋاتقان پاراڭلاردىن "دىمقىتا ۋاگون" دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدى-دە هاڭ-تاڭ قالدى. ئادەم مېڭىسى بەربىر ئېلېكتر مېڭىدىن كۆپ ئەقىللىق-دە.

پويىزغا چىققان چاغدا ئۇنىڭ سەل روھى چۈشتى. 20-ئەسىر-نىڭ 80-يىللىرىنىڭ تۇنجى باھار بايرىمى يېتىپ كېلىۋاتقان كۈن-لەردە، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا تۆت كۆز بىلەن تەقەززا بولۇۋاتقان كىشىلەر يەنىلا ۋات ۋە ستېۋېنسون زامانىدىكى دىمقىتا ۋاگونىدا ئولتۇرسا! پاكىت شۇنداق. پاكىت ئالەمگە، يەر شارىغا، خۇاشەن تېغىغا ۋە خۇاڭخې دەريياسىغا، سۇغا ۋە توپىغا، ھىدروگىن ۋە ئوكسىگېنغا، تىنتاي ۋە ئورانغا ئوخشاش نەرسە. ئۇ ھەم تەسەۋۋۇر-دىكىدەك مۇلايىم بولمايدۇ، ھەم تەسەۋۋۇردىكىدەك رەھىمسىز بولمايدۇ. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي دىمقىتا ۋاگون ئادەمگە لىق تولدى. يەنە كېلىپ ئادەم بىلەن ئادەم ئارىلىقىدىكى، مالىكۈلا بىلەن مالىكۈلا ئارىلىقىدىكى، ئاتوم بىلەن ئاتوم ئارىلىقىدىكى بوشلۇققا بىرلەپ، ئىككىلەپ، ئونلاپ، يېگىرمىلەپ ئادەم قىستىلىپ كىرمەكتە. شۇ چاغدا كىشىنىڭ ئەقلى يەتكۈسىز دەرىجىدە شۇنداق بىر مۆجىزە بارلىققا كەلدىكى، ئادەمگە لىق تولغان ۋاگونغا يەنە تۆپە-تۆپىلەپ شۇنچە جىق ئادەم چىقتى. بۇ ھالدىن ھېچكىم قاخشىمىدى.

"بۇ چامادان بەسلىسا بولمايتتى" دەپ غوڭشۇپ قويدى كىمدۇ بىرسى. بەشىغا ياغلىق چىگىكەن، بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال بىراۋنىڭ چامادانى ئۈستىدە ئولتۇرۇشقا تەمشىلۈۋىدى، يۆجىغىڭ "بۇ ياقتا ئۆتۈڭ، بۇ ياقتا ئۆتۈڭ" دېدى-دە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ چەتتىكى ئورنىنى ئۇنىڭغا ئۆتۈندى. چەتتىكى ئورۇندا ۋاگون تېمىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇشقا بولاتتى، شۇڭا بۇ ئەڭ راھەت "ئېسىل ئورۇن" ھېسابلىناتتى. ئايال سەل قورۇنغانىدەك قىلىدىيۇ، ئاخىر بالىسىنى كۆتۈرگىنىچە، باشقىلارغا پۈتلىشىپ كەتمەي دەپ ئاۋايلاپ دەسسەپ، مىڭ تەسلىكتە ھېلىقى ئورۇنغا ئۆتتى. "رەھمەت سىزگە" دېدى ئۇ راۋان بېيجىڭ تەلەپپۇزىدا ھەمدە بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويدى. يۆجىغىڭ شۇ تاپتا قارا قەلەم بىلەن سىزىلغان ئاددىي بىر تەسۋىرنى كۆرگەنىدەك بولدى. بۇ تەسۋىرگە "كۆلۈمسىرەش" دەپ تېما قويۇشقا بولاتتى، ئەلۋەتتە.

جىرىڭ-جىرىڭ قىلىپ قوڭغۇراق چېلىنىشى بىلەن تەڭ تۆمۈر ئىشىك يەنە جالاقتەدە يېپىلدى. ۋاگوننى ئاۋۇالقىدىنمۇ بەتتەر قاراڭغۇلۇق بېسىپ كەتتى. تالادىكى گۈگۈمىمۇ قاراڭغۇلىشىپ بارماقتا ئىدى. ئورۇق ئايال خىزمەتچى بىر تال شامنى يانىدۇردى-دە، چاسا ئەينەك قالپاقنىڭ ئىچىگە قويدى. نېمىشقا قارا چىراغ ياقمايدىكىنە؟ كىرسىنىڭ چايقىلىپ تۆكۈلۈپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلسا كېرەك، ئەتىمالىم. شۇنچىۋالا چوڭ ۋاگوننى بىر تال شام يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نۇرى شۇ قەدەر ئاجىز ئىدىكى، ۋاگوندىكى يولۇچىلار گويا كۆلەڭگۈلەرگە ئايلانغانىدى. ۋاگون سىلكىنەتتى، ۋاگوزىنىڭ تۆر تېمىدىكى چاسا شولىمۇ تېز-تېز سىلىپ باراتتى. يۆجىغىڭ يۈرتىمۇ يېقىنلاپ قالغانىدى. قالپاقتىن خالاس بولغان بالىسى بىلەن دىدار كۆرۈشكەن ئاتىسىنىڭ ئەمدىغۇ كۆزى يېزىلار؟ گۇناھلىرى ياكى ئېچىنىشلىرى بولسۇن، كۆز ياشلىرى ياكى ھاياجا-

لىرى بولسۇن، ياۋۇزلۇقى ياكى ياۋاشلىقى ۋە ياكى ئاق كۆڭۈللۈكى بولسۇن، ھەممىسى ئۇنىڭ تۇغقىشى بىلەن بىللە غايىب بولىدۇ. پىشقەدەملەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى دەريانىڭ ئۇ قېتىغا قاراپ ماڭمىاقتا. ئاچ-غۇر، ئاچ-غۇر، ئاچ-غۇر، ئاچ-غۇر، جاقۇر-جۇقۇر، جاقۇر-جۇقۇر، جاقۇر-جۇقۇر.... پويىز كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋاتامدۇ-نېمە؟ ئۆتەمدۇ-ئۆتمەمدۇ، ئۇنىڭغا بىلەن كەلگۈسىنى، جۇڭگو بىلەن چەت ئەللىنى، شەھەر بىلەن يېزىنى، بۇ دۇنيا بىلەن ئۇ دۇنيانى تۇتاشتۇرىدىغان نەرسە كۆۋرۈك ئەمەسمۇ؟

شام ئېنىق نۇرى ۋە شولىسىنى ئۆزىگە يېقىن تۇرغان ئايال خىزمەتچىنىڭ يۈزىگە تاشلاپ تۇراتتى. ئايال خىزمەتچى شۇ تاپىتا گويا ھۇرمەتكە سازاۋەر بىر ئىلاھىي سۈرەتكە ئوخشايتتى.

ــ يولۇچى يولداشلار، چاغان مەزگىلىدە پويىز قىستا-قىستاك بولىدۇ، بىزنىڭ يولۇچى پويىزىمىز ئۇزاق مۇساپىلىق قاتناشقا ياردەم بېرىۋاتىدۇ... ھوشيارلىقنى ئۆستۈرەيلى...، ــ ئۇ شۇنداق چىڭقىلىپ سۆزلەيتتىكى، ھەربىر سۆزى گويا گايكىنى چىڭىتقانىدەك بىرىدىن بىرى كۆچلۈك چىقاتتى. ئۇ يېشىنىڭ كىچىكلىكىگە قارىماي، بارى-يوقى بىر تاللا شامنىڭ يورۇقىدا، تولۇپ تاشقان ئىشەنچ ۋە تەمكىن قوماندانلىق جاسارىتى بىلەن ۋاگوندىكى مىڭ-مىڭ ئادەمگە باشچىلىق قىلىپ باراتتى. بىراق ئۇنىڭ ئاۋازى ۋاگونىدىكى گۈدۈڭ-گۈدۈڭ، ۋاڑ-ۋاڑ، ھەرەڭ-سەرەڭ ئاۋازلار ئاستىدا باستۇرۇلۇپ قېلىۋاتاتتى.

ئەركىن بازار، تۇرلۇك مالىلار شركىتى، شياڭگاڭنىڭ ئېلىكتر-رونلۇق كۆارتىس سائىتى، يۆجۈي تىياتىرى فىلىمى «بورا تالىشش»، قوي گۆشى شورپىسىغا چىلانغان نان، نومۇس بوزىسى، ئۇچۇق بەتىنكە، ئۇچ قىرلىق شىلەپە، مەھسۇلاتنى گۈرۈپپىلارغىچە كۆتۈرە بېرىش، سۆڭپىياز سېتىۋېلىش، راك كېسىلىنى جۇڭيىچە داۋالاش،

ئارتۇق نامزات كۆرسىتىپ سايلام ئېلىپ بېرىش، توي زىياپىتى...، يۆجىنىڭ مۇشۇ يېقىملىق پاراڭلارنى ئاڭلاپ ئېغىرلىقىنى گاھ ئوڭ پۇتىغا، گاھ سول پۇتىغا سالغىنىچە تۇراتتى. بەختكە يارىشا ئادەم ئىككى پۇتلۇق بولۇپ يارالغانكەن، ئۇنداق بولمىغاندا ئۇ ماددا ئۈستىدە ھېچبىر تايانچسىز ھالدا تىك تۇرۇشقا مەجبۇر بولاتتى-دە، بەكلا ئاۋارىچىلىقتا قالغان بولاتتى. يۆجىنىڭ "باش تىققۇدەك يەر" دېگەن تۇراقلىق ئىبارە ئۇستىدە مانا ئەمدىلا مۇئەييەن ئوبرازلىق چۈشەنچە ھاسىل قىلغانىدى. قەدىمقى دەۋردىمۇ مۇشۇنداق قىستا-قىستاڭ، ھەم ئورۇنداۋقى ھەم چىرىغى يوق ماشىنىلار بولغىمىدى؟ بىراق يۆجىنىڭ بىر ئايال يولداشقا "ئۆز ئورنى"نى ئۆتۈنۈپ بەردى. ياق، ئۇنىڭ ئۆتۈنگىنى ئورۇنداۋق ئەمەس، پەقەت ئورۇنلا ئىدى. كۆتۈلمىگەندە بۇ ئايال بېيجىڭ تەلەپپۇزىدا بىر ئېغىز سۆز قىلىپ قويدى. يۆجىنىڭ بۇ ھالدىن بىرئاز خۇشال بولغانىدەك ئىدى. "رەھمەت"، "كەچۈرۈڭ" دېگەن سۆزلەر چەت ئەللەردە كۆپ ئىشلىتىلىدىغان ئەدەب-ئىكرام سۆزلىرى جۈملىسىگە كىرىدۇ. شۇ تاپىتا قاتتىق تۆمۈر ئەسۋابلار قاچىلانغان بىر تاغار يۆجىنىڭنىڭ ئوڭ پۇتىنى بېسىپ تۇرۇۋاتاتتى. كىمدۇ بىرى ئۇنىڭ چىدىغۇسىز دەرىجىدە سىقىراپ ئاغرىۋاتقان سول پۇتىغا يۆلىنىۋالغانىدى.

ئەپسۇسكى، يۆجىنىڭ ميونخېن تىياتىرخانىلىرىدا ئويۇن كۆرگەن چاغلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى بېيجىڭدا، تەتقىقات ئورنىدا ئىشلەۋاتقىنىدا، قىسىلارغا بارغانلىرىدا، مېھمانخانىدا ياتقىنىدا، 23 كۆادرات مېتىرلىق ئۆيدە تۇرغىنىدا ۋە 103-ھەم 332-يوللارنىڭ ئاپتوبۇسلىرىغا چىققانلىرىدىمۇ كىشىلەرنىڭ ھېلىھەم مۇشۇنداق دىمىقتا ۋاگوندا ئولتۇرىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى. بۇ دېگەن يۇڭ ياكى ئات-ئۇلاغ توشۇيدىغان پويىز

ئەمەسمۇ؟ بۇ نېمىدېگەن نەس باسقانلىق! بۇنىڭ نەس باسقان دەيدىغان نەرى بارئىكەن؟ قاغاش دېگەن ھەممىدىن ئاسان ئىش. دىمىقتا ۋاگونلۇق پويىزنى قاغاش گۈزەل-ئازادە يېپىيېڭى يولۇچى پويىزىنى ياساپ چىققانغا قارىغاندا ھەم ھېچقانچە كۈچ كەتمەيدىغان، ھەم ئاسان نام چىقارغىلى بولىدىغان ئىش. ھېچ ئىش بىلەن كارى بولماي ھە دەپ ۋايساش بىلەن ئۆتىدىغان ئادەملەرنىڭ جاۋغىيىدىن ئاققان شاللىرى يۈكسەك مەقسەت يولىدا ئاھانەتكە چىداپ، باش چۆكۈرۈپ جاپالىق ئىشلەۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئەمگىكىنى غەرق قىلماقتا، كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ گاھ يۇقىرى، گاھ تۆۋەن مۇقاملىرى بىلەن بىر-بىرلەپ، كۈن-كۈنلەپ، يىل-يىللاپ قەتئىي بوشاشماي ئىشلىنىۋاتقان ئىشلارغا سوقما بەرمەكتە ۋە شۇ مۇقاملىرىنى بۇ ئىشلارنىڭ ئورنىغا دەسسەتمەكتە.

"ئادەمنى مۇشۇنداق پويىزدا ئولتۇرغۇزۇش تازىمۇ بىمەنىلىك، تازىمۇ سەتچىلىك-تە!"

"بىر ئامال قىلىپ چىداپ ئولتۇرۇڭ-دە. ئۆتىمۇشتە بۇ يەردە تۆمۈرىولمۇ يوق ئىدى. جۇمۇ!"

"ئەسكەرلەرنى مۇشۇنداق دىمىقتا ۋاگونلۇق پويىزدا توشۇيتتى، بولمىسا ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ دەپ."

"شۇ تاپتا ئادەمنىڭ ئىچى سۇرۇپ كەتسىزە، ئىش چاتاق. بۇنداق ۋاگوندا تەرەتخانا بولمىسا."

"بۇ يەردە ئىشتىنىغا چىقىرىۋەتكەنلەر يوققۇ؟"

"نېمە ئامال؟ ھەر چاغاندا 100 مىليوندىن ئارتۇق ئادەم پويىزغا چۈشىدىغان تۇرسا..."

قارىغۇدا مۇشۇنداق پاراڭلار قۇلاققا كىرىپ تۇراتتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يۆجىنىپكىنىڭ كۆڭلى تىنچىپ قالغانىدەك بولىدى. دېمىسمۇ ئىلگىرى بۇ يەردە تۆمۈرىيول يوق ئىدى، تاشيولمۇ

يوق ئىدى، هەتتا ۋېلىسىپىت ماڭىدىغانمۇ يول يوق ئىدى. بايلار ئېشەك مىنسە، كەمبەغەللەر پىيادە يۈرەتتى. دېھقانلار ئەپكەش بىلەن 1500 تۇخۇمنى كۆتۈرۈپ تاڭ ئاتماستا ئۆيدىن چىقىپ ساز-سىز ئىدىرلاردىن ئېشىپ دەريا-ئۆستەڭلەرنى كېچىپ گۈگۈم ۋاقتىدا ئاران ×شەھەرگە يېتىپ كېلەلەيتتى. ئېھ، سۆيۈملۈك. گۈزەل ئەمما نامرات تۇپرىقىم! ئەمدىغۇ سىنىڭمۇ ھېيىدىغان ۋاقىتىڭ كەلگەندۇ؟ ئۆتمۈش ھەققىدىكى خاتىرىلەر گويا ئىسقا، تۇمانغا ئوخشاش تارقىلىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇنى بەرىبىر ئىزۈزۈل-كېسىل ئۇنتۇپ كەتكىلى بولماس؟ تارىخ، تارىخ. رېئاللىق، رېئاللىق. غايە، غايە. ۋۇ — ۋۇ — ... جالاق-جۇلۇق، جالاق-جۇلۇق... تاقۇر-تۇقۇر، تاقۇر-تۇقۇر...

رېيىن دەريا سىنى بويلاپ كەتكەن تېز سۈرئەتلىك تاشيول. تاغ بېلىدىكى ئۇزۇم. سۇس يېشىل رەڭلىك دەريا ئېقىمى، ئۇچقاندەك داۋاملىشۋاتقان ئايلىنىش.

بۇ فرانكفورتنىڭ بالىلىرى ئەمەسمۇ؟ ئوغۇل بالىلار ۋە قىز بالىلار. قوڭۇر كۆزلۈك بالىلار ۋە كۆك كۆزلۈك بالىلار. قوغلىشىپ، يۈگۈرۈشۈپ، سەكرىشىپ تەنتەنە قىلىشىپ ئويناۋاتقان بالىلار. قۇشقاچ بېقىۋاتقان، گۈل كۆتۈرۈۋالغان، كانايى چېلىۋاتقان، بايراق پۈلاڭلىتىۋاتقان بالىلار. شادلىققا چۆمگەن ھاياتلىق سادالىسى. ئادەمنى تەسىرلەندۈرىدىغان سۆيۈملۈك نەررە. قىزىل، قىزغۇچ ۋە ئاق ئەتىرگۈل. زىلزىلەن ۋە كۆپكۆك، مېنى ئۇنۇتما.

ياق، ئۇ فرانكفورت ئەمەس. ئۇ غەربىي شىمال ئېگىزلىكىدىكى ئانا يۇرت. غايەت يوغان بىر تۈپ ئاق قەلەمپۇر دەرىخى ئۆگزىدىكى كۈل رەڭ كاھىشلار ئۈستىگە گۈل ئاچقان. ئۇنىڭ گۈللىرى بەئەينى قارغا، بەئەينى قاشتېشىغا، بەئەينى چاچراپ تۇرغان بۇزغۇنلارغا ئوخشايدۇ. يۆجىغىڭ ياپيېشىل سۆگەت يايرىقىدىن بىر تال ئۇزۇ-

ۋېلىسپ ئۇنى ئورام قىلىپ كۆك ئاسماندىكى ئاق بۇلۇتلارغا قاراپ قاتتىق پۈۋلىگەن، پۈۋلىگەندە چىققان چىرقىراق ئاۋازدىن ئورکۆپ كەتكەن ئىككى سوپىسوپياك ئالىنىلەرگە ئوچۇپ كەتكەن. ئۇ قولىغا سېۋەت ئېلىپ ئاچىسىغا ئەگىشىپ ياۋا سەي تەرگىلى بارغان. تاش قومۇرغان، ياۋا توشقان قوغلىغان، ئالا-چىپار بوداننە توخۇملىرىنى تەرگەن. ئۇ يەرنىك كۆچۈك، ئاسلانلىرى، موزاي، تەخەلىرىمۇ ئوياقلاپ تۇرىدۇ. ھەتتا ئوت-چۆپلىرىمۇ ئوسۇل ئويناپ تۇرىدۇ.

ياق، ئۇ غەربىي شىمال ئېگىزلىكى ئەمەس. ئۇ ئازادلىقىنىك ئالدىدىكى بېيپىك. شىمالىي جۇڭگو بېيۇروسىنىك شەھەر خىزمىتى بۆلۈمى (بۆلۈم باشلىقى يولداش لېۋېن ئىدى) قارىمىقىدىكى ئۆگىنىش ھەيئىتى بېيپىك-تېيەنجىن ئوقۇغۇچىلىرىنىك بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىش يىغىنىنى ئۆيۈشتۇرغان. گۈلخان يېنىغا ئاچقان. "ئولتۇرسىمۇ گەرچە كۇن، ئەتە چىقار تاغ باشىدىن... ياشلىقىم گويا ئۆچقان قۇش، كەتسە كەلمەس باشقىدىن"، "كىملەر ئاچار تاغدىكى بوز يەرلەرنى؟ كىملەر ئۇزۇر يەردىكى ئۇز گۈللەرنى؟" كەينى-كەينىدىن ياڭرىغان ناخشىلار ياشلار قەلبىنى لەرزىگە سالغان. ئاخىردا كۆپچىلىك "ئىنتىپاقلىق كۆچ دېمەكتۇر... دېموكراتىيىگە يات بولغان ھەرقانداق تۇزۇم ئۆلۈمگە مەھكۇم!"، "ئېتىقاد بىلەن بەخت مەڭگۇ ئايرىلماستۇر" دېگەن جاراڭلىق شوئارلارنى توۋلاپ، گۇمىنداك ئىشىپيونلىرىنى غال-غال تىترەككە سالغان.

ياق، ئۇ غايىب بولغان، كۆز يەتكۈسىز يىراقتا قالغان بېيپىك ئەمەس. ئۇ ئازاد بولغان، بەش يۈلتۇزلۇق قىزىل بايراق لەپىلدەپ تۇرىدىغان پايتەخت، ئۇ يۆچىغىنىك ياشلىق دەۋرىدىكى تۇنجى مۇھەببىتى، ئۇنىك يۇرەك تارىلىرىنى تۇنجى قېتىم تىترەتكەن يىللىق شامال. ئۇ چاغان ئۆتكەن ھامان شامالنىك ئەمدى بۇرۇنقىدەك سو-

غۇق ۋە قاتتىق ئەمەسلىكىنى سەزگەن، فېۋرال شامىلى ئۇنىڭغا يىللىق ئۈمىد ئېلىپ كەلگەن، باش باھاردىن خەۋەر بەرگەن، ئۇ يۇگۇرگەن پېتى بېيخەي باغچىسىغا بارغان، ئۇ يەردە مۇز تېخىى ئېرىمىگەنىدى. سەيلىچىلەرمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ شەپكىسىنى ئېلىۋېتىپ، ياقىسىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىۋەتكەن. ئۇ تېخى قىش كۈنى ئىدىغۇ؟ دۇرۇس، تېخى قىش كۈنلىرى. بىراق، باھار كۈنلىرىگە باغلانغان قىش كۈنلىرى، قىش بىلەن باھار ئوتتۇرىسىدىكى كۆۋرۈك ئىدى. بونىڭغا شامال گۈۋاھ ئىدى. شامال ئەمدى بۇرۇنقىدەك سوغۇق ئەمەس ئىدى! شامال بارغانچە يىللىقلىشىپ بارماقتا ئىدى، ئۇ باشقىلار ھېلىمۇ ھېس قىلىپ تۇرۇ-ۋاتقان ئاچچىق سوغۇقنى قارشى ئالاتتى ھەم ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەتتى، لېكىن ئۇ ئويناق "باھار" شامىلى شادلىقىدا ئۆزى يوشۇرۇنچە سۆيۈپ كەلگەن قىزنىڭ ئېتىنى بوش ئاۋازدا چاقىرىپ قويياتتى.

ئۇندىماقتا ئۇ... ئۇ زادى نېمىدۇ؟ ئالتۇن بىلىق بىلەن ئېتىز قو-لۇلىسمۇ؟ بىجىق بىلەن بۇلدۇرگەنمۇ؟ تۇخۇم باسقان پۇپەكلىك توخۇمۇ؟ تاغ بۇلۇقى، قارىياغاچ پوستىكى، كۆكەرگەن بۇغداي مايسە-سى، جۈپ قالغاچلارمۇ؟ يۆجىغىڭ زەن قويۇپ قارىدى. ئۇ باھار كۈنلىرى ئىدى، ھاياتلىق ئىدى، ياشلىق دەۋرى ئىدى. بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزمۇ، ھەربىرىمىزنىڭ يۈرەك باغرىمىزمۇ، ئوۋچى يۇلتۇزلار تۇركۈمى بىلەن پەرىزات يۇلتۇزلار تۇركۈمىمۇ، ھەربىر ئاتوم يادروسى، ھەربىر پروتون، ھەربىر نېيترون، ھەربىر مېزوترونمۇ باھار كۆچىنى، باھار ساداسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەمەسمۇ؟

يۆجىغىڭ زەن قويۇپ تۇرۇپ كۆزلىرىنى ئۇۋلىدى. فرانكفورت بالىلىرىنىڭ ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى، ناخشا ئەلۋەتتە نېمىسە-چە ئېيتىلىۋاتاتتى. شاد-خۇراملىق ئىچىدە ئېيتىۋاتقان بالىلار خورىغا كۇچلۇك، بوغۇق ئاۋازدا ئېيتىلىۋاتقان ئايالچە ناخشا تەڭكەش قىلىنىۋاتاتتى.

ئۇ يەنە زەن قويۇپ، كۆزلىرىنى يەنە ئۈڭۈلىدى. ئۇنىڭ × شەھەردىن N دېگەن جايغا كېتىۋاتقان دېمەكتا ۋاگونلۇق پويىزدا ئولتۇرغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئۇ قاراڭغۇلۇق ۋە ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئىچىدە نېمىسچە ئېيتىلۋاتقان باللار خورىنى ۋە خورغا تەڭكەش بولۇپ بوغۇق ئاۋازدا خېلىلا كۈچەپ ئېيتىلىۋاتقان، لېكىن ئانچە پۈختىلانمىغان ئايالچە ناخشىنى ئاڭلىدى.

نېمە؟ ئۇنىڭ ئالغۇ. بۇ يەردە ئۇنىڭ ئالغۇ ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى. بىر ناخشا ئاڭلاندى. ئارقا-ئارقىدىن ئۇچ ناخشا ئېيتىلىپ بولغاندىن كېيىن تاراق-تۇرۇق، تاراق-تۇرۇق قىلىپ ئۇنىڭ ئالغۇنىڭ كۈنۈپكىلىرى بېسىلدى-دە، ھېلىقى ئۇچ ناخشا باشقىدىن ئېيتىلىشقا باشلىدى. قەيسەر، بوغۇق ئاۋازدا ئېيتىلغان ئەمما تازا پۈختىلانمىغان ئايالچە ناخشىمۇ قايتىدىن ئېيتىلىشقا باشلىدى. ناخشا ئاۋازى ۋاراڭ-چۇرۇڭنى بېسىپ كەتتى.

پويىز ئۈزۈندىن ئۈزۈن گۈدۈك چالدى. ۋاگونىنىڭ ئۈدۈل تېمىدا سىلجىپ بېرىۋاتقان چاسا شولىنىڭ سۇرئىتى ئاستىلاپ، يۇرۇقلۇقى كۆچەيدى. قاراڭغۇچىلىقتا كۆلەڭگىلەرگە ئايلىنىپ قالغان يولۇچىلار بارا-بارا ستېرىئولۇق شەكىل ئېلىشقا ۋە ئۇلارنىڭ ئومۇمىي تۇرقى نامايان بولۇشقا باشلىدى. پويىز ئاچالدىن ئۆتتى بولغاي، جالاق-جالاق قىلىپ كەينى-كەينىدىن قاتتىق سىلكىندى. ئۇ يەنە بىر بېكەتكە يېتىپ كەلدى. تۆمۈر ئىشىك غاچ قىلىپ ئېچىلدى، ۋاگونغا ئوگزال سۇپىسىدىكى نۇر يېغىقۇچى چىراغنىڭ كۈچلۈك نۇرى چۈشتى. شۇ تاپتا يۆ جىفېڭ ھېلىقى بالا كۆتۈرگەن ئايالنىڭ تىزىدا تۇرغان ئۇنىڭ ئالغۇنى كۆردى. ۋاگوندىن بەزىلەر چۈشۈشكە ۋە ۋاگونغا يېڭىدىن ئادەملەر چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئالغۇ ئايال خوجايىنىنىڭ قوماندىسىغا بىنائەن چاققىدە قىلدى-دە، ناخشىسىنى توختاتتى.

— بۇ... نېمە ماركىلىق ئۇنئالغۇ؟ — دەپ سوردى يۆجىنكە.

— سەنىيو ماركىلىق، — دەپ جاۋاب بەردى ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ، ھېچبىر قورۇنماستىن. شۇ تاپتا يۆجىنكە بۇ ئايالنىڭ جۈدۇن-چاپقۇنلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن لېكىن ھېلىمۇ ياش ۋە گۈزەللىك ئەكس ئېتىپ تۇرغان چېھرىنى كۆرگەندەك بولدى.

— بېيجىڭدىن ئالغانمىدىڭىز؟ — يەنە سوردى يۆجىنكە نېمىشقىدۇ شۇنچە قىزىقىپ، ئەسلىدە ئۇ ئۇنداق سۆزلەڭگۈلەر-دىن ئەمەس ئىدى.

— ياق، مۇشۇ يەردىن ئالغان.

مۇشۇ يەردىن؟ مۇشۇ يەر دېگەننىڭ × شەھرىنى ياكى بولمىسا پويىز كېتىۋاتقان ئۇنىڭدىنمۇ كىچىك ناھىيە بازىرىنى كۆرسىتە-دىغانلىقى مەلۇم ئەمەس ئىدى. يۆجىنكە «سەنىيو» دېگەن ماركىغا تىكىلىپ قاراپ قالدى.

— سىز چەت ئەل ناخشىلىرىنى ئۆگىنىۋاتقان ئوخشىمامسىز؟ — دەپ سوردى يۆجىنكە يەنە.

ئايال خجىللىق ئىچىدە كۈلدى:

— ياق، چەت ئەل تىلى ئۆگىنىۋاتىمەن، — ئۇنىڭ تەبەسسۇ-مىدىن ھەم كەمتەرلىك، ھەم ئالىيجانابلىق ئەكس ئېتەتتى.

— نېمىچىنمۇ؟

— ھەئە، شۇنداق. تېخى ئوبدان ئۆگىنىپ كېتەلمىدىم.

— بايىقى نېمە ناخشىلار؟ — يۆجىنكىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان بىر ياش بالا سوراپ قالدى. يۆجىنكىنىڭ كەينى-كەينىدىن سوربغان سوئاللىرى تېخىمۇ كۆپ ئادەمنى ئۆزىگە تارتقاندى.

— ئۇلار... «قۇشقاچ، قايىتىپ كەپسەن»، «مايدىكى نۆۋەتە-لەشمە ئۇسسۇل» ۋە «تۇنجى تاماكا گۈلى» دېگەن ناخشىلار، — دېدى ئايال، — شىنھېل — ئاسمان، فۇگېل — قۇشقاچ،

بروُمی ــ گوُل... ــ دەپ تۆزىگە تۆزى پىچىرلىدى ئايال.

تۇلار پارىژىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. ۋاگونىنى بۇرۇنقىدەكلا "قىستاشماڭلار!"، "ماۋۇ چامىداننىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشقا بولمايدۇ!"، "بالامنى دەسسۈمەڭلار!"، "بۇ ياقتا ئورۇن يوق!"... دېگەندەك قىيالار قاپلاپ كەتتى.

ــ خالايىق دىققەت! ساقچى كىيىمى كىيگەن، قولىدا يېرىم ئۆتكۈزگۈچلۈك كاناي تۇتقان بىر كىشى ۋاگونغا چىقتى-دە، ھاسراپ تۇرۇپ جاكارلاشقا باشلىدى، ــ بايا ئالدىدىكى ۋاگونغا ئىككى بۇزۇق چىقىپ، سۇنى لېيتىپ بېلىق تۇتۇپ، لۇكچەكلىك، يانچۇقچىلىق قىلدى. ئاز سانىدىكى ئۆكتەملەر نەرسە-كېرەك ئوغرىلاش ئۈچۈن دىمىقتا ۋاگونغا چىقىۋالدۇ. ھېلىقى ئىككى بۇزۇقنى تۇتۇۋالدۇق. يولۇچىلارنىڭ ھوشيارلىقىنى ئۆستۈرۈپ، بىز بىلەن زىچ ماسلىشىپ جىنايىي ئىشلار جىنايەتچىلىرىگە قارشى قەتئىي كۈرەش ئېلىپ بېرىشنى ئۈمىد قىلىمىز. ھەممەيلەن ئاڭلىدىڭلارمۇ؟

ــ ئاڭلىدۇق! ــ يولۇچىلار باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك تەڭلا جاۋاب بېرىشتى.

جاۋابىدىن مەمنۇن بولغان ساقچى باشقا ۋاگونلارغا بېرىپ تەشۋىقات ئېلىپ بارماقچى بولسا كېرەك ئەتىمالىم، قول كانىيىنى ئېلىپ ئالدىراپ چۈشۈپ كەتتى.

يۆجىغىلىق يېنىدىكى ئىككى سومكىسىنى ۋە چاپىنىنىڭ تۆت يانچۇقى بىلەن شىمىنىڭ ئۈچ يانچۇقىنى ئىختىيارىسىز سىلاپ قويدى. ھەممە نەرسە جايىدا ئىدى.

پويىز يۈرۈپ كەتتى. بىردەملىك مالىمانچىلىقتىن كېيىن كىشىلەر ئۆزجايىنى تېپىشىپ جايلىشىۋېلىشتى. ھەرقايىسىسى ئۆز پارىژىنى سېلىشقا، ئۆز ئۇيقۇسىنى ئۇخلاشقا، ئۆز گازىرىنى چېقىشقا، ئۆز تاماكىسىنى چېكىشكە باشلىدى. ئۇنىڭلىغۇ يەنە ناخشا

باشلىدى. يەنە شۇ «قوشقاچ، قايتىپ كەپسەن»، «مايدىكى نۆۋەتـ لەشمە ئۇسسۇل»، «تۇنجى تاماكا گۈلى». ئايال يەنىلا نېمىسچە ئۆگەنمەكتە، يەنىلا پەس ئاۋازدا شىنىمبل — ئاسمان، فۇگبل — قۇشقاچ، بروممى — گۈل دەپ ناخشا ئېيتماقتا.

ئۇ كىمدۇ؟ ئۇ ياشمىدۇ؟ قۇچقىدىكى ئۆزىنىڭ بالىسمىدۇ؟ ئۇ نەدە ئىشلەيدىغاندۇ؟ ئۇ پەن-تېخنىكا خىزمىتى ئىشلەمـ دىغاندۇ؟ كەچلىك داشۇنى پۈتتۈرگەنمىدۇ؟ ياكى "رەسمىي تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ"نى پۈتتۈرگەنمىدۇ؟ ئۇنىڭ نېمىسچىنى مۇشۇنداق بېرىلىپ ئۆگىنىشىدىكى سەۋەب نېمىدۇ؟ ئۇ قولىدىن بېرىپ قويغان ۋاقىتنى قوغلاۋاتامدىغاندۇ؟ ئۇ بىر مىنۇتنىمۇ بوشقا ئۆتكۈزمەسلىك تەلىپىنى ئورۇنلىيالىغانمىدۇ؟ ئۇ گېرمانىيىلىك دوستلار بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرۇش ياكى گېرمانىيىگە بېرىش پۈرسىتىگە ئىگىمىدۇ ۋە ياكى گېرمانىيىگە بېرىپ كەلگەنمىدۇ؟ ئۇ بېيجىڭلىقمىدۇ ياكى مۇشۇ يەرلىكمىدۇ؟ ئۇ پويىزغا دائىم چۈشۈپ تۇرامدىغاندۇ؟ سوراشقا تېگىشلىك ئەنە شۇنداق نۇرغۇن سوئاللار بارئىدى.

— مۇزىكا ئاڭلامسىز؟ — دېدى ئايال. ئۇ بۇ گەپنى يۆنىلىپ ئېيتقا دەۋاتقانىدەك قىلاتتى. دەرۋەقە ئۇ ئۇچ ناخشا تۇگىگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۇنۇپكىسىنى باسمىدى. «تۇنجى تاماكاگۈلى» دىن كېيىن يوھان ستىرائۇسنىڭ «باھار ۋالسى» مۇزىكىسى چېلىنىشقا باشلىدى. دىمىقتا ۋاگونلۇق پويىز بۇ باھار مىلودىيىسىگە ئەگىشىپ بوش چايقالغىنىچە، قاتتىق مەپتۇنلۇق ئىچىدە لەرزان كېتىپ باراتتى.

پويىز يۆنىلىپ ئېيتقا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردىكى كىچىكـ كىنە بىكەتتە ئۇ بىر مىنۇتلا توختايتىتى. پويىزنىڭ بىكەتتە كەلـ گەنلىكىدىن خەۋەر بېرىدىغان قوڭغۇراق چېلىنىپ بولۇپلا، پويىزـ

نىڭ ماڭىدىغانلىقىدىن خەۋەر بېرىدىغان قوڭغۇراق چىلىنىدى. يۆجىفېڭ ئىككى سەپەر سومكىسىنى كۆتۈرۈپ پويىزدىن چۈشتى. بېكەتنىڭ سۇپىسى يوق ئىدى، دىمىقتا ۋاگونىڭمۇ پەلەمپىيى يوق ئىدى. چۈشىدىغان چاغدا ھەربىر ۋاگونغا ئادەتتىكى ياغاچ شوتا قويۇلاتتى. يۆجىفېڭ بۇ ئاددىي شوتىدىن برنېمىلەر قىلىپ چۈشتى-دە، بىر ئۇلۇغ تىنىۋالدى. ئۇ ھېلىقى ئايال يولداش بىلەن خوشلاشتى. ئايال بولداشمۇ ئۇنىڭ بىلەن جاۋابەن خوشلاشتى. يۆجىفېڭ پويىزنى سەل قىيالمايۋاتقاندەك قىلاتتى. ئۇ پويىزدىن چۈشۈپ بېلىتىنى تەكشۈرتۈپ بولا بولمايلا، پويىز ئورنىدىن قوزغالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى دىمىقتا ۋاگونىڭ كونىراپ ئەبجەق چىقىپ كەتكەن تاشقى كۆرۈنۈشىگە تاشلاندى: ۋاگونىڭ بەزى يەرلىرىنىڭ سىرى چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، چىراغ ئۇرىدا ئالا-بولماچ كۆرۈنەتتى. بىراق يۆجىفېڭ پويىزدىن چۈشكەندىن كېيىن بىلدىكى، ئۇنىڭ پاراۋوزى ئېسىل ئىدى، ئۇنىڭ پاراۋوزى يېپىيېڭى، پاك-پاكىز ھەم ئەپچىل تېپىلوۋوز (ئىچىدىن يانىدىغان دۇنگاتىللىق پاراۋوز) ئىدى. يېشىل رەڭلىك تېپىلوۋوز زۇمرەتتەك يالتىراتتى، ۋات زامانىدا بۇنداق تېپىلوۋوز يوق ئىدى. تېپىلوۋوز بىر قاتار دىمىقتا ۋاگونلارنى سۆرىگىنىچە ئالغا قاراپ ئۇچقاندەك كەتتى. ئېگىز ئاسماندا ئاي كۆرۈندى. بېكەت ئەتراپىنى نېپىز بىر قات قار قاپلىغان. ئاسماندىمۇ، قاردىنمۇ تۇتاش كۆكۈش نۇر ئەكس ئېتەتتى. يىراقتىكى زەرەتكالىقتا ئەبەدىي يوغىنىمايدىغان، قاپقارا قارىغاي كۆرۈنەتتى. سەل-پەل شامال چىقىۋاتاتتى. يۆجىفېڭ ئانا يۇرتىنىڭ ئوي-دوڭخۇل تۇپرىقىدا كېتىپ بارماقتا. ئۇ قۇشقاچ، ماي، تاماكاگۈلى ۋە يوھان ستىرائۇسنىڭ كارامەت پەيزى باھار ۋالىسى قاچىلانغان ۋاقىتلىق دىمىقتا ۋاگونىنى يەنە بىر قېتىم

كۆرۈۋالماق بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى. ئۇ بۇنداق تەسىرلىك ناخشىلارنى ئەزەلدىن ئاڭلاپ باقمىغانىدەك قىلاتتى. ئۇ بۇگۈنكى كۈندە زېمىنىمىزدىكى ھەممىلا بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىدىكى ھاياتنى بۇرۇلۇش بولۇۋاتقانلىقىنى-قىزغىنلىق، ئۇمىدلىك، ئەبەدىي ئۈنتۈلماس بۇرۇلۇش بولۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. باھار مىلودىيىسى، ھاياتنىڭ مەڭگۈ بەلگىسى بەكمۇ قىممەتلىك ئىدى.

ساپىر ئىلى تەرجىمىسى

لەگلەك لېنتىسى

«ياشسۇن ئۇلۇغ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى» دېگەن تېگى قىزىل، خېتى ئاق شوتار ۋە ئۇنىڭغا يېقىن قويۇلغان ئۇنىدەش بەلـ- گىسىنىك يېنىدا ئىككى قەۋەت بىنادەك ئېگىزلىكتىكى غەربچە قوشۇق، پىچاق، ۋىلكا ۋە «ئۇچ بۇلۇڭ» ماركىلىق قاچا-قۇچىلار ئېلانى تۇراتتى، ئېلاندىكى نەرسىلەر شوتارغا يانداش تۇرغان «يۇلتۇز دېڭىزى» ماركىلىق پىئانىنو، «سەددىچىن» ماركىلىق سەپەر چامىدىنى، «قار لەيلىسى» ماركىلىق يۇڭ كۆڭلەك، «ئالـ تۇنىيلىق» ماركىلىق قاراقەلەم... ئېلانلىرى بىلەن بىللە، ئۆزلىرىگە ئەدەب-ئىكرام بىلەن باش قويۇپ، مەڭزىنى يېقىپ تۇرغان ئىتا-ئەتمەن چىراغ نۇرىدا يالتىراپ، ماددىغا خاس تەرزدە بىر خىلدا كۆلۈمسىرەپ تۇراتتى. قاخشال ئەمما غۇرۇرلۇق تېرەك دەرىخى بىلەن چوڭ-كىچىك ئىككى تۈپ دوستلۇق ئارچىسى ياشلىق باھارى غەرب شامىلى تەرىپىدىن مەھرۇم قىلىنغان يېشىل چىمەنلىككە ئۆزلىرىنىڭ تەرتىپسىز تاشلاپ تۇرغان كۆرۈمسىز سايىسى بىلەن تەسەللى بېرەتتى. زېرىكىش ئاسارىتىدە ياتقان چىمەنلىك بىلەن ھەشەمەتلىك ئېلان تاختىلىرى ئارىلىقىدا، باش قىش كېچىسىنىڭ ئاچچىق، يېقىمسىز شامىلى ئىچىدە كىمدۇ بىرسى تۇراتتى. ئۇ خەن سۈسۈ دېگەن قىز ئىدى. خەن سۈسۈ قىزغۇچ سېرىق رەڭلىك قىسقا سوكنا پەلتو، تۇپتۇز قىر چىقىرىلغان يۇڭ ئارىلاش دىچۆلياڭ شىم، ئارا پاشىنىلىق ئەپچىلگىنە قارا توپلى كېيىۋالغانىدى. بوينىغا ئورىۋالغان، كىشىگە قالىغاچىنىڭ كۆك-

سىدىكى پەيلەرنى ئەسلىتىدىغان ئاپئاق شارپىسى ئۇنىڭ كېچە-كۈندىمۇ قارا كۆزلىرى بىلەن چېچىنى تېخىمۇ روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ تۇراتتى.

"ھېلىقى بىردىنلا بېيىپ كەتكەنلەرنىڭ يېنىغا بارايلى" دېدى ئۇ جىيايۈەنگە تېلېفوندا. ئۇ ئاشۇ ئىلان تاختىلىرىنى ھەمىشە «بىر-دىنلا بېيىپ كەتكەنلەر» دەيتتى، توساتتىن مەيدانغا كېلىشكەن بۇ يېڭى مەبۇتلارغا ھەم يېقىنچىلىق، ھەم ھەسەتخورلۇق قىلاتتى. جىيايۈەن: "ئادەم پىئانىنىوغا قاراۋەرسە ئۆزىنىڭمۇ پىئانىنوسى بارىدەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىدىكەن" دېگەنىدى. خەن سۈسۇ بۇنىڭغا جاۋابەن: "دۇرۇس، (يا مەن سېنى يەپ قويسەم، يا سەن مېنى يەپ قويسەن) دېگەن گەپنى دەلىۋەرسە، ئادەم ئۆزىمۇ بۇرۇنگە ئايلىنىپ قالىدۇ" دېگەنىدى.

ئارىدىن 20 مىنۇت ۋاقىت ئۆتتى، جىيايۈەن تېخىچە كەلمىدى. ئۇ ھەمىشە شۇنداق كېچىكىپ قالاتتى. بۇ ئەخمەق بىراۋنىڭ تۆھمىتىگە ئۇچراپ قالدىمۇيە؟

قىش كۈنىنىڭ بىر ئەتىگىنىدە جىيايۈەن ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ كۆتۈپخانىغا قاراپ يول ئالىدۇ. سەنۋاڭھېندىن ئۆتكەندە، يول بويىدا كىمدۇ بىرسى تەرىپىدىن ۋېلىسىپىت بىلەن سوقۇپ يىقىتىۋېتىلگەن، ئىگىراپ ياتقان بىر ماينى كۆرۈپ قالىدۇ. ماينىنى سوقۇۋەتكەن كىشى ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەنىدى. جىيايۈەن ماينىنى يۆلەپ تۇرغۇزىدۇ، تۇرۇشلۇق جايىنى سورىۋالغاندىن كېيىن، ۋېلىسىپىتىنى قولۇپلاپ يول بويىدا قويۇپ قويىدۇ-دە، ماينىنى يۆلەپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويىدۇ. نەتىجىدە ماينىنىڭ ئۆيىدىكىلىرى بىلەن قوشنىلىرى جىيايۈەننى ۋەقە تۇغدۇرغۇچى شۇ ئىكەن دەپ بىلىپ قورشۋېلىشىدۇ. كۆزلىرى تورلاشقان ماينىڭ كىشىلەرنىڭ ئىلھامى ۋە

سوئال ـ سوراقلىرى ئاستىدا، جيايۈەننى مېنى سوقۇۋەتكەن ئادەم مۇشۇ دەپ تۇرۇۋالىدۇ. بۇ موماينىڭ خاتالىشىپ قالغانلىقىنىڭ كاساپىتىمۇ؟ ياكى ناتونۇش ئادەمنى ئۆچ كۆرىدىغان رەزىل روھىي ھالەتنىڭ كاساپىتىمۇ؟ جيايۈەن ئەھۋالنىڭ ئۆتمۈشىنى چۈشەندۈرىدۇ، ئۆزىنىڭ موماينا ياردەم بەرگەن ئادەملىكىنى ئىزاھلايدۇ. شۇ چاغدا ئاۋازى ئىنچىكە چقىدىغان بىر ئايال: "ئۇنداقتا سەنزە، لېيفېڭ بولۇپسەن ـ دە؟" دەپ ۋارقىرايدۇ. ئەتراپتىكىلەر بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈپ تېلىقىپ قېلىشىدۇ. بۇ پۈتۈن خەلق شۇنزىنىڭ بەزى نەرسە-لىرىنى ئۆگەنگەن، كىشىلەر "تەبرىكەت يامان" دېگەن نەزەرىيىگە ئېتىقاد قىلىدىغان بولۇپ قالغان 1975 ـ يىللاردىكى ئىش ئىدى.

جيايۈەن ۋەدىلىشىپ قويغان ۋاقتىغا ھەمىشە رىئايە قىلمايتتى، ھامان ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ئۆتەتتى. ئۇنىڭ ھەتتا كۆزەينەكنىڭ رامكىسىغا ئورناپ كەتكەن كىر بىلەن ئەينەكگە قونغان توپا ـ چاڭنى سۈرتۈۋېتىدىغانلىقىمۇ ۋاقتى يوق ئىدى. سۈسۈ جيايۈەن بىلەن تونۇ-شىمىستا زادىلا ئالدىراش ئەھمىس ئىدىيۇ، چاپىنىنىڭ تۆگمىسى بوشاپ قالسىمۇ چىڭىتىپ قادىۋالمايتتى. مومىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇ شەھەر ئۇنىڭغا سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى، ئۇنى قارشى ئالمايتتى، بۇ شەھەر ئۇنى قوغلۇۋەتكەندى، شۇ چاغدا ئۇ تېخى ئەمدى 16 ياشقا كىرگەنىدى. بىراق، قوغلۇۋەتكەن دېسىمۇ تازا ئادىل بولمايتتى. چۈنكى ئۇ چاغدا بېشىدا پوچاڭزا ئېتىلسا، دالىدا مىس كاناي ياڭىرغانىدى. يەنە قىزىل بايراق، قىزىل كىتاب، قىزىل يەڭ بەلگىسى، قىزىل يۈرەك، قىزىل دېڭىز ـ ئۆكيان دېگەنلەر بار ئىدى. ئۇ قېيقىزىل دۇنيا بەرپا قىلىنۇاتقان چاغ ئىدى. بۇ دۇنيادىكى 900 مىليون ئادەمنىڭ نېمىتى بىرلىككە كېلىپ خۇددى بىر ئادەمنىڭكىدەك بولۇپ كەتكەنىدى. 80 ياشتىن سەككىز ياشقىچە ھەممە ئادەم توپ ـ توپ بولۇشۇپ ئۈزۈندى يادلىشاتتى، "ئوڭغا

سانجى!"، "سولغا سانجى!"، "قىر، چاپ، قىر!" دەپ مەشق قىلىشاتتى. سۇسۇ ئىلگىرى ئارزۇ قىلغان قوش قوڭغۇراقلىق چوڭ لەگلەكنى بېسىپ چۈشىدىغان شۇنداق بىر دۇنيانىڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ قىيقىرىل دۇنيانىڭ قانداقلىقىنى كۆرمىگەنىدى، لېكىن ئۇ يېشىل دۇنيانى: ئۆت-چۆپلەر بىلەن زىرائەتلەرنى كۆردى، ئۇ بۇ يېشىل دۇنياغا تەنتەنە قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن سېرىق دۇنيانى: قۇرۇپ قالغان يوپۇرماقلارنى، لاي توپىنى، تاپىتاقىر قىش پەسلىنى كۆردى. ئۇ ئائىلىسىنى سېغىنىدى. يەنە قارا دۇنيانىمۇ كۆردى، بۇ، ئۆزى بىلەن بىللە يېزىغا چۈشكەن زىيالىي ياشلار "ئىشك"تىن ئۆتۈپ بىر-بىرلەپ كېتىپ قالغاندىن كېيىنكى ۋاقىت ئىدى. ئۇ ۋىتامىن A يېتىشمەسلىك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، كۆرۈش قابىلىيىتى بىرمەھەل ناچار-لاپ كەتتى.

سۇسۇ قىيقىرىل دۇنيا ھەققىدىكى چۈشىنى يېشىل، سېرىق، قارا دۇنيالارنىڭ ئالمىشىشى ئىچىدە يوقىتىپ قويدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ ئىشتىھاسى تۆتۈلۈپ، ئاشقازىنىنىڭ خىزمىتى نورمالسىزلىشىپ جۈدەپ كەتتى. ئۇ قىزىل چۈشتىن باشقا يەنە باشقىچە رەڭلەردىكى نۇرغۇن چۈشلەرنى يوقىتىپ قويدى، تاشلۇۋەتتى، چوقان-سۇرەن ئىچىدە تارتىتۇرۇپ قويدى ياكى ئون-تىنىسىز ئوغرىغا بەردى. ئۇنىڭ ئاق چۈشلىرى ماتروسلار كىيىمى ۋە بۇزغۇنلار، تىببىي پەنلەر دوكتۇرى ۋە قۇراشتۇرۇش ئىشچىسى، قارمەلىكسى ھەققىدىكى چۈشلەر ئىدى. نېمە ئۈچۈن قار ئۇچقۇنى ئالتە قىرلىق بولىدۇ ۋە چەكسىز ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ؟ تەبىئەتمۇ سەنئەتكارغا خاس خۇسۇسىيەتكە ئىگەمۇيە؟ ئۇنىڭ كۆك چۈشلىرى ئاسمان بوشلۇقى، دېڭىز تېگى، يۇلتۇز نۇرى، پولات، نەيزە-ۋازلىق چېمپىيونى، پاراشوت بىلەن بەلگىلەنگەن

نۇقتىغا سەكرەش، خمىيە تەجرىبخانىسى، كولبا ۋە ئىسپىرت لامپىسى ھەققىدىكى چۈشلەر ئىدى. ئۇ يەنە قىزغۇچ سىرىق چۈشمۇ كۆردى، توغرا، بۇ مۇھەببەت ھەققىدىكى چۈش ئىدى. جىيايۇەن قەيەردىكىنە؟ ئۇ بەستىلىك، كېلىشكەن، ئەقىللىق، ئاق كۆڭۈل يىگىت ئىدى. ھەمىشە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى... مەن بۇ يەردە! سۈسۇ تىيەنتەن باغچىسىدىكى ئەكىس سادالىق تامغا قاراپ ۋارقىرىدى.

سۈسۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ بارلىق چارە-ئامالىلارنى قوللىنىشى، جىمى تەدبىرلەرنى ئىشقا سېلىشى ۋە ھەممە كۈچىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشى ئارقىسىدا، ئۆزىگە شۈنچىۋالا جىق چۈشنى سېخىلىق بىلەن ئىنئام قىلغان بۇ شەھەرگە ئاخىر قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ دادىسىمۇ مۇشۇنداق قىلماي بولمايدىغانلىقىنى ئاخىر بىلىپ يەتكەنىدى. شەھەرگە مىڭ بىر مۇشەققەتتە ئاران قايتىپ كەلگەنلىك ھەقىقىدىكى ھېكايىنىڭ ئۆزىمۇ بىر ناتونۇش، بىمەنە چۈش ئىدى. سۈسۇ بۇ چۈشلەرنىڭ ھەممىسىدىن مېھرىنى ئۈزگەنىدى، ئۇ ئات باقىقۇچى تۆمۈرقەز دېگەن نام بىلەن ئات باققان تۇرمۇشىدىنمۇ ئەمدى مېھرىنى ئۈزگەنىدى، ئۇ بۇ نامنى ۋە تۇرمۇشنىڭ ھەر-قايسى تەرەپلىرىدىكى تۇرلۇك رەڭلەرنى كەمدىن-كەم تىلغا ئالاتتى. كۆپ تەرەپلىك ۋە كۆپ قىرلىق ئايلانما تۇۋرۇك ئۇستىدە كەمدىن-كەم سۆز ئېچىپ قالاتتى.

ئۇ قايتىپ كەلدى ۋە ئۆزىدىكى نۇرغۇن خۇسۇسىيەتلەرنى يوقاتتى، ئۇنىڭغا ئاز-تولا ماغدۇركىرىپ قالدى، مەجەزىگە نۇرغۇن يېڭى مەجەزلەر قوشۇلدى. مايى ئىسى، سامساق لېپىي، قورۇپ سارغايتىۋېتىلگەن پىياز قىيمىسى، ھاراق بۇسى، ھور، قەغەزدەك نېپىز توغرالغان كاللا گۆشى. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئەمەسلىكىگە قارىماي، بىر مۇسۇلمانلار ئاشپۇزۇلىدا مۇلازىم بولۇپ ئىشلەشكە

باشلىدى. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى — گۈل تەقدىم قىلىش، تەبرىك-لەش، يۇز نومۇر، كۆرەك، ئىسسىق ياش، ۋىز-ۋىز قىلىغان تاسما ئاۋازى، "ئەڭ ئالىي يولىيورۇق"نى سۈرەك يادلۇيلىش، پەۋقۇلئاددە چوڭ خۇش خەۋەر، پويىز، ئايتوموبىل، ئاق بوز ئات ۋە جەدە ئات، ئەترەت باشلىقىنىڭ چىرايى... مانا مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى بىر تەخسىسى ئۇچ سەر كېلىدىغان بوسو ئېتىلىدىغان ئاشپۇزۇلغا كېلىش ئۇچۇنمىدى؟ سۇسۇ بىر قېتىم باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىدا چۇشكەن سۈرىتىنى كۆرۈپ قالدى. بۇ 1959-يىل دۆلەت بايرىمى مەزگىلىدە — يەتتە ياش ۋاقتىدا چۇشكەن سۈرەت ئىدى، ئۇ چېچىنى ئىككى تال قىلىپ ئۆرۈۋالغانىدى. چوڭ-چوڭ ئىككى كېپىنەك ئۇنى باشلاپ ئۇچىتى. ئۇ تەربىيىسىنىڭ يېتەكلىشى بىلەن تىيەنئەنمېن راۋنقىغا ئۇچقانىدەك چىقتى-دە، بىر دەستە گۈلنى ماۋجۇشىغا تەقدىم قىلدى. ماۋجۇشى ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشتى. كىچىككىنە سۇسۇ شۇ چاققا قەدەر تېخى ھېچكىم بىلەن قول ئېلىشىپ باقمىغانىدى. ماۋجۇشىنىڭ قولى ھەم چوڭ، ھەم توم، ھەم يىللىق، ھەم كۆچلۈك ئىدى. ماۋجۇشى ئۇنىڭغا بىرنېمە دېگەندەك قىلدى، بىراق ئۇ ئېنىق ئاڭلىيالمىدى. كېيىن ئۇ "بالام" دېگەنىدەك قىلغانلىقىنى ئەسلىدى. ئۇنىڭ نېمىشقا شۇنچۇالا ئامىتى كېلىپ قالدى؟ ئۇ ماۋجۇشىنىڭ "بالىسى" بولۇپ قالدى، مەڭگۈ ئامەتلىك بالا بولۇپ قالدى.

بىراق كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ بۇ سۈرەتنى تونىيالمای قالدى. ئۇ "بۇ راستلا مەنمۇ؟" دەيتتى. ئۇ ئۆزىنى تونىيالمىدى، ھەتتا 1975-يىلى شەھەرگە قايتىپ كەلگەن چاغدا ماۋجۇشىنمۇ تونىيالمىدى. ئەينى ۋاقىتتا ماۋجۇشى قەددىنى رۇسلاپ تىك تۇراتتى، ھەرىكىتى شۇنچە جانلىق ۋە مەزمۇت ئىدى! بىراق ھازىر ئاخ-

بارات خەۋەرلىرىدىن گويا پۈتلىرىنى تولىمۇ تەستە يۆتكەيدىغان، ئاغزىنى ئاچسا بىرھازاغىچە يۈمالمايدىغان بولۇپ قالغانلىقى بىلەنمۇ تۇراتتى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، گېزىت ۋە رادىئولاردا ماۋجۇشىنىڭ چۈشىنىكسىز ئەڭ يېڭى يوليورۇقلىرى كۈن بويى داغدۇغا بىلەن تەشۋىق قىلىنۇاتاتتى. سۇسۇنىڭ يۇرىكى ئېچىشىپ كەتتى، ئۇنىڭ ماۋجۇشىنى كۆرگۈسى، ماۋجۇشىغا بىر قاچا پىچەك-گۈل قاينىتمىسى تەييارلاپ بەرگۈسى كەلدى. ئۇ مومىسى ئاغرىپ قالغاندا، ئاپئاق، سېسىلىق، ئىنچىكە-ئىنچىكە پىچەكگۈللەرنى قايىنىتىپ تاتلىق ھەم چۈچۈمەل، مەززىلىك قاينىتما تەييارلاپ بەرگەنىدى. پىچەكگۈل قاينىتمىسى قېرىلارنىڭ بەدىنىگە قۇۋۋەت بېرەتتى. ياق، ئۇ ئۆزىنىڭ ئېچ پۈشۈقلىرىنى، تارتىقان ئۆۋۈلچىلىقلىرىنى ماۋجۇشىغا دەپ، ئۇ ئاتىمزنى پاراكەندە قىلىشىنى خالىمايتتى. ئەگەر ئۇ ماۋجۇشىنىڭ ئالدىدا كۆز يېشى قىلىپ قالغۇدەك بولسا، جەزمەن كەينىگە قاراپ تۇرۇۋالغان بولاتتى.

بىراق، ئۇنداق قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنداقتا ئۇ ئامەتنىن مەھرۇم قالدىمۇ؟ ئۇنىڭ ئامىتى يەتتە ياش ۋاقتىدا بىر كەلگەنچە تۇگەپ كەتتىمۇ؟ ئۇ شەھەرگە نېمە دەپ قايتىپ كەلدى؟ ئانىسىنى دەپمۇ؟ ئۇنداق دېيىلسە كۈلكىلىك بولاتتى. مومىسىنى دەپمۇ؟ ئۇنداق دېيىلمۇ بولمايتتى. گېزىتلەردە ھەممە ئىشتا ماۋجۇشىنى كۆزلەش دېيىلۇاتىدۇ، بىراق مەن ماۋجۇشىنى كۆرەلمەسمەن! شۇنىڭ بىلەن سۇسۇ ئىككىنچى چۈش كۆرمەيدىغان بولدى. ئۇ چۈش كۆرمىدىيۇ، چۈشەكەپ، نېمىلەرنىدۇ دەپ سۆزلەپ كەتتى، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى، ئۇ يان-بۇ يان ئۆرۈلدى، ئۇلۇغ تىندى. "سۇسۇ، سۇسۇ، كۆزۈڭنى ئاچ!" دەپ چاقىردى ئانىسى. ئۇ ئويغانىدى، ئۇ نېمە چۈش كۆرگەنلىكىنى بىلەلمىدى، گويا يۇقۇملۇق كېسەللەر بۆلۈمىدىن يېڭىلا ئېلىپ چىقىلغاندەك،

بەدىننى سوغۇق تەر بېسىپ پۇتۇن تېنى سقىراپ ئاغرىماقتا ئىدى.

ھېلىقى كۈنى سۈسۈ يول بويىدا جىيايۈەن دېگەن ئەخمەقنىڭ ئۆزى قوتقۇزغان موماينىڭ توھمىتىگە ئۇچراۋاتقانلىقىنى، كىشىلەر-نىڭ قورشاپ قىلغان ھۇجۇمىغا ئۇچراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. جيايۈەننىڭ توپ ئىچىدە بويى ئانچە ئېگىز كۆرۈنمەيتتى، چىراي-تۈرقىنىمۇ تازا جايىدا دېگىلى بولمايتتى، بىراق ئۇنىڭ چىرايىدىن سۈسۈغا ئاللىقاچان تونۇش بولۇپ قالغاندەك كۆرۈندىغان تەبەسسۇم ئەكىس ئېتىپ تۇراتتى. كېيىن پەيچۇسودىن بىر ئادەم كەلدى. پەيچۇسودىن كەلگەن ئادەم ئەقىللىقتا گويا سولزمون پادىشاھغا ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇ"سەن موماينى سوقۇۋەتمىگەنلىكىڭگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئىككى گۇۋاھچى تاپ، تاپالمىساڭ ئۆزەڭ سوقۇۋەتكەن بولۇپ چىقىسەن" دېدى. سەن ئۆزەڭنىڭ KGB نىڭ جاسۇسى ئەمەسلىكىڭگە گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئىككى گۇۋاھچى تاپالامسەن؟ تاپال-مىساڭ سېنى ئېتىپ تاشلاشقا توغرا كېلىدۇ. سۈسۈ شوندىق دېمەكچى بولدىيۇ، ئەمەلىيەتتە ھېچنېمە دېمىدى. ئىشقا بېرىش ئالدىدا تاماشا كۆرۈپ بېرىپەس تۇرۇپ قالدى. تاماشا كۆرىدىغانلار كۆپىيىپ، قەۋەت-قەۋەت تۇرۇپ كېتىشكەنىدى، بۇنداق تاماشا بىلەتسىز بولغانلىقنى ئۇستىگە، سەھنە ۋە ئېكراندىكى ئويۇنلارغا قارىغاندا بەكرەك يېقىملىق بولۇپ كۆرۈنەتتى. سەھنە ۋە ئېكرانلاردا "ئەرشىئەلانى بۆسۈپ ئۆتۈپ"، ياكى بولمىسا "پەلەكنى بويسۇندۇرۇش"، "كۆكنى يېرىش" دېگەندەك گەپلەردىن باشقا ھېچقانداق يېڭى گەپ دېيىلمەيتتى.

"سىلەر زادى نېمە قىلماقچى؟ ئەجەبا ياخشى ئىش قىلغان ئادەم جازاغا مەھكۇممۇ؟" جيايۈەننىڭ چىرايىدىكى تونۇش تەبەسسۇم يوقالدى-دە، كۆزلىرى ئېچىشىلىق ھالەتتە يوغان ئېچىلدى. شۇ

چاغدا سۇسۇنىڭ يۇرىكى تىكەن سانجىلغاندەك شۇركۈنۈپ كۆڭلى ئېلىشىپ كەتتى. ئۇ سولومون پادىشاھ ئارقامدىن قوغلاپ كەلمىگەي دەپ تىلىگىنىچە، ئۇ يەردىن دەلدۇگۈنۈپ ـ دەلدۇگۈنۈپ كېتىپ قالدى.

دېگەندەك، كېچىك ئەخمەق كەچقۇرۇنلۇقى سۇسۇنىڭ ئاشپۇزۇلغا بوسو يېيىش ئۈچۈن كەلدى. ئۇنىڭ چىرايىدىن يەنىلا تەبەسسۇم يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ئىككى سەر بوسو يەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ـــ ئىككى سەرگە تويامسىز؟ ـــ سۇسۇ خىرىسدارلار بىلەن سۆزلىشىشتىكى ئىلگىرىكى ئادىتىنى ھېچېسر ئويلىنىپ تۇرمايلا ئۆزگەرتتى.

ـــ ھە، مەن ئىككى سەر يەپ تۇراي، ـــ دېدى كېچىك ئەخمەق خجالەتمەنلىك بىلەن. ئۇ بىگز قولى بىلەن كۆزەينىكىنى يۇقىرىغا ئىتتىرىپ ـ ئىتتىرىپ قويدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ كۆزەينىكى ساقىلاپ بۇرنىنىڭ ئۇچىغا چۈشۈپ قالغانمۇ ئەمەس ئىدى.

ـــ ئەگەر پۇلىڭىز ۋە ئاشلىق بىلىتىڭىز يېتىشمىگەدەك بولسا، ـــ سۇسۇ شۇنداق ئويلىدى ۋە شۇنداق دېدى، ـــ ھېچقىسى يوق. يەپ تۇرۇپ، كېيىنى ئەكىلىپ بەرسىڭىزمۇ بولىدۇ.

ـــ بۇنىڭغا تاۋزۇمىڭلار يول قويامدۇ؟

ـــ مەن تۆلەپ قويۇپ تۇرىمەن، بۇ تاۋزۇمگە تاقىشىدىغان ئىش ئەمەس.

ـــ رەھمەت سىزگە، ئۇنداقتا مەن كۆپرەك يەيمەن، چۈنكى چۈشتە تاماق يېمىگەنىدىم.

ـــ بىر يېرىم جىلك يەمسز؟

ـــ ياق، ئالتە سەر يەي.

ـــ ماقۇل.

سۇسۇ يەنە تۆت سەر بوسو ئېلىپ كەلدى. بۇ خىرىدارنىڭ

سۆسۆ بىلەن تونۇش ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئاشپەز ئۇسسۇلغان بوسونىڭ ئۇستىگە يەنە بىر چۆمۈچ سەي سېلىپ بەردى. مايلىقدەك قىدىن بوسونىڭ ھەربىر تال چۆپى ئالتۇنسىمان پارقىراپ، خۇددى بىر تەخسە ئالتۇن پۇرچاققا ئوخشاش كۆرۈنەتتى. ئالتۇن پۇرچاقنىڭ نۇرى يىگىتنىڭ چىرايىغا چۈشكىنىدە، ئۇنىڭ چىرايىدىكى تەبەسسۇم تېخىمۇ يېقىملىق كۆرۈنۈپ كەتتى. سۆسۆ بوسونىڭ ئۆزى قالتىس، قۇدرەتى چەكسىز بىر گۈھەر ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم چۈشىنىپ يەتتى.

— مېنى ۋېلىسىپىت بىلەن سوقۇۋەتتى دەپ تۇرۇۋالغان موماي پۇل-پىلە تلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋالدى.

— بىراق سىز سوقۇۋەتمەپتىكەنسىزغۇ؟ شۇنداقمۇ؟

— شۇنداق بولمايچۇ؟

— ئۇنداقتا نېمىشقا پۇل بېرىسىز؟ بىر پۇڭچەنمۇ بەرمەسلىك كېرەك ئىدى، ئۇلارنىڭ ئادەمنى بوزەك قىلغىنىنى قارىمامدىغان!

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن موماينا پۇل بىلەن ئاشلىق بىلىتى كېرەك تۇرسا. ئۇنىڭ ئۇستىگە مېنىڭ خاپا بولۇپ تارتىشىپ ئولتۇرۇشقا نەدە ۋاقتىم دەيسىز.

شۇتاپتا باشقا جوزىدىكى خېرىدار چاقىرىپ قالدى. سۆسۆ "مانا ھازىر" دەپ ئۇنلۈك جاۋاب بەردى-دە، داسمالنى ئېلىپ كېتىپ قالدى.

ئۇ كەچتە ئۆيىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن مومىسىغا بۇ ئەھمەق توغرىسىدا سۆزلەپ بەرمەكچى بولدى. بىراق مومىسىنىڭ يۈرەك سانجىقى قوزغىلىپ قالدى. دادىسى بىلەن ئانىسى قايىسى دوختۇرخانىغا ئاپىرىش توغرىسىدا بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى. "ئۇ دوختۇرخانىنىڭ جىددىي كېسەل بۆلۈمىدىكى سېسىقچىلىقتا چىداش مۇمكىن ئەمەس، كىم شۇ كارىدوردا بەش سائەت يېتىپ

پايـليالمـسا، ئۇنىڭ ئىچكى ئەزالىرى تۆمۈردىن سوقۇلغان بولۇپ چىقىدۇ" دېدى سۆسۇ. دادىسى سۆسۇغا ئالىيىپ قاراپ قويىدى، دادىسىنىڭ كۆز نۇرى سۆسۇنى بۇنداق دېيىش موماڭغا زادىلا كۆيۈنمىگەنلىك بولىدۇ دەپ ئەيىبلىگەنىدەك بىلىندى. سۆسۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۆزىنىڭ ۋاقتىنچە تۇزەشتۇرۇۋالغان كىچىككىنە كەپسىگە چىقىپ كەتتى.

سۆسۇ شۇ كېچىدە بىر چۈش كۆردى. بۇ ئەينى ۋاقتلاردا ئەڭ كۆپ كۆرۈپ تۇرىدىغان چۈشلەرنىڭ بىرى ــ لەگلەك ئۇچۇرۇش چۈشى ئىدى. ئۇ چۈشىدە ھەمىشە لەگلەك ئۇچۇرۇپ تۇراتتى، بىراق ھەر قېتىمقى ئۇچۇرۇش ئەھۋالى ئوخشاشمايتتى. ئۇ 1966ـيىلدىن كېيىن بۇنداق چۈشنى توپتوغرا ئون يىل كۆرمىدى. 1970ـيىلدىن كېيىن بولسا ئالتە يىل ھېچقانداق چۈشىنى كۆرمىدى. ئۇزاقتىن بويان قۇرۇپ قالغان دەريانىڭ سۇ كەلدى، ئۇزاقتىن بۇيان توسۇلۇپ قالغان تاشيولدا يەنە قاتناش باشلاندى، ئۇزاقتىن بۇيان كۆرۈلمىگەن چۈش قايتا پەيدا بولدى. سۆسۇ چۈشىدە چىمەنلىكتىمۇ، مەيداندىمۇ ئەمەس، بەلكى ئات ئۇستىدە تۇرۇپ لەگلەك ئۇچۇردى. ئاسمان-زېمىن تولىمۇ چوڭ ئىدى. "يېزا ــ بىپايان كەڭ زېمىن" بالىلار تەكلا دېگلاماتسىيە قىلىشاتتى. ئەسلىدە لەگلەكنى سۆسۇ ئەمەس، بىر ۋاخلىقىغا ئالتە سەر بوسو يېگەن يىگىت ئۇچۇرۇۋاتقاندەك قىلاتتى. لەگلەك شۇ قەدەر ئاددىي ھەم كۆرۈمسىز ئىدىكى، ئۇنى كۆرگەن ئادەمنىڭ ئىچى سىرىلەتتى! ئۇ تىك تۆت بۇلۇڭ شەكلىدە بولۇپ، كونىچە "يۇپۇق" دەپ ئاتىلاتتى. لەگلەك قانداقلا بولمىسۇن ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى، ئۇ "شەرق شامىلى" مېھمانخانىسىنىڭ يېڭى بىناسىدىنمۇ، داچىڭشەن تېخى ئۇستىدىكى قارىغايدىنمۇ، يايلاق ئاسمىنىدىكى قارچوغىدىنمۇ، "ياشسۇن پرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقلابىنىڭ غەلبىسى" دېگەن لوزۇنكا ئېسىلىـ

غان شاردىنمۇ ئېگىزگە چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۇچا-ئۇچا قاتمۇقات تاغ-دەريالار، قاتار-قاتار قارسغايلار، ئەتراپ-ئەتراپ قىزىل قوغدىغۇچىلار، توپ-توپ ئاتلار، تەخسە-تەخسە بوسولار ئۇستىدىن ئۆتتى. بۇ تازىمۇ قىزىقارلىق بىر ئىش بولدى! سۇسۇمۇ لەگلەكىكە ئەگىشىپ ئۇچۇشقا باشلىدى، ئەسلىدە ئۇ لەگلەكنىڭ ئۈزۈن بىر تال لېنتىسىغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

سۇسۇ چۈشىدىن ئويغانىدى، تېخى تاڭ ئاتمىغانىدى. ئۇ قول چىرىغىنى ياندۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ھېلىقى ئەڭ بەختلىك مىنۇتلاردىكى سۈرىتىنى ئىزدىدى. دۆلەت قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىدا ئۇ ماۋجۇشىغا گۈل تەقدىم قىلغان. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ تەلەيلىك ئىكەنلىكىگە ھەقىقەتەن ئىشەنگەن. ئۇ «ئەزالار ئوخشار ئاپتاپپە-رەسكە» دېگەن ناخشىنى ئېيتقان، چاپىنىنىڭ بوشاپ ساڭگىلاپ قالغان تۈگمىسىنى چېكىتىپ قادىۋالغان. ئۇ ماۋجۇشىنىڭ تېنىگە سالامەتلىك تىلىگەن. ئۇ مومىسىغا پىچەكگۈل قاينىتامىسى تەييارلاپ بەرگەن. مومىسى كارامەت شىپالىق بۇ قاينىتامىنى ئىچىپلا ياخشى بولۇپ كەتكەن. بىرمەھەلدىن كېيىن تاڭ يورۇپ، ئۆيدىكىلىرى بىلەن قوشنىلىرى ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. سۇسۇمۇ چىشىنى ھەۋەس بىلەن قېتىرقىنىپ چوتكىلاشقا باشلىدى، ئۇنىڭ چىشىنى چوتكەلىغان ئاۋازى شۇنداق جارانلىق چىقىپ كەتتىكى، گويا ھويلىغا بىر پويىز بېسىپ كىرگەندەك بىلىنىدى. يۇزىنى يۇغاندا چىققان ئاۋاز گويا ئېچا دېگىزنى پاراكەندە قىلغاندىكى ئاۋازغا ئوخشايتتى. ئۇ ئېشىپ قالغان مومىدىن بىرنى، چىلغان سەيدىن بىر تالنى يەپ، بىر ئىستاكان قاينات سۇ ئىچتى. ئۇ "ھەممىدىن ياخشىسى قاينات سۇ" دېگەن ماقال ئۇچۇق بايراقتا ھۆجۇم قىلىدىغان ماقالمۇ قانداق دېگەن گۇمانغا كەلگەن چاغدىلا ئاندىن لەگلەكتىن ئايرىلىپ، رېئال دۇنياغا قايتىپ كەلگەندەك بولدى، ئۇ توپلىنىڭ بوقۇچىنى

چىكىتتى-دە، غاچ-غاچ-غاچ دەسسەپ مېڭىشقا باشلىدى، بۇ ھال كىشىنى پاشىنسىغا ناھال قاقتۇرۇۋالغان ئوخشايدۇ، چوخوسلوۋاكىيە پاسوندىكى ئىشكاپقا شىنا قېقىۋاتقان ئوخشايدۇ دېگەن تۇيغۇغا كەلتۈرەتتى.

ــ سۇسۇ، بۆلەكچىلا خۇشال تۇرىسەنغۇ؟ ــ دەپ سورىدى دادىسى.

ــ مەن بۆلۈم باشلىقى بولىدىغان بولدۇم، ــ دەپ جاۋاب بەردى سۇسۇ.

دادىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇشال بولدى. سۇسۇ ئالتە ياش چېغىدا يەسلىدە گۈرۈپپا باشلىقى بولغانىدا، دادىسى خۇشاللىقىدىن بۇ گەپنى كۆرگەنلا ئادەمگە دەپ بەرگەنىدى. سۇسۇ توققۇز ياش ۋاقتىدا پىئونېرلار ئەترىتىدە ئوتتۇرا ئەترەت باشلىقى بولغانىدا، دادىسى خۇشاللىقىدىن قىنىغا پاتماي كەتكەنىدى... پويىز ئۈزاقتىن ئۈزاق گۈدۈك چالغاندا، دادىسى بىردىنلا يىغلۇەتكەنىدى، سۇ چاغدا پويىزدىكى بالىلارمۇ كاللەكلىشىپ يىغلىشىپ كەتكەنىدى. بىراق سۇسۇنىڭ كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقمىغانىدى، قارىغاندا ئۇ ئىستىقباللىق ئادەم بولۇشقا بەل باغلىغاندەك، دادىسىغا قارىغاندا كۆپ قەتئىيدەك كۆرۈنەتتى.

ــ ھە، كەلدىڭىزمۇ؟

ــ ياخشىمۇ سىز!

ــ بۇگۈن نېمە يېمەكچىسىز؟

ــ مەن ئاۋۋال سىز بىلەن ھېساب-كىتاب قىلىۋېتەي، مانا بۇ تۆت سەر ئاشلىق ھېلىتى بىلەن ئىككى مو سەكسەن پۇلۇڭ پۇل.

ــ ھېساباتىڭىز قالتىس ئېنىققۇ سىزنىڭ. لاۋدۇغۇ يەمسز؟

ــ ياق يەنىلا تۆت سەر بوسو يەي.

ــ باشقا تاماق يەپ باقمامسز؟ جۇۋاۋا بار، بىر سەرگە يەتتە،

سېرى بىر مو بەش پۇك. مانتا بىر سەرگە ئىككى، سېرى بىرمو سەككىز پۇك. زىماجياك سۇرتۇلگەن قازان نېنى ۋە لاۋدۇفۇ، بۇنىك تۆت سېرى ئۇچ موچەن.

— قايسىسى تېز تەييار بولسا شۇنى يەي.

— توختاپ تۇرۇك، ئاۋۇ ياقتا يەنە بىر خېرىدار كىرىپ قالدى... ئۇنداق بولسا سىزگە مانتا ئەكىلەي، بۇگۈنمۇ ئالتە سەر يەمسىز؟... مانا، مانتا كېلىپ قالدى، سىز نېمىشقا شۇنچىۋالا ئالدىراش؟ سىز داشۇ ئوقۇغۇچىسىمۇ-يە؟

— مەن شۇنداق بولۇشقا لايقما؟

— سىز تېخىنكىمۇ؟ گارمۇنچىمۇ؟ ياكى رەھبەرلىك بەنزىسىگە يېگىدىن كىرگەن كاتتىباشمۇ؟

— مەن شۇنىڭغا ئوخشايدىكەنمەنما؟

— ئۇنداقتا...

— مېنىك تېخى خىزمىتىم يوق.

— تۇرۇپ تۇرۇك. يەنە بىر خېرىدار كىرىپ قالدى... خىزمىتىڭىز بولمىسا سىز نېمىشقا شۇنچە ئالدىراش؟

— خىزمىتى يوق ئادەممۇ ئادەم، ئۇنىڭمۇ تۇرمۇشى، ياشلىق باھارى، قىلىپ تۇگىتەلمەيدىغان جىق ئىشلىرى بولىدۇ.

— سىز نېمە ئىش بىلەن ئالدىراش؟

— كىتاب ئوقۇش بىلەن.

— كىتاب ئوقۇش بىلەن؟ نېمە كىتاب؟

— ئەۋزىلىنى تاللاش ئۈسۈلى، پالىئونتولوگىيە، چەت ئەل تىلى.

— سىز داشۇگە ئىمتىمان بېرمەكچىمۇ؟

— ھازىر داشۇلەرگە ئىمتىمان ئېلىنامدۇ؟ مەن ئىمتىھان بېرىسەم قەغەزنى ئاق تاپشۇرمايمەن.

— ئەپسۇسكى، جاك تېيىشگىنىك تەجرىبىسىنى ئومۇملاشتۇرۇش

تەس بولۇۋاتىدۇ.

— ئىشقىلىپ ئاز-تولا بىرنېمە ئۆگىنىۋېلىش، ئاز-تولا ئەھمىيىتى بار بىرنېمە ئۆگىنىۋېلىش كېرەك. بىز تېخى ياش، شۇنداقمۇ؟ — جىيايۈەن مانتنىي يەپ بولۇپ، بىر تېپىشماقنى قالدۇردى- دە ئىتتىك كېتىپ قالدى.

جىيايۈەن دېگەن ۋاقىتدا، ئەسلىدىكى قارارىدا كەلدى. بۇ قېتىم ئۇ لاۋدۇڤۇ يېمەكچى بولدى. ئاقۇش كەلگەن لاۋدۇڤۇ ئۇستىگە يېشىل جۈسەي چېچىكى، سۇس سېرىق زىماجيالىق ۋە قىپقىزىل لازا سېپىلگەنىدى. نېمىشقا مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى چىن شىخۇاڭنى بىلىپ، لاۋدۇڤۇنى ئىجاد قىلغان تالانتلىق ئالىمنىڭ ئېتىنى بىلمەيدىغاندۇ؟

— سىز مېنى ئالداپ قويۇپسىز.

— نەدە شۇنداق ئىش بولسۇن!

— سىز خىزمىتىم يوق دەپ مېنى ئالداپ قويۇپسىز.

— خىزمىتىمنىڭ يوقلۇقى راست، مېنىڭ تېخى بېيداخۇاڭدىن قايتىپ كەلگىنىمگە ئەمدى ئۇچ ئاي بولدى. بىراق كېلەر ئايدىن باشلاپ ئىشقا چۈشىمەن.

— قايسى پەن تەتقىقاتى ئورنىغا ئىشقا چۈشۈسىز؟

— مەھەللىدىكى مۇلازىمەت ئورنىغا. مېنىڭ ۋەزىپەم شاگىرتلىق قىلىش، كۇنلۇك رېمونت قىلىشنى ئۆگىنىمەن.

— ئەمدى ئىشىڭىز چاتاق بوپتۇ.

— يوقسۇ. بۇزۇلغان كۇنلۇكىڭىز بارمۇ؟ بولسا ئەتە ماڭا ئەكىلىپ بېرىڭ.

— بىراق سىزنىڭ ئەۋزەلىنى تاللاش ئۇسۇلى، پالىئونتولوگىيە، چەت ئەل تىلى دېگەنلىرىڭىز بار ئىدىغۇ...

— ئۇلارنى داۋاملىق ئۆگىنىمەن.

ـــ ئەۋزىلىنى تاللاش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ كۇنلۇك رېمونت قىلامسىز؟ ياكى دىنوزاۋىرنىڭ ئىسكىلىتى بىلەن كۇنلۇك ياسامسىز؟

ـــ ھە، ئەۋزىلىنى تاللاش ئۇسۇلى كۇنلۇك رېمونت قىلىش ئۇچۇنمۇ ئەسقاتىدۇ. بىراق گەپ تېخى بۇنىڭدا ئەمەس، گېپىمىگە قۇلاق سېلىڭ... ماڭا لاۋۇقۇدىن يەنە بىر قاچا ئەكىلىپ بېرىڭ، لازىنى ئانچە جىق سالماڭ، قاراڭ تەرلەپ كەتكىنىمنى. رەھمەت سىزگە... ئىش مۇنداق، كەسىپ دېگەن تىرىكچىلىكنىڭ ۋاستىسى، شۇنداقلا ئۇ ئەڭ ئەقەللىي مەجبۇرىيەت. بىراق ئادەم كەسىپتىن كۇچلۇك بولۇشى كېرەك. كەسىپ ھەممە دېگەنلىك ئەمەس، مەڭگۇ-لۇك نەرسىمۇ ئەمەس. ئادەم دۇنيانىڭ خوجايىنى، كەسىپنىڭ خوجا-يىنى، ئالدى بىلەن بىلىمنىڭ خوجايىنى بولۇشى كېرەك. سىز كۇنلۇك رېمونت قىلىڭىز مەنمۇ كۇنلۇك رېمونت قىلىمەن، سىز 18 كوي پۇل تاپىڭىز مەنمۇ 18 كوي پۇل تاپىمەن. بىراق سىز دىنوزاۋىرنى بىلىپ، مەن بىلمىسەم، سىز مەندىن كۇچلۇكرەك، مەندىن ياخشىراق، مەندىن بايراق بولغان بولىسىز. شۇنداق ئەمەسمۇ؟

ـــ مەن چۈشەنمىدىم.

ـــ ياق، سىز چۈشىنىسىز، سىز ئاللىقاچان چۈشەندىڭىز. بولمىسا سىز مەن بىلەن سۆزلىشىپ نېمە قىلىسىز؟ ئاۋۇ شەندۇڭلۇق خېرىد-دارنىڭ ئاچچىقى كېلىۋاتىدۇ، يەۋاتقان خاسىڭ مېغىزغا ئارىلىشىپ قالغان كىچىككىنە تاشنى چايناپ سېلىپ چىشى ئاغرىپ كەتكەن چېغى. خوش ئەمسە.

ـــ خوش، ئەتە كۆرۈشەيلى.

سۇسۇ "ئەتە" دېگەن سۆزنى دەپلا ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى. ئۇ دېگەن ئەتە خۇددى لەگلەكنىڭ لېنتىسىدەك ئاددىي-ساددا ئەمما ئەركىن ھەم ئازادە ئەتە ئىدى. بامبۇكقا، بۇلۇتقا، چۈشكە،

بالېتقا، G تارىسىنىڭ قوشۇمچە ئاۋازىغا، كۆزدىكى يوپۇرماقتا ۋە باھاردىكى گۈل بەرگىگە ئوخشايدىغان ئەتە ئىدى. ھالبۇكى ئۇ پەقەت ئىشتانسىز قىپيالىڭاچ يۈرىدىغان كىچىك بالىمۇ ئوينىيالايدىغان لەگلەكلا ئىدى.

ئەتىسى ئۇ كەلمىدى، ئەتىسىنىڭ ئەتىسىمۇ كەلمىدى. سۇسۇ بىر قۇلۇننى ئىزدەپ چىقىپ يولدىن ئېزىپ قالدى، ئۇ تاغ ئورمان-لىقىدا قۇلۇننى خودىدى پىغانلىق بايتالدەك تەرەپىمۇتەرەپ ئىزدەپ باراتتى. شۇ تاپتا گويا ئۇ نوپۇسى، ئاشلىق كىنىشكىسى ۋە مال ئېلىش كىنىشكىسى بىراقلا ئۆچۈرۈۋېتىلگەن ئادەمگە ئوخشاپ قالغانىدى.

ــ ھە، سىزمۇ!... كەپسىز-دە!

ــ مومام قازا قىلىپ كەتتى!

سۇسۇ گويا كاچكۇلغا چۈشۈپ كەتكەندەك بولدى-دە، تامغا يۆلەنگىنىچە قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ بىرھازادىن كېيىن بىلدىكى، بۇ كۆزەينەكلىك ئەخمەقنىڭ مومام دېگىنى ئۇنىڭ ئۆز مومىسى ئەمەس ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ سۇسۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق قايغۇغا چۆمدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى قانداقتۇ بىر سوغۇقلۇق قاپلىغانىدى.

ــ ھايات دېگەن قىسقا نېمە، شۇڭا ۋاقتىنى ھەممىدىن بەك قەدىرلەش كېرەك.

ــ ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ۋاقتىلىرىم تەخسە كۆتۈ-رۈش بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، ــ دېدى سۇسۇ غەمكىن كۈلۈپ، ئۇ يىراق-يىراقلاردىن قانداقتۇ بىر قۇلۇننىڭ ئاياغ تىۋىشى كېلىۋات-قانلىقىنى ئاڭلىغاندەك بولدى.

سىزنىڭ شۇنچە جىق ئادەم ئۈچۈن تەخسە كۆتۈرۈپ كەلگىنىڭىزگە رەھمەت. بىراق بۇ تەخسە كۆتۈرۈشلا ئەمەس.

ــ ئەمىسىچۇ؟ تەخسە كۆتۈرۈش ئىشىنىڭمۇ ماڭا ھاجىتى

چۈشۈشى ناتايىن. ماڭا مۇشۇ ئىشنى تېپىپ بېرىش يولىدا دادام بىلەن ئانام ئاز ئەجىر قىلمىدى.

— ھەممە ئىش ئوخشاش، — دېدى ئۇ كۆڭلىدە نېمىندۇ چۈشەنگەندەك كۈلۈپ قويۇپ، — مېنىڭچە سىز ئاز-تولا ئەرەبچە ئۆگىنىۋالسىڭىز ياخشى بولغۇدەك، چۈنكى بۇ ئاشپۇزۇلۇڭلار مۇسۇلمانلار ئاشپۇزۇلى-دە.

— مۇسۇلمانلار ئاشپۇزۇلى بولسا نېمە بوپتۇ؟ بەربىر بىزنىڭ بۇ يەرگە مىسرىنىڭ باش ئەلچىسى بوسو يېگىلى كەلمەيدۇ.

— بىراق سىز كۇنلەرنىڭ بىرىدە مىسىردا تۇرۇشلۇق باش ئەلچى بولۇپ قالسىڭىزمۇ ئەجەب ئەمەس، بۇنىسى خىيالىڭىزغا كىرىپ باقتىمۇ؟

— چاقچاق دېگەنگە تازىمۇ تۇستا ئىكەنسىزھە، — شۇ تاپىتا قۇلۇن ئاشپۇزۇلىغا چېپىپ كىرىپ سۇسۇنىڭ پۇتىنى دەسسىگەندەك بولدى، — بۇ بەئەينى بىر چۇش كۆرگەنلىكتۇ!

— چۇش كۆرۈپ، كۆكۈل ئاچقانىنىڭ نېمە يامىنى بار؟ ئۇنداق بولسا تۇرمۇش بەكلا بۇرۇقتۇمچىلىق ئىچىدە قالمامدۇ؟ سىزدە شۇنداق بىر قەتئىي ئىشەنچ بولۇشى كېرەككى، سىزمۇ مىسىردا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىنىڭكىگە ئوخشاش پاراسەت، پەزىلەت ۋە ئىقتىدارغا تامامەن ئىگە بولالايسىز، ھەتتا ئۇنىڭدىن كۆپ ئېشىپمۇ كېتەلەيسىز. سىز باش ئەلچى بولالماسلىقىڭىز مۇمكىن، بىراق سىز باش ئەلچىدىن ئېشىپ چۈشۈشىڭىز كېرەك. ئاچقۇچ ئۆگىنىشتە.

— بۇ گەپ سۇيىقەستچىنىڭ گېپىگە ئوخشاپراق قالدىغۇ دەيمەن.

— ياق بۇ ئەقەللىي بىر "ئادەم"نىڭ گېپى.

— نېمە دېدىڭىزا ؟ "ئادەم". "ئادەم" دېگەن نېمە گەپ؟

— مانا بۇ سىزگە ئۆگىتىدىغان بىرىنچى ئەرەبچە سۆز — ئادەم. بۇ ئىنتايىن گۈزەل بىر ئىبارىدۇر. ئېدىن باغدىكى "ئادام"

"ئادەم"نىڭ يەنە بىر خىل ئاھاڭ تەرجىمىسى. "شاۋا" دېگەن گەپ "ھاۋا" دەپمۇ تەلەپپۇز قىلىنىدۇ، ئۇ "ئاسمان" دېگەن بولىدۇ. ئادەم ئاسمانغا موھتاج، ئاسمانمۇ ئادەمگە موھتاج.

ــ شۇڭا بىز كىچىكىمىزدىن لەگلەك ئۇچۇرۇپ ئويناپتۇق.

ــ پاھ، تازىمۇ تالانتلىق ئوقۇغۇچىغا خاس گەپنى قىلۇەتتىڭىز.

بىرىنچىدەرس: ئادەم. ئادەم ھاۋاغا موھتاج، ھاۋا ئادەمگە موھتاج. ئادەم ئاسمانغا موھتاج، ئاسمان ئادەمگە موھتاج. بىز لەگلەككە، شارغا، ئايروپىلانغا، راكېتىغا ۋە ئالەم كېمىسىگە موھتاج. ئۇ ئەرەبچىنى مانا مۇشۇ يول بىلەن ئۆگىنىشكە باشلىدى، بۇ ھال ئەتراپتىكىلەردە ئەنسىزلىك پەيدا قىلدى. سىز تەخسىنى خاتىرجەم كۆتۈرۈۋېلىڭ كېرەك. سىز تەسىرگە دىققەت قىلىشىڭىز كېرەك. سىزنىڭ چەت ئەللىكلەر بىلەن بىرەر مۇناسىۋىتىڭىز بارمۇ. شۇنداق بولۇپ قالسا، يەنە بىر قېتىم قوشۇنىنى تازىلاش، غەلىتە ئادەم، غەلىتە ئىش، غەلىتە ئەھۋاللارنى ئېنىقلاش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلماندا، سىزنىڭ ئۇستىڭىزدە مەخسۇس دېلو تۇرغۇزۇشقا توغرا كېلىدۇ. مەن بىرمۇ تەخسە چېقىۋەتكىنىم يوق. مېنىڭ بۆلۈم باشلىقى بولغۇم يوق. مەن مۇھەممەد، سادات ۋە ئاراپاتلارنى بىلمەن. مەن سىزنىڭ مېنىڭ دېلويىمنى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسىغا باشلىق بولۇشىڭىزنى ئىككى قوللاپ قارشى ئالىمەن.

شۇنداق قىلىپ، سۇسۇ جىايۇەن بىلەن "ئەپلىشىپ قالدى". بۇ ھەقتىكى ئاخبارات شۇ زامات ئۇنىڭ دادىسىنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. دادىسى ھەمىلايەرگە قىزىنىڭ ھەرىكىتىنى سۆزەتكە ئېلىپ، گېپىنى خاتىرىلەپ تۇرىدىغان ئاپتوماتىك ئاپپارات جايلاشتۇردى. "ئۇنىڭ ئىسىم ــ فامىلىسى، بۇرۇنقى ئىسمى، قوللانغان ئىسمى نېمە؟ ئائىلە تەركىبى، ئۆزىنىڭ كىلىپ چىقىشى نېمە؟ يەر ئىسلاھاتىنىڭ ئالدى ــ

كەيندىكى ئىقتىسادىي ئەھۋالى؟ تۇغۇلۇپ ئۆچ ئايدىن تارتىپ هازىرغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تەرجىمهالى؟ سىياسىي تارىخى؟ ئائىلىسىدىكىلەر ۋە مۇهىم ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتى ئىچىدە باستۇرۇلغان، قامالغان، رىجىمغا ئېلىنغانلار ۋە پومېشچىك، باي دېهقان، ئەكسىلىنقىلابچى، بۇزۇق ئۇنسۇرلار بارمۇ-يوق؟ قالپاق كىيگۈزۈلگەن ۋە قالپىقى ئېلىپ تاشلانغان ۋاقتى؟ ئۆزىنىڭ سىياسىي ھەرىكەتلەردىكى ئىپادىسى؟ ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىدىكى ئاساسلىق كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادىي كىرىم-چىقىم ئەھۋالى، هېساباتى ۋە ئامانىتى..." سۇئال بۇ سوئاللارنىڭ هېچقايسىسىغا جاۋاب بېرەلمىدى. ئانىسىنىڭ بولسا چۆچۈپ كەتكەنلىكىدىن يېغلاشتىن ئۆزگە هېچقانداق ئىش قولىدىن كەلمەيتتى. سەن ئەمدى24 ياش يەتتە ئايلىق بولدۇڭ، ئوبېيكت ئىزدەشكە يەنە بەش ئاي ۋاقتىڭ بار تۇرسا. جەمئىيەتتە بۇزۇق ئادەملەر بار، ھەممىلا يەردە بار. سۇئۇنىڭ دادىسى يېگىت تۇرۇشلۇق مەھەللە، ئورۇن، پەيچۇسو، كادىرلار بۆلۈمى، ئارخىپ باشقارمىسىغچە تەكشۈرۈپ بارماقچى بولدى. ئۇ ئۆز تونۇشلىرىنى بۇ ئىشقا سەپەرۋەر قىلىش ئۈچۈن ئىزلارنى يەل قازان شورپىسى بىلەن مېهمان قىلماقچى بولدى. ئۇنىڭ ئەڭ ئامراق پار-پۇر چەينىكى قولىدىن چۈشۈپ كېتىپ چۈل-چۈل بولۇپ كەتتى. "سىز مۇشۇنداق يول بىلەن بېرەر ئەكسىلىنقىلابچىنى تاپالىشىڭىز مۇمكىنكى، ئوبېيكتىمنى ھەرگىز تاپالمايسىز!" دەپ ۋارقىرىدى بەئەينى بىر تۆھۈر قىزغا ئوخشايدىغان سۇسۇ، ئاندىن ئۇن سېلىپ يېغلاپ كەتتى.

ئاشپۇزۇلنىڭ مۇدىر، كادىر، گۇرۇپپا باشلىقى، جەمئىيەتنىڭ لىدېرىمۇ سۇئۇغا دادىسىنىڭكىدەك سوئال ۋە ئانىسىنىڭكىدەك ئاگاهلارنى يېغدۇردى. پروليتارىياتلىق مۇهەببەت ئوڕتاق ئېتىقاد، ئۆز قارىشىتىن ۋە سىياسىي-ئىدىيە جەهەتتىكى بىردەكلىكتىن كېلىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بىر-بىرىنى ئۆزاققىچە، تەپسىلىي چۈشىنىش، جەمئى-

دىي، ئېھتىياتچان، ئەستايىدىل بولۇش كېرەك. تارىنى راسا چىڭە-تىش، دۇشمەن ئەھۋالى نۇقتىسىنەزىرىنى تۇرغۇزۇش كېرەك. سۆيگەن كىشىنى پروليتارىيات ئىنقلابىنىڭ ئىزباسارلىرىغا قويۇلدى-غان بەش شەرت بويىچە تاللاش كېرەك. ئاشپۇزۇلنىڭ چەينىكىنى چېقىۋېتىشكە بولمايدۇ. سۇسۇ پىئونېرلار ئەترىتىدىكى ۋاقتىدىن تارتىپلا ئاممىنىڭ مال-مۈلكىنى ئاسراش توغرىسىدا تەربىيە ئالغانىدى.

ماۋجۇشى ۋاپات بولدى. سۇسۇ ئەندىكسپ-ئەندىكسپ يىغلايتتى، يىغلاپ دېمى كېسىلىپ كېتەتتى. ئۇ ماۋجۇشى ئۇچۇن، ئۆزى ئۇچۇن ۋە باشقىلار ئۇچۇن يىغلاشنى ئاللىقاچان كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلىۋاتاتتى. "جۇڭگو تۇغىشتى!" دەيتتى دادىسى، ئەمما جۇڭگو ئەمەس، "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" تۇغىشكەنىدى. سۇسۇ دىدار كۆرۈش ئۇچۇن كەل-گەندە، ماۋجۇشىغا ئىككىنچى قېتىم يېقىنلاشتى ۋە بوش، تەمكىن ئاۋازدا: "مەن سىزگە گۈل تەقدىم قىلغىلى كەلدىم" دېدى.

ئۇ ھەممىلا نەرسىنىڭ ئۆزگىرىۋاتقانلىقىنى بىلىمەكتە ئىدى. ئۇ كېچە-كېچىلەپ قارت ئويناپ چىقىدىغان ئادەملەرنىڭ كېچە-كېچە-لەپ چەت ئەل تىلى ئۆگىنىدىغان ئادەملەردىن ئوخشايراق پارتىيىگە قوبۇل قىلىنىدىغانلىقىغا ۋە ئۆستۈرۈلىدىغانلىقىغا قارىماي، ئەرەبچىنى دادىللىق بىلەن ئۆگەنسە بولاتتى. جەمئىيەتتە ياش يىگىت-قىزلارنىڭ بىللە يۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ھامان ئاچچىقىدىن كېسىلى تۇتۇپ ئايلىنىپ قالىدىغان ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا قارىماي، جىيايۇەن بىلەن كوچىلاردا قورقماي قول تۇتۇشۇپ ماڭسا بولاتتى. بىراق، ئۇلار مۇڭدۇشۇش ئۇچۇن بىرەر ئېپلىك جاي تاپالمايتتى. باغچىنىڭ ئورۇندۇقلىرى بوش ئەمەس ئىدى. مەك تەسلىكتە بىر بوش ئورۇن-دۇق تېپىلۇندى، ئاستىدا بىر پاتمان قۇسۇق بار بولۇپ چىقتى. ئاخىر ئۇلار كەڭتاشاراق بىر باغچىغا بېرىپ مۇڭداشماقچى بولدى،

ئۇ باغچىدىكى ئورۇندۇقلارنىڭ يېنىدىكى ستولبىلارغا كانايلار ئېسىلغان بولۇپ، ئۇلاردىن "سەيلىچىلەرنىڭ بىلىشىگە تېگىشلىك ئىشلىرى" ئاڭلىتىلىپ تۇراتتى. "بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار" ساپلا "بەش موچەدىن 15 كويغىچە جەريمانە قويۇلىدۇ"، "دىكتاتۇرا ئورگانلىرىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بېرىلىدۇ"، "ئىنتىزامغا ئاڭلىق رىئايە قىلىش، باشقۇرۇشقا بويسۇنۇش كېرەك" دېگەندەك گەپلەر بىلەن تولغانىدى. بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار مۇرەككەپ بولۇپ، قارىغاندا بىرەر ھەپتە كۆرسىتا ئۆگىنىپ چىقمىغىچە باغچىنى تاماشا قىلىش مۇمكىن ئەمەستەك قىلاتتى. مۇشۇنداق يەردىزە مۇھەببەتتىن پاراڭلاشقىلى بولامدۇ؟ كېتەيلى.

قەيەرگە بېرىش كېرەك؟ سېپىل خەندىكى بويىدا "بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار" ئاڭلىتىلىپ تۇرىدىغان كاناي يوق ئىدى. بىراق ئۇ يەر بەك چەت ئىدى. خەۋەردىن قارىغاندا، سېپىل خەندىكى بويىدا بىر جۈپ ئاشىق-مەشۇقلار بىر خىلدا مۇڭدىشىپ ئولتۇرغانىكەن، توساتتىن "قىمىرلاشما!" دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا قولىدا خەنجەر تۇتقان، يۈزىنى نقابلىۋالغان بىر ئادەم پەيدا بولۇپتۇ، ئۇنىڭ يەنە بىر قولىچومىقمۇ بار ئىكەن. نەتىجىدە بۇ قاراقچىلار ئۇلارنىڭ قول سائەت ۋە پۇللىرىنى بۇلاپ كېتىپتۇ. مۇھەببەتنىڭ زوراۋانلىق ئالدىدا قارشىلىق كۆرسىتىش كۆچى بەرىبىر يوق-تە. كېيىنكى كۈنلەردە جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگىنى بۇ ئەنزىنى پاش قىلىپ، ھىلىقى ئەبىلەخلەرنى تۇتۇپتۇ. كىشىلەر جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىنى نېمىشقا ياخشى كۆرىدۇ؟ جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسى بولمىسا بولمايدۇ-دە.

ئاشپۇزۇلغا بېرىش كېرەك. ئۇ يەرگە بارساڭ ئالدى بىلەن تاماق يەۋەتقان ئادەمنىڭ كەينىدە ئۆرە تۇرۇپ، ئۇنىڭ تاماق يەۋەتقانلىقىغا، يەپ بولغاندىن كېيىن سونايلىنىپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىۋاتقا-

قانلىقىغا سەۋرچانلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشۇڭغا توغرا كېلىدۇ. ئاندىن مىك تەسلىكتە ئورۇن ئېلىپ، قولۇڭغا ئەمدى چوكا ئېلىپ تۇرۇ- شۇڭغا يەنە بىر يېڭى ئىز باسار پەيدا بولىدۇ- دە، خەتـنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتمىگەي دەپ، ئورۇندۇقنىڭ بالدىقىنى دەسسىگىنىچە بېشىڭدا قاراپ تۇرىدۇ. قەھۋەخانا ياكى قاۋاقخانىغا باراي دېسەڭ، بۇنداق جايلار كىشىلەرنى چىرىتىدۇ دەپ بىزدە تېخى سېلىنمىغان. بولمىسا كوچىدا مېڭىپ يۈرۈپ مۇڭدىشىش كېرەك، ئامېرىكىدىمۇ سەمىرىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ دەپ كوچىدا سەيلە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدۇغۇ. قىشتا ھاۋا ناھايىتى سوغۇق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ئۇچسىغا پاختىلىق چاپان، بېشىغا قۇلاقچا كىيىپ، يۇڭ شارپا ئوراپ، ئاغزىغا ماسكا تارتىپ، نۆلدىن تۆۋەن 20 گرادۇس سوغۇق كۆنلىرىدىمۇ كوچىدا مېڭىپ يۈرۈپ مۇڭدىشىتى. ئۇنى ئاز دەپ تېخى بۇ ئاشقى- مەشۇقلارنى كۆرگەن بەزى كەپسىز بالىلار ئۇلارنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ "ھۇيت- ھۇيت" دەپ توۋلە- شاتتى، ئۇلارنى تىللىشاتتى، ئۇلارغا تاش ئېتىشاتتى. بۇ بالىلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ دۇنياغا قانداق تۆرىلىپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى- دە.

جىياۋەن ھامان شۇكۇر- قانائەتلىك ئىدى. ئۇ بىرەر رېشاتكا تۇۋۇي، بىرەر تۇپ دەرەخ تۇۋۇي، بىرەر ئۆستەڭ بويى بولسىمۇ رازى بولاتتى، ئۇ ئىشقىلىپ بالدۇرراق بىر يەرنى تېپىپ ئولتۇ- رۇپ، سۈسۈ بىلەن ئەرەبچە ۋە ئېنگلىزچە پاراڭلاشساق دەيتتى. سۈسۈ بولسا تېپىلغان يەردىن ھامان قۇسۇر چىقىراتتى، رازى بول- مايتتى، ياق، ياق، ياق. ئۇ ئۇنداق ئورۇن باسار نەرسىلەرنى كېرەك قىلمايتتى. مانا ئۇيۇ يىل ئۆتۈپ كەتتى، بۇ ئۈچ يىل ئىچىدە ئۇلار- نىڭ شەنبىلىرى ئومۇمەن دېگۈدەك ئولتۇرىدىغان يار ئىزدەش بىلەن ئۆتتى. ئىزدە- ئىزدە، بىر ئاخشام ۋاقىت شۇنداق ئىزدەش بىلەن ئۆتۈپ كېتەتتى. ئەي، بىپايان كەڭ زېمىن، ئەي ئۇلۇغۋار ئۈچ

ئۇلچەملىك ماكان، بىزدەك ياشىلارنىڭ ئولتۇرۇپ مۇڭدىشۇبلىشى، قۇچاقلىشىپ سۆيۈشۈۋىلىشى ئۇچۇن بىرەر پۇچقىقكىمۇ يوقمۇ سېنىڭ؟ بىزگە كىچىككىنە بىر پارچە يېرىڭلا بولسا بولاتتىغۇ. سەن شۇنچە-شۇنچە زەبەردەست قەھرىمانلارنى، جاھاننى لەرزىگە سالغان قوزغالاڭچىلارنى، زېمىنغا ئاپەت سالغۇچى زىيانداش ھاشاراتلارنى، ئاسمانئوزىمىننى بۇلغىغۇچى كېرەكسىز نەرسىلەرنى، شۇنچە-شۇنچە جەڭ مەيدانلىرىنى، پارتلىتىش مەيدانلىرىنى، ئامېۋى مەيدانلارنى، يەغىن مەيدانلىرىنى، جازا مەيدانلىرىنى... ئۆزەڭگە سىغدۇرالايسەنۇ، بويى بىر مېتر 60 سانتىمېتر، ئېغىرلىقى 48 كىلوگرام كېلىدىغان سۆسۇ بىلەن بويى بىر مېتر 70 سانتىمېتر، ئېغىرلىغى 54 كىلوگرام كېلىدىغان جىيايۈەننىڭ ئوتلۇق مۇھەببىتىنى سىغدۇرالمامسەن؟

سۆسۇ كۆزىنى ئۇۋۇلىۋىدى، كۆزى قاتتىق ئېچىشىپ كەتتى. ئۇ ئەسلىدە لازا تۆتۇپ سالغان بولغىيدى؟ ئۇ كۆزى ئېچىشقانىدىن كېيىن قولىنى كۆزىگە تەگكۈزدىمۇ، ياكى قولىنى تەگكۈزگەندىن كېيىن كۆزى ئېچىشىپ كەتتىمۇ؟ بۇگۈن ئاخشام ئولتۇرۇپ مۇڭدىششقا بىرەرجاي تېپىلىپ قالارمۇ؟ ھاۋا سوغۇقراق تۇرىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ ماسكا تاقمىساقمۇ بولار. جيايۈەن: "توي قىلاتتۇق دەپ ئۈي سوراپ ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە بارايلى، ئەمدى بۇنداق كوچىدا يۈرىۋەرمەيلى" دېدى. شۇ چاغدا سۆسۇدىن: "يولداش ئاچا، چوڭ كوچىغا قاياق بىلەن باردۇ؟" دەپ سوراپ قالدى ئېغىر بوپا كۆتۈرۈۋالغان، كىيىملىرىنى توپا-چاڭ باسقان بىر كىشى باشقىچە بىر تەلەپپۇز بىلەن. ئۇ كىشى سۆسۇدىن جىق چوڭ ئىدى.

— چوڭ كوچا دەمسىز؟ چوڭ كوچا دېگەن مۇشۇ، — دېدى سۆسۇ قىزىل، يېشىل چىراغلار ئالمىشىپ يېنىپ تۇرغان تۆت كوچىنى كۆرسىتىپ. ئۇ يەردە ئاپتوموبىل، تراللىبۇس ۋە ۋېلىسىپىتلەر خۇددى

سەلدەك ئاقاتتى، ئېقىپ بىر پەس توختاپ قېلىپ يەنە ئاقاتىتى.

ــ چوڭ كوچا دېگەن مۇشۇما؟ ــ دېدى ئېغىر يۈك دەستىدىن ئېگىلىپ ــ پۈكۈلۈپ كېتىۋاتقان ئوتتۇرا ياش يولۇچى بېشىنى كۆتۈرۈپ، قاپقارا كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ. ئۇنىڭ بۇ كۆزلىرىدىن سەمەمبىلىك ئازىلاش ئىشەنمەسلىك ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. "چوڭ كوچا دېگىنىمىز مۇشۇ شۇ" دەپ تەكىتلىدى سۈسۈ. شۇ تاپتا ئۇنىڭ تۇرلۇك ماللار ماگىزىنى بىلەن مەركىزىي ئۆردەك كاۋىپى ئاشخانىسىنى ئالقىنىغا ئېلىپ بۇ ياۋاش ئەمما گۈمانخور يولۇچىغا تۆتكۈزۈپ قويغىسى كېلىپ كەتتى. يولۇچى بىر بېسىپ ــ ئىككى بېسىپ يۇرۇپ كەتتى، ئۇ يولنىڭ نېرىقى قېتىغا ئۆتمەكچى بولۇپ ماڭىدى، ئەمما پىيادىلەر ئۆتىدىغان ئۇزۇك سىزىقلىق يول بىلەن ماڭمىدى. قولىدا يېرىم ئۆتكۈزگۈچىلۈك كاناي تۇتۇۋالغان ئاق كىيىملىك قاتناش ساقچىسى ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى. بۇ ۋارقىراشتىن هودۇقۇپ كەتكەن يولۇچى يولنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا، ماشىنا قاينىمى ئىچىدە داڭقېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئاندىن ئۇ قاتناش ساقچىسىدىن: "يولداش ئاكا، چوڭ كوچا قەيەردە؟" دەپ سورىدى.

ــ سۈسۈ! ــ چىلىق ــ چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن، چاچلىرى پاخپايغان، هاسراپ ــ هۆمۈدىگەن هالەتتە جىايىۋەن يېتىپ كەلدى.

ــ يەر تېگىدىن چىقتىڭمۇ نېمە؟ بۇنداق ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولغۇچە، بىردەم ساقلاپ تۇرسىڭىز بولاتتىغۇ؟

ــ مەن دېگەن گىپنوزلۇقنى بىلمەن جۇمۇ. مەن سىزنى تاپالماپلا كەلدىم.

ــ ئىككىلىمىز گىپنوزلۇقنى بىلگەن بولساق قانداق ياخشى بولاتتى ــ هە؟

ــ نېمىشقا؟

ــ باغچىلاردا تانسا ئويناساق هېچكىم كۆرمەيدۇ ــ دە.

ـــ بەك ۋارقىرىماڭ، خەق سىزگىلا قاراۋاتىدۇ.

ـــ بەزىلەر تانسا ئويناشنى پەسكەشلىك دەپ بىلىدۇ، چۈنكى ئۇلار جۇباجېنىڭ ئۆزى ـ دە.

ـــ گېپىڭىز بارغانسېرى كىنايىلىك بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئىلگىرى ئۇنداقمۇ ئەمەس ئىدىڭىز.

ـــ كۆز شامىلى گېپىمنى شۇنداق ئۆتكۈرلەشتۈرۈۋەتتى. بىز شامالدىن دالدا بولغۇدەك بىرەر جاي تاپالمايدىغان ئوخشايمىز.

جىيايۈەننىڭ كۆزلىرى خىرەلەشتى، سۇسۇنىڭ بېشى چۈشۈپ كەتتى. جىيايۈەننىڭ كۆزەينىكىدە سانسىز چىراغلار، دېرىزىلەر ۋە ئۆي ـ ئىمارەتلەر ئەكس ئەتتى.

ـــ ئۆي يوقمىكەن.

ـــ يوق ئىكەن. ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسى بەرمىدى. ئۇلار توي قىلغىنىغا نەچچە يىل بولغان، بالىلىق بولۇپ كەتكەنلەرگىمۇ ئۆي بېرەلمەيۋاتىمىز، دەيدۇ.

ـــ ئۇنداقتا بىر تويىنى نەدە قىلىمىز؟ باغچىدىمۇ؟ بوسو ئېتىدىغان ئاشخانىدىمۇ؟ قاتناش ساقچىسى تۇرىدىغان قاراۋۇلخانىدا قىلامزمۇ ـ يە، ئۇ پەيزى جاي، تۆت تەرىپى ئەينەكلىك. ياكى ھايۋانات باغچىسىدىكى تۆمۇر قەپەزدە قىلىمىزمۇ؟ شۇنداق قىلساقمۇ باغچە بېلىتى ئۆسكەن بولاتتى.

ـــ ئۇنچۇالا ھاياجانلىنىپ كەتمەڭ. سىز... ـــ جىيايۈەن كۆزەينەكى تۆۋەنگە چۈشۈۋالغان بولىمسۇ ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئۇنى كۆتۈرۈپ قويدى، ـــ ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ توغرىلىقىدىغۇ گەپ يوق، بىراق، ئۇي بەرىبىر ئاسماندىن چۈشمەيدۇ. ئۇيگە ھاجەتمەن ئادەمنىڭ شۇنچە جىقلىقىدىن قارىغاندا، دەرۋەقە بىزدىنمۇ بەكرەك قىينىچىلىقى بارلار بولسا كېرەك.

سۇسۇ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ گەپ قىلماي تۇرۇپ قالدى، ئاز ـ

دىن ئۇ قانداقتۇ بىر نامەلۇم تاشنى تەپتى.

ــ قانداق بولدى؟ تاماق يېدىڭىزمۇ؟ مەن تېخى كەچلىك تاماقنى يېمىدىم، ــ جىايۇەن گەپنى باشقا ياققا بۇرىدى.

ــ نېمە؟ مېنىڭ نۇرغۇن ئادەمگە تاماق بەرگەنلىكىم ئېسىمدە بارىكى، ئۆزەمنىڭ تاماق يېگەن ــ يېمىگەنلىكىم ئېسىمدە يوق.

ــ ئۇنداقتا تاماق يېمەپسىز. بىز ھېلىقى چۆچۈرەخانىغا بارايلى. سىز ئۆچىرەتتە تۇرۇڭ، مەن ئورۇن تۇتۇپ تۇراي، ياكى بولمىسا مەن ئورۇن تۇتۇپ تۇراي، سىز ئۆچىرەتتە تۇرۇڭ.

ــ ھەرئىككىلىسى بىر گەپ ئەمەسمۇ. گەپلىرىڭىز يېغىندا بېرىلەدىغان دوكلاتلارنىڭ گەپلىرىگە ئوخشاپ قالاي دەپتۇ.

چۆچۈرەخانىدا ئادەم تىقما ــ تىقماق بولۇپ كەتكەنىدى. گويا چۆچۈرىنى بىكارغا بېرىدىغاندەك. گويا بىر قاچا چۆچۈرە ئېچىسە پۇل ئېلىش تۇگۈل يەنە ئىككى موچەن زولاپ بېرىدىغاندەك. "بولمىسا چۆچۈرە ئېچەمەي، قازان ئېنىدىن بىرنەچچىنى ئېلىپ يەيلى." قازان ئېنى ئالىدىغان يەردىمۇ كىشىلەر ئۆچىرەت بولۇپ كېتىشكەنىدى. "بولمىسا ئۆچىرەتتە تۇرۇپ يۇرمەي، ئېرىقى قاتتىكى دۇكاندىن ئىككى بولكا ئېلىپ يېسەكمۇ بولىدۇ." ئۇلار دۇكانغا كىرىپ بولكىغا ئەمدى قول سۇنۇپ تۇرۇشىغا، پىرىكازچىك ئەك ئاخىرقى ئىككى بولكىنى چىك سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى پاسوندا تىكىلگەن يىلپىز تېپىدىكى كەمزۇل كىيگەن بىر قېرى كىشىگە بېرىۋەتتى. "بولمىسا، بىز بولكا يېمەيلى، ئەمىسە بىز... بىز قانداق قىلىمىز؟"

ــ بىز بۇ دۇنياغا تۆرەلمىگەنلا بولساق قانداق ياخشى بولاتتى ــ ھە! ــ دېدى سۇسۇ زەردە بىلەن.

ــ ما يەنچۇ ئەپەندىنىڭ يېڭى نوپۇس نەزەرىيىسى تەنقىد قىلىنىپ خاتا قىلىنمىغان بولسا، ئېھتىمال بىز بۇ دۇنياغا ھەرگىز تۆرەل-

مىگەن بولاتتۇق.

ــ بۇنچۇالا ئاغرىنىپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ يەنە كېلىپ بىز يېڭى نوپۇس نەزەرىيىسى ئوتتۇرىغا قويۇلماستا تۇغۇلغان تۇرساق.

ــ بىزگە كەلگەندە بولكىمۇ تۇگەپ كەتتى دېسە.

ــ كېلىك، ئىككى بولاق پىچىنە ئالدىم. بىزنىڭ پىچىنىمىز بار، يەنە تېخى كۆتكۈچىلىك قىلدىغان، كۈنلۈك ياسايدىغان ئىشىمىز مۇ بار. بىز ئۆگىنىمىز، ياخشى ئىش قىلىمىز، باشقىلارغا ياردەم بېرىمىز. ياخشى ئادەملەر كۆپلۈك قىلمايدۇ، يەنىلا ئازلىق قىلۋاتىدۇ.

ــ نېمە ئۈچۈن؟ يەتتە كوي پۇل بىلەن ئىككى جىڭ ئاشلىق بىلىتىنى ئۆزىگىزگە تۆھمەت قىلغان كىشىگە ئىككى قوللاپ ھەدىيە قىلۋېتىش ئۈچۈنمۇ؟

ــ تۆھمەتكە قېلىپ 700 كويدىن ئايرىلىپ قېلىشقا توغرا كەلگەندىمۇ يارىلانغان مومانىنى قۇتقۇزۇۋېلىش كېرەك ــ تە... سىز شۇنداق قىلمامسىزا، سۈسۈ!

ھاۋا گۈلدۈرلەپ، چاقماق چېقىلدى. ئىلىكتىر سىملىرى ۋە چىراغ نۇرى تەۋرىنىپ كەتتى.

جىيايۈەن ئۈشتۈمتۈت ۋارقىرىۋەتتى:

ــ مېنىڭ پىچىنەمنى يەپ بېقىڭ.

ــ ئوخشاش تۇرسا.

ــ ياق، مېنىڭكى بۆلەكچىلا تاتلىق.

ــ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟

ــ مۇمكىن بولمايچۇ. ھەتتا ئىككى تامچە سۈمۈ بىر ــ بىرىگە تازا ئوخشاپ كەتمەيدۇ.

ــ ئەمسە سىز مېنىڭكىنى يەپ بېقىڭ.

ــ بوپتۇ يەپ باقسام باقاي.

ـــ مەن سىزنىڭكىنى يەپ باقتىم، سىز مېنىڭكىنى يەنە يەپ بېقىڭ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار پېچىنلىرىنى ئالماشتۇرۇشۇپ، بىرتال-بىر تالدىن يەپ تۆگىتىشتى، سۈسۈ بىر خىلدا كۈلۈپ قويدى. ئاچلارنىڭ توقلارنىڭكىدىن ئاچچىقى يامانراق كېلىدۇ.

ھاۋا بىردىنلا قاتتىق ئۆزگىرىپ كەتتى. ئېلېكتر سىملىرى ۋىڭىلداپ، ئېلان تاختىلىرى تاراقـ-تۇرۇقـ تاراقشماقتا. يول چىراغلىرى بارغانسېرى غۇۋالىشىپ بارماقتا ئىدى. سوغۇق شامال يولۇچىلارنى نەلەرگىدۇ قوغلىۋەتكەن، كوچىدا ئادەملەر كۆپ شالاڭلاپ كەتكەنىدى. قاتناش ساقچىسىمۇ ئۆيى قىلىۋالساق بولغۇدەك دەپ سۈسۈنىڭ كۆزى چۈشكەن قاراۋۇلخانىسىغا كىرىۋالغانىدى.

"بىزمۇ ئۆزىمىزنى دالىدىغا ئالايلى!" خۇددى قارغا ئوخشاش سوغۇق يامغۇر ۋە يامغۇرغا ئوخشاش قار كىشىگە ئاچچىق كۆيۈمچاڭلىق بەخش ئەتكەندەك قىلاتتى. ئۇلار بىر-بىرىنىڭ قولىلىرىنى چىڭ تۇتۇشۇۋېلىشقان، بىر-بىرىنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالمايتتى. ئۇلار خۇددى كىشىلىك ھاياتتىن مۇداپىئەلىنىپ قالالمىغىنىغا ئوخشاش، تەبىئەتتىنمۇ مۇداپىئەلىنىپ كېتەلمەيتتى. ھالبۇكى ھەر ئىككىلا قول ناھايىتىمۇ ئىسسىق ئىدى. ئۇلاردىكى مانا مۇشۇ ئۆچمەس ئوت ئۇلارنىڭ بايلىقى ۋە كۈچ-قۇۋۋىتى ھېسابلىناتتى.

"بىز بىرەر دالدا يەر تاپايلى!" ئۇلارنىڭ ئېغىزلىرىغا قۇم ۋە يامغۇر ئارىلاش قار كىرىپ كەتتى، بىر-بىرىنىڭ گېپىنى غۇۋا ئاڭلىغاندەك بولدى-دە، يۈگۈرگەن پېتى قەيەرگىدۇ قاراپ ھېڭىشتى. جىايۈەننىڭ سۈسۈنى تارتىپ ھېڭىۋاتقانلىقى ياكى سۈسۈنىڭ جىايۈەننى تارتىپ ھېڭىۋاتقانلىقى ۋە ياكى شامالنىڭ ئىككىسىنى ھېڭىۋاتقانلىقى مەلۇم ئەمەس ئىدى. ئىشقىلىپ ئۇلارنى قانداقتۇ بىر كۈچ ھەم تارتىپ، ھەم ئىتتىرىپ باراتتى، ئۇلار يۈگۈرە-يۈگۈرە، يېڭى

سىلىنغان 14 قەۋەتلىك ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى. ئۇلار يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن بۇ ئېگىز بىناغا خېلىدىن بېرى ھەۋەس قىلىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار خەقنىڭ نەزىرىدە ناتونۇش ئادەملەر ئىدى. ناتونۇش ئادەمدىن گۇمانلىنىش ۋە بىزار بولۇش باشقىلار تەرىپىدىن يېقىتۇپتىلگەن مومايى بىلەن يىلپىز تېرىسى كەمزۇل كىيىگەن بوۋاينىڭ ئالاھىدىلىكى ئىدى. ئۇ بوۋاي بولكا ئېلىۋاتقان چاغدا جىيىۋەن بىلەن سۇسۇغا قانداقتۇ باشقىچە بىر خىل نەزەردە قارىغان، ئۇنىڭ كۆزىگە ئۇلار گويا قوينىدىن خەنجەر چىقىرىپ تەڭلەيدىغاندەك كۆرۈنۈپ كەتكەنىدى. بۇ بىناغا بولغان بىر خىل تاپالىتەنە جەمئىيەتتە خېلىدىن بېرى تارقىلىپ كېلىۋاتاتتى: 14-قەۋەتتە ئولتۇرىدىغان بىر ئائىلە كىيىم ئىشكاپىنى ئېلىپ چىقالماي، دېرىزىدىن ئارغامچا بىلەن تارتىپ چىقارماق بوپتۇ — قالتىس ئىشقۇ بۇ! نەتىجىدە ئارغامچا ئۆزۈلۈپ كېتىپ ئىشكاپ چۈل-چۈل بولۇپ كېتىپتۇ. مانا بۇ يېڭىچە مىڭ بىر كېچە ھېكايىسىدەك بىر ئىش-تە! بىراق سۇسۇلار بۇ بىنا ھەققىدە ئۇنداق قاراشتا ئەمەس ئىدى. ئۇلار بۇ بىنانىڭ ئالدىغا كەلگەندە ھەمىشە قورۇنۇش ھېس قىلاتتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ بىناغا بولغان ھەۋىسى ئاشقىسىز مەشۇقلارنىڭكىدەك ھەۋەس ئىدى.

شۇنىڭغان ئۇلارغا غەيرەت بەردى. ئۇلار بىناغا كىردى ۋە پەلەمپەي بىلەن قەۋەتمۇقەۋەت ئۆرلەشكە باشلىدى. كارىدور ناھايىتى مەينەت بولۇپ، چىراغ يوق ئىدى. پاتۇرون ئورنىتىلغان بولسىمۇ لامپۇچكا سېلىنمىغانىدى. لېكىن كېچىچە يېنىپ تۇرىدىغان يول چىرىغىنىڭ نۇرىدا كارىدورمۇ يورۇق تۇراتتى. ئۇلار پەلەمپەينىڭ نۇرغۇن ئايلىنىشلىرىدىن ئۆتۈپ ئاخىر 14-قەۋەتنىڭ بىر ئامبۇي كارىدورىغا چىقىشتى. بۇ قەۋەتكە تېخى ئادەم ئورۇنلاشمىغاندەك قىلاتتى. ئۆتكۈر سېمونت ۋە سىر پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلاتتى. بۇ يەر ناھايىتى

ئىسىق ئىدى. بۇ يەردە شامالمۇ، يامغۇرمۇ، قارمۇ يوق ئىدى. بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار ئاڭلىتىلىپ تۇرىدىغان كانايىمۇ، يۇزىنى ئىقابىلىۋالغان بۇلاڭچىمۇ، يولۇچىمۇ، ئورۇندۇقنىڭ بالدىقىغا دەسسەپ ئولتۇرۇۋالغان خېرىدارمۇ يوق ئىدى. بۇ يەردە كۇنلۇك رېمونت قىلىدىغان يېگىت بىلەن كۇتكۇچى قىزنى كۆزگە ئىلمايدىغان ئاتا-ئانىلارمۇ يوق ئىدى. بۇ يەردە بىر جۇپ قىز-يېگىتنى كۆرسە "ھۇيت-ھۇيت" دەپ ۋارقىرىشىپ، ئارقىسىغا كىرىۋېلىپ سەت گەپ بىلەن تىللايدىغان، ھەتتا تاش ئاتىدىغان كەپسىز بالىلارمۇ يوق ئىدى. بۇ يەردە تۇرۇپ 25 قەۋەتلىك "شەرق شامىلى" مېھمانخانىسىنىڭ يېنىپ تۇرغان چىراغلىرىنى تاماشا قىلغىلى بولاتتى. بۇ يەردە تۇرۇپ ۋوگزالدىكى سائەت بەرگەن سىگنالىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. بۇ يەردە تۇرۇپ تاموژنا بىناسىدىكى ئېلېكترون سائەتنى كۆرگىلى بولاتتى. نەزەرنى تۆۋەنگە تىككەندە، كۆك-يېشىل چىراغ ئونچىلىرى، ساپسېرىق چىراغ كۆزلىرى، ئاپئاق چىراغ چېچەكلىرى، تراللىبوسنىڭ ئۆتكۈزگۈچ سىمى ئۈچىدىن ۋال-ۋۇل قىلىپ چېچىلغان ئېلېكتر ئۇچقۇنلىرى، ئاپتوموبىللارنىڭ تۇرۇپ يېنىپ، تۇرۇپ ئۆچۈپ تۇرغان چوڭ-كىچىك چىراغلىرى ۋە ئارقا تەرەپتىكى قىزىل سىگنال چىراغلىرى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. جىيايۇەن بىلەن سۇسۇ بىر ئۇلۇغ تىنۇېلىشتى، ئۇلار ئۆزىنى گويا جەننەتكە چىقىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى.

— چارچىدىڭىزمۇ؟

— نېمىشقا چارچىغىدەكمەن؟

— بىز 14-قەۋەتكە چىقتۇق ئەمەسمۇ؟

— مەن تېخى 24-قەۋەتكىمۇ چىقالايمەن.

— مەن ھەم.

ـــ هېلىقى كىشى راستلا ئەخمەق ئىكەن.

ـــ كىمنى دەيسىز؟

ـــ بايىقى سەھرالىق ئۆزى چوڭ كوچىدا تۇرۇپمۇ يەنە چوڭ كوچا قەيەردە دەپ سوراۋاتىدۇ دېسە. سىز دەپ بەرسىڭىز يەنە ئىشەنمەيۋاتقىنىنى قارىڭا.

ئۇلار ئەرەبچە پاراڭغا چۈشتى. دۇدۇقلاپىراق سېلىشتۇراتقان پارىڭى ئويناپ تۇرغان يۇرەكلىرىدەك قىزغىن ئىدىيۇ، تازا قائىدىگە چۈشمەيتتى. جيايۇەن كېلەر يىلى ئاسپىرانتلىققا ئىمتىھان بېرىشكە تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. ئۇ ئىشەنچسىز تۇرۇۋاتقان سۇسۇغا: "بىز چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنىمىز، شۇنداقتىمۇ كۆچەپ تىرىشىشىمىز كېرەك" دەپ ئىلھام بېرەتتى. جيايۇەن سۇسۇنىڭ قولىنى تۇتتى، بۇ قول يۇمشاق ھەم كۆچلۈك ئىدى. سۇسۇ جيايۇەننىڭ مۇرىسىگە يۆلەنىدى، بۇ مۇرە ئاددىي ئەمما مىختا ئىدى. سۇسۇ يۇزىنى جيايۇەننىڭ يەلكىسىگە ياقتى. ئۇنىڭ، چاچلىرى ئىسسىق قارا يامغۇرغا ئوخشايتتى. لاپ-لىپ قىلىپ چاقناپ، تەۋرەپ، قوزغىلىپ تۇرغان چىراغ نۇرلىرى گويا ئۇزۇلمەس داستان ھاسىل قىلىۋاتقانىدەك ئىدى. ياشلىق باھار ئوتتىنمۇ قىزىق. ئۇ ـــ كەپتەرنىڭ قوڭغۇرىقى، ئۇ ـــ خۇش پۇراق گۈل، ئۇ ـــ سۇسۇ بىلەن جيايۇەننىڭ ياشلىنىپ تۇرغان كۆزى. كاناي...

"كىمسەن؟" توساتتىن قاتتىق ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلانىدى. جيايۇەن بىلەن سۇسۇ كارىدورنىڭ ئىككى تەرىپىدە لىق ئادەم تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى. ئۇلاردىن بىرمۇنچىسى قوللىرىغا نېمىلەرنىدۇ ئېلىشۇالغانىدى. ئادەم ـــ قورال ئىشلىتەلەيدىغان ھايۋان. ئۇلار ئىچىدە نوغۇچ ئالغانلارمۇ، كەپكۇر ئالغانلارمۇ، كۇرجەك ئالغانلارمۇ بار ئىدى، گويا ئېپتىدائىي شەھەر ئاھالىلىرى قوزغىلىڭى پارتلىغاندەك بىر ھالەت شەكىللەنگەنىدى.

شۇنىڭ بىلەن قاتناشقان، جەددىي ۋە غەزەپلىك سوئال-سوراق باشلانغان. سەنلەر نېمە ئادەم؟ نېمە قىلمىشىڭلار ئادەم؟ كىمنى ئىزدىسەن؟ ھېچكىمنى؟ شامالدىن دالدىلىنايلى دەپ كىرگەن؟ شۇمۇ گەپمۇ؟ ئىككىنىڭ ئوغرىدەك قۇچاقلىشىپ-ئېسىلىشىپ تۇرۇشقىنىڭدا بىر گەپ بار، بۇگۈنكى كۇنىڭ ياشلىرى ساپلا يولدىن چىقىپ كەتتى. جۇڭگو سەنلەرنىڭ قولىدا نابۇت بولىدىغان بولدى. سەنلەر قايسى ئورۇندىن؟ ئىسىم-فامىلەڭ، بۇرۇنقى ئىسمىڭ نېمە... نوپۇس دەپتىرى، خىزمەت كىنىشكىسى، تونۇشتۇرۇش بارمۇ؟ سەنلەر نېمىشقا ئۆز ئۆيلىرىڭدە تۇرۇشمايسەن؟ نېمىشقا ئاتا-ئانىلىرىڭ بىلەن بىللە تۇرۇشمايسەن؟ رەھبەرلىرىڭ بىلەن بىللە تۇرۇشمايسەن؟ كەڭ خەلق ئاممىسى بىلەنمۇ بىللە تۇرۇشمايسەن؟ سەنلەرنىڭ كېتىشىگە رۇخسەت يوق، بىزنى ھېچكىم باشقۇرالمايدۇ دەپ قېلىشما. ئېيتە، كىمنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقىغا كىرىشتىڭ؟ بۇ دېگەن ئاممۇي سورۇن؟ ئاممۇي سورۇن بولسىمۇ سەنلەرنىڭ ئەمەس، بىزنىڭ. مۇنداقلا كىرىپ قاپتۇق دەۋاتقىنىنى قارا، نېمىشقا مۇنداقلا كىرىپ قېلىشسەن؟ بۇ ئۆتۈپ كەتكەن قېلىنلىق، لۇكچەكلىك، شەرمەندىلىك... ھاقارەت دەمسىنا؟ ھاقارەت دېگەن نېمە؟ بىز دېگەن ئۆز ۋاقتىدا تاياق يېگەن، رېئاكتىپ ئايروپىلاندىمۇ ئولتۇرغۇزۇلغان ئۇقۇپ قوي. مېڭىشامسەن؟ ئۇنداق بولسا بىزدىن تەكەللۇپ كۇتۇشمە. ئارغامچا ئەكىلىڭلار...

سۇسۇمۇ، جىايۇەنمۇ ناھايىتى تەمكىن تۇراتتى. چۇنكى ئۇلار تېخى بىر سېكۇنت ئالدىدىلا شۇنداق بەختلىك ئىدى. ئۇلار ئاز-تولىدىن بولسىمۇ بىرنەچچە خىل چەت ئەل تىلىنى چۈشەنسىمۇ، بۇ قەدىرلىك قېرىنداشلىرىنىڭ غەلىتە گەپلىرىنى چۈشەنمەيتتى. ناۋادا دىنوزاۋىر سۆزلىيەلەيدىغان بولسا ئۇنىڭ گېپىنى چۈشىنىشىمۇ بۇنچىلىك قىيىنغا توختىمىغان بولاتتى. ئۇلار داڭقېتىپ تۇرۇپلا

قالدی، هەتتا بىر-بىرىگە قارىشىپ كۆلۈپ قويۇشتى.

"ئەمسە بىز قول سالمىز!" ئاردىن بىر "دىنوزاۋىر" مەيدىسگە ئۇرۇپ ۋارقىردىيۇ، ئۆزىنى يېنىدا تۇرغان بىرسىنىڭ ئارقىسغا ئالدى. "بىز راسلا قول سالمىز!" تېخىمۇ جىق ئادەم ۋارقىراشتى ۋە ۋارقىراپ كەينىگە داجىشتى، لېكىن ھېلىمۇ قاتتىق مۇھاسىرە ۋە قامالدا تۇرغان جىايۇەن بىلەن سۇسۇنىڭ چېكىنىشىگە ئورۇن يوق ئىدى.

تىركىشىش تازا يۇقىرى پەللىگە چىققاندا، قولىغا سۇ تۇرۇبىسى ئالغان بىر نوچى توساتتىن ۋارقىراپ قالدى:

— بۇ فەن سۇسۇ ئەمەسمۇ؟

سۇسۇ بېشىنى لىڭشىتتى. ئەلۋەتتە شۇ ئىدى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بىر قەپەس چۈشىنىشمەسلىك پېشلىدى. كەچۇرۇڭ، ئەپۇ سورايمىز. بىزنى ئوغرى شۇنداق يۇرەكئالدى قىلىۋەتتى. بەزى بىنالاردا ئوغرىلىق ۋەقەسى يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىزنىڭمۇ ھوشيارلىقىمىزنى ئۆستۈرۈشىمىزگە توغرا كەلدى. يامان ئادەملەر بار، بىز تېخى سەلەرنى... تازىمۇ كۆلكىلىك ئىش بوپتۇ، كەچۇرۈڭلار.

سۇسۇ چېچىنى ئۇزۇن قويۇۋەتكەن بۇ يىگىتنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىن ئىككى يىللىق تۆۋەن سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقدىشى ئىكەنلىكىنى سەل-پەل تونىدى. بۇ يىگىت خۇددى چۈۋۈمىيەندىن قىلىنغان بولكىدەك، ئومۇملاشتۇرۇشقا تېگىشلىك بىر خىل يېڭى يېمەكلىكتەك ئاپئاق ئولتۇلەپ تۇراتتى. بۇ ساۋاقداش ئۇلارنى قىزغىنلىق بىلەن ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى.

— ئىشىگىمىزنىڭ ئالدىغا كەلگەندىكىن، ئۆيگە كىرىڭلار.

— كىرسەك كىرەيلى، — سۇسۇ جىايۇەن بىلەن كۆز ئىشارىسى قىلىشۋالدى. ئۇلار ساۋاقدىشىغا ئەگىشىپ چاقناپ چىراغ يېنىپ

تۇرغان لېفتتا كىردى. ئۇلار شۇنداق قىلىپ بۇ بىنادا ۋاقتىلىق قانۇنىي سالاھىيەتكە ئىگە بولدى. ئۇلار مەلۇم بىر ئۆيىنىڭ ئىگىسىنىڭ مېھمىنى ئىدى. لېفتتىنكى ئىشكى يېپىلدى، "ۋىڭ" قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكى ۋە غۇرۇرى قوغدىلىپ قالدى، رەھمەت بۇ ياخشى نىيەتلىك قىزغىن ساۋاقداشقا! لېفتتىكى ئۇستى تەرىپىدىكى رەقەم بارغانسېرى تېز ئۆزگىرىشكە باشلىدى، 14 تىن تارتىپ تۆتكىچە بولغان ئەرەب رەقەملىرىنىڭ ھەممىسى بىر-بىرلەپ يورۇپ بولدى، مانا ئەمدى "3" دېگەن رەقەممۇ يورىدى. لېفىت توختاپ ئىشىك ئېچىلدى. ئۇلار لېفتتىن چىقىپ سولغا بىر، ئوڭغا بىر بۆرۈلۈپ ئىككى دوقمۇشنى ئايلىنىپ ئۆتتى. كۆپ چىش-كۆپ ئېرىنچىلىق مىس ئاچقۇچ ئىشەنچ بىلەن قۇلۇپقا سېلىندى، ئۆيىنىڭ ئىگىسى مۇشۇ ئاچقۇچ ئىدى. تاراق-تۇرۇق قىلىپ ئاچقۇچنىڭ قايرىلىشى بىلەن ئىشىك ئېچىلدى. كاردور ۋە ئاشخانىنىڭ چىراغ-لىرى يانداۋرۇلدى. ئۇستى-ئۇستىلەپ ئاقارتىلغاچقا تامىلار ئاپئاق ئىدى. "غىچ" قىلىپ يەنە بىر ئېغىز ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلدى. ئۆيىنى يول چىراغلىرىدىن ئەكىس ئەتكەن نۇر يورۇتۇپ تۇراتتى. سۇسۇ ساۋاقدىشىنى چىراغ يانداۋرماسلىقىقا دەۋەت قىلاي دېگۈچە چىراغ ئاللىقاچان يانداۋرۇۋېتىلدى. ئولتۇرۇشلار. قوش كارىۋات، چوڭ كېيىم ئىشكاپى، قىزىل سۈنئىي خۇرۇمدا يۆگەلگەن كىرىسلو. بەش تارتمىلىق ئىشكاپ، تۆمۈر قۇتىلىق مەيرۇجىڭ ۋە پېچىتى بۇزۇلمىغان "ئۇنىۋېرسال قۇۋۋەت ھارىقى". ساۋاقداش ئۆزىنىڭ يېڭى ئۆيىنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي تونۇشتۇرماقتا: كۆلىمى، ئۇسۇ-كۇنە-جاھازلىرى، جايلاشتۇرۇلۇشى. سۇ، پار، كۆمۈر گازى. يورۇقلۇق، ھاۋا ئۆتۈشۈش ۋە ئاۋاز توسۇش ئەھۋالى. ئوتتىن مۇداپىئەلىنىش، يەر تەۋرەشكە بەرداشلىق بېرىش ئەھۋالى.

— بۇ ئۆيدە ئۆزىڭىز يالغۇزلىما؟

— هەئە، — دېدى ساۋاقداش مەمنۇنلۇق بىلەن ئالقىننىى ئالقىنىغا سۈركەپ تۇرۇپ، — دادام ماڭا مۇشۇ ئۆينى ئېلىپ بەردى. ئۇ بوۋاي مېنى توي قىلىشقا ئالدىرىتىۋاتىدۇ. مەن كېلەر يىلى "1 ـ ماي"دا توي قىلماقچىمەن. شۇ چاغدا سىلەرمۇ كېلىڭلار، تەكـ لىپ قىلغىنىم مۇشۇ بولسۇن. مەن ئاشپەزمۇ تېپىپ قويىدۇم. ئۇ كىشى بىر ئاغىنەمنىڭ تاغىسى بولۇپ، بىر چاغلاردا فرانسىيە ئەلچىـ خانىسىدا ئاشپەزلىك قىلغان. جوڭگوچە تاماق بولسۇن، غەربچە تاماق بولسۇن، جەنۇبچە تاماق بولسۇن، شىمالچە تاماق بولسۇن ھەرقانىدىقىنى كارامەت ئوخشىتىۋېتىدۇ. سەي قوروش تېخنىكىسىنىڭ كاتتىلىقىنى سورىمايلا قويۇڭلار. سىلەر بىرەر سوۋغا ئالغۇچى بولـ ماڭلار. جابدۇقمۇ، ئۈستەل چىرىغىمۇ، كارىۋات بۇيۇمىمۇ ئالماڭلار. ھەممىنى تەل قىلىپ قويىدۇم.

— سۆيگىنىڭىزنىڭ ئېتى نېمە؟ قەيەردە ئىشلەيدۇ؟

— ھە، تېخى بېكىتىلگىنى يوق.

— تەقسىماتنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقان ئوخشىمامسىز؟

— ياق، زادى كىم بىلەن توي قىلىش توغرىسىدا تېخى بىر قارارغا كەلمىدىم دېمەكچىمەن. كېلەر يىلى "1 ـ ماي"غىچە جەزمەن بىرنى تاپىمەن.

سۇسۇ چاي شىرەسى ئۈستىدە تۇرغان ئويۇنچۇق شارنى ئال ـ دى ـ دە، ئۇنى كرېسلونىڭ سۈنئىي خۇرۇمىغا قاتتىق سۇركىدى، ئاند ـ دىن يۇقىرىغا قارىتىپ بىر ئېتىۋىدى، تورۇسقا يېپىشقىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئۇ شاردىن كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ، كېچىكىدىن ئامراق بۇ ئويۇندىن بىرھازا لەززەت ئالدى.

— توۋا، ئۇ نېمىشقا چۈشۈپ كەتمەيدۇ؟ تېخىغىچە چۈشمەي ـ دىغۇ؟ — ساۋاقداش ھەيران قالغانلىقىدىن ئاغزىنى ئاچقىنىچە ھاڭ ـ ۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى.

— بۇ بىر خىل سېھىر، — دېدى سۇسۇ، ئۇ جىايىۋەنىگە لاپپىدە بىر كۆز تاشلاپ، غەلىتە بىر خىل ئىشارە قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار خوشلاشتى. مېھمانىدوست ساھىبخان ئۇلارنى لېفتىكچە ئۇزىتىپ چىقتى، ئۇنىڭ پىكىر-خىيالى تورۇسقا يېپىشىپ تۇرۇپ قالغان ھېلىقى شاردا ئىدى. سۇسۇ بىلەن جىايىۋەن بۇ سۆيۈملۈك بىنادىن ئايرىلدى. يامغۇر ھېلىمۇ يېغىۋاتاتتى، شامال تېخى توختىماغانىدى. تاراڭ-تۇرۇڭ قىلىپ، قەيەردىدۇ بىر خىمىيىۋى تاختا قومۇرۇلۇپ چۈشتى. سۇسۇلارنىڭ يۇز-كۆزلىرىگە ۋە قوللىرىغا چۈشۈۋاتقان ۋە بويۇنلىرىغا ئېقىۋاتقان يامغۇر ئارىلاش قار ئۇلارغا نېمىشقىدۇ ناھايىتىمۇ يېقىملىق تويۇلاتتى.

— بۇلار ئۇچۇن مەن ئەيىبلىكەمەن، — دېدى جىايىۋەن ئېچىنىش بىلەن، — مېنىڭ مۇشۇنداق بىنالاردىن ئۆي ئالغۇچىلىك بىكىسىم بولمىغاچقا سىزگە ئازار يەتكۈزۈپ قويدۇم.

سۇسۇ ئۇنىڭ ئاغزىنى ئالقىنى بىلەن ئېتىۋالدى. ئۇ ۋىلىقلاپ كۈلۈپ كەتتى. ئۇ كۈلۈپ گويا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان ئانار گۈلىدىمۇ بەكرەك يايراپ كەتتى.

بۇ كۈلۈشنىڭ تېگىگە يەتكەن جىايىۋەنمۇ كۈلۈپ كەتتى. شۇتاپتا ئۇلار ئىككىلىسى ئۆز بەختىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى. ھاياتىنىڭمۇ، دۇنيانىڭمۇ ئۆزلىرىگە مەنسۇپ ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەنىدى. ياشلارنىڭ كۈلكىسى بىلەن شامالمۇ، يامغۇرمۇ، قارمۇ توختىدى، شەھەر ئاسمىنىدا كەچكى قۇياش پارلىغاندەك بولدى.

سۇسۇ ئالدىدا يۇگۈرۈپ كېتىۋاتاتتى، جىايىۋەن كەينىدىن قوغلاپ باراتتى. چىراغ يورۇقىدا يامغۇر مەشئەللىرى بارغانسېرى زىچلىشىپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى.

— چوڭ كوچا دېگەن مۇشۇ، چوڭ كوچا مانا مۇشۇ يەردە، — دەپ ۋارقىرىدى سۇسۇ مېھمانخانا بىناسىنى كۆرسىتىپ.

ـــ ئەلۋەتتە، مەن بۇنىڭدىن ئەزەلدىن گۇمانلانغان ئەمەسمەن.

ـــ قول ئېلىشپ خوشلىشىپ قالايلى، بىز بۇگۈنكى كەچنى نەقەدەر خۇشال ئۆتكۈزدۇق ـ ھە.

ـــ خوش، ئەتە كۆرۈشەلمەيمىز. بىزنىڭ يەنىلا تىرىشىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بىز ئاسپىرانتلىق ئىمتىھانىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈشىمىز كېرەك.

ـــ ئۆتەلمىشىمىز ئېھتىمالغا ناھايىتىمۇ يېقىن. يەنە كېلىپ كۈنلەر ـ نىڭ بىرىدە ئۆيگىسىمۇ ئىگە بولۇپ قالىمىز، ھەممە نەرسىمىز تەل بولىدۇ.

ـــ ياخشى چۈش كۆرۈڭ.

ـــ چۈشۈمدە نېمىنى كۆرەرمەن؟

ـــ بىر لەگلەكنى.

ـــ نېمە؟ لەگلەكنى؟ جىيايۇەن لەگلەكنى نېمە بىلىدۇ؟

ـــ ھوي، سىز لەگلەكنى نېمە بىلىسىز؟ سىز لەگلەكىنىڭ لېنتـ ـسىنى بىلەمسىز؟

ـــ ھەئە، ئەلۋەتتە بىلىمەن ـ دە! مەن ئۇنى نېمىشقا بىلمەي؟

سۇسۇ يۇگۇرۇپ كەلگەن پېتى جىيايۇەنىنىڭ بوينىنى قۇچاقلـ ـدى ـ دە، چوڭ كوچىدا ئۇنى چوككىدە بىرنى سۆيدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئۆيلىرىگە قايتىشتى. ئۇلار ناھايىتىمۇ ئۇزاپ كەتكەنگە قەدەر توختىماي كەينىلىرىگە قارىشىپ، قوللىرىنى پۇلاڭشىتاتتى.

1979 ـ يىل دېكابىردىن 1980 ـ يىل يانۋارغىچە يېزىلدى.

سابىر ئىلى تەرجىمىسى

ساندۇق تېگىدىكى بىنەپشە رەڭ تاۋار چاپان

بۇ ــ كونا، ئەمما يېڭى، پېتى چۈشمىگەن نەپىس تاۋار جۈيازا چاپان. ئۇ شۇنىڭ ئۈچۈن كونا دېيىلىدۇكى، ئۇنىڭ پاسونى كونا، ئۇنىڭ ئۇستىگە، 26 يىلدىن بېرى ساندۇقنىڭ تېگىدە تۇرۇۋاتىدۇ. 26 ياش ــ بۇ، چاپان ئېگىسى ئۈچۈن، دەرۋەقە، ئەبەدىي كەلـمەسكە كەتكەن گۈزەل ياشلىق باھار. 26 يىلدا بىر چاپانىنىڭ كونىراپ كېتىشى تۇرغان گەپ. بۇ چاپان شۇنىڭ ئۈچۈن يېڭى دېيىلىدۇكى، ئۇ تېخى رەسمىي كىيىلىپ باقمىغان. ئېگىسىنىڭ ئۈچەسىغا چىقىپ، ئاپتاپلارغا قاقلىنىپ، توپا ــ چاڭلارغا يولۇقۇپ باقمىغان، ئېگىسىگە ھېچقانداق گۈزەللىكمۇ بەخش ئېتىپ باقمىغانىدى. قىسقىسى، بۇ بىر چىرايلىق ئايالچە جۈيازا چاپان 26 يىلدىن بۇيان ئېرىشىشكە تېگىشلىك نەپكە ئېرىشەلمەي، قازىنىشقا تېگىشلىك شۆھرەتنى قازىنالماي، سىڭدۈرۈشكە تېگىشلىك ئەجرىنى سىڭدۈرەلمەي، كۆرسىتىشكە تېگىشلىك خىزمەتنى كۆرسىتەلمەي كېلىۋاتاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ 26 ياشقا كىرىپ قالغانىدى.

شۇنىسى خۇشاللىنارلىق ئىدىكى، ئۇ خۇددى 26 يىلنىڭ ئالدىدا زاۋۇتتىن يېڭى چىقىپ، كىشىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشۈپ، ئېگىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەن ۋاقتىدىكىدەكلا يېڭى ۋە كۆركەم پېتىدە تۇراتتى.

ــ ئوكسدلىنىپ قاپتۇ، ــ ئۇ، ئېگىسىنىڭ شۇنداق دېگەن گېپىنى ئاڭلىغانىدىيۇ، چۈشەنمىگەن، چۈنكى ئۇ پەقەت بىرلا قېتىم كىيىلىپا كامغارا ياغچىدىن ياسالغان سانـدۇققا سېلىۋېتىلگەن، ئۇنىڭ ئېگىسى بىلەن بىللە خىمىيە دەرسخانىسىغا كىرىش پۇرسىتى بولمىغان،

گەرچە ئۇ ئۆز ئېگىسىنىڭ خىمىيە ئوقۇتقۇچىسى ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ. "ئۇزاققىچە كىيىلمەي تۇرىۋەرسە ئاستا-ئاستا ئوكسىدلىنىپ قالمامدۇ؟" دەيتتى ئېگىسى ئۆز-ئۆزىگە، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنداق بوش ئىدىكى، ئەگەر جۈيازا نېپىز، يۇمشاق تاۋاردىن ئەمەس، قېلىن قاتتىق كەندىر رەختتىن تىكىلگەن بولسا، ئۇ گەپسىنى جەزمەن ئاڭلىيالمغان بولاتتى.

ئۇ ئېگىسىنىڭ ئاغزىدىن ئادەمنى بىزار قىلىدىغان "ئوكسىدلەنىش" دېگەن گەپنى ئاڭلىدى.

بىراق ئۇ ئوكسىدلىنىشنىڭ خەۋپىنى تا بۈگۈنگە قەدەر تېخى ھېس قىلىپ باققان ئەمەس ئىدى. ئۇ ھېلىمۇ ئاۋۋالقىدەكلا بىنەپسە رەڭدە ئىدى، ھېلىمۇ يۇمشاق ھالىتىنى ساقلاپ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ پارقىراپ تۇراتتى. ھېلىھەم كۆركەم ۋە يېقىملىق ئىدى. ئۇنىڭ يۈزىدىكى سۈمرۈغ بىلەن بامبۇك يوپۇرمىقىنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بۆرتمە گۈل نۇسخىلىرى خۇددى ئۆزىنىڭ تار بېلىدەك نەپىس ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن شۇنداق بىر ئاجايىپ ئېسىل ماتېرىيالدىن تىكىلگەنىدىكى، قاتلىغاندا ئېگىسىنىڭ كىچىكىنە ئالقىنىغا سىغىپلا كېتەتتى. كىيگەندە بولسا، گويا بومازىدەك قېلىن ۋە ئېغىر بىلەنەتتى. ھەتتا ئۇنىڭ پېشىگە قادالغان جۈڭگوچە ئىزملىرىمۇ قەۋەتلا نەپىس ئىدى. ئۇ ئىزملار گۈزەل سۈجۇ قىزىنىڭ جاپالىق ئەمگەكىنى نامايان قىلاتتى.

لى شەن بۇ جۈيازا چاپانىنى 1957-يىلى سېتىۋالغان. توي قىلىش ئالدىدا ئۇ لۇمىڭ بىلەن كىيىم-كېچەك دوكىنىغا باردى. لۇمىڭ بىر قاراپلا مۇشۇ چاپانىنى ياقتۇرۇپ قالىدى-دە، لى شەنگە ئېلىپ بەرمەكچى بولدى، رەڭگارەڭ كىيىملەر ئالدىدا كۆزلىرى ئالەمچەكمەن بولۇپ كەتكەن لى شەن گاھ ئۇنى، گاھ بۇنى كۆرۈپ

باقاتتى. ئۇ يەنە باشقا دۇكانلارغا كىرىپ كۆرۈپ باقماقچى بولدى. بۇ دۇكاندىن چىقىپ، باشقا بىر دۇكانغا كىردى. ئۇ دۇكاندىن چىقىپ، يەنە شۇ ئاۋۇالقى دۇكانغا كىردى، دۇكانىنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغچە، ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغچە كۆردى، شۇنداق قىلىپ بىر يېرىم سائەت تالالاپ، ئاخىر يەنە شۇ لۇمىڭ باشتا تاللىغان چاپانىنى ئالدى. دەرۋەقە، لۇمىڭ ئۇنىڭ بۇنچىۋالا قىلىپ كەتكىنىدىن قىلىچە ئاغرىنمىدى. ئۇ نەقەدەر شېرىن بىر يېرىم سائەت ئىدى ـ ھە! ئادەمنىڭ ھاياتىدا مۇشۇنداق بىر يېرىم سائەتتىن قانچە قېتىم بولار؟

لى شەن توي ئاخشىمى بۇ چاپانىنى كىيدى. ئۇ تونۇرەكنىڭ ئىسسىق يازكۇلىرى ئىدى، ئەتىسى ھاۋا ئىسسىپ كەتكەچكە، لى شەن چاپانىنى سالدى ـ دە، پەم بىلەن قاتلاپ ئانىسى يالغۇز قىزىم دەپ بەرگەن بىردىنبىر تويلۇق سوۋغا ـ كونا كامغارا ساندۇقىنىڭ تېگىگە سېلىپ قويدى.

ئۇزۇن ئۇتمەي لۇمىڭ باشقا بىر جايغا كېتىپ قالدى، شۇ كەتكەنچە ئۇ يەردە ئۇزاق يىللار تۇرۇپ قالدى.

بۇ چاپان شۇ يازدىن كېيىن، لۇمىڭ كەتكەندىن كېيىن، دۇنيادا ئۆزى ئۇچۇن نامەلۇم بولغان بىرمۇنچە ئۇزگىرىشلەرنىڭ يۈز بەرگەنلىكى تۇپەيلىدىن، ساندۇق تېگىدە جىمجىتقىنا يېتىپ قالۇەردى.

ئاخىرى لى شەن مۇۋەپپەقىيەت قازاندى، ئۇ قانداقتۇ بىر چەت يېزىغا، لۇمىڭنىڭ قېشىغا بارماقچى بولدى. ئۇ مېڭىش ئالدىدا كامغارا ساندۇقتا ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كەلگەن نۇرغۇن كىيىملىرىنى تاشلىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇزىنىڭ ئاچ سېرىق كۆڭلىكى، ئاپئاق شاپتۇل چېچكى كوپتىسى، لۇمىڭنىڭ كۇل رەڭ كاستۇمى،... بارىنى ئەسلىدە بۇلارنىڭ ھەممىسى بىنەپشە رەڭ گۈللۈك تاۋار چاپاننىڭ يېقىن ھەمراھلىرى ئىدى. ئۇلاردىن ئايرىلىپ كۆڭلى

غەش بولغان تاۋار چاپان جەمجىتلىق ۋە يالغۇزلۇق ھېس قىلىشقا باشلىدى. ساندۇققا كىرگەن يېڭى ھەمراھلار بولسا ئۇنىڭغا يات، قوپال تۇيۇلاتتى. ئالايلۇق، ئۇلارنىڭ ئىچىدە گۈپۈلدەپ تېكە پۇرىقى پۇراپ تۇرىدىغان، ھاكاۋۇر تېرە كەمزۇل بار ئىدى، يەنە سۇ ئۆتمەيدىغان بېرزىنتتىن تىكىلگەن كەڭ پۇچقاقلىق بىر شىمۇ جۈيازىنى ھېچبىر كۆزنىگە ئىلماي، قاتتىق قېتىۋېلىپ داردايغىنىچە ئەدەبسىزلەرچە ساندۇققا كىرىپ كەلدى.

لى شەن نەگىلا بارمىسۇن ئۇ چاپانىنى يېنىدىن ئايرىمىدى. گەرچە ئۇنىڭ بىلەن بولغان ئالاقىسى ھېلىقى چاغدىن تارتىپ مەڭگۈگە ئۈزۈلگەن بولسىمۇ ئايرىمىدى. جۈيازا چاپان ئۇچۇن چۈشەنىش مۇمكىن بولمىغان سەۋەبىنى تىلغا ئالمىغاندىمۇ، لى شەن ھېچ بولمىغاندا، 60 ـ يىللارنى باشتىن كەچۈرۈۋاتاتتى، شۇ چاغدا ئۇنىڭ پىلتىڭلاپ يۈگۈرۈپ يۈرۈيدىغان بىر ئوغلى بارئىدى، تار بەللىك جۈيازا ئۇنىڭغا ئەمدى توغرا كەلمەي قالغانىدى.

بەختكە يارىشا ساندۇققا بىرتال جىگەررەڭ گالستۇكمۇ بارئىدى، ئۇمۇ بۇ ساندۇققا تويىنىڭ ئالدىدىراق كىرگەنىدى، بىراق ئۇ لۇمۇنىڭ بويىنغا بىر قېتىمۇ چىقىپ باقمىغان، توي كۈنى لۇمىڭ باشقا بىر قىيىپاش سىزىقلىق قىزىل گالستۇك تاقىغانىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ گالستۇك ساندۇق بىلەن، تېرە كەمزۇل، بېرزىنت شىم، تۇتاش بارماقلىق پەلەي ۋە قېلىن پاختىلىق قۇلاقچا بىلەن، ئەلۋەتتە يەنە بىنەپشەرەڭ جۈيازا چاپان بىلەن بىللە مۇشۇ چەت يېزىغا كېلىپ قالدى، ئۇ تار بەللىك جۈيازىغا ئاز ـ تولا بولسىمۇ تەسەللى بېرەتتى. تاشلۇۋېتىلمىگەن نەرسىلەر قاتارىدىكى بۇ گالستۇكىنىڭ بۇ يەرگە لى شەنىڭ بىخەستەلىكىدىن كېلىپ قالغانلىقى ئېنىق ئىدى.

1966 ـ يىل تومۇز كۈنلىرىنىڭ ئەل ئايىغى بېسىقىان جەمجىت

بىر كېچىسى لۇمىڭ بىلەن لى شەن كامفارا ساندۇقنى ئېچىپ، ئۇنىڭ-دىكى كىيىم-كېچەكىلەرنى بىرقۇر كۆزدىن كەچۈردى، ھەممىدىن ئاۋۋال كۆزگە چېلىققىنى گالستۇك بولدى.

— بۇ نېمىنى نېمە دەپ ئېيتكەلگەنسىز؟ — دەپ چۆچۈپ كەتتى لۇمىڭ، گالستۇك ئەمەس بەلكى خۇددى بىر ئىلاننى كۆرۈۋاتقاندەك.

— بولدى، بولدى، — دېدى لى شەن، شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاۋازى ئۆزىنىڭكىگە ئوخشىماي قالدى، — ئۆزەم ئىشلىتەيتتىم... شۇ تاپتا بەلبېغىم كونىراپمۇ بىر يەرگە باردى، — دېدى-دە، گالستۇكنى شىمغا باغ قىلىۋالدى، بىنەپشەرەڭ جۈيازا گالستۇكىنىڭ خۇشاللىقتىنمۇ ياكى ئازابتىنمۇ ئىشقىلىپ تىترەۋاتقانلىقىنى كۆردى.

— ئۇنداقتا، ئۇنىچۇ؟ ئۇنى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇمۇ "تۆت كونا" غا كىرىدۇ-غۇ! — دېدى لۇمىڭ بىنەپشەرەڭ چاپانىنى كۆرسىتىپ.

— مەن كونا ئەمەس! مەن ئاران بىر قېتىملا كىيىلگەن! مەن ناھايىتمۇ ئوبدان ساقلىنىپ كەلدىم! كامفارا ساندۇققا كۆيە چۈشمەيدۇ. مەن ھەرگىز كونا ئەمەسمەن. "تۆت كونا" غا تېخىمۇ كىرمەيمەن! — بىنەپشە رەڭ چاپان شۇنداق دېمەكچى بولدىيۇ، ئاۋاز چىقىرالمىدى. پەرىزات كەبى سۈجۈ قىزنىڭ ئىشچان بارماقلىرى ئۇنىڭغا گۈزەل شەكىل ۋە ئۆتكۈر سېزىم بەخش ئەتكەن بولسىمۇ، ئاۋاز بەخش ئەتمىگەنىدى. چاپانىنىڭ ھەتتا ئاھ ئۇرۇش ئىقتدارىمۇ يوق ئىدى.

— مەن بۇنى ساقلايمەن، — دېدى لى شەن ئىنتايىن كەسكىن تۇردە، ئۇنىڭ بۇ چاغدىكى ئاۋازى گالستۇكنى بەلباغ قىلىۋالمەن دېگەن ۋاقىتدىكىگە قارىغاندا ئۆزىنىڭكىگە ئوخشاپراق چىقتى، — مەن ئۇنى تىقىپ قويمەن، ھېچكىمنىڭ تارتىۋېلىشىغا يول قويمايمەن.

— سىز ئەمدى كىيەلمەيسىز، — لۇمىڭ تەمكىن تۇس بىلەن دېدى ۋە قولىنى لى شەننىڭ مۇرىسىگە ئالدى.

ـــ ...مەن ئۇنى ساقلاپ قويمەن. بەلكىم...

"بەلكىم" دېگەن نېمە؟ بىنەپشەرەڭ چاپان ئۆزىنىڭ كەلگۈسى تەقدىرىنىڭ مۇشۇ "بەلكىم" بىلەن ئالاقدار ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىدى، بىراق ئۇ "بەلكىم" دېگەننىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى زادىلا چۈشەنمىدى. "بەلكىم" دېگەن گەپ ئىككى سەر كېلىدىغان بۇ چاپان ئۈچۈن بەك غۇۋا، بەك ئېغىر گەپ بولۇپ تۇيۇلدى.

"كېيىلمەي تۇرۇڭ، ئۆزۈمۇ ئاستا-ئاستا ئوكسىلىنىپ كېتىدۇ." لى شەننىڭ ئۆزىچە قىلغان بۇ گېپىنى ھەتتا لۇمىڭمۇ ئاڭلىمىدى.

ماگا ئوكسىدلىنىش كېرەك ئەمەس، "بەلكىم" كېرەك!

بىنەپشەرەڭ چاپان شۇنداق دەپ ئۇن چىقارماي تىلەپ قويدى.

شۇنداق قىلىپ، نۇرغۇن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى، لۇمىڭ بىلەن لى شەن ئۆزىنىڭ ئىككىنچى ياشلىق باھارىنى خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزۈشكە باشلىدى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىش ئورنىدا يېڭىباشتىن ئىجتىھات بىلەن ئىشلىمەكتە ئىدى. شۇ ئاردا نۇرغۇن-نۇرغۇن ئېسىل كىيىملەر دۇنياغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېڭى ماتېرىيالدا تىكىلگەن، پاسۇنى، گۈلى، رەڭگى يېڭىچە بولغان نۇرغۇن كىيىملەر كەينى-كەينىدىن مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. لۇمىڭ كامانداروپكىغا كۆپ چىقتى، بىر قېتىم چەت ئەلگىمۇ چىقىپ كەردى، ئۇ شائېخەي، گۇاڭجۇ، چېڭداۋ، پارىژ، شيائېگائىلاردىن لى شەنگە يارىشىملىق كىيىملەرنى ئالغاچ كەلدى.

خۇشالىلىق تەنتەنىسىگە چۆمۈلگەن، غەم-قايغۇدىن خالىي بۇ كىيىملەر پەسىل ئالماشقاندا كامفارا ساندۇقىغا كىرىپ كېلىشتى.

ئۇلار ساندۇقنى كىرىپلا بىنەپشە رەڭ چاپانىنى كۆرۈپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قېتىپ قېلىشتى.

ـــ فاملىلىرى نېمە؟ ـــ دەپ سوراشتى ئۇلار ئاۋازسىز ھالدا

ـــ فاملەم بىنەپشە، ـــ دەپ جاۋاب بەردى چاپان ئوخشاشلا

ئاۋاز بىلەن.

ــ قايسى دىياردىن؟

ــ سۇجۇدىن.

ــ قانچە ياشقا كىردىلە؟

ــ 26 ياشقا.

ــ موما، راستلا ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈپتىلا جۇمۇ!

شائخەيــنىڭ كوپتىــسى، گۈاڭــجۇنىڭ يوپــكــسى، چىڭــداۋنىڭ خالىتى، پارىژنىڭ جىلىتكىسى، شىياڭگاڭنىڭ يىپەك پايپىقى دېگەنلەر ھەيرانلىقتا ئاغزى ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كېتىشتى.

ئۇلار گېپىنى توختىتىشقا مەجبۇر بولۇشتى. چۈنكى ئۇلار بىنەپ-شەرەڭ چاپانىنىڭ كەيپىياتىدا ئەكس ئېتىپ تۇرغان ھەسرەت-نادا-مەتنى بايقاشقانىدى.

يېڭى كىيىملەرنى سىلىپ ساندۇقنى يېپىپ بولغان لى شەن چاپان-نىڭ كۆڭلىنى چۈشەندى بولغاي، ساندۇقنى يەنە ئېچىپ ئۇنى قولىغا ئالــدى-دە، ئۆرۈپ-چۆرۈپ يېنىشــلاپ-يېنىشــلاپ قاراپ كەتتى. چاپان لى شەننىڭ يۈرەڭ ساداسىنى ئاڭلىدى:

"ساندۇققا قاندافلا يېڭى كىيىم، ئېسىل كىيىم كىرىشــىدىن قەتئىي-نەزەر، مەن ئۇچۇن ئەڭ ئەتىۋارى يەنىلا مۇشۇ چاپان."

"كېيىن..."

دەپ ئۇنىنى چىقىرىپ قالدى لى شەن.

بىنەپشە رەڭ چاپان ئۈچــۈن "كېيىن" دېگەن ســۆزنىڭ مەنــىسى "بەلكىم" دېگەن سۆزنىڭىدىن چۈشىنىشلىكرەك ئىدى، ئۇ "كېيىن" دېگەن سۆزنى ئاڭلىدى، "كېيــىن" دېــگەن سۆزنى چۈشەنــدى، ئۇ قىزغىن ئارزۇ-ئۈمىدكە تولــدى ۋە خاتــىرجەم بولۇپ قالــدى. ئۇ ساندۇقنىڭ تېگىدە يىللىق مېھر-مۇھەببــەت بىلەن بەھۇزۇر يېتــىپ

نېمىندۇ كۆتىمەكتە ئىدى. ئۇ ئىگىسىگە ئىشىنەتتى، لى شەنىڭ "كېيىن" دېگەن گېپىنىڭ تېگىدە نۇرغۇن ۋەدىلەر بارلىقىنى بىلەتتى. ئۇ ئۆز تەقدىرى ئۈچۈن ئەمدى ئاھ ئۇرمايتتى، لى شەنىڭ ھارا-رىتى ۋە پۇرىقىنى ئېلىپ ساندۇققا كىرىپ كەلگەن يېڭى ھەمراھلىرى ئالدىدا قىلچە ھەسەتخورلۇق قىلمايتتى. مەسىلەن، شياڭگاڭدا ئىشلەنگەن تاپانسز ئۈزۈن يىپەك پايپاقىنى ئالساق، ئىگىسى ئۇنى بىر قېتىملا كىيىۋىدى، تېشىلىپ قالدى. بۇنى كۆرگەن بىنەپىشە رەڭ چاپان مېيقىدا سوغۇققىنا كۈلۈپ قويدى. ئۇ بىراۋ كۆرسىتىپ قويمىسمۇ، شياڭگاڭنىڭ بۇنداق مودا مېلى ئالدىدا يەنىلا ئۆزىنى تارتىپراق تۇرۇش كېرەكلىكىنى بىلگەنىدى.

لى شەن "كېيىن" دېگىنىدە ئوغلىنى كۆزدە تۇتقانىدى. ئۇلار-نىڭ قىزى يوق، بىرلا ئوغلى بار ئىدى. ئۇلار ھاياتىدا ئوڭۇشسىزلىق-لارغا ئۇچرىغان بولسىمۇ، ئوغلى ئومۇمەن دەرد-ئەلەمسىڭ نېمىلە-كىنى بىلمەي چوڭ بولدى، ھاياتىدا ئاقسىلدىن، مېھىر-مۇھەببەتتىن، ئۈيۇنچۇقتىن ۋە دەرسلىك كىتابتىن يېتەرلىك دەرىجىدە بەھرىمەن بولدى. ئوغۇل ئانىسىنىڭ ساندۇقىنىڭ تېگىدە ساقلاۋاتقان بۇ چاپىننىنى بۇرۇنلا كۆرگەنىدى، ئۇ ئانىسىدىن تۆۋەن-دىكى سوئالنى سورىغاندا تېخى سەككىز ياشقىمۇ كىرمىگەنىدى:

— ئاپا، ئەجەب چىرايلىق چاپان ئىكەنغۇ بۇ، نېمىشقا كىيمەيسەن؟

لى شەن ھېچنېمە دېمەستىن، كۈلۈپلا قويدى، ئۇ بالىسىنىڭ چوڭ ئادەمنى چىشلىۋالغان ئېچ پۇشقى بىلەن ئۇنداق بالدۇر ئۇچ-رىشىپ قېلىشىغا يول قويمايتتى.

— چوڭ بولغاندا بۇ چاپاننى ساڭا بېرىمەن، — دەپ قويماتتى ئانا بەزىدە.

ـــ ماڭا... بىراق بۇ قىز بالا كىيىدىغان چاپان تۇرسا! ـــ ئۇغۇلـ
نىڭ گېپىدىن ئۆزىنىڭ مۇشۇنداق چاپانىنى كىيەلەيدىغان قىز بالا
بولۇپ قالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەپسۇسلىنىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.
ئانا كۆلۈپ قويدى. ئۇنىڭ كۆلكىسىدىن ئوغلىنى سەل ئالداۋاتـ
قانلىقى مەلۇم ئىدى.

كېيىن ئوغۇلنىڭمۇ ئۆز ئىشى بار بولدى، ئۆزىنىڭ بوخچىسى بار
بولدى، ئۆزىنىڭ دوستلىرى ۋە كىيىملىرى بار بولدى، شۇنىڭ
بىلەن ئۇ بۇ چاپاننى تىلغا ئالمايدىغان بولدى، شۇنداق قىلىپ ئۇ
ساندۇق تېگىدىكى بۇ چاپاننى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەنىدى.

كېيىن ئوغۇل چوڭ بولدى، داشۆنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە چىقتى.
كېيىن ئوغۇل بىر قىز بىلەن مۇھەببەتلەشتى. كېيىن ئوغۇل توي
قىلماقچى بولدى.

لى شەن دېگەن "كېيىن"نىڭ قىسمەن مەنىسى ئەنە شۇ ئىدى.
ئوغۇلنىڭ بېكىتىلگەن توي كۈنىدىن نەچچە كۈن بۇرۇن كامىغارا
ساندۇق ئېچىلىپ، ئۇنىڭ تېگىدىكى بىنەبىشە رەڭ تاۋار چاپان ئېھتـ
ىيات بىلەن ئېلىندى.

ـــ قارا، ماۋۇ چاپان چىرايلىقمىكەن؟ ـــ سورىدى لى شەن
ئوغلىدىن.

ـــ نەدىن كېلىپ قالغان غەلىتە چاپاندۇ بۇ؟ ـــ ئوغۇل كۆڭلىدە
شۇنداق ئويلىدىيۇ، ئاغزىدىن چىقارمىدى. كىشىلەر كۆڭلىدە
ئويلىغان، بىراق ئاغزىدىن چىقارمىغان گەپنى ئادەم ئاڭلىمىغان
بىلەن يۈمشاق رەختتىن تىكىلگەن كىيىم ئاڭلىيالايدۇ.

ـــ چىرايلىق ئىكەن، ـــ دېدى ئانىسىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەن
ئوغۇل شۇ هامان كۆلۈپ تۇرۇپ.

ـــ سۆيگىنىڭگە سوۋغا قىلاي دەۋاتىمەن، ـــ دېدى لى شەن، ـــ
ياش ۋاقتىمدا بۇنى پەقەت بىر قېتىملا كىيگەنىدىم، ـــ شۇ چاغدا لى

شەن يەنە: "بۇ مېنىڭ تويۇمنىڭ خاتىرىسى، شۇنداقلا مېنىڭ قىز ۋاقتىمنىڭ خاتىرىسى، گەرچە ئۇنى ئۇچ سائەتلا كىيگەن بولسامۇ، ئۇ مەن بىلەن 26 يىلنى بىللە ئۆتكۈزدى." دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى.

لى شەننىڭ ئاغزىدىن چىقارغان گېپىنمۇ، چىقارمىغان گېپىنمۇ چۈشەنگەن بىنەپشەرەڭ تاۋار چاپان قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى، كىيمىنىڭ ھەممىسلا مۇشۇنداق تەلەيلىك بولۇۋەرمەيدىغاندۇ؟ بۇ چاپان ئىككى ئەۋلادنىڭ تۇرمۇشىنىڭ، ياشلىق باھارىنىڭ، مۇھەببەتنىڭ خاتىرىسى بولۇپ قېلىش ئالدىدا تۇراتتى.

ئوغۇل چاپانىنى ئېلىپ، سۆيگىنىگە بەردى. سۆيگىنى چاپانىنى ياقىسىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ، بويىغا چەنلەپ كۆرۈۋۈدى، قۇيۇپ قويغاندەك كەلدى، ماشىنىچىغا ئاپىرىپ تۇزىتىشمۇ كەتمەيتتى. سۆيگىنىنىڭ بويى ئانىسىنىڭكىدىن سەل ئېگىزرەك ئىدى، بىراق ھازىرقى مودا بويىچە كىيىمىنىڭ كەڭ بولمايلا تارراق بولغىنى، ئۇزۇن بولمايلا قىسقاراق بولغىنى ياخشى ئىدى، دېمەك بۇ چاپان ئەسلىدىلا ئوغۇلنىڭ سۆيگىنى ئۈچۈن تىگىلگەندەك ئىدى.

بىنەپشە رەڭ چاپان: "مېنىڭ ھەقىقىي ئېگەم ئەسلىدە سىز ئىكەنسىز! مېنىڭ ھەقىقىي ياشلىق باھارىم ئەسلىدە 80-يىللار ئىكەن!" دەپ خۇشاللىقىدىن تەنتەنە قىلماقچى بولدى، ئۇ شياڭگاڭنىڭ تىشلىپ كەتكەن يىپەك پايپىقىنىڭ ئۆزۈنى "موما" دېگەنلىكىنى ئېسىگە ئالدى-دە، ئىختىيارسىز كۈلۈپ كەتتى.

— ياق، كىيمەيمەن، يېڭى كىيىملىرىم يېتىپ ئاشقىچە تۇرسا، بۇ كونا بىرنېمىنى كىم كىيەتتى؟ — دىدى قىز كېسىلا، — ئۇنىڭ بۇ گېپى مەنتىقىغا ئۇيغۇن ئىدى، — ئەلۋەتتە، مەن ئانامنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتىمەن، — دەپ قوشۇپ قويدى قىز بىرئازدىن كېيىن.

بۇرۇقتۇم بولۇپ كەتكەن بىنەپشە رەڭ چاپان قىزغا يەرئاستىدىن لاپىدە قارىدى ـ دە، قىزنىڭ چاپان ۋە شىملىرىدىكى كۆزنى قاماش-تۇرۇپ تۇرىدىغان سانسىز كىچىك سىرىتمىلارنى، كىيىمنىڭ پاسو-نىنى، كۆركەملىكلىكىنى، ماتېرىيالىنى ئۇ ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان، خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغانىدى، ئۇ كىيىمگە قاراپ كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە داڭ قېتىپلا قالدى.

ئاخىرىدا بىنەپشە رەڭ چاپان لى شەننىڭ قولىغا، لۇمىڭنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

ــ بۇ سىلەرنىڭ خاتىرەڭلار، سىلەر بىلەن بىللە بولۇشى كېرەك، ــ دەپ يۇمشاق گەپ بىلەن ئىزاھ بەردى ئوغۇل.

ــ شۇنداق، شۇنداق بولمامدىغان، ــ دېدى لۇمىڭ تۇز كۆڭۈل-لۇك بىلەن قاتتىق كۆلۈپ تۇرۇپ، ئاندىن لى شەنگە قاراپ، ــ نېرى چىقىڭ، مېنىڭ ئۇنى قولىدىن چىقىرىپ قويۇشقا كۆزۈم قىيمايدۇ، جۇمۇ، ــ دېدى.

شۇ چاغدا ئوغۇل بىلەن كېلىن ئاتا ـ ئانىسى بەرگەن باشقا قىم-مەتلىك سوۋغىلارنى ئىنىتايىن هاياجان بىلەن قوبۇل قىلىشتى. سوۋغىلار ئىچىدە بىر تېلېۋىزورمۇ بار ئىدى. كېلىن ئانىغا بىر يۇڭ پوپايكا توقۇپ بەردى. 80 ـ يىللارنىڭ پاسونىغا مەنسۇپ بۆرتىمە سىزىقچە چىقىرىپ توقۇلغان بۇ ئاددىي هەم چىرايلىق پوفايكىنى جۇيازا ئىچىگە كىيگىلىمۇ بولاتتى، ئەتىيازدىمۇ، كۆزدىمۇ كىيگىلى بولىدىغان كىيىم قاتاردا تېشىغا كىيگىلىمۇ بولاتتى.

بىنەپشە رەڭ تاۋار جۇيازا چاپان شۇ ئاخشىمى لى شەن بىلەن لۇمىڭنىڭ قوش كارىۋىتىنىڭ بېشىغا ئېسىپ قويۇلدى. ئۇ شۇ يەردە تۇرۇپ لى شەن بىلەن لۇمىڭنىڭ يۈرەك ساداسىنى ئاڭلىدى، بۇ ساداىدىن ئۇلارنىڭ نۇرغۇن يېقىملىق، جاپالىق، مەزمۇنلۇق خاتىرە-

لىرىنى ئۆزلىرىدە ساقلاپ كەلگەنلىكىنى ھەيرانلىق ئىچىدە بىلىپ يەتتى. ۋۇي، بۇ نېمە؟ ئۇ لى شەن بېشىنى كارىۋاتنىڭ بېشىغا قويۇپ لۇمىڭ بىلەن سۆزلىشۋاتقاندا، ئۇستىگە قانداقتۇ سەل نەم، سەل تۆزلۈق، سەل ئاچچىق لېكىن ناھايىتى ئىسسىق بىرنەرسىنىڭ چۈشكەنلىكىنى سەزدى. ئۇ بۇنىڭ بىر تامچە ياش ئىكەنلىكىنى بىلدى. ياش لى شەنىڭ كۆز يېشى ئىدى. ياش تامچىسى ئۇنىڭ ئەبەدىي تاقەتلىك روھىي دۇنياسىنى نەملىدى ۋە ئۇنىڭ ئىچىدە ئېرىپ كەتتى. بىنەپشە رەڭ چاپان ئۆزىنىڭ ياش، نادان قىز ــ ئوغۇلنىڭ سۆيگىنىنىڭ قوينىغا كىرىپ، ئۇنىڭ تەرەپ ــ تەرەپلىرىگە سىرىتما ئورنىتىلغان كىيىملىرى قاتارىغا قىستىلماقچى بولغانلىقىغا تولىمۇ پۇشايمان قىلدى. ئۇ بۇنداق خاتالىقىنى ئىككىنچى ئۆتكۈزمەسلىك، لى شەن بىلەن لۇمىڭدىن ھەرگىز ئايرىلماسلىق قارارىغا كەلدى. ئۇ ياخشىلىقنى يەتكۈزەڭ كۆردى، ھېچقانداق كىيىم ئېرىشەلمەيدىغان نەرسىگە ئېرىشتى، نېمىشقا شۇنچە ئىسسىق، شۇنچە ئىسسىق ــ ھە؟ ياش تامچىسى ئوكسىدلىنىش جەريانىنى تېزلەتمەكتە ئىدى، شۇ چاغدا ئۇ ئوكسىدلىنىشنىڭ تىللاۋېرسىمۇ بولمايدىغان ئىش ئىكەنلىكىنى بىردىنلا بىلىپ يەتتى. كۆيۈشنىڭ ئۆزى ئوكسىدلىنىش ھادىسىسى ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئۆز ئىگىلىرىنىڭ قەلبىنىڭ يالقۇنلۇق نۇر ۋە يىللىقلىق بىلەن تولغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئەسلىدىلا شۇنداق ئىكەنلىكىنى، ھازىرمۇ شۇنداق ئىكەنلىكىنى چۈشەندى.

كىيىم ئادەمنىڭ كىيىشى ئۈچۈن تىكىلىدۇ، كىيىلمىگەن كىيىم بەختسىزدۇر. بىراق، ئەڭ ئەتۇارلىق كىيىم كۆپ ھاللاردا ساندۇقنىڭ تېگىدە تۇرىدۇ. بۇنى شياڭگاڭنىڭ ئادەتتىكى يىپەك پايپىقىمۇ چۈشەندۈرۈ. شۇنداق قىلىپ بۇگۈنكى لى شەنمۇ، لۇمىڭمۇ، بىزنىڭ بىنەپشە رەڭ گۈللۈك تاۋار چاپىنىمىزمۇ ئەمدى يېڭى چۈشەنچىگە

ئىگە بولۇپ قالدى.

دىمەك، بۇ ھېكايىمىزدە لى شەننىڭمۇ، لۇمىڭنىڭمۇ ۋە بىنەپشە رەڭ گۈللۈك تاۋار چاپاننىڭمۇ ئاغرىنىشىنىڭ ھاجىتى يوق. ئاللىقاندىق باشقا بىر تەدبىرگە زوقلىنىشىنىڭ تېخىمۇ ھاجىتى يوق. ئۇلار يىلـلارنىڭ سىناقلىرىنى باشتىن كەچـۈردى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ يۈرەك قېنىنى تولۇق سەرپ قىلدى، ئۇلار ئەڭ ساپ ئارزۇ بىلەن نېمىنـىدۇ كۈتـۈپ كەلـدى. مانا، بۈگـۈن ئۇلارنىڭ كـۈتـكەن ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشتى. بىنەپشە رەڭ گۈلـلۈك تاۋار چاپانـغا چۈشـكەن بىر تامـچە ياش پارغا ئايـلـىنىپ كەتـتى، ئۇلار تېتىنـچ، خـۇشال-خۇرام ۋە ھەقىقىي ئىناقـلىققا تولـغان، بارغانـسېرى گۈزەلـلىشىپ بارىدىـغان كەلگۈسـىگە ئـگە بولـدى. ئۇلار ئۆزلىـرىنىڭ يىلـلىق ئېيـتـىخارىـسىنى ۋە بەختـىنى تاپـتى. بىنەپشە رەڭ گۈلـلۈك تاۋار چاپانـنىڭ قىممـىتى ئادەتتىكى ۋاقىتتىكى قىممىتىدىن ئېشىپ كەتتى.

مۇشۇ قۇرلار يېزىلىپ بولغاندىن كېيىنمۇ، ساندۇق تېگىـدە ساقـلانغان بىنەپشە رەڭ گۈللۈك تاۋار جۈيازا چاپان كۆكۈلنىڭ چوڭقۇر پېردە يەنىلا ئاستا-ئاستا ئوكسىدلىنىپ بارىدۇ.

ئۇ شۇنداق ئوكسىدلىنىۋەرسۇن ۋە ئوكسىدلىنىپ تۈگەپ كەتسۇن.

1983 ـ يىل 1 ـ ئاي

سابىر ئېلى تەرجىمىسى

مەسئۇل مۇھەررىر: سەمەت دۇگايلى
مەسئۇل كوررېكتور: ھەمرا ھاسىل

قەلبىنۇر

(ھېكايە، پوۋېستلار)

ئاپتورى: ۋالىق مېلىك

تەرجىمە قىلغۇچىلار: سابىر ئىلى، ياسىن ھاۋازى، ئەخمەتجان ھوشۇر قاتارلىقلار

نەشر قىلغۇچى ۋە تارقاتقۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى

ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى

باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى

1989 - يىل 9 - ئايدا 1 - قېتىم نەشر قىلىندى

1989 - يىل 9 - ئايدا بېيجىڭدا 1 - قېتىم بېسىلدى

باھاسى: 3.55 يۈەن

心之光
（短篇中篇小说选）
（维吾尔文）
王蒙著
沙比尔、亚森等译
民族出版社出版发行
各地新华书店经销
民族印刷厂印刷
开本：850×1168毫米1/32 印张：16 3/4
1989年4月第1版
1989年4月北京第1次印刷
印数：0001—4,000册
统一书号：M10049(4)241定价：3.55元
ISBN 7—105—00376—6/I·75

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جۇ فاڭ

统一书号：M10049(4)241　定价：3.55元
ISBN 7—105—00376—6/I·75